

**Карпов Валентин Євгенійович
Горбенко Тетяна Сергіївна
Карпов Антон Валентинович**

Освоєння мудрості

Третій том
(із рубрики «Країна знань»)

Кропивницький
Назва видавництва
2019 р.

УДК 323 (477.65)
ББК 66.3 (4укр-4кр)
К - 26

**К – 26. Карпов Валентин Євгенійович;
Горбенко Тетяна Сергіївна; Карпов Антон Валентинович**

Освоєння мудрості, третій том.

Науково-популярне видання на українській мові.
Кропивницький. 2019, - 502 с., із ілюстраціями.

Пристапивши до читання 3-го тому книги «Освоєння мудрості» (нашої рубрики «Країна знань»), читач зразу здогадається, що вона написана про українську мову та першопочаток охрещення українського народу за часів Київської Русі. В чому полягає давність та мудрість української мови і чому її в історичному плані весь час забороняли? Звідкіля взялися звичні для нас слова: віра і релігія, дух і духовність, Бог і Вищий розум. Що вони означають і чому в людині і страждання, і кохання, і біль, все йде від душі? Книга допоможе молоді освоїти шкільну програму, надасть маловідомі факти з наших тем та виводить на новий рівень знань, (написана для широкого кола читачів).

Узгоджено з товариством «Знання» України в Кіровоградській області від 25.X.2018 року. Рекомендовано до друку Кіровоградським будинком вчених (протокол № 6 від 23.XI.2018 року).

К – 26.

© Карпов В.Є;
Горбенко Т.С.; Карпов А.В.

ISBN

Кропивницький
2019 р.

ПЕРЕДМОВА

Слово в передмові до 3-го тому книги «Освоєння мудрості» із рубрики «Країна знань» має Чеботарьов Сергій Сергійович, унікальний працівник, провідний спеціаліст наукового вісника (Україна): «Науково-дослідний центр інноваційних технологій». Вчена ступінь: Dr.h.c., кандидат юридичних наук. Після закінчення навчання (1999) у Лу-

ганському інституті внутрішніх справ, із 1999 по 2004 рік працював на посадах слідчого Долинського та Кіровоградського відділів УМВС України в Кіровоградській області. З квітня 2004 по жовтень 2007 років займав провідні посади у податковій міліції ДПА в Кіровоградській області, а згодом очолив слідче відділення податкової міліції міста Кіровограда. З жовтня 2007 року по теперішній час працює в органах прокуратури Кіровоградської області (на різних посадах: від старшого слідчого та слідчого в особливо важливих справах) - до керівника слідчого відділу прокуратури Кіровоградської області. З червня 2018 року начальник управління з розслідування кримінальних проваджень слідчими органів прокуратури та процесуального керівництва прокуратури Кіровоградської області, старший радник юстиції.

За сумлінне виконання службових обов'язків, високу професійну майстерність та особисту ініціативу, неодноразово заохочувався керівництвом прокуратури, інших правоохоронних органів та громадських організацій України. Признаний авторитет у своїй справі. Основні напрямки наукової діяльності викладені у працях з теорії та історії держави і права; історії політичних і правових учень, за темою «Гуманізація правового регулювання в Україні». Теоретично обґрунтував психолого-правові конструкції підвищення професійної надійності сучасних спеціалістів у правовому полі України; додатково відпрацював методологію захисту та збереження здоров'я працівників правоохоронної системи. Автор більш десяти наукових публікацій з питань гуманізації правового регулювання в Україні.

Далі Чеботарьов С.С. зазначає: - Валентин Карпов разом із своїми співавторами на терені Кіровоградщині вже доволі відомі українські письменники: «в їхній творчості немає двох

однакових книг, створених за одним рецептом».

Колись дуже давно, в період «сивої давнини» науковців спалювали на вогні... Колись зарплатню вчителям видавали вугіллям та меблями з підвищеним коефіцієнтом № 3. Сьогодні (для порівняння) вигідно показати, що не все так погано, тому що було й гірше. У нашого народу є здоровий український оптимізм, працелюбність, альтруїзм, віра і відданість улюбленій справі, не дивлячись на те, що початок ХХІ ст. приніс Україні чергові випробування. Сьогоднішня війна на Сході України від 2014 р відбирає величезні сили і енергію нашого народу. Фактично наша Батьківщина була і є Східним форпостом європейської цивілізації на межі з азійським світом. Трагічна історична доля України зумовлена ще й тим, що вона опинилася у прифронтовій смузі грандіозної битви між Сходом і Заходом на початку ХХІ ст.

У 2-мі томі книги «Всюди суцзя сила слова» ви ознайомились із спалпленою, століттями викривленою та переписаною давньою історією України. Як зазначив М. Грушевський після прочитання чергового фрагменту «Історії України-Руси»: *- Читати українську історію треба з бромом, – до того боляче, досадно, гірко, сумно перечитувати, як нещасна, зацькована, зашарпана нація тільки те й робила за весь час свого державного (чи вірніше: піддержавного) існування, огризалась на всі боки: од поляків, руських, татар, шведів...»...*

Тож 3-тій том книги «Освоєння мудрості» ознайомить вас з маловідомими фактами української мови від початку її зародження. В чому полягає давність та мудрість української мови і чому її в історичному плані весь час забороняли? Про давність української мови свідчить велика кількість фактів, наприклад, український мовознавець О. Потєбня стверджував: - Первісна українська мова вже існувала у I тис. до н. е. Можна з певністю твердити, що свою писемність мали племена Трипільської і Катакомбної культури Бронзової доби, Зарубинецької та Черняхівської культур. Стародавні автори свідчать, що давні Руси (наші предки) вже мали своє письмо. Так, іранський письменник Марваруді констатує, що у «хозар є своє письмо, але воно походить від руського письма й дуже схоже на грецьке». Валентин Карпов разом із своєю командою припускає що писемність I-го тис. н. е. на території України вже мала кілька варіантів...

Нині відомо безліч пам'яток рунічної писемності слов'ян, які в Україні ще не досліджувалися, наприклад, загадкова етруська мова. Чимало дискусій у науковому світі викликала діяльність Кирила і Мефодія, з іменами яких пов'язують створення слов'янської абетки. Слід зауважити, що Кирило і Мефодій у своїй праці «опиралися» на якесь «попереднє древнє письмо», і що одночасно з «кирилицею» існувала й інша абетка, яка була відома під назвою глаголиці, і мала незвичайний характер. Тож цікаві і маловідомі факти чекають вас у нашій книзі.

Друга частина книги присвячена християнству й охрещення України-Русі, як все починалося. Чому релігії роз'єднують народи (людей), а віра зближає? Коли і скільки разів проводили охрещення Київської Русі: один, три, чи може п'ять разів? Чому тодішня Київська Русь не стала мусульманською державою? Чому вибрали православ'я і як воно стало надійним ґрунтом для створення могутньої, централізованої самодержавної країни? Що криється під звичними для нас словами: віра і релігія, дух і духовність, Бог і Вищий розум? Скільки релігій є у всьому світі і чому вони мають такі протиріччя?

Наш літературний герой дід Опанас (з великою мудрістю від прожитого часу), каже: - Багато людей твердить, що пізнати Бога і зрозуміти зміст життя можна завдяки будь-якій релігії, але в кожній релігії є щось добре і щось погане. Жодна релігія не може заявити, що тільки вона є «правдива» і тільки вона «знає єдиний шлях до Бога». Християнство заклало якісно нові підвалини в культурній сфері, сприяло розвитку писемності, літератури, архітектури та мистецтва. Але православна Церква не стала справжнім гарантом захисту різних соціальних верств, вагомою противагою самодержавній владі.

На запитання, скільки релігій діє у всьому світі? Дід Опанас відповів: - Згідно з однією енциклопедією, сьогодні налічується близько 9900 релігій. Деякі з них поширені у всьому світі і мають мільйони прихильників. За приблизними підрахунками, 70% людства належить до 5 найбільших релігій: християнства, буддизму, індуїзму, ісламу та юдаїзму. Якщо всі релігії ведуть до Бога, то ці 5 віросповідань повинні б мати багато спільного у своїх ученнях та уявленні про Бога і його намір. Але на практиці все інакше. Криза політична завжди зумовлює кризу духовну. Ви знаєте, що Українська церква на сьогодні розділена на три

інші, які знаходяться під впливом Російської православної церкви. Розділення Української церкви - привело до розділення нашого українського суспільства. Чому і коли це відбулося – відповіді знайдете у нашій книзі.

Як би там не було, запровадження християнства - це епохальний поворот в історії Давньоруської держави кінця IX початку X ст., який не тільки суттєво вплинув на всі сфери тогочасного суспільного життя, а й надовго визначив характерні особливості вітчизняної моделі історичного розвитку України-Русі. Русь зрівнялася з монотеїстичними державами в цивілізованому світі, зріс її міжнародний авторитет. Але підпорядкування церкви Константинополю певною мірою сковувало політичну владу в Київській Русі. Натомість зароджується рух за автокефалію Православної церкви в Україні, який триває до сьогодні.

Нині (2018) ми святкуємо 1030-ліття Хрещення Русі. Вперше це свято святкувалося в Києві за ініціативи місцевого духовенства та мирян у далекому 1888 році. Це було свято міста Києва! Нині це Всеукраїнське свято і ми розпочали чергову боротьбу за Автокефалію (незалежність) Української церкви. Отримавши Томос, три українські церкви стануть єдиною Помісною Автокефальною незалежною Церквою. Для держави це має дуже велике значення, бо одна Церква, стане міцною основою незалежності нашої України.

В процесі ознайомлення з християнством та хрещенням України-Русі, ви знайдете тексти із історичними правками та фактами, які заставляють задуматись і розпочати власний пошук «історичної правди». Наприклад, хто такий Ісус Христос? І чому в людині: кохання, біль і страждання, все йде від душі? І чому маленький принц Сент-Екзюпері вмів бачити серцем?

А ще в книзі є «подорожні нотатки», які мають пізнавальну й естетичну цінність і містять елементи опису й міркування авторів про побачене на маршрутах історичних подорожей. В книзі є ліричні відступи та звернення до читача, портретні замальовки, враження від зустрічі з героями й навіть діалоги з тими, кого «зустріли дорогою». Умовні подорожі висвітлюють різноманітні сторони матеріального й духовного життя людей, описують історію, культуру, зокрема звичаї та містять науково-пізнавальну інформацію міста Єлисаветграда-Кіровограда.

Відомості про співавторів:

Карпов Валентин Євгенійович унікальна людина, офіцер запасу ЗС України, лікар, письменник та викладач ВНЗ. Провідний спеціаліст наукового вісника «Центр інноваційних технологій» (Україна), член товариства «Знання» України в Кіровоградській області. Доктор наук в галузі психології, професор кафедри менеджменту МКА, член-кореспондент декількох Міжнародних Академії. Автор більше 30 науково-популярних книг та 3-х

навчальних посібників для Вишів. Відомий громадський діяч України, член Кіровоградських обласних та міських Громадських рад з різними напрямками діяльності.

Горбенко Тетяна Сергіївна, dr.h.c. в галузі психології, закінчила Кіровоградський державний педагогічний університет імені В. Винниченка. В співавторстві написала 5 науково-пізнавальних книг для молоді. Наукові інтереси направлені на розробку психолого-педагогічних констант підвищення професійної надійності підготовки сучасних спеціалістів за 4-блоковою моделлю, яка складається з фізичного здоров'я, моральної стабільності, інтелектуальної підготовки й закріплення професійних якостей. По даних напрямках готує свої публікації.

деллю, яка складається з фізичного здоров'я, моральної стабільності, інтелектуальної підготовки й закріплення професійних якостей. По даних напрямках готує свої публікації.

Карпов Антон Валентинович, dr.h.c. в галузі психології та dr.h.c. в галузі права, закінчив Кіровоградський національний технічний університет та Кіровоградський інститут ім. святого Миколая МАУП. В співавторстві написав 7 науково-пізнавальних книг. Основна діяльність спрямована на методику вдосконалення керування виробничою безпекою, оцінками професійних і психологічних якостей підготовки молодих фахівців у системі комунікаційних проблем. По даних напрямках готує свої власні публікації.

фахівців у системі комунікаційних проблем. По даних напрямках готує свої власні публікації.

БАЙКА ПРО УКРАЇНСЬКУ МОВУ

Колись в Єлисаветградському повіті існувала старовинна легенда про українську мову, яку наші бабусі розповідали дітям. Можливо ви теж її чули. Ділив Бог між народами землю і дарував їм мови. Роздав все, що мав, і сів відпочивати. Аж тут пізно ввечері приходять козаки. Розуміють, що запізнилися. Високі, вусаті, оселдці вітер розвіває – стали і мовчать. - Де ж ви були, коли я всіх кликав? – запитує Бог. Боже, вони від бусурманів світ захищали. Почував Бог потилицю, та й каже: - Залишив я трохи землі для себе. – Дарую цю землю вам, козаки. І подарував нашим предкам Україну. А мову? Перепитав один із старих козаків. Не будуть козаки щасливі німими. Добре мовив Господь: - Подарую їм свою мову, нехай розмовляють. А щоб їм було весело слухати і розмовляти, надіслав козакам соловейка, і наказав завжди поруч літати і щебетати. Кажуть, саме з того часу українську мову і стали називати солов'їною.

Якось у 2018 році на сайті Міносвіти України були розміщені рекомендації, де зокрема пропонують не називати нашу українську мову – «солов'їною», адже це ДИСКРИМІНАЦІЯ ЗА ЕТНІЧНОЮ ОЗНАКОЮ. А далі надали своє пояснення: - так йде дискримінація тих, для кого рідною мовою є не українська (звісно, річ йде про росіян...). Уявіть собі, що було б з авторами подібних «рекомендацій» у Франції, Італії, Чехії або у Великій Британії... (На другий день тих чиновників вигнали б з роботи). Люди добрі, не допустіть того, щоб наша українська, солов'їна мова вимерла. Не залежно від того, чи в україномовному ви середовищі, чи в російськомовному - намагайтеся розмовляти українською. Спочатку важко перелаштуватися, лізе суржик, деякі слова звучать незграбно або трапляються помилки, але це краще, ніж продовжувати розмовляти мовою агресора, що вбиває нас вже 400 років. З дитинства нас вчать щось робити, але мало хто вчить, як говорити. «Плести» із букв слова ми всі починаємо на другому-третьому році життя. І на цьому багато хто зупиняється. Люди підростають і починають виштовхувати на п'єдестал свою дію, але не власну думку, і не мудре слово, те що робить нас, власне, людьми...

СПОЧАТКУ БУЛО СЛОВО

Припускають, що до початку розвитку звукової мови на основі інстинктивних вигуків, а частково й пізніше, предки первісних людей протягом тривалого часу (можливо, 2-3 млн років) спілкувалися за допомогою жестів. Виходить, що мова, як одна з основних ознак суспільства - почала формуватися на етапі появи первісної людини. З неусвідомлюваних інстинктивних вигуків, вона почала перетворюватись в осмислені звукові засоби комунікації давніх людей. Припали вони в основному на другу половину неандертальської фази розвитку людини (мустьєрська епоха в кінці раннього палеоліту, бл. 200-50 тисячоліть тому).

Якщо у тварин спілкування обмежується проявом емоцій. Людям же для того, щоб висловлювати за допомогою мови свої думки, був потрібний синтаксис, як певний спосіб з'єднання слів у реченні для передачі змісту повідомлення. У різних мовах для цієї мети служать порядок слів, суфіксація, метамова (займенники, прислівники, прийменники, сполучники, закінчення і т. д.). Людина не може передати свої думки, не вдаючись до синтаксичних побудов – мова без синтаксису зводиться до вигуків і наказів.

Потрібно було пройти багато часу, щоб з античних часів (V-IV ст.) почали виникати чималі філософські дискусії у межах розуміння сутності мови, її виникнення, походження. Спочатку було слово, стверджує Біблія, а потім це слово сформувало буття. Так діють закони цього Світу. Слово народжує думки, думки перевтілюються в дійсність. Мови ніколи не ставали складнішими, ніж були. Навпаки, з часом вони тільки спрощувались. Представники школи Платона вважали, що назви предметам даються не довільно, а відповідно до їх природи, що свідчить про природний характер мови і, відповідно, закономірну біологічну зумовленість її виникнення.

Представники школи Демокріта стверджували, що назви зовсім не пов'язані з природою речей, що жоден предмет не потребує її. Назви предметів потрібні тільки людям для передавання думки про предмети іншим і тому встановлюються за умовною домовленістю. А ще було багато науковців, що займа-

лися вивченням самих проблем походження мови, наприклад, Діодор Сицилійський; Григорій Нісський; Аврелій Августин; Вільям Уїтні; Готфрід-Вільгельм Лейбніц; Вільгельм Гумбольдт; Якоб Грімм; Гейман Штейнталь; Олександр Потебня та інші.

Декілька слів про останнього. *Олександр Опанасович Потебня (10 (22) вересня 1835, хутір Манів, поблизу с. Гаврилівки Роменського повіту Полтавської губернії (†29 листопада (11 грудня) 1891 р., Харків), видатний український мовознавець, філософ, фольклорист, етнограф, літературознавець, педагог, громадський діяч, доктор філології, професор, член-кореспондент Петербурзької АН з 1875 р., член багатьох (у тому числі зарубіжних) наукових товариств. Лауреат Уваровської премії. Брат військового та політичного діяча Андрія Потебні.*

Окремі науковці вважають, що механізм появи сучасних досконалих і надскладних людських мов повністю ідентичний з еволюційним механізмом писемності. Розвиток писемності переживав свої стадії:

I етап: графема = речення (піктографічна писемність);

II етап: графема = слово або словосполучення (ідеографічна писемність);

III етап: графема = склад (складова писемність);

IV етап: графема = звук (фонетична писемність).

Ті ж траєкторії зазнала і мова, пройшла через етапи:

I етап: фонема = речення (піктографічна мова);

II етап: фонема = слово або словосполучення (ідеографічна мова);

III етап: фонема = склад (силабічна мова);

IV етап: фонема = звук (фонетична мова).

Тобто, якийсь вигаданий крик або звук спочатку заміняв (позначав) ціле речення, потім - тільки частину цього речення, а потім – вже частину певного слова.

В СРСР була **гіпотеза походження мови Ф.Єнгельса**. Вона набула широкого розповсюдження у країнах, які перебували під впливом комуністичної ідеології. За цією гіпотезою, багато тисячоліть тому в Південній Азії жила високорозвинена

порода людиноподібних мавп - австралопітеки, після яких згодом з'явилися гомо сапієнс (за теорією Ч.Дарвіна). Ми придержуємося інших поглядів на походження людства. Якщо ми п'яте покоління розумних істот на нашій планеті, то де тоді поділися попередники?

Теорія раптового виникнення мови. Деякі вчені вважають, що мова з'явилася у людей раптово, без видимих передумов до її зародження. Вони вважають, нібито мова була від самого початку закладена в людині, і вона на певному етапі еволюції просто виявила в собі цю особливість і стала використовувати для спілкування та передачі інформації слова й жести, поступово розширюючи словниковий запас. Прихильники теорії раптової появи мови стверджують, що люди придбали дар мовлення в результаті випадкового перегрупування ділянок ДНК в процесі еволюції.

Далі йде **теорія моногенезу** - вчення про походження всіх мов світу від однієї мови. Ця теорія пов'язана з біблійним ученням, з ідеями італійського мовознавця А. Тромбетті.

Протилежний моногенезові погляд – **теорія полігенезу**. Пов'язана з ідеєю декількох різних центрів походження людини і відповідно різних мов. Цей погляд зараз вважається менш імовірним та інше. Жодна з безлічі запропонованих науковцями теорій появи мови не в змозі задовільно пояснити таке унікальне явище, як людське спілкування. У 1866 році (через 7 р. після виходу у світ праці Дарвіна «Про походження видів»), – Паризьке лінгвістичне товариство заборонило полеміку про походження мови. «Паризькі лінгвісти, безсумнівно, усвідомлювали, що домисли, не підкріплені переконливими доказами, лише створять підґрунтя для нерозв'язних суперечок і розбіжностей, яких вони зі зрозумілих причин прагнули уникнути».

Опоненти кажуть науковцям: - З усіх висунутих наукою теорій походження мови лише одна з моменту появи і донині зберігає свої позиції, незважаючи на те, що весь цей час її противники зайняті відчайдушними пошуками контраргументів проти неї. Це – **теорія Божественного створення мови**. Віра в те, що її створив і дав людям всемогутній і всезнаючий Бог, дозволяє обійти ті непереборні перешкоди, об які розбиваються всі теорії виникнення мови еволюційним шляхом. З біблійного опису «Створення...» ясно, що мова існувала ще до

того, як Бог почав творити цей світ. Мова була одним із засобів спілкування Пресвятої Трійці – іпостасей Триєдиного Бога. Історія людства дозволяє християнам стверджувати, що мова існує стільки, скільки існує Бог, а згідно з Біблією – Бог існує - вічно...

Разом із християнством на Русь прийшла освіта, візьмо це як **перший пошуковий напрямок**. Але за авторитетними даними, писемність на східнослов'янських землях існувала задовго до запровадження християнства. Так, слов'янський просвітитель Костянтин (Кирило) Філософ під час своєї місії до хозар (858 р) певний час перебував у кримському місті Херсонесі, де знайшов Псалтир і Євангеліє «... роуськими письмени писано и чловека обреть глаголюща того бєседою» від яких навчився читати й писати по-руськи. Його наступник – болгарський проповідник Чорноризець Храбр в трактаті «О письменех» писав, що східні слов'яни, хоч і не мали спершу книг, але мали письмо «чрътами и резами чьтєху и гатаху», а потім з появою християнства почали користуватися римськими і грецькими письменами. Згодом Костянтин–Кирило з Мефодієм створив азбуку «по чиноу гръчьскихъ письменъ» і по «словєсностєи рєчи» (про трохи пізніше).

Вставка. На думку переважної більшості сучасних палеославістів, при створенні першої літературної мови слов'ян народжені у Солуні Костянтин-Кирило та Мефодій спиралися на відому їм із дитинства говірку місцевих слов'ян. За своїми рисами це південно-слов'янський діалект, на основі якого формувалася болгарська мова. У найдавніших пам'ятках мова, створена Кирилом та Мефодієм, називається «зыкъ словѣньскъ». Саме тому шляхом додавання слова «старо» і утворився найбільш поширений на сьогодні термін старослов'янська мова. Ця назва відображає універсальний над етнічний характер першої літературної мови слов'ян. Виокремлення слов'янських діалектів з єдиної прамови відносять до середини 1 тис. н.е. Про інші думки учених відносно Кирила та Мефодія – як основоположників церковно-слов'янської мови ми будемо розглядати в інших главах, бо серед дослідників немає єдиної думки в цих питаннях...

Праслов'янська мова — це генетична основа мов слов'янського світу. Більшість славістів припускають, що слов'янська прамова зародилася на межі III - II тис. до н.е. і розпалася на самостійні слов'янські мови на початку другої половини I тис. н.е. Отже, епоха існування слов'янської прамови окреслена в межах 2,5 -3 тис. років. Учені по-різному підходять до питання періодизації історії праслов'янської мови наприклад:

Праслов'янська мова — термін, вживаний щодо гіпотетичної прамови, від якої походять слов'янські мови. Існувала в період від II-I ст. до н.е. - VII ст. н. е. За офіційними даними, ніяких письмових пам'яток праслов'янської мови не збереглося.

Звернемося до вченого—словенця Р.Нахтігала. Він писав: «Час, коли слов'яни розмовляли ще більш-менш єдиною мовою і для якого найсуттєвішою ознакою був фонетичний закон відкритих складів, називають доісторичним, праслов'янським. Наступний період, який хронологічно можна буде почати з часу розгрому аварів Карлом Великим (768-814 р.) і тої епохи, коли згаданий фонетичний закон утратив силу, називають історичним. За Нахтігалом розпад праслов'янської мови припадає уже на V-VI ст. н. е. А. Мейє схильний був розтягувати розпад праслов'янської мови до IX ст.

Ранні діалекти праслов'янської мови (I-II тис.) не відрізнялися один від одного настільки, щоб стати самостійними, тому праслов'янська мова перших двох тисячоліть сприймається як «без діалектна». Це зумовлювалося також невеликою територією і тісними зв'язками між племенами. У середині I тис. н.е. територія праслов'янської мови була вже значною: від лівого берега Одри на Заході - до середньої течії Десни на Сході, від узбережжя Балтійського моря на Північному заході - до передгір'я Карпат і Судет на Півдні. Це стало причиною поступового розпаду праслов'янської мови спочатку на окремі проміжні прамови, які інтенсивно контактуючи, могли бути спільними для окремих груп слов'янських мов. У результаті подальшої диференціації вказаних мовних ареалів виникали різні слов'янські мови.

Для пам'ятки: - До нашої ери слов'яни поділялися на дві групи – Західну і Східну. Такий поділ має і сьогодні своїх прихильників, оскільки знаходить своє підтвердження в багатьох фонетичних та морфологічних ознаках. Розпад праслов'янської спільноти не завершився виділенням 2-х чи 3-х груп слов'янських мов, а тривав усі наступні століття і тисячоліття шляхом наростання відмінностей у слов'янських мовах. На кінець VIII-поч. IX ст. кожна група слов'янських мов мала уже ряд характерних особливостей...

У наслідок розселення носіїв однієї мови і послаблення контактів між ними мови можуть розподілитися, або розпастися на декілька мов. Виходячи з цього ми можемо говорити про генетичну спорідненість слов'янських мов, які розвинулися від єдиної прамови. Типологічна класифікація мов проводиться незалежно від спорідненості. Найзручнішим для типологічних досліджень є морфологічний рівень, який вивчений найкраще.

Коли виникла давньо-руська держава з центром у Києві з східнослов'янським населенням, почала виділятися давньоруська мова X–XII ст. Вона була загальною і єдиною для всього східнослов'янського населення. Якщо визнавати, що Київська Русь становила спільний період в історичному розвитку трьох східнослов'янських народів, то багато вчених будуть вважати не правомірним застосування терміну «давньоруська мова».

У **другому напрямку** зазначаємо: - Старослов'янська мова - перша писемно зафіксована слов'янсько-літературна мова, (дехто буде додавати) створена Кирилом і Мефодієм на базі одного з праслов'янських діалектів – (солунського), для репрезентації слов'янською мовою церковних богослужб і канонічності книг. Старослов'янська мова близька до праслов'янської мови і зберігає багато архаїзмів, утрачених іншими слов'янськими мовами. Старослов'янська мова створювалася передусім як над етнічна мова релігійної проповіді й поширювалася спершу серед західних, а згодом південних та східних слов'ян. Оскільки у Середньовіччі всі форми суспільної свідомості були пов'язані з церквою, то і нова мова використовувала-

лася для перекладів та створення текстів різноманітного змісту: юридичних, історичних, природничих тощо.

Виникнення старослов'янської мови і старослов'янської писемності пов'язане зі становленням слов'янської державності, яка вимагала писемності слов'янською мовою для виконання різноманітних і складних суспільних функцій: для створення корпусу юридичних документів, для взаємин з іншими країнами тощо.

Згодом, старослов'янську мову, яка обслуговувала переважно культові потреби, почали називати староцерковнослов'янською. Особливо чітко їх ототожнення настає в 11-12 ст., коли книги, написані цією першою літературною мовою слов'ян, потрапляють спочатку до Східних слов'ян, а від них знову повертаються до Південних. Певний час ця мова, тепер уже як проста церковнослов'янська - побутувала і у Західних слов'ян, про що свідчать «Київські листки» (10 ст.) і «Фрейзінгенські уривки» (10-11 ст.), які зберегли певні моравізми (запозичення). В цілому ж Старослов'янська мова використовувалась як міжнародна, бо, хоч і мала багато рис, спільних для всіх слов'янських етносів, все ж кожен із них почав усвідомлювати себе як окремий народ.

Третій напрямок: Староцерковнослов'янська мова (давньоболгарська, староболгарська, старомакедонська, старослов'янська, церковнослов'янська мова) – цю мову можна назвати найстаршою літературною мовою слов'ян. Староцерковнослов'янську не слід змішувати з сучасною церковнослов'янською, а також з іншими стародавніми слов'янськими мовами, наприклад, давньоруською, давньоукраїнською і праслов'янською. Зверніть увагу, назва староболгарська мова вважається деякими дослідниками невідповідним терміном, запровадженим німецькими молодогораматиками (А. Лескін та іншими), але вона тепер уживається в Болгарії. Насправді староцерковнослов'янська мова як цілість не була зв'язана з болгарською мовою, але серед її редакційних варіантів, була і болгарська редакція, особливо впливова в Україні. Станом на 2016 рік старослов'янська мова, або давньоболгарська мова мала у розділі Вікіпедія -511 статей. Слов'янські мовні розділи Вікіпедії - 6 215 614 статей. Для прикладу українська мова - 801279 статей, російська мова – 1484355, а англійська мова – 5683730

Примітка. Церковнослов'янська мова у різних редакціях, упродовж тривалого періоду виконувала роль літературо-книжної мови. Передусім йдеться про функціонування у церковній сфері. Живомовна стихія того часу розхитувала мовні норми, віддаючи перевагу церковнослов'янській мові. У церковнослужителів різних конфесій завжди існувало прагнення підтримувати її єдність. Про це свідчать спроби виробити єдині норми, спираючись на старі зразки.

Церковнослов'янська мова не була «розмовною мовою» Київської Русі чи інших слов'янських держав, а виконувала функції уніфікованої мови літератури (як латина у середньовічній Західній Європі) і вже існує понад 12 ст. Вона ніколи не існувала ізольовано від національних слов'янських мов, але з часом «розмовна мова» – почала мінятись.

Тривалий час церковнослов'янська мова та «розмовна мова» співіснували, взаємодіючи одна з одною. Оскільки церковнослов'янська мова з часом все більше віддалялася від розмовної, необхідно було створювати спеціальні праці, які б містили уніфіковані правила. Подібні перші праці, присвячені церковнослов'янській мові (українсько-білоруської редакції), створили Лаврентій Зизаній («Граматики словенска» 1596 р) та Мелетій Смотрицький («Граматики словенски правилное синтагма» 1619, (про в іншій главі). Не випадково саме на Східних українських землях, на хвилі зростаючого інтересу до усної народної творчості, до мови простого народу були створені перші літературні твори («Енеїда» І.Котляревського 1798 р.) та граматики української мови, що спиралася на живу розмовну мову (О.Павловський, рукопис поданий до Академії наук у Петербурзі 1805 р., виданий 1818 р). Традиція використання церковнослов'янської мови як книжної тут була перервана. Про те, якою б могла бути українська літературна мова, якби цього не відбулося, можна припускати, читаючи твори Г.Сковороди.

В Західній Україні традиція церковнослов'янської книжної мови не переривалася, а навіть мала підтримку з боку австрійської цензури, церковних властей. Перші граматики української мови тут створювалися у руслі традиційних поглядів на книжну мову, яка мала бути «церковнослов'янською» або принаймні

сумішшю церковнослов'янських та народних елементів. З великими потугами можна сказати, що українська мова - це (давньо-/старо) церковнослов'янська мова. При цьому багато дослідників придержуються інших думок. Сучасна церковнослов'янська мова - не є старослов'янською мовою, і це не давня мова Кирила й Мефодія, це часто просто архаїзована російська мова. (Архаїзм - первісний, старовинний термін або граматична форма (слово), вираз (фраза)).

Українська мова (історичні назви - р'уська, русінська) - національна мова українців. Належить до слов'янської групи індоєвропейської мовної сім'ї. Число мовців- близько 45 млн, більшість яких живе в Україні. Є державною мовою в Україні. Поширена також у Білорусі, Молдові, Польщі, Росії, Румунії, Словаччині, Казахстані, Аргентині, Бразилії, Великій Британії, Канаді, США та інших країнах, де мешкають українці. Вона є другою чи третьою слов'янською мовою за кількістю мовців (після російської, можливо, польської) та входить до третього десятка найпоширеніших мов світу. В Україні 2017 року, 66% населення назвали українську мову рідною, 55% розмовляють нею вдома, 64% громадян виступають за її зміцнення, а це вже свідчить про виправлення «мовної ситуації».

Давність «створення» української мови доводить її спільні елементи з групою кельтських мов (ірландська, шотландська-гельська і менська). Українська мова почала формуватися ще в глибоких надрах протоукраїнських говорів праслов'янської мови і розтягує період свого становлення на декілька століть. Вона увібрала в себе значну частину праслов'янської мовної спадщини. Ось чому українська мова – одна з найдавніших слов'янських мов. Порівняльно-історичне мовознавство, археологія, історія, текстологія ще скажуть своє вагоме слово на її захист.

Сьогодні українську мову вивчає українське мовознавство, а досліджує україністика (українознавство). Довкола походження та становлення української мови існує декілька гіпотез: праслов'янська, давньоруська, південноруська X-XI ст. та інші. Тому не дивно, що в українській мові налічується до двох тисяч слів праслов'янського походження. Мова збагачує свій лексичний склад не лише з власних ресурсів, а й шляхом запозичання з інших мов. Тривале зросійщення українців приз-

вело до втрати дороговказів у користуванні рідною мовою.

В той же час, ствердження про те, що українська мова належить до східнослов'янських мов, правдиве лише частково. Поділ всіх слов'янських мов на західнослов'янські, південнослов'янські та східнослов'янські є скоріше географічним, ніж лінгвістичним. Насправді всі слов'янські мови в більшості, або меншості пов'язані між собою складними зв'язками на всіх рівнях мови: лексичному, фонетичному, морфологічному тощо.

Українська мова дуже багата на синоніми, тобто на слова, близькі або тотожні значенням. Прикладів можна наводити чимало, але обмежимося одним, наприклад, поняття «лінія зіткнення неба з землею» маємо такі слова: горизонт, обрій, небозвід, небосхил, крайнебо, круговид, кругозір, кругогляд, виднокруг, видноколо, виднокрай, небокрай, овид тощо. Синонімічне багатство української мови є одним із невичерпних джерел урізноманітнення вислову. Проте не всі мовці як належить використовують цю лексичну особливість української мови. Досить часто перевагу віддають якомусь одному слову з синонімічного ряду, причому не найкращому. Причини тут різні: недостатній рівень володіння рідною мовою, вплив інших мов, невибагливість у доборі засобів мовного спілкування та інше.

Українська мова відображає формування українців як етносу, що склався у VI-XVI ст. внаслідок інтеграції нащадків трьох слов'янських племен полян, деревлян, сіверців за участю груп степового населення іракомовного і тюркомовного, і був носієм трьох місцевих діалектів історичного продовження праслов'янської мови полянських, деревлянських, сіверянських, що лише згодом дістали сучасну назву українська мова. В той час, українці не успадкували мовних особливостей таких слов'янських племен, як радимичі, кривичі, ятичі чи новгородські словени: мовним продовженням їхніх діалектів є сучасна білоруська та частково російська мови...

Ви повинні знати, що за 32 ознаками з 40 українська мова відмінна від російської. Більш того, названі в навчальних посібниках риси української мови не просто відрізняють її фонетику

від російської: більшість їх водночас єднають її з рештою слов'янських мов. З-поміж 82 специфічних рис мови виключно українськими є 34, при цьому ексклюзивно-українсько-білоруських - 4, а українсько-російських – жодної риси. Показово, що половина (7 з 14) слов'янських мов має з українською по 20-21 спільній риси на Півдні і по 22-23 спільні риси на Заході, що достатньо унаочнює справжні історичні зв'язки української мови та її справжнє місце в колі слов'янських мов. Тож наші співавтори книги не знаходять підстави вважати існування єдиної східнослов'янської групи мов між росіянами та українцями. Першим свідком існування праукраїнської мови, була верхньо-лужицька мова.

«Мертва мова» (згасла або зникла мова), це мова, що не має живих носіїв, для яких вона є рідною. Таке трапляється, коли одна мова повністю заміщається іншою, як, наприклад, коптська мова була заміщена арабською, а багато корінних американських мов були витіснені англійською, французькою, іспанською і португальською мовами. Мова стає мертвою також в тому випадку, коли еволюціює і «переходить» в іншу мову, або навіть в групу мов. Прикладом такої мови є латинська (мертва) мова, яка є предком сучасних романських мов, або староанглійська мова - сучасної англійської. Згідно з дослідженнями вчених, «мертва мова» з'являється на нашій планеті кожні 2 тижні. Багато з них зникають. як тільки смерть забирає останнього носія.

Санскрит - праукраїнська мова. Жодна планетарна мова не оповита таким серпанком загадковості й пошани, як санскрит. Його називають прамовою людства, «священною мовою», мовою Богів. Лише з 1762 року, коли англійці загарбали Індію, до вчених світу почали надходити відомості про санскрит, як мову священних книг та як найбільш давню мову планети. І вже зовсім приголомшили світову громадськість новітні дослідження, які показали, що санскрит, і шумерська мова виникли на берегах не тільки Гангу й Інду, Тигру чи Євфрату, а й Дніпра й інших могутніх українських рік...

Учені різних країн взагалі стають все більш одностайними

в переконанні, що саме на наших теренах виникла найбільш прогресивна й потужна серед земних цивілізацій індоєвропейська культура й найбільш довершена родина мов – так звані індоєвропейські мови. Санскрит, чомусь, «принципово» не вивчають в університетах і не досліджують у наукових інституціях. Як, до речі, і шумерську мову. Ми звертаємо увагу, що А. Кифішин, єдиний у всьому Радянському Союзі, міг читати всі види клинописів. І що маємо сьогодні? З жалем констатуємо, як не знаючи санскриту, наші етимологи виводять родовід українських слів з яких завгодно мовних загумінків: і грецьких, і турецьких, і єврейських, але тільки не з праукраїнських. І доки наші лінгвісти не опанують праукраїнську мову - санскрит, вони в своїх етимологічних борсаннях демонструватимуть те ж жалюгідне неуктство й далі.

Для прикладу нагадуємо: у 448 р. н.е. візантійський історик Пріск Панікійський, перебуваючи у таборі гунського володаря Аттіли (на території сучасної України), записав перші слова «мед» і «страва» (про які ми згадаємо декілька разів). А українська абетка є одним з варіантів кирилиці, вона налічує 33 літери. Хотілося б додати, що мова - це не просто засіб спілкування, а й культурне обличчя нації. Тож цілком логічним, на нашу думку, є той факт, що народ, який недбало ставиться до рідної мови, культури, не має і своєї незалежної, розвиненої та стабільної держави.

Термін **давньоруська мова** (також давньоукраїнська мова, давньосхіднослов'янська мова) вживається для позначення гіпотетичності:

1)- сукупності діалектів, якими розмовляло слов'янське населення Київської Русі (далі – Русь), (спільносхіднослов'янська мова);

2)- наддіалектної писемної мови, якою користувались у Київській Русі (давньоруська (давньокиївська) писемно-літературна мова).

Правомірність застосування цього терміна в обох його значеннях визнається не усіма дослідниками. Чи міг існувати єдиний давньоруський етнос з єдиною мовою тисячу років тому на величезних обширах держави Русь? Відповідь – ні. Нагадаємо, що до цієї давньоруської імперії Русь входила велика кількість неслов'янських племен. Літописи згадують балтські

племена (летголи, земголи, корсь, лити, пруси, ятвяги та інші); тюркські народності (печеніги, торки, чорні клобуки та інші). А ще угро-фіни (меря, мурома, черемиси, мешчера, мордва, ліви, чудь, нарова, ям, весь, перм, югра та інші). Вагомою складовою давньоруського суспільства IX-XI ст. були скандинави, варяги, про що переконливо свідчать історичні джерела та виразні археологічні матеріали. Навіть ті 15 слов'янських племен, що увійшли до держави Русь, не становили єдиного народу вже у VIII ст., (тим паче у IX-X ст.), бо *«мали свої обичаї та закони своїх предків, і заповіти, кожне - свій норов»*.

Учений В.Кобилюх у своїх роботах довів, що українська мова сформувалася в X-IV тис. до н. е. Тому походження найважливіших українських слів слід шукати саме в санскриті, а не в російській, німецькій, турецькій, грецькій та інших мовах, які виникли значно пізніше. Самим свідченням того, що праукраїнська мова поширилася по всій земній кулі, й сьогодні вказують давні топоніми й гідроніми...

Так само, як і в будь-якій поліетнічній державі імперського типу, в Київській Русі відбувалися консолідаційні (в тому числі етнічні) процеси навколо панівного етносу, що проживав у політичному, економічному, культурному, духовному центрі держави. Однак інтенсивність цих процесів пропорційна силі впливу центру на периферію, який не міг бути потужним через нерозвиненість комунікацій, величезні простори імперії, короткий час її існування. Остаточно оформилася державна структура Київської Русі наприкінці X ст., а в середині XII ст. вона фактично розпалася на незалежні князівства...

Давньоруська народність - історична концепція радянських істориків, згідно якої за доби Київської Русі протягом IX-X ст. унаслідок зближення і злиття виникла етнічна і мовна єдність східнослов'янських племен, тобто царська теорія про єдиний «русский» народ. В сучасний час, посиляючись на міфічний єдиний давньоруський народ, сьогоднішні прихильники «єдиної та невідомої» загальноросійської ідеї намагаються обґрунтувати необхідність русифікації українців та білорусів та відновлення Російської імперії бодай у межах її слов'янського ядра.

Далі невдалою і науково не обґрунтованою, як в царській Росії, так і в сьгоднішній РФ була (і є) поширена формула: «давньоруська народність» - спільний предок трьох народів російського, українського та білоруського. З цього приводу, більш правильним треба говорити, що Київська Русь становила спільний період в історичному розвитку трьох східнослов'янських народів. Для науковців цього було б досить, щоб закрити питання про «єдину мову» Київської Русі і зайнятися змістовнішими речами. Суперечка навколо національності жителів княжого Києва пояснюється не стільки браком наукових джерел, скільки надмірною політизацією питання. Питання спадковості культурних, духовних, політичних надбань Київської Русі є ключовим в історії Східної Європи. Зокрема, нагальною потребою в справі вивчення етногенезу українців є визначення етнічної приналежності Русі, яка сформувалася на українських етнічних землях понад тисячу років тому. Як бачимо проблема давньоруської народності, московітами була переведена з наукової - у політичну площину.

Наукове вивчення старослов'янської мови розпочалося в кінці XVIII ст. і пов'язане з ім'ям чеського славіста Й.Добровського (753-1829 р). Він перший почав досліджувати лексику церковних книг, зіставляючи словникові відповідники. Але для багатьох слів такі паралелі не зазначені в старослов'янських пам'ятках X-XI ст. У м. Відні 1822 р. вийшла праця Й. Добровського «Основи давнього наріччя слов'янської мови», яка була перекладена на інші мови. У цій праці автор зібрав великий фактичний матеріал переважно з рукописів. Але він не згрупував його за періодами, тому факти, взяті з пам'яток різних епох і зведені разом, створили хибну картину ідеальної мови. Справжня жива українська мова ніколи не була давньоруською, ніколи не була спільноруською, ніколи не була тотожна з російською, також не була предком або нащадком (відгалуженням) російської мови. «Жива» українська мова постала з праслов'янської, й формувалася від VI до XVI ст.

А ще «жива мова», як будь-яка розмовна мова, може бути різновидом усної літературної мови, який обслуговує повсякденне побутове спілкування й виконує комунікативну та

імперативну функції. Як засіб національного спілкування жива мова склалася в епоху формування націй. Термін «жива мова» використовується у мовознавстві, а також при навчанні мовами в освітніх установах для відмінності мов, якими розмовляють люди у повсякденному житті. «Жива мова» – це історична категорія. Історія живої мови в різних національних мовах не зафіксована джерелами внаслідок усної форми її існування. Етнологи стверджують, що відомо 6 912 живих мов. Для прикладу, найбільшу групу живих індоєвропейських мов становлять індійські мови - 96, якими розмовляє понад 770 млн. чол., також групи іранських, балтійських, романських, германських, кельтських мов і слов'янська група мов, якою володіють понад 290 млн. носіїв. У межах кожної національної мови, «жива мова» має у своєму розпорядженні власний набір мовних особливостей...

Дещо з МіФів про українську мову. Міф - оповідь, що пояснює походження певних речей чи явищ, через емоційночуттєві образи. А ще є легенди, як один з жанрів народного епосу, в їх основі лежать реальні історичні події. Міфи щодо української мови направлені на хибні уявлення про українську мову, науково необґрунтовані твердження тощо. Їх використовують, наприклад, щоб показати вторинний статус української щодо російської або польської мов, довести - як у випадку твердження, що українська мова є діалектом російської, або твердження, що українська мова виникла внаслідок «ополячення» російської мови, що українці не мають права на власну державу та інше.

Поширені міфи стосуються класифікації української мови як діалекту російської або польської мов, штучності, «несправжності» української мови (наприклад, «досі немає літературної української мови»), «близькості» української мови до російської мови (що має на меті підкреслити «діалектний характер» української мови). Візьмо за приклад заяву 9 листопада 2010 р під час прес-конференції, присвяченій «Дню української писемності та мови», народного депутата від «Партії регіонів» Колісниченко (він автор альтернативної доповіді у Раду Європи про «порушення прав російськомовного населення України», голова Правозахисного громадського руху «Російськомовна Україна») заявив, що стараннями націоналістів «українська мова

перетворилася на звалище суржику, в яке влізло все що завгодно, і тому літературної української мови ми сьогодні не маємо»...

Російськими шовіністичними колами часто згадують Валуєвський циркуляр, який стверджував, що мова українців це: - *«єсть тот же русский язык, только испорченный влиянием на него Польши»* (про що ми вже казали). Думки про українську мову як результат ополячення російської мови зустрічаються в публікаціях адептів загальноросійської ідеї єднання українського, білоруського та російського народів в єдиний (триєдиний) *російський* народ. При цьому ними ігноруються історичні факти виникнення та поширення діалектів народної української мови на етнічних землях України. Подальші міфи, що начебто раніше український народ розмовляв російською мовою, а з часом під тиском поляків «забув» свою мову. При цьому покликаються на письмові документи, написані за часів Київської Русі та козаччини з невідомих (читай фальсифікованих) джерел.

Український народ сформувався в Київській Русі, передусім на основі населення Київського, Чернігівського, Переяславського, Галицького і Волинського князівств. Консолідації українського народу, становленню його мови перешкоджала та обставина, що після монгольської навали в 13 ст. його землі входили до складу різних держав. Так, Чернігово-Сіверщина, Поділля і Київщина з Переяславщиною, а також більша частина Волині належали до Великого князівства Литовського з офіційною «руською», тобто староукраїнською мовою; Північна Буковина стала частиною Молдовського князівства, тут теж тривалий час усі державні справи вели «руською» мовою; частину Західної Волині та Галичину захопила Польща, а Закарпаття опинилося під Угорщиною. Особливо велике значення для консолідації українського народу та його мови, розвитку його самосвідомості та державності мав Київ. Є безліч доказів і рукописів, які доводять, що українська мова і державність виникла раніше, ніж московська мова, яку згодом назвуть російською мовою (замовчуючи угро-фінські та ординські коріння), ось чому вона найбільш відмінна від слов'янських мов.

Ми хочемо нагадати, що в Росії - російська літературна мова виникла насамперед на основі церковнослов'янської мови, а в Україні - українська літературна мова створена на базі місцевих стародавніх слов'янських діалектів. Ось в чому відмінність в написанні стародавніх літописних текстів московською (а згодом російською) та українською мовами. Московитів не бентежить, що в тих *фальшивках*, слова церковнослов'янського походження написані в стилі російської літературної мови (московського діалекту) і складають ледь не половину всього словникового запасу фальсифікованих рукописів. (Про давність української мови ми розповімо трохи нижче).

Новотвір або неологізм - новостворений термін, авторське слово або фраза, що перебуває в процесі входження в загальне використання і ще не включена до державної та загальноновживаної мови. Неологізми виникають тому, що з'являються нові предмети і поняття. Неологізми - категорія історично змінна, один з розрядів пасивного словника, тобто це одиниці, які ще не встигли ввійти (або вже не ввійдуть, оскільки, виникнувши, майже відразу ж - зникли) до активного слововжитку. Коли створювалася «українська літературна мова», багато слів начебто «вигадувалося» письменниками. Неологізми притаманні будь-якій мові. Як і в усіх інших мовах, в українській - виникали нові слова – це авторські новотвори, запозичення з інших мов, або інші слова, у яких змінюється значення, також відроджуються слова і вислови з минулих епох тощо.

Переважну більшість неологізмів становлять слова, утворені з власне українських словотворчих компонентів - з основ широко вживаних українських слів за допомогою звичайних для української мови суфіксів і префіксів, подібно до вже присутніх в українській мові форм. Такі неологізми виникають в українській мові незалежно від впливу інших мов. Опираючись на досвід наших співавторів, можна сказати: - Практично кожен український письменник у своїх творах використовував авторські неологізми.

Коротко про Суржик. Кожна мова – великий і дорогоцінний скарб народу, найповніший літопис його духовного життя. Молоде українське покоління початку ХХІ ст. одержало скалічену мову, яка «отруплює» людину, зводить її мислення до примітивізму, це «мовний суржик».

Суржиком називають ненормативне мовлення українців, як в Україні так і поза її межами, що увібрало в себе елементи російської мови, насамперед лексичні та меншою мірою морфологічні (фонетика та граматики залишаються українськими). Суржик начебто є окремим від української мовою, але це хибна думка. Московіти полюбляють підкреслювати значення російської мови та принижувати українську (або іншу) мову, вишукуючи суцільні діалекти і суржик. В Україні суржик є позасистемним: де в одному реченні, людина може вживати українське слово, і його російський відповідник. Поза Україною суржик може перейти у статус «українського діалекту», (прикладом є **кубанська балачка**). Сьогодні «суржик» почали вживати і в широкому розумінні – як назву zdegradovanogo, ubogogo світу людини, її відірваності від рідного коріння, як назву для мішанини залишків давнього, чужого, що нівечить особистість та національно-мовну свідомість.

Балачка - степовий говір української мови Північного Кавказу, що ним говорять кубанські козаки-чорноморці. Слово «балачка» використовується як назва діалектів, поширених на Кубані, Ставрополлі та на Дону. Пригадайте, як 7 вересня 1792 р. на Кубань висадилося 3847 стрійових козаків-запорожців під командуванням полковника Сидора Білого. З 1794 року, почалася основна міграція на Чорноморію, до 1865 р. з України на Кубань переселили 158843 українці. Найбільше до Кубанської області емігрувало вихідців з Харківської, Полтавської, Катеринославської та Чернігівської губерній. Друга хвиля переселень козаків з Задунайської Січі, реєстрового козацтва з Полтавщини та Чернігівщини відбувалася упродовж 1802–1811 р. Від 1809 р. до 1849 р. на Кубань з України було переселено майже 109 тис осіб. Перепис населення 1926 року засвідчив, що на Кубані в той час проживало 1 млн. 644 тис. українців, тобто 49,2% населення. За переписом 2002 р. лише 0,9% населення Краснодарського краю ідентифікувало себе як українців. Під час цього перепису «козаками» записалися 17542 особи, інше населення, записалося росіянами. От звідки з'явився суржик...

В регіонах України, наближених до Російської Федерації, суржик є «низьким стилем» у сучасній українській мові. І його дуже важко описати через велику регіональну та індивідуальну варіативність. Попри спільні риси, на індивідуальному рівні суржикомовці вживають різну кількість русизмів, ступінь морфологічного спотворення, як українських, так і російських слів. Ми з'ясували, що найосвіченіші суржикомовці володіють принаймні трьома засобами мовної комунікації:

- ▶ - літературною українською мовою,
- ▶ - українським варіантом російської мови,
- ▶ - та спільним суржиком для побутового спілкування.

Семантичне ядро слова суржик поєднує два елементи: **1)** значення - змішування двох різних субстанцій; **2)** пониження якості утвореного внаслідок змішування продукту. Наприклад, суржик запозичений із сільськогосподарської лексики: Якщо змішати суміш зерна пшениці й жита, або жита й ячменю, або вівса й ячменю і таке інше, маємо інше борошно з такої суміші.

Майбутнє суржика в Україні залежатиме від ступені освіченості українців, чим освіченіша людина, то менше засміченою буде її мова. М.Рильський закликав «пильно й ненастанно» полоти мовний бур'ян. Але в наш час того «бур'яну» стільки розвелось, що полоти прийдеться досить довго. Ми засмітили власну мову численними інтернаціоналізмами (є українські відповідники), сленгом, жаргонізмами, вульгаризмами, «албанізмами» тощо. Деякі сучасні письменники смакують добірними матами у своїх творах (бо вважають це природньо). Сміємося над мовою нашої псевдо еліти: політиків, влади, а чи ми кращі за них? Особливо тривожить те, що частина носіїв української мови часто вживає російські слова з підкресленою бравадою, хизуючись при цьому своїми «глибокими» в кавичках знаннями російської мови. Інша категорія україномовців - це люди, що не володіють українською літературною мовою і вживають російські слова, вважаючи при цьому, що це її літературні форми.

Нам потрібні значні, рішучі заходи, потрібна терпляча довготривала робота педагогів, батьків, національно свідомої інтелігенції – письменників, діячів культури, політиків, всіх не байдужих до власної української культури людей, щоб вичистити авгієві конюшні української мови та зменшити кількість носіїв суржикової мови.

НАШІ ХЛОПЦІ, (Павло Прокопович Глазовий).

Іде вуйко Хрещатиком

- Приїжджа людина.

Запитує у зустрічних:

- А котра година?

Перехожі пробігають,

Позиркують скоса.

Той рукою відмахнеться,

Той відверне носа.

А тут раптом двоє негрів

Вийшли з гастроному.

Один глянув на годинник:

- Зараз чверть на сьому.

Вуйко низько поклонився.

- Дякую, шановні!

Значить, є ще у столиці Україномовні.

ФАКТИ ДАВНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Україна близько 700 (семисот) років була розчленована між різними державами, які в такий чи інший спосіб викоринювали мову її автохтонного населення й насаджували своє. Як приклад, Закарпаття від XI ст. до середини XX ст. входило до складу Угорщини, Галичину й частину Волині в другій половині XIV ст. поневолила Польща і втримувала їх аж до 1939 р. На

решті українських земель, відтіснивши з них у XIV ст. татаро-монголів, до 1569 р. панувала Литва. Потім ці землі перейшли під владу Польщі, а далі Росії. І все-таки, незважаючи на несприятливі умови для української мови, нею на початку XX ст., як стверджував М. Грушевський у своїй «Історії України-Руси» (т. I), розмовляло понад 40 млн. людей. Тільки давня мова могла так вистояти. А про давність української мови свідчить чимало як опосередкованих, так і прямих фактів. Ми пропонуємо розглянути тільки 12 фактів (інші ви знайдете в Інтернеті):

Факт перший. Коли українську мову зіставляти з найдавнішими індоєвропейськими мовами, зокрема з латинською, впадає в очі її, так би мовити, «архаїчність», тобто наявність у ній великої кількості прадавніх, індоєвропейських елементів.

Факт другий. Візантійський мандрівник і історик Пріск Панійський 448 р., перебуваючи в таборі гунського вождя Аттіли, на території сучасної України записав слова «мед» і «страва» (про які ми вже згадували), а це вже українські слова.

Факт третій. Коли в VI-VII ст. н.е. предки сучасних сербів і хорватів переселилися з України на Балкани, вони понесли з собою багато мовних елементів, властивих сучасній українській мові (і розповсюдили їх на Балканах).

Факт четвертий. У VIII-X ст. русичі підпорядкували собі частину литовських племен на північ від Прип'яті, з яких пізніше постала білоруська народність. Білоруська мова, яка сформувалася внаслідок цього, мало чим відрізняється від сучасної української. На сьогодні лише фонетика, манера вимовлення звуків, у ній залишилася литовська: дзекання, цекання, акання, тобто м'яка вимова. Українці і білоруси розуміють один одного без перекладача. Коли у 983 році Володимир Великий завоював литовське плем'я ятвягів. Мова їхніх нащадків повністю виявилась українською, зараз це сучасна Берестейщина. Підкореним народам після 988 року, тобто після прийняття християнства, а з ним як елітної й староболгарської мови, угрофінським племенам на північному Сході було вже занесено українсько-старослов'янську мовну суміш, яка й започаткувала сучасну російську мову (не плутати з московською мовою).

Вставка: *Герцен неодноразово запитував себе: «Отчего наши руки не принимаются за большой труд, а во все времена лезут с оружием на чужие земли»? Бо ми не зміємо чесно працювати...*

Факт п'ятий. Безперечно українським є напис «коваль Людота» на мечі з XI ст., знайденому на Полтавщині, як і напис на келихові чернігівського князя Володимира Давидовича, зроблений не пізніше 1151 р.: «А се чара кня[з]я Володимирова Давыдовча, кто из неѣ пь тому на здоревье а хваля Бога своего осподаря великого кня[з]я».

Факт шостий. До нашого часу дійшли писані на пергаменті два Ізборники Святослава 1073 і 1076 років. Перший - це копія з болгарського оригіналу. І все-таки тоді український переписувач примудрився наробити чимало помилок...

Факт сьомий. Важливим найдавнішим свідченням про мову Київської Русі є графіті (видряпані написи) на стінах Київської Софії з XI-XIV ст. (будівництво собору було завершено 1037 р. за часів Ярослава Мудрого). Ці написи дуже лаконічні і являють собою переважно молитовні звернення до Бога та святих з різних приводів. Написані вони старослов'янською мовою.

Факт восьмий. Багатий і переконливий матеріал про український характер мови Київської Русі дають новгородські берестяні грамоти XI-XV ст., яких виявлено й опубліковано понад 700 шт. Це переважно приватне ділове листування, писане тодішньою літературною старослов'янською мовою.

Факт дев'ятий - це мова «Слова о полку Ігоревім», опублікованого 1800 року. Поема, як вважають вчені, складена в 1185-1187 рр., а відомий список її зроблено в XV-XVI ст., під час так званого другого південнослов'янського впливу, коли в текстах посилено виправлялися відхилення від старослов'янської мови та правився текст. Тож «Слово о полку Ігоревім» вчені вважають виправленим. На таку думку наштовхують ті поодинокі пропущені українізми, наприклад, в усьому тексті вживається старослов'янська форма імені Владимирь і таке інше.

Факт одинадцятий. Найкраще відбили мову ще дохристиянської Русі українські народні пісні. Відразу слід зазначити, що народні пісні не перекладаються, вони можуть лише редагуватися, доповнюватися або скорочуватися. Як приклад, Львівська щедрівка, яку співають з 13 на 14 січня, на перший погляд незрозуміло, як це можна сіяти яру пшеницю в січні. Але річ у тім, що на Русі до прийняття християнства Новий рік зустрічали не в січні, а наприкінці березня, коли й справді можна починати весняну сівбу. Володимир Великий початок року переніс на місяць вересень. А щедрівка залишилася без змін.

Факт дванадцятий. Пращури українців живуть споконвіку на землі, що й тепер зветься Україною, тобто вкрайною долею, Богом. Як вважає більшість славістів, епіцентром, звідки поширювалися слов'янські мови, була Україна. Те, що слов'янська прабатьківщина була між Карпатами, Придніпров'ям (заходячи далеко на лівий берег Дніпра) і Пінськими болотами, на території, де з найдавніших часів панує чисто слов'янська топоніміка, є в наш час є загальноновизнаним.

Підсумок. Українська мова формувалася тисячоліттями. Її основні елементи були започатковані ще в часи, співвідносні з виникненням латинської мови, або й раніше. У VI-VII ст. вона вже мала окреслено сучасні обриси, про що засвідчать сербська та хорватська мови. Ще до створення Київської держави українська мова опанувала великі простори центрально-східної Європи. Не забувайте, що нею розмовляло населення Київської Русі. Звичайно, за цей тривалий час українська мова зазнавала різних сторонніх впливів. Для неї не минулися безслідно і грецька колонізація Чорноморського узбережжя, і нуртування скіфських племен у VII ст. до н.е. - II ст. н.е., і вторгнення готів на південь України в III-IV ст., й існування могутньої гунської імперії в IV-V ст., і жорстоке панування тюркомовних аварів (літописних обрив) у VI-VIII ст., і зіткнення з хозарами, уграми, печенігами впродовж VIII-X ст. Щось в українській мові залишилося від мов цих народів і племен. Бо інакше не могло й бути. Щось привнесли в неї старослов'янська, польська, російська мови. Кожний народ, як доповнював українську мову, так і запозичував від неї певні слова, діалект тощо. Чужі мови не зруйнували коріння української мови, вони лише збагатили її. Ніякі впливи й лихоліття не могли порушити її цілісності й стрункості. Але з історичного періоду й досі залишається велика конфліктна напруга поміж українською та російською (читай московською) мовами. У XX - початку XXI ст. українській мові найболючого удару наніс\наносить суржик, про який ми вже казали. Пам'ятайте, що підвалини мовного розвитку дитини формує мова матері. Російськомовна, україномовна чи суржикомовна мати продукує відповідний мовний режим у своїй родині. При цьому більший вплив суржикомовна мати має на мовну поведінку сина, а не дочки. Вийшовши поза межі сімейної комунікації, одружившись, син занурюється в інше комунікативне середовище російськомовної чи суржикомовної дружини і все повторюється...

Українська мова зараз одна з найбагатших і найрозвиненіших мов світу. Тож українці повинні захистити її від посягань різних перевертнів, як до цього захищали наші предки...

ДИГЛОСІЯ – ЯК ФЕНОМЕН СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Сучасна Україна нагадує людину з порушенням обміну речовин. Таке враження, що органи й підсистеми організму втратили внутрішню злагодженість, перестали розуміти один одного і починають конфліктувати. Здебільшого причиною такого розбалансування стає пошкодження біополя людини, (тут дуже доречні аналогії між людиною і нацією). Ця подібність, між окремим людським організмом і біосоці-

альними організмами, встановлена багато тисячоліть тому. Адже народи також мають тіло і душу (етнопсихіку), волю і характер, «господарство» і власний дім - Батьківщину. Сучасна наука вказує на ще одну подібність. Виявляється, що цілісність народу і стан його колективного здоров'я підтримує специфічне поле. Воно невидиме і для переважної більшості людей «нереальне», проте його послаблення чи спотворення відразу ж призводить до цілком реальних проблем: дезорганізації, непорозумінь, соціальних конфліктів, зменшення врожайності, екологічного занепаду, стихійних лих.

Якщо у Вселеній на перший рівень організації покласти атомні ядра, молекули і живі організми, то на другий рівень - необхідно віднести соціальні організми, вищим проявом яких є народи. Їхню цілісність також підтримує відповідне поле. Згідно з відкриттям, яке здійснив старший науковий співробітник Науково-дослідницького центру Володимир Ніс, це **когерентне поле** і воно існує в діапазоні акустичних (звукових) хвиль, тобто від 20 до 20000 Герц. Відповідно, цілісність цього поля, а відтак і здоров'я біосоціального організму безпосередньо залежить від того, яка мова, енергетика слів, діалект і які пісні лунають в народному середовищі: рідні чи чужі.

Як доводить Володимир Ніс, мова народу формує певні особливості генофонду, завдяки яким організм людини активізується і зцілюється. Якщо пращури людини з покоління в покоління користуються однією і тією ж мовою, то це веде до структурування роботи фізіології представників цього народу, сприяє виникненню сталої вібрації, яка надзвичайно потужно «підживлює» кожного індивіда. Тому спілкування саме рідною мовою («рідна» від слова «рід», тобто всі попередні покоління)

дає можливість дійти до глибинних рівнів своєї пам'яті, щоб спочатку зрозуміти «хто ти», а потім побачити, що з цим можна робити. Тобто мова і генетична пам'ять, взаємопов'язані речі і їхній вплив обопільний.

Ви знаєте, кожен народ має свою мову. Якщо народ втрачає свою мову, він перестає бути народом. Де хозари, де половці, де обри, де інші зниклі племена, а разом з ними і їхні культури, звичаї? Їх нема, бо нема їхніх мов. Хоч генетичні нащадки цих народів існують, але вони розчинилися в інших народах, в інших культурах. А українська нація збереглася, бо зберегла свою мову. Національна мова з'являється не відразу, не раптово. Її становлення триває сотні, а то й тисячі років. Численні покоління формують, розвивають, збагачують, удосконалюють та пристосовують її до свого менталітету, до природного оточення, до мінливих умов життя. Мова - то продукт тривалого історичного розвитку народу. В Україні сьогоdnішнього часу є серйозні підстави прогнозувати, що ми можемо втратити свою мову протягом наступних двох поколінь, якщо ситуацію не змінити докорінно.

Про формування української мови на території України, сказано дуже багато. Виявилось, що ця мова ідеально відповідає українському життєвому просторові: кліматові, ландшафту, геоенергетиці, техносфері, флорі та фауні. За багато століть з'ясувалося, що лише українська мова дозволяє перебувати в єдності з цим простором і мудро керувати ним. Коли нам говорять, що вона (мова) виникла 300 чи 500 років тому - це брехня і ми вже доказали її давність. Українська мова почала з'являтися на цій землі тоді, коли на ній почала формуватися раса європейських кроманьйонців. Тож не дивно, що український народ, українська земля і українська мова - це єдина система, цілісність якої підтримується акустичним когерентним полем. Когерентні поля, які ми випромінюємо, передають інформацію і впливають один на одного.

Сьогодні багато українців скигнуть, чому вони такі слабкі й нещасні. А звідки взятися силі і щастю, якщо половина українців не розмовляє рідною мовою, розірвавши у такий спосіб

зв'язок і з рідною землею, і з власним генотипом, і з сотнями поколінь українських предків? Погляньте навколо: українці перестали адекватно розуміти одне одного, їм важко планувати спільні дії, вони втратили здатність на інтуїтивному рівні їх узгоджувати. Чому так сталося?

Сьогодні в Україні частіше почали чути про мову нової еліти, (дехто розмовляє на суржику). Давайте і ми скажемо декілька слів про стан і перспективи «нової» української мови з погляду творення в Україні «нової» української нації і «нової» української держави – як Третього Гетьманату з так званою «новою елітою».

В СМІ з'явилося багато нарікань, що значна частина населення України говорить спрощеним українізованим варіантом російської мови або «новою» українською мовою, сильно забрудненою російськими включеннями, зокрема, вульгаризмами і матюками. При цьому мало хто звертає увагу, що все виразнішим стає такий мовний феномен як ДИГЛОСІЯ - це коли в межах того ж самого суспільства вільно функціонують дві різні мови, але їхні структурні особливості такі, що у своєму застосуванні вони не рівноправні (як при звичайній двомовності), а виконують різні функції і люди користуються ними у різних ситуаціях. Наприклад, українська мова є державною, нею говорить національне радіо і телебачення, на ній створюється елітарна культура, її вивчають у школі, її досконале знання являється ознакою інтелектуальності і належності до вищих верств суспільства. А російською ж мовою розмовляють в побуті, вона переважно застосовується у дрібному бізнесі і на виконавчотехнічному рівні (технічна документація, анонси використання побутових приладів, комп'ютерної техніки, програмного забезпечення тощо). При цьому наводять приклади диглосії в інших державах (Швейцарії т.д). Але в Україні ми являємось свідками диглосії між московською та українськими мовами, де українська мова поступово засмічується і цим втрачає сфери свого активного функціонування.

Брудні потоки «порнухи і чорнухи» вилилися на суспільство саме московською мовою, забруднюють як саму російську мову, так і російськомовне мислення. Парадоксально, але українська мова у старі часи була умовно «захищена» від цієї клоаки у царські часи тим, що там був курс на знищення українсь-

кого книговидання. Зміни розпочалися з моменту Незалежності України. Починаючи від 1991 року, українська мова почала поступово перетворюватись на мову державної еліти, а російська - на мову пролетаріату, широких мас, соціальних низів, дрібної торгівлі і прикладного технічного забезпечення. Саме тому художньо-вартісні тексти у сучасній Україні (2018 р.) можуть виникнути лише українською мовою, а комерційна література продовжується московсько-російською.

Звертає увагу і такий психологічний момент. Спілкуючись українською мовою, ви автоматично дотримуєтесь «високого стилю», коректності і принаймні формальної шанобливості. Якщо ж переходите на московсько-російську, то ризикуєте непомітно опуститися, якщо не до підзаборного сленгу, то до стилю низького і панібратського суржика. Це зовсім не означає, що московська мова є варварською. Просто це вже давно не елітарна мова Пушкіна і Лермонтова. Сьогодні вона перенасичена вульгаризмами, брудними «хохмами», кримінальною лексикою і просто паскудним матюком (*самым сильным в мире русским матом*).

Взагалі то диглосія - це феномен Середньовіччя, тому його поява в Україні може вважатися передвісником радикальних соціально-політичних перетворень. У далекі часи «сивої давнини» диглосія допомагала розпізнавати «своїх», ідентифікувати «простих» і «шляхетних». І коли кажуть: - У сучасних умовах диглосія потрібна для ідентифікації нової української людини, ми починаємо замислюватись і звертатися до відомих фахівців. Не кожен, хто володіє чистою українською мовою, належить до нової української нації. Але той, хто такою мовою не володіє, до неї точно не належить.

До речі, дослідження пасіонарного спалаху 55-го століття до н. е., внаслідок якого народилась Трипільська (Гіперборійська) цивілізація і Арійська раса, вказують на те, що в його основі зародилася особлива мова. Цією мовою були викладені вищі знання, завдяки яким відбувся стрімкий перехід частини раси європейських кроманьйонців (Білої раси) на вищий рівень. В українській традиції це вважалось народженням нового світу, тому середньовічні та козацькі літописи ведуть відлік від 5508 року до н. е. Згідно з езотеричною традицією, тоді ця священна мова називалася «Сенсар», а ще називали «Мовою Сонця», і

саме вона лежить в основі сучасної української мови, санскриту та інших індоєвропейських мов. Саме ж слово «Сенсар» буквально означає «носії сенсу» (подібно як «буквар» - носій букв). Володіння «Сенсаром» було чи не найважливішим чинником високої культури і могутності Арійської раси, бо ця мова формувала передове мислення і забезпечувала точну передачу інформації.

На жаль, нинішня українська мова частково втратила ясність «Сенсару», проте цю якість можна доволі швидко відновити. Саме це й має стати головною метою мовної реформи. Адже, повторимо, яка мова, таке й мислення, а яке мислення, така й поведінка. Якщо українці мають амбіції стати сильною і передовою нацією, то починати треба з повернення до рідної мови та її очищення від забруднень і спотворень...

Як визначити: - Хто є українцем? Українець – це той, хто належить до українського народу, тому спочатку треба визначитися з поняттям «народ». Почнімо з того, що слово «народ» вказує на наявність спільного предка – «родителя», тобто члени одного народу є генетично («кровно») спорідненими, є людьми того ж самого роду. Ідемо далі. Ще Платон казав, що народ – це велика людина. У сучасних термінах, народ – це біосоціальний організм, колективна істота. Подібно до окремої людини, народ має *дух, душу і плоть*. Що це таке?

► **Дух народу** – це спільнота духовних сутностей, об'єднаних спільними інтересами у світі духів. Втілення у фізичному світі відбувається зі світу духів, який в українській традиції позначають терміном «Нава». Дух народу визначає його *волю*.

► **Душа народу** – це його інформаційна складова: мова, інтелект, емоційність, знання, звичаї, пісні, танці, навички тощо.

► **Плоть народу** – це його генофонд, реалізований у фізичних тілах своїх представників.

Душа (невидима, «м'яка», «софтвер»), а плоть (видима, «тверда», «хардвар») – це земні складники народу; в українській традиції вони позначаються терміном «Ява» (явний світ).

Між трьома складниками існує тісний зв'язок. Дух народу – це його світоглядно-вольовий стрижень, який неминуче підлаштовує під свої потреби душу і плоть. Що вищий рівень «небесного народу», то розвиненішу психіку і якісніший генофонд

він потребує в земних умовах, а тому плекає їх у процесі групової реінкарнації.

Відтак ми розрізняємо: **1)** Україну духовну (спільноту українських духовних сутностей – втілених і невтільених); **2)** Україну земну (спільноту втілених українських духовних сутностей). Покажемо це не прикладі. Уявімо, що група українців увійшла в комп'ютерну гру і створила віртуальний український народ. Для успішної змагальності з іншими віртуальними народами, українці формуватимуть для себе інструментарій: засоби спілкування, організаційні моделі, стратегії перемоги, оснащення, ресурси тощо. Якими вони будуть?

Згідно з принципом економії енергії, вони використовуватимуть те, до чого звикли. Наприклад, українська мова, адже єдина мова дозволяє найточніше передавати сенс, а також утаємничувати спілкування від конкурентів. Якщо через якісь обставини гравець-українець «випадково» потрапив до іншого віртуального народу, то він почуватиметься в ньому некомфортно, а за першої ліпшої нагоди пристане до своїх. Подібне ми спостерігаємо в реальному житті. Скільки знаємо історій, коли людина все життя вважала себе «руським», але якось почула про Україну, занурилася в українські історії та звичаї, швидко вивчила мову і переїхала в Україну. Бо тут їй добре! А тепер, нарешті, переходимо до запитання «Хто є українцем і як це визначити?»

Нам ніхто не дасть довідку про те, ким є людина в духовному світі. Висновок можемо зробити тільки на основі її земної поведінки. Це робиться на основі трьох простих критеріїв:

1. Людина сама визнає себе українцем. Тобто їй це подобається. Самовизнання – це річ об'єктивна.

2. Людина розмовляє українською мовою. Якщо вона раніше її не знала, то докладає зусиль для її освоєння. Володіння мовою – це також об'єктивний показник, який легко перевіряється.

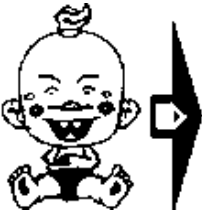
3. Наявність українського предка. Якщо людина належить до європейського антропологічного типу, то взагалі нема жодних питань, адже всі білі люди мають спільного предка і походять зі спільної праатьківщини.

Чи можна кожного громадянина вважати членом української нації? Ви повинні зрозуміти: Громадянство і нація – це різні

категорії. Громадянин – це категорія політична, яка об'єднує людей, наділених правами делегувати своїх представників в органи державної влади усіх рівнів. Натомість етнос і нація характеризують стан народу. Якщо бути точним, то обидва слова – «етнос» і «нація» означають те ж саме – «народ». Ми ж їх використовуємо для позначення двох рівнів організації народу: етнос – це аморфний стан, близький до натовпу. Важливі умови формування етносу - спільність мови і території (батьківщини). У сучасному світі нараховують від 3 до 5 тис. різних етносів. Український народ, навіть після Євромайдану 2014 р., досі перебуває у стані аморфного етносу. Наше завдання – перетворити його на організовану націю з Українською державою.

Якнайповніше еволюційний ланцюжок етносу можна зобразити так: **рід** → **плем'я** → **союз племен** → **народність** → **народ** → **нація**. У нас нація - результат еволюційного процесу етносу, вінець його еволюції, його закінчене соціо-культурне оформлення у формі свідомого населення окремої держави. От ми і прийшли до висновку: нація – це організований народ зі своєю державою та своєю мовою.

БАЙКА ПРО МОВУ

Тихим, спокійним вечором, коли «хрущі гудуть над вишнями» дід Опанас разом із своїми онуками захоплено спостерігали за роботою хрущів. Це бувало в ту пору, коли вишні в цвіту.

Молоденькі вишеньки стоять тоді, мов до танцю зібралися: «руки в боки», зеленими листячком прицяцькувалися, пучечками білих квіточок закосичилися. А старші вишні в ті дні і в ті вечори красувалися, як статечні молодичі у свято: по дві, по три зібравшись, багатозначно шепочуться про щось, лукаво усміхаються, завітчаними верхівками загадково похитують, простягають, не криючись, білоквіті, рясноцвітні віти до сонця, і мліють од щастя.

Але ще раніше, на кілька днів раніше, ніж вишні, починали цвісти, у Єлисаветграді (Кропивницькому) зацвіли черешні. Ну, це вже неможливо ні описати, ні змалювати. Це вже казка. Вони височіли, ті славетні черешні у кожному дворі - і над дорогою, і вглибині, аж за будівлями, красувались як де поодинці, а

де вишикувались у ряд понад парканами, ще й за руки, як вірні подруги, взявшись - прикрашали домівки. А коли вони розцвіталися, коли вкривалися цвітом так, що зелені листячко на гілках просто без сліду зникало в мареві білоцвітних пелюсток, хотілося, дивлячись на них, або безтямно кричати від радощів, або співати, або, навпаки, мовчки залякнути на одному місці і не спускати захопленого погляду з того дива-чуда. Тоді про дерева говорили: «Як молоком облиті». А сказати щось виразніше не міг ніхто: не знаходилося таких кучерявих слів. І отак із року в рік! Із сторіччя в сторіччя!

І почав старий Опанас розповідати свою байку про українську мову. Багато тисяч років тому жила в Україні прекрасна дівчина. Була вона добра, ласкава, щира і привітна, готова всім допомогати. А коли глянула на кого своїми чарівними очима, то відразу відчували до неї прихильність та любов. Співала вона так гарно, що здавалось - неначе то соловейко співає. Маленькі діти і молодь прагнули бути з нею разом. А вона розповідала діточкам про чудові речі, співала їм українські пісні і тим вливала любов до України й українського народу в їхні юні душі. Всім, хто був з нею разом, було дуже приємно, привітно і радісно. Всі почувалися незвичайно щасливими. А називалася ця красуня УКРАЇНСЬКА МОВА. Жила вона в народі нашому і з народом нашим - ніколи не розлучалась.

З українською мовою наш народ ріс, розвивався і творив чудову культуру, яку передавали з покоління в покоління аж донині. Все було гарно, приємно і радісно. Хотілось жити життям вільним - по-Божому. Та знали люди, що є багато зла на світі, яке так і чекає, щоб робити людям кривду...

У часи «сивої» давнини Україна мала багато різних сусідів, і добрих і поганих. Недобрі приглядалися щасливому життю українського народу і стали заздрісними, що у них не так, як в Україні. Деякі почали зазіхати на нашу землю, щоб собі її підкорити і панувати над нашим народом. І таких прикладів в історії України, ми маємо безліч. Почались війни, і внаслідок внутрішнього розбрату самих українців, вороги здобули перемогу над Україною та поневолили наш народ. Загарбники заборонили українську мову та накидали свою – чужинську, а ще вкрали у нас власну історію. І сталося це біля 400 років тому...

Хто вцілів з українського народу, розбіглися по широкому

світі, щоб рятувати себе і свою рідну мову. Та чужина руйнувала їх ще більше, і наш народ ставав погноєм серед інших, чужих народів. Через 2-3 покоління, свої діти почали відрікаться від рідного слова і ставали чужинцями для свого народу. А що ж трапилось з дівчиною на ім'я «Українська мова»? З частиною українського народу помандрувала й дівчина - Українська мова, шукаючи доброї долі на чужині. Мандрує Українська мова по світі, де зустрічає своїх земляків, придивляється: чи це свої люди? Чи українці? Чи може перевертні зі своїм суржиком?

Одного разу потрапила в Америку та й побачила золоті куполи церкви. Аж серце врадувалось! Пробилась до церкви і побачила вмуровану кам'яну плиту з написом рідною українською мовою. «Ось тут, подумала дівчина, - відпочину у своїх рідних». Стукає до дверей. Великі двері відчиняються і виходить товстий священик. Дівчину на ім'я Українська мови він не прийняв, бо тут, каже, вже господарить Англійська мова і тебе, Українська мово ми бачити не хочемо. І великі тяжкі двері з гуркотом зачинились! Голодна та зморена дівчина, відвідала ще деякі хати, але й там панувала іноземна мова і її не прийняли. Зовсім гірко стало дівчині-українці, купила квиток та поїхала до Канади. Там – теж саме. Далі була Аргентина, де в українських родинах панувала іспанська мова, в Бразилії - португальська, а в Москві (в українських хатах) панувала московська мова. Та найгірше було, коли повернулася до рідної України. За час її мандрівки чужим світом, повикидали з українських хат - рідну мову, і надали перевагу – московській та дивному суржику.

Іде дівчина на ім'я Українська мова доріжкою по рідній землі - знеможена. Дуже хоче відпочити. Ось бачить хатину під стріхою, стіни біленькі, а перед нею ростуть барвисті, пишні квіти. А збоку - садок вишневий. На верху хати гордо стоїть лелека. Як узрів лелека дівчину (Українську мову), то радісно заклекотав - наче її привітав. Подумала та, що це, напевно є українська хата, бо лелеки на московські хати не сідають - вони люблять Україну. Підійшла й постукала до дверей. Двері відчинилися, на порозі пишно-груда баба стоїть. Проситься дівчина Українська мова до хати на відпочинок по довгій дорозі. А ота баба, (вона колись у третьому поколінні мала українські коріння) зараз каже по-московськи: - Ти, Український язик, нам тут не потрібна! Бо від твоєї величі, нашому язичку буде погано.

Йди собі далі і двері баба гучно зачинила! З жалю мало не тріснуло серце у дівчини Української мови: - Все кругом українське стоїть, а в хатах чужі люди живуть. Думає Українська мова: невже ж доведеться мені десь на світових роздоріжжях загинути? Куди ж мені, бідній подітись?

Іде далі полями, лісами, тернистими дорогами, аж тут натрапила на крислату липу. Подумала: під липою в холодочку відпочину. А як приємно було там! Пахло духмяним медом, чулось радісне дзигчання працюючих пчілок, що збирали нектар. Повівав легкий літній вітерець. Шуміло збіжжя на недалеких полях. Було гарно, привітно й легко на душі! Неначе на правдиво рідній землі. Ніхто тебе не кривдить, ніхто не насміхається. Тут, як у раю, бо то рідна країна, значить рідна земля. Прилягла Українська мова на зелену м'яку травичку та й заснула твердим сном!...

Аж ось їй сниться: над нею ангели літають. Всі повбирали у вишиванки. А кожна вишивка – красивіша за попередню. Ось вони всі взяли за руки і літаючи співають: «Гей у лузі червона калина похилилася, чогось наша славна Україна зажурилася. А ми тую червону калину підіймемо, а ми нашу славу Україну гей-гей розвеселимо». І стали вони рядочком перед сплячою Українською мовою і всі гуртом сказали: «Не журись Українська мово, ми тебе понесемо на наших крилах до всіх українських дітей цілого світу, бо ми є їхніми ангелами-хоронителями, і покажемо їм твою красу, яка прийшла до українського народу з далеких тисячоліть. Не дивлячись на те, що московські вороги-кацапи стали заздрісними за твою красу і велич твою намагалися знищити, а українському народові нав'язали чужинську (московську) мову. Та ще наших людей нищили і вивозили з рідної землі на чужину на погибель, ми повернемо любов до України. Українські діточки мають добрі і щирі серця, вони тебе, мила дівчина -Українська мова, - приймуть».

Тут Українська мова пробудилась. Відчула дівчина, що відпочила. Розплющила очі і не віриться їй у те, що побачила у вісні: перед нею стояв гурт гарних дітей, вбраних у вишиванки. Вона не знала, що їй сказати, тільки дивилась на тих чудових діточок і думала, що це знову якийсь сон. Аж раптом один з хлопчиків відважно запитав: «А що ви тут робите на самоті»? Посміхнулась дівчина – Українська мова і почала розповідати

діточкам про своє горе і потім запитала, хто вони такі. Діти дружно відповіли: «Ми ГПУМці - члени Гуртка Плекання Української Мови. Нас уже багато по широкому світі. Ми з'їжджаємось до столиці Києва один раз на рік на спільні зустрічі і ось прийшли до тебе, Українська мово, щоб допомогти тобі бути завжди з нами. А коли ми молились до наших ангелів, то вони сказали нам, що блукає самотна Українська мова по широкому світі. Вони направили нас до тебе, щоб тобі допомогти. Ось і ми, Українська мово, з тобою і не дамо тобі загинути та ще й розбудимо любов до тебе у тих українських дітей, які від тебе відцурались».

З того часу дівчина на ім'я Українська мова вже не блукала сиріткою по широкому світі. Українські діти взяли її до свого товариства і присягнули ніколи більше не дати знущатись над нею. Між собою вони розмовляли тільки українською мовою і співали українських пісень. А коли дивилися на ту прекрасну дівчину, що зветься Українська мова, то побачили, як вона раділа тим пісням і як краса її заясніла незрівнянними кольорами, а з нею зрадив увесь український народ, розкинений по всьому широкому світі. А особливо раділи славні ГПУМці, які, взявшись за руки, вигукували хором: «Слава і честь українській мові на віки вічні і життя вічне!» Слава Україні.

Українська мова znana своєю м'якістю, вокальністю та характерною лагідністю. Усі склади й навіть окремі букви в ній вимовляють цілими без «проковтування» окремих із них, як це буває в інших мовах, зокрема в московській. Наша мова - священна мова наших давніх пращурів, є мовою душі, мовою людяності, зрештою мовою любові. Така мова незамінна для поезії, для пісні (не даремно наша народна пісня прославлена на весь світ!), для освідчення в коханні, для спілкування з найменшими діточками (бо маємо словничок лагідних пестливо-зменшувальних форм «дорослих» слів для такого спілкування. На відміну від української, московсько-імперська мова відзначається агресивністю, зарозумілістю. Для слуху людей вона грубіша, різкіша й черствіша. Це мова різноманітного державного офіціозу й адміністрування, мова політиків, силових відомств, ділків та гламурної публіки...

ПОХОДЖЕННЯ МОСКОВСЬКОЇ МОВИ (КОЙНЕ).

Ця історія почалася давним-давно. У ті давні часи, коли хворих виходжували знахарі, а кремій був таким же незамінним атрибутом побуту, як сьогодні газова запальничка. Ми тоді ще не знали, звідкіль взялась московська мова? І чому її назвали «московською мовою»? Де вона є сьогодні? А може то не московська, а якась русинська мова? На превеликий жаль, русинська мова - то «стара» східнослов'янська українська

мова. Наскільки знають наші співавтори, Тарас Шевченко називав мову царської Росії - «московська», а «російська». Бо Росія - це не слов'янська країна. До територій періоду «сивої» давнини, заселених стародавніми слов'янськими племенами, можна віднести лише Смоленськ, Курськ, Брянськ, бо це території стародавніх кривичів (слов'янізованих балтів). Решта земель - фінські, де жили поодинокі слов'яни, але там в основному були: чудь, пермь, мурома, мордва, вятічи та інші. Придивіться до найголовніших топонімів історичної Московії - всі фінські: Москва, Муром, Рязань (Ерзя), Вологда, Кострома, Суздаль, Тула і т.д. Московські, а пізніше російські царі розуміли, що без великого минулого неможливо створити велику націю й велику імперію. Для цього потрібно було прикрасити своє історичне минуле і навіть привласнити чуже. Тому московські царі, починаючи з Івана IV (Грозного) (1533–1584 р.), поставили завдання привласнити історію Київської Русі, її славне минуле, власну мову і створити офіційну міфологію Російської імперії.

На це можна було б не звертати уваги, якби московська міфологія не зачіпала корінних інтересів України, не була направлена на повне знищення України – її історії, мови, культури. Час показав, що російські імпершівіністи робили і роблять все можливе для реалізації цієї задачі. В час існування держави Київської Русі про Московську державу не було ні згадки. Усім відомо, що Московське князівство, як улус Золотої Орди, було засноване ханом Менгу-Тимуром тільки в 1277 році. До цього часу Київська Русь уже існувала більше 300 років та мала власну мову і культуру. Немає ніяких фактів про зв'язок Київської Русі з фінським етносом до XI ст. В той час, як у 988 році відбулося Хрещення держави Київської Русі, фінські племена землі

«Моксель» перебували в напівдикому стані. Брехнею є те, що Москва заснована Юрієм Довгоруким у 1147 році. Улус Золотої орди - поселення Москва дозволив створити Мунгу-Тимур у 1272 році після третього перепису населення. А Юрій Володимирович (Довгорукий жив у 1090-1157 р). Він був сином Володимира Мономаха та його другої дружини (дочки половецького хана). Іменувався: Великий князь київський (1149–1151, 1155–1157), князь суздальський (1108–1135, 1136–1149, 1151–1155) і Переяславський (1134–1135), князь Володимиро-Суздальський, родоначальник лінії володимиро-суздальських князів Юрійовичів. Похований у київській церкві Спаса на Берестові.

Повернемося до московської мови. Слід зазначити, що походження різних мов цікавить людство вже не одне століття. У цій цікавості, як і скрізь у людей, мають місце кілька різних поглядів, які можна розбити на два різновиди: **1)** - чисто науковий; **2)** - політизований. Чисто наукові дослідження вивчають, як саме походили й розвивалися мови, виходячи з живих фактів та людської логіки, а політизовані дослідження базуються не на фактах, а на політичних міркуваннях, де прагнуть видавати бажане за дійсне. Безперечно, що нас буде цікавити походження мов, чий розвиток можна простежити на підставі наявних фактів про мовні явища, закарбованих в словознавчих працях.

У IX–XII ст. великий край від Тули, Рязані й теперішньої Московської області, займали: меря, весь, мокша, чудь, марі, мордва та інші – все це був народ «Моксель». Згодом ці племена стали основою народу, що прозвав себе «великоросами». Якщо православ'я з'явилося на території сучасної України ще в доруський час, то із X ст. стає головною релігією Київської Русі. Дикою в цей час є далека околиця Московщина, в якій тільки через багато років з'явиться цивілізація та державний лад у вигляді удільного Московського князівства. Пройдуть роки і на базі християнства на землі «Моксель» починає створюватись московська церква, поряд з нею формується московська мова, яка при царі Петрі I стане російською. А відповідно до московської Церкви, то вона утворилася на уламках Руської Церкви і аж до сьогодні використовує частину її традицій. (Від самого початку М.Ц. використовувала ті самі назви, що і в К. Русі. Та й віра, ніби, та сама. Проте, як відомо з Біблії, головним імітатором Бога - є сатана).

Першою відомою спробою офіційної християнізації К.Р. вважається «Аскольдове хрещення»: у 860 році Аскольд, перший з київських князів, прийняв нову віру. В 955 р. відбулося хрещення київської княгині Ольги, також із зовнішньополітичних розрахунків на зміцнення династичних контактів з Візантією. Тоді ж з'явилися перші християнські храми в Києві. В 864 р. охрестилась Болгарія, в 928-935 роках Чехія, в 962-992 р. - Польща. Для князя Володимира стало ясно, що, тільки прийнявши християнство, Київська Русь зможе звійти як рівноправна в коло європейських держав. І в 988 році почався найпотужніший етап державної християнізації («хрещення») К.Русі. Хрещення киян, за літописом, відбувалося 988 р. в Києві на р. Почайні, притоці Дніпра. Відтоді почалося хрещення людей в інших містах і селах К. Русі. Це був дуже болісний процес.

Мовою московських колоній було слов'янське «койне» - тобто мова для спілкування між народами з різними діалектами і мовами. (**Койне** – будь-яка загальна народна мова, що виникла на ґрунті панівного діалекту. Новий тлумачний словник української мови). Поступово за багато століть місцеве тубільне населення перейме таку койне. Для прикладу, характерне «окання» населення Центральної Росії сьогодні помилково вважається «старослов'янським діалектом», хоча це - суто фінський діалект, який якраз і відображає незавершеність слов'янізації краю. Російська мова набула статусу койне зі створенням Російської імперії. Під різними приводами її прозивали «руською мовою», але й Михайло Ломоносов, видаючи «Граматику російської мови» писав на койне.

Під час Золотої Орди Московія на три століття піде до етнічно споріднених народів фінно-угрів, яких збирали під свою владу ординські царі. У цей період на мову московського регіону робить величезний вплив тюркська мова (як частина величезного впливу Азії). Показовою є книга Афанасія Нікітіна (кін. XV ст.) про «Ходіння за три моря». Там автор запросто переходить із слов'яно-фінського койне Московії - на ординську мову, різниці в них не бачиш, а закінчує свою книжку подячною молитвою: «В ім'я Аллаха Милостивого і Милосердного і Ісуса Духа Божого. Аллах великий (...)».

Є три моменти, які посилено ховають всі російські лінгвісти (хоча, як в народі кажуть, шила в мішку не втаїш): 1) До XVIII ст. мова Московії ніким у світі не вважалася руською мовою, а називалася мовою московитів, московською. 2) Мова Московії як москальська мова – до XVIII ст. не визнавалася європейськими лінгвістами (зокрема слов'янських країн), її навіть не називали слов'янською мовою, а відносили до фінських говорів. 3) Руською мовою донині називали лише українську мову. Завдячуючи амбіціям Петра I все пішло «догори дригом». Заради власних імперських амбіцій, Росія зробила величезний злочин, - вкрала історію Київської Русі і всіх слов'янських народів. Застосувала вплив на лінгвістичну науку, ставлячи їй завдання - надання мові Росії «слов'янського статусу». Причому, якби на захід від Росії жили німецькі народи, то точно так вона б доводила, що російська мова – походить з сім'ї німецьких мов: бо таке було б замовлення Російської імперії...

Слід наголосити, що у середньовічній Московії існувало одночасно декілька мов. Наприклад, «біля слов'янське койне» - як мова княжої знаті. «Народні мови» тубільців (фінські). «Тюркські мови» як релігійні в період перебування в Орді. І, нарешті, «болгарська мова» – як мова православних текстів і релігійних культів. Вся ця суміш в результаті стала основою «московської мови», а згодом і нинішньої російської мови, співпадаючої в лексиці тільки на 30-35% з іншими слов'янськими мовами. Для прикладу, у білоруській та українській мовах цей збіг несумірно вище і складає 70-80%.

Сьогодні російські лінгвісти в основному зводять витoki сучасної російської мови тільки до 2 складових: 1) -це «народна мова» Росії (зовсім не слов'янська, а слов'яно-фінське койне з великим тюркським і монгольським впливом); 2) - «болгарська мова» (древньоболгарська), вона ж колишня «церковнослов'янська». Дехто називає і третю мову Росії «сучасну літературно-російську», яка є абсолютно штучним кабінетним винаходом, таким «есперанто» на основі двох вказаних вище мов. Не дивлячись ні на що, Росія вперто заявляє, офіційна мова РФ – російська, вона належить до слов'янських мов, а ще раніше -

до групи східнослов'янських мов разом з українською та білоруською мовами, це національна мова російського народу. (Ну що ж: «хотіти – не вредно для здоров'я»). Діалекти російської мови групуються у два наріччя: Північне і Південне. Між говірками локалізуються перехідні середньоросійські говірки, що стали основою сучасної літературної мови.

Статус російської мови як загальнодержавної був закріплений в основних державних законах Російської імперії (ст. 3 в редакції від 23.04.1906). Ленін виступав проти обов'язкової державної мови. Тому в СРСР російська мова здобула статус офіційної і мови міжнародного спілкування лише ближче до розвалу СРСР згідно із законом «Про мови народів СРСР» від 24.04.1990 р, (ст. 4). У 1991 році російська мова була оголошена державною мовою РРФСР, в 1995 р. також і Білорусі.

А коли Росія стала Росією? Нагадаємо, що Росія стала називатися «Росією» вперше офіційно тільки при царському режимі Петра I, який вважав колишню назву - Московія темною і мракобісною. Петро I не тільки заставив насильно голити бороди московітам, а й заборонив носіння всіма жінками Московії чадри на азіатський зразок і заборонив московські гареми, які мали назву тереми, (де жінок тримали узаперті для сексуальних втіх). Петро перший, при особистих поїздках по Європі добивався від різних картографів, щоб на картах його країну називали не Московією або Моськовітією, (як раніше), а по новому - Росією. І щоб самих московитів стали записувати в історії – як слов'янами. Це була загальна стратегія по «прорубуванню вікна до Європи» - укупі з проханням Петра I «перенести східну межу Європи (кордон) від межі між Московією і Велике князівство литовське (ВКЛ) - до Уралу», включаючи тим самим вперше в історії географічну землю Московії - до складу Європи.

До періоду правління Петра I польські і чеські лінгвісти та творці слов'янських граматик чітко розмежовували руську мову (українську) і московську, тоді мову Московії не зараховували до сім'ї слов'янських мов. Бо мова Московії була мізерна на слов'янську лексику... Нижче зупинимось на деяких конкретних

моментах... Почнемо з критичного зауваження: Необхідно проаналізувати, чи є термін «московська мова» у сучасних наукових публікаціях, у енциклопедіях, підручниках незалежно від того – українські вони, чи інші. Якщо так, то цей синонім цілком прийнятний, якщо ні, то словосполучення «московська мова», пропонуємо видалити до тих пір, коли будуть приведені докази його використання...

Навіть при поверхневому огляді, доказів використання словосполучення «московська мова» в українській мові навіть за періоди правління до Петра I та після Катерини II, наведено «більше ніж достатньо», а запропонована суперечка по назві «московська мова», то вже інша тема. Словосполучення «московська мова» вживали й зарубіжні класики 19-20 століття. Тож на якій підставі його слід вилучати з книг? Хіба лексичними джерелами української мови є виключно підручники для школи, енциклопедії або документи Верховної Ради? Ні. Може джерела Російської Федерації? Ні. Для прикладу, Гугл дав 683 випадки для словосполучення «московська мова». Власне, і для синоніму «кацапська мова» можна знайти авторитетні для 19-20 ст. різні джерела.

1). Для розпалювання ворожнечі між народами України, дуже часто у СМІ пишуть: «Особливо жахливе становище з правами російськомовних у Донецькій і Луганській областях. За російську мову місцева влада та правоохоронці переслідують, виловлюють і потім вбивають». Або: «Проблема в тому, що російськомовні в Україні не розуміють української мови і це створює їм дуже багато проблем у повсякденному житті. Російськомовні хочуть жити і працювати в Україні на благо України, але вони абсолютно не розуміють української мови. Гірше всього, що вони не розуміють української мови, не можуть, і не мають можливості її вивчити. Ситуація майже безвихідна. Російськомовні намагаються вивчити ту кляту мову, але українська мова дуже складна і зовсім не подібна на російську, там важко вимовляти звуки, зовсім інша граматики, не знайомий алфавіт. І взагалі (щоб ви знали), насправді все в українській мові передається ієрогліфами... (Без коментарів).

2). Щодо «кацапської мови». Мова це ознака людини, у кожної нації є своя мова, якщо у світі є кацапський народ (або кацапська нація), то повинна бути і «кацапська мова». **3).** Відповідно до походження слова «кацап», основною теорією довгий час було: **3.1)** Кацап - образливе прізвисько за часів церковного розколу, яке вживали старообрядники щодо своїх опонентів – ніконіанців; **3.2)** - Поєднання слів «как-цап», вперше запропоноване Максимом Фасмером. В ті часи, коли Україна була частиною Російської імперії, існувала традиція, за якою росіяни носили довгі бороди. В творі Гоголя «Іван Федорович Шпонька и его тетушка» є згадка про «кацапів». На початку розповіді М.Гоголь дав перелік слів, котрі можуть бути незрозумілими читачу. Серед них було - «кацап» - росіянин з бородою. **3.3)** Академік Д. Яворницький висунув теорію, що слово «кацап» - тюркського походження. Він розповідав, що працюючи в Москві у Міністерстві Юстиції, натрапив на документи датовані 18 ст., де слово «кацап» було написано через букву «с», себто «касап». Це підтверджує тюркське походження слова, і що першими так називали росіян - саме татари. **3.4)** В арабській мові є слово «касаб», яке означає «м'ясник», «той, хто забиває худобу». Науковці виділяють також словосполучення з цим словом, які означають «люта людина», «деспот», «кат», «різник». І це стосується багатьох східних мов. **3.5)** У 19-20 ст. після більшовицької пропаганди «кацапами» почали називати москвофілів, котрі стверджували, що українці і росіяни – це один народ...

3.6) В загальному, кацапами називають росіян. При чому така назва вважається досить образливою. Хоча розповідають, що росіяни самі так називають певну верству свого суспільства, яка проживає недалеко від українського кордону, або та розмовляє з певним діалектом. **3.7)** А взагалі це слово використовується не тільки українцями, а й поляками, словаками, білорусами і ще деякими народами. Перш за все варто пояснити, в чому саме відмінність між «москалем» та «кацапом». Версій на цю тему існує чимало. Одні стверджують, що москалі – це росіяни, котрі мешкають в Україні, тому нічого спільного не мають з кацапами – росіянами, котрі проживають в Росії. Ще дехто стверджує, що москалі – це культурні, освічені кацапи. Вважається також, що справжній кацап (не

може бути москалем), бо вживає багато алкоголю (хронічний алкоголік) і не контролює використання ненормативної лексики. Отже теорій походження терміну «кацап» є чимало. І якщо покопирсатися в історії, то можна знайти й інші версії. А кожен вже сам може обрати ближчий варіант...

Питання використання московської мови одне з головних в інформаційній війні РФ проти України на початку XXI ст. З наближенням виборів в Україні 2019 р. московська машина пропаганди буде набирати обертів. Полеміки довкола сфери вжитку української та російської мов, будуть раз у раз спалахувати у регіонах чи засобах масової інформації, при цьому обов'язково «одягнуть» маску захисту прав російськомовного населення. Тільки розвіяння московських міфів та знання власної історії (походження української мови) - врятує Україну від подібних кроків.

З шкільних підручників ви вже знаєте, як протягом сотень років Москва, знищуючи інші мови, створила міф про свою власну московську мову, присвоївши їй назву «російська» та доказуючи, що вона є істинно слов'янська та «першгородна мова», а всі інші (особливо українська та білоруська) є лише діалекти московської мови (або діалектом спотворення польської мови). Для цього були створені, а інколи просто замовлені десятки різних «теорій», псевдо «наукових праць», «досліджень» тощо. Чи дійсно це так?

Ситуацію береться прояснити видатний український мовознавець, дисидент Святослав Караванський. У книзі «Звідки пішла (є) московська мова?» й осягнути масштаби більше 300-літнього охоплення України. А ще у 1957 р, у 5 номері журналу «Вопросы языкознания» на ст. 67, були опубліковані дослідження московської мови, зроблені професором М.Фаснером. З 4-томного етимологічного словника О.Н.Трубачова він вибрав та проаналізував походження 10779 російських слів і дійшов висновку, що: 6304 слів, або 58,3%, є запозиченими з інших європейських мов; 1119 слів, або 10,3%, є невідомого походження; 3191 слово, або 29,5%, мають українське походження; 72 слова, або 0,8%, відносяться до загально-східнослов'янського походження; 93 слова, або 0,9%, російського, тобто московського походження.

Щоб зрозуміти таку цікаву картину з походження московської мови, нам треба знову повернутися на сотні років назад. Ви зараз будете здивовані, але за часів правління «великого князя Московського і всієї Русі, Великого государя, Божою милістю цар і великий князь всієї Русі» Івана Грозного (з 1530 по 1584 р) в московській мові було тільки два руських (українських) слова: «владика» і «злат». А в 1589 році в Парижі був виданий словник московської мови, в якому було зазначені ті ж самі два руських (українських) слова. Згодом, в 1618 році, вчений лінгвіст з Англії Ричард Джеймс нарахував в московській мові тільки 16 руських (українських) слів. У кінці XVII ст. німецький вчений Лудольф нарахував у московській мові 41 руське (українське) слово.

Тоді звідки в 1250-1320-х роках в особистих спілкуваннях татар, московітів та інших угро-фінів вже нараховували до 25-30% русько-українських слів? Давайте знову поглянемо в історію. Як ви знаєте, Московія протягом сотень років була одним із улусів Золотої Орди, в якій спочатку панував світогляд китайської філософії, поряд існував іслам, а згодом християнство. Але коли пізніше татари прийняли магометанство, вони ще деякий час продовжували дотримуватись толерантності китайського релігійного світогляду, в тому числі і старого язичництва, який їм велів боятись помсти чужих Богів. Тому вони підтримували та захищали священників Московії, які правили служби церковно-слов'янською, (часто староболгарською) мовами. З 1250 р. по 1320 р. Митрополит московської церкви тримав свою кафедру в столиці Золотої Орди - Сараї, поруч зі ставкою Хана. Це дало змогу зберегти серед провідної верстви населення українську (читай руську) мову ще довгий час (звідси ці 25-30% українських слів в московському спілкуванні).

Всі літописи, діловодство, листування, викладання в школах велося церковно-слов'янською, яка фонетично та граматично була далека від розмовної народної української (руської) мови. В більш широкому середовищі церковно-слов'янська була аналогом «мертвої» латинської мови, про що ми раніше розповідали. З 14-18 ст., староукраїнську (давньо-руську) мову яку розуміли в народному спілкуванні, почали застосовувати і в церквах. А з 1991 року в церквах на території сучасної України почали вводити національну (державну) українську мову...

У відповідності до московської мови, ознайомимося з двома хроніками: **1).** Золота Орда – під такою назвою увійшла в історію держава, створена в першій половині XIII ст. нащадками великого завойовника Чингісхана – його старшим сином Джучі та онуком Батием. Улус Джучі – так попервах називалося це державне утворення – займав великі степові території Східної Європи, Центральної Азії та Західного Сибіру – від Дунаю на заході до Іртиша на сході. Руські князі з династії Рюриковичів визнавали зверхність володарів Золотої Орди та сплачували їм данину. В другій половині XIV ст. Золота Орда пережила глибоку політичну кризу, відому з літописів як «Велика зам'ятня», коли за 20 років змінилося 25 правителів. В 1359 році у Золотій Орді почалося двадцятиріччя міжусобної боротьби, яке в 1380 році припинив хан Тохтамиш. За 20 років на ханський престол претендувало 25 осіб. Убивши всіх царевичів, Бердибек намагався вирішити свої власні проблеми, але не подумав про те, що в разі його смерті (що сталося вже через два роки) не залишиться жодного законного спадкоємця по лінії Батия. Саме це і сталося. Почалися розпрі між ханами З.О. А невдовзі смертельного удару їй завдав середньоазійський правитель Тамерлан: розгромивши золотоординське військо, він знищив Сарай та інші міста З.О. Відтак почався тривалий процес розпаду степової імперії, а на початку XVI ст. кримські хани остаточно доби́ли Золоту Орду.

2). А ще є дві російські концепції щодо Золотої Орди: **2.1.** - так званий «ігоцентризм», про послідовну боротьбу проти татаро-монгольських поневолювачів; **2.2.-** концепція «заперечення», яка каже, що не було татаро-монгольських поневолювачів, що це був взаємовигідний симбіоз, який допомагав об'єднати північні князівства в єдину московську державу. Але ми заявляємо, Московський улус з дня своєї появи у 1272 році, (разом із своєю мовою) розвивався як складова частина Золотої Орди і належав до спадкових земель роду Чингісхана... Виникає питання: - Яке бачення ролі Золотої Орди в українській історії? В Україні етнічне населення того періоду становили українці, тому для них Орда – це прихід чужинців, які їх поневолили. Такі втрати для українців стали трагедією...

Переважна більшість населення Московії була угро-фінно-татарського походження, для якого українська мова була чужа. До того ж, живучі сотні років відокремленими в непрохідних болотах та лісах угро-фінни, мали небагату, але власну мовну культуру. До речі слово «Москва» перекладається з фінської як «гниле болото». Вже після занепаду З.Орди татари масово почали переходили в християнство, часто примусово. Для прикладу: цар Борис Годунов за своїм походженням – татарин, князі Хованський, Юсупов, Урусов, Салтиков, Ордин-Нащокін, Мансуров та багато інших теж були татарами. В.Ключевський

писав, що в 16-18 ст. 57% московської провідної верстви були татарського походження, тому їм була чужа руська (українська) мова, культура, традиції. З цієї причини московські правителі пішли на культурний та мовний розрив з Києвом. Єдине, що їм було потрібне, – це спадщина Київської Русі та її славна історія, щоб «підняти» свою велич, оправдовувати свої загарбницькі походи під виглядом об'єднання слов'янських земель та продовжувати ідеї З.Орди, але тепер вже під назвою Московія, а пізніше (починаючи з Петра I) впливе слово «Росія». Тобто шлях до історичної ідеї московітів – «Москва є III-тій Рим» саме лежав через Київ. Тому підкорення Києва за всяку ціну було і залишається основним завданням як минулих, так і сучасних московських правителів. Ще з стародавніх часів, вони розуміли: Без Києва не може бути Росії. Улус Московія – може бути, але не велика Росія. За словами Бабуріна, Україна – це єдине джерело генетичного і інтелектуального потенціалу царської Російської імперії.

**РУССКИЙ МИР
ГОВОРИТЕ ПО-РУССКИ!
МЫ ПРИДЕМ И ЗАЩИТИМ!**

В дуже старі часи, тодішні українські вчителі, священники, монахи, того не бажаючи заклали основи московської мови, в якій вживалась і українська граматики М.Смотрицького. Але коли московіти пішли на мовний і культурний розрив з Україною, і не маючи власної можливості провести філологічну та інші реформи (оскільки не було кому), вони запросили собі на допомогу німців та інших європейців, які були присутні в усіх сферах життя царської Росії та принесли з собою тисячі нових

для Московії слів. Тоді німці на свій лад «винайшли» московську мову, яка мало чим відрізняється від сучасної московської мови. Як приклад для того часу, Н.Греч склав граматику московської мови. Німець Грот уклав московський правопис та словник. В.Даль зібрав етнографічний матеріал, німець А.Гільфердінг – підготував «мовний матеріал» за своїм розсудом, німець Г.Бауер вигадав їхню «варяжську теорію», а інші німці Брокгауз і Ефрон видали першу енциклопедію і т. д. Нема чому дивуватися, що німці «створили московську технічну термінологію» - просто переписавши німецькі слова, але московськими літерами...

З часом німці та інші європейці перебрали правління Московією до своїх рук, бо для них слов'янство було чуже, і вони продовжували по-варварськи нищити все немосковське. Для прикладу: Катерина II – німкеня, Петро II – німець, і так аж до 1917 року Московією правили німці під назвою династії Романових. Українська письменниця Лариса Ніцой вважає, що українці мають називати жителів Росії – московітами. Крім того, вона висловила обурення з приводу великої кількості російськомовних людей у Києві, (які за походженням – українці). Ніцой питає: - Куди поділася вся моя мова (і тисяч таких, як я)?

*Зробимо маленький відступ та прочитаємо Павла Глазового - **КУХЛИК**.*

Дід приїхав із села, ходить по столиці.

Має гроші - не мина жодної крамниці.

Попросив він: - Покажіть кухлик той, що з краю.

Продавщиця: - Что? Чево? Я не панімаю. Кухлик люба покажіть, той, що з боку смужка.

- Да какой же кухлик здесь, если это кружка.

Дід у руки кухлик взяв і нахмурих брови:

- В Україні живете й не знаєте мови.

Продавщиця теж була гостра та бідова.

- У меня есть свой язык, ни к чему мне мова.

І сказав їй мудрий дід: - Цим пишатися не слід,

Бо якраз така біда в моєї корови:

Має, бідна, языка та не знає мови...

Десятками років я проводила громадську роботу, безліч зустрічей відвідано з молоддю. Маса лекцій прочитано студентам. Сотні уроків проведено в школі. Стільки оповідань і казок написано дітлахам? Все, як в пісок. Всі навколо в Україні, немов іноземці: в літаку і в підземці, - обурюється Лариса Ніцой...

Як пише російський лінгвіст І.С.Улуханов в роботі «Розмовна мова Стародавньої Русі» («Русская речь» № 5 - 1972), коло слов'янізмів, що регулярно повторювались в живій мові народу Московії, розширювалось дуже поволі. Записи живої усної мови, проведені іноземцями в Московії в XVI-XVII ст., включають тільки деякі слов'янізми на тлі основної маси місцевої фінської і тюркської лексики. Тож у лінгвістів тієї епохи не було ніяких підстав відносити мову московитів до «слов'янських мов», тому і розмовна мова Московії не вважалася ні слов'янською, ні навіть «біля слов'янською»: селяни Московії говорили на своїх фінських говірках. Характерний приклад: російської мови не знав і мордвин Іван Сусанін Костромського повіту, а його рідня, подаючи чолобитну цариці, платила товмачеві за переклад з фінської костромської - на російську «государеву» мову. Кумедно, що сьогодні абсолютно мордовська Кострома вважається в Росії «еталоном» «русскості» і «слов'янства»...

Коли Московська влада, приводить власний доказ, що Московська церква віщала церковнослов'янською та болгарською мовами (на них писали державні папери Московії), – це нічого не означає, оскільки вся Європа тоді в церквах говорила латиною і вела діловодство латинською мовою. Нагадаємо, що після Люблінської унії 1569 р, коли білоруси створили з поляками союзну державу - Республіку ВКЛ (по-польськи - Річ Посполита), зберегли своєю державною мовою – русинську мову, а Польща навпаки ввела державною - латинську мову. Але це зовсім не говорить про те, що народна мова поляків - це латинська мова, а поляки – це латиняни. Точно так і російська мова не була тоді народною в Московії - поки російські села її не почали вивчати.

Візьмемо інший приклад, сьогодні (як і здавна) в селах Смоленської, Курської і Брянської областей (що входили колись до складу ВКЛ) й досі розмовляють зовсім не російською, а білоруською мовою. Літературною російською мовою там не говорять, як і ніхто не «окає» - відображаючи фінський акцент,

як в Рязанській або в Московській областях. Значить, будь-який лінгвіст повинен робити один висновок: у цих російських областях живе білоруське населення, бо говорить білоруською мовою. Але це населення відносять етнічно чомусь до «окаючих» східних сусідів, які за часів Лудольфа там знали тільки 41 слов'янське слово. (Це стосується й українських етнічних територій сучасної Росії).

Декілька слів про двомовність в Московському улусі. Кажучи про існування у московитів двох мов - слов'янської (церковно-болгарської) і своєї московитської, В. Лудольф повідомляв в «Граматичі мови московитів»: «Чим більш ученому щось здається, тим більше він домішує слов'янських виразів до своєї мови або в своїх писаннях, хоча деякі і сміються над тими, хто зловживає слов'янською мовою в звичайній мові» та знову починає створювати «супер слов'янську мову»...

Нам стало дивно! Що ж це за така «супер слов'янська мова» Москви, над якою сміються місцеві люди та наперекір вживають свої фінські і тюркські слова? Виходить московський суржик, але тепер в Російській Федерації. Подібного «двуязычя в мові» не існувало ніде у слов'ян, окрім як в одній Московії. До речі, Статути ВКЛ були написані на найчистішій слов'янській мові - державній мові у Великому Князівстві Литовському і Руському князівстві - суто слов'янській державі. Відсутність в Росії народної слов'янської основи, визивало у творців літературної російської мови – постійну головну біль. Так було при Ломоносові - до 1795 р., потім при окупації Росією в 1794-1795 роках Білорусі та Західної і Центральної України. Ось чому змінили назву в 1840-х роках у словниках В.Даля «Толковый словарь великорусского наречия русского языка», де під самою руською мовою узагальнено розумілась білоруська, українська і староруська мова, але «русский язык». Диво в тому, що В.Даль словника під назвою «Толковый словарь живого русского языка» ніколи не писав. Була інша назва «Толковый словарь великорусского наречия русского языка» в якому В.Даль, на замовлення московських правителів, уклав словник московської мови. Але в майбутньому царська цензура змінила цю назву на «Толковый словарь живого русского языка». В.Даль, будучи лікарем за освітою, працював у Міністерстві внутрішніх справ Російської Імперії «чиновником для особых поручений» при

керівникові Л.А.Перовському. Це міністерстві, як відомо з історії, було основним душителем «инакомыслия в империи». Тому В.Даль мабуть і не зміг-би скласти правдивий словник московської мови. До того ж, з огляду на його європейське походження і те, що тогочасна московська мова була дуже бідна, він змушений був додавати багато німецьких слів, а інколи просто замінював українські слова - на німецькі. Ще до нього, після війни з Наполеоном, в московську мову ввійшли тисячі французьких слів, які він (так би мовити) «узаконив», внісши їх у свій словник. Тобто він створив своєрідне «есперанто» (або суржик) для Московії, яке складалося з українських, татарських, німецьких, французьких та інших слів...

У 1778 році в Москві була видана брошура письменника і лінгвіста Федора Каріна «Письмо о преобразителях российского языка». Він писав: «Жахлива різниця між нашою (московською) мовою (він називає «московським наречієм») і слов'янською - часто присікає у нас способи висловлюватися нею з тією «вольністюю», яка одна оживляє красномовство в щоденній розмові... Як майстерний садівник молодим прививом оновлює старе дерево, очищаючи засохлі лози і тернії, при його корені, так поступали великі письменники в перетворенні московської мови, яка вже була бідна, а підроблена від слов'янської мови - стала ще гіршою.

Звертаємо увагу: що цієї проблеми ніколи не було у білорусів, поляків, чехів, болгар, українців, сербів і решти слов'ян - де мова селян органічно стає мовою країни і народу. Це суто російська унікальна проблема - як поєднувати фінську мову селян із слов'янською мовою держави Київської Русі. «Великими діячами», які здійснили цю мовну революцію в Росії, Ф.Карін в своїй роботі назвав Ф.Прокоповича, М.В. Ломоносова і А.П. Сумарокова... Сучасна літературна, тобто штучна, московська мова, яка налічує тільки 200-300 років своєї історії, не має ні історичної, ні культурної спадщини. До 1917 року вона була мовою лише 2-3% населення, політичної, військової та економічної еліти не московського походження в царській імперії. Ситуація різко помінялась після 1917 р, коли більшовики ввели загальну освіту населення, через яку вже пройшло з десятків поколінь для яких штучне, московське «есперанто» стало рідною мовою...

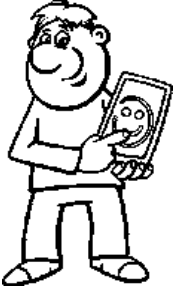

Сучасний московський словник налічує біля 50 тис. іншомовних слів. Про це ще Н.Некрасов написав сатиру «Розмова барина з мужиком» в якій ні барин ні мужик один одного не розуміли, хоч і розмовляли на «одній мові». Тобто європейці, приїхавши до Московії, створили для себе своєрідний московський суржик (з точки зору корінного населення Московії), яким в 18-19 ст. володіло лише 2-3% населення, а це визивало суцільне непорозуміння (Н.Некрасов).

Але коли щось робилося в Росії, то воно робилося з чисто з шовіністичними та колоніальними цілями, бо то було зло. Як приклад, Москвою під час її «цивілізаційної місії», на території власної царської імперії були знищені сотні унікальних, історичних, національних мов. Цей геноцид продовжується і по сьогоднішній день. В 2007 році Держдума Росії прийняла доповнення до закону «Про освіту», яким відмінила вивчення національних мов, в школах РФ, (з вересня 2009). Тепер вся освіта в РФ базується на «великорусском превосходстве» язика.

Додаток про словник В.Даля. Володимир Даль вільно володів українською мовою: письменник, лінгвіст, поліглот, фольклорист, етнограф, морський офіцер, лікар, зоолог, ботанік, педагог, двічі академік - відповідно у галузі природознавства і словесності – назавжди увійшов в історію людської культури під своїм яскравим і вичерпно ємним псевдонімом Козак Луганський. Цар Микола I, який заслав в оренбурзькі степи Тараса Шевченка, дуже вороже поставився до «створеного» В.Далем «Великоруського» словника, рукопис якого тривалий час мандрував між Міністерством освіти й Академією наук Росії. Рецензенти відзначали «місця, які можуть образити релігійні почуття читачів», «вислови, небезпечні для моральності», «поняття, що можуть розпалювати ворожнечу між станами», тому врешті-решт запропонували видрукувати 100 екземплярів словника в чотирьох томах тільки для найбільших бібліотек Росії. Однак Микола I наклав вето навіть на цю «соломонову» пропозицію. Тільки згодом надрукували всього 1 том...

ПРО МОСКОВСЬКИЙ УЛУС

Для закінчення розповіді про становлення московської мови, ми пропонуємо вам ще трохи затриматись і коротко ознайомитись із становленням Московського улусу. Що ж відбулося далекого 1272 року, коли почали засновувати поселення Москви та Московського улусу? До початку ХХ ст. засновником поселення Москва (самі московіти) вважали Ростово-Суздальського князя Юрія Довгорукого (про якого ми вже писали). Начебто перша літописна згадка про Москву належить до 1147 року і міститься в Іпатіївському літописі, коли 4 квітня 1147 року Юрій Довгорукий запросив сіверського князя Святослава Ольговича на військову нараду: «Приди кь мьнѣ, брате, вѣ Московь!». Через дев'ять років тут же, на кордоні свого князівства на високому Боровицькому пагорбу біля злиття річок Москви і Неглинної, Юрій Довгорукий вирішив збудувати град-фортецю Москву. Але в Іпатіївському літопису від 1146 р. (а не 1147 року) та в берестяній грамоті XII ст. фігурує не поселення Москва, село Кучкове. А додаткове посилання на Тверський літопис (його створено XVI ст.), і чимало істориків аргументовано доводять, що він містить багато авторських домислів, московіти вирішили більше не згадувати. Чому про ці та інші літописи замовчують московіти?

Треба було сотні років, щоб на початку ХХІ ст. московіти вже почали писати про заснування Москви більш розмито: - *Точна дата заснування Москви невідома*. Опираючись на суворі церковні документи XI та інших ст. з'ясувалось, що Російська православна церква не знає (і не будувала) жодного храму, який існував би на території теперішньої Московської області з 1147 р. - до 1272 р. Навіть із зарубіжних документів, жодний храм того періоду на сотні кілометрів навколо села Кучкове (або Москви) до 1272 року не вказано. Подібного російське православ'я не знало. Феноменальна істина! Те чого не зміг зробити Петро перший, а саме вилучити літописи із церковних храмів, - закінчила цариця Катерина II. Вона зажадала отримати всі старовинні церковні документи, а коли їй відмовили, з 1764 до 1792 року Катерина II закрила і знищила сотні старовинних храмів по всій Російській імперії, які зберігали спадко-

емність із Золотою Ордою і могли правдиво висвітлити історію походження Московського князівства, як улуса Золотої Орди. А ще про штучно створену московську мову, (таке собі московське «есперанто»), яке Петро I назвав «російською мовою».

Дослідивши першоджерела російської та світової історичної науки, ми змушені констатувати, що концепція викладу російської історії, згідно з якою нам нав'язують, що Московська держава разом з своєю російською (слов'янською) мовою повстала (відбулася) від слов'янських племен під керівництвом роду князів династії Рюриковичів, - є стовідсотково хибною, вигаданою та брехливою.

Ми знаємо із шкільної програми, що Петро Олексійович Романов (відомий як Петро I, роки життя 1672-1725), - був останнім царем Великої, Малої і Білої Русі (1682–1725 роки), з 1721 він перший імператор Всеросійський. В 1721 році крадій історії України Петро I перейменовує Московію на Росію, а себе величає імператором російським. Заснувавши Російську імперію, він проводить у державі численні реформи спрямовані на подолання відсталості Московського царства. У 1710 р він вводить новий алфавіт із спрощеним зображенням букв. Наприклад, букви «пси», «омега» і деякі інші виключені з алфавіту. Як не крути, а російська мова набула статусу койне зі створенням Російської імперії, про що ми вже казали... У 1709 р. цар Петро перший наказав скоротити число студентів Києво-Могилянської академії із 2 тисяч до 161 чол., а найкращим науково-просвітницьким вченим звелів перебратися з Києва до Москви. Далі почалося гоніння на українську мову. У світовій історії жодна мова не зазнала такого страшного нищення, як українська. А ще за Петра I десятки тисяч українських козаків і селян, посланих на будівництво фортець, каналів тощо, загинули від непосильної праці, хвороб і голоду. Для прикладу, 104 версти Ладозького каналу були густо встелені трупами кільканадцяти тисяч українських козаків. «Вікно в Європу» - місто Санкт-Петербург зводилося на кістках тисяч українців. Тарас Шевченко про нього писав: «це той перший, що розпинав нашу Україну». А тобольський селянин Яков Солнишков у 1723 році сказав, (ці слова часто цитують історики): - *Рід царський пішов несамовитий... государ(...) Петро такий же розпусник, зжився з блудницею, простою шведкою, блудним гріхом, її за себе взяв, і ми за та-*

кого государя Богу - не молимося...

Відповідно до династії Рюриковичів, перші Московські князі (і Петро Ординський - племінник царя Золотої Орди Беркея (Бергая) і Батия, правнук Чингізхана, православний за віросповіданням), що лежать у московському Архангельському соборі та в інших місцях церковних поховань Росії, серед них Рюриковичів (на яких посилається Москва) - немає. Сучасний російський професор А. В. Пушкарьов у своїй праці «XV век. Ханы и катаклизмы» у розділі «Куликовская битва» досить добре дослідив це питання: *«Исключительный интерес представляет то, что нарисовано на надгробных плитах захоронений на Кулишках (сьогодні це територія Москви). В подавляющем большинстве это знак (а есть и другие символы), называемый... «виллообразным крестом...». Понятно, что с христианством у такого знака нет ничего общего, а вот с тамгами тюркских родов связь самая непосредственная, у тюрков на надгробных плитах выбивалась тамга рода, к которому принадлежал покойный. Самые старые могильные плиты в подклети Архангельского собора - усыпальнице великих князей Московских и т.зв. Русских царей - точно с такой тамгой... Совершенно немыслимо, чтобы на истину русских монастырских кладбищах, а уж тем более в Архангельском соборе хоронили врагов...*

Слід зауважити, що князі майбутньої Московії ніколи порядністю не відзначалися. Як не намагалися хани Золотої Орди привчити князів «Московської землі» до закону і порядку, їм цього так і не вдалося зробити до розпаду держави. Потреба в розбої та бандитизмі, в підступності і лукавстві в усі часи була притаманна правителям тої землі.

(...) Після завершення військового походу на Константинополь хан Менгу–Тимур запросив до себе весь рід Олександра Невського: братів: Ярослава і Василя, синів: Дмитра, Андрія, Данила та їхню матір. (Олександр Невський був одруженим із жінкою з роду Бату–хана). Ми не знаємо, хто подав ханові ідею провести перепис населення і закласти в Ростово–суздальській землі нове поселення – Москву (на місці села Кучкове), з наступним призначенням «на її стіл» молодшого з синів Олександра Невського - Данила. Ймовірно, то була ідея спільна: і Менгу–Тимура, і дочки хана Батия, і Великого володимирського

баскака, і «царського двору». Бо мати прямих спадкоємців «ханської крові» і не скористатися цим, щоб назавжди закріпитися в землі Моксель, було б непростимою помилкою з боку ханської влади. Тим більше, що в ті роки і пізніше хани Золотої Орди повсюдно закладали нові поселення, «ями» і міста в Московському улусі, стягуючи в державу кращих майстрів. Про це свідчили всі історики й мандрівники того часу, які побували на землях Золотої Орди. Зрозуміло, московські історики про подібний розвиток своєї землі та свого народу говорити соромилися.

Тож причини, які спонукали хана Менгу-Тимура до заснування поселення Москви та Московського улусу після третього перепису населення, були досить меркантильні. Значно пізніше російські історики підвели під цей історичний факт вигадані міфи та надали їм «доленосного значення». Хто має бажання оновити у пам'яті ті історичні вигадки, може звернутись до праць професора В.Ключевського. А наше ж історичне дослідження про Московський улус та московську мову піде далі своїм шляхом.

Розглянемо ще одну історичну фігуру внука Джучі, племінника Бату та хана Беркея, правнук Чингізхана - Петра Ординського (про якого ми вже згадували). В Золотій Орді його називали Даір, а коли переїхав до Ростова і прийняв православ'я - став називатись Петром, згодом добавилось слово «Ординський». Шанування Петра Ординського як святого почалося відразу ж після його смерті приблизно в 1290-1291 році. Офіційно він був зарахований до лику святих на Соборі 1547 р. за митрополита Макарія. Його портрет знаходиться у Московському Кремлі на стіні Архангельського Собору серед когорти перших володарів Московського улусу.

У російській історичній науці немає узгодженої дати народження Даіра (Петра Ординського), лише вказані слова, *«того року виповнилось йому 22 роки»*. Отож, в 1272 році він уже був повністю самостійною і незалежною людиною. Наділяючи князя-оглана Петра землями, хан Менгу-Тимур поставив перед ним завдання *«освоїти й закрити»* можливий відхід в інші землі фінського і татарського (мішари) населення. Для виконання цього завдання Петру Ординському із колишніх володінь хана Берке, були виділені 4 ілі (роди) і переселені на землі нового Московського улусу. До тюркомовних родів (лю-

дей), які першими переселились у межиріччя Оки і Москви, належали: каракиреї, дулати, аргини, тамангити тощо. І, щоб не відлякувати інших, не тюркомовних поселенців, вирішили ім'я майбутньому поселенню надати не татарське, а суто фінське, за назвою річки – Москва (з угро-фінської мови перекладається як «каламутна, гнила вода»).

З цього виходить, що каракиреї, дулати тощо, разом з іншими угро-фінами є засновники поселення Москва (на місці колишнього села Кучкове) та навколишніх великих і малих населених пунктів. Назву селу Кучкове дали за прізвиськом його власника боярина Степана Кучки, якого Юрій Довгорукий стратив за якусь провину, а ті землі прибрав собі. Далі був період паралельного називання поселення Кучковим і Москвою, і з часом мало звучне Кучкове відпало і залишилася назва Москва.

Населення Золотої Орди постійно змішувалося, через що у XVI ст. серед московської аристократії не існувало родів, які б мали місцеве коріння і походження раніше другої половини XIII ст. Вся московська аристократія - не місцева, а прийшла з часів Московського улусу Золотої Орди. І основні її представники походили переважно чи то з татар Орди, чи то з казанських татар (булгарів), чи то з угро-фінів...

У XII–XIII ст. найглухішими землями Мещери, як у ті роки називали землі у межиріччі Оки та Волги від Брянська, В'язьми, Ржева та «Андреева Городка» (сучасне місто Твер) - до Рязані, Мурома, Нижнього Новгорода та Ярослава і Костроми, були масиви непрохідної тайги за Москвою–рікою, що тяглися до Калуги,

Гжатська (сучасне місто Гагарін) та пос. Волока-Ламська (сучасний Волоколамськ). Дивно, що ні в документах перепису 1237-1238 років, ні в документах перепису 1254-1259 років Москва не згадана. Уперше згадка про Москву появляється аж у документах золотоординського перепису 1272 року!

Тепер посміхніться, ми надамо цікавеньку історію про міфічне розпорядження Київського князя Юрія Довгорукова від 1147 року «Про заснування Москви, як великого непорозуміння». Пройде біля 870 років і у червні 2016 року Україною поширяться цікавий документ – «розпорядження», яким мер Києва (В.Кличко) нібито уневажнив Указ про заснування Москви.

Фотокопію документа через соцмережу Фейсбук поширив нардеп Олександр Бригинець із припискою: «Не всі документи В.Кличка мені симпатичні, а цей чомусь сподобався», пише газета «Експрес». Розпорядження датоване 7 червня 2016 р., має № 367 і пафосну назву: «Про відновлення історичної справедливості та виправлення помилок колишніх вищих посадових осіб міста Києва». Перерахувавши статті Цивільного й Господарського кодексів, а також закону «Про місцеве самоврядування», на які опирається, автор документа розпоряджається: «(...) визнати таким, що втратив чинність Указ Великого князя Київського, правителя Київської Русі Юрія Володимировича Долгорукого «Про заснування міста Москва», виданого в 1147 році, як такий, що є історичним непорозумінням». На документі стоїть печатка «Для розпоряджень», однак підпису В.Кличка немає. Ми про всяк випадок перевірили номер документа в базі розпоряджень на сайті КМДА, за цим номером є зовсім інше розпорядження від 27 травня 2016 р. Звісно, поширення такого документа, лише один з елементів інформаційної війни між Росією і Україною. Але політичні процеси історичного періоду, коли діяв великий київський князь Юрій Довгорукий, засновник Москви, доволі несподівано перегукуються з нинішнім днем... Виникає питання: А чи має юридичну силу такий документ? Якщо можна Москві, чому тоді не можна Києву?

Пам'ятаєте ми вже писали про першу письмову згадку 1147 року «про забудову Москви», на яку посилаються московські правителі, - насправді та згадка не є князівським указом Юрія Довгорукова про заснування Москви. Це була інформація в Іпатіївському літописі від 4 квітня 1147 року, коли Київський князь (Ю.Д.) запросив Новгород-сіверського князя Святослава Ольговича на військову нараду: «Прийди до мене, брате, в Москов». Але він мав на увазі річку Москву, а не поселення Москва, якого навіть в споминах не було. Виходить від їхнього дружнього обіду біля річки Москва, Московіти почали відраховувати роки існування міста Москви. Читайте більше: <http://expres.ua/main/2016/06/22/190895-skasuyte-moskvu-istorychneneporozu>

Закінчуючи нашу тему про московську мову та Московський улус ми зазначаємо:

► I. Російська держава виникла на теренах угро-фінських племен, мішарських татар і мокші, мордви і буртасів та інших народів які впродовж 1237-1238 р. були завойовані тюркськими військами хана Батия і стали частиною створеної ханом держави - Золота Орда. Завойовані землі Володимирського і Рязанського князівств він розподілив між своїми братами: Беркечаром, Чилаукуном і Мухаммедом, а хан Менгу-Тимур у 1272 році заснував місто Москву і Московський улус на місці поселення Кучкове (на річці Москва). З тих часів з'явилися нові назви земельних володінь та почала відтворюватись московська мова. Із 1272 р. з'явився удільний Московський улус хана Петра Ординського (роду Берке), який з 1328 р. отримав статус Великого Московського улусу Кулхана, у московському поданні - Івана Калити.

Якщо до Мещерського та Тмутараканського улусів подібне переселення відбувалося за один-два роки після завоювання землі, то Московський улус Петра Ординського заселявся значно довше, що було пов'язано з певним спротивом деяких людей повторному переселенню та ще й на терени з християнською релігією...

► II. Разом із ханами Чингісидами до нових московських поселень прибули їх тюркомовні племена. Кожен князь (оглан) отримав по 4 ілі (роди). Таким чином, до Володимирського і Рязанського князівств у 1238-1290 роках переселилося не менше 200 тис. тюркомовного населення. Далі разом із військом на нові московські землі прибували їхні сім'ї та члени родин. Тож в нових улусах Мещери та Тмутаракані кількість місцевих фінських племен і прибулих тюркомовних людей - була однакова. Фактом є те, що починаючи з кінця XIII ст. угро-фінські й тюркські племена проживали і розвивалися на одній території, в московській державі. Саме з фінських і казахських (тюркомовних) племен упродовж XIII-XVIII ст. зародився народ московитів із своєю московською мовою.

► III. Починаючи з часів завоювання Мещери і Тмутаракані, місцева Православна церква повністю перейшла на службу до татаро-монгольських завойовників. Уже перший Митрополит Золотої Орди - Кирило (1242-1281 р.) тримав свою кафедру при ставці золотоординського хана, яку називали Сарська (Сарайська) єпархія, що об'єднувала в степах, від

Липецька і Тамбова - до Сарай–Бату і Сарайчика, десятки православних храмів і монастирів, але московська влада ніколи не вважала за потрібне розповісти людям правду про цю установу. Вони соромилися тієї правди (про це ми будемо в подальшому писати в нашій книзі). *Митрополит Кирилл став жити при дворі самого хана. Милостивая грамота Менгу-Тимура и щедро раздававшиея его приемниками ярлыки были наградой за это положение.*

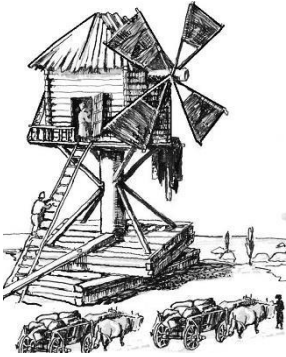
► **IV.** Наступник Кирила, митрополит Максим (1283-1305) хоча і звався митрополитом Київським, жив до 1283 року на своїй батьківщині в столиці Візантії - Константинополі, і як очільник церкви відзначився тим, що переніс резиденцію митрополита з Києва, спочатку до Брянська, а згодом, у 1299 році, до Володимира-на-Клязьмі. Король Руський, князь Белзький і Галицько-Волинський Юрій перший Львович (1252-1308) намагався завадити переходу церковної митрополії з Русі. У 1305 р. з метою посвячення в сан митрополита Галицького до Константинополю було відправлено ігумена Ратенського монастиря - Петра. Але висвячений у 1305 р. на митрополита «всієї Русі». Петро Ратенський (1305 –1326) раптом прямує до Володимир-на-Клязьмі, а згодом, 1325 року, переносить туди свою резиденцію, тобто до Москви. Московська православна релігія стає однією із ідеологій Золотої Орди: на перших порах одночасно із тенгріанством, а пізніше разом із мусульманською релігією. Навіть російські енциклопедичні словники XIX ст. визнавали факт існування їхніх церковних митрополії під владою Золотої Орди.

Так пізнається істина в неспотвореному вигляді, без московського «доважку брехні», подобається це комусь в Російській Федерації - чи ні. Ханів, які правили Золотою Ордою, слід вважати розумними людьми, бо вони не робили для Московії винятків із загальних своїх правил та законів. Прийшов час розкрити історію становлення Московії та її мови, в цілісному, неспотвореному вигляді. Історія свідчить, що брехня завдає шкоди насамперед тим народам, які її вигадують. Були монгольські, арабські, турецькі, більшовицькі завойовники, які опиралися на одноосібну владу. І який у них кінець, і де вони зараз? Спроба проімперських московських сил відродити в Україні суспільні відносини сталінсько-гітлерівського типу, де одна культура буде пригнічувати іншу, - приречені на поразку...

Друга глава

*Велика чародійка
- мова*

ПРО НОРОВЛИВОГО ВІТРЯКА

Колись давно на зеленому пагорбі нашого широкого Дикого степу під Єлисаветградом, недалеко від річки Інгул стояв Вітряк з довжелезними крилами. Він був старший за нашого діда Опанаса з норовливим характером, справно ловив вітер та молів зерно на борошно. Люди на нього не скаржились, вони (як наші предки-слов'яни) орали землю дерев'яним плугом з металевим наральником, розводили домашніх тварин, знали ремесла, розводили городні культури та уміли припасати їх на зиму. Але найважливішим для слов'ян з центральної частини України було те, що вони одні з перших впровадили в себе вітряки, або ще їх називали вітряні млини. Для здійснення цього виробництва необхідні були належні технічні знання. Для хлібородної степової України з її далечинами і глибинками вітряні млини були справжнім порятунком, так би мовити, енергетичною благодаттю й у певному розумінні, навіть годувальниками. Вони щорічно перемелювали в борошно близько 2/3 усього товарного зерна, що для того часу було чималим обсягом. І хоча особливою жвавистістю своїх підопічних вітряків мірошники похвалитися не могли, усе-таки вітряні млини справно крутили жорна по сто і більше днів на рік. Усі ці роки люди, вітряки і мірошники жили у злагоді.

Примітка. Вітряк - споруда, що використовує силу вітру як джерело енергії, для обмолоту, вимолочування або подрібнення зерна, помпування води, розпилу деревини тощо. Вважається, що вітряки, або вітряні млини з'явилися пізніше ніж водяні. Є відомості про вітряки у стародавній Персії близько VII ст.

до н. е. та в Китаї у XIII столітті н. е. В Європі, вітряки згадуються з середніх віків. Найбільш ранні згадки датуються XII століттям. Водяні млини на території України з'явилися 7 тис. років тому, а вітряки - 4 тис. років тому. Хоча більшість дослідників вважають, що вони відомі з часів Київської Русі. Вітряки мали 4, 6 або 8 крил, які обертали вал...

Для регулювання обертів крил використовували гальмо. Життя Вітряка було одноманітним: цілими днями до нього зводили зерно, вітер крутив його крила, а вони приводили в дію дубовий вал. Той вал крутив зубчасте колесо-шестерня з передачею на «баклушу» (насаджена на веретено), яке закінчувалося роздвоєнням, що вставлялося в «потилицю» і обертало верхній камінь-жорно (жорен у вітряків зазвичай два: одне нерухоме, друге – рухоме). Від щілини між жорнами, залежала кондиція борошна, яка регулювалася важелем із гвинтом. Над жорнами встановлювали кіш, куди засипали зерно, а під кошем був лоток з «коником», який вібрував, ударяючись об грані веретена. З лотка зерно сипалося в отвір верхнього каменя. Піднімаючи за допомогою мотузки лоток вгору чи опускаючи вниз, регулювали кількість зерна, що сипалося в жорна. Вітряк важко зітхаючи, перемелював збіжжя на легке борошно, з якого випікали хліб. І так – щодня. А ще іноді старий Мірошник, що доглядав за Вітряком, лагодив і ремонтував його при потребі – ось і все розмаїття із життя Вітряка. Правда Вітряк постійно був у курсі всіх навколишніх новин, зверху дивився на зітхання і поцілунки молоді.

З роками Вітряк ставав все більш норавливий і примхливий: то те йому не так, то се не таке. Тож Мірошнику на старості років було горе і клопіт з Вітряком: адже вмовляння та заспокоювання вередунів забирають сили та час! Мірошник порівнював Вітряк з характером своєї дружини Людмили. Сварлива дружина може коштувати чоловікові нервів і навіть життя.

Вставка. Вчені з'ясували, що у чоловіків у відповідь на сімейні конфлікти в крові різко зростає кількість гормону стресу кортизолу. З моменту початку сімейних сварок, летальний ризик для чоловіка на протязі 10 років збільшується у 2,5 рази в порівнянні з його однолітками, які живуть у спокійних сім'ях. Цікаво, що на самих жінок сварливі чоловіки і їх сварки, майже ніякого впливу не роблять, так як у них є свого роду імунітет протидія. Статистика свідчить, що на прийом до лікаря одружені чоловіки приходять частіше неодружених, овдовілих і розлучених.

Одного літнього ранку Вітряк прокинувся в кепському настрої, хоча ніяких підстав для цього не було. Та для вередунів це не має значення, бо їхні капризи викликані їхнім норомом, а не якимись там підставами. Тим часом до Вітряка вже вишикувалася довжелезна черга селянських підвід і возів, навантажених цілими горами мішків зі збіжжям. І вітер вже прилетів і почав легенько штурхати Вітряк у крила: вставай Вітряче, пора до роботи! І жорна вже промурмотіли щось приязне одне одному, мабуть, привіталися. Та й лоток від нетерпіння – весь тремтів.

А Вітряк подумав собі таке: «Кожного дня від схід сонця і аж до темряви я важко працюю. Оцей навіжений вітер штовхає мої крила, а крила крутять мій вал, а на валу обертається моє зубчасте колесо, а колесо приводить до руху моє веретено, а веретено – мої два жорна, які мелють зернове збіжжя та видають борошно. І так цілими днями все моє хазяйство працює й перетирається на порошок, та і я сам скоро перетворююся на порошок – і все це заради людського зерна! А вітер рознесе світом мої рештки, і відтак нічого від мене не залишиться!» І Вітряк вирішив більше вітру не коритися та зерно людям не молоти: «Вітре, не дмухай на мої крила, я тобі далі не коритимуся! Досить, бо скоро від мене нічого не залишиться, ти мій ворог».

Вітер нічого не відповів Вітрякові; його такі промови не цікавили. Він багато мандрував світом, і знав, що скрізь і завжди відбувається одне й те саме: сонце світить, вода тече, вітер дме – а іншого порядку речей він не бачив і навіть уявити не міг. Тож він собі, як і раніше, літав над степом, гнув ковилу додолу та крутив крила інших вітряків, що траплялися на його шляху, а їх степом було чимало, чи не на кожному горбочку – стояв вітряк до якого не заростали стежки.

Як відомо з архівних даних, перед 1917 р. загальна потужність усіх вітряків на території нинішньої України складала 1400 МВт. Для порівняння: Хмельницька АЕС має потужність 2000 Мвт, а сумарна потужність вітроелектростанцій у країнах ЄС в 1994 р. дорівнювала 1510 Мвт. ККД ідеального вітрового колеса з довжиною лопасті 10 м. при швидкості вітру 10 м/с може мати потужність на валу до 85 кВт.

Наш впертий Вітряк зупинив свої крила, а відтак і вал, і зубчасте колесо, і веретено, і жорно – все залякло. Селяни, які привезли збіжжя до Вітряка, здивувалися: вітер дме добре, а Вітряк стоїть, крила не ворухнуться, жорна мовчать! Погукали Мірошника, той прибіг, все обдивився - а не може збагнути, чому Вітряк не працює. Селяни постояли, та й зібралися їхати до іншого вітряка на сусідній пагорб. Мірошник залишився сам-на-сам із норовливим Вітряком, і не знає що робити: Вітряк відмовився працювати, та й годі!

А вітер, бачучи цю картину, почав дути сильніше, крила Вітряка аж застогнали. Але Вітряк уперто тримав їх, аби не ворухнулися, і відтак не рухалися ані вал, ані зубчасте колесо, ані веретено, ані жорно. І простояв так Вітряк до ночі, аж поки вітер не влігся спати.

Мірошник наступними днями обійшов усіх довколишніх майстрів, яких знав. Майстри приходили, дивилися на Вітряк, оглядали його крила та й всі інші частини, довго чухали потилиці, але ніхто не міг збагнути, чому Вітряк не працює. Все було справне, вітер добрий і рівний, а крила Вітряка, мов зачаровані.

Тим часом селяни припинили звозити до Вітряка зерно: адже влітку час короткий і дорогий! Один літній день може прогдувати родину цілу зиму, тому селяни прямували до тих вітряків, які часу не гаяли та працювито вимахували крилами, перетворюючи збіжжя на борошно. А Мірошник, аби не вмерти з голоду, подався в найми до сусіда, аби хоч якимось прогдуватися. А Вітряк залишився на своєму пагорбі сам-один, лише вітер щодня дмухав на його нерухомі крила. Проте Вітряк зятято опирався: щоб не перемолоти себе на порох.

Йшов час, норовливий Вітряк упирався і не працював. Промайнуло літо, прошуміла зливами осінь, зима насунула й вкрила степ і Вітряка білим снігом, мов тим борошном. Тоді знову прийшла весна, сніг розтав, і на пагорбі зачорнів Вітряк, вітер знову торкнувся його крил. Але Вітряк ними навіть не ворухнув, бо за часів простою, був кинутий напризволяще, його дерев'яні деталі та частини просякли водою й так роздалися, що тепер Вітряк не зміг би ними поворухнути, навіть якби захотів. Дах увесь перехнябився і вкрився дірками. Негода, на відміну від Вітряка, свою справу робила й нікого в степу не жаліла. Мірошнику впертий нероба – теж був непотрібен.

Так і стояв Вітряк на своєму пагорбі, чорний і перехняблений, тримаючись свого рішення не коритися вітру, а насправді він навіть не мав сил і змоги зловити вітер крилами та почати працювати. За весною прийшло у степ літо, і настала страшна спека, яка так висушила Вітряк, що деякі його частини почали тріскатися. А величезна дубова колода – «пуп», на якій стояв і обертався навколо себе Вітряк, аби краще ловити вітер, – розірвало величезною тріщиною по всій довжині, і він розпався. Вітряк мало не звалився з свого «пупа» додола, ледь утримався на ньому.

Й далі змарнілий і хворий Вітряк шепотів про себе: – Ні, вітре, ворогу мій... я тобі... не коритимуся! Згодом настав день, коли над степом зібралися чорні хмари – насувався буревій. Рвонув щосили вітер, вдарив грудьми крила Вітряка, і Вітряк зі стогоном і гуркотом звалився з власного «пупа» та розсипався, а його важезні жорна від удару об землю розкололися навпіл. З-поміж хмар висунулася сліпуча блискавка та вдарила Вітряка згори. Деревина запалала, мов порох; його крила, і вал, і зубчасте колесо, і веретено, і «пуп» все охопило полум'я. Вогонь вмить поглинув дерев'яні рештки Вітряка, вітер підхопив попіл і розвіяв степом, а далі дощ змив будь-яку згадку про Вітряк.

Хоча ні: на тому пагорбі й досі лежать уламки жорен. Проти сонця вдень та проти місяця вночі вони білють, мов черепи якихось велетенських створінь. Дивляться люди на розколоті жорна й переповідають оцю історію про норовливого Вітряка, який не хотів перетворитись на порох, щоб такі історії стали повчальними для молоді, яка сприймає життєвий досвід старшого покоління, чинить велику помилку, а потім шкодує про це.

Мудрість приходиться з часом. Це незаперечний факт! Навіть Альберт Ейнштейн у дитинстві не був тим Ейнштейном, яким він був у зрілих роках. А все через те, що досвід – не вроджена ознака і це не здібності, які можна розвивати. Він накопичується роками, тобто з кожним роком досвід і мудрість все збільшується і збільшується, як би людина не жила і що б не робила. Саме тому в плані загальних речей, до порад дорослих потрібно дослухатись. Проблема ховається не в батьках, а в першу чергу в протестах молоді і небажанні чути поради...

ЧОМУ БАГАТО РІЗНИХ МОВ?

Питання, винесене в заголовок цього розділу, віддавна бентежило людський розум – бодай через те, що багатоманіття мов створює дуже відчутні незручності. За біблійною версією, саме цим Господь покарав будівничих Вавилонської вежі, змішавши їхні мови й змусивши відтак полишити свій зухвалий задум: «Піднятись на небо та зрівнятись з Богами». Але за планом Божого творіння, початкова мова мала бути лише одна.

Ця проблема й дотепер хвилює лінгвістів: чи походять усі людські мови від єдиної прамови (що могло би засвідчувати одноразовість винайдення цього засобу спілкування), а чи розмаїття мов існувало завжди, а може їх винаходили багато разів незалежні навзаєм «колективи винахідників». Якщо ми п'яте покоління людства на землі, то які мови були в попередниках? І зразу йде інше питання: - А хто вони, попередники чотирьох поколінь людства? Стоп! Питань більше, чим у нас відповідей.

Давайте розберемось: - Чому так багато різних мов? На нашу думку, це питання не має принципового значення з однієї простої причини – якщо історія людства й починалася із «золотої доби» тотальної одномовності, така доба могла протривати хіба зовсім недовго. Первісні люди практикували кочовий спосіб життя, а їхні кочування часто набували характеру розселення, коли окремі частини «єдиної» мовної спільноти вирушали шукати кращої долі різними шляхами, і віддалялися на тисячі кілометрів один від одного, подальше підтримання контактів - ускладнювалося.

Що трапляється, коли переривається зв'язок між різними групами носіїв мови й кожна з них починає розвивати цю мову самостійно? На цю тему історія має однозначні висновки. Вже через кілька століть незалежного розвитку нащадки таких груп розмовляють різними, хоча й близькими мовами. А через кілька тисячоліть перестає «кидатися у вічі» взаємна схожість мов, проте факт їх спорідненості ще можна довести філологічним аналізом структур та лексиконів.

Доведені мови, дослідники об'єднують у мовні сім'ї, як от індоєвропейська, семіто-хамітська, кавказька, дравідійська, сино-тибетська, майя-кіче тощо. Оцінка спорідненості мов:

Л *Список Сводеша (англ. Swadesh list) - запропонований американським лінгвістом Морісом Сводешем інструмент для оцінки міри спорідненості між різними мовами за такою ознакою, як схожість найбільш стійкого базового словника. Є стандартизованим переліком базових лексем цієї мови, приблизно(але не точно) впорядкованим по зменшенню їхньої «базовості» або історичній стійкості. Мінімальний набір найважливішої («стержневої») лексики міститься в 100 словному списку Сводеша. Використовується також більше застарілий і менш семантично стійкий, зате детальніший 200-словний список.*

Метод Сводеша дає можливість у деяких випадках розраховувати дати розпаду мовних спільнот: оскільки з моменту розпаду базові словники мов-нащадків починають змінюватися незалежно один від одного, логарифм відсотка спільної лексики в цих словниках є показником, зворотним до тривалості періоду їх роздільного розвитку (точну формулу можна знайти в літературі). Але через 6 із гаком тисячоліть окремого існування мов філологи мусять «скласти зброю» – такий довгий проміжок часу здатний затерти будь-які сліди спільного походження мов, доступні для фіксації на сучасному рівні лінгвістичних знань. Усі заявки на відкриття мовних макросімей досі мають статус лише робочих гіпотез. Наприклад, дотепер для жодної з питомих мов американських індіанців та австралійських аборигенів не знайдено беззаперечних «родичів» серед мов Старого Світу, хоча майже ні в кого не викликає сумнівів те, що предки корінного населення Америки та Австралії прийшли на ці континенти саме звідти...

Спробуємо провести власний нескладний підрахунок. Уявімо, що всі люди початково розмовляли однією мовою, потім поділилися на дві спільноти, мови яких, почавши розвиватися незалежно, через 2 тис. років своєю чергою теж поділилися навпіл; через наступні два тисячоліття відбувся черговий поділ (себто мов стало вже 8) і т. д. Історія свідчить, що мовні спільноти зазвичай розпадаються частіше, й то не лише на дві частини... – але навіть за такого «сповільненого» сценарію десь за 16 тис. років кількість мов на планеті досягла

б сучасного показника в 6-7 тис., продовжуючи далі зростати! При тому, як уже знаємо, видимі ознаки спорідненості мов зникають набагато швидше – «лише» через 6-6,5 тис. років.

Таким чином, припущення про існування на початках єдиної для цілого людства - прамови не суперечить видимому факту поточного мовного багатоманіття. Але, з іншого боку, це залишається лише припущенням... Інакше кажучи, наразі кожну з приблизно 180 відомих у світі мовних сімей плюс близько 120 ізольованих мов мусимо розглядати як такі, що могли виникнути незалежно від інших.

Окрім міграцій, дивергенція мов може бути спричинена або прискорена політичними, релігійними та іншими позамовними чинниками, а також міжмовними взаємодіями. В останньому випадку відбувається не лише зміна первісного стану мови, але й зближення її з партнерами по взаємодії, тобто конвергенція. Очевидним виявом останньої є лексичні запозичення, приклади яких може навести кожний мовець. У ході тісних та довготривалих контактів, мови здатні запозичати одна в одній окремі елементи фонетики, морфології й навіть граматики. Приміром, під впливом європейських мов, фонетика івриту майже втратила семітські особливості, характерні для неї у стародавні часи: написання слів залишилося старим, але стали «німими» букви, вживані для позначення забутих звуків «біблійної» мови... Лінгвістам відоме таке явище, як мовний союз, коли внаслідок територіальної близькості ареалів навіть генетично далекі мови, набувають виразних спільних рис.

Здавалося б, як може граMATика однієї мови «працювати» в іншій мові, й то зовсім відмінній від першої? Гаразд, пригадайте перший рядок відомого російського віршика-скоромовки: «У попа была собака...». Все, здавалося б, у цьому віршику є типово російським – лексика, граMATика, навіть ментальність дійової особи, яка стрімко переходить від любові - до смертельної ненависті, але... Переклад висхідної фрази майже в усіх європейських мовах звучатиме як «піп мав собаку (пса)» - така форма є більш відповідною й до законів українського мовлення. Натомість дослівно, тобто саме як «у попа був пес» перекладається ця фраза угорською, естонською, удмуртською, марійською та іншими мовами, які належать до угрофінської

мовної сім'ї. Росіяни, (як і деякі інші) індоєвропейські народи, колись мали давні й тісні контакти з угро-фінами.

Однак конвергенція мов має свої природні обмеження. Фонетичні та інші відмінності між мовами неабияк ускладнюють навіть простий обмін лексикою. Приміром в'єтнамська мова лише з тяжкою бідою й у змінених до невпізнання формах засвоюються слова європейського походження. Та що в'єтнамська, польська мова є вельми близькою до української, проте уявити собі в українському лексиконі окремі польські слова - доволі важко... Втім, слова все ж «мандрують» з мови в мову досить часто й у деяких випадках (як не дивно), більшу частину лексикону становлять саме слова -мігранти. Набагато важче приживаються в мові невластиві їй граматичні форми – тут повною мірою даються ознаки та обставини, що природна мова є органічною системою, яка володіє потужним імунітетом і чинить опір проникненню в її середовище чужорідних елементів.

Коли у 1918 р. постала Чехословацька держава, як серед чеської, так само й серед словацької еліти домінувала думка про те, що цю державу населяє єдиний народ з єдиною мовою, поділений лише примхою історичної долі. Справді, чехи й словаки, як правило, добре розуміють одні одних, бо лінгвістично їхні мови є ближчими між собою, ніж окремі діалекти в багатьох інших мовах. Мовна політика влади попервах виходила з припущення про існування двох варіантів чехословацької мови, які допускалося використовувати паралельно, залежно від уподобань мовця чи автора тексту, але з перспективою подальшого зближення й остаточного злиття. Однак зближення, а тим більше злиття так і не відбулося. Після війни уряд мусив визнати існування двох різних мов, згодом схвалити федералізацію країни, а ще згодом – її поділ на дві національні держави.

Близькою до статусу «змішаної» є англійська мова: після норманського завоювання вона ввібрала таку кількість розм'янутих романських запозичень, що філологи довгий час не мали певності в їхньої приналежності до германської групи... Назагал же мови мають обмежену здатність до змішування й приклади утворення нових мов саме в такий спосіб можна буквально порахувати на пальцях. Термін «конвергенція» філологи вживають вкрай рідко, бо практично єдиним чинним механізмом утворення нових мов є дивергенція.

Конвергенція - «сходження, наближення», збіг у процесі фонетичних змін двох звуків у одному. Через конвергенцію кількість звуків в мові скорочується.

Дивергенція - «розходження» - фонетичний процес, який полягає у розщепленні звука на два різні звуки.

В одній позиції звук може залишитися, а в іншій - перейти в інший звук. **Асиміляція** - «уподібнення», у

мовознавстві уподібнення звука до сусіднього, як в умовах його творення (артикуляції), так і в акустичному відношенні. Слов'янським мовам більш властива регресивна асиміляція, тюркським мовам - прогресивна (див. шкільний підручник).

Субстрат («під» - «шар», тобто «нижній шар») у мовознавстві (в лінгвістиці) так називають мову, яка впливає на іншу мову, що витискує її з ужитку. Це один з трьох видів мовних контактів. Іншими словами під мовним субстратом слід розуміти «сукупність фактів і явищ усіх рівнів мови в поширеній на якійсь території мові, що походженням пов'язані зі зниклою мовою, яка раніше існувала на цій території». **Адстрат** - ознаки мовної системи, що виявляють тривалий вплив однієї мови на іншу в процесі контактування різних етносів. Адстратні явища утворюють своєрідний прошарок між двома самостійними мовами. На відміну від субстрату і суперстрату, адстрат не засвідчує поглинання однієї мови іншою, тобто означає таке контактування мов, що не призводить до етнічної асиміляції. Типовий приклад адстрата – формально або типологічно близькі явища, що виникли в українській мові внаслідок впливу на неї польської, і відповідні явища, що утворилися в польській мові - як результат впливу на неї української.

Натомість асиміляція «відповідає» за те, що кількість живих мов на землі в рази менша від тієї, яка могла бути досягнута в процесі послідовного й неперервного мовного поділу. Передумовою кожного акту асиміляції стає інтенсифікація міжмовних контактів; постання ситуації паралельного використання кількох мов на тій же території, в тій же спільноті. Така ситуація може протривати зовсім недовго, а може й навпаки: - з різних причин затриматися на багато століть, однак логіка її послідовного розвитку провадить не так до «змішування мов»,

як до виживання однієї з них - коштом всіх решта.

При цьому змішування таки відбувається й мова-переможниця не раз зазнає помітного впливу витиснених нею мов. Сліди таких мов, філологи називають субстратом, приміром, мають численні слов'янізми в угорській мові (угорці, прийшовши зі Сходу на свою придунайську рівнину, застали її заселеною слов'янами), або запозичення з угро-фінських мов у російській, як і галліцизми в англійській та полонізми в українській тощо. Зрештою, пласт запозичень, який сформувався невідомим шляхом, або внаслідок неасиміляційного лексичного обміну має назву адстрат.

Щойно наведені терміни дають змогу розрізнати нюанси міжмовних взаємодій, однак для опису реальної ситуації часом і вони виявляються недостатніми. Тому, що мови тривалий час контактували між собою неопосередковано. Час контактів вимірюється періодом у 300 років та більше. Як приклад, вплив фінно-угорської групи - на російську мову: столиця Москва – фінського походження, в ще Холмогори, Кондопога, Кінешма, Онега тощо. На відміну від російської, такого впливу немає в українській мові. Навіть ті фінські елементи, що є присутні в українській, прийшли через посередництво російської мови: наприклад, назви морської риби – сьомга, пташка - горобець. Або інший приклад, від пізніших готських поселень на теренах України, слов'яни запозичили слова: хліб, яблуко, меч тощо.

Український дослідник С.В.Семчинський відзначив існування слов'яно-румунського адстрату: в українській мові досить багато румунських запозичень, наприклад, плай – гірська стежка, бринза – овечий сир, мамалига – кукурудзяна каша. Ці ж самі слова можна спостерігати і в російській мові, оскільки на півдні, в Придністров'ї та Причорномор'ї, можна було спостерігати контакти румунської мови з російською. До румунської мови із української проникла назва рослини, що квітне блакитними квітками – барвінок (рум. brebenos).

В українській мові є елементи тюркського походження, яких нараховується до 4 тис. Як приклад, назви географічних об'єктів: Інгул, Кагарлик, Каланчак, Татарбунари, або степових рослин: полин, ковила, типчак, які українці перейняли під час колонізації тюркомовним народом - південних степів України. Слова й граматичні форми, запозичені в процесі спілкування з

такими групами, слід кваліфікувати як тюркський суперстрат...

Гіркий, мов татарська неволя, й водночас ароматний, як східні спеції, тюркський лексикон надає українській мові особливого екзотичного присмаку, прянощів, гостроти. Розділити мови на субстратну, суперстратну, адстратну, перстратну та інші фракції можна хіба дуже приблизно, тим більше що «біографії» багатьох запозичень є заплутаною й непроявленою до кінця. Візьміть такі знайомі нам слова: тютюн, сагайдак, гарбуз, туман, отара, кишмиш...

А ще є випадки впливу однієї мови одразу на декілька інших у галузі духовної культури, науки і техніки. С.В.Семчинський запропонував називати їх терміном *перстрат*. Прикладом перстрату для всіх європейських літературних мов є давньогрецька мова. Для багатьох мов це також і латина, (без урахування романських мов). Перстратний вплив часто пов'язаний із впливом певної релігії (стосовно давньогрецької та латини – це християнська релігія та культура). Основою буддизму став санскрит, основою для ісламу – арабська мова, які також можна назвати перстраатами...

Чим же є для нашої солов'їної мови цей вагомий додаток? Мабуть відгомонам буремних епох, бо вони влилися в українську лексику, аби залишитися в ній на довгі століття. Поповнення триває й дотепер! Вже в наші дні ми запозичуємо низку сьогоденних термінів і назв з кримськотатарської мови: меджліс, курултай, хайтарма, Коктебель тощо.

Чия мова краща, (Павло Прокопович Глазовий)

Розкажує у пивничці Данило - Семену:

- Ось я, простий роботяга, а взяв жінку вчену.

Довго вчилась в інституті, знає аж три мови.

Які у нас інтересні бувають - розмови!

Прийду, бува, із пивнички чи там із буфета,

А вона як «застрокоче», наче з кулемета.

Розпікає по-французьки, по-німецьки лає,

А бува, що й італійське слово добавляє.

А я, браток, по-простецьки двину два словечка,

І вона лиш оком кліпа, як ота овечка.

Бо такі слова я знаю, в три дуги загнуті,

Що їх, браток, не вивчають в жоднім інституті.

ЧУДОВА МОВА

Мова - це душа народу. Немовля з перших днів свого існування чує рідну мову від матері, а потім, підрастаючи, повторює перші пестливі слова. Це, звичайно, саме ті слова, які промовляла ще за «сивої» давнини над колискою стара бабуса, колихаючи своїх онуків. Бо рідна мова – найбільше багатство. Її не виміряєш на вагу, не відчуєш в руках, не побачиш оком. Її потрібно відчувати своєю власною сутністю. Тільки від кожного з нас особисто залежить, чи дбати про свою мову, чи ставитися до неї байдуже, як до чогось незначного і неважливого, чи взагалі зректися того слова, яке називають рідним, материнським.

Якось взимку, в Кіровоградському мікрорайоні Кушівка, (згодом місто стане Кропивницьким), по вулиці Саратовській у затишній кухоньці батьківської хати діда Опанаса зібралася ціла родина, аж чотири покоління. Вже вечір, за вікнами, вкритими морозяними візерунками, застигає темрява, а від того у кухоньці стає надзвичайно приємно. На низенькому ослінчику сидить найстарша в родині, баба, а декому й прабаба; волосся її геть усе посивіло, обличчя темне, зморшкувате. Однак її очі випромінюють лагідне, ласкаве світло, і тому здається, що вона посміхається. Старенька Катерина вже має за своїми плечами більше 80 років, а її розповіді з часом стають все цікавіші і якісь дивні. Чергова оповідка, наче та річка, суне річищем, а до неї звідусіль спішать струмки та потічки, тому бабина розповідь одразу про все, але з певним нахилом. Її слова ллються, наче пісня, і слухаєш їх, як пісню: не має значення, про що йдеться розповідь, слова ллються чарівним струмком...

Бабусині діти, онуки та правнуки слухають стареньку, крутяться біля кухонного столу і всі разом лаштують вечерю. У кухоньці панує особливий, майже казковий затишок; від бабиної співучої розповіді всі зачаровані, а біля столу, ніби ніхто й рук не докладає до приготування страв. Каструлі та пательні самі дають собі ради, тихенько булькочуть, випускають запашні хмарки пари, задоволено дзенькають кришками, щось нишком наказують слухняним овочам та соромлять пустотливі виделки, аби ті своїм дзенькотом не заважали слухати стару бабусю.

Найменший в родині, півторарічний правнук Антон, слухає прабабу на підлозі та возить свого дерев'яного потяга. Баба поглянула на малого Антона, потім ласкаво дивиться на свого дорослого онука Валентина (батька Антона), який сидить у куточку і лагодить дитячу іграшку. Задумавшись на хвилину, течія бабиної розповіді приймає новий потік:

- Валентин, я пригадую, коли ти вперше заговорив. Довго мовчав собі, ні пари з вуст. Яюсь випрала я білизну, розвісила на дворі, аж тут дощик у шибку стукає. Така хмара насунула, немов Боже ніч наслав. Я на двір, а малий Валентин отут стоїть у ліжечку, дивиться на мене, ручкою у віконечко показує та зразу ціле речення каже: «Баба! Доц іде!» Я про все забула, до нього, обіймаю, цілую, плачу, моє ж ти золото, кажу, бач, яке, мовчало-мовчало, а тоді одразу заговорило, як доросла людина! Мабуть будеш розумною людиною, баба Катерина сміється, а з очей її котяться сльозинки.

Всі трохи зніяковіло поглядають на дорослого чоловіка, який, виявляється, колись був такий малий, що навіть розмовляти не міг. Валентин незворушно, без усмішки, не відводячи погляду від іграшки у свої руках, промовляє: - А воно злякалося, посиніло та здохло. Малий правнук Антон, щось бубнів на своїй мові і раптом видав: - А воно злякалося, посиніло та здохло. Це було його перше довге речення.

Бабуся сміється голосніше, а за нею й всі інші. Сміються дорослі, сміються діти; наче й каструлі з пательнями нишком хихочуть, підштовхуючи один одного у боки. Брязкотять у шафці пустотливі виделки, підстрибують на стіні ополоники й тарілки на полицях. З-під столу зацікавлено визирає малий Антон, бо не второпає, чого це вони регочуть?

Коли веселощі вщухають, старша бабина правнука Олена (їй вже 10 років) несподівано вигукує дзвінкім голосочком: - Ой, татусю, яка наша мова чудова! От порівняй, – і вона з іншим виразом обличчя, старанно вимовляючи російською мовою усі «О», протяжно декламує: - А оно іспугалось, посініло і іздохло!

Тут усі вибухають таким реготом, що їм аж сльози з очей бризкають, а під стелею здригається лампочка. Навіть наймолодший онук, кинув іграшку яку лагодив, хитається від нездоланного сміху почав примовляти: - Іспугалось... Посініло... Іздохло...

Заспокоївшись, стара бабця почала розповідати: - Українська мовна традиція сягає до далеких часів. За княжих часів Київської Русі наше слово повновладно зазвучало на державному рівні. Потім виникли школи, друкарні, які видавали не лише духовні твори, а й підручники, наукові трактати тощо. Мелодійна та неповторна українська мова ввібрала в себе гомін лісів, полів, рік і морів землі нашої. Слова нашої мови переткані вишневим цвітом, барвінком, калиною. Але шлях нашої мови був тернистим. Скільки заборон прийшлося зазнати українській мові, починаючи з часів Петра Першого! У 1863 році один із петербурзьких циркулярів переконував, що «малоросійського язика» взагалі не існує. З ужитку виганялися рідні до болю слова, які я ще чула від своїх батьків...

Початок XIX століття, означився в історії Європи як століття гуманізму, весни народів, виявився для українців лютою зимою. Українська мова вмирала. Діялося це тоді, коли на сторожі духовності народу стояло могутнє слово Т. Шевченка. Але від народу приховувалися найвищі прояви його духу. До розряду заборонених потрапили твори Івана Франка, Лесі Українки, Івана Нечуя-Левицького, Панаса Мирного та інших. XX століття виявилось ще страшнішим. Українське слово бідувало, вмирало з голоду, плакало над страченим, але відроджувалося. І доки народ мав свою мову, його серце завжди оживало, гоїлося і сміялося... Сьогодні нашій державній мові потрібні не тільки відповідні законодавчі акти, але й наша духовна міць, любов до знань, справедливість, інтелігентність, наша національна самосвідомість. Наша українська мова - це золота скарбниця душі народної, з якої ми виростаємо, якою живемо й завдяки якій маємо величне право й високу гордість іменуватися Україною.

Це цікаво. 1. Найпоширенішими у світі є англійська, китайська, арабська мови. Швидкість розвитку англійської мови – 1 слово кожні 98 хвилин. 2. Населення Землі користується 7000 мовами. 3. Найменший алфавіт Ротокас (населення Папуа-Нової Гвінеї) складається з 12 букв. 4. Пошукова система «Гугл» працює на 124 мовах, 2 з них штучні: есперанто і клингон. Найголовніша мета мови - це зберегти культуру народу.

СПРАВЖНЯ РУСЬКА МОВА

Почитаємо, що пише Метелій Смотрицький (Максим Герасимович), український мовознавець, руський просвітител, що працював у Вільно і Києві, автор виданої в 1619 році в Евьє «Граматаки словенскія правильное синтагма», що систематизувала церковно-слов'янську мову. Руська мова, саме так називалася українська мова ще 120 років тому (в австрійській частині України). Термін «руська мова» вживається у козацьких літописах, але там немає згадки що то є народна мова. В Старій Україні (кінець 16-17 ст.) було дві літературні мови: українізована церковнослов'янська, назва «слов'яно-руська» і так зв. «проста» мова. Зразком першої є, зокрема, Пересопницьке Євангеліє. Зразком другої, серед інших, є літопис Самовидця. (Як пояснення: *Козацькі літописи об'єднані однією тематикою, зображення визвольної боротьби українського народу в XVII ст. Особлива увага приділяється зображенню постаті Богдана Хмельницького та війни, яку він очолив. Ця героїчна боротьба відображена в трьох козацьких літописах: Самовидця, Г. Граб'янки та С. Величка*).

Сучасні люди часто кажуть: - Я почув справжню руську мову та не всі розуміють ті слова. Де знайти пояснення словам «справжня руська мова»? Коли ми говоримо про мовні явища старих часів, то вживаємо певні терміни, наприклад, «протоукраїнські елементи». Чи це не є анахронізм? Звісно, але це рівно ж стосується всіх інших слов'янських мов. Ці «інші мови», які були поширені на слов'янському мовному ареалі, фактично мали тільки одну назву – слов'янська мова. Будь-яке явище може бути старішим за назву. Ми знаємо, що назва «українська мова» не надто давня. В той час мало хто знає, коли ця назва взагалі постала. Руська мова - це назва всієї української мови впродовж довшого періоду її існування. Цей факт є обов'язковим і загально визнаним. Стосовно російської мови, то вона повинна іменуватися – «московский язык», який лише з 18 ст. став називатися «руським» (в кавичках) стараннями Петра першого та його наступників (про що ми вже розповідали)...

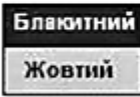
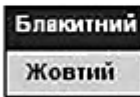
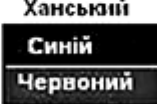
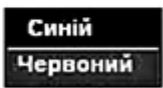

Початки української мови, сягають приблизно VII століття нашої ери, розвиток української мови тривав століттями. Ця

історія дуже багата і цікава різними моментами, які насправді збагачували саму спадщину української мови. Одна назва може мати зовсім різні значення. Ми про назву «руський язык» або «руська мова». Дехто думає, що ця мова, якою говорили в Україні, називалася «руським язиком», то це те саме, що й російська мова. Але це не так (дивись першу главу).

У Московії теж називали свою мову руським язиком. Але це теж не так. При цьому люди Московії не називали «руським язиком» мову українців. Вони називали її литовським, білоруським, черкаським, а починаючи з Петра I, – малоросійським, але ніколи не руським язиком. І так само люди, які мешкали в Україні, ніколи не називали «руською мовою» - мову Московії. Вона завжди для них була «московська мова».

Цікаву думку зазначає Ігор Степанович Улуханов російський лінгвіст, доктор філологічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу історичної лексикографії та історичної граматики Інституту російської мови ім. В.Виноградова РАН, фахівець з історії російської літературної мови, словотвору, морфології, лексикології та граматики сучасної російської мови. В 1975 р. захистив докторську дисертацію на тему «Словотвірна семантика в російській мові і принципи її опису». Один з авторів розділу «Словотвір» «Російської граматики» (1980), брав участь у створенні «Словника словотворчих морфем російської мови», «Словника давньоруської мови (XI-XIV ст.)». Член Комісії з словотворення при Міжнародному комітеті славистів. З 1994 по 2008 - голова цієї Комісії. Тож: - (...) *Разговорный язык Московии не считался ни славянским, ни даже околорусским: крестьяне Московии говорили на своих финских говорах. Характерный пример: русского языка не знал и мордвин Иван Сусанин Костромского уезда, а его родня, подавая челобитную царице, платила толмачу за перевод с финского костромского на российский «государев» язык. Забавно, что сегодня абсолютно мордовская Кострома считается в России «эталоном русскости» и «славянства». Украинский язык - настоящая русская речь, которой говорило население Руси из старого времени...* У російських істориків рідко зустрінете згадку про Руське королівство 1254 року періоду Данила Галицького, московітам вигідно називати цю територію Південно-Західною Руссю або Південно-Західною Росією.

Але саме звідси походить рід Рюриковичів, без яких історія середньовічної Росії буде порожня. Таблиця порівнянь:

1. Київська Русь	2. Україна	1. Золота орда	2. Московія-Росія
Герб			
 1. Герб Київської Русі	 2. Герб України XX-XXI ст	 Ханство 1. Золотої орди	 Росія (герб) 2. Московії
Прапор			
 Блакитний Жовтий Схожість прапорів: 1. Київська Русь 12 ст.	 Блакитний Жовтий 2. Україна XXI ст	 Ханський Синій Червоний штанدارт	 Синій Червоний Прапор Росії
Валюта-гроші			
 Гривна Володимира Великого	 Гривна Україна-XXI ст	 Рубль хана Джанибека	 Рубль Росія
Мова-язик			
Київська Русь застосовує мову	Україна теж - мова	Золота орда - язик	Царська та сучасна Росія - язик
Культура			
 Однакові орнаменти: 1. Київська Русь	 2. Україна-XXI ст	 Однакові орнаменти: 1. Золота орда	 2. Росія-XXI ст

Придержуючись офіційної версії, зазначимо: Український народ разом із своєю мовою сформувався в Київській Русі, передусім на основі населення Київського, Чернігівського, Переяславського, Галицького і Волинського князівств. Консолідації українського народу, становленню його мови перешкождала та обставина, що після монгольської навали в 13 ст. його землі входили до складу різних держав. Наприклад, Чернігово-

Сіверщина, Поділля і Київщина з Переяславщиною, а також більша частина Волині належали до Великого князівства Литовського з офіційною «руською мовою», тобто староукраїнською мовою. Північна Буковина стала частиною Молдовського князівства, але й тут тривалий час усі державні справи вели «руською мовою». А частину Західної Волині та Галичину захопила Польща, Закарпаття відійшло до Угорщини. Особливо велике значення для консолідації українського народу та його мови, розвитку його самосвідомості та державності - мав Київ. Є безліч доказів і рукописів, що доводять, що українська мова і державність виникла на декілька століть раніше, ніж російська. Не слід забувати, що російська мова є похідною від староруської і ординської мов, тому вона найбільш відмінна від інших слов'янських мов.

Московіти стараються нам довести, що українська мова - це те ж саме, що і російська. Ми не погоджуємось з цим твердженням, сьогоднішній українець подорожуючи Польщею чи Словаччиною не має ніяких проблем з розумінням одне одного, коли кожен спілкується своєю рідною мовою. Але якщо ви заговорите в Росії українською мовою, вас не сприймуть: *по-перше*, з політичних міркувань, а, *по-друге*, московіти не розуміють 50-60% ваших слів. (До речі вони не розуміють й поляків та білорусів). І тут постає питання, чи дійсно мови є дуже подібними, чи нам це нав'язують останні 400 років.

Давайте призупинимось, бо надійшло цікаве запитання. Скажіть, а куди віднести азбуку, та до якої мови належить алфавіт? АЛФАВІТ – це усталена сукупність умовних знаків, що передають звуки мови, тобто букви, у певному порядку. Алфавіт – слово грецького походження. Створене від назви перших літер грецького алфавіту. Найдавніша, слов'янська писемність знає два алфавіти - кирилицю і глаголицю (про них та про «докириличне письмо», так звана «руниця» - подібна до ієрогліфів система «риск і паличок», - трохи пізніше).

АБЕТКА – основні, початкові відомості з якоїсь науки, найпростіші положення, основи чого-небудь (у цьому значенні вживаються також «азбука» й «ази»). Абетка передбачає, що літери в ній розташовані у певному порядку. Ідеальна абетка мала би мати стільки літер, скільки є звуків у мові, причому кожна графема повинна позначати тільки один звук, а кожен звук на своє

позначення - мати тільки одну графему. Як правило це не відповідає дійсності... (Задовго до Хрещення Русі в Україні були спроби запису українських текстів на основі грецької абетки).

АЗБУКА: 1). Сукупність літер якого-небудь письма, розміщених у встановленому порядку; алфавіт, абетка.

2). Книжка для початкового навчання грамоти; - буквар.

3). Основні, найпростіші положення, основи чого-небудь.

4). А ще є азбука Морзе - система умовних знаків для передачі літер на телеграфному апараті.

5). Нотна азбука - сукупність нотних знаків, які служать для зображення музичних звуків.

6). Далі можна задіяти мову формул або наукову мову, семіотику як науку про знаки і таке інше.

Чим відрізняється азбука від алфавіту? Навчитися читати і писати неможливо, не знаючи алфавіту або абетки. У них впорядковано розташовані букви, які є графічним зображенням звуків. Назва «Азбука» відбулося від букв «Аз» і «Буки», з яких починалося вивчення грамоти. Візьмем за приклад, буква «А» записувалася як «Аз», що в старослов'янській мові відповідало сучасному «Я»; буква «Д» читалася як «Добро» – багатство, щедрість; Буква «Г» іменувалася «Глаголом» – промовою, говорінням. Сучасна азбука складається з букв, що не мають спеціальної назви. Але вона забезпечена асоціативними ілюстраціями, завдяки яким літери запам'ятати набагато простіше, ніж просто вивчити їх в алфавітному порядку.

Алфавіт має таку ж послідовність буквених символів, що і абетка. Але алфавіт містить тільки графічне зображення букв, без додаткової асоціативної інформації. А ще, крім графічного зображення букв, він не містить ніякої додаткової інформації, яка дозволила б прискорити або полегшити процес запам'ятовування. Сучасний український алфавіт - це видозмінена давня слов'янська азбука, яку часто називають кирилицею (старослов'янського кириличного письма). Сучасний український алфавіт складається з 33 букв, кожна з яких має своє місце, свою форму (буває великою і малою, писаною і друкованою) та назву. Більш детально - в шкільній програмі. Кожній людині треба знати алфавіт досконало, оскільки він має практичне значення. Насамперед це засіб довідки, адже всі словники, каталоги в бібліотеках, різні списки осіб укладаються за алфавітом тощо.

Увага. Апостроф (') і дефіс (-) при розташуванні слів за алфавітом не враховуються. Розміщення літер в алфавіті традиційне, ніякої закономірності в цьому немає. Тому алфавіт треба просто запам'ятати. До 1993 року буква «Ь» стояла в алфавіті останньою, тепер її переставлено на третє місце від кінця.

Найпотужнішим засобом руйнування духовного стержня як окремої особистості, так і всього народу, є просування у його свідомість чужої мови. Логіка проста: головним чинником способу мислення (як способу життя) є база знань - мова, яка визначає життєві поняття і взаємозв'язки між ними, уявлення народу про красиве і потворне, про добро і зло. Просування агресором власної мови руйнує систему цінностей об'єкта агресії, насаджує йому ворожу систему, знищує зв'язок покоління і перспективи самостійного розвитку. В результаті об'єкт агресії втрачає свою мову і ідентичність, але не здобуває повноцінної чужої системи цінностей, бо повному «перевихованню» протидіє генетична пам'ять, тож людина перетворюється на духовно ослаблену істоту, потенційного раба.

Мовна агресія як ефективна зброя має універсальний характер. Не секрет, що процес переходу людства до інформаційної цивілізації приводить до того, що інформація стає стратегічним ресурсом, не менш важливим, ніж корисні копалини, вода, повітря тощо. По простому: Мовна агресія – це порушення норм культури мови і серйозною перешкодою на шляху до ефективної комунікації...

У літературі можна прочитати, що мова виконує більше десятка функцій, (ми зазначали): комунікативну, гносеологічну, мислетворчу, естетичну та інші. Однак ще є одна функція - криптологічна, тобто утаємничувальна. І саме завдяки їй кодується інформація, яка стає закритою для всіх, крім спеціалістів. Як приклад, під час Другої світової війни США для передання секретної інформації призвали на службу індіанців. Це було найбільш ефективно і надійне кодування: - Крім індіанців, цією мовою володіла тільки невелика кількість філологів...

Щорічно 24 травня в Україні відзначають День слов'янської писемності і культури, у який вшановують святих Кирила і Мефодія - видатних просвітителів і легендарних творців абетки для мов (про них ми поговоримо трохи нижче). Багато хто вважає, що її створено у 863 році, хоч насправді це дата початку моравської місії братів-подвижників, які вирушили в ці краї з уже готовими книгами Святого письма, перекладеними ними з грецької мови на старослов'янською мову і таке інше. (Окремі дослідники кажуть: Кирило і Мефодій не були братами, а були сирійцями, багатими православними з Дамаску (Сирія тоді була православною), найнятими Візантією для місії в Моравії. Найзабавніше в тому, що самі чехи, ради створення алфавіту яких приїхав Кирило, його взагалі ніяк не шанують, а в Росії їх звели в культ. Тож не будемо сперечатися, бо то інша тема).

Ще до створення Кирилом і Мефодієм азбуки, яка стала спільною для багатьох слов'янських народів, у Київській Русі була власна писемність. Її використовували із суто прикладною метою і навіть для богословських книг. Зокрема, у написаному сподвижниками й учнями просвітителя «Житті Костянтина» (таким було до прийняття чернецтва ім'я Кирила) сказано, що він під час перебування 861 року в Херсонесі «знайшов Євангеліє і Псалтир, написані руськими письменами, і знайшов людину, яка говорить тією мовою, і розмовляв з нею, і зрозумів зміст цієї мови і, порівнявши її зі своєю мовою, розрізнив літери і незабаром почав читати і викладати їх»...

Науковці досі не дійшли спільної думки, яким було це докириличне письмо. За однією з версій, це так звана руниця - подібна до ієрогліфів система рисок і паличок, у якій кожен знак означав не літеру, а буквосполучення-склад (див. першу главу). Інші вважають, що русичі використовували грецький алфавіт, до якого додали кілька праслов'янських знаків. На користь цієї версії свідчить видряпана на штукатурці XI ст. собору святої Софії у Києві азбука із 23 грецьких і 4 додаткових букв. Цей храм був культовою спорудою і культурним центром та школою, в якій навчали професіоналів-книжників, здатних читати навіть давні манускрипти.

Зараз немає заперечень, що Костянтин створив слов'янську абетку на щось опираючись. Зокрема чорноризець Храбр свідчить, що «створив він (Кирило) для них тридцять письмен і

вісім, одні за зразком грецьких письмен, інші ж відповідно до слов'янської мови». Далі йде уточнення, що із 38 літер 24 «подібні до грецьких письмен», а 14 інші за зображенням. Тож докириличний алфавіт із 23 грецькими літерами, знайдений у Софійському соборі, і згадка про 24 «подібні до грецьких» символи Кирила спонукають до висновку, що в обох слов'янських азбуках повною мірою використали придатну для нашої мови писемність греків. Однак на відміну від попередників, Кирило і Мефодій не скопіювали чужі для слов'ян знаки, а зробили їх лише «подібними». Ще одним досягненням творців нової азбуки стало застосування аж 14 суто слов'янських літер. Нині можна лише гадати, чи їх запозичили з Євангелія і Псалтиря, вже написаних до Кирила і Мефодія «руськими письменами», чи створили самі святі-просвітителі. Зате безсумнівно, що саме абетка, яка нині зветься «кирилицею», - основа писемності багатьох слов'янських народів і її створено на основі книжної мови, яка вже існувала в Київській Русі.

Відомий нам державний символ України тризуб Володимира веде початок від давньої слов'янської руниці (набір рисок і паличок в Київській Русі). Не менш вірогідна версія, яка поєднує тризуб із введеною в азбуку Кирилом і Мефодієм літерою «Щ», у якій до писемної реформи російського царя Петра I хвостик стояв не наприкінці, а в центрі нижньої палички «Щ». Цей стилізований тризуб міг бути нагадуванням про першого святого на східноєвропейських землях - засланого до Криму четвертого Римського папу Климента. За відмову припинити проповідувати християнство його прив'язали до якоря і втопили у морі. Так званий «якір Климента», стилізоване зображення якого дуже нагадує тризуб і допетрівську літеру «Щ», набув символічного значення. Однак після офіційного розколу 1054 року християнства на католицизм і православ'я Климент і названий його іменем «якір-хрест» став асоціюватися з вірою західного обряду, а тризуб Київської Русі перетворився на ненависний російським шовіністам символ української незалежності. Сьогодні тризуб державний герб України; у минулому - герб князів Рюриковичів і Київської Русі...

Ще одним досягненням творців нової азбуки стало застосування (раніше згаданих) 14 суто слов'янських літер. Нині можна лише гадати, чи їх запозичили з Євангелія і Псалтиря, вже написаних до Кирила і Мефодія «руськими письменами», чи створили самі святі-просвітителі. Зате безсумнівно, що саме абетка, яка нині зветься «кирилицею», - основа писемності багатьох слов'янських народів і її створено на основі книжної мови, яка вже існувала в Київській Русі. Саме її культурі світ завдячує тим, що азбука Кирила і Мефодія стала четвертою у християнстві, дозволеною для канонічного перекладу Святого письма. До цього такими були тільки давньоєврейська, грецька і латина.

Загальна помилка: У царській Росії (а сьогодні в Російській Федерації), відповідно до нашої теми - вважають, що пишуть «кирилицею», хоча нею ніхто в Росії не пише і не писав. Там пишуть абсолютно іншим алфавітом, вельми мало пов'язаним з кирилицею - це введений Петром I «цивільний

алфавіт». Він кирилицею не є, оскільки Кирилом і Мефодієм той алфавіт не створювався. Це імперський російський алфавіт, який Росія в царський і радянський період прагнула розповсюдити у всіх сусідів, навіть угрів, татар і фінів. Стараються це робити і сьогодні: не так давно Держдума Р.Ф. заборонила Карелії і Татарстану повернутися до латиниці, називаючи це «сепаратистськими підступами», хоча саме латиниця вдаліше відображає мовні реалії мов угро-фінів і татар. Взагалі ж це виглядає повним абсурдом: виходить, що Кирило і Мефодій створювали писемність зовсім не Київській Русі, не болгарам і не чехам для читання візантійських Біблій, а для угро-фінів, татар та інших, що сповідають іслам. Але навіщо мусульманам православний алфавіт?

Друга помилка Росії така, що «російська кирилиця» вважається «слов'янською абеткою». Насправді це лише дещо змінена грецька абетка, а греки – це не слов'яни. Та й більше половини слов'янських народів пишуть латиницею, а не кирилицею. Нарешті, це – абетка церковнослов'янської мови, тобто болгарська абетка (болгарських книг), а не російська, білоруська чи українська. Посилатися на релігійні православні традиції тут просто безглуздо, оскільки під час середньовіччя вся

католицька Європа в релігії послуговувалася латиною – чи може це бути основою, щоби всі ці країни відмовились від своїх національних мов та повернулися до латини? Звісно, ні. До речі, білоруська абетка сьогодні повинна бути латиницею, а не кирилицею (точніше абеткою царя Петра I), оскільки білоруська літературна мова протягом століть формувався як мова на основі латиниці, а всі засновники білоруської літератури писали латиницею. Нагадаємо, що після російської окупації Великого князівства Литовського 1795 року цар своїм указом заборонив білоруську мову у 1839 році (а в 1863 р. заборонив релігійну літературу на українській мові, окрім белетристики). В Україні літературна мова формувалася на основі кирилиці, а ось в Білорусі – на основі латиниці, і в 19 ст. і на початку 20 ст. білоруська періодика виходила на латиниці. До речі в СРСР білоруську латиницю заборонили взагалі як «західництво» та як нагадування про інший вибір білорусів-литвинів, про багатівкове життя в Речі Посполитій, разом із поляками, чехами та словаками, а не в складі імперської Росії.

Після розпаду СРСР в 1991 році до латиниці повернулися 4 республіки: Молдова, Азербайджан, Узбекистан і Туркменія. П'ятою обов'язково має бути й Білорусь, оскільки її літературна мова формувалася саме латиницею, а сьогодні ми повинні перекладати на нинішню, створену реформами Сталіна, штучну та спотворену «білоруську» мову засновників білоруської літератури. Це, звісно, нонсенс. І це, звісно, викличе бурю незадоволення в Держдумі Росії: мовляв, білоруси повертаються «до польської абетки». Але який стосунок має до світської Білорусі нинішня грецька абетка? Та жодного. А поляки – це і слов'яни, і сусіди, а з неслов'янською Грецією білоруси не межують і нічого спільного з ними не мають. Причому, і греки, і поляки – однакові члени НАТО і ЄС, тому вибір грецькою і латинською абеткою заздалегідь не має політичного підґрунтя. Крім демагогії...

Давайте повернемося до «цивільного шрифту» Росії. Для початку зазначимо: У середньовічній Московії існувало одночасно декілька мов. Біля слов'янське койне - як мова княжої знаті.

Народні мови тубільців (фінські). Тюркські мови, як релігійні, в період перебування в Орді. І, нарешті, болгарська мова – як мова православних текстів і релігійних культів. Вся ця суміш у результаті і стала основою для нинішньої російської мови. Сьогодні російські лінгвісти в основному зводять витoki сучасної російської мови тільки до двох складових: це народна мова Росії (зовсім не слов'янська, а слов'яно-фінське койне з великим тюркським і монгольським впливом) і болгарська (або древньоболгарська), вона ж «церковнослов'янська». Як третю мову Росії можна назвати сучасну літературну російську мову, яка є абсолютно штучним «кабінетним винаходом», таким «есперанто» на основі двох вказаних вище мов-джерел (про що писали в першій главі). (Див. <https://censor.net.ua/f2524862>)

Чому нинішня російська мова більш схожа на болгарську і сербську мови, ніж на білоруську та українську? Справа в тому, що в Росії своїх корінних слов'ян не було - слов'янське населення Новгород і Пскова було повністю винищене Московією в 15-16 ст. А тому вивчення тубільцями Московії слов'янської мови йшло через релігію, яка спиралася на болгарські тексти. От чому мордва Рязані, Москви, Тули, Костроми, В'ятки, Муром та інших фінських земель пізнавала слов'янську мову від болгарської мови - не маючи свого місцевого слов'янського джерела.

29 січня (8 лютого) 1710 р. в Росії завершилася «петровська реформа» т. зв. кириличного алфавіту, Петро I затвердив нову громадську абетку і цивільний шрифт Росії. Але Російська Православна Церква продовжувала користуватися церковнослов'янським алфавітом. У січні 1707 р. ескізами (які виконав особисто Петром I), інженер фортифікації Куленбах зробив малюнки тридцяти трьох малих і чотирьох великих літер (А, Д, Е, Т) російського алфавіту, які були відправлені в Амстердам для виготовлення літер. Одночасно по государеву указу велися словолітні роботи (відливання) на московському друкованому дворі, де російські майстри Григорій Александров і Василь Петров під керівництвом словолітця Михайла Єфремова зробили свій варіант шрифту, проте якість літер не задовольнило царя, і

для друкування книг був прийнятий шрифт голландських майстрів. Перша книга, набрана новим цивільним шрифтом, - «Геометрія славенськи землемерие» - вийшла в березні 1708 року. Першими в Україні «гражданкою» (цивільним шрифтом) стала друкувати 1764 року друкарня м. Єлисаветграда. (Трохи нижче, у розділі «Про Єлисаветградське слово» Людмила Плаксієнко розповідь про Єлисаветградські друкарні). У Західній Україні, яка з кінця 18 ст. була в складі Габсбурзької монархії, гражданський (цивільний) шрифт вперше використала «Руська трійця» в літературному альманасі «Русалка Дністрова» (1837). Але в Королівстві Галичини та Володимирії, у Герцогстві Буковина та Закарпатті тривалий час вживали кирилицю. Лише з 1870-х р. «цивільний шрифт» стали використовувати «москвофіли»...

В Росії графіка так званої «російської кирилиці», а далі «цивільний (гражданський) шрифт» Росії – змінювався декілька разів. Спершу писали уставом, далі напівуставом, і нарешті, в'язью, де букви поєднувалися у неперервний орнамент, допускалися скорочення і зменшення певних букв. Сучасні кириличні системи письма Росії пережили з 18 ст. кілька реформ (1708-1710, 1735, 1758, 1918), внаслідок яких графіка спростилася і наблизилася до латинської....

Росія сьогодні вживає слов'янську (руську) мову? Ми вже казали: Є три моменти, які ховають всі російські лінгвісти:

- 1) До XVIII ст. мова Московії ніким у світі не вважалася руською мовою, ані слов'янською, ані навколо руською, її називали мовою московитів, або московською. Розмовна мова селян Московії - фінський говірковий суржик.
- 2) Руською мовою донині називалась лише українська мова.
- 3) Мова Московії – москальська мова, до XVIII ст. не визнавалася європейськими лінгвістами (зокрема слов'янських країн) навіть слов'янською мовою, а відносилась до фінських говорів.

Давайте повернемося до «цивільного (гражданського) алфавіту» Росії та «російської кирилиці». З тим, що необхідно провести реформу в московсько-російській мови, в перші роки ХХ ст. погоджувалося всі, або майже все російське суспільство. Чергова зміна влади в Росії привнесла свої корективи. Від 1917 оновлення московської мови намагався провести Тимчасовий уряд Росії, але в жовтні 1917 року відбувся більшовицький переворот, і проблема реформування російської писемності

дісталася в спадок новим керівникам країни, частина яких хотіла провести свою (більшовицьку) революцію і в мові.

Більшовики захопивши владу в Росії у 1917 р, рішуче (але бездумно) почали здійснювати чергову реформу своєї мови. **По-перше**, їхній «язык» (мову) перейменували в просто «русский язык», щоб вичленувати «великодержавне імперське» слово «веліко», одночасно змінили національність великоросів на «руских». Що безграмотно, бо немає в російській мові такого, щоб назва національності раптом була прикметником, а не іменником (але що ви хочете від авторів нововведення Троцького і Свердлова, потомствених євреїв, які мало розбиралися в нюансах російсько-московської мови). А це одночасно невірно науково і політично, оскільки раніше єдиний (хай і штучно створений) в царській Росії «рускій народ», а в той час, то були Білорусія-Україна-Росія, за волею більшовиків звели тільки до народу одного РРФСР (тобто Росія), а Білорусь і Україна тепер уже не вважалися Руссю і «рускими», бо «рускими» тепер стали угро-фінські великороси, а це тільки частина «русского народу», що існував при царизмі.

По-друге, Троцький і Свердлов провели «глибоку але без розуму» реформу мови великороса, створивши «новий цивільний (гражданський) алфавіт». Свою лепту вніс і В.Ленін, після його інструкції, негайно законодавчим шляхом увели новий алфавіт. Проте виявилось, що в Росії прислухатися до декрету Раднаркому про нову орфографію ніхто - не збирався. Тоді Володарський у тодішньому Петрограді зібрав працівників видавництва, друкарень тощо і заявив: «Поява будь-яких текстів, надрукованих за старою орфографією, вважатиметься поступкою контрреволюції, і звідси робитимуться відповідні висновки». (Без коментарів).

По-третє, Троцький наполягав на переході мови великороса на латиницю - «в цілях світової революції», і якби його точка зору перемогла, то алфавітом РРФСР і потім СРСР стала б латиниця. Сказано – зроблено. В багатьох місцях Росії незабаром почався перехід (передрук книг) на латиницю. І раптом почалося діяти щось незрозуміле. Вже 25 січня 1930 року, політбюро заборонило проведення будь-яких робіт (творів) марксистів по переведенню тексту з російської мови на латинський алфавіт, хоча одночасно заохочувало латинізацію писем-

ності десятків народів СРСР. А ще через кілька років національні мови так само масово примусили повернутися на кирилицю. Один з провідників цієї політики лінгвіст Микола Яковлев писав у 1932 році: «Рух за латинізацію алфавітів у СРСР почався відразу ж після Жовтневої революції. Так, в Якутії вже в 1917 році було поставлено питання про заміну алфавіту на основі російського шрифту, що вживався до революції та слугував зняряддям головним чином місіонерської пропаганди, - латинським алфавітом. Якутський латинізований алфавіт став реально застосовуватися лише в 1922 році, після остаточного встановлення радянської влади в Якутії...

З 1921 року одночасно починається розробка латинського алфавіту для інгушів, осетинів і кабардинців на Північ. Кавказі та для азербайджанців у Азербайджанській РСР. В осетинів латинський алфавіт був висунутий на зміну алфавіту на російській основі (незважаючи на те, що осетинська писемність на цій основі ще до революції набула відносно значного поширення), а в Азербайджані він виявився зняряддям боротьби з релігійною за змістом мусульманською писемністю на арабському алфавіті. У 1923 році була скликана перша конференція з просвітництва гірських народів Північного Кавказу, яка затвердила узгоджений проект латинських алфавітів для вищезгаданих трьох народів і карачайців. Із цього (1923) року писемність на латинському алфавіті почала фактично провадитися в життя в частини горців Північно-кавказького краю.

Нарешті, в 1925 році алфавіт на основі російського шрифту для абхазів, (ще розроблений царським урядом на Кавказі), був замінений за ініціативою самих абхазів на латинську яфетидологічну транскрипцію (або «аналітичний алфавіт»), розробленою Н.Марром». Складний «абхазький аналітичний алфавіт» академіка Миколи Марра складався із 70 з гаком символів, не сприйнявся і його довелося замінити на більш простий латинізований алфавіт, (потім алфавіт абхазам міняли ще двічі: в кінці 1930 р - на грузинський і в 1954 році - на російський).

В Україні на кінець 19 ст. кирилиця вийшла з видавничої практики в світській сфері, і «Руський правопис» (1895), виданий галицькою Шкільною крайовою радою для вжитку в шкільному навчанні, офіційно закріпив «цивільний громадянський шрифт» і фонетичний правопис.

Латинізація мов народів СРСР тривала, але в керівництві країни дивилися на нові алфавіти з дедалі більшим роздратуванням. На пленумі наукової ради ВЦК- НА в 1933 році відбулася жорстка розмова між ученими й партійними керівниками. Перекуси були у всіх напрямках. Викали питання: Чому не створена стенографія новими мовами, наради та пленуми неможливо протоколювати? Чому, нарешті, ніхто не задумався над тим, що вся телеграфна мережа в країні побудована на використанні кирилиці й відправити телеграму жодною новою мовою неможливо? Проте головне, чому так погано перекладаються твори класиків марксизму В.Леніна та Й. Сталіна? Чи немає в цьому шкідництва?

Попри подальші грізні вказівки більшовиків ситуація нітрохи не змінилась. У ЦК КППС продовжували доповідати, що в ідеологічно важливі твори при перекладі або вносяться спотворення, або викидаються шматки тексту, незрозумілі перекладачеві. У 1935 році провели перевірку книг, випущених в республіках СРСР і виявили смішні та страшні переклади текстів в книгах марксистів. Вже в 1936 році деякі обласні партійні та радянські органи стали просити дозволу перейти на російський алфавіт. А коли в 1940 році до СРСР приєднали Бессарабію й була створена Молдавська РСР, латинський шрифт на нових територіях без зволікання замінили кирилицею.

Якби цього не зробили, то у 1991 році Єльцин урочисто повертав би Росію на свою «Єльцинську кирилицю». Тож ідея Троцького у ті роки була не прийнята, не тому, що російська література створювалася саме на кирилиці, а Пушкін на латиниці не писав. А тому, що більшовикам треба було подумати про страшний переклад творів марксизма-ленінізму і до чого це може привести, коли думають не головою, а (...) іншим місцем.

До речі, на цій же підставі, що Білоруська література створювалася не кирилицею, повинна повернутися на латиницю, бо українські поети створювали літературу теж не кирилицею... Подібне Росії дуже не подобалось. Все зазначене дозволяє зрозуміти, чому в Росії таке значення відводиться культу Кирила та Мефодія, які, власне кажучи, ніколи не мали до Росії жодного відношення, бо померли задовго до прийняття Україною (Києвом) християнства, а ніякої Московії чи тим більше Росії в їхні часи не існувало на просторах Великої Мордовії (її столиці

Ерзя-Рязані) та Великої Пермі – держав, що існували за Кирила та Мефодія на місці нинішньої Росії. Ці просвітителі створили в Моравії «квазігрецький алфавіт» для чехів раніше, ніж взагалі в язичницькій Русі з'явилось Московське князівство. Ось тому РПЦ Москви і російські історики та ідеологи так активно і роздувають культ Кирила і Мефодія, щоб цим приховати величезні суперечності в їх уявленнях про себе як про нібито «слов'ян» - і приховати «небажані» факти з фальшованої історії.

Додаток. Зважаючи на популярність серед українського читача статті білоруського автора Вадима Ростова «Не руська російська мова», ми вирішили викласти зауваження. Цей автор помилково стверджує, що «слов'янська абетка» (кирилиця) «насправді це лише дещо змінена грецька абетка». В зв'язку з цим згадаємо, древньогрецького історика Діодора Сицилійського, який писав про грецьку абетку буквально так: «Хоча ці букви називають фінікійськими, тому що їх привезли до еллінів з країни фінікійців, їх можна було б називати пелазгійськими, оскільки ними користувались пелазги». А про те, що дорійці-пелазги це давньоукраїнське плем'я, мабуть, відомо всім. До того ж, видатний австрійський семітолог А. Ірку висловлював переконання, що до грецької, римської і навіть кельтської писемності в Північному Причорномор'ї існувало малодосліджене письмо, від якого і пішов фінікійський алфавіт. Так що тогочасна «кирилиця» насправді зовсім і не «кирилиця», а древнє руське письмо. Щоб там не було, ми сміливо заявляємо: вони були першовідкривачами у слов'янському середовищі того явища, котре пізніше назвуть провадженням Євангелія у власні культури народу. Неоціненною є роль Кирила і Мефодія у формуванні і розвитку розмаїття слов'янських культур. Переклад священних книг, здійснений Кирилом і Мефодієм разом із їхніми учнями, сприяв надзвичайному зміцненню старослов'янської літературної мови, яка набула завдяки цьому загального визнання. Вона на багато століть стала мовою не тільки церкви, а й усіх культурних верств слов'янських націй, зокрема, й східного обряду і зберігалась як офіційна майже до 19 ст. і мала надзвичайний вплив на слов'янські народи.

МІФИ ПРО КИРИЛА ТА МЕФОДІЯ

Діяльність братів-просвітителів Кирила і Мефодія по-різному відбилася на різних слов'янських територіях, але особливого розмаху й сили набула там, де в ті часи була міцна державність – у Великій Моравії, значний вплив на всі сфери культурного життя їхня місіонерська, апостольська діяльність справила і в Чехії, пізніше – в сербсько-лужицьких землях і південній Польщі. Згодом учні братів-місіонерів принесли ідеї Кирила і Мефодія на їхню батьківщину – в Болгарію. Звідси християнство і книжна культура почали швидко поширюватися в інші країни. Через сусідню Дако-Румунію прийшли вони і в Київську Русь, звідки почали рух далі на Схід - і на Північ. Історичний досвід організації церкви у Великій Моравії та Болгарії був врахований у Київській Русі, де літургію слов'янською мовою було вперше введено 1010 року. Але опоненти заявляють: - Кирилицю створили не вони. Давайте розглядати різні версії:

Міф перший. Кирило і Мефодій створили кирилицю.

Багато людей вважають, що кирилицю придумав Кирило, отож назвали її на честь. Насправді кирилицю більш-менш у тому вигляді, у якому ми її нині знаємо, створив Климент Охридський, один із семи відомих учнів Кирила й Мефодія. Болгарський цар Борис послав Климента для проповіді в західну частину Першого Болгарського царства, зокрема в Кутмічевіцу (нині на території Албанії) і в район Охрида (Республіка Македонія), Климент Охридський заснував там Охридську книжкову школу.

Згодом Болгарський цар Симеон зробив його єпископом Величським. Його літературна спадщина налічує досить багато творів: похвальні слова Богоматері (на всі Богородичні свята) і Предтечі, життя святих, переклад «кольорової Тріоди». А ще він створив кирилицю, яка в класичному вигляді нараховує 43 літери. Існує думка, що кирилицю завезено до Київської Русі з Болгарії разом із старослов'янськими богослужбовими книгами після офіційного прийняття християнства у 988 році. В число прихильників цієї точки зору входять І.Ягич, В.Щепкін, А.Селищев та інші. Найдавнішим з нині відомих датованою кириличною пам'яткою є напис 931 року в скельному монастирі біля села Крепча в Болгарії. Найдавніші пергаментні кириличні рукописи:

Савина книга (Савине Євангеліє) кінця 10 або початку 11 ст.; Супрасльський збірник 11 ст. (обидва збереглися і відкриті на територіях, що входили до складу Київської Русі); Єнинський апостол 11 ст., знайдений у Болгарії. Найдавнішою точно датованою кириличною книгою є давньоруське Остромирове Євангеліє 1056-1057 років. У Республіці Болгарія і Республіці Македонія на честь святого Климента названо багато шкіл, вулиць і державних установ. Найбільша церква в Скоп'є носить ім'я святого Климента. 1 січня 2007 р., після приєднання Болгарії до Європейського Союзу, кирилиця стала третім офіційним алфавітом ЄС, після латини і грецького письма...

Міф другий. Кирило і Мефодій створили глаголицю.

Кирило й Мефодій - творці першої слов'янської азбуки. Називається вона глаголицею і зовні мало чим нагадує кирилицю. Вважають, що до глаголиці у слов'ян не було писемності, тобто не існувало літер на позначення звуків їхньої мови. Але питання походження слов'янської писемності ще не повністю з'ясоване. Кирило й Мефодій вичленували слов'янські звуки і придумали для них позначки на письмі. Більшість сучасних учених є прихильниками цієї гіпотези. Їхні міркування базуються на тому, що найдавніші слов'янські писемні пам'ятки створені, можливо, ще при житті Кирила і Мефодія, й були написані глаголицею. Це підтверджується тим, що у глаголичних рукописах, які дійшли до нас, використовуються слова, властиві мові західних слов'ян, для яких Кирило і створив абетку. До того ж у глаголичних рукописах вживаються архаїчні слов'янські висловлювання, які в кириличних текстах трапляються дуже рідко. Окрім цього, збереглися пергаментні палімпсести, де поверх стертих глаголичних текстів зміст відтворено кирилицею. Припущення, що Кирило у Херсонесі читав слов'янські рукописи, написані літерами грецького уставного письма, науковці розглядають ширше: Кирило міг побачити слов'янські книги, але написані літерами візантійського скоропису.

Писемні джерела переконливо свідчать про знайомство з писемністю на землях Київської Русі задовго до офіційного введення християнства в 988 р. На це вказує знахідка Костянтином (Кирилом) Філософом у Корсуні євангелія та псалтиря (книжок), писаних «руськими письмены». Про існування писемності на Русі свідчать договори з греками, тексти яких переписані у «По-

вісті временних літ». Як приклад, у договорі 911 р. згадується про звичай руських писати духівниці на випадок смерті. Один із пунктів договору 944 р. вимагав, щоб посли або купці, які прямували до Царграда, мали при собі спеціальні грамоти, підписані князем, а не золоті та срібні печатки, як раніше. Все це свідчить, що писемність у Київській Русі набула поширення не тільки в державних установах, а й у побуті.

Другий приклад, писемність в Київській Русі з'явилася, мабуть, у 60-70-х роках IX ст. Про це можна судити на підставі згадки у Никонівському літописі під 864-867 р. про похід київського князя Аскольда на Царград, угоду з греками та часткову християнізацію Русі. Це повідомлення підтверджується грецькими джерелами, зокрема «Окружним посланням» Фотія...

Глаголиця була поширена на території Моравії, Хорватії, Македонії, тобто там, де безпосередньо здійснювалася просвітницька діяльність Кирила і Мефодія. Кириличне ж письмо набуло поширення серед болгар і східних слов'ян, у яких економічні та політичні стосунки з Візантією були міцнішими. Східні слов'яни також користувалися глаголицею, але, ймовірно, як тайнописом. Ми повинні зазначити, що в Київській Русі кирилиця швидко замінила глаголицю. Незабаром після хрещення Русі (988 р) за князя Володимира кирилиця стає офіційним письмом, визнаним великокнязівською і церковною владою. Щоправда і глаголиця не була забута, але вживалася вона в особливих випадках, наприклад, як тайнопис. Слід зазначити, що на основі кирилиці створені алфавіти таких країн як Росія, Україна, Білорусія, Болгарія, Сербія і навіть Монголія, крім Вірменії і Грузії.

Міф третій. Самі імена Кирило і Мефодій – інші.

Насправді святих у миру звали Костянтин і Михайло. Не всі знають, (що на відміну від Маркса й Енгельса), Кирило і Мефодій – були братами. Мало того, у церковно-богослужбній традиції першим заведено згадувати Мефодія, у якого був старшим та вищий духовний сан. Хлопці народилися в багатодітній родині військового, у якого було семеро синів. Найстарший Михайло, наймолодший - Костянтин. Невідомо, коли з'явилося ім'я Мефодій: чи Михайла хрестили під цим іменем, а потім дали йому ім'я Мефодія при постригу в чернецтво, на горі Олімпі. Натомість про Костянтина знаємо, що він був дуже обдарова-

ною дитиною. Ще не досягнувши 5 років, навчався в Солунській школі. Слух про обдарованість Кирила досягла Константинополя, і він був узятий до двору імператора Михайла III, в товариші по вченню його сина. Під керівництвом кращих наставників (тому числі Фотія), майбутній знаменитий патріарх - Кирило вивчав античну літературу, філософію, риторику, математику, астрономію і музику. Слабкий здоров'ям, пройнятий релігійним ентузіазмом і любов'ю до науки, Кирило рано прийняв духовний сан і був зроблений священиком, а також Бібліографем патріарха. Незабаром він таємно пішов у монастир, де друзі знайшли його і переконали повернутися, після чого він був зроблений вчителем філософії і отримав ім'я «Філософ», яке залишилося за ним в історії.

Після кількох років, проведених з братом Мефодієм у монастирі на Олімпі, Кирило у 858 р. отримав нове доручення імператора - йти разом з Мефодієм до хозар-язичників, які просили надіслати їм вчених мужів. Шлях до хозар лежав через Корсунь; тут місіонери зупинилися на час для вивчення хазарської мови, яка належить до тюркських мов (зараз то мертва мова). Каган хозарський прийняв їх ласкаво, і хоча сам не хрестився, але дозволив хреститися кожному. Поблизу хозар жили слов'яни, тож не дивно, що з часом Кирило і Мефодій опинилися на слов'янській території. Слід звернути увагу читачів на те, що на Олімпі, Кирило вперше став займатися вивченням слов'янської мови. В обителях, що були на горі, було багато ченців-слов'ян із сусідніх країн, тому Кирило міг мати постійну мовну практику, що для нього було особливо важливо. З 862 року починається головна справа всього життя святих братів. В цьому (862) році, на прохання моравського князя Ростислава, вони приїждять в Моравію для настанови її населення в істинній вірі.

В Моравії Кирило і Мефодій були зустрінуті вороже всім католицьким духовенством; але на їхньому боці був народ зі своїм князем. Вони принесли з собою священні та богослужбові книги слов'янською мовою, стали вчити народ зрозумілою йому слов'янської прамовою, будувати церкви, відкривати школи тощо. Бо вчитись без абетки і без книжок, все одно що записати бесіду на воді. Незабаром Кирило помер; перед смертю він говорив брату: «Ми з тобою, як два воли, вели одну бороз-

ну. Я знемігся, але ти не подумай залишити праці вчительства і знову піти на свою гору»... Прошли роки, у 881 р. , уже старий і слабкий Мефодій повернувся в Моравію, щоб довершити своє велике діло, переклад на слов'янську мову священних книг. А 6 квітня 885 року він теж помер, залишивши 200 навчених їм пресвітерів-слов'ян...

Міф четвертий. Кирило й Мефодій походили з Болгарії. Насправді Кирило і Мефодій греки. Народилися вони у візантійському місті Фесалоніки (Салоніки), яке у слов'янській традиції називали Солунь. Місто було двомовним: довкола нього жило багато слов'янських племен, і, крім грецької, все населення вільно розмовляло на слов'янсько-солунському діалекті. Багато років свого життя провели в Болгарії, наvertsали в християнство жителів Болгарського царства тощо. На цій підставі болгарська спільнота вважає їх болгарами і наполягає, що слов'янську азбуку було створено на території Болгарії. Проте у ХХ ст. болгарами називали також македонських слов'ян, тож тепер і македонці претендують на батьківщину слов'янського письма.

Міф п'ятий. Кирило і Мефодій - православні святи. Насправді Кирила і Мефодія однаково вшановують у православ'ї і католицизмі. Брати кілька років проповідували християнство в Моравії слов'янською мовою. У Римі вважали, що хвалу Господу можна віддавати тільки трьома мовами, на яких було зроблено напис на Хресті Господньому, - єврейською, грецькою і латиною. За доносами інших ворогів-священиків, братів визнали єретиками і викликали до Рима. Кирило й Мефодій зуміли не так переконати, як задобрити Папу Римського в своїй лояльності до Бога. Кирило передав Папі Римському мощі святого Климента, які він виявив під час херсонеської подорожі, і Папа дозволив проводити богослужіння слов'янською мовою. У Римі Кирило захворів і з часом помер, там його й поховали у церкві святого Климента.

Міф шостий. Кирило й Мефодій створили азбуку 24 травня. У цей день, щорічно християни світу відзначають «День слов'янської писемності та культури», а ще «День пам'яті великих просвітителів Кирила і Мефодія». Церква, історію кирилиці нерозривно пов'язує з православ'ям: «Застосовуючи створену азбуку, брати переклали з грецької Святе Письмо і низку богослужбових книг. Першими словами, написаними слов'янською

азбукою, були рядки пасхального Євангелія від Іоанна: - Спочатку було Слово, і Слово було у Бога, і Слово було Бог...

Життєвий подвиг Кирила і Мефодія не випадково прирівнюють до апостольського, називаючи їх «первоучителями» слов'ян. До лику святих рівноапостольні Кирило і Мефодій зараховані в давнину. Руська Православна Церква вшановує пам'ять рівноапостольних просвітителів слов'ян з XI століття.

Насправді дату 24 травня придумав Священний синод Російської православної церкви. Римська церква оголосила 1863-й - роком слов'янського ювілею. Тоді ж таки Синод постановив ушановувати обох святих щороку 11 травня (за юліанським календарем + різницю в часі 13 днів) «в пам'ять совершення тисячелетия от первоначального освящения нашего отечественного языка Евангелием и верою Христовою». Причину вибору цієї дати в синодальній постанові не прояснено.

Міф сьомий. Кирило і Мефодій хрестили Закарпаття. Якою сильною не була б спокуса оголосити себе спадкоємцем славних Кирило-мефодіївських традицій, проте вона безпорадна перед доказовою силою цілої низки фактів. Перш ніж стверджувати, що саме Кирило та Мефодій охрестили Закарпаття у середині IX ст., належало б сказати, хто з місцевих князів ухвалив доленосне рішення «християнізувати своє князівство» та запросив з цією метою Константина і Мефодія. Церква завжди дуже бережливо та з особливою повагою ставиться до тих правителів, які доклали своїх зусиль до християнізації своїх підданих, проте ім'я закарпатського правителя часів Кирила і Мефодія який мав запросити їх на Закарпаття, нікому не відоме. А без підтримки світської влади охрещення язичницького населення Київської Русі було приречено на невдачу. Другим дуже серйозним фактом, що заперечує можливість охрещення сучасного Закарпаття Кирилом та Мефодієм, є достовірні дані, що Кирило перебував на Моравії та Паннонії лише 40 місяців (863-866 р.), тобто близько трьох з половиною років, і за цей час він разом з братом Мефодієм виконав величезну роботу: переклав старослов'янською мовою основну богослужбову літературу та підготував кілька десятків учнів, яких згодом висвятили на священників у Римі. Ніякої місіонерської роботи у сенсі охрещення язичників ні у Великій Моравії, ні за її межами Кирило та Мефодій не проводили, бо для цього просто не було вільного часу та

й такої мети перед собою брати ніколи не ставили. Тож де правда в плані охрещення населення Моравії і Закарпаття?

Проте якщо навіть припустити, що закарпатців вже після смерті св. Кирила охрестив його брат св. Мефодій, то й для такої версії нема ніяких підтверджень. Адже після охрещення закарпатців св. Мефодій мусив би залишити на Закарпатті відповідних священиків, необхідну богослужбову літературу тощо. Починаючи з часів св. Мефодія, тобто з другої половини IX ст., на Закарпатті мали б якщо не зберегтися церкви, то хоча залишилися б їх фундаменти, проте ніяких слідів християнства на Закарпатті з IX ст. численні археологічні експедиції не виявили., тоді як на території Великої Моравії таких свідчень є маса. Значить можна припустити, що охрещення Моравії, Кирило і Мефодій все ж проводили.

Ми вже знаємо, що Кирило та Мефодій були творцями глаголиці – першої слов'янської азбуки – і саме цією азбукою писалася богослужбова література на тих землях, де вони проповідували. На теренах всього історичного Закарпаття не виявлено жодної глаголичної пам'ятки, а лише кириличні. Більше того, у 1951 р. у м. Михайлівці (Східна Словаччина) було виявлено надгробний камінь князя Пресіана, який датовано 1060 р., надпис на якому було виконано кирилицею, тобто письмом, нерозривно пов'язаним з святоволодимирівською, а не кирило-мефодіївською християнською традицією. На політичне підґрунтя заяв, що нібито предків сучасних закарпатців охрестив св. Кирило, говорить і той факт, що цю тезу активно пропагує сумнозвісний П.Магочі, але тільки у книжках, виданих на Закарпатті. В «Історії України», виданій у 2007 році в Києві, той же П.Магочі вже стверджував, що розмови про охрещення закарпатців св. Кирилом не мають під собою ніяких підстав.

Міф восьмий. Кирило і Мефодій вихрестили Кримський півострів. Давайте розберемося. З історії ми знаємо, що особливо значною була місія братів до сарацинів і хозар у Крим. Саме після цієї події князь Великої Моравії - Ростислав звернувся до візантійського імператора Михайла III з проханням прислати «єпископа і учителя», який пояснив би його народові християнські істини рідною мовою їхнього народу. Щасливий вибір випав на Кирила і Мефодія, і вони залюбки взялися 863 року за здійснення цієї великої і важливої місії. Велика Моравія

була на той час державою, яка включала в себе різні слов'янські народи Центральної Європи, де перехрещувалися впливи Сходу і Заходу. Саме в їх середовищі брати Кирило і Мефодій розгорнули плідну місіонерську діяльність, якій присвятили все своє подальше життя. То були для пристрасних пропагандистів християнської віри (Кирила-Мефодія) роки мандрів і знегод, роки страждань і переслідувань, що зрештою призвело одного з них – Мефодія – до ув'язнення.

З самого початку Мефодія зустрів жорсткий опір німецького духовенства, яке виступало з позиції так званої догми тримовності (її прибічники вимагали заборони богослужіння слов'янською мовою, оголошуючи канонічно припустимими тільки три «священні мови: грецьку, латинську і древньоєврейську»). Про доноси на братів Кирила і Мефодія в адресу Папи Римського ми писали вище.

А ви знаєте, що Папа Іоанн VIII (Римський) була жінкою. На папському престолі вона правила 2 роки, 5 місяців і 4 дні. Так би тривало більше, якби вона не завагітніла. Під час хресного ходу по вулицях Рима у Папи (папесси) Римського почалися пологи. Обурений і розлючений подібним обманом натовп протяг жінку в одязі Папи Іоанна по бруківці і закидали її та новонароджену дитини камінням. За легендою на місці їх смерті була поставлена плита з написом: «Petre, Pater Patrum, Papissae Prodito Partum» («О, Петро, Батько Отців, викриї народження сина папессою»). Після смерті Іоанни в 857 році у Ватикані з'явилася традиція: під час виборів нового Папи, робити його статевий огляд. Для цього понтифіка садили на стілець з отвором і, в присутності кількох людей, перевіряючи залазив під стілець і потім засвідчував стать. Підтвердженням ставали слова: «Mas nobis dominus est» («Папою нашим маємо чоловіка»). Тільки в 16 ст. папа Лев X скасував цю процедуру. А чи були подібні історії в підміні? Так були, ось деякі із них.

Була зарахована до лику Святих, Преподобна Апполінарія, яка видавала себе за чоловіка. Аби не виходити заміж, дівчина зі знатного роду вирушила до християнських святинь. Там вона переодягнулася в чернечий одяг і видавала

себе за ченця. У житіє про неї сказано, ніби вона здійснювала безліч чудес. Тільки після смерті Апполинария була розкрита її таємниця. Далі ми знаємо про жінку-конкістадора, що носила чоловічий одяг, прославилася в військових боях під ім'ям Алонсо Діас Рамірес де Гусман. Через серйозне поранення їй довелося розкрити свою таємницю, після чого ім'я Каталіні Ерас стало відомо далеко за межами Америки. Цікавим є той факт, що сам Папа (папесса) Римський дозволив(ла) їй носити чоловічий одяг.

Маргарет Енн Балклі - ще одна представниця жіночої статі, яка носила чоловічий одяг, залишила свій слід у світовій історії. Багатьом вона була відома як Джеймс Беррі – військовий хірург 19 ст, першим здійснив(ла) операцію з кесаревого розтину в Африці. Пригадайте кінофільм «Гусарська балада» про жінку-гусара Шуручку Азарову (роль виконувала Надія Дурова). Дитинство Шури пройшло в оточенні гусарів. Не дивно, що, подорослішавши, дівчина закохалася в молодого осавула і, переодягнувшись в мундир, побігла з ним на війну. З плином часу Шура-(Надія) відзначилася у багатьох битвах, поки її таємниця не була розкрита царем Олександром першим. Дуже здивований бажанням дівчати битися, імператор дозволив їй залишитися в рядах царської армії.

На початку 20 століття коло жіночих прав і обов'язків в основному обмежувався «збереженням» домашнього вогнища. З історії «випливла» Дороті Люсіль Тіптон. Ця дівчина просто обожнювала грати джаз. Але через статеву жіночу приналежність її не брали на роботу (ні в один джазовий клуб). Внаслідок цього Дороті коротко підстриглася, туго перебинтувала груди, одягла чоловічий костюм і незабаром отримала бажану роботу і довгоочікуване визнання. Далі розповідь про жінку-механіка танка Т-34 дід час Другої світової війни. В той час жінки рвалися на фронт захищати батьківщину. У їх числі була Олександра Ращупкіна. Кілька разів вона отримувала відмову у військоматі, а потім змінила своє ім'я з Олександри на Олександра. Під час медогляду їй вдалося вмовити доктора не розкривати таємниці. Далі О. Ращупкіна стала механіком-водієм танка Т-34. Таємниця так би і не розкрилася, якби «Сашка-шибеник» не отримала поранення...

Ніхто не піддає сумнівам відвідання великим слов'янським просвітителем Кирилом південних районів України, зокрема сучасного Кримського півострова. Адже під час хозарської місії у Херсонесі Кирило відшукав мощі св. Климента, четвертого Папи Римського, якого тут близько IX ст. стратили римляни. Чудесне віднайдення мощів св. Климента мало великий вплив як для української, так і загальнослов'янської історії: завдяки мощам св. Климента, Кирило та Мефодій здобувають в Римі прихильне ставлення до запровадження серед слов'ян богослужіння рідною мовою. А згодом (через півтора століття), ці мощі відіграли визначну роль в історії церкви в Русі-Україні: коли у 1145 р. київський митрополит Михайло II самовільно покинув Київ і поїхав у Візантію, то руські єпископи, за прикладом греків (які здійснювали обряд хіротонії мощами Івана Хрестителя), висвятили мощами св. Климента митрополита Клима Смолитича, про що літописець написав: *«тако съгадавъши глав\ св. Климента поставиша митрополитомь»*.

Міф дев'ятий. Між Кирилом і Мефодієм постійно виникали суперечки при перекладі священних і богослужбових книг. А ще сперечалися про те, на яке з слов'янських діалектів (мова словенська) перекладались книги Кирилом, а які Мефодієм? Тисячу років тому, навряд чи було якесь слов'янське плем'я, яке не засвоїло мову слов'янських апостолів. Ось думки деяких дослідників: Добровський визнавав тогочасний слов'янський діалект як: «старий, без всякої домішки, сербо-болгаро-македонська діалект». Копітар думав, що в той час жило на південь від Дунаю велике слов'янське плем'я і було розділено прийшлими сербо-хорватами на дві половини: 1) слов'ян болгарських і 2) слов'ян паннонських, і що святе Письмо було переведено на мову слов'ян паннонців (це нинішні хорутанські слов'яни, інакша назва - вінди).

Хорутани (хорутанські слов'яни) згадуються Нестором: *«По довгих же часах сіли слов'яни по Дунаєві, де єсть нині Угорська земля і Болгарська. Од тих слов'ян розійшлися вони по Землі і прозвалися іменами своїми, [од того], де сіли, на котрому місці. Ті, що, прийшовши, сіли по ріці на ймення Морава,*

і прозвалися моравами, а другі чехами назвалися. А се ті самі слов'яни: білі хорвати, серби і хорутани. Коли ж волохи наїшли на слов'ян на дунайських, і осіли між них, і чинили їм насильство, то слов'яни ті, прийшовши, сіли на Віслі і прозвалися ляхами. А від тих ляхів [пішли одні, що] прозвалися полянами, другі ляхи [прозвалися] лютичами, інші мазовшанами, ще інші - поморянами

Дослідник Шафарик стверджував, що Кирило і Мефодій користувалися болгарським наріччям, на якому вони зробили переклад Св. Писання у володіннях князя Коцела, за участю тубільців. А згодом те саме зробили на мові паннонських слов'ян, яка була перехідною від староболгарської - до словенської (виндської) і називалася старослов'янською мовою. Що стосується книг, перекладених Кирилом і Мефодієм з грецької на слов'янську, то за свідченням Храбра, вони *«преложили ізбор від євангелія і апостола»*, тобто ті місця з євангелія і апостольських послань, які читалися при богослужіннях. Переклад зроблений *«на мову словенську»*, тобто старослов'янську, до деякої міри загальної і більш або менш зрозумілої для всіх слов'янських племен. Зі слів Нестора-літописця, а ще більше - з свідоцтва стародавнього *«житія»* Мефодія видно, під кінець життя Мефодія (ними братами) були переведені на слов'янську мову всі канонічні книги святого Письма Старого і Нового Завіту. Цей повний переклад Біблії до нас не зберігся. Які з богослужбових книг були переведені Кирилом, а які Мефодієм, *«на словенську мову»* - й досі не з'ясовано. Пізніші дослідники розподіляють перекладацькі роботи між братами таким чином: **А) «Кирило преложил євангеліє і апостол (апракос), псалтир і богослужбові книги, причому, внаслідок недосмотров з боку його помічників, в переклад вкравалися помилки, складові характеристичні ознаки найдавніших рукописів»** багато грецьких слів залишено без перекладу. Крім вищеназваних перекладів, Кирилу приписують один твір «Про правої віри» і кілька молитов. **Б) Мефодій переклав на словенську мову «статутні», тобто канонічні книги Старого і Нового Завіту.** Додатково він переклав «Номоканона» Фотія (зберігся в рукописі XIII ст., в Рум'янцівському музеї) та «Патерика», короткого життя святих і восьми промов його брата, сказаних серед хозар на захист хри-

стіянства проти магометанства. Крім того, з іменем Кирила і Мефодія відомо (у пам'ятках давньої писемності) кілька творів, справжність яких оспорується. Сюди відносяться:

1) «Слово Кирила Словенця, солунського філософа», більш відоме під іменем «Солунской легенди», вперше видане в сербському «Гласнике» равіном Константиновим у 1856 році, й досліджене академіком Куником. Але вчений В.Бильбасов не визнає «Солунські легенди» за справжній твір Кирила. 2) Далі «Проглас св. Євангелія», щось зразок передмови до перекладу Євангелія, поміщений в «Печерському четвероєвангелії» XIV ст., що належав Гільфердингу. Дослідник Срезневський (який його видав), не наважується категорично приписати його Кирилу, хоча воно і підписане іменем Костянтина-філософа «вчителя нашого», бо може належати і єпископу болгарському X ст. - Костянтину.

3) Наступне «Написання про правій вірі, изуценое Костянтином блаженним філософом», що знаходиться в болгарському рукописі 1348 р., видане в оригіналі дослідником Срезневським, а згодом в російському перекладі – «Недільному Читанні» 1841 р. вчений Воронов ґрунтовно вважає його пізнішим твором болгарської літератури того часу.

4) Професор В. І. Малишевський зараховує до творів Кирила «канон св. Димитрію», відкритий Горським у рукописи XII або XIII ст., синодальної бібліотеки. У давньоруській літературі Кирилу-філософу приписуєть безліч інших повчань, які йому не належать; між ними є повчання Кирила Туровського і навіть митрополита Кирила II. Недавно на Заході з'явився збірник повчань під ім'ям Кирила – «Apologi S. Cyrilli», інакше названий «Speculum Sapientiae».

Міф десятий. Протиріччя в діяльності Кирила і Мефодія. Протиріччя і розбіжності вчених з різних питань життя й діяльності Кирила і Мефодія були і будуть. Вони відбуваються від того, що головні першоджерела для вирішення спірних питань мають легендарний характер. Лише в пізніший час звернулися до суворо-критичного дослідження самих першоджерел. Такі твори: А. Бильбасова, «Кирило і Мефодій за документальними даними» (1868 р., за західним легендами - 1871 р.); А. Воронова, «Найголовніші джерела для історії Кирила і Мефодія» (Київ, 1877); В.Мартінова «St. Méthode, apôtre des Slaves, et les

lettres des souverains pontifes, conservées au British Museum» (1880); «Папські послання», знайдені в Британському музеї, значна їхня частина відноситься до епохи Мефодія і прямо стосується його життя і діяльності в Моравії, - заповнюють убогий підсумок першоджерел для біографії слов'янських апостолів і, до загальної утіхи славістів, підтверджують безумовну правдивість головного з першоджерел - великої редакції «Життя св. Кирила». Як приклад, А.Воронов, в статті: «Науковий рух по питанню про Кирила і Мефодія»; («Праці Київської духовної академії» 1881, т. II), дають повний аналіз вищезазначених папських послань і оцінку суджень про них, католицького вченого батька Мартинова...

Міф одинадцятий. Нема доступної літератури про Кирила і Мефодія. Неправда. Література про Кирила і Мефодія величезна, обіймаючи до 400 творів і видань слов'янських, німецьких і російських напрямків. «Бібліографічний покажчик книг і статей про Кирила і Мефодія» (1885 р.). Головні твори, крім названих вище: архімандрит Амфілохій (про переведення Кирилом «Апостола»); Бодяньський «Про походження слов'янських письмен» (1855) і «Про глаголицю» (1859); Гільфердінг «Успіння св. Кирила» (1858); «Передмова Кирила в перекладі Євангелія» (1858), «Грецькі служби св. Кирила і Мефодія» та інші. А ще А.Горський «Про Кирила та Мефодія» (1843); Григорович «Дослідження про слов'янських апостолів» (1847); Дювернуа «Про рік винаходу слов'янських письмен» (1862); Н.Лаврівський «Кирило і Мефодій як православні проповідники у західних слов'ян» (1863); М.Мартинов «Кирило-мефодіївський збірник» (1863-67); В.Платонов «Життя Кирила і Мефодія»; Попруженко «Кирило-мефодіївські питання» (Літопис Історико-філологічного товариства при Новоросійському університеті, вип. 2, Одеса, 1890); А.Петров «Вшанування св. слов'янських апостолів Кирила і Мефодія в давньоруській церкві» (Християнське Читання, 1893, № 3) та інше.

Ви знаєте, часто богослужбні книжки не належали до оригінальної давньоруської літератури, оскільки вони переписувалися з болгарських рукописів, але високий рівень їх виконання, художні якості заставок та мініатюр вказують на давні традиції у справі переписування та оздоблення книжок у Київській Русі. Тож дослідження про Кирила і Мефодія тривають...

ЗАГАДКОВА ЕТРУСЬКА МОВА

У вересні 2018 року в бібліотеці-філії № 6 (Кропивницький вул. Михайлівська (Кірова), 29/33 пошта centlib.f06@krmr.gov.ua) пройшла чергова зустріч з письменником Валентином Карповим. Після презентації трьох книг для молоді із серії «Країна знань», почалися запитання. Молода дівчина (14-15 років), хитро посміхнулася і каже: «Етрусська мова – це прामова росіян, чи мова русичів із Київської Русі? А може по ній склали кирилицю»? Валентин Карпов посміхнувся і каже: «Дякую і дуже прошу вас прочитати 3-й том нашої книги «Освоєння мудрості». Починаючи з VIII ст., наступила етрусська епоха, яка представлена археологічними пам'ятками головним чином в Етрурії. Назва цього народу, прийнята в історичній науці, взята в латинських авторів, які називали його етрусками або тусками. Греки ж іменували їх тирренами чи тирсенами, а самі етруски звали себе Расенами.

Вже не одну сотню років історики, археологи, етнографи та лінгвісти ведуть суперечку про те, хто такі етруски. Про них писали батьки історії Геродот, Пліній Старший, Тит Лівій й інші стародавні мислителі. Однак, незважаючи на те, що вченим відомо близько 10 тисяч текстів на етрусській мові, цей древній народ як був, так і залишається загадкою для людей планети. Найбільш ранні з відомих нам етрусських написів належать до VII ст. до н.е., найпізніші - до I ст. до н.е. Зовсім недавно, у другій половині XX ст., археологи здійснили сенсаційне відкриття - в районі давнього міста Пирги (50 км від Рима) були знайдені три золоті таблички, покриті етрусським та пунічним письмом. Дві з них були виготовлені і скріплені одночасно, тобто могли містити ідентичний текст. Якщо б це було так, ми мали б двомовний напис (білінгу) і пунічний текст міг би суттєво допомогти при дешифруванні етрусського тексту. Проте, на жаль, ця надія не справдилася – тексти близькі один до одного за змістом, але зовсім не ідентичні, і тому не можна за допомогою одного з них дешифрувати другий.

Ранньоетрусське суспільство базувалося на землеробстві та скотарстві і було дуже розвинутим. Етрусські майстри досить рано сформувалися як торговельний народ. Якщо в кінці VI ст. до н.е. за гроші їм слугували шматки міді, а також монети іно-

земного походження (з Фокєї, Малої Азії). То золоті монети власного карбування з'явилися в етрусків близько 500 р., а срібні - близько 450 р. до н.е. Свідченням активних торговельних зв'язків є значна кількість імпортованих речей в етруських могильниках (фінікійських, карфагенських, грецьких). З VII ст. до н.е. починається торгівля з грецькими Кумами, з кінця VII ст. - із Сиракузами, а з V ст. - з Афінами. А ще вони залишили багато (більше 20 тисяч) грецького (особливого) посуду.

Ким були етруски? Чому вони викликають до себе таку посилену цікавість? Одні дослідники заявляють: Сьогодні точно можна сказати: цей народ жив у VIII-I ст. до н. е. на території сучасної італійської провінції Тоскань. Він мав унікальні знання майже в усіх сферах людської діяльності. Та коли Рим перетворився на могутнє місто-державу і його війська підкорили Етрурію, (що ніколи не становила собою єдину країну), етрусків було знищено «за 3 дні». Так зник з лиця землі народ етрусків.

Другі дослідники кажуть: етруски заснували Древній Рим і правили їм близько ста років. Вони передали римлянам ідею державності, навчили їх містобудуванню, математиці, медицині тощо. Та й віровчення етрусків перейняли римляни, але переінакшили на свій лад. Так, наприклад, знаменита капітолійська вовчиця, яка виховала немовлят Ромула і Рема (емблема Риму від епохи Відродження - до наших днів), - винахід аж ніяк не римлян, а етрусків, але тільки у них вовчиця - без немовлят. Треті дослідники впевнені: що етруски - це Расени, (або Русі), які прийшли сюди (припливли) зі Сходу, з майбутньої землі Київської Русі. На Заході, та й в Україні часто забувають про те, що стародавні племена Русів і слов'ян заселяли територію що найменше 4000 років тому і що, володіючи мореплавством, вони могли без особливих зусиль спуститися на своїх кораблях по Дніпру в Чорне море, а там було недалеко і до Середземноморського узбережжя.

За однією легендою: «Предки етрусків прилетіли з Сіріуса». Коли ми сьогодні говоримо про походження на нашій планеті перших людей, ми, як правило, користуємося тими стереотипами, за допомогою яких нас навчали в середніх і вищих навчальних закладах за навчальними програмами. Але якщо уважно поставитися до цього питання, то слід згадати, що у нас, крім навчальних програм, є два незалежних достовірних

джерела відомостей про далеке минуле. Це, в першу чергу, міфи найдавніших мешканців Землі, що розповідають про появу на Планеті перших людей, і друге - археологічні розкопки. Наприклад, якщо ми (сучасні люди «Хомо сапієнс» відносимось до п'ятого покоління розумних істот на нашій Планеті, то виникає питання: куди поділися попередники і хто вони такі)?

Вивчаючи міфологію нашої Планети, ми опинимось перед фактом і змушені будемо визнати, що ні один з найдавніших народів планети Земля не вважав себе земним! Всі найдавніші народності Планети, або виводять свій родовід від «небесних Богів», або містять міфи про пряме переселенні своїх предків з інших світів. Ці подання відображені, наприклад, у Біблії про вигнання перших людей з «небесного раю» і про переселення їх на Землю, де до цього моменту вже було Богом (читай Вищий розум) «посяiane» життя у вигляді тварин, рослин і т. д.

У різних народів появу на Землі «небесних предків» або «богів-прабатьків» описують по різному, але є багато спільного. Наприклад, принесених птицею або змією «небесних металевих яєць» (так виглядали космічні кораблі), з яких з'явилися перші люди. У книзі З.Соколової «Культ тварин у релігіях» наводиться стародавній переказ про те, що «сирійська богиня - прародителька Ма впала з неба в яйці, яке «висиділа голубка». У стародавніх варіантах першої руни «Калевали» йдеться про те, як «небесний орел» приносить шість золотих і одне залізне яйце, з яких виходять предки фінів. Про «залізні яйці», які приніс «небесний орел», розповідає міф про походження у якутів. Стародавні іранці прославляли яйце в священних гімнах і тримали в храмах металеві зображення яйця. Бог стародавніх індусів Брама виходить із «золотого небесного яйця».

Уявлення про неземне походження предків ми знаходимо також в тибетському трактаті «Ясне знання», де говориться: «Перші люди на Землі з'явилися від небесних богів». Спочатку перші земні люди могли літати по небу, як боги, але потім втратили цю здатність. Причина полягала в їхній їжі. Тож немає нічого дивного у фразі: «Предки етрусків прилетіли з Сіріуса»...

Тепер про зовнішність етрусків. Досить поглянути на скульптурний портрет етруска, щоб сказати: так це вилитий Русич. Той же ніс, теж обличчя, ті ж витрішкуваті очі, а ще багато спільного в культурі, звичаї, віруванні, релігійних звичок тощо.

Етрусська мова, сьогодні це вимерла мова, генетичне походження якої не встановлено. Якщо не вважати можливу спорідненість етрусської з двома іншими мертвими мовами: ретською і лемноською, етрусська мова вважається мовою-ізолятом і не має визнаних наукою споріднених мов. Опоненти заявляють зовсім протилежне: «Господи, як схожа етрусська мова із українською прамовою. Просто приголомшує схожість письма слов'яно-грецького та етрусського походження». Виходить, що кирилиця в Київській Русі X ст. – це забута етрусська мова? Як би там не було, але етрусська мова щезла настільки швидко й безслідно, що вже в 40-х роках I ст. до н.е. римський імператор Клавдій, складаючи «Історію етрусків», писав про них, як про зниклий народ. Сьогодні етрусків нерідко називають загадковими і таємничими. Чому? Швидше за все тому, що їхня забута мова й досі, через 2 століття її наукового вивчення, не зрозуміла дослідникам. Сучасні лінгвісти не можуть визначити, до якої мовної сім'ї вона належала. Пам'ятаєте вислів: «етрусське не читається».

Етрусська абетка засвідчена у багатьох написах (понад 10 тисяч) на різних предметах. Найважливіші пам'ятники етрусської мови: фрагменти священної книги на завісі Загребської мумії (зберіглося близько 1200 слів), напис на черепиці з Капуї (300 слів) і напис із Пірґі з паралельним текстом фінікійською мовою і таке інше. Відомий етрусковед Є. Мавлеев пише в одній зі своїх книг: «Етрусська культура подібна країні чудес, де кожна стежка йде в нескінченність». Для розгляду: <http://www.trinitas.ru/rus/doc/0211/008a/02111120.htm>; <http://www.trinitas.ru/rus/doc/0211/007a/02110002.htm>; <http://www.trinitas.ru/rus/doc/0211/008a/02111116.htm> (Інформація без коментарів).

Прорив у вивченні етрусської мови намітився десь на початку 1980-х років, фахівець із давньосхідних мов І.Дьяконов заявив: граматика етрусської схожа на граматику хурритської мови. (Хуррити - народ державу Мітанки XVI ст. до н.е у верхів'ях ріки Тигр та її притоках). За припущенням В.Даниленка, автора книги «Енеоліт України», на найдавніших кам'яних надгробних кришках, знайдених у південних степових областях України, зображено верховного бога хурритів Тешуба. Отже хуррити йшли шляхом з Кавказу - в Центральну Європу і надовго зупинялися, (до 5 сотень років), тобто жили в Україні...

МОВА ПЕРШИХ КИЇВСЬКИХ КНЯЗІВ

Сьогодні навколо України точиться чимало розмов. Обговорюють вже не тільки політичну чи економічну ситуацію, а й саму країну загалом. Лунають питання: Україна – це держава, чи окраїна? Наші сусіди твердять: Україна – це failed state, тобто не спроможна держава і таємно роблять все для погіршення такої ситуації. Треті, наполегливо проводять тезу «Україна – це клаптикова (лоскутна) ковдра» і її треба розірвати на шматки. Покажіть нам державу у світі, яка не зліплена із шматочків. Всі ці та інші «спеціалісти» забули одне: Україна – це не вони. Українська держава – це українці.

І мета наших книжок - сформувані знання у школярів про Україну - як незалежну державу з давньою славетною історією, багатою культурною спадщиною, власними традиціями. Спробуйте уявити: ласкаво світить сонечко, від його тепла розкривають повіки квіти, наливаються соком яблука, вітерець грайливо пестить ніжні коси плакучої верби, а в блакитному небі пропливають легенькі хмари. І так було тисячу років потому. А як же зветься ця земля?

*У всьому світі, кожен зна:
Є Батьківщина лиш одна.
І в нас вона одна-єдина
Це наша славна Україна!*

Колись територія від «Сяну до Дону» звалась Київською Руссю. Багато істориків відшукали у літописах підказки, як можна трактувати назву «Україна». Їх багато (ми не будемо перелічувати), лише зазначимо: Україна - одна з найбільших та незалежних держав у Європі. Східну Україну називають степовою Україною, бо вона розлягається великим степом, що доходить до самого Чорного моря. На Заході України розкинулися гори Карпати з своїми округлими вершинами та полонинами, швидкими гірськими річками та зеленими лісами, які дуже красиві як взимку, так і влітку. Конфесіональні особливості, багато греко-католиків («уніатів») та католиків. Південно-Східна Україна заселялася українцями переважно протягом XVI–XIX ст. (на відміну від Центральної та Західної України, заселеної корінним населенням ще з давніх часів). Етнічна відмінність – мен-

ший відсоток українців в порівнянні з іншими регіонами.

Середню частину України часто звать Наддніпрянщиною, бо вона розтяглася понад правим і лівим берегом Дніпра. Дніпро - найбільша річка України, яка несе свої води до Чорного моря. У 1654/1669 її лівобережна частина (Полтавщина, Чернігівщина та м. Київ), а у 1793 р. і правобережна частина (Київщина, Поділля, Волинь) опинились у складі Московського царства (Російської імперії). Зазначені історичні події визначили подальший поділ Центральної України на Лівобережну (яка перейшла під контроль Росії наприкінці XVII ст.) та Правобережну, яка ще понад 100 років залишалась під владою Речі Посполитої. В подальшому поняття «Лівобережної України» поширилось на всю Східну і Південно-Східну Україну (Слобожанщину, Донбас, Приазов'я, Запоріжжя/Придніпров'я) тощо.

(Ми не будемо зазначити ті землі, які територіально ніколи не належали до України, українських губерній або Укр.РСР, але були заселені українцями: на західних кордонах: Посяння, Підляшшя, Холмщина. У межах колишньої Російської імперії: Північний Кавказ, Поволжя, Південний та Західний Сибір, Далекий Схід та Примор'я. Серед цих земель необхідно особливо відмітити Кубань...). Бо історично склалося так, що на території України формувалася складна система різноманітних історично-етнографічних та етнокультурних регіональних одиниць: одні з них повторювали кордони літописних східнослов'янських племен, інші - союзів племен, треті - земель, четверті - кордони колонізованих сусідніми країнами районів, п'яті - межі новоосвоєних українським населенням земель і таке інше.

Якщо у ті «старі» часи були українські землі і на них проживали народи, то витікає питання: - Якою мовою говорили перші Київські князі? Як взагалі розмовляли русичі в стародавньому Києві? Бо мова є істотною ознакою будь-якого етносу. Відомо про них небагато, фактів вкрай мало, більше домислів. Недарма кажуть: - Часи Київської Русі - темні часи. Тож якою була українська мова 400 років тому? Ми вже не торкаємося історії нашої Батьківщини на тисячоліття.

Наприклад, російський мовознавець О. Шахматов вважав, що у VI-VIII ст. відбувся розпад єдиної праслов'янської мови. За даними археології, саме в цей час почалося інтенсивне розселення слов'ян зі своєї прабатьківщини між Карпатами та СЕРЕ-

днім Подніпров'ям по Дунаю та через Польщу в басейни Лаби та Одри, на Балкани, Верхній Дніпро та Волхов, по Десні на Сейм та Оку... На думку іншого дослідника А. Кримського, з XI ст., «мова Наддніпрянщини та Червоної Русі (Галичини) - це цілком рельєфна, певно означена, яскраво індивідуальна одиниця. І в ній надто легко і виразно можна впізнати прямого предка сучасної української мови, бо вона ж має в собі величезну частину сьогочасних українських особливостей»...

У формуванні української мови, як і українського етносу взагалі, визначальну роль відіграли міграційні процеси. Навали войовничих степовиків періодично нищили осілу землеробську людність українських лісостепів, починаючи з появи тут перших скотарів 5 тис. років тому і аж до XVIII ст. включно. (Ми пропонуємо переглянути попередню книгу «Всюди суцця сила слова» 2 том). Бо історію України «без брону і валеріанки» читати неможливо. До того боляче, досадно, гірко, сумно перечитувати, як нещасна, зацькована, зашарпана нація тільки те й робила за весь час свого державного існування, що огризалась на всі боки: од поляків, руських, татар, шведів тощо. Уся історія – ряд, повстань, війн, пожарищ, голоду, набігів, військових переворотів, інтриг, сварок, і таке інше. Паршиві шанолюбці, національне сміття, паразити й злодії продавали і продають на всі боки Україну. Нащадки прадідів поганих повторяють погані діла тих дідів-поганців. І розшарпаний, зацькований народ знову безпомічно жде, якому панові його від дадуть... Виходить, українську історію без брону, без валеріанки – читати не можна...

Тож якою мовою говорив простий люд? Яка мова була душею нашого народу? Невже Шевченко та Котляревський вигадали українську на основі польського чи російського діалекту? Ні, вони були першими, хто наважився надрукувати і показати поезію живої розмовної народної (української) мови.

Українська людність XVI-XVIII ст. усвідомлювала себе прямими нащадками Київської держави. В цей час етнонім Русь асоціюється саме з українцями та їх державою. І це закономірно, адже він постав у VI-IX ст. як перша назва праукраїнців, їх етнічних земель та першої їх держави у Середньому Подніпров'ї. Перші українці у всі часи продовжували називати себе *руським народом*. Вони добре усвідомлювали свою етнічну окремішність від сусідів: литвинів (білорусів) та москалів

(майбутніх росіян). Останні також вважали українців окремим народом, і часто називали їх черкасами (люди зброї) у перекладі з адигейської мови. Пригадайте, як «зовсім недавно» державу Богдана Хмельницького звали Руссю, Руським князівством, а самого гетьмана - «самодержцем руським». А назва «Україна» зустрічається в документах, листах, писаннях духовних осіб тощо. А у 17-18 столітті назва «Україна» набула більш вагомого політичного значення. Навіть Пилип Орлик, автор першої Української конституції (1710 р) в обох варіантах документу згадує «Ucraina», «in Ucrainam», «на Україні», «Кіев и иные украинские города». Далі термін «Україна» знову почали використовувати у більш локальному значенні.

Тільки у 19 столітті, коли почали формуватися більш чіткі кордони українських земель, назва «Україна» почала частіше вживатись у повсякденному житті її мешканців. Офіційному встановленню назви сприяло створення УНР, Української Гетьманської держави, ЗУНР. Вважається, що зміна Русі на Україну в старі часи була необхідною саме Московській Росії, яка мала за мету перетворити українську націю на новостворену російську (читай московську). Це мало сприяти втраті українській самобутності. І коли стало зрозумілим, що українці і надалі намагаються бути самостійними і цю назву ніяк не викорениш, було вирішено її дискредитувати. Тому Україну почали трактувати як «окраїну Росії». Але навіть за таких часів, народ мав свою власну мову, тож якою мовою говорили перші київські князі.

Коли наші прапращади почали ще тільки вимовляти перші слова, вони були простими і в той же час магічними: РА – сонце; ВА – вода; МА – мати; ПА, БА – батько; КО – вогонь; ЛА – оброблена, заселена земля. Ці перш кореневі слова могли змінюватися, варіюватися, як от корінь РА, від нього походять РО, РИ, РУ, РЯ, АР, ОР, УР, ІР, ІР і т.д. З плином часу ці (перші корені) вдосконалювалися, з'єднувалися між собою, таким чином утворювалися нові слова. Для прикладу візьмемо слово – трава – поєднання РА – сонця і ВА – води дає життя всьому живому на планеті Земля, поєднання жовтого кольору і синього дає зелений і це кольори нашого державного прапора. Взагалі, українську мову можна називати не тільки солов'їною і співучою, але й божественною. Чому? Пригадайте, як за кілька тисяч років до хрещення Київської Русі наші предки поклонялися

Сонцю, яке вони називали РА, пізніше Ярилом. Так от, корені РА, РО, РИ, АР, ЯР, ОР, ІР присутні в переважній більшості українських слів. Наприклад: Правда, Рада, Райдуга, Краса, Град, Хмара, Роса, Просо, Яровина, Дрова, Трава. Ще одне цікаве відкриття, в історично-науковій праці про князя Атилу, видану в Москві 1858 року. Автор розвідки А. Вельтман, яку він назвав «Атила – Русь 4 и 5 веков. Свод исторических и народных преданий». В цій праці згадується венецький князь Рален Коряга на прізвисько Венедська Карга (ворона). Слово «КАР – ГА», з першим складом все зрозуміло, а що означає другий ГА? Відкриваємо «Тлумачний словник української мови». *Карга – стара й потворна жінка; відьма*. Ніякого натяку на ворону. І ось зовсім випадково прийшла підказка, на фоні хвойного лісу ведмідь і підпис: «Тайга – слово походить з монгольської мови». (Монголи запозичили арійське слово, праукраїнське коріння). «Тай» – багато, «Га» – дерево, стовбур. «Тайга» – багато дерев, лісу.

Маємо інші приклади: Тайфун, де «Тай – фун» – багато вітру і води?; «Ки – тай» – багато людей, племен? Виходить що наша «Карга» – це птах, що живе на деревах. В українській мові маємо ще й такі слова з коренем ГА: Гай – невеликий листяний ліс; Галявина – чисте місце, поляна серед дерев; Чага – гриб на дереві; Гава, Галка – це те ж птахи, що живуть на деревах; Гайстер – лелека, чорногуз, бузько; Яга – баба, що жила в лісі і займалася знахарством; а ще Катрага – курінь на пасіці, зроблений з дерева; Нога – походить від слова стовбур; Кочерга – довга дерев'яна коцюба; Книга – є підтвердженням того, що наші предки писали в давнину на дерев'яних дощечках. Це тільки невелика кількість слів пов'язаних з коренем ГА, а скільки слів з цим коренем забуті і втрачені... Недарма ж кажуть: «Іноземну мову можна вивчити за півроку – рік, а рідну мову треба вивчати все життя».

І знову кажемо: Часи Київської Русі – то темні часи. Відомо про них небагато, фактів вкрай мало, більше домислів. Тож треба пам'ятати: Яка мова – така й людина! Хочеш стати досконалішим – починай говорити досконалішою мовою! Для того, щоб зрозуміти якою мовою говорили київські князі 400-500 років тому, необхідно дослідити документи тих часів, а вже потім робити припущення.

Вставка. Дід Опанас, опираючись на розповідь свого діда, переказав байку: - Було це давно, ще за старої Австрії, в далекому 1916 році. У купе першого класу швидкого потяга «Львів-Відень» їхали англієць, німець і італієць. Четвертим був львівський юрист Богдан Костів. Балачки точилися навколо різних тем. Нарешті заговорили про мови: чия мова краща, багатша і якій належить світове майбутнє.

Звісно, кожен заходився вихваляти свою мову. Розпочав англієць: «Англія – це країна великих завойовників і мореплавців, які славу англійської мови рознесли цілим світом. Англійська мова – це мова Шекспіра, Байрона, Діккенса й інших великих літераторів і науковців. Тож їй належить світове майбутнє».

«Ніколи! – гордо заявив німець. Німецька – мова двох великих імперій: Великої Німеччини й Австрії, які займають пів-Європи. Це мова філософії, техніки, армії, медицини, мова Шіллера, Гегеля, Канта, Вагнера, Гейне. І тому, безперечно, вона має світове значення».

Італієць усміхнувся і тихо промовив: «Панове, ви не маєте рації. Італійська – це мова сонячної Італії, музики та кохання, а про кохання мріє кожен. Мелодійною італійською мовою написані найкращі твори епохи Відродження, твори Данте, Боккаччо, Петрарки, лібрето знаменитих опер Верді, Пуччіні, Россіні, Доницетті й інших великих італійців. Тому італійській мові належить бути провідною у світі».

Українець Богдан Костів думав не довго: «Панове, кожен кулик хвалить своє болото. Я не вірю в одну світову мову. Хто в історії домагався цього, потім гірко розчаровувався. Давайте разом розглянемо, яке місце відводять моїй (українській) мові поміж ваших народів. Я також міг би сказати, що українська – мова незрівнянного сміхотворця Котляревського, геніального поета Тараса Шевченка. Це лірична мова найкращої з кращих поетес світу – Лесі Українки, нашого філософа-мислителя Івана Франка, який вільно володів 14 мовами, зокрема і похваленими тут вашими мовами. Проте рідною, а отже, найбільш дорогою, І.Франко вважав саме українську мову... А ще нашою мовою звучать понад 300 тис. народних пісень, тобто більше, ніж у вас усіх разом узятих...

Я можу назвати ще багато славних імен свого народу, проте вашим шляхом не піду. Ви ж, по суті, нічого не сказали про багатство й можливості ваших мов. Як приклад, чи могли би ви своїми мовами написати невелике оповідання, в якому б усі слова починалися з однакової літери?» Англієць – «Ні». Німець – «Ні». Італієць – «Ні». Це неможливо – заявили всі хором.

Якщо вашими мовами це неможливе, то в нашій – це зовсім просто! Назвіть якусь букву, - звернувся він до німця. – Хай буде «П», - сказав той. – Добре. Оповідання буде називатися **«Перший поцілунок»** (слідкуйте за першою буквою):

Популярному перемишльському поету Павлу Петровичу Подільчаку прийшло по пошті приємне повідомлення: – Приїздить, Павле Петровичу, – писав поважний правитель Підгорецького повіту Полікарп Пантелеймонович Паскевич, погостюєте, повеселитесь! Павло Петрович поспішив, прибувши першим потягом. Підгорецький палац Паскевичів привітно прийняв приїжджого поета. Потім підїхали поважні персони – приятелі Паскевичів.

Посадили Павла Петровича поряд панночки – премилої Поліни Полікарпівни. Поговорили про політику, погоду, Павло Петрович прочитав підібрані пречудові поезії. Поліна Полікарпівна програла прекрасні полонези, прелюдії. Поспівали пісень, потанцювали падеспан, польку...

Прийшла пора – попросили пообідати. Поставили повні підноси пляшок портвейну, плиски, пшеничної, підігрітого пуншу, пільзнерського пива. Принесли печених поросят, приправлених перцем півників, пахучі паляниці, печінковий паштет, пухкі пампушки під печеричною підливою, пироги, присмажені пляцки... Потім прислуга подала пресолодкі пряники, персикове повидло, помаранчі, повні порцелянові полумиски полуниця, порічок.

Почувши приємну повноту, Павло Петрович подумав про панночку. Поліна Полікарпівна попросила прогулятися по Підгорецькому парку, полюбуватись природою, послухати пташині переспіви. Пропозиція повністю підійшла підхмеленому поету. Походили, погуляли... Порослий папороттю прадавній парк подарував парі приємну прохолоду... Повітря п'янило принадними пасовищами... Посиділи, помріяли, позітхали, пошептали, пригорнулися. Прозвучав перший поцілу-

нок... - Прощай, парубоче привілля! Прийдеться поету прий-
макувати - Поліни Полікарпівної...

Бачите, як просто вийшло українською мовою. Мова народу – показник його свідомості. Вона дзвінкова криниця на середохресній дорозі нашої свідомості. Її джерела б'ють десь від магми, тому й вогняна така. Коли я читаю літературні твори, то бачу всю історію рідного краю, осмислюю всі історичні віхи. Скільки ж довелося пережити страхіть, принижень і загроз нашій рідній мові! А мова знову розцвітає. У ній одухотворяється весь народ, вся Україна наділяється творчою силою в описі природи, криниці, червоні калини, білі берези тощо. І хоча тепер не легкі для простого народу настали часи, і держава не завжди стоїть на його захисті, однак в Україні продовжують лунати рідні пісні, звучать рідні серцю мелодії. Все це можна назвати - духовністю.

Окрім того, мова – це саме життя. Не буде мови – не буде народу; не буде народу – не буде нації, не буде нації – не буде держави. Відповідно, поки є мова, народ живе. Мудрість гласить: відберіть у народу землю, власну історію, залиште тільки мову, і він все зможе повернути. А коли відберете мову – народ ніколи вже не зможе створити її заново. Мова – засіб пізнання світу. Киньте у душу дитини, крім слова, його красу, і ви створите те середовище, у якому проростає її свідомість. Сьогодні кожен з нас п'є духовне життя і силу, які виходять з грудей у вигляді рідного слова, бо словом ми можемо пояснити все, що нас оточує.

Із сивої глибини віків бере початок українська мова. Шлях її розвитку – це тернистий шлях боротьби. Перепонів було безліч. Перетерпіла вона наруги і дикунські циркуляри царських міністрів, Емський указ 1876 року про заборону друкувати книги українською мовою і багато іншого. Про українську мову і українське слово можна говорити безкінечно. Століттями гнана і переслідувана все ж існувала вона в піснях і думках, казках і переказах, гострилася і виточувалася в прислів'ях. Українська мова невіддільна від українського народу, від його історичного розвитку, від самої держави, від рідної землі. Мені хочеться стати на коліна перед мовою рідною і благати її повернутися до рідної хати, відродитися, забувати віщим і вічним Словом від лісів – до моря, від гір – до степів...

Найбільш древнім літературним пам'ятником Русі, що дійшли до наших днів, вважають «Остромирове Євангеліє». Більш ранні книги і якісь інші документи просто згоріли (читай навмисно спалені) в безлічі пожеж. Дивно, але джерел, з яких було списано «Остромирового Євангелія», ніхто не знає. До нас дійшла акуратно переписана і барвисто прикрашена копія, виконана в 1056-1057 р. якимось дяком Григорієм. Мова, на якому вона написана, - старослов'янська. (Дехто вважає пізню старослов'янську мову - симбіозом декількох мов народів слов'янської групи (болгар, македонців, словенців та інших). Але українська мова була ще до того, як українські князі (починаючи від Аскольда та Діра) почали об'єднувати руські землі. Пригадайте, як в 448 році візантійський мандрівник та історик Пріск Палійський записав у таборі гунів три слова: мед, страва, квас.

При цьому вчені стверджують, що на старослов'янській в побуті жителі Київської Русі не спілкувалися. Вона була «благородною» літературною мовою. Оскільки література в ті часи була долею книжників в рясах, то і старослов'янську мову часто називали церковнослов'янською. У повсякденному житті кияни і жителі інших міст говорили на просторічному варіанті видозміненої найдавнішої праслов'янської мови. На кінець XII ст. українська народність вже сформувалась й мала дві гілки: галицько-волинську та наддніпрянську.

Якщо вірити концепції відомого лінгвіста Юрія Шевельова, то українська мова безпосередньо виділилася з праслов'янської мови (яка існувала до VII ст.). Після розпаду праслов'янської мови у «східних слов'ян» сформувалося п'ять діалектів, два з них: киево-поліський та галицько-подільський утворили українську мову. Тобто, в XI-XIV ст. існувала вже староукраїнська (або давньоукраїнська) та старобілоруська мови, якими розмовляли пращури українців та білорусів.

Коли йдеться про походження української мови київських князів, переважна більшість зацікавлених сприймає цю проблему як походження сучасної української мови. Проте слід пам'ятати, що національна мова складається з двох самостійних гілок: спільної для всієї нації літературної мови, відшліфованої майстрами художнього слова, й мови народної, яка досить відмінна в різних діалектах. Оскільки київські князі (в своїй більшості) були людьми освіченими (вміли читати і писа-

ти, а в ті часи це було вже чимало), вони напевно знали обидва варіанти мови. Княжі укази теж складалися «високим стилем», що має на увазі використання літературної старослов'янської мови. Рубіж XI-XII ст. можна умовно визнати часом завершення формування української мови й початком нового етапу її історії. Зараз слід згадати і писемні угоди, укладені київськими князями: Олегом (911р.), Ігорем (944р.), і княжною Ольгою (956р.) з Візантією та інші грамоти (сувої, літописи тощо).

Примітка. *Говорячи про фігуру князя Володимира Святославича (святого) та мову спілкування, треба зізнатися, відокремити його мову від фольклорного образу - практично неможливо. Захопив київський престол після міжусобної боротьби з братом (977–979). В 988 році прийняв хрещення під іменем Василь, розпочав християнізацію Київської Русі, встановив Київську митрополію Константинопольського патріархату. Згідно одного трактування він - герой, який хрестив Русь і зробив її могутньою. За іншою, Володимир - тиран, який підставив Ярополка, згвалтував його наречену Рогнеду, убив тисячі язичників під час хрещення, і взагалі вкрай нехороша людина, навіть за мірками свого часу: «Був же Володимир переможений хіттю, і були у нього дружини, а наложниць було у нього 300 у Вишгороді, 300 в Белгороді і 200 на Берестові, у сільці, яке й нині Берестове. І був він ненаситний у блуді, приводячи до себе заміжніх жінок, розтлівав дівчат». З часом літописці скажуть: - Після одруження Володимир почав вести праведний спосіб життя. Що до його мови, то тут багато розбіжностей. Як зазначає Л. Войтович, ще Ярослав Мудрий та його сини знали шведську (тобто скандинавську мову) та розуміли мову Вселенського Патріархату – грецьку. В той час офіційною та діловою мовою на землях Київської Русі була церковнослов'янська мова, як варіант староболгарської мови, розробленої ще учнями Кирила та Методія для використання всіма слов'янськими народами. А у Західній Європі панувала латина, яка свого роду була відповідником церковнослов'янської мови. Але староукраїнська та старобілоруська мови, в основному, не були подібними до церковнослов'янської мови. Ці дві мови*

розвивалися, фактично, окремо, лише в певних випадках робили взаємні культурні впливи одна на одну. В кінцевому результаті, прості люди Київської Русі вже в XVI ст. слабо розуміли церковнослов'янську мову, якою проводилися літургії у церквах. Найпоширенішою формою функціонування мови в епоху Київської Русі було усне народне мовлення, яке ніколи не було однорідним навіть на ранній (протоукраїнській) території, а тим більше - на всій території Київської Русі. Як не дивно, але народи Київської Русі могли порозумітися між собою. На жаль, текстів, написаних повністю на простій (розмовній староукраїнській мові) ми не знаємо. Ніхто не здогадався й детально описати особливості тогочасної народної мови.

Які ще мови знали правителі Києва? До питання, якими мовами володіли київські князі, має відношення питання власного походження цих людей. Олег «Віщий» став київським князем в 882 році після того, як убив тодішніх правителів міста Діра та Аскольда. Саме Олег оголосив Київ столицею «матір'ю міст руських», до певної міри заснувавши тим самим державу Київська Русь. Точне походження Олега невідомо. Є версія, що він міг походити з варяг, які були нащадками скандинавських племен (вікінгів). Є навіть гіпотеза, що Олег - це герой норвезько-ісландських саг, відомий під ім'ям Одд Орвар. Так що перший київський князь цілком міг володіти скандинавськими діалектами. Одна з «старовинних саг про давні часи» містить цікавий епізод, який описує торговий шлях на Схід. За словами автора саги на землях К. Русі говорили латиною, німецькою, данською, гардською (від слова Гардарікі [країна міст], це скандинавська назва Русі). Але латина і німецька мова ніколи не були поширеними на землях К. Русі і швидше були записані автором під впливом Західноєвропейської традиції.

Ми не заперечуємо, що важливе місце в Київській Русі займала грецька мова, яка була універсальною мовою для Східної частини Європи, як латина для Заходу, постійні торгіві та політичні стосунки з Візантією так, чи інакше залучали К. Русь в свою сферу впливу. Стосовно данської мови, то швидше за все автор мав на увазі загально-скандинавську мову.

Тепер про жінок-княгинь Київської Русі. Єдина жінка на київському престолі - Ольга, була дуже освіченою для свого

часу жінкою. На це вказує той факт, вона першою прийняла християнство (Русь в її часи була язичницькою). В державі просто не було ніяких церковних книг, тим паче на літературно-слов'янській мові (все це з'явиться набагато пізніше). Щоб стати християнкою, Ользі потрібно було або читати Євангеліє, або хоча б мати можливість спілкуватися з православними священниками-візантійцями. Ольга в 957 р. їздила до Візантії і наносила візити імператору Костянтина Багрянородного. З VII ст. – і до кінця існування цієї держави офіційною мовою була грецька. Ользі просто необхідно було знати грецьку мову для спілкування, а латинь для розуміння священних книг того часу.

Після Ольги правили князі (Святослав, Ярополк) які не приділяли так багато уваги питанням віри і освіти, оскільки були язичниками і воїнами. Їх більше хвилювали військові походи, завоювання, зміцнення кордонів держави тощо. Все докорінно змінилося при князівстві Володимира Святославича в X столітті про якого ми вже говорили. З «Повісті временних літ» відомо, що Володимир був одружений з візантійською царівною Анною. Вона була грекинею з міста Корсунь (Херсонес) і говорила грецькою, а як порозумітись з дружиною, коли не знаєш мови? А ще це було потрібно і для укладення торгових договорів та інших дипломатичних союзів. Якщо Володимир розумів грецьку мову, то у своїй більшості населення Київської Русі не розуміло ні грецької мови, ні латині. Інша жінка - Анна дочка Ярослава Мудрого, королева Франції підписувала латинські грамоти слов'янськими буквами: «Ана рѹи-на» тобто «regina».

Розрив між літературною і народно-діалектною мовами в епоху Київської Русі був дуже істотним, і про це слід пам'ятати. Тому не можна, наприклад, цитувати уривок з «Повісті минулих літ», або зі «Слова про Ігорів похід», написаних тодішньою літературною мовою з багатьма церковнослов'янськими рисами, і на тій підставі, що вона не схожа на сучасну українську мову, при цьому робити висновок, нібито ніякої української мови в той час ще не було. Але ж вона існувала задовго до цих творів. Всі діалектні риси на українських та інших територіях у другій половині XI-XII ст. були для мовлення тодішніх книжних переписувачів настільки звичними, що мимоволі (всупереч усім настановам дотримуватися традицій), усе ж таки проникали в їхню писемність, і писарі тоді навіть не помічали. Переписуючи

книжку, вони подумки проговорювали текст своєю рідною говірною мовою, (так-же писали) через що робили помилки, і чимало діалектних рис потрапляло до тодішніх книг. Подібні казуси виникали набагато раніше, навіть задовго до утворення Київської Русі.

У XIII ст. Київська Русь стала полем битви двох цивілізацій. Якщо татари уособлювали Азію, (то Лівонський орден у Прибалтиці) - Європу. Але князь Олександр Невський зробив вибір на користь Азії. Усі свої сили він спрямував не проти татар, що розгромили Київську Русь, а пішов прислужником до Золотої Орди. Його війни з шведськими та німецькими лицарями у 1240 та 1242 р. відкрили шлях азіатам на землі Київської Русі. Важливою причиною розриву середньовічної Московської мови - з мовами народів Київської Русі була татарська навала. Якщо середнє Подніпров'я, Волинь, Галичина залежали від татар досить формально і лише протягом 100 років, то на Верхній Волзі татарські порядки панували 250 років, глибоко впливаючи на устрій та ідеологію Московської держави. Про значний вплив татар на формування московського етносу та його мови у XIV ст. - неодноразово писали різні дослідники.

Ви вже знаєте, що саме завдяки військовій підтримці татар відбулося піднесення Московського князівства за Івана Калити (1325-1340 р). Він уславився кривавими погромами повсталій проти татар Твері й став за це головою золотоординської адміністрації на Верхній Волзі. За вірну службу ханові (збирання податей та придушення анти татарських повстань) Калита отримував ярлики на окремі землі. Так з допомогою татарської кінноти почалося збирання земель Московського улусу, на яких остаточно закріпився золотоординський варіант азійської деспотії. Московська знать переходила до мусульманства, вдягалася по-татарськи, мова татар за Василя II стала мало не державною. Устрій Московської держави значною мірою був копією золотоординського. Це стосується адміністрації, війська, митниці, пошти, фінансів, грошової системи, а головне мови: - Зсередини татарська стихія оволодівала душею Київської Русі - мовою, «всмоктувалась у плоть і кров».

Всі події і постаті української історії, її мови редагувалися радянською історіографією, тож підлягали нещадному корегуванню, осудженню або ж повному замовчуванню. Але Москов-

ській владі не вдалося приховати факт, розвитку і збагачення української мови з періоду «сивої» давнини, задовго до утворення самої Москви.

Взагалі, мова сама по собі змінюється дуже повільно: як приклад, понад 160 років минуло від появи Шевченкового «Кобзаря», а що змінилося за цей час в українській мові, зокрема у фонетиці чи граматиці? Мова докорінно змінюється за 500 чи 1 000 років за умов насильницького поневолення народів та дій проти мови. До речі, як стверджують спеціалісти, мова «Божественної комедії» А. Данте (вір написаний майже 700 років тому), дуже мало відрізняється від сучасної італійської, як і мова поеми Ш. Руставелі «Витязь у тигровій шкурі», якій уже 800 років, мало чим відрізняється від сучасної грузинської...

Замість висновку. Початки Київської Русі та її мови губляться в стародавній історії. Найчастіше виникнення цієї держави (а значить і мови) відносять до 882 року. Але плем'я під назвою «Русь» було відоме задовго до 882 року (вперше воно згадується в сирійському документі VI ст. нової ери). Мова та письмо Київської Русі ще й досі приховують від дослідників багато загадок. Давні кияни писали старослов'янською мовою, молилися нею, але не використовували її як розмовну. Поряд із тим у Київській Русі використовувалася літературна мова. Вона базувалася не лише на південнослов'янських (болгарсько-македонських), а й на власних східнослов'янських джерелах, і отримала назву давньоруська. Обидві писемні мови Київської Русі взаємодіяли та впливали одна на одну. Питання про живу розмовну мову Київської Русі й досі викликає жваві суперечки. Одні називали давньоруську мову, але вона відноситься до давнішого періоду – ще до захоплення Києва новгородським князем Олегом. Другі вчені упевнено припускають існування різних східнослов'янських діалектів уже в часи Володимира та Ярослава (X–XI ст). Треті запевняють, що в Києві XI–XIII ст. була досить поширена грамотність, і тому писемна мова впливала на усну. Четверті кажуть, вживане в навчальній літературі поняття «давньоруська мова» стосується лише писемної (літературної) мови і на розмовному рівні ніякої єдиної давньоруської (давньоукраїнської) мови ніколи не було. Зупинимось на існуванні близько-споріднених східнослов'янських діалектах, які від праслов'янського періоду мали виразні регіональні риси...

Третя глава

*Мова - як
філософія життя*

ПРО ЗАНИЖЕННЯ САМООЦІНКИ

Перед початком третьої глави, дід Опанас вирішив розповісти своїм онукам байку про заниження самооцінки. Бо успіх в житті людини багато в чому залежить від самооцінки. Те, як людина ставиться до себе, як оцінює свої здібності і яке місце відводить собі в суспільстві, впливає на її цілі в житті і на результати, яких вона досягає. Тому таке популярне поняття, як «самооцінка», безпосередньо залежить від розвитку самосвідомості, самовідчуття й розуміння себе, як особистості – нашої внутрішньої, дуже глибокої фундаментальної складової.

Розмова почалась з періоду «сивої давнини» про старого діда Петра з села Вищі Буераки під Єлисаветградом. Степова річка Інгул, що текла по Єлисаветградській землі у давні часи була потужною водяною перепорою для будь-якого загарбника. Не дивно, що в долинах річок, котрі впадали в Інгул, селилися наші предки, формуючи степовий ареал. Не на пустому місці виникали і розбудовувалися відомі нам сучасні степові поселення. Наприклад, село Високі Байраки - розташоване в долині річки Мамайки, що впадає в Інгул, за 12 км від Єлисаветграда. (В 1960 р. до Високих Байраків увійшли села: Кишкіне, Кременецьке, Мала Мамайка та Мар'ївка).

Перша назва села - Вищі Буераки, (пізніше Високі Байраки), походить від місцевості Високих Байраків, порізаної численними балками, вкритої лісами, що підноситься більш як на 200 м над рівнем моря. Село бере свій початок від другої пол. XVIII ст. Поряд з Вищими Буераками виникло кілька поселень, які стали називатися за іменами поміщиків: Андросовим, Кременецьким, Кишкіним. А село Мала Мамайка дістало назву від річки Мамайки, що протікає тут. Село Мар'ївку забудовано в 1786 р., Рожнятівку - на поч. XIX ст., а Червоний Кут у 1923 р. заснували вихідці з с. Веселого Кута Знам'янського району...

Одержавши від царського уряду вище названі землі, поміщики - колишні офіцери новосербських поселенських полків переселяли сюди селян-кріпаків з Київської, Полтавської, Харківської та Курської губерній. У 1798 році 5 поміщиків володіли тут 4653 десятинами землі і 787 кріпаками. Місцеві селяни жили з хліборобства, домашнього ремесла, бджіль-

ництва, ткацтва, ковальства, бондарства тощо. Голод і хвороби забирали життя у багатьох бідняків. Тяжке становище змушувало селян кидати свої оселі. Частими були втечі від поміщиків. У 1795 році один з високобайрацьких поміщиків Михайлов звертався до царського уряду з проханням відшукати і повернути йому 41 кріпацьку сім'ю (всього 172 чоловіка), які перебували «в бігах». Кріпаки, прагнучи землі і волі, великими групами тікали в південні степи...

Якось старий дід Петро з села Вищі Буераки, пішов на ярмарок до Єлисаветграда продавати свою корову. Правду ніде діти, дурнуватий був старий: одне слово – село, хоч і Вищі Буераки! Не тільки дурнуватий та ще й забудькуватий: забув старий, що перед такою справою, як і перед дорогою (перед виходом) треба – помолитись та перехреститись. Але старий дід так поспішав корову продати, що не до молитви йому було. А як відомо, на ярмарках завжди чортів аж кишить, а тим паче в Єлисаветграді. Там їм саме роздолля! Ось вони по дорозі до ярмарку діда Петра і злапали. Бачать, стара людина пішки йде, а позад себе - корову веде. Переглянулись чорти, та й кажуть: «Давайте старого надуримо!». Сказано - зроблено.

Обернулися чорти хлопцями, забігли вперед старого діда і назустріч йому йдуть. Порівнялись і кажуть: «Гляньте, дід ніяк козу веде на базар продавати». Пльонув дід їм услід і подумав: «Молоді, хуліганять, жарти жартують». А чорти знову об землю вдарилися, обернулися старою бабою з онукою маленькою. Забігли вперед. «Ой» - сплеснула руками внучка: «Яка красива коза!» «Ох, гарна коза!» - закудкудакала й собі стара баба.

Подивився дід Петро їм услід і думає про себе: «Одна - мала. Інша - стара. У обох мабуть розуму – немає. Це корова, а не коза». Йде далі старий дід, корову свою на мотузці веде. А чорти знову об землю вдарилися й обернулися струнками жінками - робітницями з полів сусіднього поміщика Кішкіна. Обступили жінки старого діда, поставили свої глечики на землю і тараторять: «У вас коза дійна? А почім продаєте, може я куплю, каже одна молодиця? Дуже дітям молока треба».

Тут старий дід Петро зовсім розгубився... Дивиться на жінок, потім на свою корову, очі тре, нічого не розуміє. Та все ж пішов далі на ярмарок. А чорти пошептались і перед ярмарком обернулися: пузатим поміщиком з шашкою на боці та кріпакам

і кажуть дідові: «Е! Красива в тебе коза, старий! Ось тобі за неї 10 карбованців! Кращої на ярмарку ціни зараз не знайдеш». Пльонув старий дід в серця і продав свою дійну корову за козячою ціною. Набридла йому вже вся ця історія з коровою, яка чомусь стала козою.

А чорти зраділи, взяли корову-козу, обійшли ярмарок з іншої сторони, стали на пагорбі (там зараз в Єлисаветграді-Кропивницькому по вул. В.Перспективна стоїть Ангел-охоронець) і почали корову продавати, але вже за вищою ціною. Йде старий дід Петро по ярмарку і бачить: стоять двоє хануриків і його рідненьку корову якомусь селянину в десять раз дорожче торгують, по руках б'ють! А селянин той ханурикам сто карбованців передає. Придивився, а у кожного ханурика з-під одягу - довгий голий хвіст стирчить і в пилу по землі завивається.

Зрозумів тут старий, що чорти його надурили! Та тільки пізно у нього очі розкрилися, нічого вдіяти не може. Дивився б він уважніше раніше, не поспішав - так у всіх зустрінutih на дорозі - той же хвіст примітив! Ось що значить: на одягу дивитися, а головного не розгледіти! Та й свій рівень самооцінки занижив, бо саме від нього залежали його дії, рівень домагань, прояв уважності, розуміння, спектр потреб тощо...

Кажуть, що людину поважають настільки, наскільки вона поважає сама себе. Наша самооцінка - це усвідомлення, розуміння нами нашої власної неповторності, індивідуальності незалежно від слів, думок, поглядів та вчинків інших людей. 98% людей живуть за правилами, а 2% - їх створюють. До кого б Ви хотіли зарахувати себе? Переможець від Невдахи відрізняється тим, що він вірить у себе й оцінює себе високо навіть у момент кризи. Довіряйте собі і процесу свого життя.

І ще: - Приваблива чесна зовнішність може легко ввести в оману. Люди схильні довіряти зовнішності, ніж щирості. Навіть професіонали в 86% вважали чесними брехунів зі щирими манерами. У людей з високим інтелектом менше друзів, ніж у середньостатистичних осіб. Чим ми розумніші, тим перебірливіші. Зміни в нашій психології значною мірою залежать від насильницького насадження чужої мови, мислення, слововживання, руху національної думки, світогляду і поведінки людей. Люди, які розмовляють двома мовами, можуть несвідомо змінювати особистість, коли переходять з однієї мови на іншу...

МОВА: ВИЗНАЧАЄМО ВЕКТОР РУХУ

Мова - система звукових і графічних знаків, що виникла на певному рівні розвитку людства, розвивається і має соціальне призначення; правила мови нормалізують використання знаків та їх функціонування як засобів людського спілкування. Мова - це найважливіший засіб спілкування і пізнання. Мова – як засіб спілкування, властива тільки людям. Через мову ми пізнаємо світ. Наївно вважати,

що кожен з нас сприймає світ безпосередньо, «таким, як він є». Насправді наше сприйняття світу відбувається крізь призму нашої мови: «Мова народу - це його дух, і дух народу - це його мова». Оскільки в мові відображається національна психологія мислення, то в таємниці національної душі ми можемо проникнути тільки через її мову. Висловлюючи певну думку, людина користується словами несвідомо, концентруючи увагу тільки на змісті самої думки. Русифікація в Україні, спрямована на приглумлення національної самосвідомості українців через слова.

По-перше, слів для спілкування людей дуже багато. До кожного слова наша уява малює його значення. Ніякі звуки не можуть замінити усього багатства слів.

По-друге, кожне відкриття можна описати словесно новими словами, і цим збагатити мову. Мова дає змогу читати книги, пізнавати світ тощо.

По-третє, як душевну мелодію можуть прикрасити слова. Багато чарівних пісень просто не існувало би без мови. Мова – це велике досягнення людства. Тому мову треба знати.

В-четверте, мова - не тільки витвір історії суспільства, вона й активний чинник цієї історії: не тільки об'єкт, а й суб'єкт історії. Перш ніж розпочати велику розмову про українську мову, нам необхідно визначитись з терміном «мовний простір».

Вікіпедія: *Мовний простір – це складний лінгвістичний термін, що означає географічне поширення тієї чи іншої мови і офіційно закріпленої на певній території. Іноді, особливо по відношенню до мовних сімей, об'єднують в близькоспоріднені мови.*

Від себе добавимо: - Ще є мовний простір міжнародного спілкування. Де виділяють скандинавський мовний простір, романський мовний простір, слов'янський союз, німецький союз тощо. А інформаційний простір рідною мовою - це один із фундаментальних інтересів, зокрема й у сфері гарантування безпеки. Нам часто закидатимуть «я думаю на русском!». Думай, як тобі звично, але є такі професії, де знання державної мови - обов'язок: держслужбовці, працівники сфери послуг або, наприклад, журналісти і таке інше.

Тоді що таке державна мова? Офіційна, або «державна» мова - правовий статус мови, вживання якої обов'язкове в офіційних документах та загалом в публічних сферах суспільного життя в державі (законодавство, управління, судочинство, освіта тощо). Державна мова постає як мова національності, яка самовизначилася в даній державі. Вживання державної мови закріплюється традицією або законодавством. Термін «державна» мова з'явився у часи виникнення національних держав. В одні національних державах немає необхідності юридичного закріплення назви «державна мова».

У країнах, де лише одна мова має статус державної, забороняється дискримінація громадян за мовною ознакою, носії інших мов мають право користуватися ними для задоволення своїх потреб. Українська мова - мова корінного населення України, (державна мова України). Згідно з даними перепису населення 2001 року більшість населення (67,5 %) вважає українську мову рідною. Нинішня мовна ситуація в Україні є результатом тривалої війни проти української мови та української державності, яку Росія розпочала після 1654 року та яка продовжується і нині у формі мовно-культурної експансії.

Примітка. Синергетична концепція дає чіткий висновок: «Лексичний запас української мови надзвичайно багатий. Українська мова надає необмежені можливості точно, чітко і в естетично довершеній формі висловити думку будь-якої складності. Арсенал її засобів колосальний, і саме тому треба великого вміння, щоб ним користуватися». Отже не повинно бути проблем з використанням української мови, як засобу спілкування будь-де.

Офіційна мова. Мова, якій у певній державі, країні чи міжнародній організації надано спеціального (у порівнянні з іншими мовами «надзвичайного») статусу - як мови, вживання якої обов'язкове в офіційних документах, в органах законодавства, державного управління, судочинства, у закладах освіти, науки, культури тощо. Для мови, визнаної офіційною в певній державі (країні), використовують також термін «державна мова». Статус мови «офіційна» не означає, що населення країни користується лише нею. Термін **державна мова** з'явився у часи виникнення національних держав. В однонаціональних державах немає необхідності юридичного закріплення державної мови. Статус державної (офіційної) мови в багатонаціональних країнах, закріплюється законодавчо (конституцією) як правило, за мовою більшості населення...

Додаток. *Тема української мови та її функціонування в координатах нашого суспільного життя присутня чи не з моменту набуття незалежності і, що прикро, набуває ознак «вічної». А причина в тому, що підхід до мовного питання в незалежній Україні залишився на рівні колоніальної УРСР – застарілим та шкідливим. Саме за часів окупації ми боролися за право вживати українську мову, яка зазнавала утисків. І ця боротьба за право на свою мову - була актуальною. Сьогодні українська мова, як єдина державна, є мовою всього народу України. Тобто ми маємо якісно новий статус української мови, яка є офіційною мовою на всій території держави та в усьому публічному просторі. Ст. 10 Конституція України в останній чинній редакції від 30 вересня 2010 року зазначає: - Державною мовою в Україні є українська мова.*

Дехто каже: - Слово «мова» не може бути державною. До цього повернемося пізніше, зараз розглянемо, чому в Україні термін «державна мова» стає причиною розбрату? Бо в Україні й досі діють радянські механізми русифікації. Запустили новий механізм мовної політики, - послідовне змішування української із російською, його можна назвати «політикою мовної шизофренії». Цей механізм набагато ефективніший, ніж штучне обмеження царини вживання тільки української мови. Пригадайте

скандально відомий Закон України «Про засади державної мовної політики» (2012 р, більше відомий, як закон Ківалова-Колісніченко, автори якого отримали державні нагороди від Російської Федерації за таку «роботу»), був відмінений Верховною Радою відразу після Революції Гідності. Але у Конституційному Суді України, ще й досі йдуть дебати щодо анулювання цього Закону.

У 2018 році ми не могли знайти українського фільму, який би не був засмічений російською мовою або який мав би достатньо правильну і водночас живу українську мову, коли не потрібно було пояснювати: – «Це суржик. Цього казати не можна. Тут помилка». На жаль таких фільмів після 26 років Незалежності в Україні немає... Не було жодного значущого епізоду історії України, коли контакти української мови з російською не вели до збіднення чи різних форм придушення української. У радянські часи було написано тони літератури про благотворний вплив російської мови, але ми знаємо, який це був вплив.

Нам доцільно знати, а як захищають права своєї мови, найближчі сусіди краю, наприклад: Словаччина та Угорщина?

Ці та інші країни мають свою специфіку, яка направлена на збереження **мовного простору** (див. нижче). Наприклад, угорська мова є найбільш важливим проявом національного існування Угорщини, вона висловлює її національну приналежність і є найбільш важливим засобом угорської культури, науки та інформації. Звідси логічно зробити такі висновки:

1. Кожна країна Європи прагне зберегти та максимально сприяти, а в окремих випадках - захищає всіма способами власну, а тим паче - державну мову, що не повинно бути виключенням і для України.

2. Україна повинна чітко та послідовно відстоювати права співгромадян на повноцінне та гармонійне використання державної (української) мови у всіх сферах їх життєдіяльності, оптимізуючи ситуацію Рамкової конвенції про захист національних меншин (1995 р.) та Європейської хартії регіональних мов або мов меншин (1992 р.).

3. Україна не може ігнорувати ідеологічні напади та публічні дебати, щодо власної мовної політики, особливо по відношенню до національних та етнічних меншин. Вона зобо-

в'язана: постійно, фахово і послідовно відстоювати інтереси державної (української) мови, як всередині країни так і за її межами. Мовне питання – це яскравий вираз розподілу економічної, політичної, культурної влади і гегемонії в Україні.

В державних установах з початку 80-х років XVIII ст. і до 1917 р. на всіх історичних землях України, що були в складі Російської імперії, царат ліквідував залишки автономії України і українську мову. Відтоді в освітніх закладах: друкування книжок українською мовою, крім художніх текстів та історичних пам'яток, було заборонене (Валуєвський циркуляр 1863 р., Емський акт 1876 та інше). Тільки в січні 1919 р. законом Директорії Української Народної Республіки, українська мова була проголошена державною із забезпеченням прав мов національних меншин. А 28.X.1989. Верховна Рада УРСР прийняла Закон УРСР «Про мови в Українській РСР», в якому сказано: «Відповідно до Конституції Української РСР державною мовою Української РСР є українська мова.

Державна мова - надбання всіх українців, незалежно від етнічного походження, це - один з базових інструментів функціонування держави. При цьому представники корінних народів та національних меншин, без сумніву, мають право на збереження і розвиток своєї мови, чому і має всіляко сприяти українська держава. Таке розуміння статусів державної та мов національних меншин - ключ для справедливого вирішення мовної проблеми в Україні.

З року в рік в мовному законодавстві України, як переко-типоле - від законопроекту до законопроекту - мігрує ідея про право на використання державної мови. Своє відображення вона знайшла і у прийнятому 5 вересня 2017 року Законі про освіту, на заміну застарілому діючому закону, за яким держава має гарантувати кожному громадянину України право на здобуття освіти державною мовою в державних і комунальних закладах. Нібито правильно і зовні навіть красиво, адже у такий спосіб «захищається» українська мова! Але право – це не обов'язок, і громадянин може відмовитися від його реалізації (читай – відмовитися здобувати освіту саме державною

(українською) мовою). У людини не може бути «права здобути освіту державною мовою!» Це те саме, що надати людині право стояти на ногах. Або уявіть собі, що в Податковому кодексі України стверджується, що «Держава гарантує кожному громадянину право сплачувати податки»...

Виходить, що відтворений тут припис Закону про освіту обмежує конституційно визначені можливості функціонування української мови у такій сфері суспільного життя, як освіта. Але ж це недопустимо, мотивуючись різними політичними, дипломатичними чи іншими хитромудрими «доцільностями», правом окремого громадянина - підмінити беззаперечне правило для всіх.

Національна мова - мова соціально-історичної спільноти людей, спільна мова нації, яка разом з іншими ознаками (спільність території, культури, економічного життя та інше) характеризує конкретну націю. Національна мова виявляє постійну тенденцію до єдності й обов'язково має літературну форму існування. Це мова, яка складається на території держави впродовж століть. Наприклад, давньоруська мова в добу Київської Русі була не лише мовою художньої літератури, літописання, а й мовою законодавства та діловодства, а ще офіційного і приватного листування. Отже, вона фактично була державною мовою. Історична доля українського народу склалася так, що його мова протягом певних періодів історії не завжди функціонувала як державна.

Що це за вираз ЄХРМ? Європейська хартія регіональних мов (або мов меншин - ЄХРМ) - ухвалена у Страсбурзі 5 листопада 1992 року. Метою Хартії є «захист і розвиток історичних регіональних мов і мов національних меншин у Європі». Ратифікована Україною у травні 2003 року. Відповідно до закону про ратифікацію хартії, в Україні положення документу застосовуються до мов таких національних меншин: білоруської, болгарської, гагаузької, грецької, єврейської, молдавської, російської, кримськотатарської, німецької, польської, румунської, словацької й угорської.

В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської та інших мов національних меншин України. Застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом» (ст. 10) про що ми казали раніше.

Тема української мови та її функціонування в координатах нашого суспільного життя присутня чи не з моменту набуття незалежності і, що прикро, набуває ознак «вічної». А причина в тому, що підхід до мовного питання в незалежній Україні залишився на рівні колоніальної УРСР - застарілим та шкідливим.

Національно-мовний простір. Чому цей простір порівнюють з постійною зубною біллю? Розвиток України більш ніж за останні 25 років (а можна сказати - як і 100 років тому), проходить в домінуючому російськомовному просторі. На превеликий жаль, тут не допоможе ні модерн ні цивілізаційні ідеї, бо за ширмою криється консервація російськомовного простору і

подальший його негативний вплив. Тому, для створення розвинутої і сильної держави, нам необхідно відродити україномовне середовище. А це не є ознакою приходу до влади націоналістів, чи відмова від цивілізації, чи індустріального прогресу, це є ознака створення нормальної європейської держави, як Чехія чи Франція, чи інші, де в національно-мовному просторі функціонують партії різних напрямків.

Відповідно до теми нашої книги, цікаве питання підняв А. Якименко «як фінській нації вдалося...?». Бо фіни почали будувати свою країну в ті ж часи що ми УНР. Чи дискутували вони тоді і зараз про націоналізм, платформи, цивілізаційний вибір і т.д? Може тохи, але вони, в першу чергу, керувались законами історичного розвитку. Тому законодавчо відновили фінський мовний простір, який відродив національну свідомість і дух фінів, що дало поштовх до економічного та інтелектуального розвитку. За короткий термін Фінляндія так розвинулась, що зуміла дати по «зубам» Росії, агресору, який, перед цим окупував Прибалтику. Радянському Союзу так і не вдалося створити на фінській території сепаратистських маріонеток, бо фінськомовний простір відродив національний дух і свідомість (змінив ментальність). А хіба процеси в УНР проходили таким чином? Постійні дискусії, як у старі часи, так і зараз, про українізацію, різні платформи і дуже мало конкретної роботи. Чи був відроджений україномовний простір? Ні, залишився двомовний, і почалась боротьба двох культур, людей з різними поглядами (свідомостями), в результаті переміг т. зв. «советский чело-

век». А хто небусть із вас чув, що фіни, взамін русифікації, проводять фінізацію? Ні, навіть слово фінізація якось звучить неприродно. А може чехи проводили чехінізацію. Ні. А що ми зараз чуємо в Україні від нашої шановної еліти? Ми проти «українізації». Все повторюється, як і сто років тому. Ми тиражуємо радянські кліше про «кровавих» націоналістів, насильницьку українізацію і про те, що треба найти якусь «хімерну» ідею, яка нас об'єднає. Які країни, на початку свого створення, мали національну ідею? Може Швеція, Швейцарія, чи Франція? Ні. Можливо Ізраїль, який зумів на основі історичних джерел, відновити свою мову та мовний простір, і збудувати державу, мав національну ідею? Ні. Навіть СРСР мав комуністичну ідею «пролетарі всіх країн єднайтесь». Чому наше совкове нутро хоче створити власну національну ідею? Про спробу створення національної ідеї України, добре сказала Ліна Костенко. Таку задачу, у свій час поставив Кучма. Потім, навіть нічого не попрацювавши, заявив що національна ідея не спрацювала.

Сто років тому – 6 грудня 1917 року – фінський парламент (Едускунта) проголосив незалежність Фінляндії. Українська Центральна Рада (УЦР) вдалася до такого кроку через півтора місяці, проголосивши незалежність (УНР) Української Народної Республіки 22 січня 1918 року. Утім, на відміну від українців, фіни тоді змогли не лише проголосити, але й відстояти свою незалежність. Безперечно, велике значення мало те, що Велике князівство Фінляндське зберігало внутрішню автономію у складі Російської імперії, маючи власні органи влади. Натомість Україна свої автономні права втратила на межі XVIII-XIX ст. Тож, у процесі державного становлення фінам не доводилося починати з нуля.

Тривалий час поширеною була думка, ніби Фінляндія отримала незалежність наче автоматом – мовляв, глава більшовицького уряду Ленін «подарував» її фінам. Насправді, все було не так просто і не так однозначно. «За» відповідне рішення проголосувало 100 депутатів фінського парламенту, натомість 88 були «проти». Попервах фінам було складніше, ніж українцям. Наприкінці 1917 року в 3-мільйонній Фінляндії налі-

чувалося близько 30 тис. червоногвардійців. Натомість у 30 мільйонній Україні нараховувалось десь 40 тис. червоногвардійців і понад 100 тисяч вояків армії УНР. Утім у 1917-1918 р. керівництво УНР зробило для розвалу українського війська не менше, ніж більшовики.

Зазнавши поразки 100 р тому, Центральна Рада змушена була просити про допомогу в Німеччини та її союзників. В Україну прийшла 240-тисячна німецька армія (разом з австро-угорськими військами – близько 400 тисяч). «Ця допомога скоро перетворилася на окупацію, що завдала величезної шкоди Україні – морально й політично навіть більше, ніж матеріально», – зазначав історик Іван Лиск-Рудницький. Бо німецькі генерали втручалися в українську політику заради власних інтересів. Натомість у Фінляндії на базі добровольчих загонів створили регулярні збройні сили. Тож, німецька допомога їй обмежилася всього лише 15-тисячним контингентом. Німці не мали вирішального впливу на подальший розвиток подій у Фінляндії.

Однією з причин української поразки в мовному просторі історичної давнини стало невміння українських керманічів домовлятися. Перший приклад, наприкінці 1917 р. Володимир Винниченко вижив Симона Петлюру із Генерального секретаріату. Потім, на початку 1919 р. Петлюра вижив Винниченка із Директорії УНР. Другий приклад, два запеклі опоненти (Винниченко та Петлюра) об'єднали свої зусилля в боротьбі проти гетьмана Скоропадського, який також не виказав майстерності політичного компромісу. Все це мало катастрофічні наслідки для української національно-визвольної боротьби. Між тим, фінські керманічі виказали значно більше вміння йти одне - одному на поступки. Нічого подібного українська еліта не може продемонстрували – ні 100 років потому, ні тепер.

Може не треба нам шукати міфічну об'єднувальну українську ідею, а керуватись історичним законом розвитку. Задайте питання, для чого використовували радянське кліше («українізація», «націоналісти» і т.д.), 100 років потому, і для чого його підіймають в сьгоднішній Україні? Для того щоб знову «заговорити» весь процес розвитку України. Спитайте японця, саудита, чи вони націоналісти? Мало хто з них зрозуміє це питання, а от який у них мовний простір та яка мова головна, зразу ж скажуть. Настав час діяти нам з позиції повноцінної Держави...

ПИТАННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ

Давайте трохи призупинимо хід думок наших співавторів у плані мови і мовного простору і послухаємо для порівняння інших письменників, наприклад Віталія та Дмитра Капранових, де «Про мовне питання» вони кажуть: - Хотите нарватися на скандал? Тоді скажіть співрозмовнику слово «мова», а ще краще - «державна мова». Далі само піде... Розмова про мову в Україні за останні 26 років - суцільні емоції. Інколи це нагадує шаманські камлання із викликанням духів. Одні кричать – Булгаков! А ті їм у відповідь - Шевченко! Треті - Гоголь! Далі хором - не дозволимо забути мову батьків!

Що цікаво, така ситуація спостерігається не тільки у пострадянських країнах з їхнім знервованим населенням. Для прикладу, спокійний і цивілізований Квебек через свою мову мало не від'єднався від не менш цивілізованої Канади; шведи терміново запровадили державну мову, якої зроду не мали; ірландці замінили дорожні написи на ірландські; німці на книжковій виставці у Франкфурті несподівано відмовляються розуміти англійську; португальці погрожують накладати вето на всі закони Євросоюзу, які не перекладені португальською; а французи «закручують гайки» навіть в Інтернеті. І у всіх емоційна аргументація: від національної гордості - до культурної катастрофи.

Від усього цього останнім часом хочеться заховатися «під ковдру», а не можна. Бо мова – то питання національної ідентичності. А ще мова відрізняє людину від тварини. Так чому в мовному питанні так багато емоцій?

По-перше, хочемо відповідально заявити - у приватному спілкуванні між двома людьми в Україні, жодного мовного питання не існує. Порозумітися можна навіть за рецептом відомої коломийки - він усе, що йому треба, на мигах покаже. Держава - ось головна причина будь-яких мовних питань. Коли вживають слова «мовне питання», завжди мають на увазі державну мову. Отже, нам варто лише визначитися з державною мовою - і справу зроблено.

Що таке державна мова, і навіщо вона потрібна державі? Ми вже розповідали. Далі йде закон про мови Української РСР, який ми теж згадували смішно, дивно, що він сьогодні діє у пов-

ному обсязі. Але Українська РСР (по великому рахунку) державою не була. Є в нас славнозвісна Хартія мов нацменшин. Досить цікавий документ, але він жодного слова не каже про державну мову, тільки визначає, як захистити недержавні мови. І результат практичного застосування Хартії в Україні парадоксальний: англomовна меншість, яка нічим не захищена, має кілька всеукраїнських видань англійською, а наші рідні болгари - тільки одну районну газету, не кажучи вже про євреїв, які не забезпечені жодним їдишемовним ЗМІ (і вони мовчать). Цим, власне, вичерпується законодавча база, яка має задавати правила гри.

Ще можна згадати закон про рекламу, до якого вносили зміни, а потім взяли хід назад. Можна згадати квоту на українськомовну телепродукцію у розмірі 75%, або на кінопрокат у розмірі 50%, але дивно. Чому 50%? Чому не 60 чи 58,8%? І чому тільки на телебаченні та радіо? А газети, книжки? А Інтернет? Дуже важко зрозуміти логіку, а все тому, що немає базових визначень, навіщо державі потрібна певна мова? Швеція сотні років жила без державної мови - бідували, мучилися, але жили.

Одне слово, темний ліс, а точніше - чистий аркуш. І на цьому аркуші нам із вами треба написати всю правду про мову. Отож відкинемо емоції і перенесемося в умовну країну. Назвем її країна «У». Вона досить велика, в центрі Європи пліч-о-пліч щасливо живуть 14 народів-братів. Звідки така цифра? Ми підрахували, які нацменшини захищає вищезгадана Хартія. Їх рівно тринадцять, а разом із національною більшістю, яка жодним законом не захищена, - чотирнадцять.

Країна «У» майже нічим не відрізняється від України. Але там немає ні української, ні російської мов. І навіть їдишу, молдавської, чи болгарської – теж немає. Тільки абстрактні мови, абстрактних народів, назвемо їх «А, Б, В, Г, Д»... Таке абстрагування нам потрібне, аби вільно оперувати аргументами, не відчуваючи на собі тягар давніх суперечок та кривд.

Наша країна «У» має свою державу. Без цього тепер ніяк. І постає законне питання — чи потрібна цій державі державна мова? Бо у США державної мови немає, і нічого страшного. Може, і нам так? Чи ввести дві державні мови, як у Фінляндії? Чи, може надати державний статус усім чотирнадцятьом? Для відповіді на це запитання треба згадати, що таке держава. Хоча б

зі шкільного курсу правознавства. «Держава - це особлива форма організації суспільства, яка за допомогою спеціального апарату управління захищає інтереси населення, регулює відносини між членами суспільства, зокрема за допомогою примусу». (Основи правознавства, 9-й клас, стор. 9). Зверніть увагу на останню фразу. Адже примус, на жаль, невід'ємна частина будь-якої держави, і будь-який державний апарат – це суцільний примус.

Якщо наша країна «У» має військо, логічно було б, аби всі солдати знали хоч сотню команд однією мовою. А ще краще - розуміли б її без перекладу й могли сяк-так спілкуватися. Бо неможливо при кожному генералові тримати 13 перекладачів, і навіть уявити страшно, що в штаб доповідають, дивізія не виконала бойового завдання, бо не зрозуміла жодного слова з наказу. Висновок напрошується сам собою, тут обов'язково потрібна одна спільна мова, (згодом назвемо її державною).

Тепер візьмімо внутрішнє військо — поліцію, що захищає державу (вірніше владу), від власного народу. Бачимо пряму аналогію, поліцейські погони вимагають спільної мови. Від міністра МВС до дільничного поліціанта має бути прямий зв'язок, без перекладача (бо і так штати роздуті).

Далі закон. Судді, адвокати, прокурори та інші корумповані елементи. Писати закони всіма 14 мовами? Неможливо. Закон - дуже тонка штука, де все залежить від формулювання. Інколи навіть двокрапка не на тому місці може врятувати чи погубити підсудного. І це в межах однієї мови! А в різних мовах - різний правопис, та ще й омонімічний ряд. І коли суддя показуватиме закон однією мовою, адвокат - іншою, а прокурор - третьою, вийде лебідь-рак і шука, що робитимемо? Якому з текстів віддавати перевагу? Отже, необхідна спільна мова для законів. Читати можна будь-якою мовою, але приймати рішення - тільки за одним варіантом (наприклад, державна мова).

Є ще міністерства, відомства, як приклад, Міністерство охорони здоров'я. Скажемо вам по секрету, медики хитрі, в них уже є одна спільна мова, та сама, що у хрестоносців, - латина. Але наказ міністра латиною не напишеш. І 14-ма мовами теж. А крім наказів, існують ще інструкції для ліків. Якою мовою писати, аби кожен лікар зрозумів? А анотацію для ліків для пересічного громадянина? А розпорядження для санітарної служби на

випадок епідемії? Чотирнадцять санітарних, пожежних та інших інструкцій? Чи всього дві-п'ять? Отже, і медикам і пожежникам потрібна спільна мова, щоб гарантовано розуміти одне одного. А ще є енергетики, податківці тощо. А ще було б непогано, якби мова ця була одна для всіх органів державного управління на Сході, Заході, в Центрі держави «У», щоб нею висловлювалися під час виконання своїх службових обов'язків: президент, прем'єр-міністр, міністри, незалежно від етнічного походження та політичних уподобань...

І таку спільну для всіх апаратників мову, з допомогою якої держава здійснює управління, тепер ми з вами можемо сміливо назвати мовою державного управління. Чи потрібна державі мова державного управління, тобто «державна мова»? Чи є вона в країнах, які декларують відсутність державної мови, наприклад у раніше згаданих США? Безперечно є, але не на законодавчому рівні, а за фактом. Бо без неї немає держави.

Бачимо посмішку на вустах наших читачів - еге брати, ясно, куди ви хилите! Дозвольте заперечити, ми нікуди не хилимо. Держава - це соціальне утворення, яке живе за своїми певними законами. Це не ті закони, які приймають неписьменні депутати з країни «У», а справжні природні закони, і якщо закони депутатські суперечитимуть природним, держава не виживе, а її територію освоїть інша держава. Таке в історії траплялося неодноразово.

Крім того, нагадуємо, що наш аналіз позбавлений тягаря етнічних проблем, оскільки йдеться не про російську й українську, не про угорську і румунську, а тільки про мови «А, Б, В, Г...». І навіть не про Україну, а про таку собі країну «У». Отже, ми дійшли першого висновку - держава нашої країни «У» потребує єдиної мови державного управління. Яка це буде мова — «А, Б, Г чи Д», - ми не говоритимемо. Тепер залишимо на певний час державний апарат і звернімося до простих громадян.

Чи може держава диктувати їм, якою мовою говорити? Ні, не може. Це зайве насильство над людьми. Однак, з іншого боку, держава не може дозволити 14 етносам жити кожен у своїй хаті без спільної комунікації. **По-перше**, це потенційно небезпечно, а **по-друге** - просто невігідно. Бо об'єднання сил громадян держави в усіх питаннях: від економічних до культурних - веде до розвитку й могутності. А розділ - навпаки, викли-

кає небезпеку сепаратизму і розвалу. Отже, завдання держави - забезпечити комунікативний канал між усіма своїми громадянами. Щоб кожного з них зрозуміли у будь-якому хуторі чи аулі серед представників будь-якого етносу. Що може слугувати таким каналом? Зрозуміло, єдина мова, яку розуміють усі громадяни, тобто державна. Виходить, що державі (а не людям), потрібна мова, якою різні національності можуть гарантовано спілкуватися між собою. Тож придумайте (для себе) назву такої мови. Як досягти знання цієї мови всіма громадянами? Безперечно, з допомогою безплатної середньої освіти.

Держава потребує мови міжнаціонального спілкування і має витратити гроші на її вивчення громадянами. Одразу відкинемо спекуляції, в комплекті з державною мовою до програми середньої школи має входити рідна мова, якщо вони різні. Яка від цього користь державі? Жодної, але якщо вона не хоче етнічних непорозумінь та бунтів, то мусить витратити гроші на викладання всіх національних мов, а до комплекту, ще треба знати: біологію, хімію, правознавство, фізкультуру тощо...

Коли ми вже домовилися про спілкування між народами, поміркуймо, як налагодити спілкування держави та її громадян. Воно має бути взаємним, держава звертається до людей, люди звертаються до держави. Спілкування держави з громадянами відбувається через державні ЗМІ, віконечка державних банків, центрів зайнятості, пенсійних фондів та безлічі інших державних установ. Ще одне питання - інформація, яка циркулює в державі. Чи зацікавлена держава в тому, щоб розуміти, яка інформація циркулює всередині неї? Безперечно. Простий приклад, йдемо ми славним містом Кропивницьким і раптом бачимо рекламний щит, написаний на їдиш. Велика така реклама, і жодного перекладу. Що це? Що там продають? Нерухомість? А може, наркотики? Чи закликають до повалення конституційного ладу? Інше питання - переклад, хоч би маленькими літерами. І держава вимагає, аби всі рекламні оголошення дублювалися однією мовою, для контролю за рекламним ринком. Ну, а самі ЗМІ? Чи цікаво державі знати, що там пишуть-показують? Безперечно. Як мінімум, з погляду дотримання законів. Телебачення і радіо взагалі використовують державний ресурс - частоти, тому просто зобов'язані виконувати вимоги.

Нещодавно в Україні створено Експертну раду Міністерства культури з питань етнополітики. Для визначення шляхів, механізмів і способів розв'язання проблем, необхідно визначити національний склад населення країни, бо «гуляє» міфологізація про 134 «народи», які начебто живуть в Україні. Звідкіль вони взяли? За Всеукраїнським переписом 2001 року в Україні, окрім 37,6 мільйона (77,8%) українців, були представники ще 15 етнічних спільнот, але ж ніяк не 134. До тих міфічних 134 «народів» можна зарахувати ще 79 спільнот, які за чисельністю налічують від трьох осіб до сотні. Серед них представники Півночі Росії: алеути - 6 осіб, юкагири - 12, євреї середньоазіатські - 13, ітельмени - 18, тофалари - 18, долгани - 26, енци - 26, нганасани - 44, удегейці - 42, мансі - 43, тувинці - 43 осіб. У підсумках перепису 1926 року є цікаве уточнення, яке варто пам'ятати й нині: «Перепис 1926 р. цілком ствердив те, про що знали всі, хто вивчав національний склад населення України, але про що до недавнього часу замовчували (...), в Україні зовсім не зустрічаємо ані великої національної розмаїтості, ані великої національної «черезполосици». На найчисленнішу національність – українців, припадає високий відсоток - 80,1%, причому весь терен республіки українці посідають компактною масою».

Наступне запитання - якою мовою повинні вести мовлення радіо й телебачення? Більшість телерадіоефіру державною мовою і бажано, щоб усі громадяни могли її розуміти. Тому до оригінальної мови варто додати хоча б субтитри мовою, яку гарантовано розуміють усі громадяни. Інакше що це за держава, яка не дбає про інтереси своїх людей?

Ну, а газети-журнали? Може одна з наших 14 націй видавати газету своєю власною мовою? Так - може. Однак державі цікаво, а що ж вони там пишуть. А особливо цікаво, що пишуть у газетах, які зареєстровані як загальнодержавні. І тому держава хоче бачити частину накладу зрозумілою їй мовою. А газети та журнали, які видаються в державі - мовами інших народів, котрі не мають щастя бути серед чотирнадцяти і не захищені хартією, взагалі повинні випускати повноцінний переклад, незалежно від регіону розповсюдження. У своїх державах пишуть

по-своєму, будь ласка. І з книжками така сама історія.

Додаткове питання — захист прав споживачів. Чи має держава вимагати від виробника або імпортера зазначати всю необхідну інформацію про товар на упаковці? Безперечно. А на складні товари - ще й в інструкції. Якою мовою? Всіма чотирнадцятьма? То виробник застрелиться. Ні – державною.

Весь цей складний ланцюг веде нас до цікавого висновку, повинна бути державна зацікавленість, аби вся інформація, що циркулює в ній, мала повний еквівалент однією зрозумілою мовою. Інакше інформаційний ринок не проконтролюєш і не врегулюєш. А інформаційний ринок у часи інформаційних війн - питання безпеки тієї ж таки держави.

Ви знаєте, що права на іноземні переклади книжок продаються не на територію, а на мову? І якщо права на Коельо російською викупила наша «Софія», то в Росії його вже не видадуть, а завозитимуть від нас. Отже, видавці давно вже встановили мовні кордони, а інформація - це їхній бізнес.

Ну і нарешті головне запитання — чи зацікавлена наша держава «У» в тому, щоб усі 14 національностей об'єдналися в єдиний народ? Чи вона погоджується, що кожного тягне на його історичну батьківщину? Навіть смішно питати, якщо держава дбає про свою цілісність і не хоче стати жертвою сепаратизму чи зазіхань сусідів, вона повинна боротися за єдиний народ.

Тоді спитаємо інакше, чи повинна держава захищати свої національності, їхні мови і культури, особливо ті, які не мають власних держав за кордоном? Безперечно, повинна. Бо держава - це не тільки військо та суд. Це об'єднання людей. Таке об'єднання - альфа і омега існування будь-якої держави. Що ж може слугувати основою для нової спільноти? Безперечно, спільні цінності. Гадаєте, ми про демократію та європейський вибір? Та ні, - про культуру. Непогано було б, аби в нашій із вами державі «У» була велика культура, яка міцно сплвила б культури усіх народів і постійно підживлювалася всім найкращим із них. Так, як це роблять Велика Британія, США, або Франція. Основою для такого злиття має бути базова культура і, відповідно, спільна мова як її носій. А отже, у нашої держави виникає потреба в іще одній мові, яка об'єднає чотирнадцять різних національностей у єдиний народ держави «У».

Отож із допомогою простої побутової логіки ми з вами дій-

шли висновку: багатонаціональна держава має об'єктивну потребу у таких напрямках: державне управління; міжнаціональне спілкування; інформаційний еквівалент; інформаційний кордон; національне об'єднання.

А може справедливо закріпити за цими напрямками різні мови. Наприклад, мові «А» - державне управління, мові «Б» - міжнаціональне спілкування і так далі. А тим, кому не вистачило, нехай не ображаються. Так теж погано, бо у нас буде 5 мов і 13 ображених націй. Ви скажете, нічого страшного: врешті-решт держава - то примус, як написано в підручнику.

Ну і статтю 10 Конституції країни «У» можна буде сформулювати конкретніше. Не якась там абстрактна «державна мова», а чіткий розподіл функцій. І відповідно, висуваємо вимоги до шкільної програми, кожен учень має вивчити мову «Б» як мову міжнаціонального спілкування, «В» як мову інформаційного простору, «Г» як мову національного єднання, ну і свою рідну мову. Стій, ми забули про мову державного управління. Не біда, її за два місяці прищепить старшина у військовій «учебці», або простий клерк при прийомі на держслужбу.

Що ж виходить, кожен громадянин держави «У» має знати п'ять мов. Пропонуємо так і записати в Конституції – обов'язкове знання 5 мов. І одразу закреслити, бо, що тоді робити з депутатами ВР України? Вони й однієї мови не можуть вивчити. Ми з вами люди розумні і знаємо, що вивчити 5 мов до снаги не кожному професору, навіть із одним «ф». Ось 2 мови - можна, де 1 рідна плюс ще одна. Може тоді мир і злагода забезпечені? А ще може в школах настане лад і спокій. Мабуть ні. Бо кожен учень має знати... три мови. Чому три? Дуже просто: 1 державна + 1 рідна, (якщо він не є представником однієї з панівних націй). Та ще плюс 1 іноземна. Звичайно, не обов'язкова. Тут і виникає головна проблема. Оскільки пересічній людині важко вивчити три мови, то якась однозначно загине. Ми з вами хочемо, аби загинули мови наших нацменшин? Безперечно, ні. Значить нехай гине іноземна мова. А як же тоді шлях до Європи? Ми ж не зможемо спілкуватись з європейцями.

Зверніть увагу - ми дійшли дуже цікавого висновку. Одна іноземна мова потрібна нам. Дві державні мови у багатонаціональній державі призводять до знищення мов нацменшин.

Парадокс! Але, на жаль, нікуди дітися. Закони природи не

депутатами писані - це об'єктивна реальність, ігнорувати яку небезпечно.

Чуємо заперечення, а що коли дозволити вивчати у школі одну з двох державних на вибір і плюс рідну. Відповідаємо, у такому разі державні мови перестануть бути мовами міжнаціонального спілкування. Принаймні одна з них. Тут і до територіального розколу недалеко. І сам собою напрошується висновок, у нашій державі «У» має бути одна державна мова. Ми не кажемо - яка, а кажемо тільки - одна...

Ну, а як же Фінляндія з Бельгією? Давайте розбиратися. Візьмемо за основу розповідь братів Віталія та Дмитра Капранових, які розповідають, як кілька років тому доля занесла їх до країни Суомі. Запросив друг-естонець, який живе у Таллінні, а працює на шведів і тому чудово володіє шведською, як другою державною у Фінляндії. Естонець обіцяв бути тлумачем і показати їм сувору красу фінських фіордів. Приїхали до Хельсінкі - все чудово! Усі назви вулиць двома мовами. Правда, для іноземців не дуже зручно, бо не залишається місця англійській. Але що нам іноземці! На телебаченні - шведські субтитри, а коли фільм англійською мовою, то фінські та шведські субтитри разом. Важко побачити, що відбувається на екрані - зате все за законом. Далі вони пішли до піцерії. Їхній гід звертається до офіціанта державною шведською мовою і виявляється, що той її не знає. Другий офіціант - теж, прийшов менеджер - теж анічирк. Люди на вулицях їх не розуміють, катастрофа! Фіни не знають державної шведської мови! Ніхто. Тільки в передмісті вони знайшли дідуся, який вчився у школі ще за часів шведського ідеологічного панування і щось пам'ятав. Шведську мову трохи розуміють у селах на кордоні. А англійську – всі люди.

Отже, закон, написаний на папері, може залишитися фікцією, якщо не відповідає законам природи, які кажуть, що коли людині треба знати 3 мови (у фінському випадку - це дві державні плюс англійська), то слабша мова де-факто помирає.

У Бельгії брати Капранови не були. Зате були на міжнародних книжкових виставках, де німці мають спільний стенд, американці - кілька спільних, а бельгійці - французький та фламандський стенди. Причому слід визнати, що фламандський значно кращий. Бо французька Бельгія не витримує конкуренції з французькою Францією у видавничій галузі.

Візьмемо інший приклад - Індія. Вона схожа на нас, мала колоніальне минуле. Багато націй. І дві державні мови. В Індії не живе істотна кількість носіїв державної англійської мови. Ця мова однаково чужа всім націям і слугує тільки для міжнародних зв'язків, зокрема з колишньою метрополією. Щось схоже на латину у Священній Римській імперії. Одна індійська поетеса бідкалася, що її рідний народ (один з невеличких в Індії) має постійні проблеми з національною культурою та літературою, бо їх так мало, всього лише 70 мільйонів (!). Чи може мати власну літературу нація, яка налічує всього 70 мільйонів людей?!

Якщо взяти за приклад Індію, то в нашій з вами країні «У» напрошується новація - визначити англійську мову, як другу державну мову. І вирішимо назавжди питання міжнаціонального спілкування. Готові ми до такої глобалізації? Гадаємо, ні. Бо навіть у Європі захоплення міжнаціональним спілкуванням минає: у Франції краще ніяка французька мова, ніж добра англійська, а німецькі видавці відмовляються спілкуватися англійською мовою, хай би ти навіть хотів щось у них купити. Не все так просто на нашій спільній планеті Земля.

Ну, а як відносно офіційної мови в Україні? Наші політики - люди убогі, їм можна у ВР говорити дурниці. Але ж ми з вами люди серйозні і знаємо, що офіційна мова в державі повинна мати певні функції. І якщо політики в черговий раз піднімають питання про мову в державі, значить задумали аферу, або прикривають якийсь політичний хід, а по-людськи кажучи - брехню. Отже, якщо хочемо миру і злагоди у нашій багатонаціональній країні «У», якщо хочемо, щоб держава була сильною, а культура багатою, якщо хочемо зберегти незалежність і суверенітет не тільки на землі, а й в інформаційному просторі, нам не обійтися без єдиної державної мови, як важливого державного інструмента і гаранта дотримання прав громадян. Існування решти тринадцяти мов може регулюватися хартією, іншими законами, але з однією умовою, вони повинні бути однакові для всіх 13 національностей, без вирізнення «старшого брата».

Бачимо запитання у ваших очах. Але ми не скажемо того, на що ви чекаєте. Не варто зводити нашу з вами серйозну розмову до дискусій із «видатними» донецькими мовознавцями. Віднині нам відомо, навіщо потрібна державна мова і які функції вона виконує.

УКРАЇНСЬКА МОВА: ПРАВО ЧИ ОБОВ'ЯЗОК?

Відродження та впровадження державної мови в незалежній Україні стикається з безліччю проблем та перешкод. А тому вплив мови на процес згуртування нації не є таким простим, як може здатися на перший погляд. Він має чимало аспектів і вимірів, найважливіші з яких ми спробуємо коротко осмислити в нашій книзі. Близько трьох десятиліть минуло відтоді, як на хвилі горбачовської «демократизації» почав формуватися рух за відродження української мови. За цей час принаймні у політико-правовому сенсі українськомовні отримали майже все те, про що могли мріяти на початках. Ось тільки чи справді побільшало мови довкола нас? Досвід спростовує таке припущення заледве не на кожному кроці. Навіть просте збереження мови при житті вимагає нині екстраординарних зусиль її прихильників. Останні однак чомусь випустили з поля зору ті обставини, що відродження мови є специфічною формою діяльності, яка потребує спеціальних знань, навичок та досвіду...

Українська мова - одна з прадавніх слов'янських мов і є рідною для десятків мільйонів людей. В Україні більше 70% становлять українці - корінні її мешканці. Кожний народ – творець своєї рідної мови. Для українців рідна мова – це мова нашої нації, мова предків, яка зв'язує нас між собою і з попередніми поколіннями, їхнім духовним надбанням. Згадаймо слова В. Сосюри: «Без мови рідної, юначе, й народу нашого нема». Рівень розвитку рідної мови є джерелом духовного розвитку всього народу. А сучасна українська мова є багатовіковим надбанням усіх народів, які проживали на українській землі. Вона створена зусиллями багатьох поколінь. «В мові нашій є стара й нова культура, ознака нашого національного визнання... І поки живе мова - житиме й народ, як національність...» (І. Огієнко). Ми не можемо обходитися без мови. Вона потрібна нам для спілкування. Якщо-б мови не було, її варто було-б придумати. Адже це невід'ємна частинка життя. Тому мова для нас сьогодні, як повітря. Без мови людина не зможе бути повноцінною особистістю...

Становлення народу тісно пов'язане з формуванням його мови. Усі сторони суспільного життя, процеси пізнавальної і

творчої діяльності людини, кожний момент її свідомості супроводжуються мовою. Тож не дивно, що Українську державу ідентифікує/утворює УКРАЇНСЬКА МОВА. Перспективи виживання українства пов'язані винятково з перетворенням «напівукраїнців» - на свідомих adeptів рідної мови в усій повноті її функцій. Однак мовна свідомість суспільства є надзвичайно інертною й має свої, на раз невідкладні суб'єктивним намірам та бажанням закони розвитку. Уявляти, що якась Постанова (Указ) владних інстанцій чи навіть Закони держави можуть змінити цю свідомість – наївність, яка межує зі злочином! Аби намітити дієві та реалістичні способи утвердження українського слова в його рідній домівці, маємо добре розуміти всі аспекти взаємин між мовою та діалектами (про що ми будемо балакати пізніше), чи ширше кажучи – між ідіомами різних рівнів. Спираючись лише на український досвід, збагнути «як працює ця система» практично неможливо. На щастя, проблема не є виключно українською й досвід інших народів та мовних спільнот допоможе нам досягнути ширше й повніше її осмислити.

В уяві багатьох прихильників українського слова на підсвідомому рівні присутня така собі райдужна картинка: одного чудового дня всі наші ківалови, царьови, табачники й тисячі їхніх одностудців, які живуть на українській землі (при цьому люто ненавидячи все українське), зрозуміють, що на берегах Дніпра їм більше нічого не світить, ХОРОМ спакують валізи й дружно потягнуться «за поребрик» (за Чорне море), бо не за горами час, коли кремезні хлопці з «українським оселедцем на голові» допоможуть їм зробити такий вибір... Але навіть у цьому «ідеальному» випадку на місцях залишаться носії амбівалентного ставлення до українського слова, люди з суржиковим мовленням і розмитою самосвідомістю, які є надійним середовищем для подальшого зросійщення. Таких український народ позбутися неспроможний, бо вони за великим рахунком і є українським народом. Людині можна відтяти гангренозну руку, ногу..., але ж не половину її тулубу! Без руки-ноги жити можна, а як вижити без 50% тулуба? Тож організм необхідно терміново лікувати.

Обсяг і масштаб реформ, якими зараз займаються в Україні, мабуть, безпрецедентний для сучасної історії європейських держав. Нам треба змінити багато за дуже малу кількість

часу. А суспільні трансформації - це процеси, які тривають довго й еволюційно. Сьогодні час грає проти нас. Тому нам не можна його втрачати, не можна тупцювати на місці. Наші вороги підуть вперед, винайдуть нові шляхи для російського бульдозера. Однозначно після Майдану 2014 ми проголосили нові цінності, отримали нові орієнтири. Але однієї цієї події не достатньо для того, щоб відбулася якісна трансформація 40 мільйонного населення. Якщо не вимагати від себе більшого, ніколи не познайомимся з собою справжнім.

А ще страшна війна на Сході України, нікому не радимо звикати до війни. І на війні слід дбати про гігієну фізичну і ментальну, емоційну та духовну, а ще не забувати про інформаційний російський слід, який тягнеться з глибини історії. Слід невинно орієнтуватися на щось справді людське, щоб людина вижила. Адже саме в цьому – запорука нашої перемоги. Війна навчає, що у будь-якій ситуації, в людини існує багато можливостей. Вона гартує в нас волю та характер. Головне, не зламатися, залишитися до кінця людиною з власною самооцінкою.

У плані державотворення ми ще наївні й, інколи, доволі незрілі. Ми хочемо, щоб усе відбувалося відразу, щоб у нас був якийсь конкретний хтось, який може все нам полагодити. А чому ми когось ждемо, а не виховуємо власних лідерів. Сьогодні ми маємо те, на що погодилися, а значить заслугуємо. В сучасній державі влада – це функція, а не особа, раціональна форма організації суспільства. Ми здатні на надзвичайні речі. Але інколи ця наївність призводить до великих втрат. Ми забагато витрачаємо для того, аби досягти малого, і часто не робимо звичайних речей, щоб досягнути великого. Нам необхідно змінити надто багато упродовж доволі короткого проміжку часу. А суспільні трансформації – це процеси, які тривають довго й часто потребують еволюційних підходів. Жодним наказом їх не втілити. Сьогодні час грає проти нас. Але це – не причина зупинятися. Ми ще не знаємо, в якій Україні ми хочемо жити. Нам бракує слів і образів для нашої перемоги. Абстрактних перемог не буває, потрібно сформулювати свою систему. Кожна перемога має конкретне ім'я, чіткі координати, власні «тактико-технічні характеристики» і мова – одна із них. Перемога - це не просто припинення вогню на лінії зіткнення. Перемога української мови - це мета, до якої ми вирушили після Майдану.

Вставка: Про світло істини. Якось дід Опанас замислився і видав своїм онукам загадкові слова: - Якби не було Платона, то не було б і Сократа. Не навпаки, бо Сократ не писав того, що говорить. Платон же створив достатньо вагомий доробок літературно-наукової міфічно-мисленої творчості. Чому ці особистості є дуже важливими саме в такій зв'язці? Уважно придивіться до першого речення. Фактично, маємо справу з парадоксом. Сократ публічно заявляв про те, що він не є учителем, а Платон вважав себе його учнем. Сократ: «Я не був ніколи нічим учителем, тільки якщо хтось молодий чи старий, бажав слухати мене й приглядатись, як я роблю свою справу, то я ніколи - нікому не боронив. Ніхто не може мені закинути, ніби я тільки веду розмову, навчаю та беру за це гроші. Я однаково дозволяю ставити мені запитання, як багатому, так і вбогому, і якщо хтось бажав, то відповідає мені та слухав, що я кажу. А чи хтось через це стає кращим чи гіршим, то я по справедливості не можу за це відповідати, бо я ніколи нікому не обіцяв учити його і не вчив. Якщо хтось твердить, начебто він коли-небудь приватно вчився у мене, або чув від мене щось таке, чого не чули всі інші, то той, будьте певні, говорить неправду». То як дійти до розуміння істинного? Як, прокинувшись одного ранку, помітити світло Істини? Сократ: «Дорогий Пане та інші тутешні боги, наділіть мене внутрішньою красою! А зовнішнє у мене нехай буде у згоді з внутрішнім. Багатством я вважаю мудрість, а золота нехай би я мав стільки, щоб ні винести, ні вивезти не було б під силу нікому, крім людини, яка в усьому знає міру»...

Сьогодні – наш час, можливість впевнено рухатися і відчувати смак перемоги від кожного зробленого вперед кроку. Це – час нашого життя. Іншого не буде. Наш світ змінився. Епоха великих ідеологій минула. Ми любимо надихатися абстрактними ідеями. Але забуваємо про «дрібну» просту людину. Тому ризикуємо створити суспільство, де людина стає заручником держави. Для того, аби прорватися до своєї мети, дуже важливо усвідомити, що ви є господарями власного життя. Від вас залежить не лише те, що відбувається у вашому житті, а й у

житті вашого народу, вашої країни, що відбувається у житті глобальної спільноти.

Шановна молодь, ми з вами родом із народу, історія якого сповнена трагічних подій у минулому. Нам не вдалося сформулювати ще якийсь геном нашої суспільної здатності на державність, нам потрібно за неї ще боротися. Ми не до кінця вміємо ще делегувати навіть свою свободу суспільним чи державним інститутам. Ми боремося за себе, але якось постійно намагаємося повторити минуле... Це один із викликів, коли ми думаємо, що майбутнє – це спроба повторити минуле. Ми шукаємо своє майбутнє у минулому, яке не відбулося. Це дуже героїчні спроби створити себе, подолати велику кількість перешкод, жертвні спроби. Ми постійно шукаємо самоідентифікації, але забуваємо, що майбутнє ніколи не буде минулим. Майбутнє завжди буде іншим.

Сьогоднішній час, в якому ми живемо, – це час деструкції, певної руйнації, час, коли зникають певні координати, до яких ми звикли. Але це також час світанку. Час нових можливостей. І лідер – це той, котрий вміє розпізнати в тій першій миті нового дня - новий день. Пам'ятайте: там, де вам здається нездоланність, де загроза, перешкода, саме там у вас є можливість стати лідером, стати воїном. Людиною, яка залишається вірною перемозі. Життя – це рух. І вміння опанувати, осідлати цей рух – це вже один із надзвичайно важливих кроків для опанування лідерською компетентністю. Якщо ми спитаємо, яку Україну ми будемо, то відповідей буде велика кількість, але після певної перерви, коли ви спробуєте самі собі дати відповідь на це запитання. Бо сьогодні ми не знаємо. Не існує якогось чіткого проекту України. Існують політичні партії, їхні програми, певні експертні думки, навіть певні харизматичні уявлення про наше майбутнє... Але яку саме країну ми будемо? З якою мовою? Як називається наша перемога? Не буває абстрактної перемоги. Можна просто сказати, що ми за перемогу? За яку? Така відповідь не для допитливої молоді. Кожна перемога має своє ім'я. Інакше її нема. Інакше це просто порожня риторика. Якщо ми чітко не окреслимо мовою того, чого ми хочемо, ми ніколи не будемо знати, як туди дійти і що використати для того, щоби цього досягнути. Найзапекліші бої відбуваються в нашому серці. Найвища перемога – це перемога над собою...

Мову творить народ – ця істина є справедливою для будь-яких мов та епох. Однак тільки раннім етапам історії притаманний більш-менш рівномірний розподіл процесу мовотворчості в цілому соціальному просторі. Згодом ускладнення структури суспільства призводить до появи окремих верств населення, згромаджень й навіть індивідумів (літераторів, проповідників, політичних діячів), здатних справляти непропорційно великий вплив на розвиток мови, а відтак значною мірою підпорядковувати цей розвиток своїм замірам та уявленням. Так зароджується мовна політика...

Як відомо, суб'єктами політики загалом можуть бути різні чинники, проте найпотужнішим з-поміж них майже завжди є держава. Це положення великою мірою є справедливим і щодо мовної політики, тому цим терміном ми позначаємо саме політику держави (якщо не буде іншого суб'єкта). Хоча ми повинні зазначити, недержавні суб'єкти, обстоюючи на мов-ному фронті власні цілі, нараз можуть бути активнішими та успішнішими за державу.

Перша і найголовніша функція мови - **комунікативна**. Перш ніж адміністративно насаджувати свою мову і силоміць нею гуртувати загал у єдність, що може викликати спротив (природний спротив), - попри імператив історичної справедливості. Треба сформувати таку національну еліту, яка своїм саморозвитком здатна буде зробити прорив «до української мови», піднісши її до найвищого рівня. Таким чином, треба починати не з прямого «впровадження» української мови в російськомовних регіонах Сходу і Півдня, як дехто наївно вважає за найперший обов'язок влади, пробуючи водночас досягти цього безрезультатною пропагандою та агітацією, а з формування національної еліти, яка забезпечить успіх цього процесу. Без такої еліти помітних зрушень годі й чекати.

Друга функція мови - **пізнавальна** (гносеологічна, мислетворча). Чимало блискучих українських учених від Памви Беринди - до Івана Пулюя й авторів української «Енциклопедії кібернетики» однозначно показали повноцінність нашої мови. Але консолідуючою для українського суспільства, вона може проявити себе лише тоді, коли цілком реалізуються ці дві функції.

Як визначити розумну людину? Ось головні ознаки:

- 1. Вона не говорить так багато, як дехто, тому що порозумнішала завдяки вмінню слухати.*
- 2. Вона знає багато такого, що не стосується її спеціалізації. Це перевага широкого світогляду, коли людину цікавить, що роблять інші.*
- 3. Вона «жонглює» домівкою, роботою і особистими інтересами з чудернацькою спритністю і ніколи не схиляється до застарілого поняття «Баланс життя і роботи», аби її життя було абсолютно спокійним і збалансованим.*
- 4. Вона, ймовірно, використовує соціальні медіа. Не завжди, але, ймовірно. І це не тільки ще один шанс прислухатись до інших. З соціальних медіа поповняє свій мозок новими знаннями, з якими могла би не зіткнутись у своєму житті.*
- 5. Навіть якщо справи йдуть зовсім погано, вона буде посміхатися. Розумні люди ніколи не падають у відчай, тому що їх мізки надають їм альтернативи швидше, аніж щось погане може трапитися.*
- 6. Вона здогадується, що є найрозумнішою людиною в компанії, але не витрачає свій час, акцентуючи на цьому увагу. Натомість, вона приймає це як особистий виклик, щоб зробити всіх інших найрозумнішими також.*
- 7. Якщо вона менеджер, то робить все можливе, щоби її працівники ставали більш спорідненими і кращими, більш популярними у команді, ніж вона сама. Вона не боїться розумних людей, тому що знає - розум синергетичний (спільна дія).*
- 8. Вона має приховані навички, про які ніхто не здогадується, поки вони не стають потрібними. Їй не потрібно демонструвати повністю всі свої можливості, щоби довести, що вона краща, ніж всі інші.*
- 9. Вона може мати, або не мати дорогу престижну освіту. І ви ніколи про це не дізнаєтесь, спілкуючись з нею, доки до ваших рук не потрапить її резюме.*
- 10. Вона ніколи, ні за яких обставин, не змусить вас відчувати себе дурним біля неї, навіть якщо це буде легко. Розумні люди навчилися на гіркому досвіді: коли ви когось принижуйте, цим самим псуєте собі авторитет.*
- 11. Ви на правильному шляху: «Вчитися, вчитися і вчитися. По одягу зустрічають - по розуму проводжають».*

Чи можлива друга державна мова в Україні? Одним з найбільш спекулятивних питань вітчизняної політики є питання надання російській мові статусу другої державної. На ньому спекулюють під час виборчих кампаній і між ними. Може постати це питання і нині, коли підійде час проведення парламентських або президентських виборів. Між тим аргументи, які використовують прихильники запровадження другої державної мови в Україні, породили вже не один міф. На окремі з них хотілося б особливо звернути увагу. Отже:

Міф №1 - українське законодавство не відповідає міжнародним стандартам в сфері мовної політики. Поява цього міфу пов'язана з прагненням політиків шляхом спекулювання здобути додаткову підтримку виборців. Опоненти кажуть: - Європейські приклади двомовних країн слід визнати неприйнятними для України.

Міф № 2 - європейський досвід доводить, що наявність другої державної мови не загрожує національній безпеці і територіальній цілісності України. Однак аналіз досвіду двомовних європейських країн показує дві закономірності. Перша – високий матеріальний рівень розвитку країн з наявністю двох державних мов; друга – відсутність територіальних претензій сусідніх держав щодо країн з двома державними мовами та їхнє доброзичливе ставлення до таких країн.

Приміром, Швейцарія розглядається як унікальний випадок, коли попри наявність трьох державних мов країна зберігає свою цілісність. Однак багато політологів і соціологів наголошують, що збереження територіальної цілісності Швейцарії попри багатомовність є результатом високого рівня життя швейцарців, їхньою самосвідомістю, яка формувалася протягом багатьох століть, політикою невтручання у внутрішні справи Швейцарії зі сторони Італії, Франції та Німеччини.

Інший приклад, це Фінляндія про яку ми вже згадували. Збереження двомовності в цій країні тісно пов'язано з зовнішньою політикою Швеції, яка після отримання Фінляндією незалежності, прагнучи підтримувати добросусідські відносини, не втручалася у внутрішні справи Фінляндії. До речі, ще один цікавий нюанс щодо Фінляндії. Протягом багатьох століть вона фактично була частиною Швеції, а з 1809 по 1917 р. - частиною Росії. Таким чином, однією з передумов запровадження дво-

мовності було бажання Фінляндії отримати підтримку шведських фінів та Швеції, і за рахунок цього консолідувати фінське суспільство в умовах можливої експансії Росії.

Навряд чи сьогодні, зважаючи на події в Криму 2014 р. та на Сході, можна говорити про політику добросусідства Росії відносно України. Відтак, європейські приклади двомовних країн слід визнати неприйнятними для нашої держави.

Міф №3 - введення російської мови як другої державної не вплине на використання і розвиток української мови. Приклади Білорусі та Ірландії засвідчують зворотне. Так, в 1995 році за результатами референдуму в Білорусі російську мову було запроваджено як другу державну. Як наслідок, в період з 1999 по 2009 рік кількість громадян, які вважають білоруську мову рідною, зменшилася на 20%. А от російську мову визнали рідною майже вдвічі більше людей, ніж в 1999 році.

Дещо кращою є ситуація в Ірландії, в Конституції якої передбачено, що англійська мова є другою державною. Зокрема, кількість населення, яка пасивно володіє ірландською мовою, з 1937 року до сьогодні збільшилася з 17% до 40%. Однак ірландські політики вимушені констатувати, що ірландська мова так і залишилася всього лише шкільним предметом, а не живою мовою. Адже нині менше 10% ірландців вільно володіють ірландською мовою.

В обох прикладах фактичний занепад національної мови зумовлений наявністю другої державної (російської та англійської), яка протягом тривалого історичного періоду витісняла національну мову. Відтак, на етапі, коли національна мова повністю не відновлена, запровадження другої державної становить загрозу для розвитку і поширення національної мови.

 Повторно. *Ставити знак рівності між Руссю та Росією - річ неприпустима, тому що саме поняття держави Росія з'явилося після Північної війни 1721 року, коли Московське царство стало називатися Російською імперією. Це поняття запровадив Петро I. Він наполягав перед європейським географічним співтовариством, щоб на всіх картах Московія була позначена як Росія. Назву запозичив від грецького слова «Русь» (колись іноземці вживали його для позначення населення та територій Київської Русі).*

Міф №4 - утвердження і розбудова незалежності держави не пов'язана з мовним питанням. Одним з визначальних факторів побудови сильної держави Ізраїль було проведення жорсткої мовної політики. І це попри те, що іврит ще на початку 20 століття був мертвою мовою, яку ніхто не знав і якою ніхто не розмовляв. Проте коли при створенні держави Ізраїль постала проблема вибору державної мови (іврит, ідиш, англійська чи ладіно) було прийнято принципове рішення – повернутися до першоджерел і відродити іврит. І це зробили заради створення сильної держави.

При цьому застосовувалася політика так званого плавильного котла: кожний, хто приїжджав в Ізраїль, мусив вивчити іврит. Формально там арабська мова визнається другою державною мовою, однак фактично до середини 1990-х р. вона зазнавала постійних утисків. Лише тоді мовна політика Ізраїлю суттєво змінилася і стала значно більш ліберальною. Однак не слід забувати, що і сама держава зміцніла й довела свою здатність чинити спротив зовнішнім загрозам.

Історична примітка. Термін «Русь» може вживатись: **1).** До людської спільноти.(...) **2).** До землі (Руська земля). Спочатку включала Середню Наддніпрянщину. У середньовічних джерелах територія Русі здебільшого обмежувалася Київською, Чернігівською та Переяславською землями. Після монгольської навали назва поширилась на інші східнослов'янські землі де існували приходи християнської церкви візантійського обряду (так звана руська віра): з'явилися Біла, Чорна, Червона або Галицька, Мала Русь тощо та їх населення. **3).** До держави, які включала землі Русі (Київська Русь), держава зі столицею в Києві, що сформувалась у IX-X століттях. Потрібно зазначити, що латинська назва Русі - «Рутенія», за всю історію свого існування не використовувалась по відношенню до Московії, як до Північно-Східної Русі, а вживалась виключно до земель сучасної України та частково Білорусі, та Південно-Східної Польщі. Від слова «Русь» походить прикметник «руський». В латинських, європейських джерелах «Русь» мала декілька назв, що відрізнялись своїм написанням: «Рутенія», «Russia» тощо. Самоназва «Руссия» була введена

Московським князівством в 1721 р., згодом стала - «Росія», тому, що за особливостями своєї анатомії та артикуляції, вимовляти слово «Росія» – легше ніж іноземне «Руссия». До речі, Сибір для московського царя підкорювали українські козаки на чолі з Ярмаком. Саме таке справжнє ім'я цього видатного козацького отамана, що походить від українського слова «ярмо», а не Єрмак, як це стверджують російські історики.

Українська мова: Право та обов'язок. Володіння державною мовою в Україні повинно стати обов'язком громадянина. Своєю чергою, держава гарантує створення всіх можливостей для вивчення мови – зокрема й для тих громадян, хто не зміг зробити це в минулому. Мається на увазі створення системи курсів української мови (на кшталт таких, що вже кілька років у різних містах працюють завдяки зусиллям громадських активістів). Тож головне – це бажання самих громадян.

Окрім президента, депутатів, дипломатів, офіцерів, працівників органів правопорядку та всіх чиновників і представників влади усіх рівнів, вільно володіти українською мовою зобов'язані адвокати, нотаріуси, лікарі й медичні працівники, вчителі, працівники патронатних служб та інші посадові й службові особи державних та комунальних підприємств.

Єдиною мовою освіти та науки є державна мова. Часи, коли викладач, навіть користуючись україномовним підручником, пояснює матеріал російською, мають відійти в минуле. У навчальних закладах національних меншин навчально-виховний процес, разом із державною, здійснюється й мовою меншини. Утім, зовнішнє незалежне тестування (окрім тестів з іноземних мов) усі випускники шкіл складатимуть українською.

Починаючи з 1 вересня 2018 року, українська стане обов'язковою мовою освіти на всіх рівнях. Через рік – у галузях культури, охорони здоров'я, інформаційних системах та друкованих ЗМІ. Через два роки почне діяти вимога іспиту зі знання мови для отримання громадянства й призначення на державні посади. Закон пропонує ввести кримінальну відповідальність за «публічне приниження чи зневажання» української мови, зробивши це тотожним нарузі над державними символами України. Згадане «зневажання» – це не про суржик, як багато хто думає. Це, наприклад, до тих висловлювань: «не розумію цієї

телячої мови». *А на москалів не вважайте, нехай вони собі пишуть по-своєму, а ми по-своєму. У їх народ і слово, і у нас народ і слово. А чиє краще, нехай судять люди* (Т. Шевченко).

Імена й прізвища громадян мають писати державною мовою згідно з правописом. Іноземною мовою вони не перекладаються (тобто, у паспорті Михайло - Майклом стати не зможе). А ось Анна зможе бути саме Анною, а не Ганною, оскільки «фізична особа має право на транскрибований запис її прізвища та імені відповідно до своєї національної традиції».

Торгові марки своїх назв не змінять, тож «Coca-Cola» залишиться собою. Новими термінами, стандартами транскрибування й транслітерації, українською мовою жестів та правописом займатиметься Термінологічний центр української мови. Важливо прийняти реальність, що без урегулювання мовного питання у правовій площині, під тиском іншомовного інформаційного поля, Україна ризикує втратити одну з рис своєї ідентичності, і цього разу вже не тільки етнічної чи національної, а й державної.

Що таке українська лайка? Лайка існує практично у всіх мовах світу – і в українській також. При цьому історичні українські образи більше концентрувалися на ректальних нюансах, але під впливом російської мови популярною став також інший вид нецензурної лексики – пов'язаний зі статевими органами.

Чи не найперший літературний приклад вітчизняної лайки можна знайти в поемі «Енеїда», де Іван Котляревський для колоритного опису героїв вживав чимало лайливих слів. Серед них: Юнона – суча дочка, Венера – плюгава, невірна, пакосна, халява, Нептун – «іздавна був дряпичка», Еол – хабарник. Також вживались слова «дурень», «морду розміжжу», «чортові сороки» тощо. Найуживанішим є слово «срака», яке здавна використовувалось в безлічі контекстів, починаючи від варіантів посилення опонента саме туди, до фізичного пред'явлення дупи, як образливого жесту. Також часто використовуються «споріднені» з темою слова: гімно, або гімно собаче, гімнюк, засранець, серун, дристун, бздюха. Також характерним є використання різного роду прокльонів: «А щоб ти здох»; «бодай тебе комар». Інший приклад, а щоб ти всрався, бодай тобі повилазило, трясьця твоєї матері (це хвороба, лихоманка), хай вам грець, щоб тебе чорти забрали тощо...

НУЛЬОВИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Ми нічого нового не вигадаємо, коли візьмемо слова М.Кропивницького: - Де зерно, там і полова і прив'яжемо їх до нашої теми. Творчий задум драматурга у відповідній п'єсі полягав у тому, щоб зобразити будні сільської родини без мелодраматичного ефекту, етнографічних прикрас та показати ідіотизм тогочасного сільського життя. Кропивницький хотів, щоб п'єса примусила глядачів задуматися над причинами, які це зло породжують. Ми ставимо питання: - Як нам сьогодні відрізнити зерна від полови в українській мові?

Протягом останніх трьох десятиліть стурбовані українці багато чого робили, аби не допустити занепаду своєї «калінової» мови. Створювали згуртовані й тематичні сайти, складали та підписували петиції, проштовхували нові «мовні» закони, не раз самі подавалися в політику, зазнавали знущань із боку українофобів усіх мастей, жбурляли гроші в обличчя російськомовним продавцям та виганяли з етеру принципово російськомовних дискусантів... Єдине чого вони не робили за жодних обставин – не намагалися поглибити свої знання з мовного питання.

Читачеві, який щиро вболіває за долю українського слова, але шкодує часу на ознайомлення з теорією його відродження пропонуємо застановитися над таким фактом. Чверть століття це термін, за який школяр може стати професором. Наші борці за мову не обтяжували себе вивченням жодних теорій. Чверть століття їхніх змагань принесли нульовий, якщо не від'ємний результат за 28 років. Вам не шкода часу та цілої епохи марних зусиль, втрачених шансів та масової зневіри? А може праві ті суб'єкти, які зазначають: «Власна українська мова - це наріччя російської мови»? Чому російська наука стала проповідувати: «исконное единство русских наречий»?

А що ж наукове українське мовознавство? Фонетика – розділ мовознавства, який вивчає звуковий склад мови. Лексика - сукупність слів певної мови. Фразеологія - розділ мовознавчої науки, що вивчає фразеологізми, стійке сполучення слів, яке за значенням дорівнює одному слову (зарубати на носі - запам'ятати; як кіт наплакав - мало; розбити глек – посваритися). Морфеміка (будова слова) - розділ мовознавства,

що вивчає значущі частини слова (морфеми) - є корінь, префікс, суфікс, закінчення. Морфологія - це розділ граматики, що вивчає граматичну будову слова: особливості словозміни, граматичні форми слова, способи вираження граматичних значень, властивих слову. Де центральне місце в морфології належить вивченню частин мови - це лексико-граматичний клас слів, який характеризується узагальненим лексичним значенням, морфологічними і синтаксичними особливостями. А ще є іменники, прикметники, числівники, займенники, дієслова, дієприкметники і так далі. І усе це наукове мовознавство ви вивчаєте в школі (наука про природну людську мову загалом і мови світу як її представників).

Мова тісно пов'язана з мисленням і свідомістю, зокрема з філософією, з логікою, з психологією, з історією. Різноманітність функцій мови зумовила виникнення нових наук на межі мовознавства і соціології, мовознавства і психології: соціолінгвістика, психолінгвістика, етнолінгвістика тощо. Пам'ятки української мови дійшли до нас з XI віку, але й вони свідчать, що вже тоді наша українська мова мала свої основні риси, відмінні від рис (пізнішої) московської мови, а ще пізніша «переназва» - російська мова. **Російська абетка** - абетка російської мови, у теперішньому вигляді з 33 літерами, існує фактично з 1918 року (офіційно тільки з 1942 року: раніше вважалося, що в російській абетці 32 літери, оскільки Е (укр. - Є) та Ё (укр. - ЙО) розглядалися як варіанти однієї літери). То ж російська мова, є окремою самостійною мовою, але супроти праслов'янської мови, вона тільки - наріччя.

Самоназвою людей Московщини з їхньою мовою було «православніє», рідше «руськіє». Іван Аксаков в листі до письменника Ф. Достоевського пише: «Мудра річ написати заклик до русского народу, як його пишуть в інших країнах: «французи» або «британці» - «Русские» - не годиться, сама мова не терпить. А на всіх сходках щоденно по всіх просторах Росії виголошуються промови із закликом: «Православные». Ось як російський народ визначає свою національність...». Цікаво, що слова - українець, русин (карпатський українець) білорус, половець, татарин, монгол і так далі -

іменники, а «русский» – прикметник. Це є додаткове свідчення того, що «руські» (русские) означає людей, які комусь належать. А точніше, мають належність до історичної Русі, а саме до Київської Русі.

З історії виходить, що Українська династія князів занесла з півдня Русі на північ і свою державну назву Русь, а спільність держави зробила цю назву спільною для півночі й півдня вже в період «сивої» давнини. Русь - це була тільки державна назва.

Державна єдність для розвитку мови - це чинник великої ваги, але не вирішальний, тим більше, що й сама ця єдність не була довгою, у 1125 році, по смерті великого князя Володимира Мономаха - назавжди порвалася. А ще ніколи не було якоїсь спільної «руської» чи «праруської» мови.

Якщо спитати стурбованих українців, що загрожує нашій «солов'їній» мові на початку XXI ст., то понад 90% отриманих відповідей міститимуть посилання на «русифікацію», «наслідки русифікації» тощо. Принаймні саме з такого бачення проблеми виходять майже всі ініціативи прихильників українського слова.. Між тим небезпеки є набагато численнішими та більш розмаїтими, ніж ми схильні собі уявляти. Тому спробуємо дати дуже грубу, приблизну, але по змозі таки комплексну оцінку ситуації. Початок багатьох мовних явищ треба шукати не з впливу північної мови, а ще на прабатьківщині. Московіти тільки з політичних міркувань притягують українську мову до мови російської.

Про русифікацію вже було сказано досить багато слів. Нав'язування Україні т. зв. «двомовності» залишається одним із наріжних каменів української стратегії Кремля, який досі, навіть за умов війни з Україною, диспонує розгалуженою мережею внутрішньо-українських знарядь та каналів впливу. Свою безвідмовну заангажованість у курс Москви, зокрема й у мовній царині, демонструють сотні вітчизняних політиків, адміністраторів, різносортих «аналітиків», журналістів, митців. Їх підпирають ті мільйони простих, ніким не підкуплених українців, для яких російська мова та російськомовна культура стали своїми, рідними, єдино зрозумілими та поцінованими ще з періоду комуністичної пропаганди СРСР, й які відтак самі (мимо власної волі) перетворилися на агентів і поширювачів русифікації.

Повторюємо. Антропологія ясно й докладно довела, що расово українці, росіяни й поляки - це різні окремі народи. Так само різні в них мови, кожна сама в собі самостійна, а для дослідю цього треба брати мову в цілому: в фонетиці, в формах, в складі слова, словнику, наголосі й т. інше, - тоді тільки впливає перед нами кожна мова, як цілість у самій собі, як мова самостійна. Ви вже знаєте, що Московія та московська мова зародилась на території Залісся. Пригадайте Ростово-Суздальське князівство XII-XIII ст. з якого, власне, й веде відлік історія сучасної Російської Федерації, як землі фіно-угорських племен, зокрема народу меря. Це було князівство з наймолодшим Рюриковичем на чолі, що справно платило данину русичам (Києву). Проте сучасна Росія (РФ) не може з цим змиритися, бо це не «по-імперськи». Кремль воліє спотворювати історію на свій розсуд, намагаючись вивести родовід: як не від Риму, то від Київської Русі... Назва «Русь» поширилася від Києва, про це пишуть літописці, фіксуючи переміщення князя чи митрополита, наприклад, з Новгороду до Києва, казали: «він пішов у Русь». Спершу назва «Русь» стосувалася лише середнього Подніпров'я, потім поширилася на північні землі. І лише з XIV ст. з Руссю стали ототожнювати себе Володимирщина та Суздальщина. Історико-політичну боротьбу за спадщину Русі наші північні сусіди (Московіти) розпочали приблизно в 1460-1480 роках, коли Московське князівство почало виходити з-під опіки Золотої Орди. 1547 року, коли Іван Грозний прийняв титул царя Великого та князя всієї Русі, вони й оголосили себе єдиними спадкоємцями всієї Русі, що існувала до монгольського вторгнення. Зауважимо, що до XIV ст. слова «Русь», «Руська земля» не мали національного значення. Ці поняття вживали у конфесійному значенні. Тобто «Руська земля» була «землею православних». Національна свідомість, у нашому розумінні цього висловлювання, з'являється лише тоді, коли народи почали перекладати тексти Святого Письма своєю мовою. В Україні це - Пересопницьке Євангеліє, у Росії - Геннадіївська Біблія. Вороги української мови й зараз стверджують, ніби вона - це «австро-польська видумка». <http://expres.ua/main/2018/07/09/300917-rus-nasha-krapka>.

Пояснення. 1) *Пересѣпницьке Євангеліє* – визначна рукописна пам'ятка староукраїнської мови та мистецтва XVI ст. Один із перших українських перекладів канонічного тексту Четвероевангелія. Один із символів української нації. Появу книги фундувала волинська княгиня Анастасія Заславська

2). *Геннадіївська Біблія* - перший повний список книг Біблії церковнослов'янською мовою. Сформована 1499 р. у Новгороді завдяки діяльності новгородського архієпископа Геннадія. Окрім збирання доступних на той час слов'янських текстів, було наново здійснено переклади відсутніх книг (Параліпomenон (Хронік), Ездри, Неємії, Товита, Юдит, Премудрості Соломонової, 1-ша та 2-га Маккавейські, частина книги Естер) із латинської Вульгати, чеських списків, із масоретського тексту. У Геннадіївській Біблії було використано запозичений з латинської Вульгати та німецької друкованої Біблії поділ на книги та розділи. Пізніше з неї було зроблено кілька списків (копій), один з яких привіз до України за згодою російського царя Івана IV писар Великого князівства Литовського М.Гарабурда. Цей список став основою для підготовки і видання Острозької Біблії (1581 р).

3). *Острозька Біблія* - перше повне видання всіх книг Св. Письма церковнослов'янською мовою, здійснене в Острозі 1581 року заходами князя Костянтина Острозького і підготовлене гуртком учених при Острозькій школі. Надрукована друкарем Іваном Федоровичем (Федоровим), на папері з філігранями Буської папірні і містить 628 аркушів, з численними заставками, кінцівками та ініціалами. З уніфікованим правописом була передрукована 1663 р. в Москві, з подальшими текстовими виправленнями (історії). Згодом стала основою Синодальної (Єлисаветинської) Біблії 1751 і 1756 років.

4). *Єлисаветинська Біблія* видана в 1751 році церковнослов'янською мовою, під час правління імператриці Єлисавети Петрівни. Одним із завдань реформ патріарха Никона в середині XVII ст. була підготовка до видання Біблії, виправленої за грецьким текстом. Однак цей проект не був здійснений. Питання про підготовку виправленого тексту Біблії поставив Петро I і згідно з його указом від 14 листопада

1712 року «Про ревізії тексту Біблії по грецьким і латинським джерелам», робота над новою редакцією була розпочата під керівництвом ректора московської Слов'яно-греко-латинської академії Феофілактом Лопатинським і Софронієм Лихуд. Однак після смерті Петра I ця робота припинилася. Єлисаветинська Біблія з незначними правками до теперішнього часу перевидається в Руської Православної Церкви Московського патріархату.

Що це за пресловутий «руський мир» в Україні? Давайте глянемо на «Русский мір» без прикрас. Від «Руського миру» в Донецьку - волосся стає дибки. На бізнес 50-70% оподаткування, дві митниці, зв'язок знову відключили, комендантська година, ціни як в великих містах Росії. Промисловість стоїть, шахти ріжуть на метал. Макіївка «просіла» в землю на 30-50 см так як воду з шахт ніхто не відкачує. Місцеві правителі навіть хочуть гроші з гуманітарної допомоги брати. І це все зробила Росія. Це називається окупація української території.

Від «Руського мира» виходять й інші загрози, наприклад, для українського слова. Її джерелом є більша комунікативна потужність російської мови. Причому говоримо як про екстенсивну (за кількістю мовців), так і, про інтенсивну потужність – показником останньої слугує кількість доступних у кожній мові джерел інформації та суспільних практик. Комунікативно, українською мовою, ми не можемо переглянути кінофільм або телепередачу, ні знайти потрібну інформацію (потрібної якості), ні поспілкуватися з цікавими людьми, або що боляче дотикає кожного українофона, радіоєфір став російсько-мовним.

На відміну від української, російська мова на більшій частині свого ареалу є повнофункціональною та адекватно використовуваною її носіями в усіх їхніх практиках та потребах. Натомість майже всі україномовці в частині своїх практик (праця, навчання, спілкування в соцмережах тощо) використовують російську мову, а в інших – без міри захаращують лексику російськими словами та зворотами. Навіть лексикон російськомовного злодія, хоч який малосумісний зі словником Ожегова, відповідає неписаним нормам саме російського, а не, скажімо, німецького чи турецького кримінального сленгу. Натомість ні кримінального, ні так само молодіжного, робітничого,

«айтішного» чи якого іншого власне українського сленгу практично не існує – майже всі сленгові слова та звороти, використовувані україномовними верствами відповідних груп населення, є запозиченнями з російської або через російську мову. Трагічності цієї ситуації можуть не зрозуміти ті, хто виніс з освітніх закладів переконання у меншовартості нелітературної лексики, але насправді відсутність у мові власних нелітературних форм є нехибним свідченням її занепаду! Ми не розглядаємо способи розв'язання проблем українського слова, проте мусимо зауважити, що цю хворобу мови подужати зусиллями політиків та/або філологів практично неможливо.

1). Цікаве морфологічне підтвердження спадкоємності України від Русі, що полягає у використанні в російській мові прийменників «на» і «в». Так, по відношенню до «Русі» та «України» вживають прийменник «на», і не вживають його по відношенню до Росії. Порівняйте: «на Русі», «на Украине» і про себе вони зазначають «в России». Ми ніколи не чули, щоб московіти сказали «поехали на Москву», або «на Казані».

2). На Синоді константинопольського патріарха в 1303 р. під час розгляду питання про утворення Галицько-Волинської церковної митрополії було ухвалено називати тодішні Київське і Галицько-Волинське князівства *Мікро Russia* (Мала Русь), російською стали називати – «Малороссия», тобто (Русь старша, початкова, основна, давніша), а Залісся й Новгородщину - *Megale Russia* (Велика Русь, що означало Русь пізніша, похідна, новостворена). Оскільки у Візантії здавна закріпилася назва наддніпрянських слов'ян з коренем «РОС» (народ Рос), вона відбилася і в терміні Росія, який остаточно утвердився на кінець XV ст. Для прикладу, титул «всія Русі», і назви Мала Росія та Велика Росія вживалися лише в церковній практиці й не поширювалися на світське діловодство. У сфері державного управління і суспільних відносин протягом X-XIII ст. Руссю вважалася лише Наддніпрянська Русь. Як видно з тогочасних літописів, якщо хтось із Новгорода, Ростова чи Суздаля вирушає до Києва, Чернігова або Переяслава, це сприймалося, що він «їде на Русь». Таким чином розуміли сучасну територію України. Іноземці (Павло

Алеппський, А. Мейерберг, А. Олеарій та інші), які у XVII ст. побували на землях, що нині називаються Росією, бачили Московію і Україну різними державами, населеними відмінними народами, кожний із своєю власною мовою, побутом, правами, про що і описували у своїх замітках. Отже, терміни Росія, Малоросія, Великоросія та всі похідні від них слова сформувалися в церковних канцеляріях вселенського патріарха. «А ви знаєте, що таке Малорос? Ні? Паршивець, просто кажучи, ні те ні се. Він, бачите, собі з походження - українець, з виховання - руський, з переконань - неук у всьому, що торкається рідного народу, по вдачі - боягуз, себелюб, раб. От це малорос». (Володимир Винниченко).

Після Євромайдану 2014 р. знову піднялася сильна русифікаційна хвиля в Україні. Бачимо і суто мовні ознаки швидкого її занепаду. Наприклад, відсутність українського сленгу. Сленг – це те, що робить мову жаданою, цікавою, такою, що збуджує і провокує увагу. Українського продукту на телебаченні зараз напевно менше 20 відсотків. І той – бездарний і провінційний. Це цілком свідома русифікаторська політика, що здійснюється дуже тонко. З одного боку, виголошують гасла про нібито єдність країни, про те, що мова не має значення, а під столом робиться послідовна політика русифікації України.

Зараз, за умов війни і сотень тисяч переселенців, поширена думка, що українізація може посилити чвари в країні. Це фікція, яку передають із російських ідеологічних центрів, (із Москви). Справжнім джерелом напруги в Україні є масова дискримінація мільйонів її громадян за національно-мовним принципом. Виявив цієї дискримінації безліч. Це і відчуття некомфортності чи навіть відкритої ворожості, яке переживає кожен, хто говорить українською мовою в Києві, Одесі, Харкові та інших зросійщених частинах країни. Це масове порушення конституційно закріпленого статусу української як державної найвищими керівниками уряду, включно з Президентом, міністром внутрішніх справ, головою Національного банку. Це відсутність українських програм на телебаченні та радіо, газет і журналів у кіосках. Доки це продовжуватиметься, доти українці почуватимуться приниженими, маргіналізованими: як казав Шевченко – «на нашій не своїй землі». Погоджуватися з таким

станом речей значить потурати тим, хто поділяє країну, хто в цивілізаційній війні з Москвою став на бік ворога і воює з власним народом.

Сьогодні багато кажуть, що Україна складена з різних шматочків, і цим підіграють ворогові, хоче він того чи ні. Хіба Польща не складена зі шматочків? А Італія, а Франція, а Сполучені Штати? Історія чи не кожної сучасної країни – це історія зшивання-загарбання шматочків. Насамперед Росія складена зі шматочків. Але ж ніхто там цього не каже. Вони стараються звеличити свою країну. А в Україні – кажуть... Зараз наша політична еліта – це олігархат і ті, хто його обслуговує. Вона антиукраїнська і антидержавна. Сподіватися, що вона якимось реформує себе зсередини, наївно. Її можна змінити тільки тиском знизу – з використанням механізмів виборів, Майданів, акцій громадянської непокорності тощо.

Втрата українською мовою здатності до стихійної експансії свідчить про критичний брак її життєвої енергії, який дається взнаки багатьма способами. Так, у вільний від «чергової революції» час сірі будні незалежної України раз у раз спалахують презентаціями масштабних російськомовних культурних або інформаційних проєктів. В кіосках з'являється новий розкішний «глянець», телеекрани заповнюють «Лига смеха», чергова команда КВН перетворюється на «елітне» шоу й починається клоунада... Щораз під час таких імпрез ловиш себе на простих питаннях: чому мовчать україномовні медійники та митці? Чи існують вони взагалі? Якщо таки існують – чим таким важливим зайняті, що наслідків цих занять не видно «наживо» вже 27 р.

Ми схильні шукати просте пояснення творчої депресії українського світу – мовляв, великі проєкти потребують великих грошей, а такими володіють лише олігархи, які в Україні є поспіль російськомовними. Гарзд, але для створення україномовного сайту (як приклад), про кімнатні рослини, загадки археології тощо, не потрібні мільйонні кошториси! А ще у царині «малих форм» присутність української мови ще менш помітна, ніж на олігархічних каналах... Себто маємо говорити не про звичайне недофінансування, а про самовбивчу соціальну деп-

ресію. Пояснення останньої - є лише наслідками московського поневолення. Мусимо пригадати, що сучасна мова живе не лише у вустах своїх носіїв, а й у системі інституцій, покликаних її підтримувати та розвивати: академічних установ, громадських організацій, творчих спілок, фондів, видавництв, закладів культури тощо. Якість цих інституцій величезною мірою визначає стан здоров'я мови. Між тим переважна більшість українських структур такого роду глибоко вражені вірусами кумівства, консерватизму та бездіяльності. Подовгу «засиджуючись» на своїх посадах, їхні керівники (жирні папи та товстозаді мами), привчаються розглядають підлеглі організації як власні вотчини, проштовхують зручних для себе людей і люто поборюють будь-які проблиски нестандартного мислення, таланту, несанкціонованої активності.

Контрпродуктивність цих структур становить, принаймні, не меншу загрозу для майбуття української мови, ніж усі підступи проросійської «п'ятої колони». Тим більше, що це явище небезпечно корелює із загальною ситуацією в Україні, яка, з тяжкою бідою здобувши омріяний суверенітет, одразу заблукала в трьох соснах і перетворилася на типову «failure state»: бідну, некомфортну й небезпечну для своїх мешканців, з кричущою соціальною несправедливістю, корумпованою владою, нездатною ні розбудувувати країну, ані надихнути народ робити це самостійно. В свідомості тисяч громадян та руйнація, якої зазнала колись квітуча радянська республіка Україна проектується на мову, як символ її невдалої суверенізації. Одні з них розглядають «українізацію» в контексті численних провальних ініціатив влади з «покращення» ситуації, а другі – на тлі власного дедалі відчутнішого бажання пошукати собі або своїм дітям кращої долі поза межами цієї держави...

Сьогодні у світі нараховується близько 6 тис. 500 мов, однак 2 тисячами з них розмовляє менше, ніж 1000 людей. У 55 країнах англійська мова вважається офіційною мовою. Всього у світі розмовляють англійською, як іноземною мовою 750 млн. людей і більше мільярда - в процесі вивчення мови. Сучасна українська мова містить приблизно 256 тисяч слів.

Перший український «Буквар» видали в 1574 році у Львові.

Грізну й водночас слабо осмислену загрозу для виживання українського слова становить галопуюча депопуляція України. Послідовне й стрімке зменшення чисельності українців гостро ставить питання про сенс відродження мови, як проекту, розрахованого переважно на майбутні покоління. Міркування на цю тему не раз «підсолоджують» розважаннями про відповідність української ситуації європейським тенденціям, забуваючи, що на здоровий і хворий організми по-різному впливає навіть та ж інфекція...

Старіють і вимирають нині майже всі європейські нації, але вони, на відміну від нас, здебільшого є вповні сформованими, диспонують економічними можливостями та ефективною управлінською верствою. Тож ми маємо всі шанси не виборсатися з тієї самої демографічної кризи, з якої ці нації ще знайдуть для себе певні способи виходу. Захід не виявляє значного зацікавлення у відродженні української мови й легко може перетворитися на противника цього процесу, щойно він буде представлений (а охочих це зробити є аж задосить) у контексті націоналізму, переслідування меншин абощо.

Увага. Дуже цікавим є досвід державного будівництва і роботи ізраїльського кінематографа. Вони пропонують нам чудову модель націєтворення на екрані. Ізраїль оточений ворогами, він у стані постійної мобілізації. Ця нація спромоглася створити за кілька поколінь власну ідентичність, як підмурок держави. Тим, хто не володіє івритом, тобто державною мовою, загрожує дискомфорт і дискримінація. Разом з тим новим громадянам пропонували широкі можливості опанувати мову країни. Іврит був ще зовсім недавно мовою майже винятково священних книг. Ним, крім рабинів, мало хто розмовляв. Ізраїльтяни зробили з нього живу, трепетну, сучасну мову, що обслуговує всі галузі спілкування. Ніхто в Ізраїлі не ставить під сумнів постулат «Ізраїль – це є держава євреїв і для євреїв». Тим часом у нас, якщо скажеш, що Україна – для українців, тебе звинуватять у фашизмі. Емоційні декларації на кшталт «живеш в Україні – мусиш знати її мову»! слабо корелюють із власним українським досвідом поведінки у схожих ситуаціях.

В модерному світі ринкові імперативи поширюються на всі сфери суспільного буття, зокрема й на сферу побутування національних мов. Останні дедалі більше улягають невблаганним законам конкуренції та відсіву неконкурентоспроможних. Одним із наслідків глобалізації є стрімка інтенсифікація міграційних потоків. Наприклад, бідна, необлаштована, просякнута ксенофобськими комплексами Україна наразі не надто приваблює мігрантів, та все одно тисячі їх з різних причин щороку осідають саме тут і цей процес набиратиме сили, якщо обіцянки довгоочікуваного «покращання» від певного моменту таки почнуть виконуватися. Для будь-якої держави становить неабияку проблему масовий приплив людей, чужих її корінному населенню за мовою, звичаями та світоглядом. Однак заможні й сформовані нації створюють достатньо потужні спонуки, аби ці люди асимілювалися з корінним населенням чи принаймні опанували його мову.

Як приклад, пригадаймо, що з-поміж сотень тисяч етнічних українців Казахстану - казахську мову опанували хіба одиниці, а тисячі українських заробітчани в Каталонії спілкуються з її мешканцями винятково іспанською... Навряд чи вірмени, в'єтнамці чи сомалійці, яких доля закинула в Україну, будуть масово дотримуватись іншої мовної поведінки. Життя штовхає цих людей до опанування російської мови, як більш поширеної та важливої для виживання в Україні, а відтак потік міграції обертає жорна русифікації...

Московська пропаганда вигадувала такі нісенітниці, що це просто не вкладається у голіві. Наприклад, так звана шапка Мономаха, яку тривалий час вважали подарунком візантійського імператора Костянтина Мономаха своєму онукові, Володимиру, насправді належала ханові Узбеку. Він подарував її московському князю Івану Калиті, як своєму васалові. Тоді шапка була символом влади, а прийняти її - означало цю владу визнати. На думку Московітів це давало їм право на титул «цар» (як цезар в Римській імперії). Жодного стосунку до історії Русі цей артефакт не має. Сучасна шапка Мономаха - головний убір тубетейка з соболиним обрамленням, прикрашений коштовним камінням і хрестом XIV ст.

Цікаво, але в «Оружейній палаті» Московського кремля зберігаються дві Шапки Мономаха: Шапка Великого наряду (про яку зараз йде мова) і так звана «мала шапка другого наряду». Вона у всьому копіює історичну регалію, лише трохи поступаючись їй у багатстві й красі. Друга була спеціально виготовлена для вінчання Петра Олексійовича, як співправителя Івана V. В той час на престол сходили два правителі, і було потрібно дві коронаційні регалії.

Як бачимо, з попередньо викладеної інформації, перед українською мовою постає багато розмаїтих викликів. При тому деякі серйозні проблеми не надаються для стислого ознайомлення. Спробуємо оцінити реальну загрозу та вартість численних декларацій з цього приводу про те, що для спасіння мови достатньо обрати «правдиву українську владу», видати «правильні» закони, показати приклад тощо. На жаль, саме такими бачать способи розв'язання проблем українського слова не лише стурбовані його долею прості громадяни, а й поважні інтелектуали, очільники політичних та громадських структур.

Направду важко сказати, чи маємо ми змогу успішно протиставитися всім оцим викликам. Колективна воля мовців здатна творити дива! Якщо до порятунку свого «калинового дива» українці поставляться так, як віддані діти ставляться до порятунку тяжко хворої неньки, наслідки наших зусиль, безумовно, будуть добре відчутними. Для цього, зокрема, треба посунути з владних кабінетів, правоохоронних органів, судів, ВР та КМ зарослих мохом політиків та чиновників, і дати дорогу молоді. В першій такий ешелон попаде багато прибуд, будемо робити другий та третій ешелони і таки доб'ємося покращення. Чужий дядя проблемами України займатися на буде.

Така серйозність ситуації спонукає до тверезого формулювання висхідного завдання. **По-перше**, зберегти живе українське слово на максимально більш розлогій території (не встановлюючи наперед її меж!), у вустах якомога більшої кількості людей, на довший час, в усій повноті його функцій та можливих застосувань. **По-друге** – повністю звільнити україномовність від таких її конотацій, як соціальна неповносправність, дискримінація, незахищеність тощо. Таке завдання не може бути програмою «глухої» оборони, бо «своєї землі» в нас нема й боро-

нити по суті майже нема чого. Зарадити справи, ми здатні на рішучий наступ укупі з конструктивною розбудовою українського мовного простору! Не слід забувати, що єдиною альтернативою відродження є болісний і принизливий шлях відходу в небуття – і вибір тут не за політиками, а за нами самими.

Про політику русифікації. *Русифікація (термін, калюкований з російської мови), або зросійщення, змощкшення - сукупність дій та умов, спрямованих на зміцнення російської національно-політичної переваги в Україні та серед українців, за допомогою переходу чи переводу осіб неросійської національності на російську мову й російську культуру та їхньої подальшої асиміляції. Русифікацію зумовила державна політика російських режимів - спочатку царського, а згодом радянського й сучасного неоімперського, та обставини, що в них перебували або перебувають унаслідок своєї належності до Російської імперії неросійські народи. Русифікація здійснюється за допомогою різноманітної системи заходів, переважно таких, як навчання в російських за мовою викладання школах, мішані подружжя, перебування в російськомовному середовищі (армія, російськомовні установи, підприємства, будівництва тощо), переміщення населення, відривання людей від національної групи і від національної мови й культури, позбавлення етнічної та національної свідомості, накидання російської мови як мови зв'язку й порозуміння, так званої «другої мови неросійських народів». А ще дуже дієвий спосіб русифікації – це змішування двох мов, те, що ми називаємо політикою мовної шизофренії. Для прикладу, советський режим не допускав, щоб на телебаченні чи радіо один диктор говорив українською, другий – російською мовами. У жодній країні світу такий формат не практикується. В Україні роблять вигляд, що це нормально. Можна бути етнічним українцем і водночас запеклим ворогом свого народу. Для нас, українець – не той, хто має українську кров, а той, чиї дії об'єктивно розвивають і зміцнюють демократичну українську державу. Кілька років тому ЄС отримав Нобелівську премію миру за те, що протягом 60-ти років на його території не було війн. Якщо змогла Європа - зможемо і ми. Україна - також Європа.*

ПОШУК МУДРОСТІ

13 липня 2018 року (це була п'ятниця – 13), діда Опанаса запросили до бібліотеки-філії № 5 МЦБС м. Кропивницького вул. Водоп'янова – 60 на творчу зустріч з жителями мікрорайону Кушівка. Замість запланованої 1 години, люди спілкувались більше 3 годин і не помітили як пролітає час. Бо храмом духовності, місцем збереження книжкових скарбів, осередком цікавого спілкування і відкриття прекрасного є Кушівська бібліотека-філія № 5. Тут кожен житель може реалізувати своє конституційне право на вільний, рівноправний доступ до найрізноманітнішої інформації, отримати можливість для безперервної освіти, для гармонійного розвитку своєї особистості. Ми живемо в дуже цікавий час. Наука й технології відкривають нам нові світи, про які раніше ми могли хіба що мріяти. Зазираючи у наше майбутнє з усіма її проблемами й небезпеками...

Але так було не завжди, зауважив наш літературний герой старий Опанас. Згадаймо слова Бенджаміна Франкліна, останнього видатного науковця й водночас державного діяча Америки, коли його передбачення стосувалось не наступного сторіччя, а наступного *тисячоліття*. У 1780 році Франклін із жалем зауважив, що люди часто ставляться одне до одного як вовки, - здебільшого через те, що їм складно виживати в цьому суворому світі. Це ж само можна сказати й про Україну. Я прожив довге життя і багато бачив різного, мабуть від цього й посивіла моя голова, промовив старий Опанас.

Пригадайте як Бенджамін Франклін писав: «Неможливо уявити, як високо може піднятися влада людини над матерією за тисячу років. Можливо, ми навчимося позбавляти великі маси їхньої ваги й надавати їм абсолютної легкості, щоб їх було простіше перевозити. Можливо, сільське господарство вимагатиме менше фізичної праці й даватиме вдвічі більше продукції. Усі хвороби можна буде відвернути або вилікувати, у тому числі й старість, а наше життя - продовжити на скільки завгодно, до допотопного рівня чи й навіть ще більше».

Франклін написав це в ті далекі часи, коли селяни жили безрадісним життям, тяжко працюючи на землі, коли вози, запряжені волами, везли на базар політі потом і слізьми проду-

кти, коли епідемії й голод були звичним явищем і коли тільки окремі щасливчики жили довше, ніж 40 років. (У Лондоні, Петербурзі та Києві 1750 року дві третини дітей не доживали до 5 років. (Прим. Санкт-Петербург з 1712 по 1918 р. був столицею Російської імперії. У 1708 місто Київ став адміністративним центром Київської губернії Російської імперії). Франклін жив у такі часи, коли важко було надіятись, що колись людство зуміє розв'язати оті проблеми. Або, як писав 1651 р. Томас Гоббс, життя було «самотнє, бідне, огидне, жорстоке й коротке».

Проїшли століття (сьогодні - хоч тисячі років відтоді ще не минуло), - пророцтва Франкліна починають збуватися. Настав кінець рабства в усьому світі. Почалося істотне зростання врожайності сільського господарства й поліпшення якості сільськогосподарської продукції. Стрімкий розвиток науки, приніс людству багато користі. Ми стали вільнішими від важкої повсякденної праці й маємо більше дозвілля і таке інше. А у 1795 році не було жодної надії, що ці передбачення колись збудуться, і що саме підуть таким шляхом.

Озираючись сьогодні на передбачення Бенджамін Франклін, маркіза де Кондорсе, Томаса Гоббса та інших, ми можемо належно оцінити той стрімкий поступ науки й технологій, що за останні кілька сторіч створив достатньо матеріальних благ, аби витягнути мільярди людей з мороку й дикунства минулого. Наука витягнула нас із болота і вказала нам шлях до зірок. Але наука не стоїть на місці. До 2100 року людство планує здобути владу міфічних богів, яким колись поклонялись люди і яких боялися. Зокрема комп'ютерна революція дасть людям змогу маніпулювати матеріальними об'єктами самою силою думки, біотехнологічна революція навчить нас створювати живих істот практично «на замовлення» і продовжить тривалість нашого життя, а нанотехнологічна революція може нас навчити змінювати форму об'єктів і навіть створювати їх «з нічого». І це все з часом може привести до виникнення нової планетарної цивілізації. Отже, сучасне покоління людей – найважливіше з усіх, що будь-коли жили на Землі, оскільки саме від нас залежати-ме, станемо ми цивілізацією нового типу, чи скотимося в хаос як наші попередники.

Наука сама по собі морально нейтральна, в то же час наука - як двосічний меч. Один бік цього меча може бити по

бідності, хворобах і невігластву, а інший може вдарити по самих людях. Проти чого і проти кого спрямований цей меч - залежить від мудрості тих, у чиїх руках він перебуває.

Алберт Айнштайн колись сказав: «Наука може визначити тільки, що є, а не що має бути, а поза цариною науки моральні оцінки, як і раніше, доконечні». Наука розв'язує одні проблеми й водночас створює інші, але вже на вищому рівні...

Додаток. Алберт Айнштайн (Albert Einstein; 1879-1955, Принстон, Нью-Джерсі, США) - теоретичний фізик. Як правильно: Ейнштейн чи Айнштайн? Шкільна програма фізики пише: - Більш вживаним є старий варіант Альберт Ейнштейн, але нещодавно в підручнику Астрономія 11 клас

написано Алберт Айнштайн. Візьмемо за приклад, ми кажемо прізвище живописця Брейгель (бо так вимовляють у Росії). Але це невірно, у Німеччині ніхто не зрозуміє, кого маємо на увазі. Там прізвище Брейгель звучить як Бройгель. Водночас прізвище фізика Ейнштейна там вимовляють Айнштайн. Так би мали писати та говорити і ми, а не дивитись на Росію. До нових правил написання слів, вочевидь, доведеться звикати українцям. Фахівці розпочали роботу над змінами до правопису, (більш детально у розділі «Слово про правопис»). Зелене світло новим правилам дав Кабмін, затвердивши черговий склад правописної комісії. За роки Незалежності це вже не перша спроба мовознавців провести реформу українського правопису. Досі всі спроби були безуспішними. Ще 1999 року над реформою працювала група кваліфікованих фахівців під головуванням доктора філологічних наук Василя Німчука. Підготували проект змін до українського правопису, він пройшов апробацію. Далі розіслали вчителям, журналістам, щоб з'ясувати, які зміни їх вдовольняють, а які - ні. Були визначені поправки, які сприйняли 72% української нації. Але тоді впровадження українського правопису заблокували опоненти, бо до обговорення долучились російськомовні ЗМІ, які взагалі не мали б права цього робити, оскільки послуговуються іншою (московською) мовою. Вони стали висміювати зміни, нав'язувати населенню думку, що це не потрібно і призупинили ре-

форму. Згодом, у період, коли міністром освіти був І. Вакарчук, знову була чергова спроба впровадити новий правопис. І знову заблокували. Тож хаос у мовленні наших ЗМІ, у школі, у науці, у видавництвах - триває й сьогодні.

Надаємо ще одну цитату Айнштайна: наука – це прекрасна річ, якщо нею не потрібно заробляти на життя. Всі ми залежимо від матеріальних цінностей: комусь потрібні гроші на аркуш паперу, комусь – на прискорювач частинок. А там, де є інвестування чи оплата праці, там повинна бути звітність та хоча б частковий контроль результату. З огляду на це необхідним стає оцінювання і процесів у самій науці.

Грубий, руйнівний бік науки ми побачили під час Першої й Другої світових війн. Світ із жахом дивився, як наука несе спустошення й смерть у небачених раніше масштабах, - з'явилися отруйні гази, кулемети, запалювальні бомби, що винищували цілі міста, і насамкінець атомна бомба і її аналоги.

Але в кожних діях ми можемо побачити: плюс і мінус, та ж наука надала людству змогу відбудувати міста, зруйновані під час війн, забезпечити мир і добробут мільярдам людей. Справжня сила науки полягає в тому, що вона дає нам більше можливостей і більше влади - водночас залишаючи вибір. Наука підкреслює інноваційний, творчий і незламний дух людства - так само, як і наші разючі недоліки. І саме тут у діда Опанаса пролунали кодові слова: - КЛЮЧ ДО МАЙБУТНЬОГО: це наша МУДРІСТЬ. Отже, наше завдання - знайти мудрість, яка потрібна, щоб правильно орудувати мечем науки. Філософ Еммануїл Кант якось сказав: «Наука - це організоване знання. Мудрість - це організоване життя». На думку наших співавторів, мудрість - це вміння визначити найважливіші питання сучасності, проаналізувати їх у багатьох різних ракурсах, а тоді вибрати те, що несе в собі якусь благородну мету і принципи...

У нашому суспільстві мудрість знайти непросто. Навіть Аїзек Азімов зауважив: «Найсумніше в сучасному суспільстві те, що наука накопичує знання швидше, ніж суспільство накопичує мудрість». На відміну від інформації, мудрість неможливо поширити через блоґи чи Інтернет-чати. Ми сьогодні тонемо в океані інформації, і тому найцінніший товар у сучасному суспільстві - це мудрість. Без мудрості й глибокого розуміння суті

речей ми приречені безцільно плисти за течією, відчуваючи внутрішню порожнечу, коли безмежна інформаційна свобода втрачає новизну.

Тож звідки береться мудрість? Частково - з аргументованих демократичних дискусій (як у нас), де беруть участь не тільки односторонні, але й ідеологічні противники. Ці дискусії часто безладні, неввічливі але завжди - бурхливі, де «гуркіт і дим» народжують істину. В нашому суспільстві ці дискусії є демократичним виявом. Як колись зауважив Вінстон Черчілль: «демократія - найгірша форма правління, за винятком усіх інших, які людство спробувало до цього часу». А Джордж Бернارد Шоу заявив: «Демократія - це інструмент, який гарантує, що нами керуватимуть не краще, ніж ми того заслуговуємо».

Виходить, народна демократія - не проста справа. Над нею треба працювати, особливо в СМІ. Сьогодні Інтернет, з усіма його недоліками й напрацюваннями, поступово стає гарантом демократичних свобод. Питання, що колись обговорювались за зачиненими дверми, нині обговорюють і аналізують на тисячах веб-сайтів. І ще один приклад, це наша з вами зустріч в цій чудовій бібліотеці-філії № 5...

І на останок дід Опанас зауважив про те, що всі диктатори живуть у страху перед Інтернетом, з жахом уявляючи, що буде, якщо їхній народ повстане проти них (як приклад, Євромайдан 2014). Сьогодні жажіття, що змальоване в романі Орвелла «1984», більше не загрожує людству, а Інтернет з інструмента терору - перетворюється на інструмент демократії...

Далі думки діда Опанаса підхватила завідувача бібліотечним закладом (філією) № 5 Котлярова Світлана Валентинівна: ми разом з бібліотекарем дитячого відділу Поповою Ларисою Володимирівною та бібліотекарем абонементного відділу Соколовою Вікторією Володимирівною, давно переконалися: такі дискусії народжують мудрість. Літературні вікторини, альманахи цікавих зустрічей, години поезій і читацькі конкурси, беніфіси та уроки пам'яті - це далеко не повний перелік заходів, що організовує наша бібліотека для своїх читачів. І так ми спонукаємо людей до жвавих демократичних дискусій, бо тільки освічені люди здатні визначати долю нашої цивілізації. Так чи інакше, ці люди самі вирішуватимуть, до якої міри варто розвивати ту чи іншу технологію і в якому саме напрямку...

СЛОВА ЗАКАРБОВАНІ В ЛІТОПИСАХ ТА КНИГАХ

Перед тим, як перейти до викладення теми: «знищення історії, книг та мови слов'ян-руси-чів», зупинимось на перших словах закарбованих в літописах. Ми неодноразово наголошували, що вони були вперше записані в 448 р. н.е. (мед, страва та інше) візантійським істориком Пріском Панікійським на території сучасної України в таборі Аттіли, який згодом розгромив Римську імперію. Це нашттовхує на думки, що книги з'явилися дуже давно, але звичний нам вигляд - придбали далеко не відразу.

Як же виглядали древні книги та оті перші слова? Папір винайшли в Китаї більше 2 тисяч років тому. Рецепт її обробки китаїці тримали в секреті не 100 і не 300 років. Дивина в тому, що перші книги людства, з'явилися задовго до появи паперу.

У Стародавньому Єгипті, наприклад, писали на папірусі. До речі, від слова «папірус» – в багатьох мовах народилися слова, що позначають папір: англійське *paper*, польське *papier* і таке інше. Папірус (а це очерет), ріс на болотистих берегах річки Ніл. З його високих стебел (до 3 метрів) видаляли тверду оболонку, а серцевину розрізали на довгі смужки, які впритул, одну до іншої, розкладали на довгому, змоченому водою столі. Зверху накладали другий шар смужок, але вже поперек першого. Потім поміщали на папірус вантаж. Виділявся при цьому сік і міцно склеював обидва шари. Одержаний лист обрізали, вирівнювали і покривали тонким шаром мучного клею. Тепер на папірусі можна було писати. Писати, але не складати, бо кладений аркуш - тут же ламався. Тому папірусні листи згорталися в трубки.

У стародавньому Пергамі (це місто на півострові Мала Азія) винайшли інший матеріал для письма, а саме пергамент – особливим чином оброблену телячу шкіру. Книги з пергаменту схожі на сучасні. Правда, коштували вони на ті часи безліч грошей: адже на виготовлення тільки однієї книги йшла шкіра декількох десятків телят. Їх тексти також переписувалися від руки. Навіть у досвідченого переписувача на це витрачалось не менше року. Зрозуміло, що купувати подібні книги могли тільки дуже багаті люди, середній клас йшов до бібліотек. Ну, а щоб

книги не пропадали з бібліотек, їх приковували до полиць ланцюгами.

Папірус, пергамент, глина, шовк, бамбукові дощечки, пальмове листя – ось що представляв із себе матеріал для стародавніх книг - апокрифів. Людей здавна приваблювала можливість використовувати якісь таємні знання, щоб отримати владу, багатство чи стати присвяченими. Деякі апокрифи (стародавні книги) були заборонені християнською церквою, бо там записувалися народні сказання, замовляння, прикмети і різноманітні повчання. Ці книги були доступні тільки посвяченим, їхнє авторство приписувалося або самим Богам, або якимось знаменитим героям. Ці книги переховувалися в храмах як «книги таємні». Також вважалося, що їхніми творцями було язичницьке духовенство, яке в народі називали волхвами. Волхви були авторами сотень книг, багато з яких донині не збереглися. Духовна влада постановила *«бегать этих книг, аки Содома и Гомора»*, і якщо вони потрапляли до рук простих людей (або церкви), то негайно спалювались.

Примітка. *Що К. Русь уміла писати до 988 р. – давно заявлено в літературі... та засвідчені писемні джерела (зокрема, угоди Русі з греками, повідомлення деяких східних авторів (аль-Недім) та інші джерела). Тоді чого ж так мало матеріальних свідчень (папірусів, книг) про цю давню праукраїнську писемність? Зараз секрету нема, що тексти, писані до 988 р., знищені*

в язичницько-християнському протистоянні як «бісівські». Митрополит Іларіон у «Слові о законі і благодаті» (XI ст.) писав: «Пітьма бісслужіння щезла, і слово євангельське землю нашу осіяло». А якщо які давні тексти й уціліли, то їх поглинув час: адже вони писані переважно на нетривких матеріалах або дерев'яних дощечках. Дощки були найвигіднішим тодішнім матеріалом для писання. Для прикладу, пригадайте повість М.Коцюбинського «Тіні забутих предків», де описується: «Тоді ватаг вийма з-за череса цілий жмуток дерев'яних колодок і починає читати. Там закарбовано все, в тій дерев'яній книзі, хто скільки має овець і що кому належить». Ось чому розвиток писемної праукраїнської мови був перерваний.

А ще монголо-татарська неволя на якийсь час загальмувала духовний розвиток нашого народу: міста й села були зруйновані, культурне життя завмерло. Певне пожвавлення настало тільки після того, як литовсько-українське військо 1363 р. на Синій Воді розгромило татар й українськими землями оволоділа Литва – спочатку Волиню, далі Чернігівщиною, Київщиною та Поділлям. Галичина ще 1340 р., після отруєння боярами князя Юрія II, підпала під владу Польщі. У Литовсько-Руському князівстві того часу, державною мовою стає українська, точніше, одна з її волинських говірок, адже саме в Луцьку тоді творилися найважливіші державні документи. «Вона була навіть «домовою мовою» деяких литовських князів, нею ж написаний і збірник тодішніх правних постанов, так званий «Статут Литовський» 1529 року, пізніші видання 1566 і 1588 років. Тут треба підкреслити важливу ознаку давньої української «канцелярської чи актові мови», бо в її основі лежала Північно-західна українська мова (про яку ми згадували раніше).

А який культурний центр формував і поширював єдину українську мову? Великі міста України були постійно обсажені іноземцями: Київ був окупований: як не поляками то росіянами, Львів – поляками й німцями. Український люд у цих та інших великих містах був незначний і переважно безправний. Як свідчить О.Кониський у повісті «Юрій Горовенко», у Києві «до 1859 року на головних місцевих вулицях, в неофіційних салонах, в коридорах судів і університету панувала польська мова», а де не польська, то там російська – тільки не українська. Єдина національна мова могла сформуватися тільки там, де сходилися й активно спілкувалися між собою українські люди з різних діалектних середовищ, (як це було в античні часи в Афінах, де творилося грецьке койне).

Наприкінці XVI – у XVII ст. відбувається інтенсивне змішування українського суспільства (а отже, й діалектів української народної мови). А ще до цього людей спонукала кріпацька неволя. Тому не дивно, що в суспільстві почали виникати «центри формування єдиної загальнонаціональної мови», на прикладі Запорозької Січі (починаючи з XVI ст.). Узимку 1609–1610 р. під час польського вторгнення в Росію, за свідченням сучасника, «запорозьких козаків на різних місцях у Москві страшенна сила, рахували їх більше 40 тисяч, і все більше їх прибувало»...

Ви вже знаєте, що однією з найважливіших ознак народності і нації та необхідною умовою розвитку національної культури - є наявність єдиної мови, яка обслуговує всі класи. Уже в літературних пам'ятках XIV-XV ст. чітко відбито риси, властиві українській мові. У XVI - першій половині XVII ст. українська мова, особливо розмовна, «розвивається й закріплюється».

У 1491 р., у Кракові міщанин із Франконії німець Швай-польт надрукував кириличним шрифтом богослужбні книги «Октоїх», «Часослов» і «Псалтир». Ці книги мали велике поширення в Україні, а через неї і в Росії. У Великому князівстві Литовському книгодрукування розпочав білоруський учений-гуманіст Франциск Скорина (бл. 1490-1540 р.). Спочатку у Празі у 1517 р. він видав церковнослов'янською мовою «Псалтир» і частини «Біблії». Переїхавши до Вільно, Скорина видає «Малу подорожню книжицю» (1522 р.) та «Апостол» (1525 р.). А перший український «Буквар» був виданий у Львові у 1574 р. першодрукарем Іваном Федоровим. На жаль, до наших часів дійшов лише один примірник книги. Його знайшли в Римі у 1927 році, а зараз він зберігається в бібліотеці Гарвардського університету. Цікавою пам'яткою (в якій яскраво відбився процес формування української мови), є «Пересопницьке євангеліє» - рукописний переклад євангелія «из языка болгарского на мову рускую», тобто з книжної церковнослов'янської мови - на мову «просту», близьку до тодішньої народно-розмовної української мови. Переклад здійснено у 1556-1561 р. у місті Пересопниці на Волині (тепер село Рівненського району Рівненської обл.) поповичем з міста Санока - Михайлом Васильовичем і архимандритом Пересопницького монастиря Григорієм. Від назви монастиря, якому євангеліє довгий час належало їм, й дістало від них свою назву.

Рукописна книга - це кодекс, що містить твір (або збірку творів) художнього, релігійного, юридичного чи іншого змісту, написаний вручну. Найдавніші рукописні книги в Україні з'явилися у період Київської Русі із запровадженням християнства. У першій половині XI ст. князь Ярослав Мудрий заснував при Софійському соборі скрипторій (майстерню для переписування книг), забезпечений великою бібліотекою, кваліфікованими

писарями і художниками. Саме звідси вийшли найдавніші рукописні пам'ятки: «Остромирове Євангеліє» (1056–1057), «Ізборники Святослава» (1073 і 1076). Книжна справа в цей час була добре налагоджена і в Києво-Печерській лаврі. У XII–XIV ст. важливими центрами книгописання стають монастирі Галицько-Волинського князівства (звідси ймовірно походять «Христинопольський Апостол» XII ст.; «Бучацьке Євангеліє» 12-13 ст.; «Добрилове Євангеліє» 1164; «Холмщини Євангеліє» (Холмське Євангеліє) кінець XIII ст.; «Бесіди Григорія Двоєслова» друга пол. XIII ст.; «Євсієве Євангеліє» (1283), а також Чернігівського, Новгород-Сіверського, Переяславського князівства (пам'ятки не збереглися). До київського книжкового осередку належить найвидатніша пам'ятка рукописного мистецтва ранньої доби «Київський Псалтир» (1397 р).

Найдавніші книги переписувались на пергаменті (спеціально обробленій і пристосованій для письма шкірі молодих тварин: ягнят, телят, козенят). Тривалий час пергамент був привізний, лише з XII–XIV ст. почали користуватись матеріалом місцевого виробництва. Давні книги переписувались уставом: високим, урочистим письмом, що передбачало пропорційність кожного знаку. Робота переписувачів була дуже повільною і вимагала скрупульозного виконання. У художньому оформленні книг переважали орнаменти «візантійського» і «тератологічного» («звіриного») типу, мотиви, запозичені з книг болгарського походження, проте з включенням оригінальних елементів.

Новий етап у розвитку рукописної книги пов'язаний з поширенням у XV ст. нового матеріалу письма - паперу, який був набагато дешевшим, що сприяло значній демократизації книжно-рукописного мистецтва в Україні. Рукописних пам'яток цього часу зберіглось удвічі більше, ніж з попередніх чотирьох століть. У цей час активізувалися старі осередки книгописання і виникли нові. Зокрема, в XV ст. набула розвитку книжкова справа у Закарпатті (Королівське Євангеліє, 1401) в с. Королеве, Мукачівський Псалтир (поч. XV ст.). Нового розвитку набувала рукописна справа у Галичині. Книги почали переписуватись не лише у великих містах (Львів, Стрий, Галич), а й у містечках і навіть селах. Тривалий час папір привозили із Заходу, переважно з Німеччини. У першій половині XVI ст. виробництво паперу почалось в Україні. Зокрема, один із перших

паперових млинів (папірня) з'явився у Буську в 1539–1541 р. Рукописні книги з другої половини XIV ст. переписувалися півустановом, букви якого втратили квадратні пропорції, витягнулися, з'явився нахил, збільшилася кількість виносних літер і скорочених слів...

Пояснення. *Державотворчим етносом ранньосередньовічної імперії Київської Русі були жителі Південної Русі. Тривалість історичного розвитку від неї - і до козацької України дає підстави вважати південних русичів праукраїнцями. Нема ніяких підстав вважати державу Київську Русь та її історію першим етапом «становлення російської держави», адже, як писав класик російської історичної науки В. Ключевський, «великорос вперше виступив на історичну арену в особі Андрія Боголюбського», у другій пол. XII ст., або через 300 років після виникнення Київської Русі. Тож невдала спроба ідеологів Москви переконати громадськість, що в радянській імперії колись жила Давньоруська народність, окремі етноси (росіяни, українці, литовці, грузини та інші) з власними культурою, мовою, історією, і з них утворився монолітний радянський народ - це історичний міф...*

Бурхливий розвиток рукописного мистецтва не знижував художньої вартості книг. Навпаки, у найкращих своїх зразках (Пересопницьке Євангеліє, 1556–1561; Загорівський Апостол, 1554) залишилися такими ж довершеними з естетичного погляду, як і в попередні століття. У художньому оформленні книг цього часу переважала плетінчаста орнаментика, з другої пол. XVI ст. особливого розвитку набув рослинний орнамент, що переріс з кострубятих гілок - у розкішні ренесансні й барокові композиції. Ці напрями в оформленні української рукописної книги згодом набули широкого розвитку, збагатились елементами народного вжиткового мистецтва і народного малювання. З другої пол. XVII–XVIII ст. виробництво рукописних книг в Україні поступово занепало і замінилося книгодрукуванням. Хоча книги, переписані від руки, продовжували з'являтися і у XVIII, і навіть XIX ст., проте це явище не мало вже масового характеру...

Найяскравіше формування української мови і участь народних мас у творенні духовної культури виявилися в усній народній творчості. У XIV першій половині XVII ст. продовжувала розвиватися обрядова народна поезія, що своїми початками сягає в давнішні часи, весільні пісні, поховальні голосіння, колядки, щедрівки, веснянки тощо.

Та особливе місце в усній народній творчості цього періоду займають історичні пісні, народні думи та героїчний епос...

Освіта. Про стан шкільної освіти в Україні у XIV - XV ст. документальних даних дуже мало. Тоді школи існували при монастирях, церквах, благодійних установах і в маєтках деяких феодалів. Учителями здебільшого були дяки, що навчали дітей елементарної грамоти, молитов, церковного співу. Математичні знання в XIV-XV століття не набули особливого поширення. Діти окремих українців здобували знання в школах Польщі, Чехії, Німеччини, де наука на той час досягла більш високого рівня. Так, син ремісника з М.Дрогобича (Східна Галичина) Юрій Котермак (Юрій Дрогобич 1450-1494 р.) закінчив Краківський університет, дістав у ньому ступені бакалавра і магістра, потім перейшов у Болонський університет (Італія), де здобув ступінь доктора, викладав астрономію і медицину, в 1481-1482 р. був ректором. У 1483 р. у Римі вийшла книга Дрогобича «Прогностична оцінка 1483 року», в якій автор подав багатий матеріал з астрономії і географії, виклав оригінальні думки, зокрема зробив першу в друкованій літературі спробу визначити географічну довготу міст нашої країни. Ця книга є першою відомою нам книжкою, надрукованою автором з України.

У другій половині XVI - першій пол. XVII ст., у зв'язку з наступом католицизму й насадженням в Україні уніатства, з одного боку, та розгортанням визвольного руху - з другого, загострюється боротьба і в галузі шкільної освіти. Єзуїти після відкриття у 1570 р. у Вільні своєї колегії, яку незабаром перетворили на академію, стає одним з найбільших єзуїтських освітньо-ідеологічних центрів у всій Речі Посполитій. Наприкінці XVI – поч. XVII ст. у містах України (Білорусі) відкрили цілу низку своїх колегій: Ярославі, Замості, Львові, Луцьку, Кам'янці-Подільському, Острозі та в деяких інших містах. Суворо регла-

ментоване, навчання в єзуїтських колегіях було схоластичним, підпорядкованим вихованню фанатичної відданості католицизму. Відкривалися й уніатські школи з того напрямку.

Та основна маса українського народу, за винятком частини найбільших феодалів, залишилася вірною православ'ю і не посилала дітей навчатися ні до єзуїтських колегій, ні до уніатських шкіл. Найважливіше значення мали православні слов'яно-руські школи, що були дійовим знаряддям у боротьбі українського народу проти польсько-католицького наступу. Серед цих шкіл одне з перших місць належало Острозькій школі, відкритій 1576 р. зусиллями й на кошти українського князя К. Острозького (1526-1608 р.). Першим ректором цієї школи був відомий письменник Герасим Смотрицький, учителями - видатні культурні діячі: Іов Нянгиницький, Дем'ян Наливайко (брат Северина Наливайка) та інші. Навчальний процес в Острозькій школі стояв на рівні тодішніх вищих протестантських і польських шкіл (академій). У ній викладалися мови: грецька, латинська, польська, слов'яно-руська, а також «сім вільних наук»: трівіум (граматика, піїтика, риторика) і квадрівіум (діалектика, математика, арифметика, геометрія, астрономія і музика). З Острозької школи вийшло багато видатних письменників, учених, політичних діячів, зокрема Мелетій Смотрицький, Петро Сагайдачний та інші.

Наприкінці 1605 чи на початку 1606 р. було написано анонімний трактат «Пересторога зло потребная на потомные часы православным христіаном». В образній, гостро полемічній формі автор розповідає про історію Брестської унії, про жалюгідний стан православної церкви і тяжке життя православних, про гніт польських магнатів в Україні, гнівно картає відступництво від православної віри великих українських феодалів і єпископів. Глибокою емоційною наснагою, високим патріотичним пафосом і болем за тяжку долю вітчизни сповнений твір Мелетія Смотрицького «Тренос» (Плач), опублікований у 1610р. польською мовою у Вільні. Цей твір написаний у формі голосіння-плачу Матері (православної церкви), зверненого до українських дітей православних магнатів, що відріклися від неї і пішли за лихою мачухою (католицькою церквою).

Братські школи. Першою такою школою стала у 1586 р. Львівська братська школа. Наприкінці XVI - на початку XVII ст. братські школи вже діяли у Рогатині, Городку, Перемишлі, Більську, Кам'янці-Подільському, Галичі, Замості, Холмі, Вінниці, Немирові, Луцьку. У Києві братська школа була заснована в 1615 р. Першим її ректором був вихованець Львівської школи, відомий письменник Іов Борецький, пізніше київський митрополит. Серед інших фахових шкіл діяли: у м. Лубни 1707 р. перша в Україні польова аптека; а в Єлисаветграді - перша медична школа 1787 р., де лікування у госпіталі поєднували з вивченням медицини, згодом стане «Єлисаветградською медико-хірургічною академією», далі в Миколаєві діє «Сільськогосподарська школа», а в Катеринославі «Музична школа» та інші.

Братські школи мали демократичний характер, у них навчалися діти міщан, козаків, нижчого духівництва, дрібної шляхти. У школах вивчали старослов'янську, а часто й народну українську мову, польську й латинську мови, а також «сім вільних наук» (які ми вже зазначали). Хоча братські школи давали підвищену освіту, але вони були середніми навчальними закладами того часу.

В другій пол. XVII – серед. XVIII ст. в Україні функціонувало 13 друкарень. До 1800 р. тут було видано понад 250 книжок. Важливою подією в історії видавничої справи стало запровадження «гражданського» (цивільного) шрифту, що сприяло збільшенню публікацій офіційних паперів і світських видань. Першу в Україні друкарню з таким шрифтом було засновано 1764 р. в Єлисаветграді. Друкарні з «гражданським» (цивільним) шрифтом згодом були засновані в Києві, Харкові, Миколаєві, Катеринославі, Чернігові, Житомирі, Кам'янці-Подільському, Бердичеві. (Зараз ми призупинимось, бо цю тему викладемо в наступній главі). В цілому українське шкільництво на Лівобережжі протягом XVIII ст. буде занепадати, і це входило у плани царського уряду Катерини II.

А що ж козаки? Для козацької культури характерним було розповсюдження шкільництва. Д.Яворницький розподілив Запорізькі школи на: монастирські, церковнопарафіяльні і січові.

Першою на січі була монастирська школа, відкрита 1576 року при Самарсько-Миколаївському монастирі. Наука починалась від 7 р. життя. Уявлення про те, з чого вчили, дає буквар

Івана Федоровича 1574 року, укладений за грецькими і болгарськими зразками. Тут навчали молодь грамоти, молитов, Закону Божого та письма. Вона послужила зразком для виникнення осередків освіти на всій території козацьких вільностей.

Друга. Церковнопарафіяльні школи існували при парафіяльних церквах. Відомі з часів середньовіччя й до поч. ХХ ст. Утримувалися на кошти громади, а вчителями традиційно виступали дяки. Вони забезпечили на середину 17 ст. досить високий рівень поширення грамотності серед різних верств населення, про що свідчить Павло Халебський, який подорожував по Україні 1654 та 1656 р. Як правило, школи були в полкових і сотенних містах і містечках, козацьких слободах, у великих селах. Це були звичайні дяківські школи, в обов'язки дяка входило навчати дітей «грамоті», тобто читанню по букварю, який досить великим накладом видавали Києво-Печерська, Єлисаветградська, Чернігівська і Львівська друкарня. Остання протягом 1698–1720 р. видала близько 25 тис. примірників букваря. 1863–1865 р. в Україні діяло 6572 церковно-парафіяльні школи, а на 1911 р. – уже 8465 (або 42,5% від загальної кількості початкових шкіл) та 1100 простих «шкіл грамоти».

Треті – січові школи. У першому відділі січової школи навчалися ті, хто готувався бути паламарем чи дияконом. У другому відділі - навчалися грамоті, співу та військовому ремеслу. До січових шкіл хлопчиків приводили багаті батьки з 9 років. Головним учителем був ієромонах, який крім прямих обов'язків наставника піклувався про здоров'я хлопців, лікував хворих, хоронив померлих і про все детально доповідав кошовому отаману та прикордонному лікареві.

Почесне місце серед навчальних закладів у запорожців займали «полкові школи». Вони проіснували на території Лівобережної України до другої пол. ХVІІІ ст. Ці школи, як правило, розміщувалися у приміщеннях, які належали церквам. Іноді їх називали за іменем церкви, наприклад Покровська, Успенська тощо. Учні жили в будинку дяка і виконували різні господарські роботи при церкві. Методи навчання були обмежені. Дітей навчали рахувати, писати, читати. Виховання мало релігійний характер. Даючи грамоту, деякі з цих шкіл навчали й військової справи, її викладали досвідчені козаки, яких називали «військовими служителями».

Декілька слів про «січову школу» яка існувала на території Запорізької Січі при церкві Святої Покрови. За звичаєм там не було жінок, школа так само складалася з двох відділів. У першому - навчалися юнаки, що готувались на паламарів та дияконів. Другий відділ надали молодикам (козачатам), де вчилися сироти, хрещеники козацької старшини і інші діти. Тут навчали грамоти, співу і військовому ремеслу. Учні утримувались за рахунок скарбниці Січі.

Ще був додатковий, **четвертий напрямок**, це так звані «школи музики і співу», які існували на Січі. У 1652 р. Богдан Хмельницький видав універсал про організацію при кобзарських цехах «шкіл кобзарів і лірників» та взяв їх під свою опіку. Це були перші музичні школи в Україні. До таких шкіл приймали дітей, що мали добрий слух і голос. Їх метою було навчити молодь церковного співу, готувати читців і співаків для новозбудованих церков.

У козацьких школах склалася особлива система козацького виховання, яка, окрім прилучення до грамоти, релігійного виховання, передбачала психофізичне вдосконалення. Учнів учили зміцнювати свої дух і тіло. Вони брали участь у народних забавах, іграх, вчилися їздити верхи, орудували шаблею, володіти списом, стріляти з рушниць, плавати, веслувати та керувати човном. З 18 ст. в Україні виникають спеціальні школи. Серед них музична школа, відкрита 1738 року у Глухові, яка пізніше була переведена до Переяслава, а потім – до Києва. Вона готувала співаків, скрипалів, бандуристів, музикантів для хорових оркестрів. Школа проіснувала 40 років.

Відомо, що шкільна кімната розміщувалась у братському будинку. Вчителя, який виконував обов'язки дяка та писаря, обирали на загальних зборах братства. Платню він отримував з прибутків церкви, а також із коштів, що платили батьки за навчання дітей. За добру роботу вчитель міг отримати «святкові» 5,5 гроша. За порядком у школі, поведінкою і виконанням домашніх завдань стежили виділені на кожний тиждень чергові учні. Навчальний день починався з молитви, перевірялися виконані вдома письмові роботи, потім йшло навчання за розкладом.

За навчальні посібники в Запорізьких школах використовували Часослов і Псалтир. Також була випущена «Козацька читанка», яка відповідала духу української національної школи того часу. Обдарованих учнів рекомендували для подальшого навчання у школи підвищеного типу таких як: Острозьку, Києво-Могилянську академії, братські школи Львова та Луцька й інші. Спосіб навчання, взаємини між батьками і школою регулювалися шкільними «уставами», «порядками» та «артикулами прав». Українську мову в школах не викладали.

В несприятливих політичних умовах братські школи в кінці 17 та у 18 ст. занепали, але вони відіграли величезну роль не тільки в поширенні освіти й розробці педагогічної теорії, а і в боротьбі українського народу за своє визволення від гніту польських, московських та інших загарбників, їх вплив можна вбачати в завзятій національній боротьбі, що охопила міста, і в селянських повстаннях, і в початках козаччини, і в народженні нових могутніх духовних і наукових центрів України.

 Одним з найгрунтовніших полемічних творів, спрямованих проти унії на захист православ'я, була книга Захарія Копистенського (вихованця Львівської братської школи, активного діяча Київського братства), написана в 1619-1622 р. Вона мала назву «Палінодія, или Книга оборони кафолической святой апостолской восточней Церкви...». Захар Копистенський, доводячи неправомірність унії й панування католиків в Україні, з великим патріотичним піднесенням говорить про свій народ і його історію. Автор не мириться з іноземним гнобленням всього українського і таке інше.

Перші шкільні підручники. Україна має давні традиції освіти, витоки якої сягають Великокняжої України-Русі. Князь Київський Володимир Великий, за словами літописців «пochaв брати у визначних людей дітей й давати їх у книжну науку». У школах вчили читати, писати й рахувати. Порядок навчання передбачав спершу освоєння абетки, потім окремих складів, слів, надалі йшло читання прози і поезики, в кінці переходили до вивчення граматики, вчили числа. Однак в математиці не йшли далі чотирьох арифметичних дій, які практично необхідні

для лічби. Світська освіта була нижчою за релігійну, бо остання вимагала досконалого освоєння Святого Письма. Саме у часи Київської України-Руси починає вивчатися інтегрована філологічна дисципліна - словесність, яка поєднувала у собі діалектику, поетику і риторіку. А це вже були початки методики української літератури. Фундатором книжності, вченості і освіти в давній Україні-Русі вважається Київський князь Ярослав Мудрий.

Після монголо-татарської навали, передові вчені поновили забезпечення шкіл підручниками. У 1591 році у Львівській братській школі було складено і видано греко-слов'янську граматику «Адельфотес» («Братство»), за якою учні навчалися грецької і старослов'янської мов. У 1596 р. у Вільні надрукована «Грамматика словенська», автором якої був викладач Львівської братської школи Лаврентій Зизаній. У 1619 р. вийшла в світ (у друкарні того ж Віленського братства) «Грамматика словенская» Мелетія Смотрицького, сина відомого полеміста Герасима Смотрицького (про якого весь час нагадуємо). За граматику Смотрицького (яку Ломоносов назвав «вратами учености»), близько 150 років навчалися мови учні російських, українських, білоруських і частково сербських та болгарських шкіл. Велике значення мала також книга ученого-лінгвіста Памви Беринди «Лексикон славеноросский и имен толкование», надрукована в Києві у 1627 р. У цій книзі було перекладено з слов'янської на тодішню українську мову біля 8 тис. слів.

У XIV - першій пол. XVI ст. продовжувалися традиції історичного літописання. Проте через численні війни, усобиці, пожежі, руйнування міст і сіл, історичних творів зберіглося дуже мало. Залишились переважно так звані литовські, або західноруські літописи. Оскільки українські й білоруські землі у той час входили до складу Литви, в цих літописах подаються матеріали з історії України, Білорусі, Литви. Найзначнішим для української історіографії XV - початку XVI ст. є так званий Короткий Київський літопис, що становить частину «Супрасльського рукопису» (від монастиря поблизу Білостока, якому належав рукопис). Цей літопис охоплює 862-1515 р., але найцінніші відомості з історії України наводяться в останній його частині, де викладаються події з 1491 по 1515 роки.

«Книги - мов ріки, які наповнюють собою увесь світ; це джерело мудрості, в книгах - бездонна глибина... У книгах - світло мудрості...» приблизно так писали за часів К. Русі. Пригадайте бібліотеку Софійського Собору (за іншою назвою бібліотека Ярослава Мудрого). За оцінками ряду дослідників вона в ті часи налічувала понад 950 книг. Але засадничими документами у питанні вивчення давньослов'янської історії були і є літописи, далі відомими і популярними вважалися книги Святого Письма: Євангелія, Апостоли, Псалтирі. З писань теологів найбільшою популярністю користувалися писання Іоана Златоуста. Далі треба назвати різноманітні життєписи святих, зокрема, призначені на кожний день «Прологи», помісячні життєписи «Минеї» та збірники життєписів святих якоїсь однієї країни - «Патерики». Світський характер мали Збірники Святослава та збірки «золотих думок», запозичених з різних джерел, так звані «Бджоли», а також, почасти перекладні повісті «Варлаама і Йосафата», «Александрія», «Індійське царство», «Троянська війна» та інші. Їх читали церковнослужителі, світські люди при дворі, княжі сім'ї, їхнє освічене оточення тощо.

В історії літописання (перший літопис за назвою «Найдавніший»), постав уже 1039 р. при дворі київського митрополита. Він дає глибоку ретроспективу версії історії людства, починаючи від розселення народів після зруйнування Вавилонської вежі. Історія Київської держави тут виписана в 862–1117 роках. Літописання продовжують ченці Печерського монастиря, Никон Великий близько 1069–1073 р., Нестор-Літописець близько 1112 р. впорядкував «Повість минулих літ», ченці Видубецького монастиря (зокрема ігумен Сильвестр близько 1116 р.), а також інших монастирів. Київський літопис доводить опис історичних подій до 1201 року. Своєрідним їх продовженням є Галицько-Волинський літопис, який обіймає період 1205–1292 р. Вершин історичного та поетичного викладу досягла «Повість про похід Ігоря» історична поема про похід князя Ігоря проти половців у 1185 р. Популярною була «Хроніка Даніїла Мніха до Святої Землі» (путівник до Палестини), написаний за візантійськими джерелами. Слід згадати ще багато відомих апокрифів, життєписань, поучень, де українські автори показали високий рівень освіченості, високу моральність, гуманність, потяг до знань. Згадаймо хоча б «Поученіє дітям» Володимира Мономаха, або

«слово про закон і благодать» митрополита Іларіона, «Паломник» ігумена Данила та інші. Значного успіху було досягнуто в галузі права. З IX ст. діє «Закон руський». За Володимира Великого укладено зведення законів усного звичаєвого права «Устав землений». У 1016 р. з'являється зведення законів «Правда Ярослава» тощо. У царські часи давньоруським літописам присвоїли загально визнані нині назви, а саме: «Повість минулих літ», «Літопис Київський», «Літопис Галицько-Волинський». У XVII-XIX століттях ці літописи були об'єднані в певне зведення (зібрання творів) з досить гучною назвою «Літопис руський» (Летопись русская). Своїми текстами літописи торкалися давньослов'янських часів (до X ст. н. е.), періоду Київської Русі (X-XI ст. н. е.), часів так званої феодальної роздробленості (XI-XIII ст. н. е.), пори утворення Галицько-Волинської держави на Прикарпатті та Західній Волині (XIII ст. н. е.) і таке інше.

Можна було б щиро порадіти появі важливих знахідок давніх історичних джерел, які розкривали глибини слов'янського минулого, якби не одна дивна обставина. Виявилось, що оригіналів літописів XI-XIII століть за останні п'ятсот років так ніхто і не бачив, а тексти літописів лишень відтворені якимись «достовірними» кириличними копіями XV-XVI ст., виготовленими у далеких монастирях на північ від Москви за часів Золотої Орди! Чи дійсно існували давньоруські кириличні літописи сумнозвісних XI-XIII століть? Адже вони написані після кривавого піднесення Москви над сусідніми князівствами, у часи «збирання» нею навколишніх земель і фальшування історії. Бо від Івана Грозного (четвертого) 1530-1584 р. з династії Рюриковичів, (іменувався «великий князь Московський і всієї Русі...»), правив найдовше серед усіх російських монархів - 50 років 105 днів), почалася «велика фальсифікація історії України-Русі».

Виконаний ще у XX столітті аналіз московських кириличних літописів XV-XVI ст. виявив у них чіткі сліди фальсифікацій, різних вставок, ознаки обробки історичного матеріалу та численних правок. Вже тоді було ясно, що виконавці московських копій підганяли викладення матеріалу під чийсь задум, вибудовуючи перебрану інформацію у потрібну їм конструкцію, виявляючи у такий спосіб свої пізнання наслідків описаних подій. Окрім того, усілякі запевнення, що копії літописів XI-XIII ст. начебто «повністю відповідають оригіналам», наприклад Нес-

тора, Сильвестра та інших невідомих слов'янських авторів XI-XIII ст. (є первісними літописами) виглядають дуже дивними. Бо й досі не знайдено жодного зразка справжніх літописів Нестора та Сильвестра.

Природньо постає чергове запитання. А якою азбукою писали Нестор, Сильвестр й інші автори оригінальних літописів XI-XIII століть? Є надто великі сумніви у тому, що вони користувалися кирилицею, азбукою далекою від сакральності та слов'янського світогляду. Знахідки артефактів з давніми докириличними (велесовичними) написами вказують на те, що у XI-XIII століттях, як і у ранні слов'янські часи, сакральним письмом у слов'ян була *велесовиця* (про яку ми згадували в попередніх главах). Саме вона міцно тримала сакральні вимоги до духовного письма: де один звук - одна буква; одна буква - один звук; як пишеться так і говориться!

В XI-XIII ст. велесовиця була важливим інструментом у православних духівників, у колах рахманів та волхвів, які шанували багатотисячолітній православний світогляд і служили державі Рось і Трояні. Саме зусиллями старотців-рахманів, стараннями Роської Трояні (у XII ст.), з Києва, було випроваджено авторитарних князів Рюриковичів, які в подальшій історії стали на шлях кривавої помсти «Русі» (Роській державі) та особисто місту Києву. Згадаймо жорстоке руйнування руського Києва у 1169 році та масове вбивство його мешканців, Андрієм Боголюбським із роду Рюриковичів. (Син Юрія Долгорукого та половецької князівни. Прізвисько Боголюбський отримав від назви села Боголюбове, своєї резиденції. Вигнав до Візантії своїх 4-х братів разом з їхньою матір'ю, другою жінкою Ю. Долгорукого).

Тож недивно, що у кириличних літописних текстах XV-XVI ст. переважають розповіді виключно про родину Рюриковичів та їхню «значимось». Решта сімей і родів або затушовані, або подані малозначимими, залежними від Рюриковичів. Майже нічого не пишеться про Троянь і систему духовної влади в руських землях. Рюриковичам приписують суцільне всевладдя, хоча їхні діяння на землях Київської Русі відбуваються на досить обмеженому просторі, у 3-4 регіонах, і переважно у ході руйнівних загарбницьких воєн. Відчувається, що Рюриковичі не творці, а лише користувачі та споживачі, (тобто загарбники) ті хто посягає на здобутки народу Київської Русі.

Діяльність волхвів і старотців-рахманів на землях Київської Русі (Роської держави), сфальшовані літописи або упускають, або подають у негативному плані, називаючи Святих Отців підбурювачами народних повстань проти них, самозаконних Рюриковичів. А причина та події видворення Рюриковичів з Києва та київського уділу за рішенням тогочасного Майдану, у середині XII ст. у текстах обійдене і не прояснено. Навіть другорядні події з видворення Рюриковичів зовсім замовчені.

Родоначалником династії є Рюрик (871-879). Навколо персон Рюрика і його походження точаться дискусії. Найбільш популярними є норманська теорія та теорія слов'янського походження Рюрика. Деякі історики взагалі сумніваються в реальному існуванні Рюрика. Сином Рюрика був Ігор (877–945) князь київський у 912 чи 922-945 р). Дружиною Ігоря була княгиня київська Ольга (910-969). Їхнім сином був князь київський Святослав Ігорович (938-972). У Святослава було троє синів: Ярополк Святославич (?-980); Олег Святославич (?-977); Володимир Святославич (Великий 963-1015) у хрещенні – Василь.

І коли у нас питають, чому Юрій Володимирович (прізвисько Довгорукий 1090-1157), Андрій Юрійович (прізвисько Боголюбський 1110-1174 р., який своєю підступністю і жорстокістю накликав на себе біду, 29 червня 1174 р. його вбили свої бояри) та інші Рюриковичі опинившись за межами Роської держави, жорстоко мстилися Києву та місцевим Русам? Відповідь проста, руський народ на чолі з рахманами і Троянню, вигнав світоглядних зрадників Рюриковичів за межі земель Київської Русі (не дав їм можливості звити авторитарне імперське кубло візантійського типу). До того ж Юрія Довгорукого, який насмілювався повернутись у Київ, кияни просто отруїли (1157 р).

Вигнані Рюриковичі, (затаївши злобу, разом із варягами) перенесли свої авторитарні ідеї на Верхню Волгу, у середовище угро-фінських народів, поневолюючи і вбиваючи непокірних, використовуючи підступність і силу Золотої Орди. А для своєї величч та покриття злочинних дій, вдалися до суцільної фальсифікації історичних документів... Їх злоба, жорстокість та підступність, як генетичний код передавався із роду в рід.

Звідси випливає висновок, що формування кириличних підробок XV-XVI століть (створювались для підміни літописів Київської Русі XI-XIII ст.) і були зроблені (під керівництвом) нащадками Рюриковичів, які осіли на Верхній Волзі. Там, на угро-фінських землях Верхньої Волги, в умовах Золотої Орди, вони створили новий центр Московський улус (країну Моксель), який міцно зрісся з ординською владою. Надалі Московія у кривавих сутичках з сусідами широко розрослася і почала претендувати на верховну владу вже у самій Золотій Орді! Після занепаду і розпаду Золотої Орди, влада Московського царства у XV-XVI ст. спрямувала свій погляд на давні слов'янські землі. Нащадки Рюриковичів, онуки Олександра Невського, виявили бажання їх завоювати.

Але для здійснення загарбницької агресії потрібні були політичні мотиви, які мали б стимулювати різноетнічне населення угро-фінів, венедів, татар, варягів, мосхів та інших до боротьби за чужі їм слов'янські землі. Потрібно було показати, що ці землі «повинні бути їхніми, бо раніше вони нібито належали Рюриковичам». Подібне повториться в історії Росії і України ще декілька разів, наприклад, анексія Криму 2014 року.

Призив: «Повернемо наші землі» почав діяти, обґрунтуванням стати підроблені історичні літописи, які вихваляли вигнаних Рюриковичів із слов'янських землях у XI-XIII століттях. Основою для фальшивок могли б послужити вкрадені Боголюбським у XII ст. й татарами у XIII ст. древні Руські літописи. Далі було запущено компілятивну машину монастирських підробок - текстів давньоруських літописів XV-XVI століть!

Москва мріє про походи на землі слов'ян, й реально готується до війни. Як приклад, Московські війни XV ст. (1487-1494 р.) і почат. XVI ст. (1500-1503 р; 1512-1522 р; 1534-1537 р. тощо). Далі 1721 року після подій, пов'язаних із Карлом XII і Гетьманщиною, а також після знайомства з минулим України-Русі, цар Петро I посилює ідеологічний тиск на слов'янські землі, привласнюючи назву Київської Русі. Він зумисне перейменовує Московське царство в співзвучну назву Російська імперія. Сфальшовані «літописи» стають канонічним матеріалом для обґрунтування подальших територіальних претензій імперії на слов'янські землі.

ЛІНГВОЦИТ – ЯК МЕТА ЗНИЩЕННЯ УКРАЇНИ

Ми вже звикли до слів «історичні території України-Русі або Руська земля». А у X-XIII ст. ці слова вживали у двох значеннях: 1) конкретному - на окреслення ядра політичної спільноти (Середнього Подніпров'я); 2) в розширеному - на усій території, які підпорядковувались Києву. Понад 400-літня традиція ототожнення себе з Руською землею не зникла і в сьогоднішній час. Появі нашій державності передував тривалий процес етногенезу українців. Після

появи держави Україна, виникла українська нація як сукупність громадян із своєю українською мовою, яка відбиває багатовіковий досвід народу, історії розвитку, гноблення, занепаду і розквіту. У відповідності до мови, гноблення за всі часи мало назву лінгвоцит. З історії відомо безліч прикладів, коли зі зникненням мови - зникав і етнос. Лінгвоцит завжди був і є стратегічною метою всіх без винятку завойовників, різняться лише його тактика та форми.

Нормальному розвитку української літературної мови довгий час перешкождали утиски й заборони російського царизму. У XIV - XVII ст. культура України розвивалася в складних умовах. Роз'єднаність українських земель, відсутність єдиного політичного центру, тяжкий іноземний гніт, спустошливі війни Золотої Орди, нестерпне гноблення польських, литовських, московських, угорських, молдовських, турецьких і українських феодалів, відбивалося на народних масах, і все це гальмувало розвиток продуктивних сил, формування української народності і становлення української національної культури.

У світовій історії жодна мова не зазнала такого страшного нищення, як українська. Наш дід Опанас любить запитувати у вчителів: чому ви викладаєте історію України по фальшивим літописам 15-16 століть? Чому в українській мові ще живуть московські підробки від часів Золотої Орди? Історія мови – це історія народу. Скільки разів українську мову разом з нацією намагалися стерти з лиця землі, скільки «скорпіонів» насилали на наше слово, скільки полягло людей заради спокою та миру українського народу та нашої рідної мови. Не знала мова спокою аж відтоді, як вперше нею заговорили. Та, незважаючи на всі перешкоди, українська мова жила в устах народу, в піснях і

думах, оповіданнях і казках, передавалась від покоління - до покоління.

Протягом останніх 400 років українська мова та література пережили безліч заборон, як за часів царської Росії, так і за часів колишнього Радянського союзу. За правду людей розстрілювали, висилали до Сибіру, катували чи садили до в'язниць. Масове винищення населення під час Голодомору за офіційними даними призвело до 10 млн смертей, хоч неофіційно жертвами радянського терору за весь час стали 50 млн українців. Адже населення України до приходу більшовиків було 85 млн до 1930-х років, а у 1940-х вже 35 млн. Друга світова війна та післявоєнна розруха із своїм черговим голодомором, знову забрала життя у мільйонів українців.

Тільки Україна починає трохи підійматись на ноги, приходить підступний удар в спину (2014 р.) від колишнього «братнього» народу РФ у вигляді анексії Криму і війни на Сході України. Де б наша країна не була, з ким би не «товаришувала», завжди усі прагнули «зламати» її людський дух та знищити українську мову, бо знали, що наші сили йдуть від рідного дому, від рідного порогу, від рідного батька, від рідної мови.

Ось далеко не повний перелік тих злочинів з 15 ст.:

1448 – Штучно створена автокефальна помісна православна церква Московський Патріархат (яку багато років не визнавали і підпорядковували Києву), починає називати себе «Руська православна церква» та стверджує, що під її винятковою канонічною юрисдикцією від 988 р. перебувають усі землі Київської Русі; згодом усі приєднанні до царської Росії країни та усі республіки колишнього СРСР... *(Для довідки: У 1971 РПЦ МП вже налічувала 71 єпархію та 63 діючі єпископи (у тому числі, 1 патріарх, 6 митрополитів, 27 архієпископів та 29 єпископів. Діяло біля 7 500 церков та така ж кількість духовенства).*

Число вірян РПЦ МП становило від 70 до 100 млн чол. У 2016 р. Російська православна церква мала 1 загальноцерковну аспірантуру та докторантуру, 5 духовних академій (у Москві, Санкт-Петербурзі, Києві, Кишиніві, Мінську), 6 університетів та інститутів, 53 духовних семінарії, 29 духовних училищ).

1458 - самовільне оголошення Московською Церквою своєї повної автокефалії (незалежності) і починає фальсифікувати свою історію від хрещення Київської Русі у 988 р. Проте

існування цієї Московської Церкви починається після нападу монголів на Київ у 1240 р, коли загинув Київський митрополит Іосиф, (наступний Київський митрополит Максим) у 1299 переїхав свою резиденцію (церковне «сидалище») поближе до ханів Золотої Орди, (засновується Сарайська єпархія). При цьому Українська Церква Київського Патріархату продовжує перебувати в юрисдикції Константинопольської патріархії.

1558–1583 Московське царство розпочинає 26-річну Лівонську війну, обґрунтовує необхідність «повернення» українських земель, які входили до складу Київської Русі: «Повернем отчие земли» та поновимо позиції православ'я. 1582 року цар Іван Грозний програв війну та здався Речі Посполитій на умовах Ям-Запольського миру.

1569 - За умовами Люблінської унії, (в польському місті Люблін) Велике Князівство Литовське об'єдналося з Польським королівством в єдину державу – Річ Посполиту і розпочалося гоніння на українські книги, (надруковані на цих землях).

16 століття – Поява в Москві теорій «Москва – Третій Рим» та «Москва – Новий Київ», які лягли в основу імперських претензій щодо українських земель. Передумовами до її виникнення стали, **по-перше**, проголошена у 1448 р. автокефалія російської церкви, **по-друге**, повалення в 1480 р. татаро-монгольського ярма, **по-третє**, насильницьке «об'єднання» навколо Москви земель інших держав. (**Пояснення:** Релігійно-політична доктрина (чернецького ідеолога Філотея), «Москва – Третій Рим» де людська історія складається з трьох періодів імперії: перший Рим (столиця античної Римської імперії), другий Рим (Константинополь як столиця Візантії) і третій Рим (Москва як столиця майбутньої світової імперії). «Четвертому Риму не бути», вважав Філофей. І Москві це сподобалося..., згодом Наполеон напише: «Московія - страна у которой нет родины», дивно Вітчизни нема, а ідеологія є). На тлі тих подій в 1453 р відбулося падіння Константинополя під натиском турків, що поклато край існуванню Візантійської імперії, перервало 1500-літню греко-римську традицію й завдало великого удару по європейському християнському світу та православ'ю.

XVII століття: 1626 – Заборона в Московській державі українсько-білоруської книжності, у тому ч. й антиуніатської. Зокрема творів Ст.Зизанія «Катехизис» і К.Транквіліона-Став-

ровецького «Учительське евангеліє». Була заборонена вся писемна традиція Київської митрополії, в якій українські церковні проповідники XVI–XVII ст. застосували мову придатну для приватного читання і церковних проповідей.

1626 - Київський митрополит Йосиф Краківський склав акафіст до св. Варвари. Москва дозволила, але за умови його перекладу російською мовою. Синод наказав Київському митрополитові позбирати з усіх церков України книги старого українського друку, а замість них завезти виправлені московські видання (з новою історією виникнення Москви).

1627 - Указом царя московського Олексія Михайловича та патріарха Філарета звелено було книги українського друку зібрати і на пожежах спалити із суворою заборonoю будь-коли в майбутньому (виготовляти) купувати українські книги.

1652 (1 жовтня) – Земський Собор ухвалив рішення про приєднання України до Московії.

1654 (18)січня – Переяславська угода з Московією. Прийняття «протекції» московського царя. Русь-Україна та Московія зобов'язувалися підтримувати одна одну в боротьбі проти спільного ворога – Польщі. (Примітка: Переяславська (військова) рада, скликана гетьманом Б.Хмельницьким, в якій взяло участь московське посольство на чолі з В.Бутурліним, (це був союз народу Руського (українців) з народом Московським). Рішення Переяславської ради мали декларативний характер, при цьому Москва не підписала жодної письмової угоди: *«Не царське діло підписувати угоди з холопами»*. Переяславська рада не мала всенародного характеру; на ній були присутні близько 300 осіб. У присяжному списку зазначено не більше 200 осіб, але й тут царське посольство В.Бутурліна пішло на фальсифікацію, протягом півроку після Ради, воно складало свій так зв. «статейний список», до якого одностороннє включили 127338 осіб, які немовби «присягнули цареві». Цей список не мав жодного відношення до Переяславської Ради, зате був представлений Москві як «воля» козацького народу України. Де оригінали угод про співпрацю між Україною і Москвою? Якщо угод нема, то міняється геополітика. Імперські лизоблюди, сталінські посіпаки та сучасні псевдоісторики встигли написати про цей «величний акт об'єднання», тисячі книг, мільйони статей, зліпили пісні, вірші, кінофільми... Щороку Незалежна Україна і Російська Феде-

рація щось помпезно відмічали. Створили комісію, почали шукати примірники, але грамоти з'їли миші. Що робити? Скандал!

1655 – Московська армія, рухаючись на Львів, випалила по дорозі села й міста на відстані 50-60 кілометрів від основного маршруту: «Брати визволителі прийшли»

1667 - Андрусівська угода між Москвою та Польщею за спиною гетьманської України (в с. Андрусове під Смоленськом терміном на 13,5 р). Запорозька Січ мала перебувати під спільною владою обох держав. Укладаючи договори з поляками, цар Олексій ставив такі вимоги щодо українських книг: *«Все те, в которих местностях книги печатаны и их слагатели, також печатники, друкари, смертью казнены и книги собрав сожжены были, и впредь чтобы крепкий заказ был бесчестных воровских книг никому с наших королевского величества поданных нигде не печатають под страхом смертной казни».*

1672 - Указ про заборону тримати в себе вдома на території Польщі відкрито чи таємно українську книгу, а хто їх має, то суворо наказано приносити і здавати місцевому правителю.

З другої половини і особливо з кінця XVI ст. і в першій пол. XVII ст. інтерес до минулого українського народу зростає. Серед літописів цих часів чільне місце займає Густинський літопис, список якого знайдено у Густинському монастирі біля Прилук на Полтавщині. Невідомий автор, творчо використавши значну кількість джерел і давньоруських літописів, польських хронік та ін., виклав історію від Київської Русі - до 1515 р., а потім описав зародження козацтва, розповів про введення унії та нового календаря і довів виклад до 1597 р. Він виступав на захист українського народу, православної віри, засуджував гноблення України.

1677 - Патріарх московський Іоаким наказав з українських книг знищити листки, які мають різницю від книг московських.

1689 - Заборонено Києво-Печерській лаврі друкувати книги без патріаршого дозволу: *«... к нам первее неприслав, отнюдь бы вам не дерзати таковых книг новослагаемых печатати...».* Обмеженнями чи заборонаю книгодрукування Московія намагалася понизити рівень освіти та науки в Україні, зни-

щити національний дух у культурі, побуті, суспільних відносинах. *«Первая цензура в России была заведена специально для изданий малорусской печати»*, так було визнано в Указі 1905 р *«Об отмене стеснений малорусского печатного слова»*.

1690 - Засудження й анафема Собору РПЦ на *«киевския новыя книги»* П. Могили, К. Ставровецького, С. Полоцького, Л. Барановича, А. Радзивилівського та інших.

1690 - Московський патріарх Іоаким своїм указом заборонив усе українське письменство, а перший том книги *«Четьї-мінеї»* Данила Заточника звелено спалити. (Бо найбільше і найдорожче добро кожного народу - це його мова, та жива схованка людського духу, його багата скарбниця, в яку народ складає і своє життя, і свої сподівання, роздум, досвід, почування).

1693 - Лист Московського патріарха до Києво-Печерської лаври про заборону будь-яких книг українською мовою.

1696 - ухвала польського сейму про запровадження польської мови в судах і установах Правобережної України: *«Украинский язык запретить»*

XVIII століття: 1709 - Указ Петра I про заборону друку книг українською мовою.

1709 - Цар Петро I примусив скоротити число студентів Києво-Могилянської академії з 2000 до 161 чоловік, а кращим науково-просвітницьким силам звелів перебратися з Києва до Москви. Серед них були Інокентій Гізель, Іоаннікій Галятовський, Лазар Баранович, Дмитро Ростовський (Туптало), Стефан Яворський, Феофан Прокопович, Симеон Полоцький та інші. Вони відіграли головну роль у розвитку культурного життя тодішньої Московії: *«Українці принесли з собою всю свою велику культуру, її вплив одбився на Москві, на всьому житті: будівлі, малюванні, одежі, співах, музиці, звичаях, на праві, літературі і навіть на самій московській мові. Все життя складалося тоді так, що ставало неможливим прожити без українця. Всяких ремісників доставали з України»* (І. Огієнко. *«Українська культура»*). В цьому році вийшов указ про обов'язковість цензурування до друку українських книжок у Москві.

1713 - Московія наказом Петра I привласнює нашу назву Русь (грецька назва Руси звучить як «Росія»). У такий спосіб московити, привласнюють собі нашу тисячолітню історичну та духовну спадщину Київської Русі.

1720 - Указ Петра I, заборонити: *«щоб книг ніяких, крім церковних попередніх видань, на Україні не друкувати, а ті старі книги з книгами великоросійського друку зрівняти, щоб ніякої різниці і особливого наріччя в них не було. (...) В Киево-Печерской и Черниговской типографиях вновь книг никаких не печатають... старые книги справляють прежде печати, дабы... особливого наречия в оных не было».* 20 грудня 1720 р. Петро I видав указ київському губернському князю Голіцину, щоб *«...во всех монастырях, остающихся в Российском государстве, осмотреть и забрать древние жалованные грамоты и другие куртиозные письма оригинальные, а также книги исторические, рукописные и печатные».*

1721 - Наказ Синоду надсилати книги з українських друкарень у «синодальну контору» для виправлення їх згідно з російськими вимогами та звірення з клеймом цензора.

1724 - Московська цензура наклала тисячу рублів штрафу на архімандрита Києво-Печерської лаври за те, що там була надрукована церковна книга «Триодь» *«не совсем с великороссийским сходная».* Чернігівську друкарню Синод наказав перевести в Москву, а потім просто її загарбав.

1729 - Наказ Петра I про переписування в Україні державних постанов та розпоряджень з української мови на російську.

Важливими є літописи, в яких оповідується про події першої половини XVII ст., зокрема про селянсько-козацькі повстання, це літописи Львівський і Хмільницький, написання яких було завершено десь на початку другої пол. XVII ст. Протягом XIV - першої пол. XVII ст., в складних умовах роз'єднаності українських земель і відсутності єдиної української держави, розвивалась українська національна культура. З посиленням національно-релігійного й соціального гноблення, насильницької політики покатоличення й полонізації, що її проводили урядові кола й феодала Польщі, розвиток української культури наприкінці XVI - початку XVII ст. набув характеру національно-культурного відродження. Зберігаючи й розвиваючи рідну мову й культуру, український народ відстоював право на свою національно-культурну й державну незалежність

1731 - вимога цариці Анни Іванівни вилучити книги старого українського друку, а *«науки вводить на собственном російском языке»*. У таємній інструкції правителеві України князю О. Шаховському від 1734 р. наказала всіляко перешкоджати українцям одружуватися з поляками та білорусами, *«а побуждать их и искусным образом приводит в свойство с великоросами»*.

1740 - Російська імператриця Анна Іванівна створила правління гетьманського уряду під керівництвом московського князя Олексія Шаховського і запровадила російську мову в діловодстві на території України. Переписи 1740-1748 р. свідчать, що в 7 полках Гетьманщини було більше тисячі шкіл, і майже всі з них із викладанням українською мовою.

У 1804 р. було видано царський указ, яким заборонялося навчання українською мовою. Результати національного гніту одразу позначились на стані освіти в Україні: уже перепис 1897 р. показував, що на 100 осіб було лише 13 письмених.

1748 - Наказ Синоду Київському митрополитові Самуїлу Милославському ввести в Києво-Могилянській академії та в усіх школах України російську мову викладання, в результаті чого на Лівобережжі зникло 866 українських шкіл.

1750 - Після скасування Канцелярії міністерського правління малоросійських справ у м. Глухові з неї вилучені та перевезені до Росії справи таємного діловодства. Документи архіву Запорозької Січі, знайдені під час *«розорення Січі генерал-поручиком Текелією у скрині під престолом січової церкви»*, опинилися в Московському відділенні загального архіву Головного штабу.

1755 – (1766, 1775, 1786 р.) Заборони Синоду друкувати українські книжки. Протягом другої пол. XVIII ст. та першої пол. XIX ст. видавнича справа в Україні була паралізована. Як наслідок, в Україні 1847 р. була надрукована лише 1 книжка, у 1848 – 3 кн, 1849 – 2 кн, 1850 – 1 кн, 1851 – 2 кн, 1856 – 5 кн.

1755 - Синод наказав Києво-Печерській лаврі перекласти на російську мову *«Четьїмінеї»* Дмитрія Ростовського та Києво-Печерський патерик.

1759 - Синод видав розпорядження вилучити зі шкіл українські букварі.

1763 - Указ Катерини II про заборону викладати українською мовою в Києво-Могилянській академії.

1764 - Інструкція Катерини II князеві О. В'яземському про русифікацію України, Прибалтики, Фінляндії та Смоленщини: *«якщо розумні люди будуть обрані начальниками цих провінцій. Коли ж у Малоросії не буде гетьмана, то треба намагатися, щоб час і назва гетьманів зникли...»*. Скасування Катериною II українського гетьманства, а з ним й ліквідація українських навчально-культурних закладів та усунення від влади українськомовних чиновників.

1765 - Ліквідація Катериною II козацького устрою на Слобожанщині та козацьких шкіл.

1766 - Синод видав суворий указ Києво-Печерській лаврі друкувати лише ті книги, які в московській друкарні друкуються та апробовані Синодом.

1769 - Заборона Синоду РПЦ друкувати та використовувати українські букварі. В цьому році наказ Синоду, за яким українські книги по церквах було замінено московськими.

1782 - Катерина II створила комісію для заведення в Росії народних училищ, завданнями яких було запровадження єдиної форми навчання та викладання російської мови в усіх школах царської імперії.

1784 - Синод наказує митрополитові Київському і Галицькому Самуїлу карати студентів та звільняти з роботи учителів Києво-Могилянської академії за відхід від російської мови.

1775 - Зруйнування Запорозької Січі та закриття українських шкіл при полкових козацьких канцеляріях.

1777 - Помирає від переслідувань і злиднів геніальний український композитор, академік Болонської музичної академії Максим Березовський (нар. 1745 р. у Глухові). Після цього царська влада забороняє виконувати твори Березовського й знищує багато його рукописів.

1780-1783 - Перше закріпачення українських селян на окупованих Росією землях Русі-України. (Порівняйте: 1771 р. у Криму татари скасували рабство; 1780 р. в Австрійській імперії було скасовано панщину).

1780 - Спалення книгозбірні Києво-Могилянської академії,

що збиралася понад 150 років і була однією з найбагатших бібліотек Русі-України.

1782 - Катерина II створила комісію для заведення в Росії народних училищ, завданням якої було запровадження єдиної форми викладання російської мови в усіх навчальних закладах імперії.

1784 - За розпорядженням Синоду митрополит Київський наказав, аби в усіх церквах дяки та священики читали молитви та правила службу Божу «голосом, свойственным российскому наречию». Синод наказує митрополитові Київському та Галицькому Самуїлу карати студентів та звільняти з роботи викладачів Києво-Могилянської академії за вживання української мови.

1785 - Наказ Катерини II по всіх церквах імперії правити службу Божу російською мовою, а у всіх школах України була заведена російська мова.

1786 - Синод знову наказує митрополитові Київському контролювати Лаврську друкарню, щоб ніякої різниці з московськими виданнями не було, а в Києво-Могилянській академії негайно ввести систему навчання, узаконену для всієї імперії.

1789 - Розпорядження Едукаційної комісії Польського Сейму про закриття всіх українських навчальних закладів. У Петербурзі з ініціативи Катерини II видано «Порівняльний словник усіх мов», у якому українська мова значиться - як російська, спотворена польською.

XIX століття: 1808 - Закриття «*Студіум рутенум*», українського відділення Львівського університету.

Де справжні літописні тексти Київської Русі XI-XIII ст? Можна лише припускати, що найімовірніше, вони були знищені по завершенні роботи над царськими підробками. Адже існувала небезпека викриття тих підробок. Бо майже всю свою історію імперська влада шукала і нищила усе, що їй заважало! Це підтверджується величезною кількістю спалених документів, які вчинила Російська імперія на землях України у XVIII-XIX ст., ліквідуючи у такий спосіб усі старовинні літописи та свідомо знищує історію слов'ян-русів та їхніх нащадків – українців! Наслідки цього ми відчуваємо і нині у вигляді провокацій московського «русского мира» на українських землях!

1811 - Закриття Києво-Могилянської академії.

1817 - Запровадження польської мови в усіх народних школах Східної Галичини.

1832 - реорганізація освіти на Правобережній Україні на загальноімперських засадах із переведенням на російську мову навчання.

1847 - розгром Кирило-Мефодієвського товариства й посилення жорстокого переслідування української мови та культури, заборона найкращих творів Шевченка, Куліша, Костомарова та інших.

1832 - реорганізація освіти на Правобережній Україні на загальноімперських засадах із переведенням на російську мову навчання.

1833 - Московські солдати за наказом із Петербургу в один день конфіскували в усіх мечетях Криму письмові документи, книги, історичні манускрипти татарською, турецькою та арабською мовами, серед яких було багато матеріалів про стосунки Русі-України з південними народами. На центральних площах запалали багаття і все спалили, у такий спосіб приховували фальсифіковану історичну «величъ» Московського уласу. «...У XVIII ст. Дике Поле та Крим затопило новою хвилею варварів... Ці варвари - московити...» (поет М. Волошин).

1834 - Заснування Київського університету з метою русифікації «*Юго-Западного края*».

1839 - Ліквідація Української Греко-Католицької Церкви на окупованій Росією Правобережній Україні. Сотні християн, багато священиків було вбито, а 593 із них заслано до Сибіру. Замість них прислали московських «батюшок», чиновників-наглядачів у рясах.

1847 - Розгром Кирило-Мефодіївського товариства і наказ цензорам суворо стежити за українськими письменниками, «*не давая перевеса любви к родине над любовью к отечеству*».

1847-57 - Десятирічна солдатська каторга із «заборорою малювати і писати» геніального поета, маляра й мислителя Тараса Шевченка. А ось що написав про Тараса Шевченка «*неістовий революційний демократ*», В.Белінський у грудні 1847 р.: «*Здравый смысл в Шевченке должен видеть осла, дурака и подлеца... Этот хохлацкий радикал написал два пасквиля - один на государя императора, другой - на госуда-*

рыню імператрицу...».

1853 - Покалічено видання «Літопису» Грабянки (козацький літопис 2-ї пол. XVII - початку XVIII ст, складений гадяцьким полковником Григ. Грабянкою) однієї з найвидатніших пам'яток української історіографічної прози кінця XVII - поч. XVIII ст.

1859 - «Абеткова війна 1859» розгорнулася внаслідок того, що намісник Галичини граф Глуховський запропонував увести в українську писемність латинський алфавіт. Це сколихнуло галицьких українців, посилило боротьбу за національне відродження.

1862 - Закрили українські недільні школи. Припинилось видання українського літературного та науково-політичного журналу «Основа».

1863 - Валуєвський циркуляр: *«Української мови не було, немає і бути не може, а хто цього не розуміє - ворог Росії».*

1864 - Тисячі пудів архівних матеріалів вивезли з України до Москви після судової реформи 1864 року. Згідно з обіжником Міністерства юстиції від 3 грудня 1866 року, туди потрапила велика кількість документів ліквідованих установ із Волинської, Київської, Катеринославської, Подільської, Херсонської та Чернігівської губерній.

1869 - Закон чиновникам усіх відомств призначалась значна доплата за русифікацію та викладання *«русского языка».*

1870 - Роз'яснення міністра освіти Росії Д.Толстого про: *«кінцевою метою освіти всіх іногородців, незаперечно, повинно бути зросійщення».*

1874 - У Росії запроваджено статут про початкові народні школи, в якому підтверджено, що навчання має провадитися лише російською мовою.

1876 - Імператор Олександр II видав Емський указ про заборону ввозити до Росії будь-які книжки і брошури, написані «малоросійським наріччям», друкувати оригінальні твори та переклади українською мовою, влаштовувати сценічні вистави, друкувати українські тексти до нот і виконувати українськомовні музичні твори. Указ про зобов'язання *«прийняти як загальне правило»*, щоб в Україні призначалися вчителі-московити, а українців спроваджувати на учительську роботу в Петербурзький, Казанський і Оренбурзький округи. Це *«загальне правило»* діяло і за радянської влади, аж до проголошення Україною

незалежності в 1991 р. Як наслідок, за понад 100 років з України у такий спосіб було висилено кілька мільйонів української інтелігенції, а в Україну «відряджено» стільки ж росіян. Навіть хор М.Лисенка змусили співати у концерті українську народну пісню «Дощик» французькою мовою.

1881 - Закон про дозвіл на друкування словників українською мовою, але за російським правописом, а постановка українських вистав залежить від місцевого начальства.

1881 - Заборона викладання у народних школах і виголошення церковних проповідей українською мовою.

1884 - Заборона Олександром III українських театральних вистав у всіх «малоросійських губерніях».

1876-1880 - Українських науковців та педагогів М. Драгоманова, П. Житецького та багатьох інших звільнили з роботи за наукові праці з українознавства, а П. Лободоцького - лише за переклад одного речення з Євангелія українською мовою: «Немедленно выслать из края Драгоманова и Чубинского как неисправных и положительно вредных в крае агитаторов... с воспрещением въезда в Южную губер. и столицы, под секретное наблюдение».

1887 - Рукопис граматики української мови цензор повернув, не читаючи, відписавши авторові, що нема потреби дозволяти до друку граматику тієї мови, яка приречена на небуття.

1888 - Указ Олександра III «Про заборону вживання в офіційних установах української мови та хрещення українськими іменами».

1889 - У Києві, на археологічному з'їзді, дозволено читати реферати всіма мовами, крім української.

1896 - Б. Грінченко в одному з часописів писав: *«Українські національні згадки, українську історію викинено з читанок шкільних... А замість історії української скрізь історія московська викладається так, мов би вона нашому чоловікові рідна. Та ще й яка історія! Що стукнеш, то скрізь хвали та гімни земним божкам: Павлові, Миколі, Катерині, Петрові: хвали Суворовим, Корниловим, Скобелевим і всій російській солдатчині! Тут усякі «подвиги» рабської вірності».*

1892 - Наказ цензорам суворо стежити, щоб не допустити українських літературних перекладів з російської мови.

1894 - Заборона ввезення українських книг з-за кордону.

1895 - Заборона української читанки та книг для дітей.

XX століття: 1903 - На відкритті пам'ятника І.Котляревському у Полтаві не дозволено промови українською мовою.

Цікаве: У кінці серпня 1903 року в Полтаві відбулося відкриття пам'ятника батькові української літератури І.Котляревському. Ця подія несподівано для усіх обернулася на величаву національну маніфестацію. 30 серпня бульвар, на якому стояв пам'ятник, був з двох боків оточений лавами кінного війська, але всіх вільно пропускали. Урочистості пройшли спокійно, та «головний бій» відбувся увечері, у великому гарному «Просвітному будинкові ім. М. Гоголя», великому театрі з партером, галереями, ложами і великою сценою. Зала була щерть заповнена публікою: «не було де впасти яблукові». В одній з лож сидів віце-губернатор, в другій – архієрей. На сцені за великим столом засідала президія міської ради з на чолі «міським головою» Трегубовим. Виголошення промов розпочалося російською мовою, а потім немов по команді, всі промовці перейшли на українську мову. Безкінечні овації супроводили слова кожного промовця. Вся зала злилася в одному пориві, люди впадали в екстаз, звуки рідної мови електризували публіку. Серед можновладців розпочалася паніка, Трегубов, підводиться з свого крісла, і заявляє, що має наказ від міністра не допускати українських промов та привітів. І тоді вся публіка, як один муж, підводиться з своїх місць, і протягом короткого часу театр спорожнів. А в 1905 р. розпочалися зворушення по всій Росії.

1905 - Кабінет міністрів Росії відхилив прохання Київського та Харківського університетів скасувати заборони щодо української мови. Ректор Київського університету відмовив 1400 студентам у відкритті 4 кафедр українознавства з українською мовою викладання, заявивши, що університет, це «загальнодержавна інституція» і в його стінах не може бути жодної мови, крім російської.

1905-1912 - Міністерство освіти Російської імперії закрило 12 приватних гімназій, звільнило 32 директорів і 972 учителів, 822 учителів «перевело» до інших шкіл за намагання запрова-

дити у викладанні українознавчу тематику.

1906-1907 - Закриття «Просвіти» в Одесі та Миколаєві.

1908 - Через чотири роки після визнання Російською академією наук української мови таки «мовою», Сенат оголошує українськомовну культурну й освітню діяльність шкідливою для імперії.

1910 - Указ Столипіна про зарахування українців до розряду іногородців і про заборону любих українських організацій.

1910-1911, 1914 р. Закриття «Просвіти» у Києві, Чернігові, Катеринославі (Січеславі).

1911 - Постанова VII дворянського з'їзду в Москві про російськомовну освіту й неприпустимість вживання інших мов у навчальних закладах Росії.

1914 - Указ Миколи I про заборону української преси.

1914 - Заборона відзначати 100-літній ювілей Тараса Шевченка; Указ Миколи II про заборону всієї української преси (у зв'язку з початком Першої світової війни в Європі від 28 липня 1914 - 11 листопада 1918 року, в якій брало участь 38 держав із населенням 1,5 млрд мешканців. В ході війни загинуло понад 10 мільйонів солдат і цивільних мешканців).

1914 - Доповідна записка полтавського губернатора фон Багговута міністрові внутрішніх справ Російської імперії, яка дає найповніше уявлення про ставлення імперської влади до української проблеми в Україні. Ці настанови діяли за царів в Росії, генеральних секретарів КПСР в СРСР і фактично не втратили сили й по сьогодні в «незалежній» Україні. Додатково з 1914 по 1917 р. всім чиновникам в Україні доплачували 50% до заробітної платні за «обрусение края».

Додаток. *Заметка о докладе полтавского губернатора фон Багговута - Министру внутренних дел о мерах против украинского народа. Привлекать на должности учителей по возможности только великороссов. На должности инспекторов и директоров народных училищ назначать исключительно великороссов. Всякого учителя, проявляющего склонность к украинскому яз., немедленно устранять. Составить «правдивую историю» малорусского народа, в которой разъяснить, что «Украина» -*

*это «окраина» государства в былые времена. Установить обязательные экскурсии учащихся всех учебных заведений в Москву, Нижний Новгород и другие исторические местности, но не в Киев. Совершенно не опускать общеобразовательных курсов для учащихся. Обратит особое внимание на сельское духовенство и его политические убеждения. Благодичных назначать с особым разбором. Во главе епархий ставить архиереев исключительно великороссов, притом твердых и энергичных. Оказать самое крутое давление на тех из священников, которые заражены украинофильством. Епархиальных наблюдателей за школами назначать исключительно из великороссов. Обратит особое внимание на семинарии и ставить во главе их ректорами исключительно великороссов, удаляя других. Учебный персонал должен быть исключительно из великороссов. За семинарии нужно взяться и искоренить не годящийся в них дух украинства. Необходимо субсидировать некоторые газеты в Киеве, Харькове, Полтаве, Екатеринославе и т. д. с целью борьбы против украинцев. В газетах доказывать тождество великороссов с украинцами и объяснить, что малорусский язык образовался путем полонизации в прежние времена русского языка. Разъяснить, что «Украина» - означает окраину Польши и России и что никогда украинского народа **не было**. Доказывать необходимость великорусского языка как общегосударственного и литературного и что малорусский, как простонародный, не имеет ни литературы, ни будущности. Всеми способами искоренять употребление названий «украина», «украинский». Стараться, чтобы евреи не примкнули к украинскому движению, выселять их из сельских местностей, не образовывать новых местечек и мешать экономическому росту еврейства. Вообще не допускать на разные должности людей, которые когда-либо, хотя бы в отдаленном прошлом, имели соприкосновение с украинским элементом. (Без коментарів).*

1914-1916 – Різка кампанія русифікації на Західній Україні; заборона українського слова, освіти, церкви.

1916 - Закриття колоніальною владою «Просвіти» в Кам'янці-Подільському.

1918 - Звіряча розправа московсько-більшовицьких військ над 300 українськими героями (київськими гімназистами й студентами), що під Крутами стали на захист своєї Вітчизни. Майже всі юнаки полягли героїською смертю на полі бою...

1918 - Захопивши Київ, московсько-більшовицькі інтервенти за кілька днів розстріляли 5 тис. осіб, які розмовляли українською мовою, носили український національний одяг або у кого в хаті висів портрет Т. Шевченка... За час перебування в Києві (1918) більшовики не тільки зруйнували багато будинків, а й знищили безцінні культурні, мистецькі, архітектурні та інші надбання й вимордували тисячі ні в чому невинних людей.

1919 - Західну Волинь окупували польські війська.

1919 - Після завоювання України більшовиками, йде знищення національно свідомої частини населення та заборона всіх українських літературних, драматичних та усних творів, серед яких лише українських народних пісень - більше 300 тис. Ліквідація поляками Західно-Української Народної Республіки.

1921 - За умовами Ризького мирного договору, східна частина Волині увійшла до УСРР, а західна - до Польщі.

1921-1930 - Московські окупанти та промосковські сили в Україні чинять шалений опір відродженню української мови й українських культурних традицій, яке пустило глибоке коріння в роки Української національної революції. *«Зачем возрождать допетровскую эпоху, зачем гальванизировать украинский язык, который покрылся уже прахом»*, повчав у Запоріжжі російський письменник Ф. Гладков. А голова псевдо «українського» уряду Х. Раковський, писав *«Признання української мови як урядової могло би означати панування української буржуазії та куркульства»*.

1922 - Проголошення частиною керівництва ЦК РКП(б) і ЦК КП(б)У «теорії» боротьби в Україні двох культур: 1) міської (російської) та 2) селянської (української), в якій (за будь яку ціну) перемогти повинна перша.

1922 - Ліквідація «Просвіти» на Кубані, в Зеленому Клину та в інших місцях проживання українців у СРСР поза Україною. Голова ВЧК Ф. Дзержинський наказує виловити українських дітей-сиріт і знищити. Для цього виловлених сиріт, погрузили на баржі й потопили у Чорному морі.

1922 - На окупованих Польщею територіях Західної Украї-

ни було закладено 3500 поселень, так званих осад, мешканці яких називалися осадниками. Переважно колишні офіцери та підофіцери польської армії.

1922-1934 р. Хвиля насильства проти неповторного і яскравого явища української та світової культури - кобзарства. Українські національні музичні інструменти: кобзу, бандуру та ліру оголошують націоналістичними і знищують. Натомість в Україну завозять десятки тисяч примітивних («*общепонятних*») балалайок і гармошок. Кобзарів оголошують жебраками і жорстоко переслідують. «Багато кобзарів тоді пропало, свідчив харківський кобзар Анатолій Парфиненко. *Кого ловили на базарі, кого в помешканні. Де б вони не з'явилися, їх забирали*». Щоб спотворити пам'ять і роль кобзарства, комуністи створюють капели бандуристів, які виконують пісні на замовлення та під контролем НКВС, а керівництво ними передається в руки чужинців. Так, Київську капелу очолюють спочатку росіянин Михайлов, а згодом Аронський та Берман, штатні агенти НКВС.

1923 - закриття в Луцьку часопису «Українське життя», а згодом арештовують редактора.

1924 - закриття часопису «Селянська доля» та арешт редактора Степанюка.

1924 - Польща в західноукраїнських землях приймає положення про мову. Заборонено послуговуватися українською мовою в урядових установах. Зроблено кроки з обмеження викладання українською мовою.

1924-1925 р. більше 300 українських шкіл було закрито. Закон Румунського королівства про зобов'язання всіх «румунів», які «загубили матірню мову», давати дітям освіту лише в румунських школах.

1925 - Остаточне закриття українського «таємного» університету у Львові.

1926 - Лист Сталіна «Тов. Кагановичу та іншим членам ПБ ЦК КП(б)У» з санкцією на боротьбу проти «національного ухилу», початок переслідування українських діячів, тотальна «українізація».

1928-1932 - Польшою ліквідовано осередки товариства «Просвіта» у Рівному, Острозі, Ковелі, Володимирі, Крем'янці.

1929 - Арешт українських науковців, духовенства під надуманим звинуваченням та заміна російськомовними діячами.

1929-1930 - Арешти визначних діячів української науки, культури, освіти, Церкви, харківський судовий процес над «Спілкою Визволення України». На допиті одного з арештованих, слідчий Соломон Брук сказав: *«Нам надо украинскую интеллигенцию поставитъ на колени, это наша задача. Кого не поставим - перестреляем»*. У ці роки на території УСРР було заарештовано (і здебільшого розстріляно або відправлено на довгострокову каторгу в концтабори) понад 120 тис. українців, головним чином інтелігенції. До звільнення і реабілітації з них дожили одиниці.

1930-1937 - Ліквідовано українські школи, середні спеціальні та вищі навчальні заклади та факультети, закрито газети й видавництва поза межами України: на Кубані, в Сибіру, на Далекому Сході та інших землях, заселених українцями.

«Постановление ЦК ВКП(б) и СНК Союза ССР о хлебозаготовках на Украине, Северном Кавказе и Западной области от 14 декабря 1932 г.: «(...) А) выселить в кратчайший срок в северные обл. СССР из станицы Полтавской (Сев. Кавказ), как наиболее контрреволюционной, всех жителей ...и заселить эту станицу добросовестными колхозниками-красноармейцами, работающими в условиях малоземелья на неудобных землях в других краях, передав им все земли и озимые посевы, строения, инвентарь и скот выселяемых (...), Б) немедленно перевести на Северном Кавказе делопроизводство советских и кооперативных органов «украинизированных» районов, а также все издающиеся газеты и журналы с украинского языка на русский как более понятный для кубанцев, а также подготовить и к осени перевести преподавание в школах на русский язык (...), срочно проверить и улучшить состав работников школ в «украинизированных» районах».

1932-33 - Сплановано і здійснено за мовчазною згодою «світового співтовариства» акцію ліквідації українського народу. Свідоме знищення більшовицьким режимом українських селян організацією голодомору. Централізоване переселення росіян у вимерлі села України. В Україні, яка володіє 40% світового чорнозему, померло від голоду до 10 млн укр. селян.

1933 - Скасування в Румунії міністерського розпорядження від 31 грудня 1929 р., яким дозволялося кілька годин української мови на тиждень у школах із більшістю учнів-українців. Телеграма Сталіна про припинення українізації і знищення більшості українських письменників. З українського правопису вилучено літеру «Г».

1933-1941 - Тотальне знищення та арешт 80% української інтелігенції російською окупаційною владою: інженерів, науковців, письменників, лікарів, учителів тощо. До 1938 р. друкувалося 259 українських письменників, після 1938 р. - лише 36. Із 223 зниклих письменників лише 7 померли своєю смертю. Решту розстріляно, запроторено до концтаборів, іншими репресивними заходами вилучено з літератури. Таких масових убивств, як у 1930-х роках в Україні, історія ще не знала. Різні «кагановичі, постишеви, хатаєвичі та бруки» мільйонами вбивали українців лише за те, що вони були українцями. Це був геноцид, організований і здійснюваний комуністами, які 1917 р. захопили владу в Російській імперії. Україну було перетворено на суцільний концтабір.

1934 - Спеціальне розпорядження Міністерства виховання Румунії про звільнення з роботи «за вороже ставлення до держави і румунського народу» всіх українських учителів, які вимагали повернення до школи української мови.

1930-ті й пізніші роки. Заборона писати українські, національні за змістом, мистецькі та художні твори, досліджувати і вивчати справжню історію України, згадувати про голодомори. Історія і вся українська культура зобов'язані були звеличувати СРСР, загарбницьку політику і жорстокість комуністів, керуватися фальшивою імперською концепцією «єдності трьох братніх слов'янських народів»: розглядати росіян, як «старшого брата». Істориків, письменників, діячів культури радянська влада жорстоко переслідувала, їхні твори заборонялись або знищувались. Так, було спалено наклад книги «Хортиця в героїці і легендах», а автора М. Киценка звільнено з посади. Зазнали утисків і гонінь історики М. Брайчевський, Я. Дашкевич, поет В. Сосюра, композитор К. Данькевич, письменник та кінорежисер О. Довженко і багато інших. Насаджувана система освіти та виховання була спрямована на те, щоб українцям прищеплювати відчуття меншовартості, відразу до борців за визволення

України від окупантів, зневагу до українських національних героїв. Імена визначних наших діячів науки, культури, церкви замовчувались, а якщо згадувалися, то в негативному висвітленні.

1937 - На відзначення 20-річчя приходу комуністів до влади на Соловках було розстріляно понад тисячу діячів української культури.

1938 - Постанова РНК і ЦК ВКП(б) «Про обов'язкове вивчення російської мови в школах національних республік і областей».

1939 - Перепис населення Кубані показав, що внаслідок голодомору, арештів і примусового виселення кількість українців із 61,5 % у 1926 р. зменшилася до 4 % у 1939. Після «визволення» Західної України, почали закривати українські і відкривати російські школи.

1939 - На території Волині що належала Польщі замість 443 українських народних шкіл (в 1922-1923) залишилось діяти тільки 8 (зате польських - 1459). Не існувало жодної середньої української школи державного спрямування.

1941 – Інший приклад. Згідно з розпорядженням німецької адміністрації Львова, всі діти української і польської національності 1928-34 р. народження були зобов'язані ходити до школи.

1942 - В Галичині під час нацистської окупації діяло 3105 українських народних шкіл, в яких було 13000 класів, навчалось 495000 учнів, працювало 7700 різних вчителів.

1942 - німецька влада на базі факультету сільськогосподарського інституту у Львові відкрила інститут лісової інженерії. У формі державної музичної школи з українською мовою навчання відновився Львівський музичний інститут ім. Лисенка.

1942 – На українських територіях окупованих німцями: у медичному інституті навчалось - 722 студенти, у фармацевтичному - 125, ветеринарному - 260, політехнічному - 400, сільськогосподарському - 107. Викладачами працювали колишні професори вищих шкіл, але мова викладання - німецька.

1943 - У Львові німецька влада відкрила Державну вищу торговельну школу. На базі колишніх вузів Львова відкрилися інші вищі державні фахові курси тощо.

1946 - Постанова Ради Міністрів СРСР «Про затвердження українського правопису, наближеного до російського».

1946 - Постанова ЦК ВКП(б) про «український буржуазний націоналізм», унаслідок якої кілька тисяч представників української інтелігенції заслано до концтаборів («Ждановщина»). Голосіння на журнали «Україна», «Радянський Львів», «Дніпро», «Барвінок», «Перець». Головного редактора журналу «Україна» Ю. Яновського звільнено з роботи.

1947 - У Польщі розпочато операцію «Вісла»: розселення частини українців з етнічних українських земель «урозсип» між поляками у західних районах країни задля прискорення їхньої колонізації.

1947-1948 - Депортація в Сибір населення Західної України. Вивезення більшого загалу українців до Сибіру не було здійснено тільки через нестачу вагонів. «Чистка» серед діячів української культури з обвинуваченням їх у націоналізмі ново-призначеним із Москви секретарем ЦК КП(б)У Л. Кагановичем. Арешт неповнолітнього (15 р.) сина командувача УПА генерала Шухевича - Юрія Шухевича. Видано таємну інструкцію (на 157 сторінках) про вилучення з книгозбірень і списання в макулатуру 3600 назв книжок, автори яких були названі українськими буржуазними націоналістами, або ворогами народу. П'ятий параграф інструкції застерігав: *«Особи, що загублять цей зведений список, підлягають притягненню до суду»...*

1949 - XXVI з'їзд КП(б)У - вкотре засуджує український буржуазний націоналізм, погрожує українським діячам науки й культури, які ще залишилися на волі, вимагає від них таврувати *«гнилу культуру буржуазного Заходу»* й вихваляти *«передову культуру»* СРСР.

1951 - Викриття газетою «Правда» (центральним органом ЦК ВКП(б), «націоналістичних ухилів» в українській літературі (вірш В. Сосюри «Любіть Україну», лібрето опери «Богдан Хмельницький» та інші). Студенти Харківського університету відмовилися складати іспити російською мовою. Тоді 800 з них було репресовано, а 33 студентів на закритому засіданні суду було засуджено до смертної кари! Згодом їх РОЗСТРІЛЯЛИ!

1958 - Верховна Рада СРСР ухвалила закон, згідно з яким питання про те, вивчати чи не вивчати рідну мову в національних школах мають вирішувати батьки та самі учні. Останніх наполегливо спонукають розв'язувати це питання з погляду практичної доцільності (мовляв, для чого «перевантажувати» себе).

У всіх народів мова – то засіб спілкування, а в Україні (з важкої руки Російської імперії), це ознака націоналізму, сепаратизму та причина конфліктів і моральних травм. У 1880 році в Одесі вийшла книга Михайла Красуського «Дре-ность малороссийского языка». Вона шокувала російський царизм, бо доводила найдавніший вік пригніченої української мови. Автор застерігав царських сатрапів, що українську мову треба не забороняти, не нищити, а навпаки, плекати й охороняти, бо вона є давнішою не тільки від грецької, латинської чи навіть давньоєгипетської, а й від самого санскриту, котрий, власне, походить від праукраїнської мови VI–IV тис. до нашої ери. У словнику санскриту (найдавнішій пам'ятці нашої прамови), є всі прадавні слова, котрі живуть донині в українській мові. Недруги з переляку почали гонитву за книгою, а потім за автором. Для якоїсь іншої мови було б достатньо 1-2 заборон і вона перестане діяти. Запитання, чому 134 заборони на протязі останніх 400 років не можуть зупинити українську мову?

1958 - Постанова Пленуму ЦК КПРС про перехід частини українських шкіл на російську мову викладання. Відповідну постанову ухвалила і Верховна Рада УСРР.

1960-1980 - Масове закриття українських шкіл у Польщі та Румунії.

1960 - Колоніальна адміністрація під назвою «ЦК компартії України» вимагає від комуністів виховувати українців «у душі любові й глибокої поваги до великого російського народу» і в ненависті до свого, українського: «вести непримиренну боротьбу проти націоналізму.., особливо українського буржуазного націоналізму».

1961 - XXII з'їзд ЦК КПРС проголосив політику «злиття націй», що, по суті, означало тотальне зросійщення народів СРСР. (Слід з усією більшовицькою непримиренністю викоринювати навіть найменші прояви націоналістичних пережитків», тобто звичаї, мову, культуру поневолених народів).

1962 - Репресії проти захисників української мови. ЦК компартії України зобов'язує комуністів та місцеву адміністрацію «рішуче виступати проти консервативних традицій і

звичаїв, проти будь-яких пережитків буржуазного націоналізму», найшкідливішими з яких, на думку влади, було знання рідної укр. мови, потяг до вивчення своєї історії та культури.

1964 - Агент КДБ пересипає фосфором і спалює частину приміщення Центральної наукової бібліотеки у м. Києві. На прилеглій території заздалегідь було відключено воду, а пожежники приїхали лише через 4 години після підпалу. Вогонь знищив понад 600 тис. томів цінних українських архівних документів.

1965 - Хвиля політичних процесів проти українських інакодумців. У Харкові за протести проти закриття українських шкіл заарештовано А. Здорового.

1969-79 - Серія загадкових пожеж у відділах україністики в бібліотеках Академії наук, музею «Софія Київська», у книгозховищі Видубицького монастиря у Києві, медичного інституту в Тернополі, Успенської церкви та Музею українського мистецтва у Львові. Аналогічні «загадкові» пожежі сталися у національних бібліотеках інших республік СРСР (Тарту, Самарканд, Ашхабад) тощо. Дивно, чому в Росії за цей час не було пожеж?

1970 - Суд над авторами «Листа творчої молоді Дніпропетровська» з протестом проти російщення української культури. Наказ Міністерства освіти СРСР про написання і захист дисертацій лише російською мовою та їх затвердження тільки в Москві. Ситуація нерідко доходила до абсурду: російською мовою мусили виконуватися та захищатися навіть дисертації з питань української мови та літератури.

1972 - Заборона партійними органами відзначати ювілей музею І. Котляревського в Полтаві. «*За недостатню боротьбу з націоналістичними проявами*» усунуто від партійного керівництва першого секретаря ЦК КПУ П. Шелеста (критика партійними цензорами його книжки під назвою «Україна наша радянська», в якій прославлялося запорозьке козацтво), звільнено з Вищої партійної школи при ЦК КПУ 34 викладачі разом із директором, заборонено книги майже сотні авторів, звільнено чверть секретарів з ідеологічних питань на всіх партійних рівнях, піддано чищенню низку наукових установ, а також Київський та Львівський університети. У Харкові знесено хату, де жив видатний український філософ і просвітник Г. Сковорода, та розпочато знищення цвинтаря, де поховано багато визначних діячів української науки й культури.

1972-1974 - Політичні репресивні процеси проти українських дисидентів, зокрема проти Чортківської групи В. Мармуса та ст. Сапеляка (сім осіб засуджено), Харківської групи (засуджено 9 осіб, з них А. Здорового до 7 років, І. Кравціва 5 років).

Загалом заарештовано було за два роки кілька тисяч осіб. За-арештовані, яких не засудили, були звільнені з роботи або понижені у посадах.

1973 - Заборона відзначати ювілей твору І. Котляревського «Енеїда».

1974 - Постанова ЦК КПРС «Про підготовку до 50-річчя створення СРСР», де вперше проголошуються створення «нової історичної спільноти - радянського народу», офіційний курс на денационалізацію.

1975 - Нова цензура «Кобзаря» Тараса Шевченка.

1978 - Постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про заходи щодо подальшого вдосконалення вивчення і викладання російської мови в союзних республіках» (т. зв. «Брежнєвський циркуляр»).

1978 - На Чернечій (Тарасовій) горі у Каневі спалив себе Олекса Гірник на знак протесту проти русифікації України.

1979 - Ташкентська конференція «Російська мова - мова дружби і співпраці народів СРСР» накреслила нові заходи щодо російщення неросійських народів. Зокрема «рекомендувалося» ширше впроваджувати російську мову в дошкільні заклади (як наслідок - українські дитячі садки практично зникли), російською мовою проводити позакласну й позашкільну роботу. «Сприятим» тому, щоб студенти писали російською свої реферати, доповіді, курсові та дипломні праці, а також звіти про виробничу й педагогічну практику. Так само «рекомендувалося», щоб у тих ВНЗ, де національна мова ще якимось функціонувала (наприклад, у Західній Україні), російською (починаючи з 2-3-х курсів), читали суспільні, загальноосвітні та спеціальні дисципліни. Показово, що для контролю виконання цієї «рекомендації» Міністерство вищої та середньої спеціальної освіти УРСР запровадило навіть спеціальну форму звітності, що зобов'язувала ректорів регулярно подавати Міністерству «перелік спеціальних дисциплін, які викладаються російською мовою» на кожному з факультетів (їхнього) навчального закладу.

1979 - Під Львовом убито композитора-співака Володи-

мира Івасюка, пісні якого мали виразно український національний колорит. Досі цей злочин не розкрито. Гуртуймося, єднаймося, бо коли усім народом дмухнути – ураган буде!

1983 - Постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про додаткові заходи з поліпшення вивчення російської мови в загальноосвітніх школах та інших навчальних закладах союзних республік» (так званий «Андроповський указ»).

1984 - Наказ Міністерства культури СРСР про переведення діловодства в усіх музеях Радянського Союзу на російську мову. Початок в УРСР виплат підвищеної на 15% зарплати вчителям російської мови (на відміну учителів українськ. мови).

1984-85 - У концтаборах було замордовано Юрія Литвина, Валерія Марченка, Василя Стуса, Олексу Тихого. **(Примітка: Олекса Тихий (27.01 1927 (05.05 1984), Юрій Литвин (26.11 1934 (05.09 1984) і Василь Стус (06.01 1938 (04.09 1985) загинули в неволі на далекому Уралі будучи членами Української Громадської групи сприяння виконанню гельсінкських угод, яка в останні часи СРСР єдина тоді стояла в обороні прав людини й української нації).**

1989 - Постанова ЦК КПРС про «законодавче закріплення російської мови як загальнодержавної».

1990 - Прийняття Верховною Радою СРСР Закону про мови народів СРСР, де російській - надавався статус офіційної.

1990 - Вихід книжки Олександра Солженіцина «Как нам обустроить Россию». У ній автор відкрито назвав «придуману фальшу» твердження про давні корені українського народу й про самостійність української мови.

1993-1995 - Посилення антиукраїнського терору в освіті, культурі, засобах інформації. Вбито кілька десятків активістів національних українських партій та організацій у різних містах України, зокрема голову секретаріату Руху Михайла Бойчишина, спалено хату-музей Тараса Шевченка. Жодного злочинця із цих справ не було засуджено і навіть не заарештовано.

1994 - Намагання надати російській мові статус офіційної у незалежній Україні. Заява Президента України Л. Кучми про його намір внести поправки до чинного законодавства з метою надання російській мові статусу державної. Як наслідок – припинення відновлення українських шкіл, переведення частини українських класів і шкіл на російську мову навчання тощо.

Сучасний інформаційний простір України майже повністю зрусифікований. Неукраїнська, а часом антиукраїнська політика урядів України призвела до того, що державну мову з української преси витіснила мова сусідньої країни, і співвідношення між україномовною та російськомовною пресою складає 1:10. Зате Україна посідає перше місце (!) у світі за рівнем оподаткування власної книги – 28%.

Тим часом прогресивний світ зовсім інакше дивиться на це дійство. Так, у Франції, за допомогою комп'ютеризації, було встановлено, що українська мова є однією з найстаріших слов'янських мов і однією з найкращих світових. Японія (яка після Другої світової війни), будучи переможеною, всі зусилля й фонди надала освіті і за кілька десятиріч стала однією з найрозвиненіших держав. Довідавшись про таку вагомість української мови для розвитку світової культури, Японія запровадила її вивчення в Токійському університеті.

1995 - Міністерство національностей України розробило напівтаємний «Проект державної програми... розвитку російської культури в Україні до 2000 року», в якій одна з «національних меншин» отримувала більші права, ніж українці. А в Алма-Аті (Казахстан) розробили спільний науковий простір (тобто російський) для всього СНД.

1995 - У Харкові керована С. Кушнар'ювим місцева влада відкрила пам'ятник україножеру маршалові Г. Жукову, який у кінці війни підписав наказ про виселення з України всіх українців. (Пояснення: Є таємний наказ Г. Жукова про депортацію українців за № 0078/42 від 22 червня 1944 року «Про ліквідацію саботажу на Україні...»). Та Москва стверджує, що то німецька фальшивка. Але чомусь директор ЦДАГО України кандидат історичних наук Руслан Пиріг стверджує, що документ являє собою німецьку листівку, яку ніяк не можна видавати за оригінал наказу і коментувати відповідним чином. Текст цього наказу вперше опублікували у повісті «Операція Вогняний смерч», у другій половині 1990-х років у газеті «Молодь України»).

1995 - Неспровоковане звіряче побиття українців у Києві (кілька душ загинуло, десятки покалічено) під час похоронної процесії святійшого Патріарха Київського і Всієї України Воло-

димира (Романюка). Озброєні омонівці кидалися на беззбройних людей із криками «бєй хохлов!», топтали і шматували українські державні прапори. Відповідальних до сих пір немає.

1995 - Заборона української організації УНА-УНСО без суду. В той же час озброєні Москвою козаки та антиукраїнські організації, які відкрито домагаються ліквідації Державної Незалежності Русі-України, владою не забороняються. Суспільство поділяють на «наші» та «не наші». В прикордонних областях розпочато видання паспортів, написаних українською та російською мовами. З метою деморалізації та духовного виродження населення, особливо молоді, влада дозволяє розповсюджувати тисячі книг, демонструвати сотні кінострічок, які проповідують і насаджують порнографію, ненависть, насильство. Немов би виконуючи рекомендації Полтавського губернатора фон Баговута (із часів московського царизму), Росія завалює Україну шовіністичними газетами, які продаються за безцінь; прямо або через підставних осіб фінансуються російськомовні газети, радіо й телебачення в Україні, які не приховують своєї протиукраїнської спрямованості за потурання всіх урядів та президентів років незалежної України.

1996 - «Велике беззаконня діється у Харкові... Таємно збирають підписи під «референдумом» про новий СРСР.

1996 – В Україні йде подальша криміналізація правоохоронних органів.

1998-2001 - У зв'язку з інформаційною революцією, зрощення України відбувається більш інтенсивними методами, ніж за часів Валуєвщини.

2010 - міністр освіти і науки Дмитро Табачник заявив про відмову МОН України фінансувати проведення Міжнародного конкурсу знавців української мови ім. Петра Яцика.

2012 - Прийняття Верховної Радою України закону про мови Колесніченка та Ківалова, який фактично призводить до витіснення української мови із вжитку на офіційному рівні.

2015 - В Бібліотеці української літератури в Москві пройшли обшуки, шукали «заборонену» українську літературу, потім заарештували директора Н.Шаріну (через два роки - суд).

2017 - В Москві засудили экс-директорку Бібліотеки укр. літератури Н. Шаріну до 4 років таборів за «розповсюдження» української (начебто екстремістської) літератури.

ПЕРЕДІНСУЛЬТНЕ ЗАЦІПЕНІННЯ РОСІЇ

Сьогодні Росія в передінсультному заціпенінні. Як кажуть, потопельнику, хвороба Альцгеймера не страшна. Криза путінського режиму входить у безповоротний етап. Правляча кліка не в змозі запропонувати хоч трохи осмислену модель подолання економічного падіння. Росія залишається залежною від експорту викопних палив, а голосно заявлене імпортозаміщення обмежується незграбними протекціоністськими заходами. У науково-технологічній галузі Росія дедалі більше відстає від Китаю та Заходу. Їй не вдається знайти шлях з пастки, до якої Росію загнав Путін вторгненням в Україну (2014) та вв'язуванням у «війну проти всіх» у Сирії. Останні 25 років Росія йде назад у минуле, до так званих традиційних східно-православних цінностей. До спадщини Московського улусу, а далі до Золотої Орди, яка була типовою азійською країною із своєю тиранією. До розпаду Радянського Союзу призвела поразка в Холодній війні, щось подібне очікує й путінський режим.

Теорія «Москва – як Третій Рим» (зазначена на початку нашої глави) це страшний порок (прокляття), яке змушувало кожного нового російського монарха божеволіти від бажання керувати світом і заради цього, вони кидали(ють) сотні тисяч своїх «рабів» (читай націю) на все нові загарбницькі війни.

Недавно став відомий зміст телеграми Патріарху Алексію від болгарського митрополита Стефана з Софії: «За нашим розумінням, настав час виповнити пророцтво ченця Філофея про Москву – як Третій Рим». Але, в 1991 році Російська Імперія, не витримавши економічної війни з Західним світом рухнула, народи які довгі століття, ніtilись під крилом двоголового орла, вирушили в самостійне плавання, що, безумовно, не влаштувало нових правителів «Третього Риму» - Москву.

Вставка. У Російській імперії Польща, Литва, Україна, Грузія, Узбекистан зберегли своє етнічне обличчя на кінець XX ст., а первісний Сибір XVII-XIX ст. зрусифікувався. В кінці 1989 р. розпад нинішньої Російської імперії пророкували за класичною Римською моделлю, коли давні народи отримали незале-

жність, а у варварських провінціях постала група молодих споріднених романських етносів. Відповідно на руїнах Російської імперії, крім народів, що повернули колісь втрачену незалежність (поляки, литовці, українці, грузини, вірмени та інші), у малорозвинених сибірських провінціях скоро поставуть споріднені росіянам пост імперські етноси – західно-сибірський, далекосхідний, козацький Передкавказзя та інші. Саме так від англійської метрополії більше 200 р. тому відійшли англомовні американці, а від Іспанської імперії – молоді іспаномовні народи Латинської Америки. Існують глибокі культурні відмінності між етнічними росіянами. Імперії в минулому розпадалися за етнічними межами, як приклад, Австро-Угорщина, Османська імперія, а також СРСР, а ще Югославія. На початку XIX ст. треба враховувати Китай, який взяв в оренду на 49 років російські землі і через якийсь час може їх анексувати. Багато місцевих ніколи не бували в Москві та західніше від Уралу, але часто їздять у Пекін, Сеул тощо...

Нескінченні гібридні війни, вічно палаючі точки, різноманітні територіальні конфлікти, що почалися буквально з перших днів після розвалу СРСР привели нас до ситуації, яку ми спостерігаємо сьогодні. Вічно голодні, ненаситні московські правителі Третього Риму накинулися на Україну, яка, незважаючи на свою незалежність, (як і раніше ще перебуває в колоніальній залежності від Росії), не змогла виробити свою ідеологію національної єдності - ідеології, яка повинна була зіграти роль не меча, а щита. Не змогла протиставити російським окупантам ні армії, ні ідеї - здатної дати належну відсіч противнику. І станом на 2018 р. ми маємо анексію Криму (2014) і неоголошену війну на Сході України.

Ішов травень 2014 року. Путінський теоретик і мерзотник Дугін бився в істеричі: «Чому Путін не вводить війська в Україну? Адже все одно ніхто не визнає Крим за Росією. Тепер доведеться відповідати за все і по повній програмі. Корпорації Росія більше не існує...». А то, що вони в друге анексують Крим під свої потреби – мовчить. Зате через рік хапається за серце і влаштовує нову істерію: «... українська хунта з опорою на США зачищає ДНР і ЛНР, десятки тисяч вирізані, спалені, покалічені,

закатовані «в бетон» бандерівською сволотою. На безсилі протести Москви ніхто більше в світі уваги не звертає».

В 2015 році, головний науковий співробітник Інституту філософії РАН, відданий путініст Володимир Шевченко опублікував статтю «До дискусій про розпад Росії...», де розклав по полицках сценарії розпаду РФ і видав рекомендації для влади: що з усім цим робити. А Дмитро Медведєв зазначив: «Колишній розпад СРСР може здатися ранком у дитячому садку порівняно з державним колапсом в сучасній Російській Федерації». В російських джерелах ми нарахували 7 сценаріїв:

► **1)** Демократизації Росії. Дайте людям волю, дозвольте вільні вибори, – і народи Росії заживуть «дружною родиною». При цьому треба визначити, чому всі нації та народи країни повинні й далі жити разом? Коли малі і великі етноси заганяли в «тюрму народів», ніхто не цікавився спільністю інтересів як поневолених так і поневолювачів. Але багато хто там й досі вірить в демократизацію Росії і тільки чекає смерті Путіна.

Слово «нація» для Росії смертельно небезпечно: «І вимагає відмови від своєї нації на користь загальноросійської. Бурят, який живе на території Росії, він водночас є росіянин, але не може бути слов'янином і в жодному разі - не православний. І коли почне розуміти, що він має бурятські коріння, то захоче вчитися бурятського мовою, а потім ще зажадає своєї бурятської державності». «Російська національна ідея» вже двічі за останні півтора століття вилазила боком. Футуролог Сергій Переслегін каже: «Росія для росіян» якщо і можлива в майбутньому, то як «смужка російської землі від 200 - до 600 км; від Астраханської області на півдні - до Мурманська на півночі і під умовною назвою «Московія».

► **2)** Спасіння в російському націоналізмі. На всіх тусовках його прихильники сунуть по Москві двома ворогуючими колонами. Одна – більша, де офіційні націоналісти мітингують за «російську імперію». Інша – скромніша, там заборонені націоналісти – за «Росію для росіян». Одних штучно вивів Російський імператорський двір. Других породили Тютчев, Соловйов, Достоевський з їх «російською ідеєю», де ти обов'язково пови-

нен бути росіянином, слов'янином і православний. Від них пішли колись «чорна сотня», а нині – «російські арійці». Але «чорносотенці» стали як кістка поперек горла імперській ідеї.

► **3)** Масовий перехід слов'ян Москви в іслам. Журналіст Олександр Невзоров якось написав: «Хотів би я бачити Кадирова президентом Росії», але прикро для патріарха Кирила. Сама спроба представити Росію окремою цивілізацією «російська православна цивілізація» належить російському культурологу Миколі Данилевському з царських часів. Круто – бути цивілізацією: фараони Єгипту, Олімп Античного світу, Мекка ісламу, індуїстські тонкі світи, Конфуцій у Китаї і... Путін в Росії! Колишній радник Путіна Андрій Ілларіонов звертає увагу на зростаючу роль у російській політиці мусульманських: Чечні, Дагестану і Інгушетії. А російський політолог Андрій Піонтковський не залишає шансу для надій: «Росія вже давно платить данину Кадирову». На запитання журналіста: «Як можна зупинити розвал держави?» Піонтковський відповідає: «Ніяк. Путін – це останній хан Золотої Орди». І треба звикати до того, що доведеться повернутися в монгольську імперію з центром у Пекіні». І це тільки іслам. В.Шевченко нарахував «в рамках Російської Федерації» ще «ряд локальних цивілізацій: буддистську цивілізацію, арктичну (циркумполярну), кавказьку (іноді з додаванням «гірська»)».

► **4)** Є в Москві один товариш, який днює і ночує на Красній площі (Ульянов-Ленін). Путін цього «мислителя» терпіти не може. Не любить вічно живого Ілліча й інші, неподобство: «в самому серці Росії, на Красній площі, стоїть труна з мерцем». А перший комуніст Росії - Зюганов образився. Нагадування про Леніна – це натяк для Путіна, про минулу велич Росії. Тут вам в одному флаконі під назвою «комунізм»: і «диво», і «нація», і «цивілізація», і «диктатура робітничого класу» – повний комплект. Але Путін відчув небезпеку, бо він перший олігарх Росії.

► **5)** Модернізація – як модернізадниця. Купка людей (головним чином олігархи та їхні клієнти), впевнена: запобігти розпаду Росії можна лише модернізацією всієї країни. Армію ж змогли осучаснити, ядерну зброю модернізували, чому країну не можна? У цій «Російській доктрині» є підводні каміння, модернізація приведе до влади транснаціональні компанії, які скуплять всі ключові галузі і перетворять Росію на конгломерат

бананових республік. А сильним, світовим транснаціональним компаніям окремі російські олігархи непотрібні. А ще модернізації боїться сам народ, він злісно не бажає ніяких модернізацій. Режисер Андрій Міхалков-Кончаловський нещодавно цитував: «У Росії два народи: - Крихітна купка мудрих, і величезна «непродрьюмана» маса російського обивателя, яка не змінюється вже багато століть». Поряд із розвинутими «комп'ютерними» регіонами є і «лапотні», депресивні регіони: Алтай, Єврейська АО, Калмикія, Кабардино-Балкарія, Забайкалля, і навіть Кіровська, Псковська і Орловська області.

Джерелом невдоволення регіонів є також існування таких областей, як Москва та деякі інші великі міста, що є значно багатшими та значно впливовішими, у чому зобов'язані системі збирання податків та центральному розподілу ресурсів з бюджету. (Наприклад, по Сибіру в 2011 р. поширювалося гасло «Годі годувати Москву» – місцевий варіант всеросійського «Годі годувати Північний Кавказ» і таке інше. Крім того, чинна система не дозволяє регіональній владі розпоряджатися місцевими ресурсами на власний розсуд. Майже все контролюється з центру та забезпечується дуже суворими законами і нормами, через які місцева бюрократія пройшла вже не через одну кримінальну справу. Коротше: нинішня система буквально «напичкана» конфліктами між центром та регіонами.

► **6)** Сплячі в матриці. Пам'ятаєте фільм «Матриця», коли обивателя годують через шланг різною гидотою, а йому сниться, що він жує біфштекс з кров'ю? Якщо Російську імперію, вже не відновиш і сталінський СРСР не повернути, тоді давайте будувати щось нове, під китайським кисло-солодким соусом, наприклад «Супер матриця». Поки існує матриця нової російської державності, буде проявляти себе духовний зв'язок між жителями країни. І далі – апофеоз: «Верховна влада «ідеологічної» роботою вселяє впевненість у величі духовного задуму, в правоті своєї справи і разом з Церквою бореться з відступниками та невіруючими за велику справу і призначення нової Російської імперії...». Люди щасливі, тому що не розуміють, якою мірою вони зомбовані. Росія розпадеться, але це не важливо. Головне, що населення про це не дізнається...

► **7)** Розпад проти розпилу. Шостому варіанту є проти дія. Російським суспільством керує зовсім інша матриця. Рос-

товський політолог Михайло Ремізов називає її «матрицею системного сепаратизму». І йдеться не стільки про боротьбу за право націй на самовизначення, скільки за «визнання права народів на надра у межах території їх розселення». Що найцікавіше, ідея такого енерго-земле-корисно-копального суверенітету місцевим російським елітам подобається. «Війна економічних суверенітетів» у Росії не вщухає. Чого тільки вартий рух за суверенітет Сибіру, який центральна влада в Москві щоразу пресує з особливою жорстокістю, а він відроджується. І не дивно, - пише відомий кремлівський теоретик Сергій Кургінян. – «На неміряних просторах на схід від Уралу живуть лише 32 млн людей – це населення двох Голландій. яке останнім часом убиває. Природні ж багатства Сибіру відомі». І якщо поділити їх на всіх сибіряків, вони виявляться мільярдами.

Намітився останнім часом і рух за незалежність Далекого Сходу. Розпад Росії на окремі держави – це не страшно і навіть корисно, вважають чимало російських мислителів. Це порятунком від «розпилу» і розвалу економіки. Московський журналіст Борис Туманов запропонував свій «вихід з державності», великі Сибірські простори «в будь-якому разі залишаться російськими, а тому не так вже й важливо, чи будуть вони співіснувати у вигляді якоїсь конфедерації, або як незалежні держави». Далі Туманов: «Тільки роздробленість, що рятує Росію від мертвої хватки «вертикалі влади», може дати імпульс до природного виникнення власне російського громадянського суспільства і відкрити шлях до настільки ж природної модернізації російської економіки».

Розпад Росії – «це спосіб виживання громадян й територій», – зауважує відомий Костянтин Боровий. «Його не варто боятися, – перестерігає Кох. Адже перший розпад Росії вже відбувся – в 1991 році. І нічого, навіть Путін не помер, не загинув в бою за єдність своєї Вітчизни-Росії, а навіть допомагав її розвалювати. Ми спокійно пережили крах СРСР, то чому ми не зможемо пережити і «те, про що не можна говорити»?

Існує така дуже цікава соціологічна теорія – «теорія чорних лебедів» за американським академіком Насімом Ніколасом Талем. Чорний лебідь – це подія, якої майже ніхто не очікував та не передбачав, але, незважаючи на це, вона не тільки існує, але й тягне за собою принципові наслідки для суспільства...

СЛОВО ПРО ПРАВОПИС

Наш літературний герой дід Опанас розповів своїм онукам коротку історію українського правопису, початок взятий від Московського царя Петра I Олексійовича (1672-1725) – і до п'ятого президента України (2014 р) Порошенка Петра Олексійовича (1965 р). Про заборону (читай знищення української мови) ми вже писали у попередній главі. Що ж робилося у 300-літній історії від сьогоднішнього дня, з українським правописом? Для початку поділимо цей відрізок часу на три періоди:

► **Перший період** (XI-XVI століття) пов'язаний із пристосованою до особливостей староукраїнської мови орфографічною традицією відомих (раніше згаданих) просвітників християнства Кирила та Мефодія.

► **Другий період** (XVI-XVII століття) відбиває вплив на староукраїнське (здебільшого церковне) письмо південнослов'янської орфографії.

► **Третій період** (XVII-початок XIX ст.) започатковує праця 1619 року *«Грамматика славенскія правилное синтагма»* Мелетія Смотрицького. Бо у ній слов'яно-українську писемність частково пристосовано до української фонетики. Там розмежовано значення букв «Г» і «КГ», запроваджено буквосполучення «ДЖ» і «ДЗ», а ще для позначення відповідних українських звуків, узаконено вживання букви «Й».

Так уже повелося, що від Московського царя Петра (першого) Олексійовича кожний тиран прагнув своїм указом ще більше урізати українську мову, її права. У Московській імперії українську мову вважали за діалект російської, забороняли українську абетку та наказували писати російською азбукою (наприклад, лис, лыс, любыты, сино, сыла, сын, хид, ходыты) – замість ліс, лис, любити, сіно, сила, син, хід, ходити.

Діячі української культури різних регіонів України намагалися зближувати свої правописи, формувати їх на народній основі, бо вони розуміли: «Виховати українця можливо тільки на українських засадах». З постановням Української Народної Республіки 17 січня 1918 р. Центральна Рада УНР видала «Головні правила українського правопису». А вже 17 травня 1919 р. Українська академія наук схвалила ці правила з поси-

ланням «на пізніші доопрацювання і правки». Обидва видання підписав міністр освіти УНР Іван Огієнко, відомий український мовознавець, церковний та культурно-освітній діяч того часу.

23 липня 1925 р. Рада Народних Комісарів УСРР постановила організувати Державну Комісію для впорядкування українського правопису. У квітні 1926 р. «Проект українського правопису» було надруковано для ознайомлення суспільством. 4 вересня 1928 р. Рада Народних Комісарів УСРР затвердила новий український правопис на 33 літери, який діяв до 18 листопада 1933 року. Він увійшов до історії як «Харківський» або «Скрипниківський правопис», від місця створення чи прізвища тодішнього народного комісара освіти УСРР Миколи Скрипника, який підписав правопис до друку. У 1929 р. Григорій Голоскевич видав «Український правописний словник» (близько 40 тис. слів, погоджений із повним правописом), тому українська діаспора інколи називає його «правопис Голоскевича» і використовує для значної частини своїх видань.

У 1933 р. правописна комісія на чолі з А. Хвилею затаврувала харківський правопис як «націоналістичний», негайно припинила видання будь-яких словників і без жодного обговорення за 5 місяців створила новий правопис, *«очищений від націоналістичних перекирчень, що ставили перешкоди оволодінню грамотністю широкими масами і спрямовували українську мову на відрив від російської, орієнтували українську мову на польську та чеську буржуазну культуру, ставили бар'єр між українською та російською мовами»* (1933 р). Ми пропонуємо трохи зупинитись і ввести деякі пояснення.

Пояснення. 1933 року, коли у розпалі був терор влади проти українців, коли знищували українську інтелігенцію, з ініціативи радянської влади було внесено зміни до українського правопису, який ми називаємо скрипниківським. Затверджений 1928 року і набув чинності 1 січня 1929 року. Однак проіснував недовго. Через 4-ри роки вилучили з нього питомі українські норми, оскільки тоді розпочалася політика внутрішньої русифікації української мови та штучного зближення її з російською. У радянський час ми користувалися тим видо-

зміненним правописом. Потреба відредагувати правила постала відразу ж після здобуття Україною незалежності. 1990 року, на Першому з'їзді Міжнародної асоціації українців було вирішено внести зміни до правопису і частково повернутися до правил, затверджених 1928. Однак досі цього не зроблено.

Інститут української наукової мови було зліквідовано в 1930 році. А 4 жовтня 1937 року в газеті «Правда» з'явилася критична стаття, у якій висувалася вимога: «українську мову наблизити до російської». Після того політбюро ЦК КП(б)У ухвалило постанову, згідно з якою: «Вважати за необхідне дати на сторінках газети «Комуніст» розгорнуту, докладну критику викривлень і помилок, допущених у «Словнику». Укладений за цією редакцією черговий російсько-український словник Агатангел Кримський назвав російсько-російським (через велике О).

Нагальна потреба у новій редакції українського правопису постала тоді, коли радянська армія здала майже всю європейську частину СРСР гітлерівцям, у 1942 році уряд звернувся до Академії наук УРСР із пропозицією поновити роботу над «урегулюванням» та «удосконаленням» українського правопису. 02 жовтня 1942 року в Уфі дійсний член Академії Л.Булаховський доповів свій проект Президії Академії, що схвалила викладені принципи, а проект передала Урядові. 28 серпня 1943 року під Харковом у воєнній обстановці проект та думки правописної комісії, що прибула туди в повному складі, були викладені на нараді в присутності: Голови Ради Народних Комісарів УРСР тов. М. С. Хрущова, Голови Президії Верховної ради УРСР тов. М. С. Гречухи, Секретаря ЦК КП(б)У тов. Д. С. Коротченка, заступника Голови Ради Народних Комісарів УРСР тов. В. Старченка і Секретаря ЦК КП(б)У по пропаганді тов. К. З. Литвина.

Проект в основному було схвалено, і його затвердження доручено Народному Комісарові Освіти УРСР тов. П.Г.Тичині, але він відмовився підписати наказ, бо «батьки» мають право вибирати буде їхня дитина вивчати українську мову чи ні, його (Тичину) одразу ж звільнили. Через 3 роки, в редакції правопису 1946 року були внесені незначні зміни. У 1958 р у Ташкенті було ухвалено рішення про вивчення національних мов за бажанням учнів. У 1956 р. видано «Правила русской орфографии и пунктуации», тож у ряді правописних моментів, спільних для

української і російської мов, виникла певна неузгодженість, яку тепер, після опублікування «Правил русской орфографии и пунктуации», - можна усунути. У 1960 р. вийшло четверте видання «Українського правопису», ще більше покращене яке існувало до 1990 р.

Новий варіант правопису затверджено 14 листопада 1989 р, а опубліковано в 1990 році. Він відновив букву «КГ» та кличний відмінок (за радянських часів він був необов'язковим і називався клична форма). Під час I Міжнародного конгресу україністів (27.VIII-3.IX 1991) було ухвалено Постанову про потребу єдиного сучасного правопису для українців, які проживають і в Україні, і в діаспорі, котрий опирався на історичний досвід української мови.

15 червня 1994 року уряд України затвердив склад Української національної комісії з питань правопису при Кабінеті Міністрів. Усі напрацьовані пропозиції було передано до Інституту української мови в середині січня 1999 року. Тож, коли освіта українців не базується на українській платформі, державність України можна поставити під сумнів, бо: Україна не має україномовної більшості.

Культурна еліта (вчителі української мови, журналісти) вдома, на перервах і в кулуарах послуговуються російською мовою; їхні діти теж не україномовні. Українська політична «еліта» в своїй більшості українофобна; вона та їхні діти є російськомовними, або громадянами інших країн. На превеликий жаль ми забули, що нація народжується біля дитячої колиски, і тільки на рідній землі. Пройшло чверть століття незалежності України, але й сьогодні ми не маємо українських ЗМІ, ТБ, радіо, преси тощо. А сьогоднішні освітні програми виховують у дітей презирство до всього українського. От вам коротка історія українського правопису від Московського царя Петра I Олексійовича - до президента України Порошенка Петра Олексійовича.

Люди вносять свої пропозиції на приклад цієї: - Жодна реформа не має сенсу, доки українською мовою друкують підручники, а література - переважно російськомовна. 90% україномовних книжок було надруковано ще в радянські часи, і мова, яку діти вчили в школі, не відповідає тим книгам, які вони читають поза школою. Іншими словами українській мові не вистачає спеціалізованих слів і таке інше.

ПРО ЄЛИСАВЕТГРАДСЬКЕ СЛОВО

Успішними людьми не народжуються, ними стають завдяки своїй мотивації. І розповів старий Опанас про просту медичну сестру Людмилу Плаксієнко, яка стала чудовим дослідником історії своєї малої Батьківщини міста Єлисаветграда-Кропивницького. На дворі стояв чудовий місяць серпень 2018 року, виступаючи у централізованій дитячій бібліотеці-філії № 11 МЦБС м. Кропивницького по вул. Попова № 20 із приводу презентації книги «Освоєння мудрості» третій том, рублика «Країна знань», Л.Плаксієнко зазначила присутнім в залі бібліотеці: - Придивіться уважно до чудової погоди за віком. Романтики пов'язують назву останнього місяця літа (серпень) зі словом серпанок – «легкої пелени», що застигає й огортає землю. Наші предки вірили, що завдяки сонячному та місячному серпанку земна природа захищається від згубного впливу нечистої сили.

Ще одна з версій походження назви місяця серпень, пов'язана із словом серп, саме серпами жали жито та нарізали трави . Серпень збирає в комори щедрий врожай, нагадує про близьку осінь, попереджає прикметами про вдачу майбутньої зими. Кажуть: «що у серпні збереш, з тим і зиму проведеш». У прадавніх слов'ян до Київської Русі цей період року мав назву «Місяць Лелеки» й символізував сімейний затишок, доброзичливість, надію на продовження роду й зміцнення сім'ї.

А ще його іменували «спасівцем», бо він припадає на Спасівка - двотижневий піст перед Першою Пречистою - із 14 до 27 серпня. У цьому місяці святкують три Спаси: маковий, яблучний й горіховий. Проводять народні обряди, які захищають християнську віру та поля, садиби й помешкання людей та тварин від нечистої сили, що забезпечує збереження добробуту й особистого щастя людини, її здоров'я та майбутнього врожаю. У далекі часи «сивої» давнини, для перших українців місяць серпень (на відміну від календаря), був уже осіннім місяцем. Першим осіннім святом вважали день Іллі Пророка, який відзначають 2 серпня і має бути ознаменований хлібом нового врожаю: «На Іллі новий хліб на столі». А ще 24 серпня – День незалежності України.

Вставка. 24 серпня 1991 р. Верховна Рада України прийняла історичний документ виняткового значення для долі українського народу - Акт проголошення незалежності України. У цьому документі говорилося: «Виходячи із смертельної небезпеки, яка нависла над Україною у зв'язку з державним переворотом в СРСР 19 серпня 1991 року, продовжуючи тисячолітню традицію державотворення в Україні, виходячи з права на самовизначення, передбаченого Статутом ООН та іншими міжнародно-правовими документами, здійснюючи Декларацію про державний суверенітет України, Верховна Рада урочисто проголошує незалежність України та створення самостійної української держави - України. Територія України є неподільною і недоторканною. Віднині на території України мають чинність винятково Конституція і закони України. Цей акт набирає чинності з моменту його схвалення». За Акт незалежності проголосувала абсолютна більшість депутатів Верховної Ради. Республіка УРСР перестала існувати. На карті, світу постала нова самостійна держава - Україна, яку потім визнали всі країни світу. З цього приводу Василь Симоменко зауважив:

- Можна все на світі вибирати, сину,
Вибрати не можна тільки Батьківщину.

Закінчивши коротку розповідь про місяць серпень, далі переходимо до теми наукової конференції Кіровоградського «Будинку вчених» - «Українська писемність та мова у манускриптах і друкарстві» із рубрики «Єлисаветградське слово». Опираючись на дослідження нашого земляка В.Босько «Освітянське слово» (березень 2005 р.), Людмила Плаксієнко почала розповідати про стародавнє друковане слово від перших видавничих друкарень нашого славного міста Єлисаветграда-Кіровограда-Кропивницького. Упродовж усього життя ми звертаємося до книжок, тому що кожна людина прагне пізнати свій шлях, а книга – одне з найбільших чудес, створене людиною. З тих пір, як люди навчилися писати, всю свою мудрість вони довірили книгам. Адже саме книги відкривають нам світ, допомагають уявити минуле, заглянути в майбутнє. Позбутися національно-духовного недовкрів'я та самоприниження.

Інформація для роздумів. В 1995 році вчителька французької мови в Единбурзі Джоан Роулінг закінчила свою першу книгу «Гаррі Поттер і Філософський Камінь», надруковану на старенькій друкарській машинці, і відправила рукопис в 12 видавництв. Всі 12 видавництв відмовили під різними, надуманими приводами. Лише в 1997 році видавництво «Блумсбері» купило права на книгу за 4000 доларів. Прошло 10 років і ситуація змінилась. Сьогодні 7 романів про чарівника Гаррі Поттера перекладені на 70 мов і продані в кількості більше 400 мільйонів копій. 12 видавництв, яким пропонували першодрук книги, «кусають свої лікті», бо вони втратили мільйонні прибутки із-за своєї недалекоглядності...

Ви ні разу не задумувались над словом «папір», що це таке? Папір складається переважно з рослинних волокон, зв'язаних між собою силами поверхневого зчеплення, у якому можуть бути проклеювальні речовини, мінеральні наповнювачі, хімічні та природні волокна, пігменти й барвники. Використовується для друку, пакування та для технічних цілей. Праісторія виникнення паперу вбирає в себе віковічні надбання людства в сфері писемності. Першими винайшли папір (папіруси) стародавні єгиптяни, далі удосконалили - китайські ремісники. Китайські літописи повідомляють, що папір був винайдений у 105 р. н. е. - Цай Лунем. У китайському літописі говориться: «Всякий високо цінує діяльність Цай-Луна: він винайшов папір, і слава його живе дотепер». До Цай-Луна папір у Китаї робили з пеньки, а ще раніше з шовку, який виготовляли з бракованих коконів шовкопряда.

Однак в 1957 р. в Китаї (близько міста Сіань), було виявлено гробницю періоду Західна Хань, яка серед іншого містила обривки аркушів паперу. Папір досліджували і встановили, що він був виготовлений в II столітті до нашої ери. Але до паперу – вже був відомий папірус, що виготовлявся в стародавньому Єгипті з стебел рослини «циперус папірус». Папірус настільки був поширений, що єгипетські купці загортали в нього покупцям товар, який продавали на базарі. Папірус вже в II ст. до нашої

ери почали замінювати пергаментом. Своє положення основного писального матеріалу в Європі і на Близькому Сході папірус став втрачати в VIII ст, коли його почав витіснити завезений з Китаю папір. «Папір» та його назва отримала поширення у різних народів, наприклад, у німців - «папір», в англійців - «пейпер», у іспанців - «папель», але в Росії називали «бумага», це слово прийшло з татарської мови в часи Золотої Орди...

Перші паперові книги з'явилися в Європі в XIII ст. нашої ери. Їх довгий час писали від руки. Одна книга виготовлялася 5-7 років і коштувала дуже дорого. Перші друкарні являли собою дрібні майстерні, в яких працювала невелика кількість друкарів. Рівень розподілу праці тут був низький, один майстер виконував багато робіт. Друкар-універсал сам займався і виготовленням шрифту і складанням, і правкою, і друкуванням та іншими роботами..., але то інша тема.

Людмила Плаксієнко оглянула зал бібліотеки, привітливо посміхнулася присутнім і зазначила: - Скарбницями книг називають бібліотеки. У перекладі з давньогрецької мови слово «бібліотека! означає приміщення, де зберігаються книги (бібліо – книга, «тека» – сховище). Давні єгиптяни називали їх «аптеками для душі», тому, що книги робили людську душу благородною, а розум сильним. В Україні перша бібліотека з'явилася за часів Київської держави, її створив князь Ярослав Мудрий ще у 1037 році. А першим паперовим романом в історії вважається японська «Повість про Гендзі» (близько 1007 р.), авторство якої приписується Мурасакі Сікібу, дамі при дворі імператриці Сесі. Далі шлях розвитку книг був довгим і складним.

Перед тим, як перейти до розповіді про Єлисаветградські друкарні, нам необхідно коротко сказати декілька слів про місто Єлисаветград (пишемо через букву «С»). Фортеця Святої Єлисавети була побудована не на порожньому місці, все починалося з Слобідського поселення. А до нього 14 травня 1754 року прийшов царський указ Слобідському козацькому полку видвинутися на правий беріг річки Інгул для розбудови фортеці Святої Єлисавети. *(Просимо вирізняти букви «С» та «З» в написанні слова св. ЄлиСавета та імператриці ЄлиЗавети).*

Слово Інгул згадується від 1673 р. Трансформація назви Інгул базується на тюркській фонетичній обробці (вірогідно з XIII ст.) східнослов'янського слова «Уголь». Дотюркська назва

даного гідроніму лінгвісти пов'язують зі східнослов'янськими племенами уличів (угличів). За іншою версією «Інгул», має тюркське походження від «уепі гой» (Нове озеро). У документах 16-17 ст. трапляється назва «Єнгул». У 18-19 ст. річка мала назву «Великий Інгул», на протигагу «Малому Інгулу» (Інгульцю). Тож на берегах цієї річки в часи «свої» давнини будувалися невеличкі поселення, а в майбутньому козацькі хутори. За свідченням історика ХІХ ст. Ястребова, назви сіл Завадівка та Лелеківка, що були розташовані на Інгулі, були задовго до заснування фортеці св. Єлисавети, а нині входять в межі міста Кіровограда-Кропивницького, походять від імен засновників запорожців Лелеки та Завади. Між крутих Інгульських поворотів заховалось давнє село Лозоватка, засноване запорожцями, один з яких – Лозяний мав тут велику пасіку... Степова річка Інгул у давні часи була потужною водяною перепороною для будь-якого війська.

Інгул - найбільш велика притока Південного Бугу. Його довжина - 354 км. Починається річка з невеликого лісового озера, розташованого на території Кіровоградської області. Берега на цій ділянці пологі, дно болотисте. Нижче, протікаючи по горбистій місцевості, уздовж русла іноді з'являються скелясті береги, продуктами розмиву яких покрито дно. У нижній течії Інгул багатководний. Його високі берега порізані ярами, часто вони відступають від русла, поступаючи місцем долині, де утворюються широкі плавні зарослі переважно очеретом з вигінами. На руслі Інгулу встановлено ряд гребель і створено кілька водосховищ і численних ставків в кількості до 770 штук. Для любителів риболовлі Інгул є справжнім полігоном, на якому кожен рибалка може знайти своє заповітне містечко. У Інгулу кілька приток (дрібних річок), що живлять його своїми водами. Серед них Громокля і Сухокля (Сугокля), Березівка, Кам'янка, Грузська, Аджамка, Лозівка, Саваклей, Кандаурівські води, Вошива, Столбова, Сагайдак, Березнегувате і інші притоки без назв. Найдовшими є Громокля – 96,8 кілометрів, Березівка - 70 кілометрів і Саваклей – 51,6 кілометра. Всі притоки значно пересихають влітку і перетворюються в ланцюжок не-

ликих озер. Кожна притока має свою власну історію. Для прикладу, розглянемо притоку Сугаклія, хоча у різних письмових джерелах пишуть назву Комишувата (Кам'янувата) Сугоклія. Витік цієї притоки розпочинається у розлогій балці села Солдатське Новоукраїнського району, далі притока впадає у річку Інгул неподалік мікрорайону Гірник та Завадівки (м. Єлисаветград-Кропивницького). На Сугаклії розташовані села: Миколаївка, Карлівка, Соколівське та м. Кропивницький.

Найперший документ, який фіксує цей топонім за 1698 рік, називає його урочищем Сугаклія. Саме у ньому відбулася подія, яка вписала Сугаклію в історію. Сталася вона під час нескінченних російсько-турецьких війн. Гетьман Іван Мазепа, дізнавшись про намір загону татар здійснити глибокий рейд у тили Війська Запорозького, дав завдання кошовому отаману Івану Гусаку вийти із загоном компанійців Павла Федорова назустріч ворогу і зупинити його. Козаки отаборилися у скелях урочища, і три місяці «терплячи від страшного холоду і нестатків, довго чекали босурманів і нарешті, уже в травні, 20 дня дочекалися прибуття в урочище Сугаклію одного білгородсько-ногайського загону з 76 чоловік під керівництвом Давлетаги...». Козаки хоробро напали на татар, поки ті не встигли стати кошем, і зав'язали з ними бій. Він тривав дві години. Нарешті, коли під Давлетом-агою вбили коня, він сів на іншого коня й кинувся навтіки, за ним помчав і весь його чамбул (загін). Козаки поскакали слідом за татарами й одних з них побили в Дикому полі, інших розігнали по полі, а шістьох полонили й відвезли гетьману. Мазепа відіслав полонених до Москви, там їх допитали і одержали цінні дані щодо подальших планів татар. За доставлені вісті Івана Гусака та Павла Федорова нагородили грошима і подарунками та відправили додому. (Розповідається за Д. Яворницьким). У козацьких документах того часу знаходимо дані про зимівники січовиків на Інгулі і Сугаклеї, один з них розміщувався на лівому березі річки, русло якої було на дні урочища. Налігав він кошовому Гусаку, козацький хутір існував на місці сьогоденньої невеликої переправи через Сугаклію. За радянських часів там стояв розлогий дуб, якому на той час було вже понад 200 років, (а скільки реально йому років – невідомо). Відтоді почалася історія урочища, яке здебільшого називали притокою річки Інгул.

До 1740 року правий берег Інгулу умовно вважався турецьким (тимчасово). Тому Єлисаветград-Кіровоград-Кропивницький можна жартوما поділити на дві частини: українську та турецьку (опираючись на період того часу). Тому у Жалуваній грамоті генерал-майору Івану Хорвату, підписаній імператрицею Єлизаветою Петрівною 11 січня 1752 року, 10-м пунктом зазначено: «(... збудувати фортецю) для оборони во всякомъ случаѣ отъ нападенія непріятельскаго новопоселяемыхъ ихъ гусарскихъ и пандурскихъ полковъ жилищъ, позволяется въ пристойномъ мѣстѣ при оныхъ, по разсмотрѣнію персонъ, со общаго съ вами Генераломъ-Маіоромъ Хорватомъ согласія, сдѣлать въ нынѣшнемъ году земляную крѣпость, которую именоватъ крѣпостью Святыя Єлисаветы, а въ той крѣпости по сдѣланіи оной бытъ Нашему Коменданту Бригадирскаго ранга, и подъ его же вѣдѣніемъ учредить во оной гарнизонную Канцелярію, и въ гарнизонъ содѣржать тамо изъ ландмилицкихъ полковъ потребное число съ перемѣною, по разсужденію Нашей Военной Коллегіи». Проект фортеці та місце її будівництва були затверджені пізнішими указами.

Нас часто запитують: коли вважати рік народження, або датою заснування міста Єлисаветграда? Крім 1754 року, ще є 1752 та 1753 роки. Ми можемо легко прояснити. 1752 рік зазначається у зв'язку з тим, що згідно з першим розпорядженням саме тоді й повинна була бути вже збудована фортеця. Але в цьому році була тільки збудована необхідна інфраструктура та поставлені табори для робітників і охорони (війська). Треба було набрати обслуговуючий цивільний контингент, який у 1752 році тільки розпочали надсилати. Трохи пізніше, до майбутньої фортеці підтягнулися торговці, ремісники тощо і почали оселятися біля фортеці. 1753 рік згадують тому, що від 1 квітня 1753 року, царським сенатським указом, було остаточно затверджено місце будівництва фортеці Св. Єлисавети «на правому березі Інгулу». А 3 березня 1754 року вийшов указ «про початок будівництва» і 18 червня 1754 року відбулися «урочисті закладини фортеці Святої Єлисавети».

А ще 1754 рік часто згадують через ярмарки. Мешканцями м. Єлисавети були торгові люди та ремісники, для яких торгівля – це засіб життя. Тож не дивно, що в місті проводили по 4 ярмарки на рік. В травні 1754 р. у листі до генеральної козаць-

кої старшини - Іван Глебов повідомляв, що Сенат дозволив проведення ярмарок при фортеці св. Єлисавети по таких днях:

- 1) - 5 вересня - в день св. Пророка Захара і святої Єлисавети;
- 2) - 1 січня - тобто зразу після Нового року;
- 3) - 23 квітня - в день св. Георгія Переможця;
- 4) - 28 (29) червня — в день св. Петра і Павла.

На ярмарки приїздили купці з Запоріжжя, Центральної Росії, Речі Посполитої і підпольських українських територій, Молдавії, Криму, Туреччини тощо. В радянський період, з політичної волі 1754 рік «заклали» як рік «заснування» Єлисаветграда...

Додаток. 24 грудня 1751 року сенат Російської імперії розглянув подання серба Івана Хорвата «О прийнятти в подданство сербов, желающих поселиться в России...». 29 грудня 1751 року сенат видав указ «О поселении на Российских границах приходящих Сербов». Пунктом 16 указу сенат велів «...сдѣлать земляную крѣпость, которую именовать крѣпостью Святыя Елисаветы»

пость, которую именовать крѣпостью Святыя Елисаветы»

В давнину, любе місто відрізнялося від села тим, що мало укріплення (град) або замок. Так що з моменту заснування фортеці св. Єлисавети та її форштадти, автоматично почало вважатися містом. І вже в 1755 році справами міщан управляв міський магістрат, тобто орган міського врядування. Міщанська слобода міста Єлисаветграда називалася Подолом і знаходилася навпроти фортеці, але на лівому березі Інгулу. Саме там знаходився магістрат, а також церква Успіння Пресвятої Богородиці, яка називалася спочатку Подільською, пізніше Єлисавето-Подільською, а потім вже Єлисаветградською Успенською церквою, (після скасування фортеці стала соборним храмом). У 1755 році за дорученням Сенату в Герольдії був створений герб для канцелярських потреб поселення фортеці Святої Єлисавети. Наявність герба у ті часи було переконливим свідомством міського статусу населеного пункту.

Чи зразу закріпилася за містом назва Єлисаветград? Ні. Розглянемо декілька посилань. У щоденнику курського поміщика Івана Петровича Анненкова за 1752 рік читаємо: «В нынешнем году принял в России службу сербской генерал-майор

Хорват, который с несколькими сот семьями сербов просил для поселения к пребыванию их места, и велено отвести за Днепром к Черному лесу, а для осмотра и отводу тех мест и построения вновь крепости Елисаветбург был отправлен генерал-майор Иван Федорович Глебов». Значить ще була назва Єлисаветбург.

Поряд із Єлисаветбургом, вживаною була назва «Нова Сербія», як приклад, у «Розпису губерніям, провінціям, містам, фортецям та іншим достопам'ятним місцям» від 1757 року є посилення: *«Новая Сербия, земля недавно населенная Сербами, при Тесмине, Ингульце и Ингуле реках, из коих первые две впали в Днепр, а последняя в Буг; в сей земле новая крепость Елисаветбург».*

Керівник фортифікаційних робіт, генерал-майор Карл Штофельн, який добре знав Південну Україну, у своїх нотатках 1765 року по відношенню фортеці і міста вживає назву Єлисаветполь: *«Для некоторых обстоятельств изволите с Ямбургским карабинерным, Борисоглебским драгунским, пехотным Елецким и Севским полками переправясь в Переволочной следовать в Елисаветполь, о чем от меня к генерал поручикам Милгунову, Гаугревену и Далькену предложено».*

Далі: *«Изъяснение для чего генералу-майору Исакову бить на малое время у меня в команде: с Елисаветполя должно послать 22 мая 1765 года два ескадрона регулярных и четыреста человек казаков на Буг реку где Запорожкой Град».* «Сколь скоро вся моя команда от Днепра тронется, должно трем ближайшим Елисаветполским сотням со мной соединится для разных посылок на первой случай оне весьма полезны быть могут». Показово, що Карл Штофельн, німець за походженням, не використовував більш йому зрозумілу назву Єлисаветбург, а як освічена людина в дусі тогочасної моди на класицизм називав місто Єлисаветполем.

Ще одним із варіантів назви міста була форма Єлисаветгород, породжена відомим французьким картографом Жаном-Батістом Бургіньоном д'Анвілем, на картах від 1760 року.

Лаконічна (скорочена) форма Єлисавет вживалася протягом усього елисаветградського періоду міста. Приведемо приклади. Документ від 2 березня 1764 року: *«Доношение от иеромонаха катедрального Киевософийского монастыря Пуста с*

прошением о позволении Новой Сербии в городе Елисавете испрашивать на возобновление Тресвятительской приписной к кафедральному Киевософийскому монастырю каменной церкви и при том пашепоорт оному Пусту з иеродиаконом Евстратием от Преосвященного Киевского Митрополита Арсения в Сечь Запорожскую выданный в консистории явлен и в книгу записан».

Більш знайома словоформа Єлисаветград заявила з метою диференціації міста від власне фортеці, назвою якої воно користувалося у початковий період. Єлисаветградська провінція, створена за адміністративно-територіальною реформою 1764 року, зафіксована в штатному розкладі губерній і областей Російської імперії 1765 р. Вочевидь, не треба було спеціального указу для назви міста – якщо провінція вже була Єлисаветградська, то її центром (природно) мав бути Єлисаветград. Цю форму активно вживають з початком 1770-х років і вона була зафіксована у географічному словнику 1773 року: *«Єлисаветград, провинциальный город Новороссийской губернии, при реке Ингуле, в котрую здесь речка Сухоклей Каменной впадает под 47 град. 23 мин. широты, построен в 1754 году под именем крепости Святыя Елисавети; там есть Комендант и пограничной Коммисар и над раскольниками командир; оттуда до Сени Запорожских козаков почитай около 200 верст».*

Дослідники кінця ХХ початку ХХІ ст. вважають, що назва Єлисаветград, виникла природним шляхом, як синонім від назви «фортеця Святої Єлисавети», і тому не має офіційної дати виникнення. Тому її в історіографічній традиції зафіксували 1775 роком «як початок вживання назви Єлисаветград». Указу про перейменування слова-назви «місто Єлисавета» на «Єлисаветград» не існує, але є посилання на 1784 рік, бо саме в указі від 11 січня 1784 року мова йдеться про створення Єлисаветградського повіту. Противники цієї назви стверджують: Перша назва міста (Єлисаветград 1752-1924) за царських часів була на честь Святої Єлисавети. Потім, після більшовицького перевороту в Росії 1917 року, комуністи сказали: «Ніяких святих і ніяких церковних храмів нам непотрібно. Ми все змінимо *«до оснoвания»*. Тож не дивно, що зміна влади – потягла за собою зміну у назві міста, з 1924 р. - по 1934 рік місто стає

Зінов'євськ. Названий на честь Григорія Овсійовича Зінов'єва, справжнє ім'я - Овсій-Гершен (Євсей-Гершон, Гірш, Герш) Ааронович Радомисльський. Народився у Єлисаветграді (нині Кропивницький) у заможній єврейській родині. Трохи згодом Зінов'єв провинився перед Сталіним, і у 1934 р. його заарештували та спочатку засудили до 10 років ув'язнення у справі «Московського центру», а потім «передумали» і 25 серпня 1936 року - розстріляли. Реабілітований у 1988 році.

В зв'язку з арештом назву міста Зінов'євськ з 1934 р. по 1939 р. змінили на Кірово. На честь Кірова Сергія Мироновича (справжнє прізвище Костриков), - російський радянський державний і політичний діяч. Перший секретар Ленінградського міського комітету ВКП(б) і член Політбюро ЦК ВКП(б), який до нашого міста немає ніякого відношення. 1 грудня 1934 року в Смольному, де був Ленінградський міськом та обком ВКП (б), Сергія Кірова пострілом в потилицю вбив Леонід Ніколаєв. Розплата була швидкою. 28 і 29 грудня 1934 року в Ленінграді виїзна сесія Військової Колегії Верховного Суду СРСР під головуванням В.Ульріха признала винними у вбивстві інших 14 осіб і засудила їх до розстрілу з конфіскацією належного їм майна.

В цей час в Росії були міста: Кірово в РРФСР; Кірово в Донецькій області УРСР; Кірове в УзССР; наше місто з Зінов'євська – стало Кірове; центр однойменної області та містечко в Калузькій області; Кіровабад в АзРСР; Кіровакан в Вірменській РСР; Кіровград в РРФСР; Кірово-Чепецьк в РРФСР та інші подібні назви. У 1939 році було прийнято рішення надати нашому місту назву Кіровоград (не плутайте з Кіровградом РРФСР). Після встановлення Незалежності України в 1991 році, розпочався «тихий» період декомунізації. І тільки неоголошена війна Російської Федерації проти України та анексія Криму 2014 року, різко налаштували українське суспільство проти комуністів. Почалася різка зміна комуністичних назв установ, вулиць, міст...

Людмила Плаксінко підійшла до стенду, поправила наглядну агітацію і продовжила свою розповідь. 23 грудня 2015 р. профільний Комітет Верховної Ради з питань державного будівництва та місцевого самоврядування рекомендував перейменувати Кіровоград - в Інгульськ від назви річки Інгул, яка протікає через все місто. Але 20 січня 2016 року влада Кіровограда оголосили, що відмовляються міняти назву міста через невдо-

волення місцевих жителів. Кіровоградська міськрада попросила ВР України відкласти перейменування, але вони не дослухались і 14 липня 2016 року перейменували в Кропивницький. Розпочалися звернення до судів...

Повертаємося до першої назви Єлисаветград. Дехто каже: місто назвали на честь імператриці ЄлиЗавети Петрівни. Ні, це не так. (Слідкуємо за зміною букви «С» та «З»). Фортеця була названа на честь св. праведної ЄлиСавети, дружини священика Захарія і матері Іоанна Хрестителя. Праведна Єлисавета була родичкою (тіткою) Пресвятої Діви Марії, яку перша, після Благовіщення, привітала як Благословенну між жінками та як Матір Божу... В Росії (Алтайський край) давно вже є свій Єлисаветград (названий на честь нашого Єлисаветграда), яке було засноване у 1907 р. переселенцями німцями, католиками та лютеранами із України. Більш детально в іншій главі...

Ст. науковий співробітник Кіровоградського обл. краєзн. музею К.Шляховий каже: - Фортеця названа на честь святої Єлисавети, про це свідчать документи та згадки про вівтар святих праведних Єлисавети і Захарія в соборній церкві Св. Живоначальної Трійці, що діяла у фортеці у св. Єлисавети у 1755-1813 роках. Єлисавета з єврейської мови означає Богошанувальниця, або «та що заприсягалася служити Богу». Пам'ять святої праведної Єлисавети вшановується 18 (постарому – 5) вересня. Тоді ж і святкується в Єлисаветграді-Кіровограді-Кропивницькому день міста. Тож не треба видавати надумане - за дійсне. Якби питання торкалося Єлисаветградського кавалерійського юнкерського училища, то його засновником (26 вересня 1865 р.) як і всіх інших училищ, був імператор Олександр II, але то вже інша тема).

Для довідки кілька рис імператриці. Єлисавета Петрівна (1709–1761 р), російська імператриця у 1741–1761 роках, була донькою Петра першого і Катерини першої. У 1742 році Єлисавета Петрівна таємно обвінчалася з українським козаком Олексієм Розумовським, який привернув її увагу до України. 20 років правління Єлисавети Петрівни для українців були кращими роками того періоду. Детальніше в Інтернеті...

Відповівши на декілька питань з вищевикладеного, Людмила Плаксієнко зазначила, у відповідності до теми нашого зібрання «Українська писемність та мова у манускриптах і друкар-

стві», я пропоную перейти до розгляду «Єлисаветградська видавнича справа». Рукописна книга - це кодекс, що містить твір (або збірку творів) художнього, релігійного, юридичного чи іншого змісту, написаний вручну. Найдавніші рукописні книги в Україні з'явилися у період Київської Русі із запровадженням християнства. У першій половині XI ст. князь Ярослав Мудрий заснував при Софійському соборі скрипторій (майстерню для переписування книг), забезпечив її великою бібліотекою, кваліфікованими писарями і художниками...

Швидкому становленню друкарства в Україні передувало розвиток супутніх ремесел, які використали друкарі, зокрема золотарство з тисненням, лиття гармат і дзвонів з написами, карбування монет і печаток за допомогою пуансонів тощо. Палітурництво існувало задовго до друкарства, і його без істотних змін використали друкарі. Давньою була традиція вибіюк, - перенесення зображень з дошки на тканини та інші ремесла.

З другої пол. XVII–XVIII ст. виробництво рукописних книг в Україні поступово занепало і замінилося книгодрукуванням. Хоча книги, переписані від руки, продовжували з'являтися у XVIII і XIX ст., проте це явище не мало вже масового характеру.

Цікаве та смішне. 1) Книга «Подорожі Гуллівєра» описала розмір і швидкість обертання місяців - супутників Марса за 100 років до того, як це зробили астрономи. 2) Пригадайте книги із рубрики «Історії Середзем'я», там Дж.Р.Толкін друкував всю трилогію «Володаря кілець» двома пальцями. На першій сторінці кожного тому «Історії Середзем'я» можна бачити напис рунами Феанора, це алфавіт, придуманий Дж.Р.Толкіном для Високих ельфів, який коротко пояснював зміст книги. 3) «Вінні-Пух» був спочатку заборонений в Америці, Туреччині та Великобританії. Тут зіграла роль не тільки наявність звіряток, що вміють розмовляти, але й той факт, що малюк П'ятачок викликає негативну реакцію у мусульманських читачів. 4) В'язнями Бастилії були не тільки люди. Одного разу до в'язниці потрапила знаменита Французька енциклопедія, складена Дідро і Д'аламбером. Книгу звинувачували в тому, що вона «завдає шкоди релігії та суспільній моралі»...

З попереднього доповідача професора Карпова В.Є та презентації книги «Освоєння мудрості» (3 том) із рубрики «Країна знань», ви вже знаєте, що після реформи кирилиці, на основі якої 1710 року було запроваджено гражданську (цивільну) азбуку, в Росії започатковується світське книгодрукування, що сприяє розвиткові науки й літератури. Тим самим покладається кінець церковній монополії. Виготовлення друкованої книги вимагало об'єднання зусиль значного числа людей різних та професій, а заснування друкарні – подолання численних труднощів: потрібні були значні кошти на придбання друкарського верстата й іншого обладнання, на виготовлення шрифтів, купівлю паперу, налагодження видавничого виробництва тощо.

Українські паперові стародруки відзначаються надзвичайною різноманітністю та індивідуальними прикметами оздоблення. В українських виданнях XVI – поч. XVIII ст. простежуються своєрідні риси в оформленні титульного аркуша, в заставках, кінцівках, ілюстраціях. На зворотному боці вхідного аркуша (титула) здебільшого вміщувалися сюжетні гравюри, інколи герб, пов'язаний не із змістом книги, а з тією особою, на чий кошти вона видана, або з місцем видання, а також тексти на честь меценатів та благодійників, авторів книг, друкарів, видавців. Книги з любов'ю прикрашали заставками, що стояли перед початком тексту. В ранніх друках вони мали рослинний орнамент, а згодом їх композицію стали доповнювати фігурними та сюжетними зображеннями.

Додаток. Виникнення друкарства у східнослов'янських народів нерозривно пов'язане з іменами визначних першодрукарів Швайпольта Фіоля, Франциска Скорини, Івана Федорова, останній (Федоров) відновив у 1573 р. занедбане книгодрукарство, і за допомогою меценатів створив

у Львові друкарню, де через рік (1574) надрукував знаменитий «Апостол» (збірник описів життя святих). Через деякий час Федоров розорився, заклав друкарню і на запрошення князя К.Острозького, – одного з тих, хто зберіг відданість православію, - переїхав у його маєток в м. Острог. Саме в цей час, за ініціативи К.Острозького, готується до друку перше у слов'янському світі повне видання Біблії церковнослов'янсь-

кою мовою. Щоб уявити масштаби робіт, треба сказати, що з метою пошуків достовірного тексту К.Острозький спорядив послів до Чехії, Польщі, Московії, Болгарії, Греції, Палестини, вів листування з Вселенським патріархом, створив при Острозькій академії спеціальну комісію з перекладу Святого письма, залучив 72 перекладачів, грецьких вчених. У 1581 р. «Острозька Біблія» (1256 сторінок) побачила світ, ставши взірцем для всього православного слов'янства. Її примірники придбали королівські бібліотеки Швеції і Франції, що свідчило про високий рівень видання. У Москві Біблія неодноразово переписувалася, так що «Острозька Біблія» надовго залишалася єдиним прикладом подібного видання.

Вже в першій половині XVII ст. у всій Україні нараховувалось близько 20 друкарень, найбільшою з яких була друкарня в Києво-Печерській лаврі. Друкарні створювалися на кошти меценатів, козаків та старшин Війська Запорозького тощо. Активно займалися організацією типографій – громадські товариства. Поряд зі стаціонарними друкарнями - створювались пересувні. До серед. XVII ст. нараховувалося вже близько 40 різних друкарень. Найбільшу питому вагу у друкарській продукції мали книги релігійного характеру, але видавалися також наукові трактати, довідники, календарі, підручники. Деякі з підручників відігравали важливу роль в освіті. У першій пол. XVII ст. в західних регіонах України діяли так звані мандрівні друкарні Павла Домжива, Люткевича-Телиці та Кирила Транквіліона-Ставровецького.

Як приклад, друкар ієромонах Домжив разом з іншим друкарем ієродияконом Загорівського монастиря Сильвестром з 1618 по 1629 р. надрукували кілька книжок: у селі Угорцях на Самбірщині в маєтку магната О.Шептицького видали три книги (1618-1620), у Четвертині на Ватині - 1 книгу Псалтир (1625), в Луцьку - 2 брошури (1628), в селі Чорному біля Рівного в місцевому монастирі - 2 книги, одна з яких - це велике за обсягом видання «Часослов» на 505 аркушів (1629). Інший приклад, видавнича діяльність мандрівної друкарні Кирила Транквіліона-Ставровецького почалась у 1618р. в Почаївському монастирі, він власним коштом видав одну книгу – «Зерцало богословії» (1618), у Рохманові на Волині надрукував «Євангеліє учитель-

не» на 552 аркуші (1619) і в Чернігівському Єлецькому монастирі виготовив третій і останній друк – «Перло многоцінне» (1646). Воно й не дивно, бо Кирило Ставровецький був відомим у свій час письменником, учителем у братській школі...

Новий етап в історії українського друкарства починається з 30-х р. XVII ст. Провідною друкарнею України залишається і Київська лавра, яка з 1633 р. перейшла під контроль митрополита і одночасно архімандрита Києво-Печерської лаври Петра Могили. Київський «могилянський» видавничий гурток, не був однорідним, а значить не була однорідною і його продукція. Важливою подією у русі за зміцнення православної церкви стали підготовка і друкування «Православного ісповідання віри», чотирьох видань короткого катехизису (Събраніє короткої науки о артикулах віри); фундаментального «могилянського Требника» 1646 р. У 1633 р. Київська лаврська друкарня купила у Львівського братства матриці латинського шрифту і того ж року видала «Мнемосине» польською мовою. Серед книг польською мовою підготовлена Сильвестром Косовим, були: переробка Києво-Печерського Патерика, книга Афанасія Кальнофольського «Тератургима» (з планом Києва і лаврських печер), полемічний трактат Петра Могили і його співробітників «Ліфос», панегіричні вірші Богданові Стеткевичу від імені його сина-студента, написані наставником (інспектором) останнього Михайлом Голодовичем Остропольським

Київ відіграв важливу роль у поширенні книгодрукарства, розвитку мистецтва оформлення книг, поліграфічної техніки. І знову як приклад, у 20-х роках XVII ст. у Києві на Подолі діяли 2 приватні друкарні (1624-1628 р) Тимофія Олександровича Вербицького, який називав себе обивателем київським і одночасно товаришем Війська Запорозького, надрукував 2 видання Часослова (1625, 1626), Псалтир (1628), Буквар (1627) тощо. Виїхавши з Києва, Тимофій Вербицький організував державну друкарню у Волощині, відновивши цим після півстолітньої перерви друкарство в цьому князівстві. Інша друкарня Спиридона Соболя (1627-1631 р) була визнана у всій Україні. Добрих успіхів досягла «друкарня Сльозки». Він видавав не тільки кириличні книжки, але й латинські та польські, після купівлі латинського шрифту у спадкоємців Шеліги. У червні 1764 «1 печатной стан с литерами» передали члр поручика Гречу для Єлисаветграда.

Однак поширення громадянського (цивільного) друку йшло вкрай повільно, не дивлячись на те, що українці були освіченою нацією. Приміром, перша друкарня з цивільним шрифтом на Правобережній Україні (в районі Дикого поля) була заснована 1764 року у фортеці св. Єлисавети. Майже одночасно з друкарнею громадянського (цивільного) шрифту фортеці св. Єлисавети, але трохи раніше у селі Клинці (під Єлисаветом) місцеві старообрядці заснували свою друкарню. Вона існувала з 1752 до 1770 року і випускала «не зіпсовану» церковною реформою 1648 року, богослужбову літературу. Це не дивно, оскільки старообрядці мали у Свято-Єлисаветській фортеці великі привілеї, а головне, їх не переслідували за вірність давнім традиціям. Лише наприкінці XVIII ст. подібні громадянські (цивільні) друкарні виникають у Миколаєві, Києві, Катеринославі.

Переїжджаючи на постійне місце проживання до фортеці св. Єлисавети, старовіри везли з собою визначні духовні скарби. Наприклад, у Покровській єдиновірській церкві зберігалась унікальна реліквія - оздоблене коштовностями «Слов'янське Євангеліє» на пергаменті, написане у XIV столітті. Ця безцінна пам'ятка писемності експонувалася на Всеросійських археологічних виставках, досліджувалась ученими Санкт-Петербурзької Духовної Академії та Академії наук Росії. Саме для вивчення духовних скарбів місцевих старообрядців у Єлисаветград 1876 року приїхав видатний мовознавець, один із основоположників слов'янської філології, знавець старожитностей Віктор Іванович Григорович (1815-1876). Через кілька місяців учений раптово помер у Єлисаветграді і був похований на Петропавлівському цвинтарі. У 1892 році на добровільні пожертвування освітян Росії на могилі В.Григоровича в Єлисаветграді урочисто відкрито меморіальний пам'ятник (скульптор Б.Едуардс, архітектор О. Бернардацці) - перший в царській імперії пам'ятник учителю-просвітителю. Через рік в Одесі було видано книгу про цю визначну подію в Єлисаветграді. На превеликий жаль, пам'ятник В.І.Григоровичу після кількох переміщень та поневірянь опинився зрештою на Рівненському цвинтарі м. Кіровограда-Кропивницького, де й перебуває у занедбаному стані із значними пошкодженнями. Натомість біля приміщення колишнього земського реального училища встановлено... копію пам'ятника, який в Кропивницькому видають за оригінал.

Генерал-губернатор Мельгунов просить Сенат для фортеці св. Єлисавети, щоби «соблаговолено было для тиснення книг из Кадетскаго Шляхетнаго Сухопутнаго Корпуса 1 стан и 1-го наборщика та 2 батырщика, еще учеников: 1 пунсонщика и 1 словолитца, с принадлежащими к тому литерамы, повелеть отпустить» [Русский Бібліофіл. 1913]. Сенат погодився і Корпус передав в червні 1764 на руки поручика Л. Греча «1 печатной стан с принадлежащими литерами, да из мастеровых людей 1 тередорщика и 1 батырщика», різних речей дано було на суму 556 крб. 62 коп: «Учредить типографію, равно как в Кіевопечерском монастыре, для тиснення духовных и светских книг». А ще кожному, хто прагне ґрунтовних знань про шляхи розвитку культури в місті Єлисаветграді, пропонуємо зацікавитись книжкою Валерія Шевчука «Із вершин та низин» (Київ, 1990 р). Ми пізніше будемо задувати про неї.

Тепер декілька слів про друк книжок у Єлисаветградській друкарні (крім різноманітних бланків та «пашпортів»), у 1765 р. було надруковано перші дві книги світського змісту: «Азбука» гражданський (цивільний) шрифт та п'єса французького драматурга Жана-Батиста Руссо «Кофейний дім». Навколо прізвища цього письменника часто виникає плутанина, оскільки деякі (в кавичках) «знавці історії» французької літератури XVIII ст. виправляють його ім'я на Жана-Жака Руссо. Ви повинні знати, що це однофамільці, але два різні письменники. Зрозуміло, що філософ-просвітитель Жан-Жак Руссо більш відомий, ніж драматург Жан-Батист-Руссо. Однак твори останнього теж користувалися у сучасників неабиякою популярністю. У світ ці книги вийшли тоді, коли обер-комендантом фортеці св. Єлисавети було призначено Василя Олексійовича Черткова (1726-1793). Його називають однією з найдосвідченіших особистостей XVIII ст., а дослідники вважають, що саме він і переклав у фортеці св. Єлисавети комедію Ж-Б. Руссо на російську мову. Є відомості, що у 1770 році було здійснено постановку цієї п'єси аматорами гарнізону фортеці св. Єлисавети. Таким чином, витоки театральної слави нашого міста значно глибші і давніші, ніж вважалося дотепер.

Про друкарню Гольдербергів. Пройде 110 років (від 1764 р.) і у дореволюційному Єлисаветграді розпочне свою роботу одна з найкращих друкарень того часу «Друкарня Гольдербергів», (вона мала більше 40 років активної діяльності). З упевненістю можемо ствердити, що виникла вона не пізніше 1871 і закінчила своє існування у 1912 році. За цей період збереглися книги та брошури або згадки про їх друк. Тогочасні друкарні здебільшого не мали вузької тематичної спрямованості, випускали різноманітну продукцію, тому аналіз діяльності найбільших видавничих установ значною мірою характеризуватиме розвиток усієї цієї сфери тогочасного Єлисаветграда.

У вихідних відомостях друкарню називають по-різному: «типографія», «русская скоропечатная», «паровая типография», «типолитография» тощо. Тобто з часом до друкарської справи додається і літографська праця. Керував нею спочатку батько А. Гольденберг (принаймні до 1883), а пізніше його син М. Гольденберг. Тут варто сказати кілька слів про нащадків Гольденбергів. Синами М. Гольденберга і відповідно онуками засновника друкарні А. Гольденберга були Абрам та Яків, відомі під псевдонімами Арго та Куба Галицький. Арго – поет, сатирик, драматург і перекладач. А Куба Галицький – автор п'єс, сценаріїв, лібрето тощо. За життя був популярним письменником, але більшість творів не витримали випробування часом. Обидва сини М. Гольденберга закінчили Єлисаветградську чоловічу гімназію, а дебютували на сторінках місцевої преси. Ці факти підтверджують, що родина Гольденбергів дала Єлисаветграду не одного визначного земляка. Саме А. Гольденберг у 1875 році на замовлення надрукував першу україномовну книгу в місті. Її автором став І. Гриненко – небіж Т. Шевченка.

А ще А. Гольденберг 1874 року видав «Сведения об осмотре в Елизаветграде и Одессе некоторых учебных и благотворительных заведений и о введении мною лесоводства во время управления с 1835 - по 1850 год первыми 8-ю округами бывшего военного поселения» Остен-Сакена. До цієї групи видань належить і «Систематический свод постановлений Елисаветградского Уездного Земского Собрания за 1865-1895 годы» – значне за обсягом видання земства у якісній палітурці, що уклав Є. Борисов. Ще одним подібним узагальнювальним виданням є «Систематический сборник постановлений Ели-

саветградской городской думы за 1871-1903 г. Том 1», виданий Єлисаветградською міською управою і надрукований у Гольденберга.

В. Босько пише, що «у 1875 році накладом 500 примірників у єлисаветградській друкарні А. Гольденберга був надрукований переклад німецького шахового підручника А. Гебелера «Правила шахматной игры между двумя, тремя и четырьмя игроками», виконаний Гоняєвим і доповнений його малюнком «Шахматы в России» – першою в Російській імперії працею з історії вітчизняних шахів; де він навів 27 партій кращих російських шахістів». Викладач фізики і математики в Єлисаветградському земському реальному училищі Р. Пржишиховський в 1880 році надрукував у А. Гольденберга «Курс физики для средне-учебных заведений», а 1894 р. друкарня Гольденберга друкує методичний посібник «К вопросу об экзамене по математике и физике». Свого часу Р. Пржишиховський звернувся до педагогічної ради училища з пропозицією влаштувати в Єлисаветграді метеостанцію і тривалий час завідував нею.

Кілька слів варто сказати і про книги викладача російської мови та літератури Єлисаветградського земського реального училища М. Маркова. 1876-го він видав «Изображение звука «Е» в русском языке...» на 162 сторінках. А 1878-го з-під його пера вийшла у світ книга «Микула Селянинович, богатырь-пахарь. Разбор былин и два литературных приложения их». До 900-ліття хрещення Русі вийшов історико-біографічний нарис «Великий князь Владимир святой». Краєзнавець К. Шляховий називає цю роботу «зразком художньої інтерпретації наукового матеріалу». Крім цього, Марков написав частину «Народна освіта і навчальні заклади» до «Історичного очерка г. Єлисаветграда», укладеного О. Пашутіним.

Серед навчальних книг є «Наглядное обучение» на німецькій мові А. Дистервега у перекладі В. Виноградова та видання викладача Ришельєвської гімназії К. Турчаковського «Австралия в физическом, этнографическом и политическом отношениях». До цієї групи можна додати і видання, які стосуються сільськогосподарських, ветеринарних досліджень та праць із медицини. Наприклад, «праці та протоколи засідань Єлисаветградського медичного товариства, заснованого 1868 р. і яке проіснувало майже сто років. А також праці, адресовані людям

зайнятим у сільському господарстві. У 1879 році В. Ястребов видав книгу «Воспитание Петра Великого», означену як «рассказ для детей». Імовірно, було і друге видання цього твору (про це свідчить запис в електронному каталозі Російської національної бібліотеки в Петербурзі, (але у другому виданні підзаголовки відсутні). (**Примітка:** В. Ястребов етнограф, археолог і фольклорист. Викладав історію в Єлисаветградському реальному училищі, досліджував археологічні пам'ятки краю тощо).

Поширення видавничої справи в Єлисаветграді припало на період заборон українського слова. Відповідно до Валуєвського циркуляру 1863 року, «до друку дозволялися лише такі твори на малоросійському наріччі, які відносяться до галузі красномовного письменства, пропуск же книг тією мовою як релігійного змісту, так і навчальних і взагалі призначених для початкового читання народу, призупинити до розв'язання піднятого з цього предмету – питання в установленому порядку». Емський указ 1876-го ставив український друк у ще жорсткіші рамки. Він не допускав «увезення в межі Імперії без особливого на те дозволу Головного управління у справах друку будь-яких книг і брошур, що видаються за кордоном на малоросійському наріччі»; забороняв друкування й видання в Імперії україномовних творів і перекладів, за винятком лише історичних документів і пам'яток, а також творів красномовного письменства («без відхилень від загальноприйнятого російського правопису»). Крім того, діяла заборона на сценічні постановки і читання «на малоросійському наріччі», друкування українською текстів до музичних нот і таке інше.

Звісно, нині ми не можемо із точністю відобразити увесь видавничий репертуар друкарні, але збережені на сьогодні книги, згадки про них та архівні матеріали дають загальне уявлення про те, якою ж була видавнича справа у Єлисаветграді. З архівів дізнаємося і про матеріально-технічне забезпечення видавничого процесу. 20 квітня 1911 року М. Гольденберг укладає з В. Іцковичем договір «Про повне товариство, яке функціонуватиме як фірма «Товариство друкарської справи М. Гольденберга і В. Іцковича в Єлисаветграді». Зовсім скоро після укладення договору, а саме (15 січня 1912 року), співвласник В. Іцкович звертається в міську управу із такими словами: «Вна-

слідок непорозумінь, що виникли між партнерами «Товариства друкарської справи М.А. Гольденберга і В. М. Іцковича», які підлягають розгляду третейського суду, нині покійно прошу тільки під один із наших підписів авансів не видавати і виплат за рахунками не проводити...». Подібну заяву повторює наступного місяця, але на цьому папері в управі роблять приписку: «Гольденберг представив довіреність, видану йому Іцковичем 12 березня 1912 року і заявлену в нотаріуса», а також: «Видати Гольденбергу платежі». Як бачимо, «колеги» недовго змогли попрацювали разом і почали з'ясування стосунків. Причина банальна, отримання прибутків...

А ще ми розповімо про конфлікт інтересів між власником Гольденбергом та працівниками друкарні. Останні скаржилися на нестерпні гігієнічні умови та незадовільне ставлення до них Гольденберга. Жахливі умови роботи у друкарні Гольденберга не можуть не привернути увагу. Раніше робітники скаржилися на неможливу атмосферу праці, як приклад, із встановленням нафтового двигуна в друкарні, власники не піклувалися влаштувати витяжних димових труб, і задушливий їдкий дим цілими днями «виїдав працівникам очі, забивався в легені, що призводило до виснажливого кашлю. За відсутності вентиляції друкарня Гольденберга нагадувала похмуре капище, де в жертву: «ідолу грошей приносили здоров'я і молоді сили робітників», писала газета «Труд» за 1910 рік.

Нам не відомо, як саме закінчилася судова справа двох друкарів (Гольденберга і Іцковича), але 6 липня 1912 року М. Гольденберг продає свою друкарню (і що дивно, імені В. Іцковича в акті передачі вже немає) - «братам міщанам Янкелю й Іцці і купцю Арон-Хайкелю Вольфовичам Бронам» (Броунам). За це він отримав від братів 22 тисячі рублів. До речі, у цьому самому акті зазначається, що нотаріуса запросили в дім Гольденберга на вулицю Іванівську в м. Єлисаветграді у зв'язку із хворобою названого... В Єлисаветграді є єврейська лікарня зведена на кошти Ісаака Абрамовича Гольденберга, лікаря нервових захворювань. Тож Гольденберги мали певну повагу в місті, а Ісаака Абрамовича вважали ерудитом і новатором. Місто Єлисаветград-Кіровоград-Кропивницький має такі цікаві історії, що ми не можемо «пройти мимо», щоб не розповісти про людей, яких уже зазначили. Тож коротко «Про лікарні і лікарів».

В центрі міста є третя міська лікарня (або лікарня Гольденберга), вона була популярним медичним закладом серед єлисаветградців того і теперішнього часу. Власником будинку з елементами мавританського стилю по вул. Верхньо-Донській був Ісаак Абрамович Гольденберг, лікар по нервовим хворобам, секретар медичного товариства. До речі, в Єлисаветграді було чимало власних будинків, де функціонували медичні лікарні. Наприклад, гінеколога Вайсенберга, педіатра Мейтуса, лікарів Когана й Ширмана, а ще «Лікарня св. Анни», які були побудовані за власний кошт. Й на сьогодні, це справжні архітектурні шедеври. Тогочасні єлисаветградські лікарі вважали, що лікарня має бути красивою і завжди селилися на другому поверсі своїх лікарень, щоб за потреби надавати цілодобову допомогу. Лікарі потрібні за будь-якої влади, але тільки більшовицька влада їх нехтувала. Ми знайшли приголомшливий документ – лист, більшовицького здраввідділу 1920 року, де С.Вайсенберга, головного лікаря пологового будинку імені Розі Люксембург (так більшовики перейменували «приватну лікарню Вайсенберга» на розі Іванівської (нині Чорновола) і Московської (Дзержинського), зобов'язують виселитись з території власно-збудованої жіночої лікарні (за вказаною адресою), оскільки «в лікувальних установах приватні особи проживати не можуть!» Нехай на роботу ходить пішки... Якийсь час старий лікар боровся за свою маленьку кімнатку на території лікарні, щоб бути біля хворих, але потім здався. Він сам себе «переселив» - у смердючу комуналку з мешканцями нижчих слоїв суспільства, і почав ходити на роботу – пішки, де продовжував лікування дружин тих самих більшовиків. Як приклад, на знак подяки за добре ставлення до хворих у дні петлюрівських і григор'євських погромів, єлисаветградські пожежники, що розміщувалися по сусідству з цією лікарнею, виставляли охорону і захищали будинок і самого Самуїла Вайсенберга від вандалів і бандитів. У більшовиків – інший підхід.

(Для довідки: У 1898-1899 р. подружжя Самуїл та Доротея Вайсенберги збудували двоповерхову вищезазначену приватну лікарню в м. Єлисаветграді та з невеликим штатом медсестер проводили прийом (лікування) «внутрішніх жіночих

хвороб». 31 грудня 1920 р. (наказ № 348) жіночу лікарню Вайсенберга націоналізували більшовики в центральний пологовий будинок імені Рози Люксембург м. Єлисаветграді. Помер С.А. Вайсенберг у 1928 році, у віці 60-ти років)...

Лікарня св. Анни. (Про меценатство вищої проби). 18 листопада 1901 на засіданні Єлисаветградського комітету Червоного Хреста (голова П. Ревуцький) розглядали питання: «почесна громадянка нашого міста А.Дмитрян вирішила спорудити на власні кошти для хворих всіх станів м. Єлисаветграда й повіту - лікарню» (в пам'ять її померлої доньки). Місто виділило понад дві десятини землі на розі вул. Костельної і Чигиринської недалеко від ЖВД вокзалу. І вже 18 травня 1904 року «Лікарню св. Анни» було освячено і відкрито. А в 2017-2018 р. на фасаді 2-ї міської лікарні міста Кіровограда-Кропивницького навіть зафарбують пам'ятну дошку «Лікарня Св. Анни», бо сьогоднішній владі благодійництво такого масштабу не потрібне: «Нема чого драгувати людей...». Подібну лікарню Анна (Ганна) Михайлівна Дмитрян збудувала і в Новомиргороді. А ще на кошти А.Дмитрян у 1908 р. в Петербурзі видадуть книгу «Лікарня Святої Анни, Російського Товариства Червоного Хреста в Єлисаветграді» з портретом А. Дмитрян (гравюру виконав художник І. Горюшкін). В книзі детально розповідають про Єлисаветград того часу. Дехто скаже: «Яке неподобство, Ганна Дмитрян, витративши масу грошей для покращення життя людей, уже в радянський час - померла від голоду». Насправді смерть прийшла за нею у 1913 році на 70-му році життя й померла від раку шлунку. У 1912 р. офіційно освятили й відкрили Новомиргородську лікарню, і Г.Дмитрян виїхала до Бобринця, де стала меценаткою визначних споруд у цьому місті. Що ж стосується її самої, то вона відійшла у вічність у розпал становлення радянської влади при повному забутті та бідності. **Цікавинка:** збудовану нею церкву св. Пантелеймона (у Бобринці), більшовики захотіли підірвати, заклали вибухівку – від підриву церква піднялась угору і стала на місце, тоді її в 1939 р. розібрали по цеглині. Але пам'ять про А.Дмитрян і її меценатство живе в народі й досі...

Як бачите, про цікаві історичні події в нашому місті можна розповідати годинами, але повертаємось до нашої теми.

Друкарня Шполянського. У «Єлисаветградському слові» за планом знайомство з друкарнею Шполянських, що існувала у 1891-1918 р. З цього періоду до нас дійшли книги та брошури видані в друкарні за 1891–1897 р., з позначкою «брати Шполянські. А вже з 1898 р. стоять позначки про належність друкарні лише одному з них - Давиду Мардохейовичу Шполянському. Що в ній друкували? Як приклад, брати Шполянські надрукували у 1897 році «Исторический очерк г. Елисаветграда», укладений тогочасним міським головою О. Пашутіним. Автор описує майже 150-літню історію міста (починаючи від наказу про заснування фортеці 1752 р). І вже понад 160 років на це видання посилається більшість дослідників тогочасного Єлисаветграда. Текст посилання доступний широкому колу читачів в електронній версії на сайті КОУНБ ім. Чижевського (<http://www.library.kr.ua/elib/pashutin/>).

Крім друкарської справи, у братів Шполянських були й інші здобутки. Наприклад, магазин «Пасаж», збудований у 90-х роках XIX століття. Це була одна з найкрасивіших споруд міста. До речі, первинний зовнішній вигляд «Пасажу» зберігся до наших днів, хоча й дещо видозміненим. У перші роки свого існування магазин «Пасаж» нагадував глибокий двір, обабіч якого знаходилися одноповерхові цегляні приміщення, поділені на невеликі клітки-магазини. Тут можна було придбати одяг, взуття, тканини, головні убори, галантерею, парфуми тощо. Посеред торговельних закладів був фонтан, навколо нього росли пірамідальні туї, квіти. З нижнього поверху можна було потрапити у просторий двір і у провулок, де тепер розташований магазин «Мурай». Піднявшись на другий поверх, відвідувачі мали можливість зайти в однойменний готель через внутрішню галерею. Згодом частина магазину перетворилась на готель, а інша пішла під знищення разом з кінотеатром «Сивашець» і тут збудували готель «Київ»... Ми пізніше призупинимось і переповімо про перші кінотеатри (біоскопи - патеграфи) нашого міста.

З готелем «Пасаж» пов'язано чимало легенд, складених у різні роки - різними людьми. В одній з них йдеться про те, що російський письменник Федір Достоевський нібито зупинявся в ньому і тут почав писати роман «Брати Карамазови». Легенда навіть була опублікована у збірнику «Кіровоградський краєзнавчий вісник». Однак це не так, письменник ніколи не бував у

нашому місті, тут лише кілька років працював його брат Андрій Достоєвський...

В буремних 1918–20 роках приміщення «Пасажу» вико-
 'ристовували представники то однієї, то іншої влади (а вона
 змінювалася в місті майже щомісяця) за своїм розсудом. Осо-
 бливо готель: у ньому жили австро-німецькі офіцери у 1918-му,
 денікінці у 1919-му р. Коли владу в місті захопили більшовики,
 вони перетворили готельні номери на комунальні квартири.
 Магазины продовжували виконувати свої функції до окупації
 міста гітлерівцями 1941 року. Торгівля відбувалася і при нім-
 цях, але дещо обмежено. Під час боїв за Кіровоград у січні
 1944 року приміщення «Пасажу» дуже постраждало. Причина
 тому – міст через Інгул. Він мав стратегічне значення і для
 фашистських, і для радянських військ: його намагалися підір-
 вати. Місцевість обстрілювали з важких гармат і авіації. Були
 зруйновані не лише «Пасаж», а й сусідні будівлі: готель «Євро-
 пейський», Успенський собор, багато житлових будинків тощо.

*В березні 1765 р. Новоросійську губернію поділено на
 три провінції: Єлисаветградську, Катеринославську й
 Бахмутську. Єлисаветград стає лише провінціаль-
 ним містом, а губерніальне управління перейшло в
 Кременчук; туди ж Мельгунов забрав і свою друкарню.*

Прийшов час повернути розповідь від фешенебельного
 готелю «Пасаж» Шполянського, із його магазинами, буфетами,
 рестораном, у дворі якого функціонував чудовий фонтан, обра-
 млений невисокими туями та квітами, - до «друкарні Шполянсь-
 кого». Беремо в руки книгу В. Шевчука «Із вершин та низин»
 (про яку вже згадували) і читаємо: - *Так звана гражданка (циві-
 льний шрифт), якою ми користуємося і тепер, була заведена
 в Росії в 1707 році. Цей шрифт приходить до України тільки
 через 56 років, вперше ним починають користуватися в Єли-
 саветградській друкарні, заснованій при штабі новоросійсь-
 кого генерал-губернатора А.Мельгунова (відкрита 1764 чи
 1765 року для випуску бланків для «пашпортів», карантинних
 свідоцтв та інших паперів урядового замовлення). Справжні
 світські друкарні було засновано тільки наприкінці XVIII ст. У
 1783 році одна з них відкрилася при Київській академії і випус-*

кала підручники та інші книги російською та іноземними мовами». Проте каталоги українських стародруків свідчать інше. Мельгуновська (Єлисаветградська) друкарня розпочала свою діяльність із «Азбуки», що вийшла в фортеці св. Єлисавети на початку 1765 року. Людмила Плаксієнко зазначає, що на сьогодні існують лише описи цього видання, а в якому книгосховищі воно зберігається, невідомо. Друга ж світська книжка єлисаветградської друкарні знаходиться у фонді Російської національної публічної бібліотеки ім. М.Салтикова-Щедріна у Санкт-Петербурзі. Титул її такий «*Кафейной дом. Комедия. Печатана Новороссийской губернии в крепости святыя Елисаветы. 1765*». А далі дописано від руки «*Редкое издание имеется только в Г.П.Б. Руссо, Ж.Б. пер. В.А. Чертков*». Про який ми вище вже згадували. Є один вельми цікавий факт. Виявляється, «*Кофейний дім*» у 1770 році поставили в «Єлисаветградському театрі». Що то був за театр - невідомо. Скоріше за все, він був любительським і складався з молодих офіцерів і чиновників, яких доля занесла в степове прикордоння Дикого степу, де 1770 р. вони жили в карантині та боролися з епідемією чуми!

Л.Плаксієнко каже: - Що спонукало до видання саме цієї книги у нашому місті? Яким чином вона зберіглася тільки у м. Санкт-Петербурзі? У нас поки відповіді немає. А відповідно до творів Жан Батіст Руссо (1670-1741) то його вважають великим поетом. Але Олександр Пушкін не міг на дух переносити любий спомин Ж.Б.Руссо. У 1832 році Пушкін писав «*Ж.Б. Руссо і зараз зберіг (з іронією) прізвисько великого*». Син шевця, з освітою від єзуїтів, Руссо написав першу в житті п'єсу в 1694 році. То була комедія «Кав'ярня», яка з тріском провалилася. Потім були інші комедії, інші опери, а тріск той же. Певний час Руссо працював секретарем у посольстві в Лондоні. З поверненням до Парижу починається його біографія як поета. Релігійні оди, еротичні вірші та епіграми - такий зміст його творчості. Швидко він створив собі значне літературне ім'я і разом з цим набув безліч ворогів. «*Його паскудні епіграми, читаємо в О.Пушкіна, - сто раз вище од тих гімнів*». (Лист до П.Вяземського від 25.01.1825). **Причина:** Язык доводить до біди - то абсолютна істина, тож Руссо в 1712 році стає у Франції небажаною особою. Еміграція і бродячий спосіб життя - все, що йому залишилося. Помер він у Брюсселі, а в кінці XVIII ст.

А у збірнику спогадів і матеріалів з історії революційного руху «Червоні віхи» в Єлисаветграді необхідно зазначити, що в 1903 р. Ізраїль Шполянський заснував «Соціалістичний університет» – гурток місцевих соціал-демократів. Хоча значна частина репертуару «друкарні Шполянського» того часу, це видання релігійного спрямування. Для прикладу, у 1893–1895 місіонер-священик І.Недзельницький надрукував у братів Шполянських наукову працю «Штундизм, причины появления и разбор учения его», «Злой враг человека, или что посеешь, то и пожнешь» (Пособие против пьянства) та «Наставление в православной вере». Про перші з названих видань можемо сказати, що вони й досі є джерелом для вивчення штундизму в Україні та Росії. Перевидане в Петербурзі у 1900 р., серед іншої надрукованої продукції – єврейська тематика головна, (не дивно, бо більшість власників найпотужніших друкарень Єлисаветграда, зокрема і Шполянські, були євреями).

У 1900 р. з'явилася «Справочная книга для раввинов и членов еврейских духовных и хозяйственных правлений» Л. Алексеенка, а 1903 р. Д. Шполянський видав книгу, ймовірно, свого батька – Мардохея «Слово о сионизме». Друкували також навчальну літературу. Наприклад, з математики «Методическое решение арифметических задач из курса I–III классов гимназий и реальных училищ» і «Систематический сборник арифметических задач из курса средне-учебных заведений» К.Неклевича та «Решение (с краткими указаниями планами) к Сборнику арифметических задач, составленных для низших училищ и приготовительных классов средних учебных заведений»... А. Цинбал видав брошюру «О ручном труде в народной школе». Також відомо, що Шполянський друкував і газети. Зберіглося кілька контрактів (майже ідентичних, але з різним датуванням), укладених для виготовлення «Ведомостей Єлисаветградского городского общественного управления», що виходили тричі на тиждень. За домовленістю, першу коректуру мала виконувати редакція газети, другу – робив Шполянський (?).

Кожен номер газети після редакційної коректури і зробленої помітки міським головою, Шполянський мав представити цензору (нині п. Єлисаветградському поліцеймейстеру) із таким розрахунком часу, щоб вона могла бути до закриття установи, тобто другої години дня, відкоригована і пропущена цензурою, і

після отримання від нього процenzурованого аркуша газети терміново почати тиснення необхідної кількості примірників з таким розрахунком, щоб газету здали в управу уповноваженій особі під розписку не пізніше сьомої години вечора у переддень виходу номеру.

Тепер декілька слів про незадовільну працю у друкарні. Про друкарню Д. Шполянського писали: «Приміщення, яке займає друкарня, роками не ремонтується: усюди кіптява, пил і павутина. Дерев'яна підлога просякнута керосином, що псує повітря. Вентиляція взагалі відсутня. Освітлення погане, є всього три вікна, але в друкарні дуже мало світла. Все це тяжко відображається на здоров'ї робітників, яким доводиться там працювати днями поспіль, а то й вечорами». Не влаштовувало і ставлення Шполянського до підлеглих: «Власник друкарні намагається наймати переважно сімейних працівників, і використовуючи їхнє положення, немилостиво притісняє їх. Він примушує їх працювати зайві години, а коли доводиться платити їм за роботу, відговорюється: «що іще не отримав грошей у замовника»; і робітникам доводиться чекати потім заробленого місяцями. Поводження Шполянського з працівниками друкарні, щонайгірше в місті. Коли він у поганому настрої, то третирує працівників, ніби це не люди – а худоба: «Ви не думайте, що це вам старі часи, коли ви влаштовували бастування»! – каже він при цьому. Якщо у нього із замовником (чи вдома), стаються якісь неприємності, то у друкарні він виміщає свою злобу на працівниках, принижуючи їх при цьому найгіршою лайкою»...

Чи використовували елісаветградські друкарі «слово – як зброю», давайте розглянемо на прикладі друкарні братів Шполянських. Дореволюційний Єлісаветград - спокійне, тихе, затишне повітове містечко Херсонської губернії. «Місто відзначається великим благоустроєм. Воно має широкі мощені вулиці, бульвари з тополь та білих акацій, сквери, парки, добре оснащений водогін, освітлення, телефони, трамвайне сполучення тощо. Населення міста на 1897 р. становило 61,5тис. чоловік. Єлісаветград мав до десяти православних храмів, міську та земську лікарні, 40 навчальних закладів, кілька училищ, щороку проводили по 4 ярмарки, власні друкарні, бібліотеки, театр. Велика кількість підприємств міста давали значний прибуток-

10 млн. карбованців. З огляду на вищезазначене – мешканцям міста використовувати «Слово – як зброю» було недоречно.

В 1917 році в Росії почалася епоха революцій, яка наклала свою відзнаку на долю людей, міст, сіл, країн. Змінився і сам Єлисаветград. Зі степового оазиса - він перетворився на арену жорстокої боротьби за владу; за втілення різноманітних концепцій державного устрою в життя. В буремну епоху місто, за словами Ю. Яновського, «загубило свою спокійну метушливість». За словами інших дослідників стало «нещасливим містом», перетворилося на «степову столицю громадянської війни». В ті роки Єлисаветграду вдалося познайомитися з багатьма конкурентами в боротьбі за владу: білими, червоними, анархістами, григор'євцями, січовими стрільцями, махновцями, повстанцями А.Гулого–Гуленка, запрошеними Центральною Радою - німецькими військами тощо. Певний час тримали владу комісари Тимчасового уряду, представники Центральної Ради, Гетьманату, Директорії, меншовицького Комітету по захисту революції та інші. Сповна відчув Єлисаветград гіркий смак отаманщини в особі поганої пам'яті М.Григор'єва. Причиною такої «популярності» серед учасників громадянської війни було географічне розташування міста, що знаходилося на перетині важливих стратегічних шляхів, які з'єднували різні частини України. Єлисаветграду також «поталанило» потрапити в смугу «ешелонної війни». Поблизу були важливі транспортні вузли: Помічна та Знам'янка. Тому зміни влади в місті нерідко починалися з району залізничного вокзалу після прибуття чергового ешелону «з політичними гаслами».

А ще безкраї розлогі степи (Дикого поля) навколо міста, фантастично описані Ю.Яновським та В.Винниченком, дозволяли розчинитися в їхньому просторі, що з успіхом демонстрували в складні для себе часи махновці, анархісти, григор'євці та інші. Чорний ліс, який також знаходився поруч – давав змогу сховатися від ворогів. Зовсім неподалік існувала горда Холодноярська республіка. В околицях Єлисаветграда діяли загони отаманів повстанців: П.Хмари, А.Гулого-Гуленка, К.Пестушка та інших. Доволі часто місто опинялося далеко від лінії фронтових дій, тому його господарі дозволяли собі тримати в Єлисаветграді незначні за кількістю гарнізони, що завжди приваблювало повстанців, які постійно кружляли поруч, легкістю

здобичі та славою переможців. Тому ситуацію в місті (1917-1920 р.) передбачити було неможливо. От за таких обставин, і власники друкарні і самі робітники використовували (друкували) «Слово – як зброю».

У повісті «Байгород» Ю.Яновського наведено багато спогадів того періоду. Сестра Олена Яновська згадувала: «З хвилюванням перечитую повість «Байгород». Письменник описав те, що відбувалося на наших очах. Повстання революційно настроєних городян. Отаманша Маруся – опецькувата, зла, опухла від пятики. Бої на вулицях міста. І саме місто в крові. Багато чого побаченого, пережитого не ввійшло в повість»... Однак Ю.Яновському вдалося настільки талановито та близько до правди зобразити події зими 1918 року в Єлисаветграді, що деякі дослідники використовують їх як історичне джерело. Він перераховує назви вулиць, де тривали сутички, назви споруд, що стали своєрідним форпостами. Залізничний вокзал, Ярмарочна площа, «корпуси величезного заводу», В.Балка, єврейське кладовище... Їх легко можна знайти на карті міста поч. ХХ ст., вони зустрічаються в спогадах інших свідків.

До сторінок повісті, яка, до речі є чудовим матеріалом для виховання патріотизму та любові до рідного міста, доведеться звертатися доволі часто. Це дозволить відчувати атмосферу міста, яке бореться з ворогом, зрозуміти настрій бійців, з'ясувати їх

ставлення до виконання свого громадянського обов'язку. Повість надала нам можливість поспостерігати за подіями очима одного з найталановитіших учасників подій. «Народне повстання» - саме під такою назвою згадуються події кінця лютого 1918 року в архівних матеріалах Єлисаветградської міської управи. Вони висвітлювалися місцевою та одеською пресою. Отже, маємо достатній обсяг інформації проте, що відбувалося в Єлисаветграді взимку 1918 р., аби відтворити реальну картину, а також надати можливість сучасникам та безпосереднім учасникам висловити своє ставлення до них. Вираз: «Слово – як зброя» в Єлисаветграді 1917-1920 років – діяв, робітники і селяни широким фронтом виступили проти «робітничо-селянської влади» в місті. Більшовики захопили

владу в Єлисаветграді в січні 1918 р. Але вже в лютому 1918 р. під тиском німецько-австрійських військ, які за умовами Берестейської угоди розгорнули наступ на Україну, місцевий ревком виїхав до Полтави. В місті залишився його представник комендант Беленкевич, який наказав мешканцям негайно здати зброю. Але збори жителів робітничих кварталів постановили, що зброї здавати не слід. Своє рішення вони мотивували тим, що «місто залишилося без влади, і населення саме мусить захищати своє майно й життя від зазіхань злих людей, що користуються з моменту». Населення Єлисаветграда опинилося в епіцентрі боротьби з місцевою «робітничо-селянською владою». Тоді Беленкевич оголосив всіх, хто відмовився здати зброю «поза законом» та погрожував застосувати силу проти порушників наказу. Проте несподівано для себе наштотхнувся на масовий, а головне організований опір. Беленкевич був змушений тікати з Єлисаветграда. Отак вийшло, що вигнання коменданта було першим етапом «народного повстання» в Єлисаветграді. Це була реакція на свавільний наказ, який не враховував умов революційного часу. Спроба застосувати військову силу проти цивільного населення міста, а не проти якоїсь окремої політичної сили, викликало невдоволення населення. Один з учасників того спротиву з гордістю згадував: «Нас оголосили «поза законом за те, що ми не хотіли здавати зброї, а ми цією зброєю відновили закон і врятували місто від беззаконня». Влада в Єлисаветграді перейшла до Тимчасового революційного комітету, який утворили представники правих соціалістичних партій та кадети. Одним з перших рішень було утворення штабу по захисту міста і почали друкувати революційні прізиви. Тим часом Михайло Муравйов (жорстокий більшовик, який командував наступом на Київ у січні 1918 р.), розцінив події в місті проявом контрреволюції і направив в район конфлікту загін анархістки Марії Никифорової (Марусі). Вона отримала завдання поновити більшовицьку владу в Єлисаветграді. Маруся на той момент була союзницею більшовиків. Саме за її участі в січні 1918 р. у цьому місті було встановлено владу комуністів. Масштаб акцій войовничої жінки-анархістки в Єлисаветграді був таким, що навіть більшовики називали її дії «архіреволюційними». Почався другий етап повстання...

Бої з анархістами тривали три дні з 24 по 26 лютого 1918 р. В умовах небезпеки з боку анархістів та конфлікту з більшовиками, а також, володіючи інформацією про військову допомогу Україні з боку Центральних держав, «Тимчасовий Комітет по захисту революції м.Єлисаветград» прийняв рішення про інтеграцію міста до УНР, хоча до цієї загрози міська дума мала проросійські настрої. Влада міста сповістила про це отамана Кульчицького і просила рухатися на допомогу. Але раніше за Кульчицького до міста прибули більшовики, які зупинили бої. Червоний матрос Полупанов (у майбутньому директор заводу Ельворті вже під назвою «Червона зірка») назве ситуацію, яка склалася в місті - провокацією. Єлисаветград вистояв! Никифорівці відступили. Але наслідки боїв були тяжкими для міста, яке вперше відчуло, що таке громадянська війна. Під час зіткнення з анархістами загинуло 86 громадян, 147 дістали поранення. Єлисаветград зазнав значних зруйнувань.

«Народне повстання» 1918 р. в Єлисаветграді стало дійсно унікальним епізодом революційного періоду в Україні. «Патріотизм рідних вулиць» та громадянська свідомість виявилися вагомішими за соціальну та національну ворожнечу, яка, на жаль, знову запанувала в місті. Зокрема, від одного з героїв «народного повстання» льотчика аероплану, який під обстрілом бомбардував позиції анархістів, захищаючи рідне місто, вимагали звільнити квартиру для офіцера австро-угорської армії, що прибув до міста навесні 1918 р. На такі спогоди Єлисаветградські друкарні «не жалкували паперу». У подальшому більшовики ретельно почали зачищати друковані спогоди про події «народного повстання» в Єлисаветграді (термін міської думи), а по суті антибільшовицького збройного виступу.

Весною 1919 р. більшовики нав'язали українським селянам Єлисаветградщини політику «воєнного комунізму», що викликало значний опір населення. Тоді більшовики видали наказ про «заборону мисливства і здачу мисливської зброї». Перша спроба силою відібрати у передмісті Єлисаветграду мисливську зброю не мала успіху. Подальші дії більшовиків, викликали ще більший спротив. Люди цитували Шевченкове слово: «Обніміться ж, брати мої, молю Вас, благаю!»...

Від друкарні братів Шполянських, повертаємось до людей на прізвище Шполянські, їх в Єлисаветграді мешкало чимало. Зокрема про купця Ізраїля Шполянського, замовника в Єлисаветграді будівлі «Пасажу» (1908) – як чудової пам'ятки архітектури, в якій нині розмістився обласний Художній музей, ми вже розповідали. Прикро, навіть дивно, що й досі не встановлено прізвище зодчого, який розробив проект будівлі. Адже не в якійсь «сивій давнині» він творив, а на початку ХХ ст. Шполянські роз'їхались по всьому білому світі.

Про братів Шполянських наприкінці ХІХ століття які були власниками літо-друкарні, - ви також знаєте. Одним з найактивніших ініціаторів спорудження в місті водогону, який урочисто відкрили 1 травня 1893 року, був член міської управи Шполянський. Найвідомішим з-поміж єлисаветградських Шполянських був поет-сатирик і мемуарист Амінад Петрович Шполянський (1888-1957), який, щоправда, прославився не під своїм прізвищем, а під псевдонімом Дон-Амінадо (про якого ми розповідали). Нині його називають одним з найвидатніших поетів минулого століття, ясновидцем і пророком. А ще він автор сотень блискучих афоризмів і крилатих висловів. Згадаймо хоча б такий, цілком доречний у нашому випадку: «После родственников самое неприятное – это наши однофамильцы».

А й справді, ким доведяться один одному нижчезгадані Шполянські – родичами чи однофамільцями, нам поки що встановити не вдалося. Адже це прізвище походить від назви міста Шпола, що на Черкащині, і тому зовсім не обов'язково його носіям перебувати у родинних зв'язках. Візьмемо за приклад: «Михайло Шполянський найвидатніший інженер-транспортник»: *«Инженер-транспортник, Михаил Шполянский непосредственно участвовал в создании первых советских электропоездов, электропоездов, троллейбусов, вагонов метрополитена, систем управления движения транспортом».*

Інтуїція підказує, що він був родичем Шполянського Ісає Яковича (1895-1937) з Єлисаветграда. До арешту і розстрілу за надуманим звинуваченням в контрреволюційній діяльності і навіть здійсненні терактів Шполянський І.Я. займав посаду директора Харківського... трамвайного тресту, (був реабілітований у 1958 році). Ще один Лев Ізраїлович Шполянський (1852-1923) має відношення до Єлисаветградського трамваю: *Благодаря ,*

принявшему на себя концессию... на устройство в г. Елисаветграде электрического трамвая, наш город в довольно короткий промежуток времени (каких-нибудь 10 месяцев), обогатился новым приобретением, дешевым и удобным сообщением... Все сооружение трамвая сделано хорошо, так как Лев Израильевич, насколько мне известно, не жалел на это материальных затрат». (Не путайте із Шполянським Ісай Яковичем). Закінчуємо про людей на прізвище Шполянські...

К відповідності до «Елисаветградського слова» ми процитуємо українську письменницю Олену Пчілку:

«Слово – це мудрості промінь,

Слово – це думка людська»...

Часто у ЗМІ говорять про те, що слово є зброєю і зброєю мирною. Застосовується така зброя для боротьби з ворогом у пропаганді та агітації. За допомогою слова ведеться боротьба за соціальну справедливість, права людини тощо. Слова створюють світову культуру та національні культури теж. А ще вони пишуть літописи науки та історію великих та малих народів. Слово є зброєю за просвітництво та освіту, а також зброєю у спорах та дискусіях з безлічі важливих питань, що хвилюють людей. Тому для грамотної та освіченої людині так важливо добре володіти словом.

Словом можна вбити, словом можна врятувати, словом можна з собою ціле військо скликати! - такі рядки поети присвячують слову. Одне тільки слово може збудити в людині відчай або лють. Інше підбадьорити, надихнути, повернути до життя. Але надмірні слова, то погано. Бувають моменти, де краще помовчати, бо слово і мовчання взаємопов'язані, вони лежать на тих самих важелях. Недарма кажуть, що слово - це срібло, а мовчання - золото. Мабуть це правильна приказка. Пригадайте, як необачно колись скривдив друга, або когось з родини, а потім стає соромно. Краще б і не говорив нічого. Слово є силою, якщо воно не пусте. Гостре слово українських письменників застосовували, коли мова йшла про гноблення простого народу. І сьогодні сміливе слово здатне захистити людину, встановити справедливість. Тож користуйтеся словом обережно та влучно, бо воно є великою силою та цінністю! І тільки від людини залежить, як використати цю силу: на зло чи на добро: «Шабля ранить тіло, а слово душу».

ТЕРИТОРІЯ ІДЕАЛІВ ДЛЯ МОЛОДІ

Сучасна молодь... Як важко її зрозуміти, збагнути її інтереси, мрії, прагнення, сенс життя. Люди похилого віку відмічають, що українська молодь стала обмеженою у спілкуванні, байдужими до реалій життя, бо знають, що товстий батьківський гаманець завжди прийде на допомогу, вульгарні та розбещені, мовляв «це так модно», а ще непристойність та якась дика розкутість у поведінці, вчинках, бо це, як говорить сама молодь «спосіб самовираження». Ким вона захоплюється? З кого бере приклад? Хто є ідеалом, кумиром для сучасної молоді? Їхні батьки, родина чи вулиця та комп'ютер? Які кінофільми дивляться і таке інше.

Проблема в тому, що молодь хоче якомось самоутвердитись, віднайти себе у суспільстві, а самотужки цього зробити ніяк не може. Спортивні та творчі гуртки, клуби за інтересами, кінотеатри і кіно майданчики в період нашого (українського) становлення капіталу (читай дикого капіталізму) все, що можна наші владні структури продали самі – собі за смішні ціни. І скоро будемо пожинати плоди в найгіршому сенсі. Ми втрачаємо майбутні покоління, генетичний фонд нації. Молодь вступає у певні секти, кримінальні спільноти, групи з викривленою психологією. От, скажімо, декілька років тому кожен четвертий був «ЕМО» чи «ГОТ». Далі пішли такі собі «Барбі» та «Ванільки». Та на теперішній час це вже не актуально. У моді зараз соціальні мережі на прикладі Інтернету, мобільних телефонів тощо. А ще, останній пік сезону – «почуватися самотнім», коли навколо тебе стільки людей.

Увімкнувши комп'ютер, (мобільник) забуваєш про життєві повсякденні клопоти, шукаєш собі інтернет-кумира. Тікаючи від реальності, мандруєш із ним по інтернет-спільнотах. І тоді уже насправді стаєш самотнім. Невже не можна бути самим собою? Чому ми сліпо і нерозумно намагаємось когось наслідувати? Чому сучасна молодь не вважає тата чи маму своїм ідеалом. За підрахунками вчених близько 60% підлітків підвищують голос на своїх батьків, розмовляють з ними нецензурними словами, а десь біля 8% молоді навіть піднімали руку на батьків. Для нас не є дивним те, що син вбив матір, а молоді люди

пограбували стареньку бабусю... Ці факти свідчать про те, що слово батьків для сучасної молоді – ніщо. Ні батько, ні мати не є для них авторитетом, а прості моральні цінності втратили своє значення.

Існує так зване «золоте правило» - своєрідний поріг моральної зрілості. Воно зобов'язує застосовувати до власних вчинків ту саму мірку, якою міряємо діяння інших людей. Народна мудрість говорить: «Добро довго пам'ятається». Але люди намагаються забути про це, вони не народжуються такими аморальними, вони такими стають. Вони роблять все за правилами так званого «сучасного світу». Бути «крутим» для сучасної молоді - говорити матами, курити, вживати спиртне, наркотики тощо. Коротше кажучи, це все те, що суперечить поглядам і думкам старшого покоління. У 18 ст. українця сприймали за добру і ввічливу людину, а у 21 ст. – як злу, брехливу і цинічну. А це шлях до прірви. Для кожного українця ще 35-40 років тому, святими були символи його країни: капиша, мова, вишитий рушник, золотий колосок, що тягнеться до неба. А зараз навіть втрачене життя твого товариша на війні 2014-2018 років – не хвилює. Своє особисте Я, ти ставиш понад усе. В людському житті настала криза моралі. Ні добро, ні любов вже не є предметом поваги, а ваші власні діти, будуть ще гіршими від вас. Пам'ятайте, все погане повернеться до вас і ви пізнаєте «горечь розчарований» на власній шкірі...

Наша дослідниця Людмила Плаксієнко вирішила окремо виділити в «Єлисаветградському слові» прогресивно-ідейну течію «Кінематограф – як епоха просвітництва». Хронологічно на територіях колишньої царської Росії - це приблизно від другої половини XVIII ст. і до розпаду СРСР та встановлення Незалежності України. Бо в цей період діяли певні освітні програми на базі «КІНО», (правда з різкими коливаннями), 70 років своєї історії українське кіно було частиною радянської пропаганди. У ці часи, попри політику націоналізації, централізованого держуправління та цензури кінематографу, українське кіно пережило кілька хвиль свого найбільшого розквіту в часи

ВУФКУ (в 1920-х) та «українського поетичного кіно» у 1960-х р. (Додаток: ВУФКУ - Всеукраїнське фотокіноуправління яке діяло в період з 1922 по 1930 роки). У 1893 році головний механік Одеського Новоросійського університету Йосип Тимченко винайшов і сконструював прототип сучасного кінознімального апарату та апарату для кінопроекції. Тоді ж він здійснив перші кінозйомки - зафільмував вершників і метальників списів. Із 7 листопада до 20 грудня 1893 року в готелі «Франція» (Одеса) демонструвалися ці дві стрічки. У вересні 1896 року в Харкові фотограф Альфред Федецький зняв кілька хронікальних сюжетів. А вже в грудні - майже рік у рік з першим публічним кіносеансом у Парижі - Альфред Федецький влаштував кіносеанс у Харківському оперному театрі. У Львові 13 вересня 1896р. розпочалися перші регулярні кіносеанси французьких фільмів у «Пасажі» Гаусмана, що тривали декілька днів. Українське ігрове кіно 1920-х років намагалося поєднати революційну тематику з традиційною для попереднього періоду мелодрамою та пригодницькими жанрами. А що ж було в Єлисаветграді? Послухаємо дослідницю із Єлисаветграда-Кропивницького Людмилу Плаксієнко:

Єлисаветградські біоскопи та патеграфу як освітня пропаганда. Пригадайте, як Вам розповідали про перший фільм в історії кінематографа, який був показаний публіці «Прибуття потягу», він викликав справжню паніку у глядачів: вони схоплювалися з місць і втікали

із залу, боялись, що поїзд, який наближався на екрані, розчавить їх у залі. Пройшли роки, ми звиклись з кінематографом сприймаючи його, як освітній портал. Перші Єлисаветградські кінокартини були німі і супроводжувалися акомпанементом на фортепіано. У Єлисаветграді було два кінематографа: «Олімп» і «Зірка». І ще «Ілюзіон». Це видовище іншого типу: на екрані проектувалися картини, а за ним артисти співали і розмовляли відповідно до сюжету. Похилі люди Єлисаветграду згадували як мами водили їх на дитячі картини за участі Чарлі Чапліна, Віри Холодної, Івана Мозжухіна. Але то, було трохи пізніше. У перших єлисаветградських біоскопах та патеграфу (Паризькі живі картинки) демонстрували «фі-

льми», які мало нагадують сучасні кінокартини. Кінотеатри, (перший Єлисаветградській біоскоп) був відкритий в 1905 р. в будівлі Маріані на розі Дворцовій та Миргородської (раніше - вул. Калініна, нині Шульгиних) навпроти будівлі СБУ. На жаль будинок не зберігся, на його місці нині розташований пам'ятник Єлисаветградському трамваю. Поруч триповерховий будинок сучасного ресторану «Весна». Другий біоскоп був у приміщенні, де зараз знаходиться «Школа Мистецтв» вул. Дворцова (Леніна) № 7, раніше тут розташовувався театр «Казка» (поряд із СБУ,) і називався сінематограф «Зірка». Через дорогу (по вул. Дворцовій) у 1910-1911 р. відкрився кінотеатр «Ілюзія» у будинку Соловйова (біля установи МВС) у радянські часи там був кінотеатр ім. Держинського. Трохи далі (за будівлею установи МВС) знаходиться Академічний театр. Театральна історія міста почалася у 1865 році, коли інженер-полковник Г. Трамбицький купив у міського управління ділянку землі, на якій збудував Зимовий театр (пізня класика). Офіційне відкриття відбулось у 1867 р. Це був перший стаціонарний театр у місті, на сцені якого виступали як гастролери, так і місцеві трупи. 27 жовтня 1882 року з виставою «Наталка Полтавка» на цій сцені показала свою майстерність перша українська професійна трупа під керівництвом М. Кропивницького. Від 1944 року у цьому приміщенні постійно працює трупа обласного українського музично-драматичного театру ім. М. Кропивницького, який у 2006 р одержав статус Академічного. Далі у клубі заводу Ельворті за ініціативи Мері Ельворті безкоштовно (!) демонструвалися сінематографічні картини для робітників та їхніх дітей.

У єлисаветградській пресі знаходимо також згадки про кінотеатри «Казка», «Олімп» та біоскоп «Кіне-Ампір», який належав італійцю Луіджи Бассо. А у 1912 році газета «Голос Юга» повідомила про відкриття в літньому театрі Елькінда кінематографа на відкритому повітрі! Власний сінематограф був навіть у другому казенному єврейському училищі. Тогочасні газети писали: «Картинки, відображені на екрані сінематографом, являють собою вкрай цікаве видовище. Для тих, хто має туманне уявлення про сінематограф і ніколи не бачив його: ілюзія до того сильна, що важко позбутися підозри, що за прозорим екраном знаходяться живі лю-

ди. Багато з картин скомбіновані надзвичайно ефектно і дотепно, викликають в публіці, особливо в дітей, непідробний захват і гарячі оплески. Шкода тільки, що всі картини супроводжуються сильним мерехтінням, від чого очі сильно втомлюються, і часом важко буває розібратися в картинах при тій швидкості».

Як пояснення. Створений німцем Максом Складановським біоскоп, (трохи раніше за синеματοграф братів Люмер), являв собою подвійний проектор з двома стрічками фотоплівки, які рухалися зі швидкістю 16 кадрів за секунду. Такої швидкості було достатньо, щоб створити ілюзію руху. Перші фільми Складановського були по 6 секунд! У них грав один актор – брат Макса Складановського - Еміль. Для показів ці «фільми» склеювали між собою (кожен «фільм» повторювався багато разів) та підбирали музичний супровід. От і все кіно. Ложа у кінотеатрі того часу коштувала 2 руб 50 коп., але з балкону можна було подивитися «кіно» за 10-20 коп. (порівняйте з вартістю трамвайного квитка – 5 коп.). Що ж тоді дивилися? 1907 рік: «Великий біоскоп під готелем Маріані з 8 до 14 липня: 48-ма програма найцікавіших живих картин «Японія: країна, люди, звичаї». «Біоскоп «Зірка»: «Чужий птах», зіграно відомою Астою Пільєз. Оскільки «Чужий птах» має кілька пікантних сцен, то переконливо просимо на цю картину дітей не водити». У 1912 р: Перша російська повнометражна (!) картина «Оборона Севастополя». У 1915 р. «Анна Каренина» режисера Володимира Гардіна та «Скрутне становище Мейбл» з Чарлі Чапліном у ролі волоцюги. У 1916 р. «Яма» за Купріним. У Москві та Петербурзі цей фільм у 1915 році вже заборонили через непристойність. За кілька днів директива Міністерства внутрішніх справ Росії дійшла і до провінційного Єлисаветграда – картину зняли з показу...

Станом на 1909 рік у Єлисаветграді налічувалося 5 кінотеатрів: біограф «Зоря», Біоскоп «Зірка», Біоскоп «Ілюзія», Біоскоп «Олімп» А.Михайлова і патеграф в будівлі по вулиці Дворцова, навпаки будинку Громадського зібрання (старого палацу культури ім. Жовтня). В цьому будинку (у 1875 р). з виставою «Вечорниці» П. Ніщинського виступив аматорський колектив, у складі якого були М. Кропивницький, брати і сестра Тобілевичі, Надія Тарковська. У 50-60-х роках ХХ ст.

там працював обласний російський драматичний театр ім. С. Кірова, потім – Палац культури ім. Жовтня. Будинок був у аварійному стані, тому його не вдалося зберегти, на його місці нині – обласне управління Ощадного банку (вул. Декабристів, 9). Через дорогу, зараз обласна бібліотека для юнацтва ім. О. Бойченка, а на початку ХХ ст. тут був споруджений ресторан з вар'єте.

Вулицю Дворцову по праву можна вважати культурним осередком нашого міста, оскільки колись на ній розташовувалося три театри і один кінотеатр. Центральна площа м. Кіровограда ім. Кірова (сьогодні Героїв Майдану) була закінченням вулиці Дворцової. Все, що було далі, за Вел. Перспективною, то вже не Дворцова, а вулиця Верхне-донська, яка теж має цікаву історію і архітектуру. Вулиця Дворцова існувала до 1919 року. Більшовики, що прийшли того року до влади у місті, заходилися увічнювати у назвах своїх вождів, і змінили назву вулиці на честь В. Леніна. Не влаштувала нових керівників і протяжність вулиці, тому вони ліквідували вулицю Верхне-донську, а її частину віднесли до складу вулиці Леніна.

Під час громадянської війни та у перші роки радянської влади синематографічний бум у місті не припинився. І навіть набрав обертів. Перелякані видатні актори і музиканти покинули місто. Селяни з навколишніх сіл Єлисаветград потопили рояль Шимановського у річці Інгул, а влада робітників конфіскувала у буржуазії сотні фортепіано і не розуміла, що з ними робити, половину розбили на дрова, а інші - потопили в Інгулі. Пройшло трохи часу і націоналізовані кінотеатри запрацювали «на повну потужність» (кіномеханіком уже міг бути любий). У кінці 1920-х років на екранах почали з'являтися перші радянські кінокартини. Станом на 1917 рік місто налічувало чотири синематографи!!! Без коментарів. У місцевій пресі поч. ХХ ст. згадували і інші біоскопи. Так в газеті «Південні відгомони» за 7 жовтня 1906 р, писалося: - «Сьогодні на Вел. Перспективній вулиці в будинку 42 спадкоємців Ковалевського відкривається театр електробиограф». Газета «Єлисаветградський день», 4 березня 1915 року: - До пристрою 5-го біоскопу. Клопотання Козлова про дозвіл йому влаштувати в приміщенні «Модерн» (на розі нинішніх вулиць Чміленка і Вел. Перспективна, зараз будинок колишнього готелю «Україна»)

– біоскоп. Для пристрою біоскоп навколо будівлі доведеться прилаштувати приміщення для очікування публіки...

Газета «Голос Юга», 21 квітня 1912 р.: - «Увага. Адміністрації театру «Ілюзія» вдалося отримати монопольне право кінематографічної зйомки виставки на ярмарку в Єлисаветграді в неділю 22 квітня 1912 р. від 2 до 6 годин дня. Постарайтеся бути в цей час на виставці, і ви до нас потрапите на екран. Кожен повинен бути обов'язково веселим і цікавим. Будемо знімати все в найнесподіваніший момент. Під час зйомки нам будуть демонструватися майже всі експонати, а потім це буде найцікавіше час виставки». Крім фільму з відкриття сільськогосподарської виставки 21 квітня 1912 року, оператор Мельников зняв ще кілька фільмів. Зокрема, це парад в день «тезоіменства Государині Імператриці Олександри Федорівни», скачки на іподромі в місті 22 квітня 1912, навчання юнкерів кавалерійського училища, парад біля Успенського Собору 23 квітня 1912. Не виключено, що оператор Мельников був з іншого міста, і що його запросили в Єлисаветград на зйомки. На жаль, ці фільми не збереглися. (За матеріалами: газета 21 Канал, №49 (1347).

Роки після Другої світової війни (1947-1967 р). У наш час кожен бажаючий має змогу переглянути кіно не тільки у двох кінотеатрах обласного центру, а й через інтернет, телефон, по телевізору тощо. А в повоєнні роки перегляд фільмів відбувався лише в кінотеатрі. Саме це видовище користувалося великою популярністю. Мода на кіно охопила Кіровоградщину – кінотеатри і відкриті кіномайданчики будували навіть у найвіддаленіших куточках, а на карту області знову повернулися ліквідовані райони. У Кіровограді після війни працювали 4 кінотеатри: «Сивашець», «Хроніка», «Перемога» та ім. Дзержинського. Вже на початку 1947 року був капітально відремонтований кінотеатр «Сивашець». Знаходився він у самісінькому центрі Кіровограда, (біля магазинів «Пасажу» Шполянського, на місці сучасного готелю «Київ». В ньому були наново оформлені фойє і зал для глядачів, стара кіноапаратура замінена новою, більш досконалою. У фойє щочора працював читальний зал, де глядачі читали свіжі газети й журнали, перед кожним сеансом джаз-оркестр влаштовував концерти. За «Сивашцем», там, де зараз площа Б. Хмельни-

цького, був скверик. Називали його Макіївський бульвар, там стояли лавки, були дитяча карусель та гоїдалки-човники. До травневих свят доріжки посипали жовтим піском. В кінці скверу - будка і колонка, де продавалася звичайна вода по 5 копійок за відро. Водопостачання і каналізації не було. Купатися городяни ходили в баню, яка перебувала тут же. Через дорогу від кінотеатру «Сивашець», де зараз магазини з блискучими вітринами (колишній «Дитячий світ»), була швейна фабрика імені 20-річчя ВЛКСМ. Це як раз на розі Вел. Перспективною і Преображенської навпроти Центрального скверу.

Кінотеатр «Хроніка» з першу знаходився в одному з приміщень нинішньої облдержадміністрації, вхід із вул. Дворцової. Показ фільмів тривав безперестанку, зранку до вечора, а не в передбачений сеансом час. Коштувало це задоволення всього 10 копійок. Згодом «Хроніку» переведуть на вул. Полтавську і продовжать демонструвати хроніку, повторні фільми та мультфільми. А ще діяв маленький кінотеатр «Вогник» біля «старого» автовокзалу, також була мала «Орбіта» біля телецентру й інші малі кінотеатри на околицях міста.

У кінотеатрі ім. Дзержинського, колишній синематограф «Зірка» (по вул. Леніна-Дворцова, біля установи МВС), в залі встановили новесенький екран, глядацьких місць стало 850. Стало затишно у залі для глядача, якість звуку – добра, зображення на екрані – виразне. Згодом великий зал розділили на два і почали називати за кольором стін (наприклад, червоний та синій). Кінотеатр ім. Дзержинський у 1949 р. показував фільми на пушкінські теми: «Руслан і Людмила», «Дубровський» та інші.

За 1951-1971 р. населення міста подвоїлося. За цей час введено в дію до 1 млн. кв. метрів житлової площі, тобто в півтора рази більше, ніж було її у дожовтневий період. Тільки за 1966-1971 р. почали працювати 52 сучасних магазини і 53 підприємства громадського харчування. Загальна кількість місць у їдальнях, кафе, ресторанах за останні 10 років збільшилась у 4 рази. Споруджено 2 стадіони, 8 футбольних полів, 45 спортзалів. У місті діє 18 клубних закладів, 7 кінотеатрів. На підприємствах створено 238 колективів художньої самодіяльності, в яких задіяно близько 6 тис. учасників. Кожен другий кіровоградець користується послугами 95 бібліотек,

їхній книжковий фонд перевищує 2 млн. примірників. У місті працює 19 народних університетів, у яких більше 5 тис. слухачів. Серед них 2 університети педагогічних знань, 4 культури, 2 здоров'я, 4 правових знань, університети майбутнього воїна, міжнародних відносин тощо. У Кіровограді почав працювати новий кінотеатр «Ятрань», відкрили у присутності другого секретаря обкому компартії України Погребняка та заступника голови облвиконкому Чабаненко. А у 2004 р. продали його СФГ «Агро-Рось» за «смішну ціну», чим завдали територіальній громаді міста Кіровограда збитків на велику суму. У 2006 році порушили кримінальну справу проти нових власників кінотеатру «Ятрань»...

Дитячий кінотеатр «Мир» в центрі міста збудований у 1962 році, сьогодні він покинутий та в аварійному стані. А що далі? Зрозуміло, що два кінотеатри (Мир та Зоряний) на відстані ста метрів один від одного мати безглуздо, це на Бродвеї в іншому місті, два однотипних заклади можуть стояти впритул, і обидва бути битком набитими. А в Кропивницькому «все не як у людей». З якими скандалами свого часу кожен з цих об'єктів переходив в приватні руки! Скільки списів було зламано! Скільки мітингів і пікетів проведено! Все даремно, купили (читай прихватизували), а далі розуму нехватає? Кінотеатри тоді ділилися по класності, ціна на кіно в місті (єдина для всього СРСР) - від 20 до 50 копійок. Так як «Мир» був кінотеатром першого, вищого класу, то дорослий квиток коштував 50 копійок. На денні сеанси на «доросле» кіно в робочі дні була встановлена знижка до 30 коп. Дитячі квитки - коштували 10, на деякі фільми - 20 коп. Для прикладу, стипендія студента Кіровоградського педагогічного інституту становила тоді 20 рублів, хватало на 66 квитків у місяць.

Інший кінотеатр у центрі міста мав назву «Комсомолец» (нова назва «Зоряний»), зал на 800 місць. Заснований в 1964 році, після чого був оновлений і реконструйований, у 1970-1980-х вважався провідним міським кінозалом. Вже за часів незалежності (1995-2000 роки) продається у приватну власність. Про перипетії «Зоряного» писали всі ЗМІ, кому було не лінь. Одні закликали місцеву і обласну владу взяти якихось заходів по збереженню кінотеатру, інші зверталися до кіровоградців з проханням скинутися фінансами на закупі-

влю нового обладнання для демонстрації фільмів. Та мало хто звертав увагу на той факт, що заклад вже багато років перебуває у приватній власності. Чомусь власник не докладав зусиль до популяризації закладу серед мешканців міста, не піклувається про ремонт приміщення, забезпечення комфортними умовами для перегляду фільмів (взимку, та й восени, у великому залі у глядачів так зуби цокотіли, що репліки героїв було важко почути), а ще – закупівлю того обладнання, на нестачу якого так нарікає керівництво закладу. А колись «Зоряний» був кращим кінотеатром у Кіровограді, де дітям продавали морозиво за 20 копійок, білети від 10 до 50 коп...

У 2013 році читаємо: Сумно, друзі. На торги виставлено половина дитинства і юності тисяч кіровоградців. Власник продає кінотеатри «Зоряний», «Мир», готель «Європа» і Будинок культури імені Компанійця. П'ять років тому ДК імені Компанійця був відданий в «надійні руки» за 1 млн 400 тисяч гривень. Тепер його продають за 25 млн 172 тис, у вісімнадцять разів дорожче. В еру домашніх кінотеатрів і викачаних з Інтернету фільмів нам чомусь найбільше жаль не кінотеатри, а ДК імені Компанійця. Він був приватизований останнім серед всіх цих об'єктів, що сьогодні продаються. У далекі часи (6 грудня 1917 р.) в Єлисаветграді відкрився перший повітовий селянський з'їзд, на якому секретарем був Іларіон Компанієць і розпочав свою доповідь зі слів: «Декрет Леніна про землю цілком висловлює селянські ідеали». Це той документ, де йдеться: «Перехід конфіскованих земель і маєтків віддається у розпорядження волосних земельних комітетів і повітових Рад селянських депутатів». Чи могло наснитися червоному комісару Компанійцю, що через 80-100 років після того декрету, земля та маєтки перейдуть назад, з рук комітетів і членів Рад депутатів - в руки «нових поміщиків»? Навряд... Значить все повертається «на круги своя».

А ще зовсім недавно (30-40 років тому) в Аджамському, Олександрівському, Компаніївському, Рівненському та в інших районах області проводився відповідний кіно-фестиваль. У селах Кіровоградщини працювали «кінопересувки», що привозили хліборобам «кіно» за ціною 15-25 коп. «Похвалитися» подібним ветеран «Зоряний» та свіжоспечений «Портал» не можуть, а на них тримається все «кіно» Кропивницького...

АЛТАЙСЬКИЙ ЄЛИЗАВЕТГРАД

А ви знаєте, що в Російській Федерації вже давно є свій ЄлиЗаветград (через букву «З»), названий на честь нашого Єлисаветграда. І це не вигадка, фантазія чи анекдот, а незаперечний факт. Проте це не місто, а маленьке село Лебединської сільради в Табунському районі

Алтайського краю, засноване в 1910 р. До 1917 р. - католицько-лютеранський село Златополінської волості Барнаульського повіту Томської губернії. Довгий час село називали «Прісноводне», так як знаходилось на березі прісного озера. Автомобільними дорогами відстань до адміністративного центру села Лебедин - 12 км, районного центру села Табуни - 54 км, до крайового центру міста Барнаула - 370 км. У селі Єлизаветград сьогодні лише три вулиці (Інтернаціональна, Молодіжна та Степова), близько 25 будинків, у яких населення станом 2009 було більше 200 чол., на 2011 році мешкало 157 чоловік, у 2013 році - біля 150 чол, у 2017 році – більше сотні чол. У 1929 році багато селян втекли до Америки.

Донедавна ми вірили, що назва нашого міста унікальна, що Єлисаветград єдиний у світі. Та досить було заглянути в Інтернет, щоб знайти його тезку за багато тисяч кілометрів звідсіля. І цей алтайський Єлизаветград, на відміну від нашого міста, у радянські часи не перейменовували. Звісно, коли села називають на честь великих і знаменитих міст, це сприймається з іронічною посмішкою. Приміром, на честь Парижа названі села в Челябінській та Одеській областях (село Париж звучить доволі дивно, як жарт). Та й у нашій області є подібні населені пункти: селище Нова Прага в Олександрійському районі; село Маріуполь у Бобринецькому районі; село Бельведери (на честь знаменитого палацового комплексу в столиці Австрії Відні), яке на жаль перейменовували. Нині це село Синюха у Ново-архангельському районі.

Нас, звісно цікавить алтайський Єлизаветград та історія його заснування і чому йому дали таке ім'я. Інформацію доводилося збирати буквально по крихтах, звертатись по допомогу до дослідників нашого міста і отримане - виявилася доволі несподіваним сюрпризом.

Помилково вважається, що назва міста Єлисавет на правому березі Інгулу у Дикому степу - це спрощена назва Єлисаветград за аналогією Санкт-Петербург-Пітер. Назва Пітер почала широко вживатись лише через 100 років після появи назви Санкт-Петербург та через 50 років після появи назви Єлисавет. Цю форму активно вживають з початком 1770-х років і вона була зафіксована у географічному словнику 1773 року: «Єлисаветград, провинциальный город Новороссийской губернии, при реке Ингуле, в котрую здесь речка Сухоклей Каменной впадает... (про ми раніше писали). Далі назва Єлисаветград з'явилась в 1775 році, тобто через 20 років після появи назви Єлисавет. Потім в 1787-1788 р. в переписці Катерини II з Потьомкіним. До речі, в їхній переписці назва Єлисавет вживається 31 раз, а Єлисаветград тільки 6 разів. На початку ХІХ ст. назва Єлисавет продовжує вживатись лише україномовним населенням. На офіційному рівні назва Єлисавет вважається холопською...

З історичної довідки на сайті «Немцы на Алтае: Этническая история и культура», дізнаємося: «Село Елизаветград было основано в 1907 году немцами, католиками и лютеранами, выходцами с Украины. Так, родители И.И.Кельбаха приехали из колонии Годельберг Мелитопольского уезда Таврической губернии. Есть основание считать, что большая часть переселенцев происходила с Украины (с Полтавской губернии). Первые немецкие переселенцы, семьи Кельбах, Пфунт и Клюмп приехали осенью 1907 года, выкопали землянки на берегу Лебединского озера, и здесь перезимовали. Весной ушли на территорию современной деревни Елизаветград, здесь был вырыт колодец с хорошей водой. Также здесь были хорошие сенокосные угодья. Некоторое время деревня называлась Пресноводной, (о чем мы писали) так как находится на берегу пресноводного озера. Сначала жители села строили пластяные - луговые дома (визхаус), а в 1930-х годах начали строить саманные дома. До революции здесь была своя национальная школа. В деревню приезжал пастор из Славгорода, литовец по национальности, он вел службу на литературном немецком языке. В 1929 году многие жители дере-

вни уехали в Америку. В 1937 году большая часть жителей деревни была репрессирована, другую часть (1942 году) забрали в трудармию, под Ульяновск, на шахты в Подмосковьё. В 1945 году в село были привезены репатрианты, которые одними из первых уехали в Германию, еще до 1970-х г.».

От і все, виникає питання, якщо село заснували в основному переселенці з Полтавської і Таврійської губерній, як мовиться в історичній довідці, то звідки взялася назва Єлисаветград? Адже переселенці, як правило, називають населені пункти на згадку про батьківщину, на пам'ять про рідні місця. Так, зокрема вчинили вихідці з Балкан на території нашого краю, коли створювали на його території Нову Сербію, внаслідок чого й дотепер маємо назви біля 10 сіл Кіровоградської області: Панчево, Каніж, Турія, Мартоноша у Новомиргородському районі; Кальниболота і Надлак у Новоархангельському; Суботці та Мошорине у Знам янському; Павлиш в Онуфріївському р-ні; Букварка-Вуковар в Олександрівському районі та деякі інші.

То, можливо, серед засновників села Єлисаветград були й вихідці з Єлисаветградського повіту Херсонської губернії? Тут варто згадати, що село Єлисаветград Алтайського краю входить до складу Німецького національного району, розташованого у північно-західній частині Алтаю (адміністративний центр село Гальбштадт). У перекладі з німецького - Полугород, понашому кажучи – Селище, або не дуже велике село (1,8 тис. жителів) - центр Німецького національного району, де німці складають близько третини населення. Колись тут балакали на «платтдойч», або нижньонімецькій мові середньовічних ганзейських купців, з сучасних літературних мов цей діалект ближчий до голландської мови.

В історичній довідці про його виникнення розповідається: «В начале 1907 года в меннонитской колонии Тиге Заградовской волости Херсонской губернии в Єлисаветградской школе состоялся волостной сход граждан, на котором была избрана комиссия из трёх ходоков, как представителей 180 семей из 882 человек, желающих переселиться в Сибирь. Один из них, Я. А. Реймер, встретился с премьер-министром России Столыпиным и обговорил с ним вопросы переселения немцев-меннонитов в Сибирь. Для немецких поселений в Кулундинской степи было выделено 60 тысяч десятин земли. Переселение

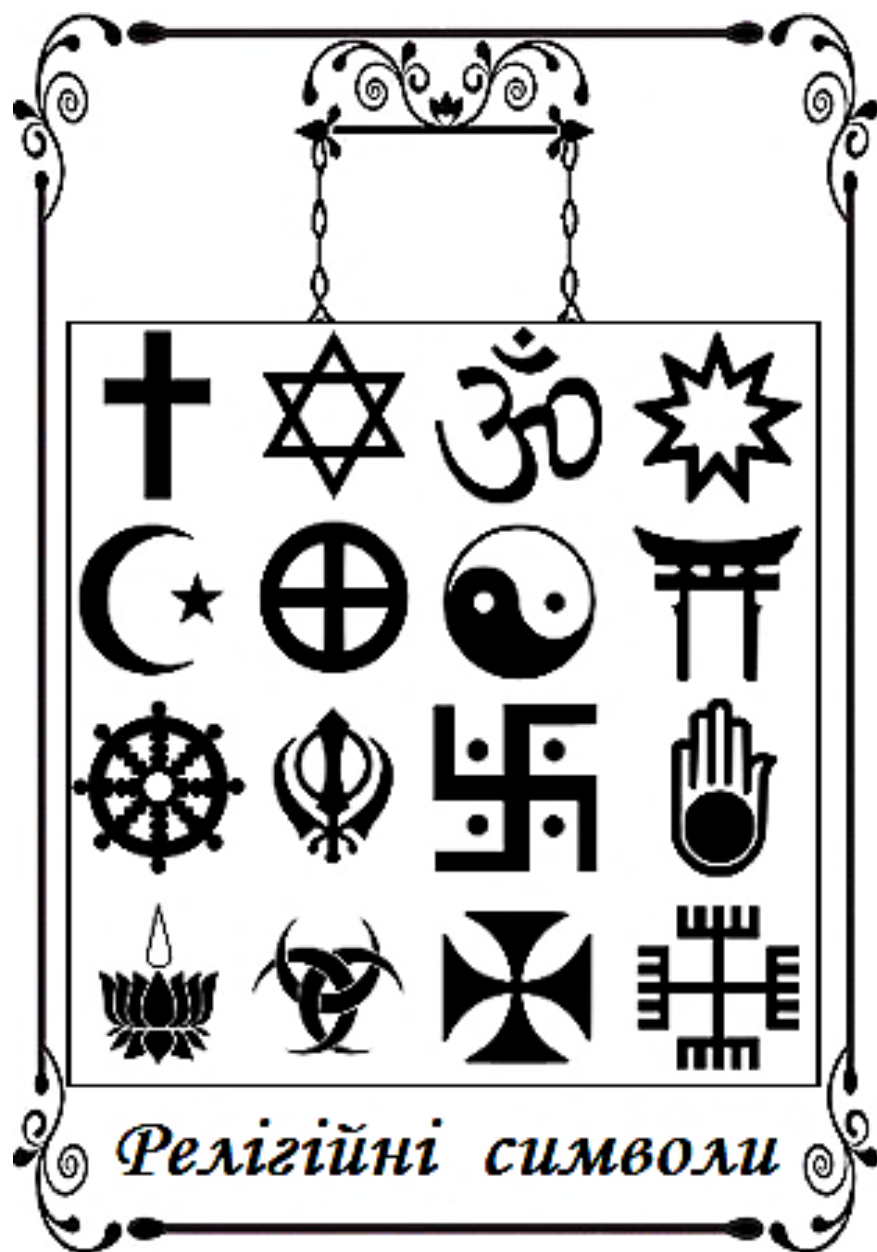
прошло удачно и уже в период большевиков, Немецкий национальный район был образован постановлением ВЦИК от 04 июля 1927 года, а 05 ноября 1938 года был ликвидирован, и только Указом Президиума Верховного Совета РСФСР от 1 июля 1991 года был восстановлен».

Німецький національний район на Алтаї сьогодні це 16 населених пунктів. Найбільша чисельність населення була у 1998 році 22 тис., у 2015 році вона різко скоротилась. Із них німців трохи більше 30%, росіян майже 60%, українців біля 5%. Значну допомогу у розвитку економіки та соціальної сфери району надає Федеративна Республіка Німеччина...

Нам невідоме прізвище людини яка запропонувала алтайським поселенцям назвати засноване с. Єлисаветградом, думаємо це житель з Альт-Данцига (Старого Данцига) поблизу Єлисаветграда (фортеці св.Єлисавети), заснованого німцями у 1787 році. Нині це село Крупське Кіровоградського району, яке називають батьківщиною українського баптизму. А менонітів (за іменем їхнього лідера голландця Менно Сімонса) як одне з відгалужень у протестантизмі спочатку називали анабаптистами («перехрещеннями»).

Якщо говорити про сучасність, то назване село Єлисаветград на Алтаї приречене на зникнення. Коли запрацює школа під назвою «Муниципальное Бюджетное Общеобразовательное Учреждение «Елисаветградская Основная Общеобразовательная Школа» Табунского Района Алтайского Края» (директор школи Анна Михайлівна Петер) то маємо надію на відтворення села. До речі, в ній 9 педагогів навчають 26 дітей, 8 учителів і третина учнів мають німецькі прізвища. Єдина з українським прізвищем, учитель математики Єлисаветградської школи Валентина Абраменко. В 2009 році стала переможцем Всеросійського конкурсу вчителів фізики і математики, отримала грант Фонду підтримки науки та освіти «Династія» у номінації «Молодий учитель». Крихітне сільце Єлисаветград, засноване німцями в 1907 році на Алтаї, немов подовжило існування й нашого українського Єлисаветграда. Тож бажаємо їм творчих успіхів і натхнення. Нам приємно мати свого тезку.

Шоста глава

*Впровадження
християнської
релігії*

ПОНЯТТЯ ВІРИ та РЕЛІГІЇ

За традицією нову тему ми починаємо з діда Опанаса. Над чим задумався, запитав сусід старого діда? – Над Аксиомою Коула. – А що воно таке? - Не вгамовується сусід. Опанас хитро примружив очі і зауважив: «Загальна сума розуму на планеті - величина постійна, а населення весь час зростає. Ми що, подурнішали в порівнянні із 1950 роком? За даними ООН, до 2050 року людей на планеті буде майже 10 мільярдів, то ми станемо ще дурніші? А поряд нас чекають: перенаселення, затори, погана екологія, бідність і велика прірва між різними соціальними класами. Сусід старого Опанаса плюнув і щось бурмочучи собі під ніс, пішов геть. А надвечір, в затишному будинку діда Опанаса, (коли сім'я повечеряла), старша онука Тетяна завела розмова про «Віру» і «Релігію». Кожний із присутніх мав свої погляди і тому виникла суперечка. Дід Опанас дочекався слушної хвилини і зробив свою вставку: - Релігії роз'єднують народи, а віра зближує. Несумісні релігійні вчення розкололи наш світ на декілька громад - християн, мусульман, іудеїв, індуїстів тощо, і цей розкол став невичерпним джерелом конфліктів. Багато людей плутають поняття «віра» і «релігія», іноді ототожнюють їх, а часто просто не замислюються над духовним змістом цих слів. Поняття цих слів гармонійні, але не тотожні. Давайте разом розберемося, що таке *релігія* і *віра*.

Віра – визнання чогось за рахунок власного переконання, без логічного чи фактичного доказу. Віра безкорислива, вона приймається серцем, усвідомлюється розумом і не насаджується насильно. *Релігія* – це вчення про віру (у любий спосіб), за її допомогою людина реалізує своє прагнення бути пов'язаною з вищими силами. Саме слово *релігія* походить від латинського «*ligio*» (пов'язувати) з додаванням поворотної частки «*re*». Історичні факти свідчать про те, що *релігія* здатна експлуатувати *віру*, але ніколи не було навпаки. Образно кажучи, якщо *віра* – це сонце, то *релігії* – його промені. Далі розберемося в різницях між *релігією* і *вірою*.

Віра – поняття, яке об'єднує людей. Групи індивідів на певному етапі розвитку суспільства в щось повірили і це їх об'єднало. На основі *віри* виникли різні релігійні вчення, тобто

«шаблон віри», яке і є по своїй суті - *релігією*. У цьому релігійному навчанні не все віруючі побачили відображення свого бачення світу. Але на планеті Земля не може бути релігій стільки ж, скільки і людей. Тому саме це поняття не завжди є чинником об'єднуючим. Люди, та й цілі народи, здатні втрачати *віру* та знову її поновляти. *Релігію*, як спосіб прояву *віри*, можна змінити, перейти в іншу віру тощо. Несумісність розуму, віри і релігії вже протягом століть є очевидним фактом людського пізнання і суспільного життя. Релігія - це єдина область, в якій протиставлення «ми-вони» набуває трансцендентне значення.

Віра може існувати без *релігії*. Навіть самі нерозвинені цивілізації у щось вірили, не оформляли таке сприйняття світу в певну *релігію*. Тож *релігія* – форма світосприйняття, яка обумовлена *вірою* людини у щось, наприклад, у вищі сили. Повторюємося і кажемо: - Вона неможлива без віри. У цьому випадку вона перетворюється всього лише в набір певних культурних традицій, в своєрідний моральний кодекс і стає мертвою.

Віра обумовлена особливостями психічного розвитку особистості. Людина має право обирати *віру*, а *релігія* – це вже наявне вчення відповідно обраної *віри*, її існування не залежить від бажання окремого індивіда. *Релігія* – зовнішній прояв *віри*. Вона допомагає людині підтримувати вибраний орієнтир, в певному сенсі допомагає жити... На жаль: **1)** ми живемо у світі, де заперечення очевидного - є справою принципу і тому виник атеїзм, як природна реакція розумної людини на релігійні догми; **2)** у світі важко усвідомлених, дивовижних речей - від енергії термоядерного синтезу, що дає світло нашому Сонцю, - до генетичних і еволюційних наслідків цього світла, що вже мільярди років поширюється на Землю. Ми продовжуємо у щось вірити, звертаємось до Церкви, Бога, Вищих сил і таке інше.

Віруючі люди не втомлюються запевняти одне одного, що Бог не несе відповідальності за людські страждання. Люди винні самі і зразу підкреслюють, що Бог *всюди суцільний і всесильний*. Значить є декілька видів правди? Якщо так, то це погано. Правда повинна бути одна, (проблема «теодицеї» (виправдання бога) - стара як світ). Якщо Бог існує, він або не може запобігти жадливим лихам, або не хоче цього робити. Отже, Бог або безсилий, або жорстокий, або він - плід людської уяви (вибирайте самі)... Між фактом Божого існування і його сприйняттям

повинний існувати якийсь причинно-наслідковий зв'язок. А ще релігійна віра часто направлена на насильство і стимулюється - як мінімум двома способами:

1) Люди часто вбивають інших людей, оскільки вірять, що цього від них хоче творець Бог (неминучим елементом такої психопатичної логіки є переконаність, що після смерті вбивці гарантовано вічне блаженство на небі).

2) Великі людські спільноти готові вступити в релігійний конфлікт хоча б тому, що релігія становить важливу частину їхньої самосвідомості. Одна з постійних патологій людської культури полягає в схильності людей виховувати в своїх дітях страх і ненависть до інших людей - за релігійною ознакою.

Наші релігії принципово виключають одна одну. Або Ісус воскресне із мертвих і рано чи пізно повернеться на Землю в образі супер героя, або ні. Або Біблія є єдине Боже слово у світі, або ні. Або Коран є непогрішним заповітом Господа, або ні. При цьому кожна релігія містить у собі однозначні твердження про світ і єдиного Бога. Вже це є приводом для конфлікту.

Відмінність *релігії* від *віри* полягає в наступному:

- ▶ Віра первинна, її людина вибирає, релігію - приймає.
- ▶ Віра може існувати без релігії. Релігія ґрунтується на вірі.
- ▶ Віру можна втратити, але вона здатна відновитися.
- ▶ Релігію можна змінити, а ще у ній немає прогресу.
- ▶ Віра – внутрішнє оновлення людини.
- ▶ Релігія – зовнішній прояв віри, тобто її шаблон.
- ▶ Віра обумовлена особливостями психіки окремого індивіда.
- ▶ Релігія – стале вчення, яке не залежить від бачення людини.
- ▶ Віра об'єднує людей, релігія часто роз'єднує.
- ▶ Віра безкорислива, релігія завжди переслідує певну мету.
- ▶ Віра – безумовний атрибут релігії, але не навпаки.

Інші думки

Вставка. *Релігія - особлива система світогляду та світосприйняття конкретної людини або групи людей, набір культурних, духовних та моральних цінностей, що обумовлюють поведінку людини. Згідно з останніми опитуваннями у США, 22% людей абсолютно впевнені, що Ісус повернеться на Землю не пізніше, ніж через 50 р. Понад 50% негативно» ставляться до невіруючих і т. інше.*

А ще є слова *Дух* та *духовність*. Не варто думати, що *дух* це поняття містичне чи теологічне. *Дух* це неосяжна раціонально трансцендентна сутність, яка проникає крізь простір та час, рухає живим світом і спричинює його розвиток. *Дух* живе, де хоче, і здійснює одухотворення, але є одне заперечення. Там, де труп, де загнивання, *дух* жити не може.

Духовність – це абстрактний іменник до слова *духовний* й пов'язана з внутрішнім психічним життям людини, її моральним світом. Люди під *духовністю* мають на увазі сукупність 4 якостей: усвідомленість, віра, безумовна любов й щиросердечний спокій. *Духовність* відрізняється від *релігійності* тим, що джерелом останньої є зовнішній світ у вигляді приписів і традицій, тоді як джерелом *духовності* є внутрішньо-психічний досвід людини. Духовна зрілість призводить до мудрості. Згадайте притчі Нового Завіту, в яких 33-річний Ісус розкриває грані духовного життя. Виходить, що масштабність людини визначається тим, як вона мислить, говорить і діє: в масштабі себе, сім'ї, роду, країни, людства...

У людському суспільстві існування віри у вигляді різних віровчень можна прослідкувати з найдавніших часів. Одні віровчення (релігії, світогляди, ідеології) змінюють інші, кожне покоління описує суще за допомогою понять свого часу і таким чином *віра* продовжує жити у суспільстві. *Релігія* - явище дуже складне і має соціальний характер: «найдревнішими формами суспільної свідомості». Варто звернути увагу, що в історії людства: єдинобожжя, безбожжя і багатобожжя в усі часи були тісно переплетені, і вони відображали навколишню дійсність. З найдавніших часів існування, розвиток, зміна і занепад різних віровчень були пов'язані з розподілом влади у суспільстві.

Одні люди твердять, що пізнати Бога і зрозуміти зміст життя можна завдяки будь-якій релігії. **Другі** вважають: кожна релігія має: як щось добре, так і щось погане. **Треті** кричать: жодна релігія не може заявити, що тільки у ній є правда і тільки вона - єдиний шлях до Бога. В усі часи людину, яка жила за законами Божого духу - зраджували. Але духовна людина завжди мала велику силу протистояння Злу й виступала на боці Добра. Так було і в часи імператорів, так є і сьогодні.

На запитання, скільки релігій діє у всьому світі? Дід Опанас відповів: - Згідно з однією енциклопедією, сьогодні налічу-

ється близько 9900 релігій. Деякі з них поширені по цілому світі і мають мільйони прихильників. За приблизними підрахунками, 70% людства належить до 5 найбільших релігій: буддизму, індуїзму, ісламу, християнства та юдаїзму. Якщо всі релігії ведуть до Бога, то ці 5 віросповідань повинні б мати багато спільного у своїх ученнях та уявленні про Бога і його намір. Але в житті виявляється все набагато складніше...

В другій частині нашої книги, ми не збираємося описувати життя, діяння і подвиги біблійних царів, пророків, мучеників і героїв. Мойсей, Давид, Соломон, Самуїл, Ілля, Самсон, із цими та іншими славними іменами Старого завіту ви ознайомитеся в процесі власного життя. Ми також не будемо описувати про Новий завіт, Євангеліє, життя, пророцтва, чудеса, мученицьку смерть і Воскресіння Ісуса Христа, діяння Святих Апостолів і таке інше. При бажанні ви самостійно вивчите Отче наш і дізнаєтесь багато цікавого із Інтернету. Наша задача інша, надати вам маловідому інформацію про хрещення Київської Русі.

В процесі ознайомлення з християнством та хрещенням України-Русі, в книзі ви знайдете тексти із історичними правками та фактами, які заставлять задуматись і розпочати власний пошук правди. Наприклад, хто такий Ісус Христос? Може бути, ви раніше чули про нього, хоча він жив близько 2 000 років тому. Але більшість людей не знають, ким він був насправді. Деякі кажуть, що він просто хороша людина, інші думають, що він пророк, а треті вважають його Богом. Через Біблію - Єгова (Ягве) це особисте ім'я Бога), пообіцяв, що на землю прийде Месія, або Христос. Слово «Месія» - з єврейської мови перекладається «помазаник», а «Христос» - з грецької означає «спаситель», але значення цих слів однакове - той, кого Бог (Єгова) вибрав для виконання особливої ролі. Месія – повинен виконати всі обіцянки Бога щодо майбутнього, але то інша тема.

Новітні дослідження державно-церковних відносин за часів Київської Русі стверджують про вплив східно візантійських та римських коренів при зародженні Київського християнства. Ми звертаємо увагу на вплив болгарського духовенства, особливо Кирила-Костянтина і Мефодія. Не забувайте про стару віру і про старих богів, про прихильників «многобожжя» і язичництва, про дохристиянську релігію де були синкретизм (об'єднання), антропоморфізм (перенесення) і анімізм (віра, дух).

ЯЗИЧНИЦТВО І ХРИСТІЯНСТВО КИЇВСЬКОЇ РУСИ

Дати характеристику українській дохристиянській релігії надзвичайно важко. Відомостей про неї дійшло до нас дуже мало, і то в джерелах дуже сумнівних. У сучасному розумінні «язичництво» - це будь-яка (не обов'язково політеїстична) традиційна релігія певного народу, що відмінна від сучасних авраамічних релігій. Довгий час у літературі на позначення язичництва вживалися слова: «поганізм», «поганство» (трохи пізніше), «етнічна релігія», іноді «народні вірування» тощо. (Ще у I тис. нашої ери слово «*paganus*» було запозичене і до праслов'янської мови). У Біблії язичниками названо, поміж іншими, давніх греків та римлян, що мали пантеони богів, яким вони поклонялися, наприклад: грецькі Зевс, Афіна, Аполлон, Деметра, Гестія; римські Юпітер, Меркурій, Венера, Марс, Нептун; скандинавські Один, Фрейя, Тор, Локі; слов'янські Світовид, Дажбог, Перун, Мокоша, Велес, Чорнобог та інші.

Із християнською релігією слов'янське та скіфо-сарматське населення Дикого поля (землі сучасного Кіровоградського краю) познайомилося у пізньоримський (гото-антський) період (2 чв. 1 тис. н. е.). Як відомо, наприкінці 4 ст. готи офіційно прийняли християнство в його аріанському варіанті. Дослідники не виключають, що поширення християнства серед готів зачіпало й інші етнічні групи, наприклад антів, однак особливого відгуку серед них не знайшло. Населення Антського союзу племен у своїй масі було язичницьким. За свідченнями сучасників, готи возили за собою «палатки церков», бо не мали спеціальних храмових споруд капітального типу. Антська культура взагалі не знала кам'яного будівництва, отже, і кам'яних храмів. Приміщеннями для молитовних зборів могли слугувати деякі «великі будівлі», розкопані на селищах черняхівської археологічної культури...

Історична література свідчить про те, що до IX ст. вздовж середньої течії Дніпра жили поляни, на лівобережжі Дніпра і берегах Десни - сіверяни, на узбережжі Бугу - бужани, навколо річки Дністер - уличі, між Бугом і Прутом - тиверці, біля берегів цих та інших річок проживали ще кривичі, ільменці, радимичі та інші. В історії цих народів існувало багато релігійного різнома-

ніття. Наші пращури поклонялися й лісу, бо там, на їх думку, живе лісовик; воді, оскільки в ній живе водяник; полю, тому що в ньому хазяйнує польовик. Вони поклонялися також дереву, дотик до якого вважався цілющим, приносили йому в жертву хліб, сіль, яйця, прикрашали як живу істоту стрічками, нитками тощо. Поклонялись і померлим. Праукраїнці, як і інші стародавні народи, вважали померлих живими, але наділяли їх властивостями, що робили їх небезпечними. На їхню думку, мерців можна побачити вночі, або зустріти на горі; утопленики продовжують жити під водою і не проти того, щоб затягнути на дно людей, які купаються у воді.

Як бачите, основою слов'янського язичництва було обоження сил природи, віра в духів, що населяли природу і життя людини і супроводжували її від народження - до смерті. Дохристиянські вірування не були незмінними - на різних етапах історичного розвитку, слов'яни поклонялися різним богам, які уособлювали найважливіші сили природи. Крім віри у головних богів на різних етапах розвитку язичництва існувала віра в багатьох інших божеств, які населяли ліси, поля, води, були покровителями різних галузей господарства. Своїх власних богів мали племена, роди, сім'ї. Поступово у слов'ян сформувався великий пантеон язичницьких богів...

У Київській Русі язичництво було поширене до впровадження християнства. Найвідомішими богами Русичів були: Велес (або Волос - покровитель науки, знань, мудрості, худоби, торгівлі, магії); Мокоша (богиня-мати, богиня прядіння); Дажбог (бог зимового сонця); Хорс (бог сонця), а також Ярило (бог літнього сонця, родючості та плодючості); Сварог (бог неба і Зодіаку, бог-коваль); Сварожич (бог-вогонь); Перун (бог війни, блискавки і грому) та ряд інших богів.

Дослідник Буслаєв, займаючись питанням дохристиянської релігії слов'ян, бачив у ній дві доби: стару, з головним богом Сварогом і нову, з богами Перуном і Волосом. **Перша стара доба** була ніби загальнослов'янська, чи праслов'янська, **друга доба** - власно руська. Це твердження Буслаєва набуло великої критики. Бо «власно руська» - не значить російська, а ім'я бога Волоса зустрічається у південних та західних слов'ян. Але думку про два періоди в дохристиянській міфології: **старий період** з богом Сварогом на чолі і **новий період** з богом Перуном,

прийняв академік М. Грушевський та дослідник В. Корж, (бо ім'я Сварога в XI-XIII століттях вигадати було нізвідки).

Другий дослідник Голубинський вважає, що князь Володимир нічого нового в дохристиянській релігії не запроваджував, що бог Перун був і за князів Ігоря та Святослава: «*Володимир не мав потреби ставити там Перуна, або він тільки замінив застарілу статую на нову*». Що ж до посилки Добрині з метою установити статую Перуна у Новгороді, то Голубинський пише: «Що це може значити, як поставлення ідола на початку (свого) князювання ...». Треті дослідники порушують питання про єдину дохристиянську релігію цілого населення Київської Русі. Так, Є. Анічков гадає, що не можна говорити про релігію цілого населення в К. Русі, а тільки про кілька релігій. Так, релігію з головним богом Перуном Є. Анічков вважає за релігію князя та його дружини; міське торгове населення мало власну релігію з головним богом Волосом, а селяни Київської Русі мали інші вірування, якими державні чини того часу просто не цікавилися і про них в княжих літописах не згадували.

Через великі розміри держави Київської Русі були великі розбіжності у верховенстві язичницьких богів, таких як Перун, Дажбог, Стрибог, Симаргл, Ярило, Велес, Купала, Мокош т. ін. Слов'яни поклонялися вогню й сонцю, воді та блискавці. Вони вірили в потойбічне життя, але уявляли його на зразок буденного земного. Для них воно було ніби продовженням реального життя. Наприклад, під час поховання померлого, споряджали всім необхідним для потойбічного життя. А ще існував звичай убивати одну з дружин небіжчика й ховати її разом з ним (в язичництві не забороняло багатоженства). Для багатих мерців на додаток убивали ще й кілька його рабів. Як засіб поховання використовували спалення, бо вважалося за необхідне пройти процедуру очищення вогнем. Язичництву з його ідолопоклонством був притаманний культ предків - приносити жертви.

Під час утворення ранньофеодальних слов'янських держав шляхом абсорбції (поглинання) різноманітних племен відбувається і реорганізація язичницького культу, переростання племінних культів - у державні. Офіційний культ концентрує весь ансамбль племінних божеств, серед яких виділяють домінуючий бога, що здійснює політичну консолідацію всіх слов'ян. Дехто дозволяв собі мати власних богів. Наприклад, князі Іго-

ревичі мали таких богів в себе в «теремному дворі», де поклонялися їм із своєю дружиною (воїнами). Єдина віра з'єднувала людей, тому в справах віри князь часто радився з своїми воїнами (дружиною), ось через це Святослав довго не хотів приймати християнства, бо військова дружина тому противилася.

Вставка. Найбільш прихильними до старої язичницької віри були низи суспільства Київської Русі. Нова релігія (християнство) впроваджувалася насильним шляхом у всіх містах. Щоб замінити місцеві вірування й обряди єдиним християнським культом, церковним проповідникам довелося тривалий час пристосовувати свої служби до язичницьких богів, свят і обрядів: Перун став ототожнюватися з Іллею-пророком, Ярило - зі святим Юрієм (Георгієм), зимові свята були приурочені до Різдва Христового і Хрещення, а свято Великодня – до Воскресіння Ісуса Христа. Казус вийшов з язичницьким святом Івана Купала, християнська церква так і не змогла його подолати...

Далі читаємо: «Віра християнська - юродство єсть» - так передав літописець слова великого князя Святослава Хороброго, які відображають його ставлення до чужовір'я. Він передбачив, яку шкоду воно принесе на слов'янські землі, відібравши в народів природну етнічну релігію, позбавивши їх волі й духовного єднання з рідними богами на довге тисячоліття. (Причиною вживлення чужої релігії є, насамперед, відрив людей від свого етнічного коріння, коли зв'язок між поколіннями кровно-спорідненої спільноти послаблений іноетнічними вкрапленнями. Правдивим показником рівня чистоти етносу завжди виступає його ставлення до своєї етнічної культури і релігії). Втративши свою релігію, народ К. Русі протягом тисячоліття втрачав свої етнічні духовні цінності, втягуючись у коло чужих понять, норм моралі, змішуючись із чужими етносами, набував «додаткових інтернаціональних» рис і зневаги до свого рідного.

Християнство відрізнялося від язичництва не тільки своєю релігійною суттю (у той час як для язичницького світогляду сферою обожнення була природа, християнство вивело Бога за її межі, оголосило його надприродною силою, яка керує Все-

світом). Політеїзм (багатобожжя) змінився монотеїзмом (один бог). Відрізнялося християнство від язичництва і соціальною природою, розвинутих вченням про божественний характер влади. Однак у реальному житті нова релігія утверджувалася не лише через заперечення старої, а й шляхом пристосування її до традиційного язичницького світогляду. Не випадково християнство запозичило багато елементів старої релігії. З часом слов'янським богам дали нові імена. Річний цикл язичницьких свят, також використала християнська релігія (про що ми згадували раніше). Цей вимушений з боку православної церкви компроміс був зумовлений її намаганням послабити протидію широких народних мас утвердженню нової віри. Але запровадження християнства в К. Русі не слід розглядати як одноактну дію, пов'язану з чудесним прозрінням князя Володимира. Це був тривалий і складний процес, який розпочався задовго до його князювання і тривав після нього. А вся історія Київ. Русі початкового періоду виглядає як низка змінюючих одна одну ідеологій: язичницької і християнської. (До подій того часу ми будемо повертатися ще декілька разів).

На питання, чому ж саме Володимиру вдалося здійснити релігійну реформу на землях Київської Русі, існують декілька варіантів відповідей. **Перший** – богословський: князя Володимира вело Боже провидіння. **Друга** версія виходила з примітивності «не конкурентоздатних» язичницьких богів, звичаїв та обрядів. **Третю** – створили штучно на базі державної язичницької релігії соціальних верхів з космологічним епосом, (уявленням про божественне походження великокнязівської влади). Виходячи з цього, більшість дослідників вбачають головну причину офіційного визнання, введення й поширення християнства як державної релігії на землях Київської Русі в невідповідності старих язичницьких поглядів - інтересам панівної верстви.

Українські прапрадіди казали: «Наша батьківська Віра для нас є тим, чим є Небо для Землі; тим, чим є корінь для дерева. Ми в батьківській Вірі, і батьківська Віра в нас. Хто нашу Віру зневажає, той зневажає нас (нашу душу, наш розум, наш спосіб життя)». Пройшли століття і сьогодні багато українців твердять, що християнство стало для нашого народу рідною вірою. А чи зберегли ми своє генетичне коріння? Тож давайте разом розглядати, як проходило хрещення України-Русі.

Додаток. З періоду «сивої» давнини (а це кінець III початок I тис. до н. е., відома як Бронзова доба) на території сучасної Кіровоградської області, виявлені протоміста та різні археологічні джерела, які ілюструють життя прапраукраїнців. Найдавніші предмети датуються 10-40 тис. років до н.е. А у місті Єлисаветграді-Кропивницькому, біля Балашівської греблі знайдені пам'ятки верхнього палеоліту. В Лелеківці на березі Інгулу знайшли крем'яний ніж часів неоліту (VI - перша пол. IV тис. до н.е.). На Кущівському цвинтарі виявлені 4 кам'яні сокири, 1 крем'яне вістря спису та інше, які відносяться до бронзової епохи. В районі Соколівських хуторів знайшли скіфське (бронзове) вістря спису. Придивіться уважно до кам'яних баб, які стоять по вул. Дворцовій в Кропивницькому біля обласного краєзнавчого музею (вони привезені із скіфського кургану Литойі (Червоної) могили). А при будівництві фортеці Святої Єлисавети, знаходили різноманітні залишки зброї, кухонний посуд, речі домашнього обиходу. В самому місті Кропивницькому, по вул. Попова (на місці сучасного супермаркету АТБ), при закладці фундаменту, знайшли найкраще збережені в Європі дерев'яні вироби (суцільні колеса) ямної культури, (а це 3600-2300 до н. е.). Тож якої історичної глибини сягають наші генетичні коріння і яка віра була у наших прапрадідів?

Трохи історичних фактів: - Ще у кінці XVIII ст. видатні угорські філологи І. Шаинович та С. Дярматі довели належність угорців до народностей фінно-угорських племен. Під час великого переселення народів прийшли вони з Уралу на береги Дніпра, Дунаю, Інгулу та інших річок Дикого степу. Шлях той розтягнувся на два століття і проліг через Новгород, Київ, Середнє Придніпров'я та сучасну Кіровоградщину. Спілкувалися мандрівники мовою, в основі якої лежить мова вогулів – невеликого племені, що жило на Уралі і об'єдналося з уграми-угорцями. До речі, тривалий час історична наука брала під сумнів перебування угрів на Дніпрі, Інгулі та Інгульці у VI-VII ст. н. е. Хоча у Києві, через який також пройшли угривогули, існує Угорська гора і Угорські ворота. Цей історичний факт одержав офіційне визнання: у грудні 1997 р на Угорській горі, неподалік Києво-Печерської лаври, коли відкрили пам'ят-

ник проживавшим там уграм. І дехто із дослідників зазначає: назва р. Інгул пішла від угрів-вогулів, а не від тюркського слова «Єнігел» (Нове Озеро). Дотюркську назву річки «Уголь» (Інгул) пов'язують зі східнослов'янськими племенами уличів (угличів). Не будемо сперечатися, час внесе свої корективи.

Нам з вами не варто забувати про те, що то були буремні, майже середньовічні часи, а земля нашого краю (Єлисаветградщини-Кіровоградщина) була ласим шматочком з родючими чорноземами, тому на неї зазіхали різні загарбники. У часи «сивої давнини» на широкодолих степових просторах Дикого поля, там, де протікає річка Інгул і стояли поселення праукраїнців і брав свої витoki волелюбний дух українського козацтва, вросла (мов оазис в пустелі), земляна фортеця Святої Єлисавети. Вона була велика і могутня, не дивлячись на те, що була укріплена не кам'яними мурами, а земляними валами. Незважаючи на великі труднощі, у 1752 р. розпочалося під керівництвом інженер-підполковника Менцеліуса, а у 1755-1756 р. закінчилося будівництво славнозвісної фортеці. До будівництва залучили робітників із малоросійських полків, солдат Пермського карабінерного полку та інших. Сотні людей одночасно заготовляли в Чорному Лісі будівельний матеріал, переправляли його до місця, копали глибокі рови, насипали високі вали. Фортеця була не тільки захистом прикордонних земель, а й осередком православної віри: «Немов справжній вартовий на сторожі прикордонних земель». Всі мешканці фортеці були відважними і хоробрими вояками...

У фортеці було все необхідне: склади вражали розмаїттям та кількістю зброї з боєприпасами, які таїли недугу і смерть для ворогів; запаси провіанту теж були чималими, адже хто добре працює, той добре їсть. Та найголовнішою будівлею була церква Святої Трійці, яка розміщувалась у самому центрі фортеці. Саме церква була «душею» гарнізону, до неї приходили не тільки на свята, а й по-потребі, попросити Божого благословення перед вилазкою розвідників чи при розробці плану бойових дій.

Перша Єлисаветградська церква була збудована у 1755 році саме на честь Святої Трійці. Цікаво, що перший Єлисаветградський собор підпорядковувався Київському митрополиту. А розписував його не хто-небудь, а тогочасний керів-

ник іконописної майстерні Києво-Печерської лаври - Алімпій Галик. А ось друга Єлисаветградська церква, яка була збудована на території сучасного міста, називалася Свято-Троїцькою. Мабуть він мав на увазі Лелеківську церкву Святої Трійці (1785 р), яка згоріла під час монголо-татарської навали у 1769 році, тоді тут криється помилка в роках. Далі О. Пашутін у «Історичному нарисі...» пише: «Троицкая церковь построена была на первый раз деревянной и походной, в виде маленького домика с двумя небольшими на ней главами».

За Пашутіним, настоятелем першої Єлисаветградської церкви був протоієрей Іоанн Орловський, а другої Троїцької церкви - Іван Левицький, переведений з парафії с. Дмитрівка Переяславської єпархії. Цікаво, що крім зарплатні в 300 рублів, протоієрею Орловському виділили на території фортеці св. Єлисавети будиночок. Крім нього, у маленькій церкві служили вікарій, два диякона та два паламаря. Проте вже у 1760 роки кількість населення в місті почала швидко зростати. У самій фортеці, найближчих передмістях Пермське та Бикове, на новоствореному Подолі та у поселеннях Ковалівка й Кушівка в кінці 1760-х мешкало вже більше 10 тисяч чоловік. Ця цифра дуже умовна, адже ми маємо дані тільки про кількість гарнізонної фортеці (близько 5 тис. на 1769 рік) та кількість будинків у місті та передмістях. Але у будь-якому разі однієї маленької дерев'яної церкви Святої Трійці у фортеці вже було замало.

Тож комендант фортеці генерал-майор Глебов звернувся до Сенату з клопотанням про побудову великої кам'яної церкви в Єлисаветграді, знов-таки на честь Святої Трійці з боковими вітварями святих Захарія і Єлисавети та апостолів Петра і Павла. Проект церкви замовили Петербурзькому архітектору Олександрові Вісту. І після затвердження проекту Катерина II підписала указ про виділення 10 000 рублів на будівництво цієї церкви. Проте Новоросійська губернська канцелярія в 1766 році власним указом призупинила виконання указу імператриці, тож гроші у наше місто так і не потрапили, а кам'яна «три престольна церква» у Єлисаветграді так і не почала будуватися.

До відома: проект Єлисаветградського Свято-Троїцького храму Олександр Віст (за легендою), все ж таки втілює у життя – використав його для будівництва Андріївського

собору на Василівському острові у Санкт-Петербурзі....

У наступні роки в Єлисаветграді було збудовано чимало Церков: Успенська на Подолі, Знаменська у передмісті Биково, Грецька, Петропавлівська, Преображенська, Покровська. Проте маленька фортечна церква Святої Трійці з дерев'яною дзвіницею майже півстоліття залишалася соборною, тобто головною у місті Єлисаветграді.

У 1801 році статус Собору був переданий церкві Успіння Пресвятої Богородиці (зараз на його місці височить будинок міськради, а у дворі (на місці прицерковного кладовища), поставлений хрест, під ним (в землі) знаходиться склеп-усипальниця. А маленька Свято-Троїцька церква у фортеці святої Єлисавети працювала ще 12 років. У 1813 році її розібрали, проте матеріали не викинули, не продали і не розтягли по домівках, (як це зробили б у сьогоденній час), а перевезли у містечко Рівне (зараз Новоукраїнський район) і використали для побудови нової церкви. А престол на честь Святої Трійці залишився у фортеці. Згодом над ним збудували невеличку каплицю для відспівування померлих у міській лікарні. Потім була зруйнована і каплиця. Зараз у Єлисаветграді-Кіровограді-Кропивницькому на місці першого Єлисаветградського храму Святої-Трійці (на волах) стоїть хрест. Розповідь про релігію, церкви та храми Єлисаветградщини-Кіровоградщини від XVIII ст. ми продовжимо у наступній главі...

У грудні 1763 р. в гарнізонній канцелярії фортеці святої Єлисавети, в присутності генерал-поручика (командира Нової Сербії) діяча Катеринівських часів Мельгунова О. П. був заслуханий звіт про організацію археологічних розкопок навкруги фортеці та навколишніх передмістях Єлисаветграда. Бо вже тоді, була відома інформація про древні городища (в яких виявили золото скіфів), таємні знаки заритих скарбів на Кушівці (в напрямку Завадівки); на Лелеківці – (навпроти садиби Ф.Брика є трикутний камінь з ямками та позначками); у Варчиній балці – (біля великого каменю на якому зображена підкова та палиці); на Балашівці – (в районі річки Інгулу, де у XIX ст. зробили цвинтар); біля Водяної балки – (на місці знайденого трикутного городища); північніше Ковалівки колись був курган (Велика могила) віком 3 тис. років, його зрізали і побудували Хрущовські будинки...

ЛАБИРИНТИ ВІДЧАЙДУШНИХ ПОТУГ

Внаслідок Великого переселення народів і краху Римської імперії, як головного оплоту раннього християнства позиції нової релігії в очах язичницького світу були значно підірвані. Бог, який виявився нездатним захистити своїх adeptів від ворожого нашестя, не міг розраховувати на своє визнання й шану. Потрібні були століття, щоб нейтралізувати

й подолати враження «від безсилового Бога». Тому протягом 5–8 ст. християнство не знаходило серед слов'ян Київської Русі широкого визнання. В усякому випадку, серед численних відомостей про наших предків, які містяться у творах візантійських авторів того часу. Згадки про поширення нової віри на теренах Дніпровського Лівобережжя, Дикого поля та земель майбутньої Єлисаветградської губернії - відсутні. Але ми по крупицям «накопали» інформацію із інших джерел.

У давньослов'янській релігії існували священні та жертвні місця, а подекуди й святилища на території Дикого поля із зображеннями місцевих богів. Як і по всій Україні, на землях сьогоднішнього Кіровоградського краю, у ті далекі часи були: відуни (близькі до хранителів), зі своїм знанням язичницької космології, вони керували створенням складних і всеосяжних композицій (на зразок знаменитого збручанського ідола. Це кам'яний стовп у вигляді ідола від IX століття, одна з рідкісних пам'яток слов'янського язичницького культу). Окрім волхвів-відунів були й жінки-чаклунки, відьми (від слова «відати» - знати), чарівниці, «потвори», а також баяни (від дієслова «баяти» - розповідати, співати, заклинати. В сакральних місцях вчиняли культ, основою якого було принесення жертв, інколи й людських (на зразок Кам'яної Могили як світової пам'ятки давньої культури в Україні поблизу Мелітополя). Язичництво як світоглядна система широко подано в усній народній творчості та декоративно-прикладному мистецтві: символи Сонця, фантастичні звірі, узагальнені фігури воїнів, стилізовані хвилі тощо. У народі широко побутували амулети, обереги, священні кола по якому водили хороводи і т. інше. На хвилину уявіть собі, що ви представник християнської церкви, приїхали у ці місця для охрещення місцевого люду. З чого ви почнете?

Поки ви будете думати, ми звернемо увагу на нашу попередню книгу (2 том) «Всюди суцзя сила слова»: - перші люди на території сучасної Єлисаветградщини-Кіровоградщини з'явилися дуже давно. Відома історія краю починається з III-IV тис. до н. е. з часів трипільської культури. Найбільші поселення епохи Трипільля містилися на території Новоархангельського району, це Володимирівка та Небелівка. Найдавнішим народом (XI ст. до н. ери) на цій території були кіммерійці. У VII ст. до н. ери Кіммерію підкорили східні племена скіфів, поряд між річками Гіпаніс (Південний Буг) і Борисфен (Дніпро) проживали алазони. На межі цих двох народів знаходилася загадковий Ексампей (або Екзампай), яку греки називали «Священним шляхом», бо саме тут був загально-скіфський сакральний центр Скіфії, куди сходилися шляхи з усіх країв скіфської держави та стояв священний казан Аріанта (пригадайте розповідь Геродота).

Місцевість Ексампай займала вододіл Чорного Ташлика та Мертвоводу, вершина якого з позначкою 269 метрів над рівнем моря й сьогодні знаходиться біля с. Вільні Луки Кропивницької сільради Новоукраїнського району Кіровоградської обл. Але у III ст. до н. ери скіфські народи були підкорені племенами сарматів. Виникла нова держава Сарматія. Недовго сармати жили в нашому краю, їх у першій пол. III ст. н. ери підкорили могучі готи. Вони воювали навіть з великим Римом, проте супроти об'єднаного союзу східно-слов'янських племен – антів, не встояли. У 375 році н. е. ослаблена і виснажена постійними війнами Готія була розгромлена азійськими племенами гунів.

Пригадайте легендарного царя гунів Аттілу у V столітті н. ери який створив величну державу від Волги - до Рейну. Тож наша Сарматія ввійшла до її складу під назвою Припонтійської Скіфії, управління якою цар доручив своєму старшому синові Еллаку. Після смерті Аттіли (453 рік) імперія гунів розпалася, землі колишньої Скіфії (а це й Кіровоградський край) опинилися під владою нових завойовників - обрив (аварів). Далі естафету підкорення цих земель перехопив Хозарський каганат - федерація прикаспійських і причорноморських племен. (Хозарія 650–969 р середньовічна держава з центром в пониззі Волги. Половина правлячої еліти Хазарії прийняла релігію – юдаїзм, інша половина розділилась таким чином: 30% язичиство; 10% нове християнство; 10% інші релігії).

Примітка: Тора - це перші п'ять книг у складі християнського Святого Письма, Хумаш, або П'ятикнижжя, що містять історію, закони і правила і в слов'янських джерелах відомі як Буття, Вихід, Левит, Числа та Повторення закону. Сучасний юдаїзм поряд із християнством та ісламом зараховують до авраамічних

релігій, тобто віровчень, що ведуть своє походження від віри праотців Адама і Єви, Авраама й Сарі, Ісаака і Якова, тобто стародавньої й простої форми єдинобожжя. Важливою відмінністю від християнства та ісламу є те, що Ісус і Магомет розглядаються в рамках цього віровчення як звичайні люди, не обов'язково як вчителі й пророки.

Перші хазари з'явилися в Європі в 463 р. н. е. і впродовж 170 років вели постійні війни. До кінця VII століття хозари міцно контролювали велику частину Дикого степу, Криму, Приазов'я і Північного Кавказу. Починаючи з 630 р, численні міжусобні зіткнення привели до розвалу Хазарського каганату. На їхнє місце прийшла Велика Булгарія, заснована ханом Кубратом в 632 р., (придивіться до назви, як тільки постає нова держава, обов'язково ставиться слово «велика», а з часом «велика» - розпадається і зникає). Після смерті Кубрата, болгарська орда була розділена між його синами. Одна частина залишилась на місці, а інші пішли і утворили сучасну Болгарію. Ми не будемо детально описувати події того часу, бо у вас є книга «Всюди суцця сила слова», лише зазначимо: Поява слов'ян на землях, які згодом назвуть «Кіровоградський край» - закономірна. Вони то виникали, то зникали внаслідок союзу племен Великого (Дико-го) Степу: скіфів, сарматів, болгар, гунів, обрив тощо. Історія слов'ян в докиївські часи - це історія панування тимчасових союзів племен Дикого Степу, які стали предками сучасних слов'янських, тюркських і угро-фінських народів Європи, а також історія постійної взаємодії з іншими племенами. Саме ця мішанина народів і культур заснована на місцевій стародавній, доісторичній культурній і світоглядній основі породила людей, які стали називати себе слов'янами. Слов'яни (словіни) отримали своє ім'я від - «слово» (slouo), тому що всі народи на тих землях розмовляли однією мовою. Слов'яни, так само як і їхні

предки (і нащадки), під різними назвами зі стародавніх часів становлять важливу складову населення Європи і Великого Євразійського Степу.

Початок формування державності «Русь» (Руська земля, далі Київська Русь) на території України тісно пов'язана з перетворенням Києва на основний політичний і культурний центр руських племен. Саме навколо нього наприкінці VIII – на поч. IX ст. відбувається об'єднання територій між Чорним і Балтійським морями. Правила тоді останні представники династії давньоруських князів Дір та Аскольд, спадкоємці першого господаря Києва – князя Кия. Князь Аскольд, проводячи виважену внутрішню та активну зовнішню політику, зміцнив Київську Русь. Закріпившись на узбережжі Чорного моря, Аскольд здійснив декілька вдалих походів на Візантію (860, 863, 865, 874 рр.), в результаті яких було підписано вигідні для Русів угоди.

Є відомості: *«(...) що бл. 860 р, два руських князі мали б прийняти християнство, бо патріарх Фотій в одному посланні пише, що він вислав на Русь єпископа десь 864 р. Але немає певності, чи то було єпископство в Тмуторокані, чи в Києві».*

Вперше офіційний акт введення християнства в Київській державі відбувся 860 р. за правління Аскольда. Територія Дикого поля (де через 8 років тут постане Єлисаветградський край) тоді входила до складу Сіверянського племенного союзу, що перебував у сфері впливу Хозарського каганату, тому Аскольдове хрещення 860 р. не зачепило наш край. Тогочасні племена у своїй масі залишалися язичниками, та й у самому Києві (860 р.) християнами були винятково пришлі варяги, грецькі колоністи, наймані дружинники й вільні купці. У 882 р. новгородський князь Олег захоплює Київ і згодом придушив зародки християнства. Наступник Олега на київському столі Ігор (913–945 р.) був нейтральний до християнської релігії. По смерті Ігоря у 945 р. на чолі держави стає його вдова (княгиня Ольга).

Майже через 100 років (в 955 р. від першого хрещення 860 р.), знову відбулося хрещення за християнською вірою, але тепер київської княгині Ольги, також із зовнішньополітичних розрахунків на зміцнення династійних контактів з Візантією. Тоді ж з'явилися перші християнські храми в Києві. Відомий факт, що княгиня Ольга звернулася в 959 р. до імператора Західної Римської імперії Оттона I, щоб він прислав єпископа,

та згодом відмовилася від опіки римської церкви. Нарешті, з 988 р., за князя Володимира, почався найпотужніший етап державної християнізації (третє «хрещення») Русі. Хрещення киян, за літописом, відбувалося в Києві на р. Почайні, притоці Дніпра. І тільки після хрещення киян, почалися болісні потуги хрещення людства в інших містах і селах Київської Русів наслідок супротиву. Наприклад, населення Новгород, Ярослава та інших міст, при відмові в охрещенні, князь Володимир жорстко покарав. Християнство як державна релігія Київської Русі остаточно було закріплене силою державної влади у 988–991 роках, але населення ще довго не сприймало нову віру...

За контролем княжої влади, тогочасні літописці «подавали» Київську Русь – як хрещеною країною. Прикметно, що в інших джерелах немає згадок про заходи Константинополя щодо навернення К. Русі до християнства, як найбільшої країни Східної Європи. Але Київська митрополія вважалася частиною Константинопольського патріархату. Той же Філософ Кирило проповідує грецьку віру в Хозарії, Моравії, ігноруючи Київську Русь. Не інакше, на початку 860-х років на землях Київ. Русі існувала християнська єпархія. Існування Руських єпархій, починаючи з 860-х років, підтверджують численні джерела. Першим архієреєм називають Михайла Сіріна, літописці подають різні відомості про його походження. Одні стверджують, що за національністю він був сирійцем, інші - болгариним. Відповідно М.Сіріні є багато протилежних думок, де дослідники вважають першим Київським митрополитом був грек Леон...

97 р. н.е. папа Климент загинув мученицькою смертю в Херсонесі у Криму. В 400 р. н.е. уже йде поширення християнства серед готів (за посередництвом греків), що перебували на півдні України. А на початку 800-х р. н.е. була створена єпархія в Тматорокані. У 860 р. під час нападу Аскольда на Царгород частина руського війська прийняла християнство, зокрема і сам князь. 860-861 р. святий Кирило-Константин у місійній Кримській подорожі по Північному Чорномор'ї вже зустрічав християн. Є літописна згадка 882 р. про церкву святого Миколи у Києві, збудовану над могилою князя Аскольда. У 899 р. - перша згадка про єпископів у Перемишлі;

Відомий перший єпископ Антоній Добриня Ядрейкович 1210 р; 944 р. згадка про християнських послів-русів у договорі князя Ігоря з Візантією; Того 944 р згадка про церкву святого Іллі в Києві; Від 955 - хрещення княгині Ольги та її подорож до Царгороду (957 р), в її пошті (ескорт) перебував християнський священник Григорій. У 988 р. сталося хрещення К. Русі князем Володимиром (за його князування на українських землях було 4 єпархії: у Києві, Чернігові, Білгороді й Володимирі-Волинському, а у 1240 р. вже нараховували 10 єпархій). У 989-996 р. була побудова Десятинна церква в Києві.

Християнізація К. Русі виявилася надзвичайно складним і тривалим процесом, з 882 по 980 р. християнство втратило підтримку влади. У часи князів Олега, Ольги, Святослава у Києві існували християнські і язичницькі групи людей, які вели між собою боротьбу. Охрещення від 988 р сприяло об'єднанню Русі в єдину феодальну державу, дало поштовх розвитку економіки, освіти, духовності й культури. Київська Русь зрівнялася з монотеїстичними державами в цивілізованому світі, зріс її міжнародний авторитет. Про це свідчать, зокрема, династичні шлюби: Ярослав Мудрий був одружений з дочкою шведського короля, сестра Ярослава стала королевою Польщі, три його дочки: королевами Угорщини, Норвегії та Франції і так далі.

Перелом настав наприкінці X ст., коли християнство було утверджене в ролі державної релігії Київської Русі внаслідок рішучих заходів кн. Володимира Святославича. Літописна повість про хрещення Русі стверджує, що руський князь довго «вибирав віру»: до Києва послідовно приходили різні місіонери (мусульмани, юдеї, латиняни), але тільки грек-візантієць, що прийшов останнім, вразив уяву князя. Після цього князь Володимир послав десять бояр у різні країни з наказом «випробувати віру». Результати цього випробування продемонстрували вищість візантійського варіанту християнства над усіма іншими релігіями. Володимир погодився хреститися, за однією версією, зробив це у Києві, за іншою – у Корсуні (Херсонесі). Є літописи, які оцінювалася в літературі по-різному: від беззастережного визнання істинності розповідей про вибір віри Володимиром - до повного заперечення і оголошення їх повною нісенітницею. Важливе інше: вибір на користь християнства відбувся. До

цього Володимир провів кілька релігійних експериментів:

- 1) - реформу язичництва;
- 2) - спробу ввести іслам;
- 3) - зупинився на християнстві.

Хрещення киян достатньо описане в літературі. Про хрещення населення периферії К. Русі відомо значно менше. Очевидно, людей мали хрестити попи, привезені з Херсонеса. Прикметно, що Володимир, маючи в своєму розпорядженні київську церковну ієрархію, довірив церковні справи не митрополитові, а простому пресвітеру Анастасу Корсунянину, вважаючи його фактичним керівником руської церкви. Привести ситуацію у відповідність з офіційно визнаним модусом стало можливим тільки після призначення на руську кафедру Іоанна. В результаті з'явився Церковний устав Володимира, який санкціонував візантійське церковне право на Русі.

Структура київської митрополії часів Володимира нам невідома. В часи Аскольда (раніше згаданому Михайлу Сіріну) підкорялося 6 архієреїв, 2 з яких перебували в Києві, а 4 діяли на периферії. У X ст. діяло три релігійні кафедри:

- ▶ Київської (переяславської) митрополії;
- ▶ Новгородської єпископії;
- ▶ та Ростовської єпископії.

Проблематичним було існування подібних кафедр у Білгороді, Чернігові, Володимир-Волинському, не кажучи вже про Турів і Полоцьк. Більш вірогідним було існування Тмутороканської єпископії. (Тмуторокань – це немовби «заморське володіння» Київської Русі з центром у місті Тмуторокань у X-XI ст. у Росії, Краснодарський край. Сам термін «Тмутороканське князівство» є умовним. Тому треба говорити не про князівство, а про Руський центр влади та релігії Христа в Північному Причорномор'ї).

Де кілька слів про Переяславську єпархію. (Переяслав, одне з найдавніших міст К. Русі - вперше згадується у 907 році й був столицею Переяславського князівства. Відстань до Києва - 85 кілометрів). Переяславська єпархія належала до найстаріших, однак проблема в іншому, де саме знаходилася перша резиденція Руського митрополита. Існує чимало свідчень, які пов'язують діяльність вищого ієрарха Русі не з Києвом, а з Переяславом. Наприклад, за свідченням Никонівського літопису: «був раніше Переяслав митрополією, і багато з митро-

политів Київських і всієї Русі проживали там і єпископів висвячували там». З інших літописів дізнаємося, в Переяславі перебували митрополити Михайло Сірін, Леонтій (Лев) та Іоанн. Від часу утворення самостійного Переяславського князівства правлячими архієреями Переяславської єпархії були 17 ієрархів.

Тож ми з вами дійдемо до висновку, що Переяслав дійсно був резиденцією вищих ієрархів К. Русі (практично від моменту заснування кафедри). Після перевороту влади у 882 р. коли християнство тимчасово втратило значення державної релігії, Руські митрополити прагнули (або були вимушені) триматися подалі від Києва. Ця традиція зберігалася деякий час і після акту непокори 988 р. Дослідники вважають, що перенесення митрополії з Переяслава до Києва сталося за митрополита Феопемта близько 1039 р. Ми не виключаємо, що це трапилось раніше, ще за митрополита Іоанна, але принципового значення різниця в 50 років - не має. Лише зазначимо, у 1261 р. кафедру Переяславської єпархії було перенесено до Золотоординської столиці - Сараю.

Абсолютна більшість дослідників переконана, що прийняття нової християнської релігії мало велике позитивне значення. А ми пропонуємо подивитися на події того часу з точки зору акультуризації, тобто копіювання чужої культури і занедбання рідної, що призвело до подальшого занепаду К. Русі.

Після поділу церкви (1054 р) на православну та католицьку Руські священнослужителі залишилися в підпорядкуванні Візантійської церкви. Резиденцією Київського митрополита був Київ, де було збудовано храм Святої Софії. На межі X-XI ст. було засновано єпархії (єпископські кафедри), в межах удільних князівств з центрами у Білгороді (нині с. Білогородка на Київщині); Юр'єві (нині м. Біла Церква); Володимирі-Волинському; Чернігові; Ростові; Новгороді; Переславлі; Перемишлі; Полоцьку; Туровську; Смоленську; Галичі; Рязані; Луцьку; Суздалі тощо. У різні часи існувало до 20 єпархій. З XI ст. всі єпархії отримували у власність землю, а соборні храми (головні храми єпархій) ставали навіть власниками окремих сіл. Церква стала привласнювати особливу данину - десятину (десяту частину від доходів), яку збирали церковні чиновники, так звані десятники.

Степи Дикого поля (до яких входила й сьогоднішня територія Кіровоградської області) були придатними для розвитку землеробства, скотарства та промислів, що спричиняло колонізацію їх ще до доби Київської держави. Набіги степових кочівників, хвилями прокочувались по цих землях від найдавніших часів (кіммерійці, скіфи, сармати, гуни, авари, хозари, печеніги, половці, монголо-татари та інші). Тому релігійні погляди людей цього краю мінялись доволі часто. Завдяки своєму розташуванню цей регіон здавна належав до числа «більш-менш» залюднених. На території Дикого поля розташувалися сучасні: Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Луганська, Кіровоградська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Харківська та Херсонська області України. Ми звикли, що Дике поле лежить на Південь до Причорномор'я, але воно було й на Схід. Величезні території (майже до Волги) згодом були заселені українцями. Дике поле тому й мало свою назву, що було вкрито степами, які перемежались з лісами й слугували укриттям. До речі, наприкінці 18 ст. назва «Дике поле» перестала вживатися в літературі і постало як «Слобідська Україна»(?).

Охрещення цього краю залишається найбільш заплутаною проблемою історії України, яка густо перемішана різними версіями і відвертими домислами, або брехнею. Як приклад, Хто такі «викотці» і чому їх не любили гетьмани Слобідської України? Які амбіції були в слобідських полковників? Хто з відомих діячів походив з тієї частини Слобожанщини, яка згодом відійшла до Росії? Або, як 1786 року на власному хуторі (в 10 км. від Маріуполя) помер митрополит Кафайський і Готфейський - Ігнатій Гозадіні. З його іменем пов'язують один із драматичних епізодів історії України - вивід християн (в основному греків, вірмен і волохів) із Криму у 1778 році. Тож повторюємо, історія Дикого поля (Слобідської України) має тяглість ще до доби Київської Русі й Великого Князівства Литовського. Але ці «темні» часи в історії Кіровоградщини - малодосліджені.

На наших землях залишилось немало назв, які нагадують про тисячолітнє існування (до V ст.) грецьких поселень, це місто Ольвіополь (тепер Первомайськ). Від скіфського царя Скіля залишилася ще й сьогодні назва села Скалівські хутори (Новоархангельський район). На рубежі нової ери на територіях, про які йде мова, з'являються перші слов'янські племена. Чи не

найбільшими з них були племена уличів. По Іпатському літопису уличі: «сиділи по Бугу і по Дніпру і було без ліку їх і сиділи... аж до моря... Край той греки називали Великий Скуф». Київський археолог Юрій Шилов стверджує, що кілька тисячоліть тому, на території Кіровоградського краю, перебували стародавні індійці, які досить тісно контактували з місцевим населенням. І досі місцеві жителі мають прізвища, які перегукуються з індійськими: Сахно, Пересада, Шамрай, Самрай, Шудра і Шудря і таке інше.

Пригадайте записи Київського літопису від 1190 року, де літописець повідомляє про одну з численних сутичок руського війська з половецьким. Події розгортаються в басейнах річок Мала та Велика Вись, а перемогу над половцями руські війська здобули у верхів'ї річки Інгулець: *«Того ж року Святослав із Рюриком, утишивши землю Руську, а половців підкоривши під волю свою і порадившись пішли удвох на лови по Дніпру в човнах на устя Тясмину і, тут, лови діявши, наловили безліч звірів. І тоді вони на забалялися обидва і пробули у приятні і у веселості всі дні, і вернулися до себе».*

Ми просимо не забувати про останній похід на Єлисаветградщину татарської орди на чолі з ханом Керим-Гіреєм в 1768-1769 р. Ці події відображені в таких думках та народних піснях: «Івась Вдовиченко Коновченко»; «Сторожа біля Чорного лісу і полонена дівчина»; «Ой, над Бугом над рікою»; «Ой, за річкою та й за Синюхою»; «Ой, летів пугач» тощо, в них відчувається подих «сивої» давнини. А річка Синюха (Синя вода) із своєю притокою Вись в XI-XII ст. слугувала для Київської Русі водним рубежем від нападу половців. На правому березі Синюхи стоїть село Торговиця (Новоархангельський район). Перша згадка про Торговицю датується 1331 роком, хоча історія його сягає у далеку «сиву» давнину. Точну дату виникнення Торговиці ще не встановлено. Дехто запевняє, що ця подія трапилась «в літо 1032 р.», коли Ярослав Мудрий почав ставити міста «на Русі». Інші називають XII століття, коли на землях Київської Русі бурхливо виростили «гради» - міста.

Пригадайте Бірки Олександрівського району. Сотні літ тому у часи володарювання князів Київських, стояло над Тясмином місто – велике й багате. З трьох боків захищало його води Тясмину, з четвертого – високий вал. Звалося це місто –

Бірградом (згодом просто Бірки), воно було місто-воїн, сторож південних кордонів Київської Русі. Одного разу з півночі в Дикий степ надійшла велика орда, яка вже знищила священний Київ, кров'ю і стогоном сповнила всю землю. Населяння Бірки без вагань стало на захист рідної землі і всі полягли у нерівній битві (з цього приводу є цікавий переказ, але то інша тема).

У 1236–1795 р. литовські князі, скориставшись занепадом Київської Русі, почали захоплювати землі України. Особливо розширилися литовські володіння в Україні за великого князя Ольгерда. Протягом кількох років Ольгерд створив могутню «державу в державі», яка займала територію від Балтійського - до Чорного морів. Природно, діяльність Ольгерда помітили татаро-монголи. Вони вирішили покласти край литовському князю, зібравши військо, ординці пішли війною на володіння Ольгерда. Однак князь був готовий до такого перебігу подій. Він закликав під свої знамена ополчення із селян і міщан Дикого поля, які жили на берегах Синюхи, Південного Бугу, Ятрані. З ними він вийшов назустріч золотординцям. Для битви було обрано місцевість на правому боці урочища р. Синя Вода: *«Влітку 1363 року великий князь Литовський Ольгерд вщент розбив на Синіх водах (тепер Синюха) татарське військо, поклавши край пануванню ординців у Південно-Західній Русі. Місцем цієї битви вважається околиця с.Добрянки Вільшанський район. Поле, де відбулася битва, місцеві жителі до цих пір звать татаркою».*

У бурхливе XIV ст. гриміли бої на Синіх водах й Білобережжі, а поряд на просторах нинішньої Кіровоградщини почав поселятися люд хана Тохтамиша. Тому зрозуміло татарське походження козацьких родів Чечеліїв, Камбурліїв, Гебердіїв, що мали маєтності на Єлисаветградщині вже за часів Катерини II. Подивіться на карту області, там є села Чечеліївка (Петрівський р-н), Камбурліївка (Онуфріївський р-н) тощо. Масове заселення території сучасної Кіровоградщини відбувалося на початку XVIII ст. В степах народжуються фортеці, форпости, шанці: Святої Єлисавети (нині Кропивницький); Архангельськ (нині Новоархангельськ); Миргород (Новомиргород); Давидівка (Петроострів); Цибулеве тощо. А фортеця Табурище (Таборище) походить від козацького табору. З посиланням на Еріха Лясоту робимо висновок, що поселення існувало до 90-х років

XVI ст. У Таборищі бували князі Київські, кошовий отаман Іван Сірк, гетьмани: Павло Бут (Павлюк), Богдан Хмельницький та інші видатні діячі різних епох. На території Дикого поля (Кіровоградщини) зіткнулись два світи : азіатський і європейський, магометанський і християнський, між якими зав'язалася уперта багатомісячна боротьба. Виникає питання, як і наскільки успішно запроваджували християнство на землях Дикого поля (Кіровоградського краю) з урахуванням набігів степових кочівників та з прив'язкою до пізнішого періоду - Київської Русі?

Відповідно до нашої теми, поряд з Кіровоградським краєм знаходиться Полтавщина, у ній християнство стало поширюватися в кінці X-XI ст., спочатку у середовищі влади, воїнів-дружинників та переселенців із півночі і центральних районів Київської Русі, пізніше – серед населення великих селищ і городищ. Тож ми припускаємо, що християнство на майбутніх землях Кіровоградського краю стало поширюватись в кінці X - XI ст. Це помітно за збереженням курганного обряду поховання, знахідками численних язичницьких амулетів тощо. Нова релігія утверджувалася не лише через заперечення старої, а й через пристосування до традиційного язичницького світогляду. Довгий час (до XIII ст.), стара й нова ідеологічні системи співіснували. Ще довше, до XX ст., зберігалися пережитки старих вірувань і двовір'я, коли люди одночасно шанували давніх язичеських Богів поряд із новими – християнськими, причому нові святі приймали прикмети старих божеств. Значна частина язичеських вірувань, свят і обрядів уціліла в Кіровоградському краї і на початку XXI ст., утворивши строкату суміш «віри і культів».

Як зазначено в літописі Феодосія Печерського від 1068 р. «Поученні про кари божі»: *«...словом називаючи християнами, а поганськи живучи. Бо хіба се не поганськи ми живемо, якщо в стрічу віримо? Адже якщо хтось зустрине чорноризця, або ... свиню, - то вертається... Се ж про диявольському наущенню сеї приміти держаться, а другі і в чхання вірять, котре буває на здоров'я... Але цими і другими способами всякими диявол обманює, хитрощами переваблюючи нас од бога... Ми бачимо ж ігрища витолочені і людей безліч на них, як вони пхати стануть один одного, видовища діючи, – бісом задумане діло, – а церкви стоять у час молитви без людей, мало їх там є по молитві!...».*

ВОЛОДИМИР: МАЯТНИКОВЕ ХИТАННЯ

Ми дуже мало знаємо про стару українську віру, ту віру, якої тримався український народ ще до прийняття християнства. Нашу віру, (пізніше християнське духовенство) згордливо назвало «язичеством», поганством. Чому одна релігія, так несправедливо поставилась до іншої? Значить правду кажуть люди: - Релігії роз'єднують народи, а віра - єднає. Судячи по тому, до якої високої етичної культури дійшли в дохристиянський час наші давні предки (наприклад, поляни - їх поважали інші народи), треба сказати, що стара українська віра не була вже такою «язичеською», як її вимальовують пізніші літописи. На жаль, наука мало зробила, щоб виявити реальність старої української віри в її цілісності. Причиною було те, що прямих джерел для вивчення давньої української віри маємо дуже мало, це декілька чужоземних звісток, наприклад, грецьких з VI ст. (історика Прокопія), та принагідні згадки деяких інших пам'яток московського спрямування. А генетичний зв'язок між поколіннями українських народів, більше тисячі років витравлювався різними поневолювачами.

Ніхто ніколи легко не міняє батьківської віри просто так; ніхто безслідно і назавжди не кидає своїх переконань, в яких виховувався з малечі. Нову віру приймають: або через матеріальні вигоди, які вона несе людині, або через міцне переконання, що нова віра краща. Цих останніх представників другої групи ніколи не було багато, не був таким і київський князь Володимир, хоч літописи настирливо підкреслюють, що Володимир охрестився з власних переконань. Ми гадаємо, що Володимир у той час не мав ані потреби, ані охоти аналізувати, котра віра найкраща; він робив, як йому підказував його здоровий державний розум: включаючи політичні мотиви та нижче зазначені причини. На той час (IX ст.) християнство було надзвичайно корисне для українського народу, бо єднало його з європейською культурою, наvertsало до могутньої держави – Греції, спонукало до шлюбу із династичними іншими родами тощо.

Київський князь Володимир (народився біля 960 р., бо 980-1015 роки вважаються початком розквіту Київської Русі), ще з дитинства жив у християнському оточенні. Правда, батько

його, український князь Святослав, не любив нової християнської віри, бо міцно тримався віри свого народу (язичництво); але князь Святослав багато часу проводив у військових походах й мало сидів удома. Отож малого Володимира виховала його бабуня Ольга. Вона була християнкою, і не може бути, щоб ця жінка не прищепила нової віри малому Володимирові, (бо вона прищепила її другому своєму внукові Ярополку). Значить ми знайшли першу причину Володимирового поважливого ставлення до християнства «виховання малюка в дусі християнства». Це підтверджує період «дорослого» життя Володимира, бо коли підріс, він вже не цурався християнських місіонерів.

Ми знаємо, що змужнілий Володимир мав п'ятьох офіційних жінок, при цьому чотири були християнки (одна грекиня, одна болгарка і дві чешки). Не може бути, щоб жінки-християнки не впливали на дорослого князя Володимира. З історії ми маємо приклади, як жінки-християнки навертали своїх чоловіків і не тільки до зміни віри, але й до охрещення свого народу; пригадаймо хоча б королеву польську Бону (Домбровку), чешку за походженням, що вговорила свого чоловіка, польського князя Мечислава I, прийняти християнство. Отож маємо і другу причину: «вплив жінок-дружин на проведення хрещення». Третю причину ми згадували раніше – «політична доцільність». Четверта причина: утворення династичних шлюбів для зміцнення питомої ваги власної держави. П'ята причина: віра єднає народи, їх правителів та воїнів-дружинників (тобто військо).

Вставка. Виникає питання: чому багато дослідників представляють князя Володимира затятим язичником, який раптом, ні з того ні з сього, вирішив кардинально змінити своє релігійне переконання? Наші опоненти із вище викладеного заявляють. Цілком можливо,

відповідь криється в походженні князя про яке ведуться суперечки. Крім християнки бабусі Ольги, на малого Володимира мали вплив і інші особи. У літописах Володимира називають позашлюбним сином князя Святослава й його рабині-ключниці Малуші (Малки), яка походила із слов'янського роду та мала брата-слов'янина Добриню. Цей Добриня дружив із Малком Любечанином. Є припущення, що він був родом з хозарських

євреїв і мав вплив на малого Володимира. Прізвище Любечанин позначає, що він прибув з міста Любеч. А ця територія (до того, як її звільнив Віщий Олег), перебувала під владою Хазарського каганату на рубежі IX-X ст. там фактично правила єврейська династія Буланідов. Як повідомляють пізніші джерела XVI ст. (Устюзький і Никонівський літописи), малий Володимир Святославич народився в селі Будутині, куди розгнівана Ольга відіслала ключницю Малушу (Малку): «Володимерь бо бѣ от Малки, ключницы Олгинь; Малка жь бѣ сестра Добрѣне, и бѣ Добрѣня дядя Володимеру. И бѣ рождение Володимеру в Будутине вѣси; тамо бо в гнѣве отслала ея Олга: село бо бяше ея тамо и умираючи даде его святей Богородицы.» (Никонівський літопис). Подальшу долю Малуши (Малки) ми не досліджували, а малолітній Володимир повернувся до Києва, де перебував під наглядом княгині Ольги. Вихованням хлопчика керував дядько по матері Добриня, оскільки у звичаях Київської Русі було довіряти виховання спадкоємців членам старшої дружини. Відповідно до ісламського впливу на малого хлопця Володимира – кажемо: в Києві того часу була іудейська громада, це підтверджує знайдене серед манускриптів «Каірські генізи» (староєврейського архіву) написане на ідиш і датоване X ст. До того ж імена Малка і Малуша відносяться до єврейських імен й перекладається як «цариця». Прихильники цієї версії стверджують, що саме тому Володимир так легко відмовився від віри слов'ян і прийняв християнство, більш близьке до іудаїзму. До речі, ранні літописці часто називали Володимира не князем, а каганом, це вищим хазарський титул. Наприклад, зберіглася грамота: «Похвала кагану Володимеру» від XI ст. митрополита Іларіона. Цим літописці вказують на хозарське коріння...

Є ще один цікавий факт. Ставши на чолі Київської Русі, Володимир постійно воював: підкорював один народ за іншим і обкладав їх даниною. Але коли його армія в 985 році розбила болгар, за тих раптом заступився Добриня (брат його матері Малуші), який мав на князя величезний вплив. Він заявив: – Оглянув я колодників – всі вони в чоботях. Ці нам данини давати не стануть. Підемо краще пошукаємо інших в постолах. Пояснення, здавалося б, не має логіки, адже чим багатший підкорений народ, тим більше з нього можна взяти. Але

якщо Добриня дійсно родом з хазар, це все пояснює. Адже до цього всі завойовані Володимиром народи були язичниками. Болгари: по-перше, сповідували іслам, який близький до хазарському іудаїзму, по-друге, самі колись були під владою Хазарського каганату. Тож Добриня давно докладав зусиль, щоб змінити релігійні погляди свого племінника (Володимира), а тут якраз трапилася нагода. Князь Володимир послухав дядьку Добриню і уклав з болгарами мир.

Частина давніх пам'яток малюють князя Володимира як якогось небувалого сластолюбця (жіночий ловелас). Початковий літопис розповідає, ніби Володимир мав аж 800 наложниць (а Никонів нараховує їх 1100: у Вишгороді 300, у Білгороді 300, в Радні 300 і Берестові 200); не задовольняючись таким великим гаремом, князь Володимир брав чужих жінок та дівчат і ґвалтував їх; навіть жінку свого брата (черницю), не пожалів: *«Володимер залеже жену братьню грекиню, и бе непраздна, от нея же родися Святополк... прелюбодейчич бысть убо»* (літопис від 980 р.). Змалювання Володимира такими темними фарбами - це звичайне в наших давніх життях перебільшення гріхів «язичника», бо навіть князь хозарського каганату мав тільки 25 жінок та 60 наложниць. Давайте припустимо, що князь Володимир мав біля 1000 наложниць, то це не буде для того часу особливим гріхом. Річ у тім, що в часи Київської Русі постійно велися війни та напади загарбників, де кожен воїн брав собі ту чи іншу кількість рабів, особливо молодих рабинь (наложниць). Майже кожний попередній господар невольниці - у першу чергу жив з нею сам (такий того часу був звичай), потім при нагоді продавав її іншому бажаночому. Отже, Володимир як князь легко міг мати такого «живого товару», й більше 1000 душ, ці невольниці могли бути йому й рабинями, й наложницями, й «товаром» на продаж... (все це було звичайнісіньким для того часу, а навіть і для пізніших часів)...

Православні літописні джерела стверджують, що після хрещення князь Володимир звільнив від подружніх обов'язків усіх колишніх язичницьких дружин. А Рогніді (Гориславі Анастасії дочці полоцького князя Рогволода) він запропонував обрати чоловіка, але вона відмовилась і прийняла чернечий постриг під християнським ім'ям Анастасії. Постриг цей, варто б

вважати, стався восени або взимку 997 року. Очевидно, Рогніда була улюбленою дружиною князя, оскільки народила йому 6 дітей. А ще ми знаємо як Рогніда намагалася вбити Володимира і за це її вислали в Полоцьк разом із дітьми.

Одні літописи стверджують: «князь Володимир мав 5-ть жінок-дружин» (1 слов'янка та 4 християнки). Більш пізні джерела – 8 дружин. Літописці зафіксували тільки «законні шлюби» князя і нащадків від них. Перша дружина була Олова (в кінці 976 року, донька шведського конунга Еріка Переможця, батька Олафа Еріксона, діда Інгігерди). Другою дружиною називають Рогніду, яку Володимир згвалтував на очах у її батька, взимку 977/978 р. З літа 980 р. третьою дружиною Володимира стала вдова Ярополка (грекіня), її подальша доля невідома. Далі йде Малфріда (962\968-1002) чешка за походженням, напевно княжого роду. Шлюб близько 981 року. У цьому 981 році з'являється наступна дружина Адель - донька перемишльського князя одного з хорватських князівств.

Поява серед жінок Володимира двох болгарок і однієї чешки у 982-985 р. яскрава ілюстрація інтенсивних зусиль князя утвердитися на міжнародній арені. Дунайська Болгарія 980-х років перебувала під владою Візантії. Війна 985 р. з Волзькою Булгарією і укладений з нею мир - за звичаєм того часу міг бути скріплений династичним шлюбом. Далі черговою дружиною навесні 989 року після Херсонеської війни стала Анна Порфірогенета, сестра імператора Василія II (дочка імператора Романа II), це так званий союз з Візантією. Перед одруженням греки написали Володимирі: *«Не достойно нам, християнам, за нечестивця віддати сестру нашу. А коли хочеш її мати, відмовся від ідолів і увіруй, як і ми, у Христа, істинного Бога, і прийми святе хрещення, тоді безборонно візьмеш собі в жони сестру нашу. А з нами, як єдиновірець, у любові житимеш; це й небесне заслужиш царство»*. Це було чергове спонукання князя Володимира до прийняття християнства. Анна померла у 1011 році. І по її смерті Володимир взяв «нову» восьму офіційну дружину (не має її імені) - дочку графа Куно фон Енґінгена, внучку кайзера Оттона I. У цьому шлюбі народилась Марія-Добронега, майбутня дружина польського короля Казимира I.

А ще були так звані «цивільні шлюби» (в перервах між офіційними шлюбами), бо в літописах зазначені діти від неві-

домих жінок, наприклад, хлопчик на ім'я Позвізд Володимирович (988 року), припускають, що він помер ще дитиною. (Цілком можливо що Позвізд, це друге ім'я одного з позашлюбних синів князя Володимира). Ще була одна дочка на ім'я (?), невідомо від якої дружини. Її як «слов'янку» та дочку князя Володимира видали (за німецькими джерелами) за німецького графа Бенгарда II (вона була його другою дружиною). Сьогодні ми розповіли вам про 8-х офіційних дружин князя Володимира, додатково про «цивільні» шлюби та дітей від невідомих дружин, а про 1100 наложниць прочитаєте самі.

Князь Володимир Святославич помер 1015 р. у своїй приміській резиденції Берестові. (Гробниці Володимира і Анни були зруйновані у 1240 р). Після смерті князя залишилося 16 законних синів та доньок, кількість позашлюбних дітей невідома. В кінці правління князя Володимира його сини почали боротьбу за владу, по черзі вони організовували заколоти, що призвело до міжусобних війн та ослаблення держави Київської Русі.

Так де ж прихована правда «в повісті» про жінок-дружин князя Володимира та його суспільній поведінці? Важко давати характеристику політиці князя Володимира через 1000 років після його смерті, але можна сказати зі 100% впевненістю, що вона була направлена на здобуття величі Київської держави. Ми без прикрас описали плюси і мінуси князя Володимира, висновок зробить – читач. Багато літописів зображують князя Володимира з двох сторін, немов він мав дві душі:

- 1) – «поганську» язичницьку;
- 2) – «порядну» християнську.

Князь Володимир-поганин був войовничий, жорстокий; Володимир-християнин визначався лагідністю і милосердям, любив мир, лад і спокій, був строгий для себе і боявся гріха Божого. Така внутрішня переміна людини цілком можлива, адже саме християнство на початку його впровадження мало величезний вплив на людей, особливо на тих, хто приймав душею. Київська Русь довгі часи наводила страх на сусідні землі: *«варвари-Русь, народ жорстокий і немилосердний, що не знає ласки до людей»*. Таку характеристику наших предків знаходимо у чужих джерелах. Князь Володимир відкрив нову еру в історії східних слов'ян і заклав міцний релігійний фундамент історії України в вигляді Київської Русі.

НА ПЕРЕХРЕСТІ ПРИЙНЯТТЯ РЕЛІГІЇ

До утворення Давньоруської держави у східних слов'ян існувало 14 великих племінних об'єднань (дуліби, поляни, бужани, волиняни, сіверяни, тиверці, уличі та інші). Ранньофеодальна давньоруська держава «Київська Русь» виникла на початку VII ст. В VIII – середині IX ст. в Середньому Подніпров'ї сформувалося державне об'єднання «Руська земля». У VIII-IX ст. південно-руські землі на сто-двісті років випереджали

ли в соціально-економічному та культурному розвитку північні, які, за словами літописця: «жили, як звірі». Варязька експансія помітно прискорила процес формування державності у північному регіоні. Тодішню Русь роздирали княжі усобиці, великі та малі війни, що постійно точилися між феодалами. Тож не дивно, що на князювання було покликано норманського конунга Рюрика...

Сама назва «Київська Русь», як держава східних слов'ян, виникнула IX ст. Біля півтора сторіччя Київська Русь була державою з язичеською системою і протистояла проникненню християнства. У Київській Русі IX-X ст. склався впливовий стан жерців (волхвів), що керували обрядами, розробляли продуману аграрно-заклинальну символіку, зберігали давню міфологію і таке інше.

Князювання Володимира Великого (980-1015 р.) вважається початком розквіту Київської Русі, не дивлячись на цілий ряд негативних (особистих) рис та векторів руху в державній політиці. Він перший, по-європейському глибоко зрозумів потреби держави Київської Русі. Маючи від природи глибокий аналітичний розум, Володимир з'єднав до купи «розрізнені пайзи», і прийшов до висновку: «треба змінювати язичеську віру народів Київської Русі із середини», і цим доб'ємося порозуміння з державами на Сході Європи. За М.Грушевським: «Київська Русь була першою формою української державності». Володимир не цурався Європи - він сам добре бачив, що культурою Європа була-таки значно вища за Україну, тож потрібно «й нам пристати до цієї нової культури». В Никоновому літописі (від 1001 р.) читаємо, як Володимир послав послів

своїх по різних землях: до Рима, Єрусалима, в Єгипет та інші місця *«соглядати земель их и обычаев их»*; цебто князь дуже цікавився життям та звичаями в інших землях, досліджував це життя й бажав прищепити його народам Київської Русі. Виходить, що Володимир став християнином не за формою, а по своїй суті.

Вся тогочасна Європа була християнською і виявляла явну погорду до язичницьких народів. Християнство могло мати для Київської держави внутрішньополітичне значення. Із самого дитинства перед очима малого хлопчика Володимира «стояли» три релігії: язичество, християнство та іслам. Перша релігія вже існувала в К. Русі; друга та третя релігії були в тих країнах, з якими К. Русь мала і намагалася торговельні і політичні стосунки. Правда існує й інша точка зору. У «Повісті временних літ» вказується, що посланці К. Русі відкинули іслам через те, що він забороняв уживати алкогольні напої і начебто князь Володимир спинив свій вибір на християнстві з Візантії. (Якщо хочеш так думати – то думай). Проте як би не описували ці події літописці, за вибором Володимира стояли конкретні політичні і економічні чинники.

Згідно із іншої літописної легенди (до Володимира) до Києва з'явилися представники трьох монотеїстичних релігій: ісламу, іудаїзму та християнства. Князь відкинув іслам під вищеописаним приводом, що він забороняє вживання вина. Іудаїзм він не прийняв через відсутність у євреїв власної держави, в результаті чого вони були розпорошені по всій землі. Не прийняв він і пропозицію, зроблену посланцями папи Римського, пославшись на те, що і його баба відкинула католицтво. А в християнстві його зацікавило розмежування «світського й духовного» в житті суспільства. (Влада і Церква співпрацюють паралельно, але є залежність Церкви від Влади в стратегічних державних питаннях). Адже саме це цікавило володарів інших держав, коли вони запроваджували християнство як офіційну релігію у своїх державах, починаючи від римського імператора Костянтина і закінчуючи нашим князем Володимиром (Святим).

Проте мабуть, щось князь Володимир таки не доглядив, бо через тисячоліття, під час порівняння східнослов'янського Світу, що постав із Київської Русі, та Заходу, навіть неупередженій людині впадає у вічі разюча відмінність у досягнутих

успіхах, і не варто обманювати себе і шукати причини нашого відставання від Європи десь поза межами східноєвропейського геопростору: мовляв, так уже склалися історичні обставини. (Або, це в Україні погані керманичі. Причини, чому пасіонарний імпульс народу блокується і втрачає динаміку свого розвитку, треба шукати в самому собі).

Повернемося до князя Володимира, його цікавили не так пишноти Римських базилік чи Софійського собору в Константинополі, як залежність Римського Папи та Константинопольського патріарха від Візантійського імператора. На час Аскольдового та Володимирового хрещення Візантійська і Західна Церкви вже чітко вирізнялися у своєму ставленні до імператорів (князів) та до світської влади. Після утвердження на Київському столі князь Володимир прагнув узяти під свій контроль і духовне життя. Він спробував реформувати тодішню язичеську віру і дати своїм підданим спільних богів з урахуванням християнства, але не знав як «створити такий кубик-рубик». Тому князь Володимир вибрав християнську релігію, в якій вищий духовний ієрарх підкорявся світському володареві...

На восьмий рік князювання Володимира (986 р), прочули різні народи, що Володимир хоче змінити язичеську віру. Першими прийшли до Володимира болгари (камські), віри Магометової, та й кажуть: «Ти князь мудрий та розумний, але Закону (правдивої віри) не знаєш; прийми нашу віру й поклонися Магомету». Володимир запитав: «А яка ж ваша віра?» Болгари відповіли: *«Віруємо в Бога, а Магомет наказує нам обрізувати тайні члени свої, не їсти свинини, не пити вина; а по смерті своєї будемо жити з жінками, кожному дасть Магомет по 70 прегарних жінок, вибере одну з них найкращу, передасть їй красу всіх інших і вона буде жінкою чоловікові... І на цім світі, вільно нам бавитися з жінками; а хто вбогий на цім світі, таким буде й на тім»*. Володимир любо слухав болгар, коли вони розповідали йому про жінок, але він вже мав 1000 наложниць і «зайві» жінки його не привабили. Дуже не сподобалося Володимиру «обрізання членів своїх», тоді треба всіх своїх наложниць роздати (подарувати) воїнам-дружинникам. Заборона не їсти свинину, теж погано. А про заборону пити вино князь і слухати не хотів, він на це категорично заявив: *«Руси єсть весельє пити, не можем без того бити»*... І відмовився.

Услід за камськими болгарами прийшли німці з європейцями й сказали: «Послав нас до тебе Папа і наказав сказати тобі: земля твоя така сама, як і наша земля, але віра ваша не така, як наша; наша віра - то світло, ми поклоняємось Богові, що створив небо та землю, зорі та місяць, та всяке дихання, а ваші боги - то дерево та все інше - неживе». Не сподобалося Володимиру, і він сказав папістам:

«Вертайтесь собі додому, бо наші діди та батьки не приймуть вашої віри». Після посланців від Папи, до князя Володимира прийшли жиди, представники раніше згаданого іудаїзму; після них «завітали» греки, вони всі попередні віри гудили та ляляли, а хвалили тільки свою; багато набалакали вони, розповідаючи від початку світу; гарні оповідання їхні, кожному любо послухати їх... Говорили вони, що й другий світ буде, а хто прийме їхню віру, то померши, воскресне і вже ніколи не буде вмирати; а хто вступить до іншої (поганої) віри, той на тім світі горітиме в вогні.. Відправив усіх послів, князь Володимир призадумався і велів: «Скликати (987 р) усіх бояр своїх та міську старшину та й розповів їм усе». Як ви мені розуму прибавите, що мені поради-те? – перепитав Володимир.

Бояри та старшина відповіли: — Знаєш, князю, свого ніх-то не гудить, а хвалить; коли хочеш добре вивідати, то маєш в себе мужів: таємно направ їх вивідати (до них), як вони самі служать Богові. А вже потім порадимося...

Першим, хто критично поставився до подібного тексту літописної легенди був професор Є. Голубинський: він визнав це літописне оповідання – як підробка, а замість нього надав своє. Голубинський цілком відкидає фейкову легенду про різні посольства до Володимира й заслання таємних мужів від князя Володимира - як мало згідні з правдою; докази Голубинського:

- 1) логічні: незгідність факту посольств із здоровим розумом;
- 2) історичні: незгідність їх з джерелами (невідповідність).

Справді, важко допустити, щоб місіонери великих держав являлися до князя Володимира в язичеську Русь й пропонували йому свою віру так, як про це розповідають окремі літописи. Політично та психологічно так не могло бути: **1)** Великі і сильні держави не благають малих та середніх – приєднатися

до них, це слабкі просять сильних про об'єднання; **2)** Хто хоче змінити віру батьків, той не трубить про це цілому світові, той перше тихо прив'язується до нової віри, і вже потім чекає змін. Ніхто не захоче «народного бунту», яке обов'язково спровокують волхви, назвавши його зрадником власного народу. За цими подіями відбудеться народний майдан, де князя «скинуть» з престолу. Бо народ не дозволив би йому відкрито й публічно говорити про зміну релігії і віри. Як на нас, то підготовка до зміни релігії і віри в Київській Русі, розпочалися задовго до правління князя Володимира, але ті дві перші спроби були невдалими. Зміна віри (і тільки в одному напрямі), на грецьке християнство, - підготовлялася в Україні поколіннями, а при Володимирі вона тільки дозріла, і стала (з політичних мотивів) невідкладною потребою часу.

Літописне оповідання про присилку різних релігійних місіонерів до Володимира, а потім послів (таємних мужів) від Володимира - це пізніша вставка до Початкового літопису, десь кінця XII початку XIII ст; через те, що в тім оповіданні занадто вже вихваляють греки свою «грецьку релігію», тож можливо автором літописного оповідання був якийсь грек. Дивно, що старші наші джерела: Іларіон, Яків, другий Нестор (не Літописець), ані одним словом не згадують про тих релігійних послів. Інший приклад про надумані фантазії, у XVI ст. «ново-українські тринітари» склали «нового» листа до Володимира, нібито від Івана Смери Половлянина (990 р), але як з'ясувалося пізніше відноситься до XVI ст. (Іван Смера був послом Володимира на Захід, щоб «в страны греческие для изучения веры и нравов», і пише до князя з Олександрії: «(...) Смера уперто радить Володимирові не приймати грецької віри».

Коли державний розум Володимира схилив його до європейсько-християнської культури, для чого йому посилати «таємних мужів» у ці країни для «оглядин їхньої віри»? Далі, для чого князю Володимирі, цікавитися вірою слабеньких тоді камських болгар; так само не було йому потреби знайомитись із єврейською релігією (іудаїзмом), бо політично в той час вона нічого не дала б українському народові. І вже зовсім не можна повірити літописному оповіданню про те, як послали наші були у «німців» (певне), в Римі. І подальшу розповідь «про слабкість римо-католицької віри» та зверхність грецького православ'я.

Вставка. Діду, перепитала мала онука старого Опанаса: - **Як правильно хреститись?** Є така приказка: «До чужого монастиря зі своїм уставом не пхайся». У храмі кожної конфесії є свої правила. Християни Західного і Східного обрядів навіть хрестяться по-різному. Для прикладу, у Східній Церкві знак Святого Хреста накладають, приставляючи два крайні пальці (великий і вказівний) досередини долоні і три тримаючи вкупі. Три пальці разом символізують три Божі особи (Бог Отець, Бог Син, і Бог Дух Святий), а два пальці - дві природи Ісуса (Божа і людська). Римо-католики хрестяться п'ятірнею (долонею), що символізує п'ять ран Христа - на руках, ногах і під ребрами. Православні хрестяться справа наліво, римо-католики навпаки - зліва направо.

Цікаво, що в старі часи, віруючі себе не хрестили, натомість хрест клали на когось (на іншу людину). Відмінності виникли після розколу в 1054 році на Східну і Західну Церкву. Відтоді католики стали хреститись ніби в дзеркальному відображенні щодо хреста - від священика. - А як хреститись, заходячи до храму іншої конфесії? Кожен хреститься за традицією своєї віри. Однак може в храмі перехреститись і так, як там заведено. Тут варто звернути увагу на іншу тенденцію: багато парафіян у наш час ніби лінуються правильно хреститись: «Хрест треба класти на чоло, до живота а вже потім на плечі». Якщо придивитись, чимало людей в храмі роблять неповний хрест, перевернутий або кривий...

Далі старий Опанас зауважує: - Найважливіше пам'ятати: коли заходите до храму, ви йдете до Бога. Якщо людина щиро вірить, найменше, що її турбуватиме, це як перехреститись. Господь прийме: щире серце й душу. Те, як людина хреститься, є лише зовнішньою ознакою релігійності, тоді як важливо, що в неї в серці. А як критика до теми нашої книги, то запам'ятайте: - Коли до перших Київських князів прийшли християнські місіонери, то у них в руках були ними написані святі книги, а у нас - наша Земля. Тепер у нас в руках є їхнє написане Боже слово, а у них чомусь опинилася наша Земля. Всяка релігія - це ідеологія, і слова Яхве, Крішні, Аллаха, Ісуса, більшовиків, Марія Деві Христос - не мають єдиного Бога.

БЕЗМЕЖНІ ОБРІЇ ЕПОХ

Перед тим, як розпочати розповідь про охрещення князя Володимира, ми повинні звернути увагу на його попередників (перших князів на Київському престолі), які вже мали «віру Христа». Якщо були попередники Христової віри, то чому князя Володимира вважають «засновником» християнської віри? Від Кого хрестилися перші володарі Київської

Русі - від Константинополя чи від Риму? В чому полягають загадки охрещення князя Аскольда, який за християнською вірою отримав ім'я Миколи? З цього приводу Лесь Качковський має цікаві думки.

Задовго до правління князя Володимира (на Київському престолі), якого православна Церква вважає Першосвятителем Русі, християнську віру прийняв попередній, напівлегендарний варязький, київський князь Аскольд (разом з братом Діром правив у Києві в 860-882 р. IX ст). За візантійськими джерелами, Аскольд (з певною кількістю дружинників) охрестився близько 867 року, за переказами прийняв ім'я Микола. За повідомленням Никонівського літопису воював з волзькими болгарами та печенігами. З князем Аскольдом пов'язують так званий «літопис Аскольда». Шведський історик Улоф фон Далін ототожнював Аскольда з Аслејком (сином шведського конунга Бйорна Залізнобокого, онуком легендарного вікінга Рагнара Лодброка). Михайло Грушевський вважав, що Аскольд міг бути нащадком династії князя Кия, попередником Бравлина

Наскільки йому вдалося повернути К. Русь до нової віри, відомостей мало. Зате літописи пишуть, як він за міськими мурами, де нині знаменита Аскольдова могила, спорудив у ті часи християнську церкву. І носила вона ім'я святого Миколи, бо за традицією того часу, церкви називали «в честь наданого імені». З цим погоджуються більшість істориків. Виходить, що наслідком походів Аскольда на Візантію, було запровадження у Київській державі християнства. Додаткове свідчення находимо у життєписі Константина Багрянородного; Хроніки Зонари; джерела Михайла Гліки, Густинський літопис, Київський Синопис і твори арабських письменників: Ібн-Хордадбега, ал-Масуді та інші, які характеризують Русь, як суцільно християнську країну.

До часів Аскольда (за повідомленням арабських письменників) було три центри Київської Русі: ► **Куявія** - держава полян із центром у Києві, ймовірно володіння Аскольда. Її територіальне ядро - Середня Наддніпрянщина, об'єднання полян, деревлян, дреговичів, сіверян. ► **Славія** - об'єднання північних слов'янських і деяких не-слов'янських племен: ільменські словени, чудь, весь, меря, з центром у Ладозі. ► **Артанія** - землі теперішнього південного сходу України, Надазовщина, східний Крим, частина північного Кавказу (Тмутороканське князівство). Між Славією та Куявією лежали землі кривичів, що до 872 року зберігали свою незалежність. Землі в'ятичів, радимичів та більшої частини сіверян були захоплені хозарами у VIII ст. З Хозарією, що була заслоном проти кочових племен, Аскольд підтримував дружні стосунки...

З історії ми бачимо, що саме з християнським іменем (Микола) князя Аскольда пов'язана одна з найбільших загадок християнства в Київській Русі. Річ в тім, що згідно з церковною традицією ім'я при хрещенні надавалося на честь хрещеного батька. А хрещеним батьком князя Аскольда мусила бути, поза сумнівом, високопоставлена духовна або царствена особа: тут вже мова йшла про престиж держави. Так, зокрема, вчинив болгарський хан Борис під час свого хрещення у 863 році. Він виставив умову, щоб його хрещеним батьком вважався візантійський цар Михайло III, щоправда - заочно, бо під час церемонії той, звичайно, не зміг бути присутнім. І саме на його честь болгарського хана нарекли *Михайлом*. Подобним чином наш герой опису, князь Володимир Святославович вибере у 987 р. хрещеним батьком грецького царя Василія II, а отже і отримає його ім'я - Василій. Згодом князь Володимир спорудить церкву Святого Василія - теж згідно з традицією. Але повернемося до князя Аскольда.

Хто ж міг бути хрещеним батьком князя Аскольда і на честь кого він отримав ім'я - Микола? Адже ситуація політично була надзвичайно важлива: уперше володар К. Русі приймав християнство. Якщо припустити, що Аскольда хрестили греки - під час одного з походів на Царгород, як це традиційно вважа-

ється, то кого - з іменем Миколи - київський князь Аскольд погодився визнати своїм хрещеним батьком? Аналіз показує, що в той період у Візантії не було ні імператора, ні патріарха, ні кого-небудь з найзначніших родичів, хто б носив ім'я Микола. Але, в той час був Папа на ім'я Микола I. Випадковий збіг обставин? Навряд. Відомо, що саме цей римський першосвященик (Микола I) проводив активну політику у справі хрещення слов'ян, благословив місіонерську діяльність Костянтина (Кирила) і Методія та їхні переклади Біблії на слов'янську мову тощо. Виходить, що Аскольда хрестили за Римськими канонами?

Доречно привернути увагу ще до однієї загадки, пов'язаної з хрещенням Аскольда. Традиційно вважається, що хрещення Київської Русі відбулося в часи князя Володимира і не так давно Православна Церква святкувала 1030 років цієї події. Зарубіжні джерела довели, що відлік християнської ери на землях Київської Русі треба вести від хрещення князя Аскольда (867 р), а не від князя Володимира (987-988 р). Здавалося б, для престижу Руської церкви якраз вигідно підкреслити 867 р, і тоді християнство в нас має значно давнішу історію (більше, як на століття). Але Руська Православна Церква уперто дотримується 987-988 років. Звичайно, про хрещення Аскольда в історії згадують, але чомусь - побіжно, а вся слава святителя Русі к «віри Христа» приписується князеві Володимирові. Чому?

Багато істориків припускають, що тут ховається якась таємниця. Єдина гіпотеза, яка напрошується, це те, що Володимир прийняв хрещення від Костантинополя, а князь Аскольд - від Риму. Що ж то за розбіжності «віри Христа» між Костантинополем і Римом? Чому Аскольдове хрещення від Римської Церкви, аж ніяк не імponує престижу Володимирському хрещенні від Константинопольської Церкви? Отже, за часів Аскольда Київська Русь вже давно дозріла до масового сприйняття нової віри. Саме тому найдавніші списки руських літописів ведуть нове літочислення «Руську еру» з 860 року, часу Аскольдового хрещення К. Русі. Без сумніву, про Аскольдове хрещення 867 р. з численними подробицями розповідала й «Повість минулих літ». Проте вона близько 1118 р., була переписана, а усі фрагменти про Аскольдове хрещення - вилучені. Ми знаємо ім'я фальсифікатора - київський князь Мстислав Володимирович. Але чому? На це питання, чіткої відповіді ми поки не знайшли.

Щоправда, часто посилаються на «Великий розкол Церкви на Схід і Захід». Фахівці можуть заперечити, «Великий розкол Церкви ...» відбувся пізніше (через 65 років після хрещення князя Володимира). Насправді, період 988 року уже був остаточно розпадом «єдиної Церкви», а перший розкол Церкви відбувся якраз в часи князя Аскольда, коли в Римі первосвященником був Микола I, а Константинопольську кафедру очолював патріарх Фотій. Саме він уперше чітко сформулював догматичні розбіжності між Константинопольською і Римською Церквами. І саме з того часу між обома Церквами існує глибоке протистояння і глуха боротьба за першість. До речі, в ті часи Рим і Константинополь змагалися за право «першим хрестити слов'ян». А от у чому їхні розбіжності, читач з'ясує самостійно.

Після смерті (1015 р) князя Володимира пройде трохи більше 50 років і почнеться поетапний занепад Київської Русі. Протягом 1073-1093 р. князі Ярославичі по черзі сідали у великокняже Київське крісло, так: 1073 - 1076 р. Святослав; 1076-1078 р. Ізяслав; 1078-1093 р. Всеволод. А 1113-1125 р. Володимир Мономах і т. д. Лише за одне століття (1146-1246 р) київський стіл (правління) 46 разів переходив із рук в руки. Найдовше правління тривало 13 років, а 35 князів перебували при владі не більше 1 року... Тож про яку єдність і могутність держави може йти мова?

Без сумніву, через своє протистояння кожна з Церков занадто замовчувала успіхи іншої. Цілком ймовірно, подібне трапилось і з хрещенням князя Аскольда, і в більш ширшому сенсі - з хрещенням Київської Русі. Тож хто і де хрестив першого володаря К. Русі (князя Аскольда)? І чому всі замовчують ім'я іншого князя – Діра? В одному літописі знаходимо інформацію: «Іде Аскольд на болгар, і був убитий його син». В іншому літописі мовиться про князя Діра і про те, що ходили брати не на болгар, а на греків. Протиріччя тут немає, бо під греками наші літописці мали на увазі християнські народи, які дотримувалися грецького обряду. Тобто, літописи повідомляють про похід київських братів-князів на хрещених болгар. Виникає закономірне питання: а чи не був похід безпосередньо пов'яза-

ний з драматичними подіями, які відбувалися в Болгарії після запровадження християнства?

Болгарський хан Борис давно прагнув охрестити свою державу, однак цьому опиралась численна опозиція - з більш сотні болгарських родів, яких у 679 році привів на Балкани хан Аспарух, і які боялися розчинитися серед місцевих слов'ян в наслідок прийняття спільної віри. Проте під тиском обставин, (поразки у війні з греками та франками, голоду від страшної засухи і 40-денного землетрусу), Болгарія нарешті в 863 році приймає хрещення від Костантинополя. Та вже 864 року опозиція підняла повстання. Хоча досвідченому і рішучому ханову Борису-Михайлу (його ім'я після хрещення), вдалося те повстання швидко і нещадно придушити: 52 старі болгарські роди було цілком винищено, але це не зламало язичників. І бунти в Болгарії спалахували ще довгі роки.

Поза сумнівом, антихристиянська опозиція зверталася за допомогою до Київ. Русі, і літопис зазначив: «В літо 867-е йде Аскольд і Дір на болгар...». Та, незважаючи на допомогу союзників, болгарські язичники знову зазнали невдачі. Більше того, у цій війні загинув син князя Аскольда (про якого ми вже згадували, але чомусь стоїть 872 р). Далі: «(...) болгарський князь Борис уклав мир з Росами (Русами)». Ймовірно, що однією з умов мирного договору була вимога, щоб Аскольд, а можливо, і його дружина, прийняли нову християнську віру, якої дотримувалась Болгарія. Ще далі: під 865 роком - мова йде про похід Аскольда і Діра на полочан, «яким вони багато зла сотворили», під 867 роком - про повернення їх з-під Царгорода із залишками дружини і про побиття ними печенігів. Там же говориться про хрещення Київських Русів разом з їхніми князями. За Никонівським літописом, це близько 874 року і підтверджується візантійськими хроніками. Тож ми припускаємо, хрещення Аскольда могло відбутися в Болгарії, під час невдалого походу 867 року.

Чи справді князі Аскольд і Дір були з варягів? Більшість істориків кажуть – ні. За найсвіжішими версіями, цих київських князів IX століття, найвірогідніше, можна вважати останніми представниками місцевої київської династії, нащадками засновника міста Кия (Києва). А християнство започаткували в Русі від IV століття!

ОХРЕЩЕННЯ КНЯЗЯ ВОЛОДИМИРА

Як можна людину, яка піде на смерть за свого Бога, змусити добровільно змінити віру? Це довга і кропітка підготовка, або насильно-примусова робота. Всяка релігія - це ідеологія. І виникає, і розповсюджується, і насаджується і змінюється - як і всяка інша ідеологія. Мойсей насаджував віру в Яхве за допомогою міфічних казок і мечів левітів. Християни нав'язували свою трійцю Богів за допомогою влади, «обкручуючи» правителів тих, чи інших країн. Мухамед нав'язував свого Аллаха – завоюванням і поневоленням. Більшовики нав'язували свою ідеологію казками «про світле майбутнє – комунізм» та репресіями. Виходить, що раніше згадані слова про Яхве, Крішну, Аллаха, Марію Деві Христос, Ісуса, більшовиків – різні з точки зору ідеології, але ціль одна - влада... Тож нам треба не дослухатись до їхніх слів, а придивитись до інтересів та прихованих цілей. Так, що могло запропонувати князю Володимирі особисто майбутнє християнство і не надавало язичництво? Єдине і неподільне намісництво Бога на землі? Так. Святість при житті (як самому першому)? Так. Тоталітарна влада у всіх проявах? Так. Вічне життя після смерті? Міфічно - так. І для всього цього варто лиш зробити Київську Русь християнською.

Як розповідає літопис про причини охрещення князя Володимира та про місце цього охрещення – ви вже знаєте. Той літописець був особою духовною, навченою в світлі християнства, а тому й охрещення Володимира він ідеалізував у релігійному дусі, бо писав він про охрещення через сто років після тих подій. (А окремі дослідники кажуть: «була зроблена вставка в літопис через 200 років після проведення охрещення»). Ми не будемо сперечатися з цього приводу. А от де саме охрестився князь Володимир, цього точно вже не знає й сам літописець; він занотував нам цікаву замітку: «(...) бо в його час люди теж не знали, де саме охрестився Володимир», бо одні говорили, що в Києві, другі - в Василькові, треті казали інше, а сам літописець розповідає про охрещення в Корсуні.

Де ж справді хрестився Володимир? Може, дійсно в Корсуні, як про те так майстерно розповідає нам літопис? Ні, місця

охрещення Володимира, що було тайною в час літописця, ми не знаємо і навряд чи й знатимемо точне місце. Чернець Яків, найавторитетніший історик, що писав про князя Володимира, в своїй «Похвалі князю Володимирі» від XI ст. розповідає, що князь Володимир спочатку охрестився, а вже потім: «(...) аж на третє літо по хрещенні - пішов на Корсунь», таким чином літописне оповідання про охрещення в Корсуні відпадає. Далі сам Володимир переказує грецьким князям з Корсуня, що він уже до того, «прежде сих днів», пізнав християнство...

Коли така важлива подробиця, як місце охрещення князя Володимира, була вже незнана в давнину Київської Русі, то треба припустити, що Володимир охрестився тихо й таємно від свого народу. Стоячи на чолі праукраїнського народу, із різними генетичними коріннями, Володимир мусив шанувати їхню віру, мусив шанувати навіть тоді, коли віра ця йому не подобалася. Великий державний розум, який безперечно мав князь Володимир, не дозволяв йому легковажно «розпоряджатися» народною вірою, цебто його довір'ям, яке йому так потрібне було для могутності держави та власної величі. А це підтверджує, що Володимир охрестився таємно, і розголосу із свого охрещення - не робив.

Відповідно до охрещення князя Володимира, літописець відкидає Київ та Васильків. Опоненти кажуть: - Володимирові в Києві найлегше було охреститися. А місто Василів (Васильків) - могло отримати свою назву тому, що тут охрестився князь Володимир, якого назвали по-християнському - Василій (так звався й тодішній грецький цар, майбутній швагер Володимира).

Примітка: *Швагер - термін свояцтва, це може бути: або шурин - брат дружини, або дівер - брат чоловіка, або зять, або чоловік сестри.*

Подається ще одне місце хрещення Володимира – Царгород; російський учений Ф. Успенський (в «Журналі Мін. народ. просвіти» за 1884 р., кн. IV, с. 315), проаналізувавши арабські джерела, твердить, ніби Володимир охрестився в Царгороді. Але це твердження ми мусимо відкинути, бо арабські джерела про це не писали; літописи від Київ. Русі про охрещення князя в Царгороді навіть не згадують; та коли б князь Володимир охрестився у Царгороді, то про це обов'язково записали б грецькі історики, які не могли б проминути мовчанкою такої важливої

для них події. Пригадайте, як вони писали про побут Ольги в Царгороді та про оженіння князя Володимира з Анною.

А може його таємно охрестили в Болгарії? Немає жодних підстав допускати, що Володимир охрестився в Болгарії. Правда, релігійні зносини з болгарами Володимир, безумовно, мав; болгари охрестилися раніше від українців і, що найважливіше, мали вже богослужбові книжки перекладені з грецької мови на болгарську (св. брати Кирило і Мефодій та їх учні). Можливо князь Володимир мав оті (болгарські) богослужбові книжки, але про його охрещення, у нас інформації нема. Замалим народом були тоді болгари, щоб Володимир приймав хрещення від них - він це міг зробити, коли б хотів розголосу, скоріш в могутній Візантії, яка в цьому йому ніколи не відмовила б.

Літописне оповідання відносить хрещення князя Володимира на 988 р.; але чернець Яків пише, що *«по святом крещении поживе блаженный князь Володимер 28 лет... на третьє лето Корсунь город взял»*, а це вже свідчить, що Володимир охрестився в 987 р. (бо Корсунь був узятий 989 р.). Преподобний Нестор у своїм «Чтении о житии Бориса и Глеба» XI віку так само каже, що Володимир охрестився в 6495 р., цебто в 987 р. від Різдва. Цей 987 р. тепер і прийнятий в науці як рік охрещення князя Володимира. Тож в охрещенні князя Володимира ми з'ясували майже всю необхідну інформацію, залишилось визначити – місце. Заглянемо до іншої інформації:

► Життя Святого Рівноапостольного князя Володимира Великого вказує, що в стародавньому Херсонесі (слов'яни знали це місто як Корсунь), 27 квітня 988 р він прийняв хрещення у Велику Суботу, або на Великдень і йому тоді було 26 р. Тому Православ'я на Русі процвітає до цього дня...

► За іншою версією князь Володимир хрестився в базиліці апостола Петра (в так званій Уваровській базиліці, мецената графа Уварова), знову направляють до «Корсунської легенди».

► В інших літописах йде переплетіння різнохарактерних пластів, де зазначають, що в Корсуні князь Володимир вже був охрещений, виходить Корсунське хрещення – то політичний хід.

(Князю Володимиру було 18 років коли він став княжити в Києві (978 році). Після Хрещення князь Володимир прожив ще 28 років. До речі, хрещення Московської Русі відбулося майже на три століття пізніше, ніж Русі-Україні).

Грішник і святий - у чому святість князя Володимира? Чому церква назвала його рівноапостольним? Адже стверджується, що він був жорстоким і розпусним правителем. Це так. Епоха Володимира - це доба усних джерел і переповідань і сфальшованих джерел. Історія князя вкрай переповнена чутками і брехнею. Адже про нього говорили всі. Закордонні літописи, базовані на достовірних фактах, велися значно пізніше. Правдиві факти є з дитинства князя, його походів на печенігів та правління. Не вигадка те, що Володимир мав міцний характер, сильний статевий потяг і дуже любив жінок. Якщо жінка не хотіла з ним бути, то він брав її силоміць. Пригадайте, коли Володимир воював у Полоцьку, то згвалтував полоцьку княжну Родену на очах у її батьків, а потім вбив їх. В перервах між любовними втіхами, князь завойовував нові землі, переміг печенігів і зміцнив язичницьку релігію в Київській Русі.

Та його наче підмінили, коли він охрестився. З цього приводу є теж чимало легенд. Але точно відомо, що Володимир хрестився двічі. **Вперше** він заприсягся перед самим собою, що охреститься, якщо переможе кількатисячне військо печенігів, яке оточило Київ. Коли ж переміг, то попросив християнських проповідників, які там були з інших країн, щоб його охрестили. Незабаром князь вирушив у Херсонес, який належав Візантійській імперії. Завоювавши місто, Володимир вирішив оженитися з константинопольською царівною Анною. Брати Анни висунули умову шлюбу - Анна вийде за київського князя лише тоді, коли він прийме справжнє хрещення. Мовляв, те, що було у Києві - несправжнє. Кажуть, що в Херсонесі Володимир осліп і прозрів коли провели обряд хрещення. Коли вдруге Володимир став християнином, то наказав собі спеціальний пояс «від сексуальної спокуси» який вгамовував його статевий надприродний потяг до жінок. Нема сильнішої боротьби, ніж боротися самим із собою.

Князь насправді преобразився у Христі, відкинув усю свою поганську гріховність і став жити по-новому та учити мільйони інших людей. Пам'ятайте: Київ - наш Єрусалим, звідси почалося Руське християнство, і звідси розійшлося по всій тодішній Русі, так і по землях, які так почали іменувати себе аж через кілька століть. На думку сучасних дослідників, Володимир, був не першим, а останнім із хрестителів України-Русі.

Під кінець життя князь Володимир мав багато гризоти з синами. Найстарший Святополк увійшов у підозрілі зносини з Польщею і Володимир відібрав йому Турівську землю, ув'язнив його і тримав недалеко Києва - у Вишгороді. Потім знову відмовив послуху Ярославу, що княжив у Новгороді: той не хотів платити данини, яку здавна новгородці платили до Києва. Старий Володимир розгнівався і приказав «рубати ліси та будувати мости», хотів іти походом на Ярослава. До того ще прийшли вісті, що печеніги ідуть на Україну-Русь; проти них князь вислав молодшого сина Бориса...

Серед тієї незгоди князь Володимир тяжко заслаб і 15 липня (28 липня за новим стилем) 1015 р. помер у своїм дворі Берестові, під Києвом. Бояри затаїли на якийсь час його смерті, бо в Києві був Святополк; йому, як найстаршому сину належав престол, але бояри видно хотіла мати князем котрогось з молодших князів, мабуть Бориса. Похорони Володимира відбулися по старовинному звичаю. Розібрали поміст (підлогу) у горішній кімнаті, де помер князь, на вірьовках спустили тіло покійника (обгорнене в килим) на подвір'я й поклали на сани. Далі повезли його до Десятинної церкви на санях, хоч було гаряче літо. У 1240 р. (підчас татарської облоги) церкву зруйнували, княжа гробниця запропастилася. Відтоді частини мощів Володимира переховуються у різних місцях; голова у Печорській Лаврі, інші частинки по різних церквах. І тільки 1635 р. митрополит Петро Могила знайшов мармурову гробницю, але то були інші кістки.

У Києві (при Володимирі) налічувалося близько 400 храмів, серед них кілька римо-католицькі та ірландські. Це доказ того, що за князя Русь була широко відкрита усій Європі. За упокій його душі молилися священники усіх християнських конфесій міста. За 27 років свого правління, князь Володимир здійснив чудо, перетворив Київ з варварського кубла розбійників-варягів на християнську столицю Східної Європи. Схоже, саме це не на жарт стурбувало Константинополь, вони пам'ятали багато того, що не скажуть в голос. Тому неодноразові прохання Ярослава Мудрого і його синів до Константинопольської патріархії канонізувати Володимира ні до чого не привели. Врешті-решт він був визнаний рівноапостольним святим Московською митрополією. А від XIII сторіччя вже почали в Україні-Русі почитати князя Володимира - святим.

ПОЧАТОК ОХРЕЩЕННЯ КИЯН

Колись мудреці казали: «Пізнання речей – це їх називання». Щоб вас не спіткало розчарування, відзначте, що в нашій книзі ми жодного разу не стверджували, що Бога немає. В цьому Ви не зможете нас звинуватити, бо немає упередженості. Ми не затверджуємо, що не існує інших численних Богів, в яких вірили і вірять мільйони людей протягом тисячоліть. Заради справедливості, давайте домовимось: **1)** Або ми визнаємо, що вони є всі; **2)** Або визнаємо, що там, нагорі, немає нікого. Ми з повагою відносимось до будь-якої віри і релігії. Нічого особистого, ми просто хочемо зрозуміти, чому язичницька Київська Русь, раптово перейшла в християнську віру? Чи можна змінювати віру своїх батьків? Навіть наші імена мають релігійний зміст. На думку багатьох, змінити релігію - це все одно, що зрестися себе і своєї родини. Наші праукраїнці вірили в Зевса, Астарту, Молоха, Ваала, і вони не були дурніші за нас з Вами. Які ж у нас є підстави вважати, що вони помилялися? Будемо справедливі. Або помиляються всі, або не помиляється ніхто.

Вчення різних релігій суперечать одні - одним, тому всі вони не можуть бути правдиві. Нерозумно і самовпевнено вважати, що християнська релігія - єдино істинна, а всі інші помилкові. Біблія не вчить, що Бог схвалює будь-яку релігію. Вона радить своїм читачам: «Не кожному натхненному вислову вірте, а перевіряйте, чи від Бога він». Біблія робить чітку різницю між правдивою і фальшивою релігією. Ви не бажаєте, щоб те ж саме про свою релігію стверджували іновірці.

Подивіться, яка прекрасна була релігія у древніх греків і римлян! Грецькі Боги - веселі Боги. Пробуджували в людях не страх, але людську гідність. Люди не лізли до Бога з приводу і без приводу. Зверталися до Нього тільки перед важливими подіями: перед битвою, перед подорожжю, перед першою шлюбною ніччю тощо. Будь-грек, навіть самий зубожілий, міг обрати собі Бога і молитися Йому. І вірив, що його Бог - більш могутній, ніж той, кому поклоняється цар. Шахраї і порядні люди молили про удачу своєму Богу, а зараз Бог один і він не може усім догодити. І вирішив Бог дуже мудро: нікому - нічого доброго не давати, краще відбирати: здоров'я, гроші, життя...

Наше життя таке несправедливе, один купається в розкоші, інший ледь зводить кінці з кінцями. В одних діти здорові, розумні, в інших - інваліди з народження. Чому? За що? Проте, познайомившись із законами карми, розумієш, звідки беруться хвороби, злидні, чому вбивають «невинних» людей, чому діти вмирають від голоду: «Наше сьогодні - це результат того, що ми робили вчора, наше завтра - результат того, що зробимо сьогодні». Часто карма батьків впливає на карму дітей...

Як бути Богові, коли трунар просить збільшити кількість померлих, бо то його гроші, а незаміжня жінка просить допомогти створити сім'ю і народити дітей. Треті ставлять свічку за процвітання (назва) банківської установи; четверті – скорочення тюремного ув'язнення і свободи; п'яті – водійського щастя, бо їх зупинив гаїшник і виписав штраф; шості – щось своє і кожного треба задовольнити, щоб вони мали змогу подякувати Богові. Тож на всіх не вистачає у Бога «добра в коморі». Ми теж хочемо «дійти до правди» в охрещені Київської Русі, щоб мати власні переконання і впевненість, що князь Володимир у X ст. зробив правильний крок.

Володимир, охрестившись сам, потроху приходив до переконання, що треба охрестити й увесь український народ; зробити ж цього він не міг без допомоги греків. Далі Володимир зрозумів, що охрестивши народ, треба завести відповідну церковну ієрархію та поширити освіту. Для цього необхідно при майбутніх церквах створити відповідні «навчальні осередки» - школи, а для цього слід увійти з греками в тісніші стосунки.

Із літописів нам видно, що князь Володимир лиш довершив хрещення тих людей, які бажали охреститись. З'ясувалося: «Віруючих християн мало, хрещених - хоч греблю гати». У віру, народ батогом загнати не можна. «Просити захисту» - ось що було ключове у хрещені киян, а потім і всього люду Київської Русі. Ви прислухайтеся до молитви, найбільш повторяєм фрази «Господи помилуй» та «Спаси і схорони». Спробуйте підрахувати, скільки разів ці дві фрази повторюються під час служби.

В історичному плані, часи Київської Русі – то темні часи. Настільки вони плутані – переплутані, що без валеріанки їх важко вивчати. Відомостей про них небагато, історичних фактів

вкрай мало, більше домислів. Наприклад, датою хрещення Русі традиційно вважається 988 рік. Саме під цим роком наводиться розповідь про хрещення Київської Русі в «Повісті минулих літ». Князю Володимирі було 18 років коли він став княжити в Києві в 978 році. І десь біля 980-го року він задумав вперше реформувати язичництво з метою об'єднання племен навколо Києва, (призначивши головним богом Перуна), але ця спроба була невдалою; тоді він (за літописом) у 988 р. прийняв сам хрещення за православним обрядом і запровадив на Русі християнство – як світову релігію. Як хрестився князь Володимир ви вже знаєте. А як проводили охрещення киян, а потім інших народів Київської Русі – ви дізнаєтесь, бо й там є чимало запитань. Давайте розбиратися поетапно: **1)** Коли і де охрестили киян? **2)** Коли і як хрестили Україну-Русь? Бо події тисячолітньої давнини відбувалися дещо інакше. У вересні 987 р у Візантії спалахнуло повстання Варди Фоки. Наприкінці 987 (початку 988) року візантійські імператори Василь та Костянтин звернулися по допомогу до князя Володимира. Той зажадав віддати йому в дружини їхню сестру Анну. Візантія погодилася, але з умовою, що Володимир хреститься. Володимир цю умову прийняв. Після цього між К. Руссю і Візантією був укладений договір про династичний шлюб і військову допомогу...

Примітка. *Передбачити майбутнє неможливо, але аналіз того, що ми знаємо про релігію, зокрема причини її виникнення і чи зникне вона в майбутньому, ми можемо зробити. Чим вищий рівень безпеки в суспільстві, тим слабшими стають релігійні переконання. Жодне суспільство не стало сьогодні більш релігійним, ніж було 50 років тому. Мільйони людей по всьому світу вірять, що життя закінчується зі смертю і що Бога, вічного життя або божого промислу не існує. Ці переконання, незважаючи на весь свій песимізм, набувають дедалі більшого поширення. Але ми думаємо, якщо б усі лиха нашого світу раптом (дивним чином) припинилися і ми всі зажили б мирно і щасливо, релігія, ймовірно, все одно нікуди б не зникла. Щоб позбутися релігії, довелося б змінити саму суть людини. Навіть не сповідуючи жодної релігії, вони переконані, що світом керує якась Вища істота або сила...*

Ми не будемо описувати, як влітку 988 року військо Київської Русі взяло участь у придушенні повстання Варди Фоки, який у вирішальній битві загинув. Але вищезазначена Анна не приїхала до Києва. Володимир зрозумів, що його обдурили, і вирішив силою змусити візантійців виконати умови договору. В літописах зазначено, як наприкінці літа 989 року він підійшов до Херсонесу і після дев'ятимісячної облоги навесні 990 р. оволодів містом. Влітку посольство князя Володимира домоглося прибуття Анни до Херсонесу, де і відбулося одруження. Потім Руське військо повернулося до Києва, і не пізніше кінця літа 990 року відбулося хрещення киян. Що ж стосується дати 988 рік у «Повісті минулих літ», то вона неправдива, очевидно, відноситься лише до хрещення самого Володимира 987-988 р.

Примітка. До кінця не зрозуміло, де саме відбувалася епохальна подія хрещення киян? Якщо сам Володимир хрестився в Херсонесі трохи раніше (987-988), а куди він загнав своїх підданих - питання відкрите. Прийнято вважати, що киян хрестили в точці, де в Дніпро впадала Почайна, його притока. Це десь в районі сучасної Поштової площі. Точне місце розташування Почайни нам невідоме, вона давно припинила своє існування з природних причин, зникла. Основна частина річки текла в районі сучасної Петрівки і далі до Вишгорода. Водити киян в таку, за мірками того часу, далечінь, Володимир навряд чи став би. Щоб це зрозуміти, достатньо подивитися на межі (границі) Києва в 988 році. Так що питання місця хрещення киян залишається дискусійним (немає точного місця).

Із аналізу релігійних джерел, можна припустити, що сталося це 1 серпня 988 року за старим стилем (14 серпня - за новим). Князь Володимир скерував посланців своїх по всьому граду Києву, говорячи: «Якщо не з'явиться хто завтра на ріці - багатий чи убогий, чи старець, чи раб, - то мені той противником буде...». Святі отці хочуть щоб місце дійства була: річка (притока) Почайна - рукав Дніпра біля Києва, але ви вже знаєте правду. Тоді кількість мешканців міста Києва налічувала понад 10 тисяч людей. Охрестили всіх - без винятку, слуги кня-

зя ходили у кожен двір і перевіряли, чи була ніхто не залишився вдома, щоб уникнути хрещення. Володимир призначив певний день всенародного хрещення і вивів усіх на Дніпро з самого ранку. Тоді був липень-червень, тож люди пірнали у воду з головою і повторювали молитви, які говорили священнослужителі. Після цього він продовжив хрестити мешканців інших міст.

П'ять разів хрещенні. У написаному літописі на початку XVII століття в монастирі на Чернігівщині Густинському літописі вперше зустрічаємо такий підсумок із давніх літописів і польських джерел: *Русь хрестилася п'ять разів. Але більш детально про ці події ми будемо розповідати у наступній главі.*

Не треба думати, що кияни легко покинули свою батьківську віру; і даремно силкуються літописці переконати нас, що кияни хрестилися з радістю. Князь Володимир вернувся з Корсунського походу славним переможцем, на чолі вірної армії із грецькою царівною, він став свояком наймогутнішого в світі грецького імператора. Авторитет князя Володимира піднявся до небувалої висоти, і тому князь осмілився покласти свою важку руку на стару язичеську віру підвладних йому киян, він осмілився порушити народну святиню – релігійну віру.

Напередодні хрещення, князь Володимир оголосив, що хрещення для киян є випробуванням на персональну лояльність своєму князеві. У літописі є натяк про те, що княжий двір охрестився раніше за простих киян і його приклад справив позитивне враження на київський народ. Хрещення киян можна розглядати як черговий етап тривалого процесу поширення християнської віри в Київській Русі, що зайняв більше 100 років. В самому Києві, народ розділився за уподобанням: 30% вже були християнами; 30% було язичників; 40% не визначилися в своїй вірі. Вперше за сто років бездарного правління Рюриковичів у них з'явився реальний шанс відчутти себе громадянами могутньої і впливової країни. Адже на її чолі стоїть великий правитель (князь Володимир), який захистив їх від печенігів і за якого віддав свою сестру сам грецький імператор.

Після охрещення киян, князь Володимир наказав збудувати у Києві храм (996 року), присвячений Богородиці (відомий як Десятинна церква), правити службу в ній було довірено Анастасу, (який 1018 року вчинить державну зраду). Встановив церковну десятину і влаштував школи для навчання грамоті. Разом із релігією із Візантії, Київська Русь запозичила й церковну організацію. Конфлікт між князем Володимиром і митрополитом Феофілактом вичерпався лише смертю останнього 990 року та призначенням його наступника Іоанна першого.

Охрестити киян - це одне дійство, зовсім інше - охрестити всю українську землю Київської Русі разом з її нацією. Для релігійних течій важливо бути першими в охрещенні язичницької Русі. Боротьба за пріоритети стала причиною знищення одних літописних хронік і створення інших. Отже, саме християнство було причиною знищення всієї писемної історії нашої Київської Русі, яка велась впродовж багатьох століть перед князем Володимиром. Через тисячу років стало легко і модно переконувати не тільки українців, але й весь світ, що писемність на землю Київської Русі принесло християнство. Згодом почали задавати питання: А де писемні пам'ятки язичницького періоду Русі? Їх немає, отже й писемності у Русів до християнства - не було...

Якщо повернутись до історії України-Русі задовго до Кирила і Мефодія та їхньої кирилиці, місцеві жителі використовували свій варіант рун, які слугували знаками для письма, а також для ворожіння і магічних ритуалів. Про писемність на землях Київської Русі свідчать закордонні арабські та німецькі історичні джерела. Ще до прийняття християнства, жителі Київської Русі були надзвичайно творчими людьми, грали на музичних інструментах, писали та співали пісні. При цьому, майже не вживали алкоголю. Вино, мед та квас - найміцніші напої тогочасних Руських людей. Можна довго розмірковувати про те, якою була б сучасна територія України, якби не рішення Володимира про впровадження християнства, тож зараз надзвичайно складно передбачити альтернативний розвиток тисячорічної історії нашої держави.

Релігійні літописні перекази по-своєму відобразили картину «дипломатичної» активності київського великокняжого двору. Ви знаєте, як в кінці літа 988 р. Володимир зібрав усіх киян на березі Дніпра і в його водах людей хрестили Візантій-

ські священики. Ця подія увійшла в історію як початок хрещення Київської Русі, далі все перейшло в тривалий процес утвердження християнства на інших Руських землях. Але там почали творити ще більшу неправду. Прийняття християнства від Константинополя, а не від Рима, привело до того, що Київська Русь у середині IX ст. опинилася по східному боці Великого релігійного розколу 1054 р. Цивілізаційні наслідки тієї пори справили величезний вплив на всю подальшу історію східнослов'янських країн.

Зазвичай православна Церква відзначає день хрещення України-Русі 28 липня – в день пам'яті князя Володимира, який визнаний нею святим рівноапостольним та отримав прізвисько Хреститель. Проте ця дата є досить умовною і відноситься лише до хрещення киян. Хрещення Русі загалом затяглося на кілька століть. Пригадайте, як в 1024 році Ярослав Мудрий придушив повстання волхвів у Володимиро-Суздальській землі (аналогічне повстання повторилося в 1071 році), тоді ж у Новгороді волхви протистояли князю Глібу. Ростов був хрещений лише в кінці XI ст., а в Муромі опір язичників новій вірі тривав аж до XII століття. Зі східнослов'янських племен довше за всіх залишалося в язичництві плем'я в'ятичів. Їх просвітителем в XII столітті був Києво-Печерський чернець, преподобний Кукша, який прийняв від них мученицьку смерть. Тож хрестителем Московсько-російських предків був зовсім не князь Володимир, а хрещення Московської Русі відбулося майже на три століття пізніше, ніж Русі-України.

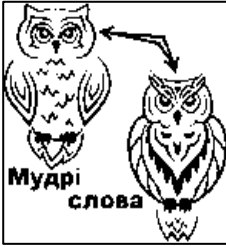
Найважче християнство приживалося саме в угро-фінських племенах - на нинішній «базовій» для російської держави території. Не забуваймо і про те, що існувала ще «сибірська місія» аж у XVIII ст. Вона, до речі, була побудована винятково на єпископах-українцях, яких спочатку Петро I, потім Єлизавета, потім Катерина II брали з Києво-Могилянської академії для того, щоби просвітити народи Сибіру, які були приєднані тоді до Російської імперії. Загалом християнізація Росії тривала аж до XIX ст. (майже на тисячоліття). Звісно, Москва має підстави святкувати Володимирове хрещення Русі, бо Московська Церква історично була гілкою Київської Церкви - як материнської.

Сьогодні (2018 р) її величність «Історія» вже вкотре поставила нашу країну перед вибором, тож вибір за вами...

Сьома глава

*Охрещення
українського
народу*

НЕРЕЛІГІЙНА ПРАВДА ДІДА ОПАНАСА

Є таке визначення «осьовий час Світової Історії» у відповідності до етично орієнтованих релігій в історії людства. До осьового часу панували різні магічні релігії і Бога шукали поза межами суспільства; після ОЧСІ прийшли релігії, які визнали людину особистістю, а Бога - Вищою Духовною істотою...

«Пізнання породжує скорботу», – сказано у Святому Письмі. І ця біблійна істина якнайкраще передає сумну сутність деяких наукових відкриттів останніх десятиліть. Навіть є думки: Життя на Землі та людська цивілізація стали можливими та досі існують лише завдяки дивовижному збігові щасливих випадковостей. Розум чи віра, чому і кому довіряти більше?

Кожне наше життєве рішення продиктовано тим, що ми вважаємо правильним у даний момент. Наші погляди і життєвий вибір завжди є комбінацією розуму (тобто знань) і віри. В деяких ситуаціях ми більше довіряємо чомусь (або комусь), ігноруючи доводи нашого розуму (ми повірили...). Десь приймаємо рішення в сторону логіки і здорового глузду, хоча всередині так хочеться ризикнути і ще раз «піти за вірою».

Теж саме відбувається в пізнанні історії хрещення Київської Русі, яка багата на численні гіпотези, маніпуляції і навіть підміну фактів. Та очевидним є одне, після охрещення киян – християнство перетворило Київ на оплот православ'я в Східній Європі, а згодом Київська Церква стала Матір'ю для пізніше створених митрополій. Сучасні українці як спадкоємці Великої історії України просто зобов'язані знати своє минуле. Чи правильно вважати, що таку велику наддержаву, як Київська Русь, охрестили за рік-два. Чи все-таки це була довготривала робота і до офіційної дати хрещення українського народу, частина Русичів вже неодноразово приймала християнство? Давайте знову, разом поринемо в лабіринти власної історії.

Ми з'ясували, в сучасні західноукраїнські землі християнство прийшло раніше, ніж до Києва. Насамперед це сталося завдяки впливам Заходу, а саме Великої Моравії та Чехії, чий кордон, згідно із історичними джерелами, простягалися до річок Бугу і Стиру. (Примітка: річка Стир в Україні протікала в межах Львівської, Волинської та Рівненської областей та в

Білорусі. Права притока Прип'яті (басейн Дніпра). Далі поряд протікали: Дніпро, Сіверський Донець, Дністер, Інгул із своїми притоками. А це вже територія нашого «Дикого степу» і сьогодишнього Кіровоградського краю.

Виходить, що по окремим записам літописів, наші предки із Дикого поля (степу) вже в ті часи пізнавали перші витoki християнства. Значить християнство з'явилося серед східних слов'ян ще задовго до Хрещення Русі в 988 році. У цьому контексті показово, що найраніше відомості про навернення представників слов'ян до християнства (кінець 6 початку 7 ст.) стосуються завербованих воїнів, які перебували на службі у візантійському війську. В більшому розумінню, першими були охрещені народи Балканського півострова: слов'янські болгари від 864 р., сербів і хорватів від 630-х р. і до IX ст. (при безперервному суперництві між церквами Рима і Константинополя).

Чим глибше поринаємо в історію, тим більше сюрпризів. Ще ранішніми землями сучасної України, які приймали християнство, були землі Північного Причорномор'я, відлік від апостольських часів. З тих міст, близьких до Чорного моря, на початку нашої ери апостол Андрій Первозваний починає поширювати християнство на теренах Східної Європи. Згідно з писанням Євсевія Кесарійського, яке ґрунтувалося на працях Оригена (3 ст.), апостол Андрій одержав (як місійну територію) - Скіфію. Він мав з Синопу вирушити на Закавказзя, Чорне море та в Скіфію (А. Карташев).

За українськими легендами, уперше благу вість на береги Дніпра приніс апостол Андрій Первозваний (один із Христових апостолів), якому випав жереб проповідувати в Скіфській землі. У літописах повідомляється, що він приплив до Київських круч і мовив до учнів: *«На сих горах возсіяє благодать Божа»*. Потім апостол зійшов на гори, благословив їх і поставив там хреста. А стародавній літопис «Повість минулих літ» розповідає про подорож Андрія по українських землях так: - *Дніпро владає у Понтійське море; море це звать Руським*. (Коли Андрій навчав у Синопі і прийшов до Корсуня, він довідався, що від Корсуня недалеко є гирло Дніпрове. І прибув він до гирла Дніпрового, а звідти вирушив угору по Дніпру). Зупинився Андрій *«під горами на березі»*, а ранком, вставши, промовив він до учнів, що були з ним: *«Бачите ви гори ці? На горах цих засяє благодать Бо-*

жа, буде місто велике і багато церков здвигне тут Бог». І піднявся він на гори ці, благословив їх, помолився Богу і зійшов з гори цієї, де пізніше виріс град Київ...

Під назвою «Діяння Андрія» збереглися грецькою та латинською мовами апокрифічна історія апостолів, відома ще Євсевію. Автором історії був гностик Харін. Крім того збереглися уривки грецькою мовою «Діяння Андрія і Матвія між людожерами», «Діяння Петра і Андрія» і «Мартиролог» та інші. У Синопі, ще у IX ст., як свідчать письмові джерела, показували кафедру апостола Андрія із чорного каміння. А у Києві в Успенському соборі Києво-Печерської лаври віками зберігався пояс Андрія. Його довжина була одиницею вимірювання для зодчих майже до XVII ст. А у Криму поблизу Фіолента (Севастополь), на місці, де Андрій влаштував печерну церкву, пізніше виник Балаклавський монастир.

Послухаємо інші розповіді. У Російському Пантелеймоновому монастирі на Афоні (Греція) зберігається священна реліквія - стопа Святого апостола Андрія. Самі ж мощі були перенесені в Константинополь, у храм Святих апостолів. 1208 р. хрестоносці забрали їх до Італії, в місто Амальфі, де вони й почивають нині. Голова апостола Андрія знаходиться у Римі, кисть правої руки - в Успенському соборі Москви, а частинки мощів зберігаються у Шотландії та Андріївському скиті на горі Афон.

Додаток. *Легенда, яку записали в селах Єлисаветградської губернії: - Святий апостол Андрій Первозваний та його учні, пройшовши спекотними шляхами Дикого поля, наближалися до Холодного Яру. Вийшли вони на найвище місце, з якого вже Дніпро-Борисфен виднівся, та й зупинилися відпочити і помилуватись красвидом цього місця райського. А літо на той час спекотне було, аж річки пересохли, Андрій Первозваний баклажки для води не мав. Коли хотілося їм води, то вдарить Андрій своїм посохом об землю, з того місця і потече джерело з холодною та смачною водою. До того ж вода у такому джерелі була ще й цілющою, бо Бог давав їй силу. Ось і цього разу вдарив Андрій посохом і потекла з-під кручі жива вода. Напилися люди, а згодом почали селитись поряд з джерелом і примічати, що вода має цілющу силу. І таких ми маємо 7 цілющих джерел:*

1). Почнемо із джерела Святого Даниїла, що розташоване у Кіровограді-Кропивницькому по вулиці Криничуватій.

2). Далі «Іванкова криниця» - як гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення, площею понад 2,5 гектари з природнім мінеральним джерелом у великій плескатій балці поблизу села Котовка Гайворонського району (Кіровоград).

3). Лікувальне джерело б'є в Ульяновському районі. Йому завдячує своєю назвою і село – Кам'яна криниця (Кіровоград).

4). Цікаву історію має «Козацька криниця». Від подорожі Андрія Первозваного минуло багато років, люди з часом забули дорогу до лікувального джерела. Пройшли віка, настали часи козачини за Івана Сірка, якось він повертався із Торговиці над Синюхою, і несподівано верстах у трьох від сучасного села Трояни зіткнувся із татарським загоном. Отаман повів атаку на лави чужинців, татари почали тікати, але й козаки у бою втратили чимало полонених. (Те місце відтоді називають Татарська Балка). Вирішили козаки перепочити та рани підлікувати. Кінь отамана Сірка почав бити землю копитом, і так завзято, що скоро із землі вдарив фонтан джерельної води. І пригадали старі люди про забуте «Андрієве джерело», облагородили його та збудували криницю з назвою козацька.

5). Із маленького джерела – утворилося велике озеро «Велика і Мала Скелі», розташоване за 15 кілометрів на Північний Захід від м. Олександрії, між селами Оліївка та Мала Протопопівка, що на Кіровоградщині. Лікує хвороби опорно-рухової системи, остеохондроз, ревматизм, відкладення солей та захворювання шкіри.

6). Неподалік села Синьки в Ульяновському районі є «Кнюхова (або Вікторова) криниця». У цій місцевості жив чоловік Віктор, а прізвисько Кнюх. Через дорогу від обійстя чоловіку поталанило знайти давно забуте джерело, яке за легендою утворилося від удару посоха Андрія Первозваного. Чоловік доклав зусиль і зробив криницю та надав їй своє ім'я.

7). На кордоні Кіровоградської та Дніпропетровської обл., у селі Іскрівка є старовинне джерело, яке люди пов'язують із Андрієм Первозваним. Біля нього у 1905 році на гроші царя Миколи II, збудували церкву в якій почали зберігати мощі Святого Миколая Іскрівського. Відтоді пішла назва цілющого джерела «Криниця св. Миколи Іскрівського».

8). Ми знаємо ще одне (додаткове) джерело лікувальної води, (якщо правильно – 7 різних струмочків, де кожний має свою назву: Здоров'я, Щастя, Кохання, Краса, Успіх, Розум та Надія). Це «Діамантові джерела» - Світловодськ, с. Павлівка, Кіровоградська обл. Сотні віків люди знають про ці джерела і пов'язують їх із Андрієм Первозваним. За часів козачини, перші козаки облаштували біля них сигнальні вогнища, а водою лікували свої рани. В сучасний час джерело носить ім'я «Михайлівське» на честь жителя який його облаштував.

Далі ми знаходимо інформацію про учня апостола Петра - римського Папу - Климента I (88-97 р. н.е). Як опозиціонера до офіційної римської релігії, його було заслано наприкінці I ст. н. е. до каменоломень Херсонесу Таврійського, де прийняв мученицьку смерть за пропаганду християнського віровчення. Повертаючись у 867 до Моравії, слов'янські першовчителі беруть з собою частину мощів св. Климента, щоб представити їх Риму і Константинополю. Інші мощі Климента зберігалися у Десятинній церкві у Києві, а голова - в Києво-Печерській Лаврі.

А 325 року є інформація, в першому Нікейському соборі взяли участь два християнські єпископи з теренів сьогоденної Південної України – Кадм Боспорський і Теофіл Готський (зверніть увагу на вказаний 325 рік). Ці факти є дуже важливими для нашої історичної пам'яті, з огляду на останні події російської агресії в Україні та боротьбу за незалежність (автокефалію) українського православ'я.

Дехто з інших істориків припускає, що першим із наших князів Русів нову (християнську) віру прийняв не хто інший, як сам князь Кий. Підстави для цього дають літописи, в яких розповідається, що засновник Києва ходив до Царгорода і прийняв від Візантійського імператора «велику честь». На той час Візантійські імператори часто укладали союзи зі слов'янськими князями і проводили політику їх навернення до своєї віри.

Наступним хрестився руський князь Бравлин, десь біля 800 року. В «Житті Стефана Сурозького» барвисто розповідається, що «з півночі прийшла рать велика руська» на чолі з князем Бравлином і захопила місто Сурож. Але з церквою Святої Софії трапилося диво: князя несподівано спаралізувало. І тільки після того, як архієпископ Філарет охрестив Бравлина, а Ру-

си повернули пограбовані коштовності, настало його зцілення.

На час офіційного хрещення Київської Русі 988 р. християнська Церква не була поділеною за конфесійною ознакою. Проте інституційно вже складалася з кількох незалежних і рівних поміж собою патріархатів: Римського, Константинопольського, Єрусалимського, Олександрійського та Антіохійського. Як відомо, дар Христової віри Київ отримав від Константинопольського патріархату, який відтоді став для Київської митрополії Церквою-Матір'ю. Тим новим земним Єрусалимом, від якого Русичі черпали Божі благодаті й культурні взірці для наслідування. Недаремно історична традиція називає Київ «Другим Єрусалимом» і «Матір'ю городів руських». Адже саме з Києва нова слов'янсько-візантійська цивілізаційна модель поширювалася у найвіддаленіші окраїни Русі, зокрема на землі, де пізніше утворилося Московське князівство. Глава Руської Церкви в ті часи носив титул «Митрополит Київський і всієї Руси», якому підпорядковувались всі миряни і духовенство в численних князівствах – від Володимира, Галича і Перемишля, що на південному сході, - до Володимира-на-Клязьмі, Новгороду і Ростова, що на північному сході.

Примітка. *Водночас треба пам'ятати, що на київську християнсько-релігійну спадщину, в ширшому розумінні, мають право однаково претендувати й білоруська, російська, українська, литовська, польська і румунська культури. Історія Московської митрополії – це численні приклади самовільного відокремлення від Церкви - Матері – Києва. Сучасною політичною мовою - це «релігійний сепаратизм», який чітко простежується з 1448 р. Тому Константинопольський патріархат тривалий час (біля 150 років) не визнавав Московську митрополію. І лише 1593 визнали патріарший статус Москви, а за «щедру винагороду» з Москви 1686 р., Константинопольський патріарх Діонісій дозволив підпорядкувати Київську митрополію(?) - Московському патріархові. Але офіційного визнання з Константинополя так і не було, трактували його як тимчасове «переуступлення» до «кращих часів». До «кращих часів» мабуть константинопольці мали на увазі майбутні 2018-2019 роки.*

Сьогодні Україна, яка відновила свою незалежність, стоїть на порозі геополітичної події – надання автокефалії Українській Православній Церкві. Сам Вселенський патріарх Варфоломій не приховує особистого бажання відновити давнє канонічне сопричастя з Києвом. Для України ця довгоочікувана подія є насамперед відновленням історичної справедливості та свідченням тягlosti культурних і релігійних традицій Володимирівського хрещення Русі (для початку нехай хоч від 988 р.).

За церковним календарем, 14 серпня, крім відомого свята Макавеїв та першого Спаса, в Україні відзначається День хрещення Русі. Першим святителем традиційно вважається князь Володимир (про якого ви вже дуже багато знаєте), він названий Православною церквою Рівноапостольним і Святим, який у 988 р. успішно запровадив християнство як державну релігію. Але до цієї важливої в нашій історії були й інші драматичні події. Із наданої інформації (яку ще треба досліджувати), з'ясувалося, що Київську Русь охрещували п'ять разів і князю Володимиру Русь (як держава) дісталася з певними ознаками християнства.

З давніх-давен повелось, що кожен монарх, фараон, цар, імператор, король, султан і т. п. вважалися особливими особами у державі і користувалися необмеженою владою. *Моно* – означає один. А якщо «один», то й незвичайний. А якщо «особливий», то й божественний, недоторканий. Християнська церква, наприклад, канонізувала московського царя, визнаючи його як помазаника Божого. «Вся влада від Бога», для влади і священників – стає істиною, хто не згоден – починають переслідувати та кидати до в'язниці...

Перша єпископська кафедра у Кропивницькому була заснована 1880 року, як Єлизаветградський вікаріат Російської православної церкви, який очолював єпископ Неофіт (Неводчиков). Вікаріат проіснував до кінця 1920-х років, побувавши у складі Української автономної православної церкви (1918-1921) та Українського екзархату (з 1921). У 1921 році указом патріарха Тихона (Беллавіна) автономна Українська православна церква була реорганізована в екзархат. Більш детально про події того часу ми розповімо трохи пізніше у розділі «Про релігію Кіровоградщини»...

Згодом християни з'явилися і в самому Києві. На початок IX століття припадають перші звістки про найдавнішу Варязьку печеру (серед Далеких печер). Там молилися ті з варягів, які за час служби в Константинополі хрестилися, а потім повертаючись додому через Київ, пристали до княжої дружини, зваблені християнською вірою). Нову віру також розповсюджували й грецькі купці; ймовірно, що саме на їхні кошти було споруджено найдавнішу церкву Святого Іллі на торговому Подолі.

Якщо мову вести про перше хрещення Київської Русі як держави, то воно відбулося в другій половині IX ст., ще під час княжіння братів Аскольда і Діра (862-882 р). Це взагалі був період інтенсивної місіонерської діяльності Церкви серед слов'янських народів, ініційованої Константинопольським патріархом Фотієм і Римським папою Миколою I. Далі пишуть: «Не дивлячись на те, що Київську Русь охрестили, прості люди продовжували шанувати «Руські поганські традиції», поступово пристосовуючи їх до нових християнських. Таким чином виникло «Російське православ'я»— химерне поєднання слов'янського язичництва і християнства». Сійте, не путайте «біле з чорним», зазначте час існування Київської Русі і Московсько-російської держави, а вже потім пишть про «Російське православ'я» та русофобію Леніна.

Вставка. Русофобія В.Леніна мало вивчена, але є документи, як він ненавидів християнство, диво в тому, що вождь ненавидів і громив тільки Російську православну церкву. Так, в день Миколи Чудотворця, коли народ не повинен працювати, Ленін видав наказ від 25 грудня 1919 року «Миритися з «Миколою» нерозумно, треба поставити на ноги все ЧЕКа, щоб розстрілювати не з'явившихся людей на роботу через «Миколу». (Довідка: у день Миколая Чудотворця 19 грудня 1919 був об'явлений «комуністичний суботник» по навантаженні дров у вагони). У той же час Ленін дуже полярно ставився до інших релігій: католицтва, буддизму, іудаїзму, мусульманства і навіть до сектантів. На початку 1918 року він мав намір заборонити православ'я в Росії, замінивши його католицтвом). Є цікавий документ, гриф: «Совершенно секретно» від 19 березня 1922 року на рос. мові:

«СТРОГО СЕКРЕТНО. Просьба ни в каком случае копий не снимать, а каждому члену Политбюро (тов. Калинин у тоже) делать свои заметки на самом документе. Ленин.

(...) Нам во что бы то ни стало необходимо провести изъятие церковных ценностей самым решительным и самым быстрым образом, чем мы можем обеспечить себе фонд в несколько сотен миллионов золотых рублей (надо вспомнить гигантские богатства некоторых монастырей и лавр)... Взять в свои руки этот фонд в несколько сотен миллионов золотых рублей (а может быть, и в несколько миллиардов) мы должны во что бы то ни стало. А сделать это с успехом можно только теперь. Все соображения указывают на то, что позже сделать нам этого не удастся, ибо никакой иной момент, кроме отчаянного голода, не даст нам такого настроения широких крестьянских масс, который бы либо обеспечивал нам сочувствие этой массы, либо, по крайней мере, обеспечил бы нам нейтрализирование этих масс (...).

19 марта 1922 г.» Дію цього документа ми покажемо на прикладі вилучення цінностей із Єлисаветградських храмів.

Продовжуючи нашу розповідь, підкреслюємо, для населення Київської Русі християнство на початку IX ст. не було новиною. Вже тоді Русь була значною мірою християнізована, серед місцевого люду було повно християн, хоч кількісно вони, ще становили меншість. У написаному на початку XVII ст. (Густинському літописі) в монастирі на Чернігівщині вперше зустрічаємо такий запис в польських літописах: Русь хрестилася п'ять разів. Мабуть це вже занадто – п'ять разів! Українська літописна традиція починає знайомити нас із християнством ще починаючи від апостола Андрія Первозваного. А що то за таємничі польські літописи, які розповідають про 5-ть хрещень Русі?

Густинський літопис - український літопис початку XVII ст. Охоплює період 1600-1640 р. Це оригінальна історична праця про внутрішнє становище України, її зв'язки з Московією, про політику Великого князівства Литовського, Речі Посполитої й Османської імперії, про грабіжницькі напади турків і татар на Україну тощо. В літописі містяться згадки про події з української історії, відомості про які відсутні в інших джерелах. Оригінал Густинського літопису не зберігся, авторство не встановлено.

Перше хрещення. Літопис «Повість минулих літ» (почат. XII ст.) містить розповідь про подорож на українській землі апостола Андрія Первозванного. Сучасні вчені дійшли висновку, що в той період святий Андрій мандрував Скіфією від 10 до 20 років. Якщо це так, і ми не будемо сумніватися у свідостві від III ст., значить, апостол Андрій проповідував на берегах Чорного моря, а далі йшов Диким степом (полем) по майбутній українській землі. Тепер, визначимо роки. Якщо Ісус Христос народився (за Діонісієм Малім) між 748 і 749 р. римського літочислення, (але у підрахунках Діонісія була зроблена помилка, сьогодні світ «спізнюється» на 4 роки). В світовій історії, достовірна дата народження та смерті Христа невідома. За церковною традицією, Ісус народився 25 грудня 1 р. до н. е., за 6 днів до початку нової ери. Тож ми зафіксуємо цю дату і підємо далі.

Дивно, що 4-ри Євангелія не подають дату смерті Ісуса, (але ми знаємо, що він прожив 33 роки). Тоді найвірогіднішим днем смерті Христа треба вважати 781-783 рік від заснування Риму за Діонісієм), або 33 р. н. е. (за нашим літочисленням). До моменту смерті Христа, Андрій Первозваний був його учнем, значить в першій половині II ст. (35-45 р. н. е.) він (св. Андрій) відвідував українські землі із місіонерською місією. Цей факт, засвідчують давні апокрифічні грецькі та сирійські передання I–III ст. про подорож св. Андрія Первозванного по узбережжю Понтійського (Чорного) моря до скитських народів. Вперше ці казання було зібрано до купи і видано на початку XIX ст. Фабріціусом, а дещо пізніше Тишендорфом та Липсиусом. Згодом їх було перекладено на слов'янську мову і детально вивчено.

З'ясовано, що редакції грецьких «Діянь апостолів Андрія і Петра...» належать кін. I-го – поч. II-го ст.. Сирійська «Історія мучеників-апостолів Матфія і Андрія» датується близ. III ст., а інші апокрифічні казання відносяться до IV–V ст. Іншу групу джерел з цього питання складають церковно-канонічні літописи кін. II – поч. III ст. (та пізніших століть) таких богословів, як св. Іполіта Портуенського (бл. 222 р.); Оригена (200–258 р.); Євсевія, Руфіна та Євхерія Ліонського (+449 р.). Є списки про місіонерські мандрівки апостола Андрія, укладених Іполитом Римським (III в.); св. Дорофеєм Тирським (307 – 322 р.); Софронієм (+ 390 р.); другом бл. Єроніма (+475 р.); Єпифанієм Кипрським (+403 р.); Ісидором Іспалійським (570–636 р.) та інш.

Друге хрещення – розповідь за першомученика князя Аскольда, який правив за сто років до Володимирового хрещення Русі (ми вже знаємо). Одначе великого успіху в хрещенні Русі - Аскольдові досягти не вдалось. 882 р. антихристиянська опозиція запросила новгородського князя Олега, і з його допомогою вчинила кривавий державний переворот: князі Аскольд та Дір були вбиті, а всі плоди по хрещенні Русі – знищені. Могутня ж Київська Русь на ціле століття «притаїлася» у виборі релігії та віри.

Третє хрещення - в часи місії слов'янських святителів Кирила і Мефодія, яка відбувалася майже одночасно з Аскольдовим хрещенням Русі (ми вже знаємо).

Четверте хрещення відбулося за Рівноапостольної княгині Ольги, бабці князя Володимира (ми вже знаємо). Княгиня Ольга намагалась хрестити своїх підданих, одначе зазнавала невдач. Невдалою була спроба звернутися по допомогу до візантійського імператора Костянтина VII, заради чого вона навіть їздила в Царгород. Ольга просила допомоги в германського імператора Оттона I, але знову невдача. Згодом у Києві відбувся політичний переворот: Ольгу було позбавлено влади, і княжий стіл нарешті посів князь Святослав, (вихований воєводою Асмусом). Про християнство Святослав і чути не хотів: *«Адже дружина моя з цього охрещення сміятися почне»*.

І тільки **п'яте хрещення** стало хрещення Русі князем Володимиром, яке нині вважають офіційним прийняттям Руссю християнства. На цей раз хрещення вдалося закріпити в статусі офіційної державної релігії. Але точний *«рік охрещення Русі»* невідомий, - чи 988-й, чи 989-й, чи 990-й?

Як багато християн було у Київській Русі на момент Володимирового хрещення? З тих джерел, які маємо, важко оцінити, навіть загальну кількість населення тодішньої К. Русі науковці оцінюють цифрами, що відрізняються в рази, - від 3 до 12 млн. осіб. Ймовірно, християнами на той час було до 30%. Причому, то були впливові люди: оточення князя, частина дружини-воїнів тощо. Простий люд ще довго не бажав міняти звичного укладу життя, про що писали на дерев'яних дощечках «Велесової книги», знайдені у 1919 році на Харківщині художником Федором Ізенбеком, але їх сфальшували у XIX ст. Ось приблизно так виклав «Нерелігійну правду» про хрещення наш дід Опанас.

ЧИ МОГЛА РУСЬ СТАТИ МУСУЛЬМАНСЬКОЮ?

Теперішня історія незрівнянно багатша та цікавіша, ніж та стара офіційна доктрина. Наприкінці IV–V ст. Європа пережила гунську навалу: древні міста Північного Причорномор'я були зруйновані, кочові орди кинулися в Центральну Європу. Але Гунська держава розпалася до VI ст., і на зміну гунам з Центральної Азії прийшла нова хвиля завойовників - тюрки, що створили свою «імперію» - Тюркський каганат. Згодом у VII ст. зміцніли хазари і взяли зверхність над «гунськими народами і землями» створили Хазарський каганат, якому підкорилося багато народів і земель. Проти хазар виступили араби, що почали під зеленим прапором пророка Мохаммеда «священну війну» за навернення в правдиву віру «невірних». Спочатку війна між арабами і хазарами точилася із перемінним успіхом. У 730-і роки Хаз.каган змушений був відступити в степи і, за повідомленням арабських авторів, навіть прийняти іслам. Незрозуміло, як довго і чи всерйоз сповідав каган нав'язаний йому арабами іслам. Історія зберегла дивовижні письмові свідчення про релігію Хазарії, що донесло до нас так зване хазарсько-єврейське листування 60-х років X століття. Ініціатором цього листування став канцлер могутнього халіфа Кордови, єврей Хасдай Ібн Шапрут...

Виникає питання: - Чи могла Київська Русь стати мусульманською державою? Давайте «зазирнемо» в той період, подивимось на протистояння хазар і Русичів. У 30-х роках X ст. під керівництвом князя Хельгу йде військове протистояння Хазарського каганату і Київської Русі; теж саме повторюється в 941 році за князя Ігоря; і нарешті в 965 році (за князя Святослава), ця війна привела до знищення хазарської державності. Після перемоги князя Святослава, хазари підпали під зверхність Хорезму і стали мусульманами. Визволені християнські області відійшли до Візантії, ісламські - до Хорезма, слов'янські - до Київської Русі, а вцілілі кочівники-хазари повернулися до свого степу. Остання літописна згадка про хазар датується 1079 р. Зникнення хазар в кінці XI ст. викликало чимало квазі-історичних концепцій про їх спадкоємців: караїмів Криму, євреїв ашкеназів, інших іудеїв та ісламістів, язичницьке «поганство» тощо.

Примітка. Природно, Хазарський каган не хотів приймати іслам: адже це робило його васалом ворога - арабського халіфа. Але і християнство не влаштовувало правителя Хазарії: адже він уже захопив християнські землі народів майбутньої Київської Русі. Християни і мусульмани вільно спілкуватися з іудеями - адже вони не були язичниками, а ще іудаїзм не вимагав насадження своєї віри серед інших народів. Тому в Русі, пліч-о-пліч співіснували різні релігійні громади: іудеї – це каган, полководець, бек і хазари, що жили в будівлях з цегли. Поряд християни і мусульмани з яких складалася гвардія кагана, а далі язичники (слов'яни і Русь). Кожна громада мала своїх суддів і зберігала автономію. Це мирне співіснування різних релігійних громад було характерним для Київської Русі того періоду. Поступово слов'яни міцніли і згодом суперником Хазарії в Східній Європі стала Київська Русь. Спочатку київські князі називали себе «руськими каганамі», (так продовжувалось до XII ст., коли вже ніякого Хазарського каганату давно не існувало). Далі новоспечені давньоруські князі Київської Русі почали будували свою країну по образу й за прикладом Хазарського каганату. А у IX-X ст. вся політика і економіка (торгівля) Східної Європи зосереджувалася в трикутнику Візантія - Хазарський каганат – Київська Русь. Рівновага між цими державами була порушена з ослабленням Хазарського каганату і зростанням Київської Русі та їхніми міжусобицями.

Питанню «вибору християнської віри» князя Володимира Святославовича присвячена велика кількість літератури. Однак у них переважно акцентується увага на такий момент, як хрещення Київської Русі. Щодо інших можливостей «вибору віри» (язичницької, мусульманської, іудейської, західно (чи східно) християнської), то про них автори згадують рідко, бо чомусь їхні думки «не допускали» такої можливості. Треті казали: «інша віра безперспективна і немає сенсу її розглядати». Ви звернули увагу, що у виборі релігії, князь Володимир довго вагався і що прийняття християнства на Русі передувало його серйозне зацікавлення ісламом. І лише складність стосунків із

Волжською Булгарією відвернула Києво-руську еліту від тогочасного ісламу: *«Прийшли послы їхні у Хорезм, розповіли про мету посольства, зрадів Хорезм-шах, що вони захотіли стати мусульманами»*. (Ал-Марвазі про Русів). Зараз про початок хрещення Русі, можна почути прямо протилежні думки. **Одні** стверджують, що русичі з радістю прийняли хрещення, **другі** говорять, що процес християнізації проходив досить складно і люди чинили опір прийняттю нової віри. **Треті** взагалі вважають, що більше 50% русичів ще до 988 року були християнами, і хрещення Володимиром було лише формальністю. Кожна із цих версій мають право на життя, як воно було *«на самому ділі»* - ви вже знаєте.

Уже той факт, що в «Повісті минулих літ» приділено багато уваги питанням «вибору віри», критиці неправославних вірувань, сам по собі є промовистим. Але ми знаємо, що розповіді про «вибір віри», наведені в «Повісті...», є легендами. Однак за будь-якою легендою стоїть реальність. І якби не було реальних можливостей *«вибору віри»*, то такі легенди не виникали б, і їм би стільки уваги не приділяли християни-літописці. Останні хотіли утвердити думку, ніби вибір християнства Візантійського обряду для Київської Русі був правильний та єдино можливий.

Окрім згадки про «Повість минулих літ», укладеної в XII ст., (оригінал літопису не зберігся, до нашого часу він дійшов у переписаних списках XV- XVI ст.), до наших часів дійшов цікавий варіант іншого літопису, (поширений в колах середньовічних юдейських інтелектуалів). Мова йде про «Книгу хозара», написану Єгудою Галеві (бл. 1075–1141). Щоправда, фігурує в ній хозарський цар де приймає юдаїзм, (після полеміки із християнами та мусульманами). Вірогідно, Києво-руська «легенда» про християнство могла сформуватися саме під юдейським впливом (можливо, була запозиченою у хозар). Окрім того, історія про *«вибір віри»* має ще один міфологічний елемент: юдеї говорять князю Володимирі, що їхня земля *«була оддана християнам»*, у той час (період другої половини X ст. Єрусалим знаходився під владою Арабського Халіфату та потрапив до рук християн лише в 1099 році), після Першого хрестового походу (1096-1099 р).

Ця теза християн-літописців (правда, вже в модифікованій формі) продовжує домінувати серед науковців, які дослід-

жують давньоруську історію. Зумовлено це, **по-перше**, тим, що вони, здебільшого, формувалися в лоні християнської (часто – православної) культури, **по-друге**, те, що використовували християнські джерела, ступінь довіри до яких був вищий, ніж до інших. Не будемо зараз обговорювати можливості язичницького, іудейського чи західно-християнського вибору. Зупинимось лише на можливості вибору мусульманського. Тим більше, що збереглися джерела, які дають змогу більш глибоко висвітлити це питання.

Мусульманський світ у X ст., коли Київська Русь «шукала» для себе віру, продовжував переживати час піднесення. І хоча Арабський халіфат, ця могутня мусульманська імперія з центром у Багдаді, знаходилася в стані політичного роздроблення, все ж зберігалася духовна єдність мусульманського світу, що простягнувся від Атлантики - до Індії. Міста мусульманських держав залишалися осередками розвинутого ремесла й торгівлі. На високому рівні в тодішніх мусульман знаходилися культура й наука.

Київська Русь мала різнопланові контакти з мусульманськими країнами Кавказу, Закавказзя й Середньої Азії. Руські купці вели торгівлю з цими країнами, а також з іншими мусульманськими державами. Уже в IX ст. вони з'являлися в Багдаді. Арабські географи IX-X ст. описували торгові шляхи, що йшли з ісламського світу через володіння хозар або Чорне море - в Східну Європу. Тож, інтенсивні торгові контакти могли бути каналом для поширення ісламу в Східній Європі. Адже Руські купці, приїжджаючи в мусульманські країни, знайомилися з місцевими релігійними віруваннями, а деякі з них, можливо, навіть приймали іслам.

Однак торгівля була далеко не єдиним каналом проникнення на Русь мусульманства. Багаті мусульманські країни ставали об'єктами військових нападів Русичів. Так, мусульманські автори повідомляли про кілька військових походів, які здійснили Русичі у прикаспійській землі. Одне з таких повідомлень знаходимо в мусульманського автора кінця XI - початку XII ст. (раніше згаданого) Ал-Марвазі. Він вважав Русів войовничим народом. Мовляв, вони дивилися на меч, як на головний засіб для свого існування: *«І було їхнє виховання таким, поки вони не прийняли християнство в 300-му році. А навернувшись в*

християнство, віра притупила їхні мечі, двері для здобуття здобичі закрилися перед ними, і вони повернулися до нужди й бідності, скоротилися в них засоби для існування. Ось вони й захотіли зробитися мусульманами, щоб їм були дозволені набіги та священна війна проти невірних (повернутися до того, що робили раніше). Вони (Русичі) послали до володаря Хорезму чотирьох мужів із наближення царя. (Є в них цар і називається він Булдмир). Прийшли послы їхні у Хорезм, розповіли про мету посольства, зрадів Хорезм-шах, що вони захотіли стати мусульманами...». Далі йдеться про те, що правитель Хорезму послав до русичів наставника, який мав їх навчити законів ісламу.

Подібна згадка зустрічається також у Мухаммеда Катіба. Правда він вважав, що ця подія відбулася не в 300-му, а в 333-му році хіджри. Про цю подію також вів мову арабський історик XIII ст. Ібн Ісфендіяр, називаючи дату навернення до ісламу Русів 297 рік хіджри: «(...), і почали запроваджувати іслам»... Виходячи із цих дат, випливало, що ісламізація Русів все ж мала місце в першій половині X ст. (бо 297 рік хіджри відповідає 909/910 р. від Різдва Христового, а 300 р. - 912/913 р., а 333 р. - 944/945 рокам. Однак ім'я царя русів Булдмир, яке надав Ал-Марвазі, привело багатьох дослідників до думки, що тут йдеться про князя Володимира. Тому зустрічаємо твердження, що цей князь (Володимир) здійснив спробу запровадити іслам у Київській Русі, взявши цю віру з Хорезму.

Ми припускаємо таке дійство, і найбільш вірогідним часом прийняття ісламу частиною Русів є початок X ст. Звичайно, не варто повністю довіряти Ал-Марвазі. І все ж за напівлегендарним повідомленням історика стоїть певна реальність. «Язичницька Русь» мала можливість маневру між християнсько-візантійським та мусульманським світами. Будучи язичниками, Русичі здійснювали грабунки як Візантії, так і багатих мусульманських країн. Прийняття ж якоїсь із світових релігій, чи то християнства в його візантійському варіанті, чи то ісламу з Хорезму, зменшувало можливість такого маневру. Це, на нашу думку, було однією з причин «язичницької реакції» князя Олега, який відмовився від християнства, прийнятого київськими князями Аскольдом і Діром. Це також відіграло не останню роль у «язичницькому виборі» Святослава, який відкидав пропозиції

матері, княгині Ольги, прийняти християнство.

Зовнішня політика Київської Русі за часів князів Олега й Ігоря (та і в пізніші часи) нагадувала своєрідний «маятник», який коливався між християнським та мусульманським світами, (пригадайте раніше нами написаний розділ «Володимир: маятникове хитання»). Русичі нападають на Візантію, після цього укладають з нею мирний договір, якась частина їх приймає християнство. Тоді «маятник» йде до ісламського світу. Русичі нападають на мусульман, переважно в районі Прикаспію. Тепер уже з мусульманами укладається угода, навіть певна частина Русів стає мусульманами. З цього приводу, мусульманський автор Шукраллаг (XV ст.) писав, що Русі *«прийняли іслам»* для того, щоб *«законним шляхом»* отримувати військові трофеї, захоплені у війнах з «невірними» (не мусульманами). Тоді «маятник» знову йде в християнський бік, спостерігаємо напади на Візантію і так повторюється декілька разів.

А що то за міфічний «острів Русів»? Про «Острів Русів» згадується в зарубіжних літописах. Є підстави вважати, що крім опорних пунктів у Києві та Новгороді (на «шляху із варяг у греки») існували так зв. «опорні пункти», і один такий «опорний пункт» Русичів був у Прикаспії, десь у районі нижньої Волги. До речі, Волга відіграла помітну роль у торгівлі Русів. Арабський географ Ібн Хаукаль навіть іменував її «Руською рікою».

Для згаданого літописця Ал-Марвазі, Київська Русь - це не Подніпров'я, не гради на «шляху із варяг у греки». Це щось зовсім інше. Для нього Русь - острів у морі чи серед озера. Він писав: *«Щодо Русів, то вони живуть на острові в морі. Цей острів займає три дні дороги в той чи інший напрямок. На острові ліси й болота, і оточений він озером. Вони (Руси) багаточисельні... І вони, народ сильний та могутній, ходять у віддалені місця з метою набігів, а також плавають на кораблях у Хозарське (тобто Каспійське) море, нападають на кораблі й захоплюють товари. Їхня хоробрість та мужність добре відомі...»*.

Можна це повідомлення трактувати як вияв необізнаності й фантазії Ал-Марвазі. Однак про «острів Русів» писало чимало мусульманських географів та істориків. До того ж ці описи дуже схожі. Дослідники загалом ставилися з довірою до цих свідчень і намагалися відшукати даний острів. Шукали його пе-

реважно в районі Балтійського та Чорного морів. На нашу думку, цей острів міг знаходитися в північній акваторії Каспійського моря. Річ у тім, що в VI-X ст. рівень Каспійського моря був дуже низьким і тоді там могли з'явитися острови, яких зараз немає. На одному з таких островів могла розташовуватися опорна база Русичів.

Та й навіть зараз на Каспії є географічні об'єкти, які загалом підпадають під опис «острова Русів». Це - гирло Волги. Впадаючи в Каспійське море, ця річка завдяки своїм рукавам створює цілу систему островів. З одного боку, вони омиваються Каспієм, з іншого, оточені рукавами річки, заплавами. Звідси, можливо, твердження Ал-Марвазі, що «острів Русів» знаходився в морі, але водночас був оточений озером. Чому ми затримали вашу увагу на «острові Русів»?

«Острів Русів», що розташовувався на перехресті важливих торгових шляхів, міг би стати зародком імперської держави, котра б заступила Хозарський каганат, що почав занепадати. Походи, здійснювані русичами на Каспій, нічим не поступалися таким же їхнім походам на Чорне море. Про один із них, що відбувся десь у 912/913 р., писав арабський літописець X ст. Ал-Масуді. Відповідно його свідчень, Руси (зі згоди хозарського правителя) на 500 кораблях (очевидно, човнах типу «чайок») увійшли в Каспійське море й стали грабувати мусульманське населення Ширвану, Азербайджану, Гілян у і Табаристану. Базою для них стали острови, розташовані неподалік Баку. Правитель Ширвану - Алі, зібравши великий флот, намагався вибити Русичів із островів, але зазнав поразки. Після цього Русичі багато місяців грабували на Каспії, а потім, захопивши велику здобич, повернулися в дельту Волги. Хозарському кагану, тобто правителю Хозарської держави, вони послали частину здобичі й він поставився до них прихильно.

Однак хозарські мусульмани почали вимагати від кагана, щоб той дозволив помститися Русичам за їхні розбійні дії. Мусульмани в Хозарії були впливовою силою. Ними, зокрема, була укомплектована особиста гвардія кагана. Тому правитель каган змушений був рахуватися з їхніми вимогами. Він погодився, щоб хозарські мусульмани помстилися Русичам, однак сам повідомив останніх про напад, який готувався. Три дні йшла запекла битва, в якій Русичі зазнали нищівної поразки. Лише

п'ять тисяч із них прорвалися й пішли вгору по Волзі, але по дорозі вони були перебиті буртасами й волзькими булгарами.

Сьогодні важко сказати, наскільки описане відповідало дійсності. Та варто враховувати, що Ал-Масуді був сучасником тих подій. Ймовірно Русичі, котрі діяли на Каспії, зазнали серйозної поразки. Не виключено, тоді частина «острівних» Русів згодом прийняла іслам. Прийняття ісламу «острівними Русами», якщо таке було, виявилось тупиковим варіантом. Будучи затиснутий Хозарією, «острів Русів» так і не зміг стати великою державою. Водночас іслам відгородив «острівних» Русів від основної частини їхніх одноплеменників, які ще зберігали язичництво, а в політичному й культурному планах унеможливив маневрувати між християнським та мусульманським світами.

Наступна спроба ісламізації Русі спостерігалася за князя Володимира Святославовича й пов'язана з так зв. «*вибором віри*». Інформація про цю подію міститься в давньоруських літописах, та й ми раніше писали, як 985 року: «*Рушив князь Володимир на Болгар з Добринею, вуєм своїм, у човнах, а торків берегом [Волги] привів на конях, і так переміг болгар...*». Тоді болгар не розглядалися як об'єкт насмішки, подібно до інших підкорених народів. Навпаки, про них говориться з повагою: мовляв, це люди, які не будуть платити данини. Тому з ними укладається «вічний мир». Таке шанобливе ставлення до Волзьких болгар з боку давньоруських літописців є зрозумілим. Болгарська держава прийняла іслам, була сильною і контролювала поволзькі шляхи торгівлі.

Як свідчить Іларіон у записі «Слово про Закон» та Благодать, князь Святослав розгромив хозарів. Князь Володимир теж ходив на них, про що писав Яків-мніх у творі «Пам'ять та похвала Володимиру». Можливо, саме Володимиру належала остання крапка в справі ліквідації Хозарського каганату. Волзькі болгари, які входили до складу Хозарії, теж внесли свою лепту в розклад цієї держави. Раніше вони прийняли іслам і стали в опозицію до влади хозарських правителів, котрі дотримувалися іудаїзму. Після розпаду Хозарського каганату завершилось формування «*незалежної Булгарії на Волзі*».

Болгари, без сумніву, були зацікавлені в поширенні своєї релігії серед Русичів, бо отримали б могутнього союзника, тож вони запропонували йому прийняти мусульманство. Саме вони

започаткували процес «*вибору віри*» князем Володимиром. І саме до них спершу князь Володимир посилає «*добрих мужів*», щоб розвідати, якою є їхня віра. Такий факт «першості» є промовистим. Він свідчив: іслам був цілком реальною альтернативою Візантійському християнству на землях Київської Русі. На користь цього говорять й інші моменти літописної легенди про «*вибір віри*», (про які ми писали раніше).

Але Володимир, прийнявши Візантійське християнство, обрав «*найбільш оптимальний варіант*». Утім, переваги цього варіанту нащадки майбутніх Русичів з часом розгубили. Чи є в цьому вина Володимира? – Ні. Навіть сучасна українська еліта й досі перебуває в ситуації князя Володимира «*маятникове хитання*». Тільки сьогодні пошуки віри – особиста справа кожної людини, а не держави в цілому. Держава ж вибирає політичний вектор і проводить своє «*маятникове хитання*», і чи вистачить у очільників сучасної Русі-України мудрості віднайти свій «*оптимальний варіант*» – покаже лише час.

Факти. *Опоненти охрещення Київської Русі зазначають: -У процесі «хрещення Русі» за 12 років насильницької християнізації було знищено, за рідкісним винятком, практично все доросле населення Київської Русі. Тому що на-в'язати таке «християнське вчення» можна було тільки нерозумним дітям, які в силу своєї молодості, ще не могли розуміти, що подібна релігійна ідеологія наvertsала їх на рабів (в фізичному, і духовному сенсі цього слова). Всіх, хто тоді відмовлявся приймати нову «віру» - вбивали. Це підтверджують літописні факти інших держав. Якщо до «хрещення» на території Київської Русі було 300 міст і там проживало біля 12 млн жителів, то після «хрещення» залишилося тільки 30 міст і 3 млн душ. 270 міст були зруйновані, а 9 млн людей було вбито! Православна церква не стала гарантом захисту різних соціальних верств, і вагомою противагою самодержавній владі. Тому великої підтримки в народі не мала, а криза політична завжди зумовлювала - кризу духовну. Згодом візантійська модель християнства стала підґрунтям негативних зрушень в К. Русі...*

Масові антихристиянські та антикняжі народні рухи,

що почалися близько 988 року, продовжилися і після смерті князя Володимира Святославича. З літописів видно, що навіть через багато років після хрещення в різних частинах (землях) Київської Русі час від часу відбувалися повстання людей, які не бажали відмовлятися від віри предків. Ініціаторами виступали непокірні волхви. Такі бунти жорстоко придушувалися. Як приклад, у 1024 році повстали волхви в Суздалі. Відразу ж туди відправився князь Ярослав з дружиною і, «захопивши волхвів, одних вигнав, а інших страчував».

В літописах «випав» 1025 рік – «як час початку антихристиянського заколоту» в Польщі, в літописі так записано: «У той же час помер Болеслав Великий, в Польщі відбувся заколот великий, повсталі люди перебили єпископів і попів і бояр своїх ... Можливо, що на 1025 р., припав розпал антихристиянського повстання і в східнослов'янських землях. Не випадково ж Ярослав і його брат Мстислав Володимирович, ще в 1024 р., які воювали між собою, уклали мир. А від 1026 р. повідомляється про закінчення міжусобної війни і заколоту «по всей стране». А в 1031 році, Ярослав і Мстислав разом вирушили походом на захід: «В год 6539. Ярослав и Мстислав собрав вои много и идоста на ляхи и заняв грады червеньские опять и повоеваста лядскую землю и многие ляхи приведоста и посадиша Ярослав их по Руси».

У 1071 році прийшов до Києва волхв і став проповідувати. Але «в одну з ночей пропав безвісти». Знову в 1071 році з'явився ще один з волхвів в Новгороді, стверджуючи, що здатний передбачати майбутнє. У місті спалахнув новий заколот. Новгородці підтримали волхва і навіть поривалися вбити місцевого єпископа. І зробили б це, якщо б за того і не заступився князь Гліб з дружиною. Розуміючи, що ситуація виходить з-під контролю, князь зважився на відчайдушний крок. З'явившись до волхва на переговори, Гліб раптово вийняв з-під плаща сокиру і зарубав віщуна. У 1091 році «волхв об'явився у Ростові і незабаром загинув». Інший приклад, у 1227 році четверо волхвів прийшли до Новгорода. Але городяни схопили їх, склали вогнище і заживо спалили. Це перша згадка в літописі, коли не князь, а сам народ розправився з язичниками. Кесарю - кесарева. Богові - Боже.

Таким чином, знаходить своє пояснення несподіваний спільний похід князів Ярослава і Мстислава, які ще недавно поміж собою воювали в Західну Русь: він переслідував мету не стільки повернути ці землі до складу Давньоруської держави, скільки знищити головний центр антихристиянського руху. На користь такої версії свідчить і «Хроніка Бантке»: *- Князь Ярослав разом з князем Мстиславом Чернігівським вторглись в Червону Русь, яка тоді була головним центром заколотів. Ці князі спустошили її, і повели до Києва велику кількість полонених, а землі тоді нагадували пустелю.*

Таким чином, процес поширення християнства в східно-слов'янських землях в кінці X - першій половині XI ст. супроводжувався масовими антихристиянськими і антикняжими повстаннями в різних регіонах східнослов'янського світу. Особливо масовими і жорстокими були антихристиянські виступи на Заході Київської Русі.

Ви знаєте, що язичеський волхв – не верховний жрець якогось культу, а просто пересічний послідовник певної системи поглядів і шаманських практик. Бо словосполучення «повстання волхвів» у 1024 році в Суздалі – це не те саме, що «повстання патріархів» чи «повстання архієпископів». Волхвів повинно бути досить багато, щоб повстати. З розвитком християнства їх ставало (фізично) менше, але на ці одиниці проектувався священницький авторитет панівної релігії Христа. Відповідно самим християнам зручно було уявляти собі ідеологічного противника, структурованого, як вони самі, що цілком вписувалося в доктрину бінарної опозиції християнського світу.

Можна припустити, що християнство К. Русі побутувало в атмосфері достатньо високої взаємної терпимості, бо сьогоднішніх мотивів боротьби з «єрессю» тоді просто не існувало. Дослідження нашого співавтора Антона Карпова констатують, що святилища і жертovníки волхвів діяли цілком відкрито з кінця X ст. і до другої половини XIII століття. Є такий вираз «неповне хрещення», коли людям ніхто не забороняє поза межами церкви поклонятися своїм «домашнім Богам» у звичний для них спосіб. Тому двовір'я чи навіть багатовір'я – це звичайна риса людської психології, і коли ви роззирнетесь довкола, то побачите, як легко сучасне ходіння до церкви уживається з безліччю найрізноманітніших духовних, окультних та шаманських тради-

цій. Навіть сьогодні, як 1000 років тому, мало що змінилося.

Якщо по історичності, то хрещення українського народу за часів князя Володимира Великого в кінці X ст. - величезна подія в житті України, ще й тепер не вияснена в своїх подробицях. Люба релігія, в тому числі християнство - це зброя для влади, щоб тримати простих людей в страху й покорі. А запроваджене насильницьким шляхом християнство на землях Київської Русі нищило староукраїнську культуру, якщо вона не вписувалась в релігію Христа. Сучасники великих подій того часу, ще не розуміли всієї ваги і значимості «охрещення Русі», тому не лишили нам про неї докладних відомостей; а може, й лишили, та вони не дійшли до нас: їх понижили зацікавлені люди, час та вогонь. Сучасники (країни-сусіди), так само не записали нам усіх подробиць нашого «хрещення Русі», бо це для них, уже було «давніше охрещених» (не занадто великою подією), для них це був нормальний процес християнізації всього тодішнього світу.

Князь Володимир, крім міфу про тріумфальне хрещення Київської Русі, залишив нам у спадок безмежний політичний цинізм, замішаний на хтивості і садизмі. Всупереч легенді, він помер не своєю смертю. Ще за часів Петра Могили було обстежено в розкопках Десятинної церкви кістяк князя: голову йому було відрубано, на кістках також – сліди порубів. (Дехто із дослідників акцентував, що то кістки іншої людини). А чому ви не вірите у факт, що вікінги таки могли помститися «навіженному» князю Володимиру. Насамперед за зрадливість. Олав Трюгвасон, за свідченням ісландського скальда Сігвата Тордарсона: «позбавив від страждань Вальдамара (Володимира)». Написано це було в рік смерті «князя Володимира». Тож знову зазначаємо: «Кесарю - кесарево. Богові – Боже».

В «Історії України-Руси» М.Грушевський надав перегляд усієї справи «охрещення Русі» з докладною літературою. Про хрещення всього українського народу К. Русі, як про важливу подію в українській історії, мусить (трохи ширше) знати наше суспільство. Сьогодні ми коротко ознайомлюємо з головними питаннями події того часу, але в світлі бачення сучасної науки. Істина лежить на поверхні ось уже майже дві тисячі років...

І ХРЕСТОМ - І МЕЧОМ

Ми з вами вже говорили про психологічну поведінку князя Володимира, до та після «хрещення Русі», тож зараз варто дати короткий начерк тодішньої «релігійної» ситуації «на Київських землях». Світогляд пересічної людини стародавньої Русі не потребував ніяких особливих посередників у спілкуванні між людиною і силами природи. Суворий побут формував уявлення про світ, і киянин Х-го століття аж ніяк не міг бути інтелегентом, який замість того, щоб шукати поїсти в лісі, або в полі збирати припаси на зиму; днями розмірковує про зв'язок між трьома вимірами буття: тіло, душа і дух та чотирма сферами: тілесність, свідомість, соціальність і духовність. Коли людина в Х ст. цілими днями щось там шкрябає на бересті, то такого ледаря найближчі родичі одразу виганяють із дому...

Звісно, час на фантазії мали лише багаті люди: – князі, знать, еліта, або «призначені на посади». Ці люди мусили спиратися на змішану систему уявлень про світ, наприклад: русько-норманську, місцеву - уособлювану волхвами, або інше. Пройде 1000 років і в середині ХХ ст. в Україні відродиться більшість нетрадиційних релігій від часів Київської Русі, наприклад, українське неоязичництво; РУН-Віра; Великий Вогонь; Ладовірство та інші (про які ми будемо писати нижче). Вони виникли на ґрунті інтересу до національних вірувань і традицій давнього, дохристиянського періоду історії України. Засновники цих культів виходять із того, що тільки язичницькі дохристиянські культи є природними для менталітету українця, і намагаються систематизувати, реформувати їх, пристосувати до сучасних умов. Представники цих культів наголошують на особливому місці України та українців у світовій історії та підкреслюють національний характер своєї релігії на протигагу іншим світовим релігіям. Оскільки нетрадиційні релігії є як релігійним, так і культурним феноменом, їх можна класифікувати за аналогією з елітарною, народною та масовою культурою. Також з'явилися секти, які «навернуті» до містицизму та окультизму, релігії Бахаї та діанетики Хаббарда, теософії та антропософії, і дехто із них є небезпечними для суспільного устрою України.

Як ми раніше писали: - Охрестити киян - це не значить охрестити українську землю: держава князя Володимирова (Київська Русь) була дуже великою, а тому й роботи для охрещення всього українського народу було надзвичайно багато, то була робота не для одного покоління людей.

Часто літописи досить просто уявляють собі роботу по охрещенні українського народу: «Прийшов-побачив-переміг». Або по охрещенні киян: *«почав Володимир ставити по містах церкви та священників, а потім зганяти людей на охрещення по всіх містах та селах»*. Виходить отака «нікчемна» робота: *«Привів священника, охрестив людей, побудував церкву»*, а далі моліться самі. Звичайно це зовсім не так: нелегко було охрестити киян, серед якої було багато інтелігенції, що здавна тяжіла до християнства. Ще важче охрестити всю іншу Україну, особливо сільську, то був уже труд непосильний для однієї людини, хоча б і такої рішучої, як князь Володимир. Тож ми підтримуємо думки, що хрещення «поза київської України» розтяглося не на один десяток років; а нову (християнську) віру густо полили кров'ю українського народу, що боронив стару батьківську віру.

В першу чергу Володимирові потрібна була нова церковна ієрархія: митрополит та єпископи, щоб вони вже зайнялися охрещенням великої Володимирової держави - Русі. Володимир запросив собі ієрархію з Греції, але греки не поспішали присилати її; митрополит з єпископами прибув десь *«аж по охрещенні киян»*, про що літопис розповідає так: *«В лето 6499 (991 р) крестився Володимер и взя у Фотия патриарха у царь -градского перваго митрополита Киеву Леона и Новгороду епископа (виправлено на «архієпископа») Якима Корсунянина»*.

Священиків Володимир міг набрати собі ще до прибуття вищого грецького духовенства, далі князь міг скористатися послугами інших народів, що були раніше охрещені греками. В першу чергу це були болгари, від яких Володимир узяв богослужбові книжки; звичайно, він міг узяти звідси й священників, тим більше що болгари легко могли порозумітися з українцями. Треба звернути увагу ще на роль закарпатських українців (у північно-східній Угорщині), що прийняли грецьке християнство за сто років перед Україною. Володимир добре знав про них і міг також узяти собі й звідси потрібних йому священників, що

говорили мовою, дуже подібною до мови киян. Але самі священики не могли зайнятися справою охрещення всього українського народу, цю справу розпочали в ширшому розумінні з прибуттям грецької ієрархії, тобто від 991 року.

Прибувши єпископи в першу чергу мали подбати про висвячення духовенства - священиків; звичайно, кандидатів на священиків було небагато, а ще мало офіційно бути священиком, треба вміти думати про паству та володіти словом. Тож охрещення України йшло дуже поволі, бо єпископи-греки потребували часу, щоб навчитися української мови, мови того народу, який вони хотіли освічувати.

Християнство поволі ширилося з Києва у всі боки, і в першу чергу по полянській землі. В Києві як у столиці України засів митрополит, грек Леон, а до всіх інших більших міст, що були центрами окремих земель, з яких складалася держава Київської Русі, послали інших єпископів. Міста: Новгород, Чернігів, Ростов, Володимир-Волинський, Білгород, Турів, Полоцьк, Тмуторокань та інші. Ось чому в списку перших святих цих міст на початку X ст. подаються (зазначаються) українці.

Додаток. Християнство на землях Київської Русі мало особливу підтримку держави. Митрополити були керівниками церковної організації в релігійно-канонічних справах і радниками князя у справах громадських. Після поділу церкви (1054) на православну та католицьку руські священнослужителі залишилися в підпорядкуванні Візантійської церкви. Резиденцією Київського митрополита був Київ, де було збудовано храм Святої Софії. На межі X-XI ст. було засновано єпархії (єпископські кафедри), як правило, в межах удільних князівств з центрами у Білгороді (нині с. Білогородка на Київщині), Юр'єві (нині м. Біла Церква), Володимирі-Волинському, Чернігові, Ростові, Новгороді, Переславлі, Перемишлі, Полоцьку, Туровську, Смоленську, Галичі, Рязані, Луцьку, Суздалі та інші. У різні часи існувало до 20 єпархій, з XI ст. єпархії отримували у власність землю, а Соборні храми ставали навіть власниками окремих сіл. Церква стала отримувати десятину (десяту частину від доходів), яку збирали церковні чиновники - десятники.

Першими охрестилися на українських землях – люди, які проживали у більших містах та селах навколо Києва. Подальші поселення від Києва, приймали нову віру дуже неохоче; треба думати, що для тих сіл і священників не вистачало, бо на початку було їх занадто мало, та й супротив був більший. За життя князя Володимира охрестилися, певне, більша частина поселень в Україні. Поки йшло охрещення українського люду в центральній частині держави, князь спрямував свій погляд на північні землі своєї держави, тих земель, що пізніше увійдуть до складу Московського князівства. Тут християнство ширилося дуже поволі, ніж у корінній Україні.

991 року князь Володимир послав до Новгороду першого єпископа - Якіма Корсунянина, і той довго жив у неохрещенім місті-граді, готуючи новгородців до нової (християнської) віри; коли власне охрестився Новгород, ми не досліджували. Але знаємо, хрещення народу в тій місцевості відбувалося силою й густо полите кров'ю, про що є запис: *«Путята (тисяцький) хрестив їх мечем, а Добриня (посадник) - огнем»*. Так само хрестилися й інші північні землі Володимирової держави.

З князем Володимиром у Києві починається нова епоха. Але перш ніж перейти до її оцінки, слід зауважити наступне. В нашій свідомості існує два протилежних погляди на персонажів княжої доби Київської Русі.

Перший – псевдохристиянський, базований на літописах і багаторазових фальсифікаціях (залежно від потреби історії значимості князів та величі Церкви). Наслідком цього в літературі та живописі (і навіть на грошових купюрах) з'явилися якісь неймовірно чепурні, боголюбиві, патріархоподібні типи із священицьким виразом обличчя (схожими на депутатів Верховної Ради України за останні 25 років перед отриманням зарплати).

Другий - псевдоязичницький, який за підходом нагадує релігійний протестантизм з його справедливою на свій час критикою попівської зажерливості, хамства і обскурантизму. У ньому ранньокіївські князі представлені як духовні нащадки атлантів, єгипетських жерців, представників своєїрідної конституційної монархії, де своїм виглядом хочуть переконати український народ, що вони *«всіма фібрами своєї душі»* виконують парламентські функції з захисту держави від іногородців та «радеют» за народні інтереси...

РЕЛІГІЙНА СРЕСЬ: ЯК ЦЕ БУЛО

Далі ми розглянемо інші релігії, які протистояли в «охрещенні народів Київської Русі» по смерті князя Володимира. Ми не будемо зазначати повний список удільних Руських князівств, які існували: як складові частини, або напівавтономні князівства у складі Київської Русі. З самого свого початку Київська Русь не була унітарною державою. Перший розділ був проведений між синами Святослава Ігоровича в 972 році, другий - між синами Володимира Святославича в 1015 і 1023 роках, причому нащадки Ізяслава Полоцького, ставши ізгоями для Києва, виділилися в особливу династію вже на початку XI ст., в результаті чого Полоцьке князівство раніше всіх відокремилася від Київської Русі. Проте початком поділу на власні князівства прийнято вважати поділ К. Русі Ярославом Мудрим в 1054 році. Наступним важливим етапом було рішення Любецького з'їзду князів *«кожен так тримає отчину свою»* у 1097 році, але Володимир Мономах і його старший син Мстислав Великий шляхом захоплень і династичних шлюбів змогли знову поставити 2/3 князівств під контроль Києва.

Смерть Мстислава Великого в 1132 році року прийнято вважати початком періоду феодальної роздробленості Русі, однак Київ залишався не тільки формальним центром, але і найпотужнішим князівством ще кілька десятиліть. Літописці продовжували застосовувати для князівств назву «землі», яким раніше позначалася тільки Русь, наприклад, «Руська земля». Остаточне зруйнування Києва монголо-татарами у 1240 році означувало собою трагічний кінець Київської держави Русь.

Князівства Київської Русі у XIII-XIV ст. (внаслідок ординської навали 1237–1241 р.) втратили свою політичну самостійність і були включені до складу Монгольської імперії, це відкинуло Русь на кілька століть назад. На початку грудня 1240 року ординці змогли підкорити та зруйнувати Київ. Майже 80 років титул володаря українських земель належав монголо-татарам. Після підкорення Київської Русі ханом Батием, її територія остаточно поділилася на різні зони релігійного впливу. Православна церква за таких умов стає важливим політичним зряд-дям. З одного боку, вище київське духовенство зав'язало тісні

стосунки з Римською курією, яка від імені Західної Європи шукала політичного й релігійного порозуміння з огляду на татарську загрозу. З іншого боку, татарські хани видали Православній церкві гарантії фізичної та юридичної недоторканності, навіть дозволили провадити серед татар місіонерську роботу (1261 р.) в Сараї (столиці Золотої Орди), було засновано Православну єпархію. Але вже з XIV ст. на перший план вийшла боротьба спершу між Руськими князями, а згодом із іншими державами. Наслідки боротьби за митрополічу кафедру між Києвом і Москвою ви вже знаєте.

З 1240 р. митрополити Київської Русі не жили в Києві. У 1299 р. вони остаточно перенесли свою кафедру до Володимир-на-Клязьмі, а з 1325 р. - до Москви. У відповідь Галицькі князі, а згодом Польські королі, домоглися створення окремої Галицької митрополії (1302-1347 р. та 1371-1391 р.) з юрисдикцією над Західною Україною та Західною Білорусією. Створити Литовську митрополію в 1317 р. та 1376 р. намагалися Литовські князі. Тільки протягом XV ст. виникла окрема автономна церква з центрами в Києві та Вільні (Вільнюсі), що охоплювала всіх православних на території України та Білорусії, а згодом єдиної Речі Посполитої.

Заголовок нашого розділу містить слово «єресь», яке воно має відношення до часів Київської Русі? З попередніх розповідей, ви знаєте, що окрім християнства, на землях Київської Русі хотіли встановити своє панування й інші релігії. Десь з часів Іринія Ліонського (202 р.) слово «єресь» описує будь-яку думку, що свідомо суперечить автентичному апостольському вченню Церкви Христової. Отже, «єресь» – в сучасному значенні – це навмисне спотворення християнської догматики. Апостол Петро пише в своєму посланні: *«Були і лжепророки серед людей, як і у вас будуть лжевчителі, які внесуть згубні єреси і, відіркнись від Владики, який відкупив їх, накликають на себе скору погибель»*. Далі апостол Павло ставить єресь в один ряд з ідолослужінням, ворожбою, гнівом та сваркою. А в іншому місці продовжує: *«Єретика, після першого і другого напоумлення, цурайся, знаючи, що такий розбестився і грішить, будучи самозасудженим»*... З погляду Церкви єресь небезпечна тим, що вона не є однією з безлічі можливих варіантів Істини. Вона протиставляє себе Істині, або видає за неї.

Помітним явищем релігійної ситуації до Київської Русі IX—XII ст. та в Україні XIII—XV ст. «прижилися» різні ересі. Появу цих ересей ми відносимо до позитивних наслідків державності Русі, бо це свідчило, що християнство як релігія не тільки поставало, але з часом - стало основою духовного життя наших предків, остаточно витіснивши язичництво. Ще довго будуть «точитися різні релігійні війни» в тлумаченні Святого Письма, що призведе до заперечення окремих положень і догматів християнства. Впродовж століть еретиків будуть переслідувати та осуджувати на Соборах, оголошувати їм анатему (анафема) і відлучали від Церкви. Багато релігій по відношенню один до одного будуть застосовувати слово «ересь» і таке інше. Перелічити точну кількість існуючих ересей для православного християнина - не є можливим.

Традиційними релігіями в Україні можна вважати православ'я, греко-католицизм (разом охоплюють понад 3/4 віруючих), власне католицизм, а також вірмено-григоріанську церкву, іслам та іудаїзм у відповідних національних меншин та інші. Для прикладу, історія Вірмено-григоріанської церкви в Україні тісно пов'язана з масовою еміграцією вірмен зі своєї історичної батьківщини, яка в другій половині XI ст. стала жертвою завоювань турків-сельджуків. З історичних джерел відомо, що в 1047 р. вже існувало вірменське поселення в Кафі (тепер Феодосія), а на початку XII ст. у Києві.

Більшість вірмен України належить до Вірменської апостольської церкви. Цю церкву звать апостольською тому, що вірмени прийняли християнство від апостолів Тадея і Варфоломія. Називається вона також вірмено-григоріанською від імені святого Григорія Просвітника, проповідника християнства у Вірменії. З ним пов'язують затвердження у Вірменії в 301 році н. е. християнства як державної релігії. Завдяки йому Вірменія стала першою у світі християнською державою (на 24 роки раніше за Рим і на 687 років раніше за Київську Русь). Отже, вірмени прийняли християнство тоді, коли християнську Церкву ще не було поділено на Західну та Східну гілки (тобто православних і католиків). Це була рання монофізитська форма християнс-

тва. Прийнявши її першими, вірмени й досі залишились монофізитами, тобто тими, хто визнає в Христі лише одну божественну природу. Окрім вірмено-григоріанської церкви, вірність монофізитству зберегли Коптська (Єгипет), Ефіопська, Якобитська (Сирія), Малабарська (Індія) християнські церкви. Відомо, що сестра імператора Візантії (Василія II) принцеса Анна, яка стала дружиною князя Володимира Святославича, була за походженням вірменка, але чомусь у всіх джерелах Київської Русі її звать «грекинею» (треба називати «візантійка» або «вірменка»). Так само і династія Багратидів у Грузії мала вірменські коріння, але її завжди вважали грузинською. Таке саме ставлення було і в Молдові до правителів-господарів вірменського походження...

Між православ'ям і вірмено-григоріанством є багато спільного: обидві церкви визнають Біблію як священне писання, єдиного Бога, який виступає у трьох особах (Бога-Отця, Бога-Сина й Бога-Духа святого), таїнства хрещення, євхаристії, миропомазання, покаяння, священства, маслосвяття, шлюбу. Їх відрізняє розуміння Боготвілення (вірмено-григоріанська церква визнає Христа тільки Богом, а православна і Богом, і людиною). Є інші культові розходження (наприклад, у справі використання для причастя прісного хліба і нерозведеного вина, святкування Богоявлення й Водохрещення замість Різдва тощо. Парафії вірмено-григоріанської церкви в Україні, як і в інших країнах, підпорядковані Єчміадзінському католикосату. Голову церкви (керівника) вибирають довічно з числа єпископів...

Ми не будемо розповідати про занепад християнських течій від часів Київської Русі, лише зазначимо, окрім ересі як відпадиння від віри в Бога, існує ще розкол. Тож: Католицизм; Православ'я (Старообрядництво); Протестантизм та Давньо-східні церкви (та інші), ще будуть довго існувати. Через 1000 років, у 1990-ті роки ХХ ст. (в християнстві) виникли інші течії: Міжнародна християнська місія; Християнська місія «Емануїл»; Армія спасіння; Лівобережна церква Христа; Християнська церква «Калварі Чапел», Новоапостольська церква; Церква повного Євангелія; Спілка християнської міжконфесійної згоди «Лого»; Собор євангелістських церков і так далі, і таке інше.

З середини XIII ст. кафедру Київського митрополита «поділили» між собою 4 держави, що виникли на території Київської Русі: Галицько-Волинське князівство (митрополія від 1303 р.), Велике князівство Литовське (від 1303 р. мав титул митрополита Київського та Литовського, місцем базування був Новогрудок), Велике князівство Московське (пізніше воно стало Московським царством) та королівство Польща. Звісно, кожна з держав не бажала, щоб її населення залежало від митрополита, чия резиденція перебуває в іншій, часто ворожій, державі.

З 1441 р. Москва фактично пориває з Константинопольським патріархом через Флорентійську унію, і поновить канонічний зв'язок в 1589 р. Вигнаний з Москви митрополит Ісідор до 1458 р. зберіг свій титул відносно Західноруських земель, хоча весь цей час провів поза межами земель Литви та Галичини. В 1458 році (патріарх Константинополя) створив нову митрополію Київську, яка поширювала свою дію на Руські землі Литви та Польщі. До 1503 року Київські митрополити були прихильниками флорентійської унії. Митрополит носив титул Митрополита Київського, Галицького та Всієї Русі. Його резиденція перебувала у Вільно, з 1620 р. - в Києві.

Виявилось, що імператори на Сході були, по суті, Папами (патріархами), тоді як на Заході Папи (патріархи) були фактично імператорами. Внаслідок цього у церкві сформувалося два протилежні погляди на релігійну та світську владу. На зламі епох виявилось, що церква на Сході не змогла стати повністю незалежною від влади. А на Заході ж настали так звані «Темні віки». Необхідно врахувати й релігійний целібат. На Сході дозволявся шлюб «білого» духовенства, яке не постригалось у чернецтво. На Заході заборонялося одружуватися всьому духовенству. Суперечки виникали у деяких випадках навіть у зв'язку з дозволом носити бороду. Священники на Заході могли голитися, на Сході - зобов'язані були носити бороди. Обидва крила церкви вели суперечки і з теологічних питань. На Толедському церковному (не Вселенському) соборі було сформовано 589 додатків до християнського Символу віри про сходження Святого Духа від Бога-Отця і від Бога Сина». А ще із IX ст. ведуться суперечки який їсти хліб (прісний

чи не прісний). Неспроможність знайти компроміс, привело до поділу християнства, з того часу Римська католицька і Константинопольська православна церкви йдуть своїми шляхами. Обопільні відлучання тривали до 7 грудня 1965 р., коли їх було відмінено римським папою Павлом VI і Константинопольським патріархом Афінагором. На початку XVI ст. в «епоху Реформації» зазнав розколу вже католицизм, і з'явився ще один напрям у християнстві - протестантизм (заперечення)...

Флорентійська унія, укладена на соборі в Флоренції 1439 року між Східною (Константинополь) та Західною (Римською) церквами. Важливим наслідком Флорентійської унії був поділ Київської митрополії на московську і українсько-білоруську. Москва відмовилась від Флорентійської унії і створила власну автокефальну Церкву, яка не підпорядковувалася ані Римові, ані Константинополю. Умови Флорентійської унії (угоди) стали підставою для Берестейської унії 1596 р., (в результаті якої частина православних українців визнала основні догмати католицької церкви при збереженні православних обрядів та владу Папи Римського). Об'єднавчий собор у Бресті 1596 р. проголосив об'єднання Київської митрополії православної церкви (що охоплювала литовсько-білорусько-українські землі у складі тодішньої Польщі) та Католицької церкви. Згідно з унією православні віруючі Речі Посполитої об'єднувались із католиками на умовах: визнання Папи Римського як першоієрарха Церкви, визнання сходження Святого Духа і від Сина в Святій Трійці, визнання чистилища, а також збереження за ними Східного (православного) обряду, звичаїв, календаря, місцевих традицій самоврядування, одруження священників тощо. Ці умови діють в УГКЦ і досі. Але між 2-ма церковними громадами України об'єднання (на правах Українського патріархату) не відбулося внаслідок розбіжності політики урядів Польщі і Москви. Поділ України між Московією і Польщею 1654 року остаточно роз'єднав церковні громади: Лівобережна Україна та Київ залишилися Православними, а вся Правобережна Україна (до початку XVIII ст.) - Уніатською. Православні землі Закарпаття, що не входило до складу Польщі, прийняли унію окремо (1696 р.); Буковина залишалася Православною, підпорядковуючись із 1401 року іноземним Православним центрам.

Православна церква стверджує, що вона – єдина істинна Церква Христа, та прагне довести своє походження від перших апостолів за безперервним ланцюгом апостольського наступництва. Римо-католицька церква, (так само як і Православна церква) характеризується чотирма відмінними ознаками: єдина, св'ята, вселенська (тобто католицька), й апостольська. Католицька доктрина стверджує, що їхня церква була заснована Ісусом Христом в 1 ст. н. е. в римській провінції Юдея.

А ще є Українська греко-католицька церква, скорочено УГКЦ, яка перебуває у сопричасті з єпископом Риму та зберігає Константинопольську (Візантійську) літургійну традицію, тобто «і нашим і вашим». Але вона єдина з українських Церков, що має безперервну ієрархічну спадкоємність з часу заснування у Х ст. Київської митрополії. Основні особливості: Визнання догмату про сходження Святого Духа не тільки від Бога-Отця, а й від Бога-Сина). Визнання верховенства Папи Римського як видимого глави церкви. Догмат про непорочне зачаття Діви Марії та інше. Хресне знамення твориться зверху-вниз, а потім справа-наліво, (як у візантійських та сирійських традиціях).

Українська греко-католицька церква (УГКЦ)- від Х ст. мала назви: Руська Унійна Церква від 1596 року; Греко-Католицька Церква від 1774 р; Українська Католицька Церква від 1960 р; Київська Католицька Церква від 1999 року. А 1989 рік - вважається запровадженням УГКЦ в Україні. У 1991 р. до Львова повернувся глава УГКЦ кардинал Мирослав-Іван Любачівський. Проте процес відродження УГКЦ в Україні натрапляє на багато проблем. Між греко-католицькою та православною Церквами існує суперництво та боротьба за парафії в Україні, особливо за храмові будівлі. Організаційну структуру та статус УГКЦ не до кінця визначено Ватиканом: наприклад, після завершення Другої світової війни, в умовах зміни лінії кордону між Польщею та Україною, (Перемиська єпархія УГКЦ), опинилася територіально розділеною. Це спричинило ситуацію, коли єпархіальний престол опинився де-факто поза значною частиною території своєї єпархії, що пізніше зумовило реорганізацію Церкви. Сьогодні УГКЦ є однією із 23 Східних католицьких церков свого права, налічує 3000 парафій, 76 монастирів, 9 учб. закладів.

Православна церква (яка знаходилась) на теренах Польсько-Литовської держави (відповідно до земель Київської Русі) в XV-XVI ст. поступово почала занепадала. Цьому сприяв і занепад самого центру православ'я - Константинополя, коли його 1453 р. захопили турки, оголосивши своєю столицею під назвою Істамбул. Незадовго до того Візантійський імператор і константинопольський Патріарх уклали з Папою Римським вищезгадану церковну унію у Флоренції 1439 р. Але вона не мала практичних наслідків, бо створила догматичний прецедент і уможливила дальші пошуки церковного об'єднання. Інша причина занепаду православ'я в Речі Посполитій - нетолерантне ставлення до нього з боку Польської держави; фактично православні люди мали значно менше прав, аніж католики.

Кожний занепад (а православ'я не виключення) проявляється в послабленні церковної дисципліни, (порушенні правил обрання та висвячення духовенства), нехтуванні значною частиною кліру правилами поведінки, у підкоренні життя церкви інтересам держави та майновим інтересам духовенства, у малограмотності (як загальній), так і релігійній за браком освітніх закладів не тільки для мирян, а й для духовенства. Водночас із занепадом Православ'я на українсько-білоруських землях відбувалося утвердження Західних конфесій: Протестантизму і Католицизму. Уже 1536 року у Володимирі-Волинському виникла протестантська громада. На початку XVII ст. кількість протестантів майже зрівнялася з кількістю католиків і православних. До протестантизму схилилася значна частина української шляхти і княжих родів, які наvertsали до нової віри своїх підданих. В Україні поширювались, як традиційні напрямки протестантизму: кальвінізм, лютеранство, так і нетрадиційні: моравські брати, антитринітарії, социніани та інші.

Слідом за протестантами на українські землі почали проникати єзуїти, члени католицького чернечого ордену, створеного для боротьби з Реформацією та оновлення католицизму. Боротьба між протестантами й католиками відбувалася переважно в культурно-освітній сфері, обидві конфесії відкривали в Україні широку мережу шкіл, колегій, друкарень, проводили активну місіонерську роботу тощо. Своєрідною відповіддю на таку діяльність Західних конфесій стала організація Православних братств, об'єднань українських міщан і шляхти на під-

тримку православної віри, що виникали довкола соборних храмів великих міст (1585 р) у Львові, а потім і в інших містах. Згодом найавторитетнішим із них стало Київське братство, до якого записалося все Військо низове Запорозьке на чолі з гетьманом Сагайдачним. Братства боролися за відкриття шкіл, друкарень, навіть втручалися у справи церковної ієрархії, що спричиняло незадоволення православних єпископів, особливо після надання східними патріархами окремим братствам незалежності від місцевих єпископів і навіть права контролювати їх.

Такий стан речей приводить до певних наслідків. Хитке становище українського духовенства в Польській державі, тиск на власних мирян (об'єднаних у братства), експансія протестантів підштовхували їх до пошуків підтримки в Католицькій церкві. Протягом 1590-х р. Православні українські митрополити та єпископи вели таємні переговори з Римом, то що від 1439 р. інтерес Риму до унії не ослабнув. Особливо посилювався він після об'єднання всіх українсько-білоруських земель у складі Речі Посполитої в 1569 р. (пригадайте Берестейську унію).

Однім мірянам повністю зберігали Східний (Грецький) обряд, а Уніатському духовенству Рим гарантував збереження всіх прав. Другі міряни відмовились від Унії. Так українська громада розкололася на дві рівні частини: прихильників і противників Унії. Між ними спалахнула полеміка з богословських та історичних питань, що значно активізувала духовне та релігійне життя суспільства. Собор у Бресті 1596 р. офіційно затвердив об'єднання Київської Православної митрополії з Католицькою церквою. Ці дві течії співіснували в межах однієї церкви, змагаючись за посилення свого впливу, доки 1632 р. Київську митрополію не було розділено на дві частини: Православну та Уніатську. Київським Православним митрополитом став Петро Могила (1596-1647), який рішуче реформував Православну церкву. Він упорядкував Православне віровчення, випустив для цього написані та укладені під його керівництвом «Требник» та «Православне сповідання віри». На базі Київської братської школи відкрив колегіум західного типу, який став Києво-Могилянською академією, сприяв книговидавництву і поширенню освіти серед духовенства та мирян. Реформи Петра Могилы відновили авторитет Православної церкви в Україні та в усьому світі. Канонізований РПЦ і УПЦ КП в 1996 році.

Вставка. Наприкінці XVIII - на початку XIX ст. УГКЦ зазнала значних змін. Унаслідок поділів Польщі всі українські землі, що входили до складу останньої, крім Галичини, відійшли до Росії. На цих землях Уніатство було силоміць ліквідоване в 1839 р. та в 1875 р. Частина українців-уніатів, не бажаючи приймати офіційне в Росії Православ'я, прийняли Католицизм, ставши так званими Латинниками. У Галичині, що відійшла 1772 р. до Австрії, австрійські імператори вжили рішучих заходів на підтримку УГКЦ, там 1808 р. було встановлено Уніатську митрополію, відкрито освітні заклади для духовенства, випускали газети, організовували читальні, школи для дітей, селянські кооперативи, здійснювали політичне представництво в місцевому та австрійському парламентах після революції 1848 р. і таке інше. Символом відданості Греко-католицького духовенства своїй вірі й народові стала діяльність митрополита А. Шептицького, який керував УГКЦ в 1900—1944 рр.

Після підпорядкування Лівобережної України - Москві Українська православна церква поступово переходила під юрисдикцію Московського патріарха (1686 р.) і залишилася там аж до XX ст., вона стала частиною Російської православної церкви (РПЦ) за винятком окремих регіонів. Правобережну Україну було приєднано до Росії наприкінці XVIII ст., а 1839 р українців - греко-католиків Правобережжя насильно інкорпорували до РПЦ. Галичина, Закарпаття та Буковина об'єдналися з іншими українськими землями у складі СРСР тільки в середині XX ст.

Після 1686 р. російське та українське Православ'я зазнавали сильного взаємного впливу. До середини XVIII ст. більшість архієреїв, викладачів духовних закладів, просто освічених церковників у Росії становили вихідці з України, переважно то були випускники Києво-Могилянської академії. Під час правління Петра I обов'язки Московського патріарха (аж до ліквідації цієї посади 1621 р.) виконував українець Стефан Яворський, Українські церковні діячі визначали протягом XVIII ст. правила богослужбової, освітньої, культурної практики РПЦ. З другого боку, царський уряд уже до середини XVIII ст. ліквідував усі організаційні, богослужбові, культурні особливості Українського

православ'я, а наприкінці століття Київська митрополія стала звичайною єпархією РПЦ. (Всі «забули», що Київська Церква, була матір'ю всіх Церков Руських).

У XVI-XVIII ст. на Правобережній Україні були поширені протестантські громади, причому як традиційного спрямування: лютеранство/кальвінізм, так і нетрадиційного: антитринітаризм\соцініанство. Протестантизм як конфесія відігравав в Україні XVI-XVII ст. визначну як релігійну, так і політичну роль. Проте наприкінці XVII на початку XVIII ст., завдяки антиреформаційним заходам уряду Польщі, до складу якої входило Правобережжя, в Україні практично не залишилося Протестантських громад названих напрямків.

Нову сторінку історії Протестантизму в Україні було відкрито у XVIII ст., коли царський уряд почав заселяти землі Південної України іноземними колоністами. Переважно це були представники Протестантських сект із Німеччини, які тікали від релігійних переслідувань у себе на батьківщині, наприклад, меноніти (від імені засновника секти Мено Сіменса). Колоністи отримували значні економічні пільги, але мали одне суттєве обмеження в правах: заборону на ведення місіонерської діяльності серед місцевого Православного населення. Тому менонітська община так і залишилася невеличким острівцем серед української людності. Про діяльність представників різних сект на теренах Єлисаветградщини, ми будемо писати пізніше.

Пояснення: Західні християни ніяк не можуть збагнути і досі, що Православна церква за своїм устроєм не є пірамідою, якою являється Римо-католицька церква, де ухвали приймаються виключно у її центрі, в Римі. Однак було б єрессю сказати: «у Православній церкві відсутній центр»,

і за своєю структурою вона являє собою децентралізовану, тобто «акефальну організацію», не маючи свого глави (керівника). Якщо католиків запитують, хто є главою Церкви, вони завжди кажуть: «Папа Римський». Православні на це питання дають відповідь: «Глава Церкви Господь наш Бог і Спаситель Ісус Христос. Необхідно створити Українську Помісну православну Церкву, яка об'єднала б УПЦ (КП) та УПЦ (МП)...

Декілька слів про нетрадиційні релігії на українських землях, які не є історично успадкованими від попередніх епох певними етносами, не притаманні їхній релігійній духовності, культурно, побутово та ментально не укорінені, але набули поширення внаслідок місіонерської діяльності представників інших національних і культурних спільнот. Слід мати на увазі, що національні та релігійні традиції часто трактуються неоднозначно. Уже понад століття в Україні існують такі протестантські громади: як Євангельські християни-баптисти, християни віри євангельської (П'ятидесятники), свідки Ієгови, Адвентисти сьомого дня, Армія спасіння, Пресвітеріани і таке інше.

У другій половині XIX ст. в Україну прибули з Німеччини перші проповідники баптизму. (Ця секта подібна до мононітів). Баптисти - пізньопротестантська течія: вони заперечують рятувну місію церкви, визнають загальне священство віруючих і дотримуються двох християнських таїнств: євхаристії та хрещення. Баптизм значно поширився серед німецьких колоністів та українських штундистів, і вже 1882 р. в Таврійській губернії відбулася перша конференція прихильників баптизму. Царський уряд забороняв українцям і росіянам сповідувати неправославні релігії, і перші громади баптистів були зареєстровані в Україні тільки після революції 1905 р. У жовтні 1918 р. в Києві відбувся перший Всеукраїнський з'їзд баптистів, який заснував Всеукраїнський союз баптистів. Після 1929 р. в СРСР баптисти зазнавали утисків з боку держави, значну частину їх у 1930-х р. було репресовано.

У 1944 р. баптисти в СРСР об'єдналися з євангельськими християнами (течією, що виникла в Росії наприкінці XIX ст. та базувалася на проповіді Євангелія), утворивши єдину церкву Євангельських християн-баптистів. Зараз в Україні діють Всеукраїнський союз об'єднань ЄХБ та інші організації ЄХБ, що налічують близько 1600 громад.

Наприкінці XIX ст. в Україну приїздили місіонери-адвентисти. Від інших новопротестантських течій їх відрізняло близьке очікування другого пришестя Христа, святкування суботи та жорсткі норми особистої гігієни. Попервах Адвентизм (пришестя) поширювався серед німецьких колоністів, а згодом і серед українського населення. З 1925 р. діє Всеукраїнське об'єднання Адвентистів сьомого дня. Зараз в Україні є близько 500 громад

адвентистів.

У 1920-х р. XX ст. в Україну проникли місіонери-п'ятидесятники. Назва секти походить від біблійного сюжету, що лежить в основі віровчення: «сходження Духа Святого на апостолів на п'ятдесятний день після Воскресіння». П'ятидесятники вірять у можливість отримання хрещення Святим Духом будь-якою людиною в буденному житті. Нині в Україні діє до 900 громад п'ятидесятників.

Релігійна і конфесійна різноманітність у сучасній Україні є закономірним наслідком таких чинників, як відмова держави від примусової регламентації духовного життя (що було за часів СРСР), перехід суспільства до демократичних принципів соціального співіснування, зокрема до реального забезпечення свободи совісті, а також інтеграція нашої країни до Міжнародної спільноти і пов'язана з нею відкритість кордонів та інформаційної комунікації. За цих умов відбулася не тільки активізація традиційних релігій, а й поживлення діяльності адептів нетрадиційних релігійних вірувань і культів.

Визначимо короткий підсумок:

1. Історично в християнстві склалися три напрямки: православ'я, католицизм і протестантизм. Католики становлять приблизно 50-60% усіх християн, православні - 10-15%, а протестанти - 20-25 %.
2. Поділ християнства на православ'я й католицизм відбувся в 1054р. У XVI ст. в результаті широкого релігійно-політичного руху Реформації - виникає протестантизм.
3. Розділяючи основні принципи віровчення, ці три галузі християнства мають догматичні, канонічні, богослужбові й організаційні особливості.
4. На відміну від католицизму і православ'я, у протестантизмі відсутня організаційна єдність; з численних протестантських організацій, громад, сект і т. д. виділяються 4 найбільш масові і поширені течії: баптисти, п'ятидесятники, методисти й адвентисти.
5. Протягом XX ст. християнство зберегло лідируючі позиції серед інших релігій, в своєму загальному об'єднанні до 1/3 населення земної кулі.

ЗАПЛУТАНІ ШЛЯХИ РЕЛІГІЙНОЇ СПІВДРУЖНОСТІ

Всі ми - невиправні демократи і гуманісти. Ми гнівно засуджуємо релігійну обмеженість, расову дискримінацію, переслідування за переконання, вбивства на релігійному ґрунті і багато чого подібного. Але оглянемося на себе! Оглянемося на нашого Бога. Ми, що кращі за інші нації? Може наш Бог кращий за інших Богів? Мабуть - ні... Іудеї кажуть: «Ми - обраний народ!». Хіба це не дискримінація? Ні. Кожен народ є обраний своїм «національним» Богом. Наприклад: - Великий Бог Мардук обрав персів, і вони завоювали півсвіту. Великий Бог Зевс обрав македонців, і вони завоювали півсвіту. Великий Юпітер обрав римлян, і вони завоювали півсвіту. Дуже давно Господь обрав англійців, і вони завоювали півсвіту. Ми не знаємо, чим євреї прогнівили свого Бога, але вони чомусь завжди виявлялися на «чужій» території. Із аудиторії почувся голос: - А як тоді бути з Чингіз-ханом, Гітлером, або Сталіном? То були демони із ярко вираженими психічними проявами, які змогли «затуманити очі» своєму народу(ам). І вони лише «дзеркало підсвідомості» того, чи іншого народу. Визнання провини – єдиний шлях до зцілення...

Колишній Предстоятель УГКЦ, архієпископ і кардинал Любомир (Гузар) поділився своїм поглядом на проблему антисемітизму, його причини та аргументацію. (До речі, він народився, коли Адольф Гітлер прийшов до влади у Німеччині (1933 р), і з ним пов'язаний політичний рух, нацизм). Антисемітизм - це ненависть до єврейського народу, він був особливий у нацистів, (закінчувався смертю), загинув мільйонів невинних людей. Для нас усіх, хто би ми не були, чи християни, чи не християни, а особливо якщо ми є люди, віруючі в Бога, ми повинні дуже берегтися від такої ненависті, тої страшної спокуси ненавидіти якийсь народ тільки тому, що він є таким народом. Да, євреї розп'яли Ісуса Христа! Знищили наш символ віри, виходить, що ми мусимо віками мстити їм? Зробити це підставою ненависті для майбутніх поколінь? Ні, в XXI ст. не повинно бути ненависті до народів.

Мільйони людей загинули за свої переконання, за свою віру задовго до Гітлера, Сталіна, Мао, Пол Пота, Саддама Хусейна і Бін Ладена. Нас весь час вчили: - Дорогі брати і сестри, проявляйте, проголошуйте та примножуйте свою віру. Учення Ісуса Христа було задумано Господом, аби допомогти нам примножити нашу віру. Однак у сучасній мові слово «релігія» для різних людей має різні значення. У цьому світі існує забагато проблем, бо він населений недосконалими людьми. Треба зізнатися, були часи, коли звірства скоювалися в ім'я релігії. У вирішенні спірних питань, ми маємо спочатку шукати Божого проводу.

Християни кажуть: «Тільки той, хто вірить в Бога нашого Ісуса Христа, увійде в Царство Небесне!» Хіба це не своєрідна дискримінація? Чому туди не увійде індус? Чому туди не увійде араб? Чому не увійде монгол? І що ж це за дивний Ісус Христос, який розділяє людей: «на наших і не наших»? А поряд читаємо: Ісус нагодував 5000 чоловіків і тисячі жінок та дітей. (...) Вийшовши з човна, Ісус бачить натовп людей і проймається до них жалем, бо вони як вівці без пастуха... Не думайте, що Я прийшов скасувати Закон та Пророків. Не скасувати Я прийшов, а виконати... (і таке інше).

Мусульмани кажуть: «Убий невірного!» Хіба це не пропаганда релігійної ненависті? Аллах не в силах покарати невірних, інакше б всі невірні давно вже зникли з лиця землі. Та й навряд чи Він хоче винищити невірних. Інакше Його підданам не було перед ким хизуватися своєю вірністю...

Римляни розпинали перших християн. Хрестоносці винищували євреїв і мусульман. Європейські християнські народи виганяли євреїв. Інквізиція спалювала єретиків. Турки різали вірмен. Католики воювали з протестантами і таке інше. А що ми бачимо зараз? Війни, збройні конфлікти, теракти - все це на релігійному ґрунті. Югославія, Індонезія, Палестина, Кашмір, Північна Ірландія, Чечня - всього не перелічити...

Скрізь віруючі люди вбивали і вбивають один одного, кожен під прапором свого Бога. Опоненти кажуть: - Якби не було релігії (або), якби існувала тільки одна релігія у всьому світі, мільйони людей не загинули б від рук інших мільйонів. І тут же: - Несумісність розуму і віри вже протягом століть є очевидним фактом людського пізнання і суспільного життя...

Християни кажуть: «Господь великий!» Іудеї кажуть: «Єгова великий!» Мусульмани кажуть: «Аллах великий!» Якщо Вони такі великі, а отже, мудрі і великодушні, то чому б їм не домовитися про мир і дружбу між Богами? Чому б їм не об'єднатися і не панувати спільно, тріумвіратом? Чому б їм не заборонити своїм людям вбивати інших людей за віру? На жаль! Не зможуть. Не домовляться. Тому що всі вони Боги-ревнителі. Кожен з Них вважає себе самим великим і хоче бути ще більшим, мати найбільшу кількість рабів і слуг. Кожен пастир зазіхає на чужих овець і намагається перетягнути в своє стадо. Для чого? Щоб потім їх стригти.

Вони обіцяють нам здоров'я та удачу, любов ближніх і любов Бога. Але тільки в тому випадку, якщо ми очистимо душу покаянням і звернемося до істинного Бога. І кожен з них вважає істинним тільки свого Бога. При цьому добавляють: - Щедро жертвуйте на храм Божий, і вам воздасться. Можливо. Але нам воздасться колись, а їм (Богам та священникам) треба відплачувати вже зараз. Їх не хвилює стан наших душ, їх хвилює стан наших гаманців, вірніше – їхній зміст...

На жаль, ми живемо в світі, де заперечення очевидного є справою принципу. Очевидне доводиться констатувати знову і знову. Очевидне доводиться відстоювати, а це невдячне завдання. Воно тягне за собою звинувачення в егоїзмі і черствості. З усіх боків чуємо обурені голоси: «Що ви мелете! Адже це один і той же Бог, тільки під різними іменами!» Та що ви кажете? О це так новина! Один Бог? Ніколи не повіримо, щоб Великий Мудрий Бог, даний (в християнстві) під трьома іменами, не міг домовитися Сам з Собою, не перестав нацьковувати Своїх людей-рабів один - на одного та інших Богів!

(Пригадайте з історії христові походи під гаслом боротьби за визволення Гробу Господнього та Святої Землі від «невірних»). Нехай любий Бог скличе Всесвітній Форум своїх слуг і заборонить їм, під страхом смерті, ділити людей на вірних і невірних, праведних і неправедних, обраних і не обраних. Нехай дасть їм нові скрижалі, на яких буде дописана ще одна заповідь: «Віра – це єднання. Пануй, але не розділяй!» Виходить, ми живемо у несправедливому світі, тоді хто винен – Бог?

ЛАБИРИНТИ МИНУЛОГО ТА СУЧАСНОГО ЧАСУ

У цьому розділі ми розглянемо два питання: **1)** В якому обряді охрестили український народ за часів Київської Русі; **2)** Чи можливе об'єднання Української церкви на початку XXI ст. Більшість сучасних українців не зможуть відповісти на 1 питання: - В якому обряді охрестили народ Київської Русі? Християнство серед слов'янських народів на перших порах ширилося виключно в грецькому обряді. Чехи й поляки на початку IX ст. прийняли християнство від греків, служби божі правили велися по грецькому обряду й по слов'янських книжках, перекладах св. братів Кирила й Мефодія та їх учнів. І тільки пізніше латинська мова «заполонила» та взяла зверхність в «божих справах» (був заведений латинський обряд). Посилання на *Петрушевич А. С. Краткое историческое известие о введении христианства в Прикарпатских странах. Львов, 1882. гл. I та II.*

Але про Українську церковну ієрархію часів князя Володимира Великого немає офіційних згадок навіть у візантійських хроніках. Є гіпотези про те, що, не бажаючи потрапити в залежність від Візантії, князь Володимир узяв ієрархію з Охридського патріархату в Західній Болгарії, котрий тоді не мав канонічної єдності з Візантією. Саме цим пояснюють брак відомостей про перших церковних владик (К. Р.) у офіційних хроніках. Інша теорія стверджує, що на час хрещення народу Київської Русі, вже існувала незалежна від Константинопольського патріарха Тматороканська архієпархія. Першим главою тогочасної Руської церкви став нібито архієпископ Тматорокані - Леонтій, який помер 1004 р. Його наступником був архієпископ - Іоан. Беручи відрізок часу між князями Ярославом та Мстиславом і поділом Руської землі, було поставлено окремого митрополита поза Тматороканською архієпархією.

Ми припускаємо, що Руська церква вже мала канонічну автокефалію за часів князя Володимира Великого. Більшість церковних істориків згоджується, що, номінально належачи до Константинопольської патріархії, Київська митрополія була наділена фактичною незалежністю в управлінні. І дуже позитивно ставилась до правил та обрядів Грецької церкви.

З початку свого заснування Київська митрополія перебувала в юрисдикції Константинопольської церкви, займала 60 місце у Константинопольському диптиху. Керували нею поставлені Константинопольським Патріархом - греки. І греки правили на свій розсуд. За 700 років перебування церкви під юрисдикцією Константинополя (988-1686 р) лише раз (1588-1589 р) Константинопольський патріарх особисто візитував Українську Церкву. В останні роки – все будувалось на довір'ї. Проте вже 1051 року відома перша спроба юрисдикційного унезалежнення Київської церкви від Царгороду, коли без узгодження з Константинополем на Київську кафедру обрали митрополита-руси-на Іларіона. Так само у 1147 році митрополитом став Климент Смолятич, кандидатура якого також не була узгоджена з Церквою-матір'ю.

Якщо чесно, то історія Українського християнства, має «плутаний-переплутаний клубок ниток», де й самі священики не все розуміють. Вселенська Патріархія не прагнула до цілковитого підпорядкування Руської (читай Київської) церкви. Митрополит лише поставлявся в Константинополі, та ще мав брати участь у найважливіших церковних соборах і коритися їхнім ухвалям. У внутрішніх же справах Київської митрополії він мав широке самоврядування.

Про Царгород і Русь. *Константинополь, або Царгород-місто на європейському березі Босфору, столиця Східної Римської, потім Візантійської імперії від 324-330 р. У 860 році Константинополь ледь не здобули Русі, яких очолював Київський князь Аскольд. Далі були військові походи Русичів: 874, 907, 944 і 1043 років.*

З візантійцями воювали князі Святослав Ігорович і Володимир Великий, але вони до столиці не дісталися. Серед військових, які служили у візантійській столиці, були й вихідці з Київської Русі. З Києва до Царгорода привозили різне добро, харчування та предмети розкоші. Саме у візантійській столиці хрестився князь Аскольд. А 988 року до Києва прибули місіонери для хрещення народу Русі, але до цього частина народу на Русі вже була охрещена. Константинопольська патріархія лише довершила раніше розпочатий процес...

Декілька слів про заплутану історію з релігійних відносин Києва та Царграда від X ст. Між 955-957 р. княгиня Ольга відвідала столицю Візантійської імперії та згодом там прийняла хрещення. Але від 959-962 р. в «Продовженні хроніки Регіона Прюмського» оповідається про візит послів княгині Ольги до двору германського імператора Оттона I: *«Посли Олени, королеви Русів, що хрестилася в Константинополі за імператора Романа, з'явившись до короля, удавно, як згодом з'ясувалося, просити поставити їхньому народу єпископа і священиків»*. Єпископом «народу Русів» був поставлений Либуцій із обителі св. Альбана в Майнці. Однак його постигла раптова кончина. Наступником Либуція став Адальберт із монастиря св. Максиміана в Трирі. Його місія не мала успіху в Русі. В 962 р. Адальберт повернувся на батьківщину, *«не встигнувши досягти успіхів ні в чому з того, заради чого його було послано»*.

Князі Київської Русі за тих часів вели «дивну дипломатичну гру» на декілька фронтів і це призвело до хрещення княгині Ольги за греко-візантійським обрядом. А князь Ярополк Святославич у 973 р. відправив посольство до імператора Оттона Великого у Кведлінбург для надання папських місіонерів в плані охрещення Русі. Як показують останні дослідження взаємин Русі і Німеччини у X ст., Київ був готовий прийняти хрещення від німців. А ще пригадайте місіонерів «віри магометанської», «жидами хозарськими» та «філософами грецькими»...

«Грецький» варіант хрещення Київської Русі за князя Володимира Великого був визначений, безсумнівно, сприятливим перебігом політичних подій на міжнародній арені. Прийняття християнства у Київській державі і підпорядкування її Константинопольському патріархату, однак, аж ніяк не засвідчує виняткову політичну і культурну орієнтацію Києва на Візантію.

Протягом X-XIII ст. київські митрополити висвячувалися Вселенським Патріархом зі згоди Візантійського імператора. Серед них було небагато освічених людей, які б лишили по собі помітний слід в історії, (там було не більше шести з 25 митрополитів-греків). Наприклад, митрополити Георгій (з 1062 р., залишив митрополію під час усобиць синів Ярослава Мудрого); Іоан II (з 1077 р.); Никифор I (відомий своїми посланнями з князя Володимира Мономаха). Натомість про Іоана III (з 1089 р.) прямо зауважувалося, що він був не книжний і простуватий

розумом з холопськими замашками.

Декілька слів про перших Київських митрополитів.

Яків Мних, автор твору «Пам'ять і похвала князю Володимирі» (XII ст.) згадує, що за Володимира він був «митрополит і єпископ». Таку ж згадку має й «Устав князя Володимира». Але є давня традиція вважає першим Київським митрополитом Михаїла, канонізованого Церквою (пам'ять 30 вересня). За походженням свт. Михаїл був чи то сирійцем, чи то болгариним. Він вирушив на Русь разом із шістьма єпископами й численними пресвітерами. Спершу митрополит Михаїл хрестив членів княжої родини, потім – дружинників і бояр, а відтак очолив хрещення народу Києва. Він упокоївся 992 р.

Другим митрополитом вважається Леон або Леонтій († 1004 р.). Через брак відомостей про раніше зазначеного Михаїла частина церковних істориків висловлюється за пріоритет першості за Леонтієм (Леоном). Є ще один «перший» митрополит за твердженням «Повісті временних літ» – Феопемпт. У 1039 р. «Повість временних літ» згадує, що «освячена була митрополитом Феопемптом церква [Успіння] святої Богородиці, що її спорудив князь Володимир, отець Ярославів». Ми не будемо сперечатися і залишимо на розсуд майбутніх дослідників. Тільки зазначимо, з 22 чи 24 Київських митрополитів за 988-1240 р. тільки двоє було українців, обраних без благословення Константинополя. Перший з них – митрополит Іларіон, обраний за князя Ярослава Мудрого 1051 р. «Повість временних літ» пише про це так: *«Поставив Ярослав русина Іларіона митрополитом Русі у святій Софії, зібравши єпископів... Був пресвітер на ім'я Іларіон муж благий, і книжний, і пісник»*. Але він помер або зійшов з престолу ще до 1054 р., бо літопис не згадує про його участь у похороні Ярослава Мудрого. (Зразу 1055 р. митрополитом став грек Єфрем).

Католицькі історики стверджують, що доти Ярослав Мудрий мав Київського митрополита, присланого папою Бенедиктом VIII з Охриди все було спокійно. Обрання українця на посаду митрополита мало бути викликане розривом з Константинопольським патріархом через його конфлікт з Римом (1054 р.). Але конфлікт стався пізніше, крім того, причетність папи до направлення митрополита Феопемта є суто гіпотетичною.

Вдруге обрання українця митрополитом настало після

конфлікту Київського князя Всеволода Ольговича з митрополитом-греком Михаїлом. У 1145 р. цей митрополит залишив Київ і виїхав до Константинополя. Два роки в Києві не було митрополита. 27 липня 1147 р., в день пам'яті свого небесного покровителя Пантелеймона, Київський князь Ізяслав II Мстиславич (хресне ім'я Пантелеймон), наступник Всеволода Ольговича й онук Володимира Мономаха, скликав Собор єпископів, який обрав та поставив на митрополита без згоди Константинополя українця Климента Смолятича, ченця Зарубського монастиря біля Трахтемирова на Київщині. Проти обрання Климента виступили греки – єпископи Новгородський Нифонт, Смоленський Мануїл та Полоцький Косма.

Київський літопис так розповідає про обставини поставлення митрополита Климента: *«У той же рік поставив Ізяслав Мстиславич митрополитом Кліма Смолятича, русина, вивівши його з города Заруба»*, – а був він чорноризець і схимник, і був книжник і філософ такий, якого ж у Руській землі не було, – тому що сказав чернігівський єпископ: *«Я довідався, що єпископам, зійшовшись, належить митрополита поставити»*. Отож зійшлися чернігівський єпископ Онуфрій, білгородський єпископ Феодор, переяславський єпископ Євфимій, юр'євський єпископ Даміян, володимирський Феодор.

І тоді новгородський Нифонт і смоленський Мануїл сказали: *«Нема в законі, щоб ставити єпископам митрополита без патріярха. Лише патріярх ставить митрополита. І ми оба не поклонимося тобі, не служитимемо з тобою, бо не взяв ти єси благословення ні в святій Софії, ні од патріярха. Якщо ж ти се дістанеш благословення од патріярха, – то тоді ми тобі поклонимося. Ми оба взяли од Михаїла од митрополита рукописання, що не належить нам без митрополита у святій Софії служити»*. Він же, чернігівський єпископ Онуфрій, тяжко сердячись на них за це, сказав: *«Я довідався, належить нам поставити, бо голова у нас є святого Климента. Адже ставлять греки рукою святого Іоана»*. І тоді, обдумавши, єпископи поставили своєю головою (митрополитом) святого Климента.

Згодом єпископа Нифонта було ув'язнено в Києво-Печерському монастирі, двоє інших утекли до Константинополя. З часом, користаючись війною між князями Ізяслава Мстисла-

вича з Юрієм Довгоруким, Вселенський Патріарх посилає до Києва своїх митрополитів. Після смерті Ізяслава Мстиславича († 1154 р.) і присланого з Царгорода митрополита Феодора († 1162 р.) Ізяславів брат - Ростислав Мстиславич погодився прийняти митрополита Климента, прохаючи благословення в Вселенського патріарха. Але патріарх прислав натомість грека Іоана IV. Західні історики вбачають у цьому католицькі симпатії князя, нагадуючи, що Ізяслав II Мстиславич був сином католички та був одружений з католичкою, а його сестра Євфросинія вийшла заміж за угорського короля Гейзу II. Але такі шлюбні зв'язки були звичайними й викликалися зовсім не причинами конфесійного характеру.

Архієрейські собори скликалися в той час нерегулярно, в міру потреби. Причиною була велика відстань єпархій від Києва.

Візантійські обряди на Русі. Специфіка літургійного життя в церквах Київській Русі порівняно, як щодо грецьких православних Церков, так і щодо Заходу, пов'язана з тим, що українська богослужбова традиція була копією візантійської. Зміни в українських богослужбових книгах визначалися, з одного боку, змінами грецького оригіналу, а з іншого, зміною літургійної церковнослов'янської мови. Внаслідок кожної реформи з'являлася нова версія всього грецького оригіналу, що сприймалася як інший текст.

На час прийняття Україною християнства вже склався Східний Типікон. Але в його складі все ще існувало кілька помітно відмінних різновидів. Устав Великої Константинопольської церкви (св. Софії) відзначався особливою урочистістю, обумовленою самим статусом Собору як храму, де молилися імператори й служив численний клір і причет. Цей устав називався ще «співаним порядком» і детально викладений святим Симеоном.

Другий тип богослужбового уставу склався в Святогробській Єрусалимській церкві. Уривок зі Святогробського Типікону IX-X ст., що зберігся до нашого часу, засвідчує майже цілком тотожний порядок страсного й Великоднього богослужінь. Цей устав запроваджується в монастирях, зокрема в Константино-

польському Студійському монастирі. Вважається, що Студійський устав привіз із Константинополя до Києва святий Єфрем, єпископ Переяславський, ще будучи ченцем Києво-Печерського монастиря, перед 1072 роком. З Києво-Печерського монастиря устав поширився по всій Київській митрополії.

Єрусалимський устав. З XI ст. дійшли перші відомості про поширення на Сході записів Єрусалимського уставу, тобто Типікону за чином Великої Лаври. Упорядкування й запис цього уставу здійснив для уніфікації монастирських богослужінь Никон Черногорець, ігумен монастирів Раїфського на Синаї та Симеона Дивногорця на Чорній Горі біля Антіохії в XI ст. Цей устав поширюється в Палестині, в Малій Азії та на Синаї, далі в Константинополі й на Афоні. Знищення Студійського монастиря хрестоносцями в XIII ст. обумовили витіснення Студійського уставу Єрусалимським. В Україні знайомство з Єрусалимським уставом починається з XIII ст., але ще не менш як два сторіччя тривало побутування «старого» Студійського уставу. Лише завдяки діяльності митрополита Кипріяна (1380-1406) Єрусалимський устав утвердився в богослужбовій практиці українських церков.

Грецькі літургійні обряди. Про літургійне життя Київської митрополії дають уявлення два ранні служебники церковнослов'янською мовою, котрі збереглися з XII ст.: прп. Антонія Римлянина († 1147) та прп. Варлаама Хутинського († 1192). Ці та інші літургійні записи XII-XIV ст. свідчать про існування різних перекладів і редакцій тексту літургій свт. Іоана Золотоустого, Василя Великого й «раніше освячених Дарів». Переклади робилися з різних грецьких оригіналів та за грецькими правилами у той час, як у Візантії устав відзначався неоднорідністю. Першою літургійною мовою Київської митрополії, історично була грецька. Митрополити-греки й надалі охоче послуговувалися нею при богослужіннях в церквах Київської Русі. Йшли часи.

Надалі використання грецькою мовою лишилося епізодичним. Невідомо, з якого часу діяли у Великому князівстві Київському храми, (де правили по-грецькому), і коли саме перестали вживати грецьку мову. Можна так сказати, з часу запровадження християнства в Україні і до XX ст. виняткову роль у літургійному житті відігравала церковнослов'янська мова, що виникла завдяки місійній праці братів Кирила і Мефодія. Пос-

тупово позбавляючись тієї повної залежності від грецьких синтаксичних форм, з вводом власних місцевих версій (ізводів з місцевими говірними особливостями) вступають в силу конвергенція, дивергенція, асиміляція, субстрат та адстрат, про які ми розповідали в першій частині нашої книги. Але й ці ізводи поступово витіснялись (наприкінці ХХ ст.) сучасною українською мовою. Є свідоцтва про перебування на землях Київської Русі грецьких співців. Відомо, що близько 1051 р. до князя Ярослава Мудрого прибули три грецькі співці, котрі запровадили «демествений спів» на вісім голосів в різних церквах К. Русі.

Атмосфера взаємного недовір'я між двома гілками християнства (Сходом та Заходом) на береги Дніпра була привнесена греками - ставлениками на Київську митрополічу кафедрі. Зв'язки між Києвом, духовне життя якого жилося переважно соками візантійсько-християнської культури і латинською Європою зберігалися й розвивалися і після розколу із Західною церквою. Так, в літургічному календарі найдавнішого датованого рукопису - Остромирове Євангелія 1056-1057 р. названі свята Західної Церкви: св. Аполлінарія Ровенського (23 липня) та св. Віта (15 червня). В літургічній практиці Київської Русі XI - XIII століть відбилися імена й інших святих латинської Церкви, яких не визнавав візантійський Схід.

Від 1087 р. на Русі набуває широкого поширення свято Перенесення мощів св. Миколая Мірлікійського разом із літургічним молінням на 9 травня. Встановлене Папою Урбаном II, це свято пустило коріння і на Київському ґрунті, чому сприяли наявні перекладні й оригінальні агіографічні тексти. У другій половині XI ст., за посередництва доньки польського короля Мешко II, дружини Київського князя Ізяслава Володимировича - принцеси Гертруди-Олісави, з католицького Заходу до Києва прийшов і культ св. Петра Апостола. До наших днів зберігся оригінал її Молитовника. Він є складовою частиною латинського Кодексу, який у науці одержав назву Кодексу Гертруди.

А зараз зробимо короткий огляд історичних подій від XV століття. На початку XV ст. Київський митрополит-грек Фотій переїхав до Москви, прихопивши з собою церковні цінності, що викликало невдоволення церковної і світської влади. Тоді було вирішено усунути його з Київського престолу. Новим митрополитом обрали Григорія Цамблака та скерували прохання до

Константинополя про його визнання. Проте під впливом Московського князя Василія і митрополита Фотія у Константинополі Григорія не визнали. У відповідь Собор руських єпископів у Новогрудку звинуватив Патріарха у симонії (*продажкупівля й походить від імені юдейського волхва Симона*), і заявив про своє право самостійно обирати митрополитів. Про це рішення повідомили Константинополь, але відповіді не отримали. Тоді єпископи Київської церкви на наступному соборі у Новогрудку (1415 році) самі висвятили Григорія Цамблака на митрополита Київського, а в Соборному посланні з цього приводу згадали про попередні такі випадки з митрополитами Іларіоном і Климом. Тоді їхні дії було названо канонічними (за приклад взято традицію Болгарської Церкви) і такими, що викликані необхідністю. Новий митрополит Цамблак отримав визнання від великого князя Вітовта, який пояснив у листі Патріарху недоліки попереднього митрополита Фотія, зокрема що він порушив обіцянку залишатися правити у Києві. У відповідь сам митрополит Фотій «викляв часників Собору у Новогрудку і самого митрополита Григорія», а тодішній Патріарх Евтимій на прохання Фотія позбавив Григорія Цамблака церковного сану. Наступний Константинопольський Патріарх Йосиф II також «викляв митрополита Григорія». І тільки після смерті (позбавленого сану) митрополита Григорія, до Києва (неохоче) повернувся Фотій.

Це була найтрагічніша подія всієї історії слов'янського життя початку XV ст. Доки всі слов'яни були однієї грецької віри, доти вони почували себе (чи могли почувати) одним спільним народом, як тільки релігія поділилась на Східну і Західну у керівників християнських течій «немов чорти поселились»). Спільність релігії і віри пізніш оберегла б слов'янський народ від тієї гіркої долі, яку він зазнав в подальшому. Але ця спільність на той час занадто муляла очі ворогам слов'янства, і в першу чергу - латинникам, споконвічним гнобителям слов'янського світу, то вони завзялися розбивали слов'янську релігійну єдність, а потім швидко відірвали Чехію та Польщу від грецького обряду й міцно прив'язали їх до Риму. З того часу не стало навіть видимої єдності в слов'янському світі; з того часу Рим «завбив собі памороки» нехристиянською ідеєю. Згодом, при допомозі Польщі «златинити» увесь Схід, ніби він справді був не християнський... Будучи не в змозі «відірвати» весь слов'янсь-

кий світ від праматірнього кореня (унія), Рим направляє свої зусилля на: «відривай по частинам та знищуй Русь»... І не дивлячись на все це, латинські (й польські та інші уніатські) письменники дуже часто вперто твердять, ніби християнство в Україні-Русі розпочали латинські місіонери, (тобто посланці папи), і що ніби українці пізніше «відпали від послуху папи) та прийняли собі грецьку ієрархію.

Але твердження це не має під собою правдивих підстав. **По-перше**, наші джерела ніде (ані одним словом) про це нічого не говорять; коли б справді папські посланці на вернули Україну-Русь до Христа, то наші джерела таки зберегли б якусь звістку, бодай найменшу. Приймати тоді Київській Русі латинський обряд не було найменших підстав, бо сусіди-латинники не були сильні, й тому політично папа мало чим допоміг би Україні-Русі. Інша справа греки: Греція була тоді могутня держава з найбільшою в Європі культурою; релігійно поєднатися з такою Грецією було нам політично дуже вигідно. Так само вигідно було й грекам приєднати Київську Русь до своєї віри: ставши греко-християнською, Україна-Русь переставала нападати на греків, переставала бути в союзі держав, які проти греків.

По-друге, нема латинських (або інших) правдивих джерел про охрещення українського народу посланцями папи. Ті джерела, які про це говорять, мають великі підозри, що до їх фальшування. Італійський чернець Петро Даміані (пізніше став кардиналом, помер 1072 р.), розповідає, ніби Україну-Русь охрестив латинський єпископ Брун (чи Бруно), в чернецтві Боніфатій. Далі Петро Даміані оповідає, ніби Бруно пішов до язичників (але не говорить яких) і ревно проповідував їм християнство, бажаючи мучеництва, але ті його не слухали. Пішов тоді Бруно до українського князя (ім'я не вказано, ad regem Russorum) й почав йому гаряче проповідувати. Бруно був босий, зодягнений в лахміття, і князь думав, що Бруно просить їсти, або бажає заробити на бідність, а тому запропонував йому щедрі дарунки, якщо він перестане плести нісенітницю. Тоді Бруно переодягся в єпископські ризи й знову прийшов у княжий палац. Князь наказав запалити два вогнища, так щоб вогні їх сходилися, й запропонував Брунові пройти поміж ними: коли вийде з огню здоровий, то князь з боярами обіцяв охреститися. Бруно на це погодився. Зо всіх сторін окропив він огонь

святою водою, покадив кадиллом, сміло пішов в огненне море й вийшов звідти зовсім здоровий (не зайнялося навіть волосся на його голові)... По цім чуді український князь (нема імені) з народом охрестилися в озері, бо народу тоді було багато. У князя був брат; прийшов і до нього Бруно й умовляв охреститися, але той наказав зняти (відрубати) Брунові голову. Коли єпископа скатували, то брат князя (нема імені) зараз же осліп, а всі присутні поставали правцем. Прийшов тоді перший князь, помолився за всіх грішних, і брат, і присутні видужали, й зараз вони охрестилися.

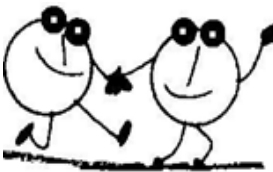
Ось така П. Даміана байка про охрещення українського народу латинським єпископом Бруно. Як бачимо, вона повна невідповідних речей, то чому ми повинні їм вірити? А от товариш Бруно по школі (його родич Тітмар, єпископ Мерзєбурзький), у своїй Хроніці розказує про охрещення Київської Русі: «охрестилися Руси від греків», а Бруно у цей час тільки «збирався їхати на Русь». До нашого часу зберігся лист самого Бруно до короля Генріха. З листа видно, що Бруно справді був в Україні, але вже по охрещенні (у 1006-1007 р), проїздом повертаючись від печенігів, завітав до князя Володимира й гостив у нього цілий місяць. (Див.: Голубинский Е. История Русской Церкви. Т. 1. С. 216-221). Виходить, що нема жодних підстав говорити, ніби князь Володимир прийняв християнство від папи, а не від греків.

Тепер розглянемо історію української автокефалії в РПЦ. У черговий раз питання Української автокефалії в РПЦ та повної юрисдикційної незалежності від Константинополя було поставлене за часів митрополита Петра Могили (1632-1646), коли Київська митрополія мала права широкої автономії. Однак, починаючи з 1654 р., після підписання Богданом Хмельницьким союзного договору з Московією, церковне життя українців почало розвиватись за тими ж законами, що й суспільно-політичне на угоду Москві. Уже 1686 року Київська митрополія була виведена з юрисдикції Константинопольської патріархії і включена в склад Московської церкви (сьогодні ця подія по-різному трактується Московським і Константинопольським патріархатами. Останній ставить під сумнів канонічність зміни юрисдикції Київської церкви, вважає, що в історичному плані була помилка), про що ми вже розповідали.

Відродження Української Греко-Католицької Церкви (УГКЦ) та Української Автокефальної Православної Церкви (УАПЦ) в сучасній Україні, змусило шукати механізми протидії цим спільнотам у Московському патріархаті, а зокрема в українському екзархаті РПЦ, який очолював митрополит Філарет Денисенко. Митрополит Філарет зайняв непримиренну позицію у відношенні: як до греко-католиків (УГКЦ), так і до Української Автокефальної Православної Церкви (УАПЦ). Розпочало релігійне протистояння.

Ми не будемо описувати Першу автокефалію за часів митрополита Василя Липківського та висновки Російського помісного Собору 1917–1918 років; про перші українські парафії від 1919 року, (завдяки закону про відокремлення Церкви від держави, який видали більшовики в лютому 1919 року); про автокефалію Української церкви від 5 травня 1920 року та рукоположення близько 30-ти священників; про врегулювання церковного життя Православної церкви в Україні та скликання Всеукраїнського церковного Собору від 14.XI.1921 та проголошення Української Автокефальної Православної Церкви (УАПЦ), коли по закінченні Собору, Українська церква одержала єрархію з 18 єпископів). Ця та подібна інформація є в Інтернеті.

Далі піде пласт інформації про Другу автокефалію митрополита Полікарпа Сікорського, якого у 1932 році поставили для опіки над українськими єпархіями.

Примітка. Паралельно з УАПЦ (Липківського) в Україні діяла ще одна автокефальна структура - Братське Об'єднання Українських Автокефальних Церков (БОУАЦ). Яке було створене 1925 року в

місті Лубнах на Полтавщині єпископом РПЦ - Полтавським вікарієм Феофілом (Булдовським). Це утворення об'єднало навколо себе ту частину проавтокефально налаштованих вірян і священників, які негативно поставились до нетрадиційних свячень. Усіх архиєреїв УАПЦ, окрім Івана Тедоровича, який перебував на той час в Америці - заарештували. У 1934 році в УАПЦ відібрали Софіївський собор. Церква перестала існувати, залишилися малі розрізнені групи, незначна кількість яких через 8 років влилася в УАПЦ Полікарпа Сікорського.

Про «дії та бездіяльність» церковних громад СРСР, Польщі та України в період Другої світової війни та про те, як у 1942 році (під тиском радянських органів влади) Архієрейський собор Російської Православної Церкви позбавив сану митрополита Полікарпа Сікорського та солідарних з ним архієреїв. Про «вербну неділю 1944 року», коли Українська автокефальна єрархія «піднесла» митрополитові Діонісію, (як духовному провіднику Автокефальної Церкви в Україні), титул «Патріарха України» - знайдете в Інтернеті.

Влітку 1944 року Український єпископат АПЦ перебирається до Німеччини, де починається новий етап в історії УАПЦ під назвою «УАПЦ у вигнанні». На 1944 рік в Західній Європі було 12 єрархів УАПЦ. Організація церковного життя УАПЦ відбувалась під проводом позбавленого сану митрополита Полікарпа Сікорського (помер 1953 в Ольне-су-Буа біля Парижа). Від 1953 до 1969 року місце глави УАПЦ належало єпископу Никанору (Абрамовичу). А після його смерті митрополитом УАПЦ став Мстислав (Скрипник) з титулом Святіший Патріарх Київський і всієї Руси-України, (небіж (син сестри) Симона Петлюри, (помер Скрипник у 1993 році).

Тож, черговий новий етап історії УАПЦ розпочався 1989 року як «відродження УАПЦ в Україні», куди на початок 1990 року в УАПЦ перейшло близько 200 галицьких парафій. А 5-6 червня 1990 року в Києві відбувся Всеукраїнський Православний Собор за участю близько 700 делегатів з усієї України, на якому затвердили факт відновлення УАПЦ і обрали Патріархом Київським Мстислава (Скрипника). 2 жовтня 1990 року органи влади (тоді ще УРСР) Української Радянської Соціалістичної Республіки офіційно зареєстрували УАПЦ.

У цей час, в середовищі Українського екзархату серед багатьох кліриків, переважно з західних областей, побутувала думка, що Український екзархат не зможе зберегти своїх позицій в Україні, якщо не стане повноцінною автокефальною Церквою. На адресу митрополита Філарета (Київський і Галицький, екзарх України Російської православної церкви 1966–1990) і Московського патріарха Пимена надійшло багато листів з проханням надати Київському екзархату автокефалію. У відповідь (9-11 жовтня 1989 в Москві) відбувався архієрейський Собор, який прийняв рішення про перегляд Положення про Екзархати

РПЦ. Розробку нового положення було доручено митрополиту Смоленському і Калінінградському Кирилу (Гундяєву).

Митрополит Київський і Галицький Філарет, після смерті Московського патріарха Пимена в 1990 році зайняв місце Московського патріарха. Ініціював перейменування Українського екзархату РПЦ на УПЦ (МП) Московського патріархату. Внаслідок здобуття Україною незалежності 1991 виступив поборником відновлення української церковної самостійності. У 1992 р. узяв участь у відновленні автокефалії УПЦ але вже Київського патріархату. З політичних мотивів йому 1997 року РПЦ (МП) Московська патріархія оголосила анафему.

А вже 30 січня 1990 р. в Москві відбувся черговий Собор єпископату, на якому було прийняте нове положення Уставу екзархату (7розділ про управління РПЦ), яким надавалось більше прав у внутрішньому житті, а також право називатись Українською Православною Церквою. 25-27 жовтня 1990 року єпископат РПЦ (МП) надав УПЦ (КП) «незалежність і самостійність в управлінні», скасував назву «Український екзархат». Було також ухвалено, що глава УПЦ (КП) обирається собором архієреїв УПЦ (КП), має титул «Митрополита Київського і всієї України», а також в межах України носить титул «Блаженіший».

Зразу постало питання: «Про необхідність автокефалії УПЦ (КП) в Україні». З 1 по 4 квітня 1992 року на Архієрейському Соборі в Москві РПЦ (МП) обговорювалось прохання УПЦ (КП) про надання їй автокефалії. На Соборі тривала гостра дискусія, як наслідок – Московський патріарх Алексій висловився проти надання автокефалії УПЦ (КП) «на даному історичному етапі», а також закликав митрополита Філарета покинути в Києві пост глави УПЦ (КП). На прес-конференції в Укрінформ-агентстві 14 квітня 1992 митрополит Філарет наголосив, що не залишить в цій ситуації «свою паству», яка довіряє йому та нагадав про пожиттєвий статус митрополита відповідно до Томосу патріарха Алексія II. На звернення патріарха Алексія II, РПЦ (МП) «піти на відпочинок», він (Філарет) не збирається залишати пост митрополита Київського. Тому 6-7 травня 1992 року митрополит Філарет (Денисенко) УПЦ (КП) не прибув на

засідання Синоду РПЦ (МП) в Москву.

Тоді Синод РПЦ (МП) фактично відсторонив митрополита Філарета від керівництва УПЦ (КП), а на своєму Синоді 21 травня 1992 призначив тимчасово керуючим УПЦ (КП) митрополита Харківського і Богодухівського Никодима (Руснака), якому було доручено *«до свята Трійці 1992 року зібрати собор архієреїв УПЦ (КП) для обрання нового глави Української Церкви»*. Митрополит Філарет виступив з протестом проти таких дій Московського Синоду, назвавши їх втручанням у внутрішні справи Української Церкви. І у відповідь на рішення Синоду РПЦ (МП) кликав в Києві *«Всеукраїнську конференцію на захист канонічних прав УПЦ»*. Конференція засудила постанови Московського Синоду РПЦ від 7 і 21 травня 1992, і звернула увагу, що єпископи, які виступили проти Київського митрополита Філарета, порушили Устав УПЦ. Конференція також звернулася до Вселенського Патріарха *«про справедливість надання УПЦ автокефалії»*, посилаючись на анулювання підпорядкування Київської митрополії Московському Патріархату у 1686 році, оскільки Україна стала незалежною державою.

Після комуністичного путчу, організованого 19-21 серпня 1991 року в Москві старими радянськими функціонерами, 24 серпня Верховна Рада України проголосила незалежність України, а 1 грудня 1992 року відбувся народний референдум, на якому за повний суверенітет Української держави проголосувало 90,32% учасників.

27 травня 1992 року в Харкові митрополит Никодим (Руснак) зібрав Собор єпископів УПЦ, на якому були внесені зміни до Статуту УПЦ та обрано Володимира (Сабодана) митрополитом Київським. Почалося релігійне протистояння, де постраждали віруючі миряни. 22 травня 1992 року в Києві відбувся Всеукраїнський форум на захист Українського православ'я, в якому взяли участь єпископи, духовенство, миряни УПЦ і УАПЦ. А 25-26 червня 1992 року в Києві в резиденції митрополита Філарета відбувся Всеукраїнський православний собор, що об'єднав Українську Автокефальну Православну Церкву (УАПЦ) та частину Української Православної Церкви (МП. Московського патріархату) в єдину структуру: Українську Православну Церкву

Київського Патріархату - УПЦ (КП).

Собор підтвердив обрання митрополита Мстислава патріархом Київським і всієї України. Нова Церква була зареєстрована органами влади, а тому скасовувалась реєстрація УАПЦ (юридично вона перестала існувати). Однак частина духовенства та вірних УАПЦ негативно поставилось до утворення нової структури. Пояснювалось це тим, що об'єднавчий Собор та утворення УПЦ (КП) відбувалось за відсутності патріарха Мстислава та без його благословення.

Від 21 до 24 жовтня 1993 в Києві проходив Помісний собор, на якому главою УПЦ КП було обрано архієпископа Чернігівського Володимира (Романюка). Інtronізація Патріарха Київського і всієї Руси-України Володимира (Романюка) відбулась у соборі Святої Софії. За патріарха Володимира також відбулась спроба поєднання з УАПЦ, яку очолив патріарх Димитрій (Ярема). Однак об'єднавчі ініціативи перервала смерть Володимира (Романюка) 14 липня 1995 року. На його здоров'ї відбулися 17 років ув'язнення в мордовських та сибірських таборах. Він не дожив 5 місяців до свого 70-річчя. Похорон Святійшого Патріарха Володимира (Романюка) був трагічним. Історія, мабуть, не знає такого знуцання з похоронної процесії. А вже 20-21 жовтня 1995 в Володимирському соборі м. Києва відбувся Помісний собор УПЦ (КП), на якому Патріархом Київським було обрано митрополита Філарета (Денисенка). Інtronізація новообраного Патріарха відбулась 22 жовтня 1995 року.

УПЦ (КП) об'єднує 3672 парафії, на яких відправляють богослужіння 2815 священників. Державний комітет України у справах релігій подає неправильну статистику про кількість парафій Київського Патріархату (3196 парафій). Він навмисно зменшує кількість парафій УПЦ (КП), зараховуючи до Української Автокефальної Православної Церкви, - парафії УПЦ (КП) тільки на тій підставі, що в статутах цих парафій вживається слово «автокефальна» (що дозволено Помісним собором УПЦ (КП)). **До відома:** За свідченням УАПЦ, в її складі є 547 парафій, а не 1168, як подає Державний комітет у справах релігій.

Примітка. У 2000 р, за підтримки Вселенської Патріархії, між УПЦ КП і УАПЦ розпочався діалог, який завершився підписанням «Симфонітікону». Після спільної зустрічі в Стамбулі між УПЦ (КП) і УАПЦ, які разом прагнуть до своєї легітимності з боку Вселенського Православ'я, взаємини почали покращуватись. На

основі Симфонітікону мало відбутись об'єднання двох структур в єдину Українську Православну Церкву (УПЦ). Однак через причини внутрішнього характеру в середовищі УПЦ КП і УАПЦ, а також через активізацію Московської патріархії в блокуванні утворення будь-якої іншої визнаної структури в Україні, окрім УПЦ (КП) як частини РПЦ (МП), переговори не мали позитивного результату. У 2005 року знову відбулась низка консультацій між представниками УПЦ КП і УАПЦ (за Мефодія (Кудрякова) про їх об'єднання. Сторони досягли певних домовленостей, але незадовго до об'єднаної Собору УАПЦ вийшла з переговорів. Мотивацією стало незадоволення умовами об'єднання. Вінцем надії про вихід з канонічної ізоляції УПЦ КП і УАПЦ став візит в Україну у 2008 році Патріарха Константинопольського - Варфоломія. Під час переговорів між Вселенською Патріархією, УПЦ КП і УАПЦ, глава УПЦ Київського Патріархату відмовився прийняти умови Константинопольської делегації, яка пропонувала українським невизнаним Церквам увійти в склад Вселенського Патріархату на правах автономної митрополії. У вересні 2011 року розпочались чергові переговори про об'єднання між УПЦ КП і УАПЦ. Комісія з діалогу між цими Церквами провела зустріч 27 жовтня 2011 р. на території Михайлівського Золотоверхого монастиря, на якому ієрархи двох Церков розглянули і погодили текст підсумкового документу...

Підсумок: Підсумовуючи історичний шлях Української Церкви, можемо зробити наступні висновки. УПЦ Київського Патріархату – справжня Помісна Православна Церква українського народу, яка зберігає і проповідує православне віровчення та дотримується у своєму житті канонів і звичаїв Вселенського Православ'я. Вона зберігає спадкоємство від Київської Митрополії та УАПЦ в Діаспорі. Підставою для дій Пред-

стоятеля УПЦ митрополита Київського і всієї України Філарета були рішення Архієрейського собору УПЦ 6-7 вересня 1991 р. та Помісного собору УПЦ 1-3 листопада 1991 р. про автокефалію Української Православної Церкви. Так звана «Українська Православна Церква», за митрополита Володимира (Сабодана) є частиною РПЦ та на думку дослідників провокує розкол Української Церкви. На Об'єднавчому соборі 1992 р. відбулося не утворення нової релігійної організації, як про це часто говорять противники Київського Патріархату, а відновлення єдності Помісної Православної Української Церкви.

Минуло багато років, але й 2018 Українське православ'я залишається роз'єднаним. Це шкодить як Українській Православній Церкві, так і світовому Православ'ю взагалі. У зв'язку з цим виникає питання: у складі якої (Московської чи Константинопольської) автокефальної православної Церкви буде автономна Українська Православна Церква? Вирішувати мирянам України. Проте у чийому підпорядкуванні не була б українська церковна автономія, це не може задовольнити ні Українську Церкву, ні незалежну Українську державу. Тому шлях української церковної автономії заганяє проблему в глухий кут. Тоді виникла нова ідея, нав'яна Москвою: «*перевисвята*» всього Українського єпископату, який не знаходиться під юрисдикцією Московського Патріарха.

Навіть якби і погодився (всупереч православному віровченню) єпископат УПЦ (КП) на «*перевисвяту*», то як бути з тисячами священиків УПЦ (КП)? Їх також «*перевисвячувати*»? А як бути з сотнями тисяч православних мирян, які прийняли таїнство хрещення і миропомазання в УПЦ (КП)? Чи погодяться вони на «*переохрещення*»? І як бути з Символом віри: «*Визнаю одне хрещення на відпущення гріхів*»?

Станом на середину 2018 року, важливість створення Єдиної помісної церкви в Україні важко переоцінити. Більшість експертів і релігійних діячів стверджують, що надання Українському патріархату Томосу, який визнає його автокефалію, майже завершена угода, яка займе всього кілька місяців. Це переписе релігійні кордони Східної Європи (вперше) за 400 років. Московська православна церква і її вплив на Україну є одним з останніх залишків Російської імперії. Тому незалежна Православна церква в Україні є питанням національної безпеки.

Восьма глава

*Відчуй почуття
епохи*

ПРО РЕЛІГІЮ КИРОВОГРАДЩИНИ ВІД XVIII ст.

В цьому розділі ми продовжимо розповідь про розбудову релігії на теренах Єлисаветградщини-Кіровоградщини, але почнемо від 18 ст. (Початок був у попередній главі, де ми розповідали про першу Єлисаветградську церкву Святої Трійці у фортеці святої Єлисавети). Зазначимо трохи історичних фактів, бо нам потрібно на щось (на когось) – опиратися. Візьмемо за факт діючу Українську православну церкву, виявилось, що ми маємо декілька назв: Українська

Православна Церква (988-1240 р), далі УПЦ за (1458-1596), за (1620-1685 р) та за (1686-1770 р). Українська Автокефальна Православна Церква (з 1919) та (1942-1944), те саме але Апостольська (з 2002), те саме але Канонічна (з 2004), те саме але УАПЦ оновлена від 2006; Українська Православна Церква (МП) Московський патріархат від 1990 р; католицька УГКЦ від X ст., і таке інше. Що до Єлисаветграду, то на серед. 18 ст. було поширене старообрядництво: діяло 4 старообрядницькі громади та 2 священнослужителя. Також зареєстровано ще три інші православні громади з трьома священнослужителями тощо.

Щоб не визивати суперечливість на момент написання книги (2018 р), ми вирішили задати просте питання: - Якщо князь Володимир в 988-990 р. хрестив Київську Русь, а не Москву (Московське князівство), то наскільки УПЦ МП, яка сьогодні підпорядкована Москві, є українською церквою? Із Вікіпедії читаємо: *З 1328 року московські князі отримали ярлик від хана Золотої Орди на титул Великий князь Володимирський (читай Московський). Москва стає центром збору данини на користь хана з усіх на той час підконтрольних Золотій Орді північно-східних руських князівств. Але є посилення, що Московія, як князівство, виникло в 1277 р. за наказом татаро-монгольського хана Менгу-Тімура і було звичайним улусом Золотої Орди, подальша назва - «Московський улус». Тобто через 300 років як охрестили Київську Русь.*

Визначимо: Із 1277 року – Московський улус; із 1328 р. створили Володимирське князівство; із 1363 р. Московське князівство, а із 1432 року закріпилася назва «Московське велике князівство». Хоч більшість дослідників вказують на те, що Москва, сформувалася як нова сила після 1453 року, коли під

атакою турків упав Константинополь. А у 1461 році в Москві було встановлено резиденцію митрополита, як знак нового теологічного бачення Москви в статусі «Третього Рима». Проголосивши себе царем (титул походить від слова «цезар»), Іван IV Грозний посилив централізацію держави і продовжив давню традицію *цезара-папізма*, тобто схеми, за якої Церква повністю підпорядкована державі і служить їй...

Тепер порівняємо роки хрещення киян та народів Київської Русі (навіть останні 988-990 роки) – утворена Київська митрополія, і 1461 р. встановлення резиденції митрополита в Москві, (ігноруючи Київ – як матір Руських церков). Від Київської митрополії: у 1137 році була заснована Смоленська єпархія, у 1187 - Рязанська, а у 1226 - Володимирська-на-Клязьмі. А 1237 року митрополитом Київським та всієї Русі було призначено Йосифа. Він став останнім київським митрополитом, який керував церквою до монгольської навали та останнім серед лідерів церкви, які мали своєю столицею Київ. Отак, звичайне шахрайство московитів, що привласнили собі минуле Великого Київського князівства і його народу, нанесло страшний удар по українському етносу.

Ми знаємо, що розкол Християнської церкви «Велика схизма» відбувся у 1054 р: на Католицьку під проводом Папи Римського та Православну під проводом Вселенського Патріарха Константинопольського. Сергій Здіорук виокремлює напрямок думок, де перший розкол у Руській церкві відбувся 1448 року, коли Московська митрополія самочинно, (без благословення і неканонічно відділилася від Київської митрополії (як Церкви-Матері). Причин для такого відділення не було, адже на той час Київська церква уже не була в небезпеці. Це в 1239 році, коли ординці окупували Русь, митрополит та кафедра були тимчасово (на сотні років) «евакуйовані» з Києва у Володимир, а потім до Москви, хоча предстоятелі мали титул «митрополит Київський і всієї Русі». У 1380 році татаро-монгольську орду вигнали з території Русі. Але осідок (кафедра) Київської церкви залишився на Північному сході, де набирало сили Московське князівство і ось тут вони наважились знехтувати Києвом, як матір'ю Руських церков. Перший «розкольницький» митрополит Йона ще мав Київський титул «митрополит Київський і всієї Русі» - помер 1461 р. А його наступник - Феодосій само назвався вже

«митрополитом Московським і всієї Русі»...

Юридичний процес відокремлення Московської митрополії від Київської було розпочато 15 грудня 1448 року рішенням Собору єпископів Великого князівства Московського. Однак, ця постанова не отримала благословення Константинопольського Патріарха. Отже, Московська православна церква з 1448 по 1589 роки не мала офіційного визнання свого статусу. У 1588 році Московський правитель Борис Годунов запропонував Константинопольському патріархові Ієремії II переїхати з захопленого турками Константинополя - до Московії. Ієремія другий приїхав і після піврічного утримання в московській неволі погодився на деякі умови царя Бориса Годунова. Московська церква отримала статус патріархату. Після цього вже ніщо не заважало Московському патріархату висувати тезу про свою історичну роль.

Відтоді Москва витрачає величезні зусилля на обґрунтування своєї першості. Одним з таких актів стало підпорядкування Москві - Київської митрополії після Переяславської ради. У 1654 році, коли був укладений тимчасовий військовий союз з Росією, Київське священство не присягало Московським послам. Більше того, коли послы подалися в Лавру, київський люд і християнські ченці побили московитів кийками. Ніхто не передбачав, що невдовзі на гетьманство (Гетьманом) оберуть Юрка Хмельницького і що його скоро візьмуть московити у полон під Конотопом і змусять підписати додаткові до Переяславської угоди «Березневі статті». У тих «статтях» вперше згадують, що Київська митрополія «повинна підпорядковуватися» Московській митрополії. Утім Київська митрополія трималася ще 30 р.

Особливість православного собору (1685) в Києві полягало в тому, що Українське православне духовенство в цій ситуації виявило себе як таке, що чітко усвідомлювало відмінності Київської і Московської гілок Православ'я, наслідки приєднання ослабленої Київської митрополії до Московської патріархії, посиленої підтримкою з боку царської влади. Ієрархія, клір, миряни України справедливо вбачали в такій «злуці» можливість втрати свого «церковного національного обличчя». Питання постало гостро: -Бути українській церкві незалежною, чи ні? Однак практичний опір свідомого в цій загрозі українського духовенства був загалом – пасивний...

Дещо про церковний «розкол» XVII ст. (але із відкритою правдою), коли патріарх Никон у XVII ст. розпочав церковну реформу. У російських виданнях часто говориться, що ця реформа призвела до «розколу на «старообрядців» і «новообрядців». Насправді, як зазначають зарубіжні богослови, реформи патріарха Никона були направлені на подолання наслідків раніше створеного розколу, що виявилися в наростанні обрядових відмінностей московської Церкви від стародавніх Східних церков, а також від Київської митрополії: *«Патріарх прагнув повернутися до обрядової єдності, беручи за взірець практику Київської церкви та богослужбові книги від часів Київської Русі. Однак він натрапив на сектантську психологію значної частини священства та більшості мирян»*. Психологія «третього Риму» не могла прийняти ідеї того, що мусить брати за взірець грецьку традицію. Патріарх Никон прагнув установити порядок, за якого цар і бояри якнайменше могли б втручатися у внутрішньо-церковні справи. Отож на Московському соборі у 1666 році патріарха Никона звинуватили в хулі на Московського царя й самоуправстві, позбавили сану й відправили в заслання.

Вставка. Після Московського собору 1666 р., відбувся розкол Руської церкви (виникло старообрядство), прихильники старого церковного обряду почали тікати з обжитих місць у віддалені куточки Російської держави та за її межі. Внаслідок таких переселень з'являються старовірські поселення і на території України. Історично вони селилися на Стародубщині, Поділлі, Південній Бессарабії, Буковині, Київщині, простори Дикого степу (Єлисаветградський край), Волині та Слобожанщині - це, так би мовити, місця «компактного проживання старообрядців», проте існувало чимало інших, подібних поселень. За деякими підрахунками, лише на Правобережній Україні нараховувалося близько 250 населених пунктів, де проживали старообрядці. Станом на 1756-1760 р. дослідник Скальковський виділив багато старовірів у складі Нової Сербії, Слов'яно-Сербії та Ново Козачого слобідського поселення (але без території Війська Запорозького). Для прикладу, були засновані поселення: Цибулів, Кли-

нці, Велике (нині Олександрія) та інші. Згодом (у 1700 р.) цар Петро Перший скасував патріаршество. Наступне правління династії царів Романових не знало патріархів. Наступні 300 років Росія мала Синод, який очолювала навіть не духовна особа, а обер-прокурор, призначений царем. І тільки у 1917 р. (після лютневої революції) було відновлено патріаршество в РПЦ (Московського патріархату), але порвали зв'язки із центрами Східного (Грецького) християнства.

У 1917 році на посаду «Московського патріарха» вибрали Тихона (Білавина). В Україні створюється комітет духовенства і мирян, щоб скликати Всеукраїнський церковний собор для вивільнення Української православної церкви. Собор відбувся 1918 року, але через монархічні позиції більшості єпископів автокефалію тоді не проголосили, вдовольнилися особливими перевагами на засадах автономії в Російській православній церкві (РПЦ). Автономні церкви діють самоврядно, але свого патріарха або митрополита змушені затверджувати у «материнській» Церкві. У 1918 році РПЦ офіційно надала автономію Київській митрополії, яку визнав патріарх Тихон. Парадокс у тому, що Київська церква від IX ст. являлася «материнською церквою Руських князівств», і через багато років, більш пізня гілка Московського православ'я у 1918 році «надає автономію» Київській митрополії. До сьогодні (2018 р) автономію ніхто не відмінює.

Дивина в тому, що єдності серед церковних діячів в Україні і тоді (і сьогодні) - не було. Одні ратували за УАПЦ на чолі з митрополитом Василем Липківським. Інші за автономну церкву. Врешті у 1930 році УАПЦ під невсипущим наглядом НКВД СРСР «саморозпустилася» (а у 1946 році «самоліквідувалася» УГКЦ). Після революційний розкол у Російській православній церкві мав два етапи:

1). На першому за сприяння більшовицького режиму було проголошено 1922 року створення «Обновленської церкви», керівники якої спробували встановити контроль над Московським патріархатом. Патріарх Тихон, людина принципова й відверто ворожа комуністичному режимові (він анафемував усіх, хто співпрацював з більшовиками), був узятий під арешт.

2). Другий – лояльний період. Після провалу з обновленським рухом, один із його лідерів, митрополит Сергій Страго-

родський, у 1927 році повернувся до Московського патріархату й після упокоєння (смерті) предстоятеля очолив Російську церкву без жодних канонічних підстав. Так розпочався другий етап розколу, позначений сумновідомою декларацією митрополита Сергія з 29 липня 1927 року про «Лояльність до советської влади», а також його інтерв'ю 15 лютого 1930 р. про відсутність переслідувань віруючих людей у СРСР.

Канонічний місцеблюститель Патріаршого престолу, митрополит Петро Полянський у 1925-му був заарештований і після 12-річного ув'язнення страчений. Ще коли він був живий, 27 квітня 1934 року Сергій Страгородський проголосив себе «Митрополитом московським і всієї Русі». Майже дві третини священників і

Мирян РПЦ відмовилися визнати Сергія за свого главу, і їх за це переслідували. З 1929 по 1937 у СРСР (сталінський період) було закрито 3200 православних храмів і ще понад 5 тисяч каплиць і молитовень інших віросповідань. Відновили церкви на теренах СРСР німецькі нацисти.

Про церковні події в Україні після Другої світової війни та про відновлення Української Автокефальної Православної Церкви (УАПЦ) і греко-католицька УГКЦ від 1989 р.; про Київський собор УАПЦ від 5 червня 1990 року; про напівтаємний Харківський собор (травень 1992 р) та подальшу дію з Українським екзархатом і важливість створення Єдиної помісної церкви в Україні на початку XXI ст., ви вже читали в попередній главі.

Ми повинні навчитися розрізняти Український екзархат Російської Православної Церкви, як церковна адміністративна одиниця Московського патріархату на території України, від Українського екзархату Руської Православної Церкви як церковна адміністративна одиниця Київського патріархату на території України.

(Пам'ятайте: *Київська єпархія була утворена внаслідок офіційного прийняття у 988 р. християнства як державної релігії Київської Русі).*

Український екзархат Руської Православної Церкви став незалежною і самостійною в управлінні Українською Правос-

лавною Церквою. Ще в липні 1990 р. керівником УПЦ на соборі був одногосно обраний митрополит Філарет. Через 1 рік це підтверджене найвищим керівним органом УПЦ – собором 1991 р. Нажаль, тоді при встановленні нового статусу УПЦ Київського патріархату не було чітко окреслено розмежування повноважень з РПЦ Московського патріархату: «остаточне рішення щодо статусу та прав УПЦ (КП) перенесли на майбутній Помісний собор РПЦ (МП), який від 1990 року не збирався, (хоча мав би збиратися, відповідно до Статуту 1988 р., кожні 5 років, тобто у 1995, 2000, 2005, 2010 та 2015 роках) не сприяло нормальному існуванню УПЦ (МП) в складі Московської РПЦ. Фактично межі незалежності та самостійності в управлінні УПЦ в складі Московського Патріархату визначалися особистими якостями Предстоятеля та єпископату Української Православної Церкви (МП). В зв'язку з війною на Сході України (2014 р) постала необхідність визначитись із УПЦ (МП) в нашій державі.

22 квітня 2018 Святий і Священний Синод Вселенського Патріархату прийняв до розгляду Звернення від Президента України Петра Порошенка до Вселенського Патріарха Варфоломія про надання Томосу автокефалії в Православній церкві в Україні. Постанову Верховної Ради України на підтримку цього звернення, а також звернення ієрархів українських православних церков УПЦ КП і УАПЦ надано додатково. Також Синодом Вселенського Патріархату прийнято рішення про початок процедур, необхідних для надання автокефалії Православній церкві в Україні.

До поняття «християнство на українських землях» кожен історик підходить по-своєму; також варто зважати на різні смисли використання терміну «християнство» цими істориками. Початкові, написані матеріали по історії Української Церкви сягають до княжих часів і ми їх уже розглядали. Перші наукові праці з історії Церкви, здебільшого писані в політичних цілях. Московське князівство перебирало на себе історію Київської Русі і тому «наліво і направо» все фальшувало. У період радянської України, дослідження з історії Української Православної Церкви зовсім припинилися. І тільки від 1991 року почалося «трохи розвиднюватися»...

ЄЛИСАВЕТГРАДСЬКА ВІКАРНА ЄПАРХІЯ

У Православній церкві вікаріат є церковно-адміністративною територіальною одиницею, що входить до складу єпархії й очолюється вікарієм - єпископом, що не є правлячим архієреєм, а знаходяться в юрисдикції останнього. Існують 3 види вікаріатів: напівсамостійні помісні єпархії; умовна одиниця, де вікарій носить титул міста та титулярний вікаріат як умовна одиниця, де вікарій носить титул від скасованої кафедри. Є слово «єпархія», або владичтво - у Східному християнстві церковно-адміністративна одиниця на чолі з архієреєм. Якщо єпархію очолює єпископ, її ще називають єпископством, якщо архієпископ - архієпископством, митрополит - митрополією, патріарх – патріархією. Апостольський вікаріат - територіальна одиниця Римокатолицької церкви, прирівняна до дієцезії. Апостольський вікаріат встановлюється на територіях, де поки не може бути сформована повноцінна дієцезія і є тимчасовою структурою. Хто такий єпископ? Єпископ (грец. «наглядач») - найвищий керівник церковного життя кожної єпархії у більшості християнських церков. Титулярний єпископ (латинь) єпископ Католицької церкви, який не керує окремою єпархією, а виконує в церкві якесь конкретне завдання. Більшість титулярних єпископів мають свій титулярний престол - давню, не існуючу більше єпархію. Титулярний єпископ відрізняється від вікарного тим, що перший носить історичну назву міста, наприклад, «Єлисаветградський», а другий повинен мати реальну назву (титул) міста, наприклад, «Кіровоградський і Миколаївський»

Давайте розглянемо назву «Єлисаветградська вікарна єпархія» (або Єлисаветградське вікаріатство) станом на середину 18 ст. Почнемо із посади «єпископ Єлисаветградський» - титул єпископа-вікарія Херсонської єпархії з кафедрою в місті Єлисаветграді (Кропивницький), яка існувала протягом 1880 - 1929 років. У 1930-1931 р., зі зміною назви міста - заснували титул «єпископ Зинов'євський», а в 1944-1946 роках «єпископ Кіровоградський», який носили вікарії Одеської єпархії. У 1947 році була заснована самостійна Кіровоградська єпархія Українського екзархату, керівники якої носили титул «Кіровоградський і Чигиринський», потім «Кіровоградський і Миколаївський».

Православ'я - найпоширеніша релігійна деномінація в Україні. Православ'я з'явилося на території сучасної України ще в «доруський час». І з X ст. стає головною релігією Київської Русі та пройшовши всі віхи історії українських земель, дійшло до нашого часу. Коли уперше з'явилося Православ'я на території сучасної Кіровоградської області, ми зараз визначаємось. Одні кажуть: народи-переселенці які під тиском загарбників шукали кращих

місць, згодом втікачі кращої долі-козаки, потім переселенці і так далі. Чітко знаємо, що від 1299 до 1458 р місто Київ остаточно перестає бути резиденцією Православного (християнського) митрополита. Хоча митрополит зберіг титул (назву) Київський, бо в цей період землі Київської Русі поділили між собою нові держави, що виникли на території Давньої Русі. А від XV і до XVII ст. землі Дикого степу, контролювалися запорозькими козаками. Козаки ревно захищали свою християнську віру, зводили і прикрашали Православні храми. Після перепідпорядкування Київської митрополії Московському патріархату на землі Дикого поля, (а це й Кіровоградщина) поширилася юрисдикція Російської православної церкви. А з середині 18 ст. до нашого краю розпочалося активне переселення вихідцями з Росії, Сербії, Болгарії тощо.

Єлисаветградське вікаріатство: Початкове місце перебування їм було відведено в Одеському Успенському чоловічому монастирі на Великому фонтані. Архієпископ Херсонський і Одеський Платон (Городецький) отримав дозвіл Синоду на відкриття в єпархії другого вікаріатства «з метою боротьби із сектантами» (вірогідно, старообрядцями). Єпископи Херсонські та Одеські називали себе «першими вікаріатами», а вже єпископи Єлисаветградські іменувалися «другими вікаріатами».

Про посаду єпископа Єлисаветградського (так називався титул єпископа-вікарія Херсонської єпархії з кафедрою в Єлисаветграді (нині Кіровоград-Кропивницький), що існував протягом 1880-1929 років, (ми зазначали). Інколи кафедру називали Єлисаветградський вікаріат (Єлисаветградська вікарна єпархія, Єлисаветградське вікаріатство). Тож першим єпископом Єлисаветградським в 1880 р. став Неофіт (Неводчиков), кандидат богослов'я, автор численних статей у православної періодиці,

який багато років працював на посаді інспектора та видавав «Одеський недільний листок». Через 3,5 роки його змінив єпископ Мнемон (Вишневський). Скромного владику в 1891 році замінили на Преосвященного Акакія (Заклінського), а владика Мемнон залишився при єпархії, але пішов на підвищення, його перевели в Херсон «першим вікарієм» із титулом «Новомиргородський». Акакій відомий своїми літературними працями, що регулярно друкувалися в «Єпархіальних відомостях» у Херсоні, Воронежі й Томську. Він 3 роки поспіль був ігуменом, а згодом відбув на Олонецьку кафедру.

Наступний настоятель Іоанн (Кратиров), який прибув із Херсонської єпархії (був єпископом Сумським), уже через 1 рік, 23 серпня 1895 року, виїхав з Одеси в Москву - на посаду єпископа Нарвського. А на посаду єпископа Єлисаветградського 25 серпня 1895 року був призначений старший член Петербурзького духовного цензурного комітету архімандрит Тихон (Морошкін), який протягом 8 років управляв Успенським монастирем та здобув повагу за добре ставлення до братії.

Олексій (Дородніцин), єпископ Єлисаветградський кілька місяців обіймав кафедру у 1905 році. Наступним єпископом був преосвященний Хрисанф (Щетковський), але помер 1906 року. Його наступником став ректор духовної семінарії архімандрит Анатолій (Каменський). Через 8 років (у 1914 р.) він одержав призначення на Томську кафедру, а на місце вікарія у Єлисаветград був переведений єпископ Прокопій (Титов), нині причислений до лику святих. У зв'язку з початком Першої світової війни точні відомості про подальші ієрархії відсутні. Відомо, що в 1917 році єпископом Єлисаветградським став Павло (Колосов). З усних переказів відомо, що до 1920 року єпископом Єлисаветградським від Одеської єпархії був Преосвященний Олексій (Боженів).

У 1921 р указом патріарха Тихона (Беллавіна) автономна Українська православна церква була реорганізована в екзархат (адміністративно-територіальну одиницю, намісництво за межами метрополії). У 1922 р за усними джерелами єпископом став Антоній (Панкеєв), у 1923 році кафедру очолив єпископ Онуфрій (Гагалюк). Лише три дні він був на чолі пастви, як несподівано його заарештували й відправили на заслання. Три роки він підтримував духовний зв'язок і листування зі своєю

паствою. На 1920-ті роки припали гоніння на церкви Кіровоградської обл. (ми про це будемо писати трохи пізніше). Першим мученицьку смерть від безбожників прийняв єпископ Єлисаветградський (пізніше Херсонський) Прокопій (Титов). За поданням церковної Комісії по канонізації святих при Священному синоді Української Православної церкви він був прилічений до лику святих. Також були канонізовані священномученики Антоній (Панкеєв), Онуфрій (Гагалюк) і Порфирій (Гулевич). Єпископом у 1927-1929 р. був Кирил (Квашенко). Від 1930 року є багато інформації в Інтернеті...

Тож останнім Єлисаветградським ієрархом, а також Кіровоградського вікаріату Українського екзархату, будемо вважати Кирила (Квашенко). 27 жовтня 1990 року за архієпископа Василя (Васильцева) зі здобуттям Українським екзархатом статусу самоврядної церкви з правами широкої автономії, Кіровоградська єпархія увійшла до реорганізованої Української Православної церкви (Московського патріархату) - УПЦ (МП)...

Надаємо перелік Єлисаветградських єпископів 1880-1946.

Єпископ Неофіт (Неводчиков) (серпень 1880 - серпень 1883);
 Єпископ Мнемон (Вишневський) (січень 1884 - вересень 1891);
 Єпископ Акакій (Заклінський) (вересень 1891 - квітень 1894);
 Єпископ Іоанн (Кратиров) (січень - серпень 1895);
 Єпископ Тихон (Морошкін) (вересень 1895 - 1903);
 Єпископ Мнемон (Вишневський) (травень - листопад 1903);
 Єпископ Феодосій (Олтаржевський) (лист. 1903 - липень 1905);
 Єпископ Олексій (Дородніцин) (липень - серпень 1905);
 Єпископ Хрисанф (Щетковський) (серпень 1905 - грудень 1906);
 Єпископ Анатолій (Каменський) (грудень 1906 - липень 1914);
 Єпископ Прокопій (Титов) (серпень 1914 – (?) 1917);
 Єпископ Павло (Колосов) (місяць не встановлено 1917);
 Єпископ Олексій (Баженов) (місяці не встановлено 1918-1921);
 Єпископ Антоній (Панкеєв) (місяць не встановлено 1922);
 Єпископ Онуфрій (Гагалюк) (січень 1923 – (?) 1924);
 Архієпископ Кирил (Квашенко) (місяці не встановлено 1927 - 1929), далі ймовірно перейшов в тогочасне обновленство.
 Вікарієм Зинов'євська - Порфирій (Гулевич) (вересень 1930-31);
 Єпископ Кіровоградський Сергій (Ларін) (вересень 1944 – 1946).
 Подальший перелік Кіровоградських єпископів продовжимо в наступному розділі «Коли віра гріє душу».

ГОЛОС З МИНУЛОГО

На Заході термін «екзарх» був повністю витіснений терміном «апостольський вікарій». В наш час екзархати існують тільки в Східно-католицьких церквах. В загальних рисах, екзархати поділяються на: апостольські, патріарші і архієпископські. **1).** Апостольський екзархат утворюється Папою, на чолі його обов'язково стоїть єпископ, проте такий екзархат не має статусу єпархії. Доволі часто апостольські екзархати засновуються на територіях, що відірвані від центру конкретної Східної церкви, але із значною кількістю населення, що сповідує східний літургійний обряд (наприклад, екзархат Вірменської католицької церкви в Америці, екзархат Української греко-католицької церкви у Великій Британії та інше).

2). Патріарші та **3)** - архієпископські екзархи призначаються головами Східно католицьких церков, патріархами і верховними архієпископами. Ці екзархати створюються на територіях традиційного поширення даного обряду, їх керівнику не обов'язково бути єпископом, вони можуть бути суфраганними (аналог терміну «вікарій, єпископ») по відношенню до архієпархії, а можуть на пряму підпорядковуватись патріарху чи верховному архієпископу. На українській території діяв Український екзархат Російської Православної Церкви, як церковна адміністративна одиниця Московського патріархату на території України до революції 1917 року. *Патріарший екзархат* був встановлений патріархом Тихоном у 1921 році й існував до 1992 року, коли Харківський «сумнозвісний Собор» (1992 р. Російської православної церкви), скасував його і заснував Українську Православну Церкву (МП) з правами широкої автономії (про що вище зазначали)...

Єпископат Українського екзархату за час свого існування з 1921 до 1990 року налічував до 190 архієреїв. Більшість із них служили в Українському екзархаті, також і в єпархіях Російської православної церкви. Єпархії Українського екзархату неодноразово змінювали свої назви і межі протягом існування цієї церковної адміністративної одиниці. Ці єпархії, як і екзархат у цілому, не були якимись самостійними утвореннями, вони були прямими спадкоємцями відповідних релігійних єпархій...

Інші думки. Через наші причини: психологічні, неврологічні, історичні, культурні й побутові – експерти вважають, що релігія, швидше за все, не зникне ніколи. На чому б не була заснована релігія: страху або любові – вона міцно вкорінюється в свідомості людей. Якби це було не так, ніякої релігії давно уже не існувало. Навіть не сповідуючи жодної релігії, експерти переконані, що світом керує якась вища істота (наприклад Бог), або Вищий розум, або незрозуміла людству - сила. Тож майбутні дослідники, чекаємо від вас нових пояснень.

Як ми зазначили вище, Єлисаветградський вікаріат існував протягом 1880-1929 р. Від 1930-х років відбулося декілька змін в назві міста, тому мінялася назва кафедри, а у 1947 році заснували самостійну Кіровоградську єпархію Українського екзархату, і її керівникам надали титул «єпископ Кіровоградський і Чигиринський», а згодом «Кіровоградський і Миколаївський». (Ми навмисно повторюємось, щоб юні читачі краще усвідоми «релігійний перехід назв Кіровоградських храмів»). Друге, на що звертаємо увагу, - релігійно налаштовані особи були й до 1880-х років, як у фортеці святої Єлисавети 1750-1800 років, так і в навколишніх поселеннях (1650-1750 р., до будівництва фортеці). Пригадайте історію Слобідської України (де основну територію займало Дике поле), яке мало тяглість ще від доби Київської Русі й Великого Князівства Литовського. Але ці темні часи в історії Кіровоградського краю залишаються малодослідженими. Офіційно Слобідська Україна, як історико-географічна область, постала у середині XVII ст., коли Дике поле почали масово заселяти люди з Правобережної та Лівобережної України: переселенці, козаки, селяни, міщани. Їх тоді називали «викотці», тобто народ, який рвав усі свої зв'язки з колишнім місцем перебування і йшли на незаселені території.

Ми звикли, що Дике поле лежить на Південь до Причорномор'я, але воно було й на Сході. Величезні території майже аж до Волги згодом були заселені українцями. А основна маса козацьких полків утворилася у 1648-1659 роках, а міста-поселення, дещо раніше...

Наші уявлення історії рідного краю, більше складаються з міфів. На превеликий жаль, історія Слобідської України та Дикого поля, мало досліджується. А там криється дуже багато цікавих фактів, які по-новому змушують нас подивитися на українську історію. Видатний історик М. Грушевський сказав, що ціною заселення Слобідської України було «втрачено українську державність» у другій половині XVII ст. Тобто, величезний людський ресурс пішов на освоєння цих територій і Дике поле перетворило на квітучий розвинений край. Проте цей людський ресурс був тим компонентом, якого не вистачило для майбутнього здобуття Україною повної незалежності...

Тож коли з'явилися перші церкви у новозбудованій фортеці св. Єлисавети (1752-1754) та навколишніх Новокозачинських поселеннях, (яких згодом об'єднали в Новосербський адміністративний центр «Нова Сербія»)? Для відповіді на це питання, ми пропонуємо зробити екскурс у XVIII століття.

Кіровоградський дослідник Юрій Матівос звертає увагу на те, що заселення завойованих земель Дикого степу на берегах Інгулу та її притоках, виявилось для Росії не такою вже простою справою, як гадали у Петербурзі. Бажаючих «прожогом кинутися у невідомі Дикі степи виявилось небагато. Першими наважилися старовіри з Стародуба Чернігівської губернії. Серед них переважали купці і ремісники, тому землеробство для них було справою другорядною. А торгівля і виробництво товарів повсякденного попиту потрібні скрізь. Місцем проживання обрали традиційно для українців правий берег річки Інгулу. (Сьогодні це місто Кропивницький з його околицями). І відразу розгорнули бурхливу діяльність.

Повз новозбудовані поселення, Диким степом проходив давній торговельний шлях з Польщі у Крим. Подібний шлях заходив на територію майбутнього міста Єлисаветграда. На всій протяжності цього чумацького шляху, купці облаштовували крамниці й «торгові ряди». У великих селах, збудованих вздовж чумацького шляху, крім постійних крамниць, почали облаштовувати кількадевні ярмарки, на які приїздили купці з усієї України, а іноді й з-за кордону. Тим більше, зовсім поряд – за річкою Виссю були вже польські землі, за Інгульцем на південь – турецькі володіння. У перший рік перебування купців на Інгулі у цих краях з'явилися небачені раніше товари: польський і російський

одяг, голландські і німецькі сукна, турецькі прикраси і прянощі, грецькі вина і посуд та інше.

Ми знаємо декілька чумацьких шляхів від XV ст., наприклад, (перший) «Шпаковий шлях» XVII-XVIII ст., від імені славного чумацького отамана Шпака, який ішов на Умань і на річ. Синюху до Дніпра. Це був відрізок колишнього Залозного шляху. (Другий) «Муравський шлях» (давніший Солоний шлях), починався на Лівобережжі й верхів'ями Ворскли, Самари, через Запорозькі паланки - доходив до ріки «Кінські Води». Заплативши запорожцям мостове (мито), ішли чумацькі валки вже без охорони до Перекопської Башти. Там платили мито Кримській орді і йшли або до солоних озер Криму, або до південного побережжя Криму, де були великі міста Отаманської імперії. Поза тими знаними дорогами заходили чумаки до західних міст Польщі і східної Пруссії, а йшли на схід – далеко за Волгу. В чумацькому епосі згадується і Крим, і Астрахань, і Варшава й інші міста. А от М. Грушевський на підставі арабських джерел згадує про купецькі валки Києва, що їздили чумацькими шляхами в X ст. до Андалусії (Іспанія), Риму й Царгороду. Як приклад історичних джерел - грамота Смоленського князя Мстислава (поч. XIII ст.), де він обговорює умовини Руської торгівлі в Ризі, Любеці та на «готським березі». Тож Єлисаветградська місцевість, де ми живемо, має інше найменування, але вона з давніх-давен відома людям, Ці простори під час переселення з півдня на північ, з заходу на схід- перетинали різні народи. Цими шляхами нерідко гнали з України в неволю жінок та дітей хижі ясирники-ординці. А наші Кіровоградські «кам'яні баби-боввани» були свідками сліз і горя людського. Зараз ці «баби-боввани» стоять в центрі нашого міста Кропивницького по вул. Дворцовій (Леніна) біля Кіровоградського обласного краєзнавчого музею. А ще «кам'яні баби» є свідками зміни назви шляху від XVII ст., народна назва «Чумацький шлях», часто змінювалась на «Муравський шлях», згодом почали звати» Великий, або Битий шлях». Як би його не називали, але він тягнувся аж до центру Московської держави. Наші земляки по ньому везли з Криму сіль, з Дону рибу та інший необхідний крам...

Намічене будівництво фортеці (1752) затримувалося вже другий рік, у справу змушений був втрутитися гетьман України Кирило Розумовський і надіслав для будівництва фортеці українських козаків. Їх розмістили у поселенні поряд з фортецею св. Єлисавети. Та відразу постало питання – як ту фортецю будувати? Чергова російсько-турецька війна закінчилася укладенням Белградської угоди, яка не дозволяла Росії будувати укріплення на берегах Інгулу. Росіянам фортеця була потрібна саме тут, на кордоні сербів і турків. Всупереч міжнародним угодам і етикетам, з С-Петербургу 18 червня 1754 р надходить коменданту фортеці О. Глібову наказ негайно розпочинати будівництво фортеці св. Єлисавети...

Кошторисом, складеним у Московському Сенаті, будівництво фортеці св. Єлисавети мало здійснитися за 130 днів, під цей термін виділялися кошти, і ні на один день більше. Роботу мали виконати 10130 робітників і майстрових та 650 кінних візників. Де було взяти таку кількість здорових сильних чоловіків, здатних накопати, перевезти і викласти у симетричні вали і фігури сотні тисяч тон землі? При цьому користуватися лише лопатами, кайлами, носилками і ручними тачками – іншого інструменту тоді ще не існувало, техніки тим паче. Вихід знайшли: **1).** Треба задіяти мешканців навколишніх поселень, але їх було замало (десь 3-4 тис. чол). **2).** Тоді придумали залучити до робіт кріпаків-втікачів. Урядові потрібна була дармова робоча сила, тому вони прийняли Постанову: *живущих в заднепровських местах старожилов и выходящих из Польщи...учредить казаками так, как слободские полки состоят*». Створенням полку покладено початок заснуванню біля фортеці поселення Новокозачин. **3).** Але за цим людом необхідний нагляд та охорона і хтось у Сенаті вигукнув: «Нехай запорізькі козаки будуть охоронцями». Сенат змушений був прийняти нову Постанову, якою визначив: *«Для охорони будівництва гетьману Розумовському залучити запорозьких козаків та надіслати із Глухова гармати*». (Дві із них і сьогодні стоять на гранітних постаменах при вході до колишньої фортеці св. Єлисавети).

Проїшло небагато років і Нову Сербію ліквідували, її територію перетворили у Єлисаветинську провінцію. З українського Новокозачого полку створено поселенський Пікінерський полк. Для добудови фортеці у 1765 р був присланий Пермський

карабінерний полк. Його розмістили у приміщеннях колишнього Новокозачого полку. Поселенню біля фортеці змінили назву – замість Пермської, на Солдатську слободу. (Станьте у місті Кропивницькому біля будинку Обласного суду (у 2018-2020 р.), обличчям на Схід сонця і уявіть перед собою величезну територію без сучасних будинків, із однією вулицею та поодинокими будинками-мазанками. Ото і є Пермська або Солдатська слобода 1760-1765 р. Сьогодні ви бачите сучасне місто, а фортеця святої Єлисавети є унікальною фортифікаційною пам'яткою XVIII століття.

Один з перших літописців міста Єлисаветград – чиновник з особливих доручень при генерал-губернаторові Воронцові, історик і журналіст Григорій Соколов стверджує: Перша (дерева) церква Святої Трійці була побудована у фортеці святої Єлисавети у 1755 році, (її настоятелем був протоієрей Іоанн Орловський). Із праці Соколова: *«Возле бывшей среди крепости деревянной Свято-Троицкой церкви в 1768 году погребен Семен Порошин, состоявший некоторое время, при Е. И. В. Цесаревиче Наследнике Павле Петровиче. См. Записки Порошина. С. Петербург, 1844 стр. XVII».*

Тоді перший Єлисаветградський собор підпорядковувався Київському митрополиту. (Теж саме зазначив і колишній мер міста Єлисаветграда - Олександр Пашутін). Відповідно до Григорія Соколова (ми зазначаємо), він мав родинні маєтки Соколівка та Черняхівка біля фортеці св. Єлисавети, в яких написав свою працю «Історична та статистична записка про військове місто Єлисаветград». Виписка № 1 із цієї праці: *«К крепости Святой Елисаветы принадлежало еще казачье поселение, находившееся вне черты Новой Сербии и подчиненное совершенно гарнизонной канцелярии: оно называлось Слободским Козачьим полком, разделялось на роты, управляемые сотниками, имело своего полковника, и, полковая канцелярия его находилась в самой крепости. Вокруг крепости заселены были слободы возвращавшимися из Польши «русскими людьми, в особенности раскольниками; отчего и слободы получили название «раскольничьих»: эти слободы имели своего особенного командира; но были подчинены гарнизонной канцелярии».*

Виписка № 2 із цієї праці: *«Раскольники, заселявшие в*

окрестностях крепости большие и богатые селения, как: Злынку, Клинцы, Никольское и прочие, имели главное пребывание в крепости, в форштадте которой находились их богатые церкви с драгоценными утварями и рукописями богослужбных книг. Все это было, к несчастью, истреблено неоднократными сильными пожарами (...). По сведениям, доставленным в губернскую канцелярию, в декабре месяце 1768 года значится, что в провинции Елисаветградской (ранее Елисаветинской), с крепостью было жителей 19,639 чел.»

Виписка № 3 із праці Г.Соколова: «О времени построения церквей, см. стр. 144, 145, 146 и 163 II тома Записок Одесского Общества Истории и Древностей».

За словами Олександра Пашутіна, друга (за нумерацією) Єлисаветградська церква, була збудована на території міста Єлисаветграда, називалася Свято-Троїцькою (1785), мабуть він мав на увазі передмістя Лелеківка. У своєму «Історичному нарисі м. Єлисаветград» Пашутін писав: «Троицкая церковь построена была на первый раз деревянной и походной, в виде маленькаго домика с двумя небольшими на ней главами». Настоятелем храму був о. Іван Левицький, переведений з парафії села Дмитрівка Переяславської єпархії.

Інший не менш титулований дослідник – історик, топограф, статист і високий чиновник Генерального штабу Росії Олександр Шмідт сходив ногами і об'їхав верхи на коні всю Херсонську губернію, до якої належав Єлисаветград, повідомляє: - Необхідно визнати, що передмістя Лелеківка, як велике село з українським населенням, існували ще до татарського погрому 1769 року й заселене було українцями та вихідцями з Польщі, на великому торговельному шляху, що йшов повз Єлисаветград, на місці запорозьких зимівників. Село Лелеківка належить до старих населених пунктів колишньої Інгульської паланки Запорозької Січі.

(Наша примітка: Коли саме засноване с. Лелеківка, точних відомостей не зберіглося, але французький письменник, барон де-Тот, зазначає, під час татарської навали 1769 р. на «Нову Сербію», с. Лелеківку було спалено татарами, які обійшли стороною фортецю св. Єлисавети).

За інформацією, що зберіглася у церковному архіві, стало відомо, що не дерев'яна, а цегляна церква Святої Трійці була

побудована у 1785 році. Якщо с. Лелеківку у 1769 р. спалили татари, (припускаємо, що дерев'яна церква згоріла), а згодом відбудували цегляну церкву із важливим свідченням про одвірки: західних, південних та північних дверей - оздоблені орнаментом, різаним по дубу. Орнамент цей дозволяє припускати, що його було зроблено на багато років раніше за 1785 р., коли, за архівними відомостями, було побудовано першу (дерев'яну) церкву. Знову припускаємо, що одвірки було зроблено наприкінці XVII або на початку XVIII ст. для попередньої церкви, що згоріла під час татарського погрому у с. Лелеківці у 1769 році. Тоді раніше записане свідчення Г. Соколова: *«Возле бывшей среди крепости деревянной Свято-Троицкой церкви в 1768 году погребен Семен Порошин, состоявший некоторое время, при Е. И. В. Цесаревиче Наследнике Павле Петровиче. См. Записки Порошина. С. Петербург, 1844 стр. XVII»*. Може відноситись до Лелеківської Свято-Троїцької церкви. Але визивають сумління слова: *«среди крепости»*...

Далі із переказів місцевих мешканців Лелеківки, відомо, що стара дерев'яна церква була трьох-банна українського (запорозького) типу, а коли згоріла й обвалилася, то її було розібрано, а з тих матеріалів було побудовано капличку. Капличка стояла на іншому місці посеред села Лелеківка, але після побудови нової кам'яної церкви, капличку (без змін зовнішнього вигляду) було перенесено на Лелеківське сільське кладовище. Дуже хитким аргументом існування церкви у першій половині XVIII ст. в с. Лелеківка може бути ще й Євангелія, що зберігалася на престолі дерев'яної церкви; було відомо, що цей Євангелія був надрукований у друкарні Києво-Печерської лаври у 1733 році, але відсутність інших записів на Святому Писанні позбавляє можливості встановити, від якого часу зберігалася воно при церкві. Наприкінці 1940-х років цегляна Лелеківська церква була знищена Радянською владою. Тож будемо чекати висновків майбутніх дослідників.

Коротко розглянемо історію інших Кіровоградських церков. Свято-Успенська церква (станом на 2018 р.) відноситься до Української православної церкви (МП), але історія храму сягає 1755-го року, коли жителі форштадта «Поділ», заснованого біля стін фортеці святої Єлисавети, вирішили побудувати собі храм. Однак вони зіткнулися з такою серйозною пробле-

мою, як відсутність майстрів. Тоді на зібрані гроші єлисаветградських меценатів храм був куплений в слободі Федорівці Криловської протопопії і перевезений до Єлисаветграду. Встановили його майже у центрі Єлисаветграду біля 1755 року (на місці сучасного міськвиконкому).

Коротко про церкви «на продаж». До Криловської протопопії тих часів (18 ст.) стікалися православні священики, що не прийняли Унію і були вигнані польськими поміщиками з церков на землях їхніх маєтків. А оскільки лісів на Київщині було досить і вони були недорогими, священики заробляли собі на життя тим, що будували і продавали «на вивіз» церковні будови (церкви - храми), як це видно із купленого храму Федорівської слободи. Саме такий храм в розібраному вигляді був привезений в форштадт «Поділ» фортеці св. Єлисавети, де заново складений і освячений в пам'ять Успіння Пресвятої Богородиці. Виходить, що в 1755 року в Єлисаветграді було засновано дві церкви: перша - Святої Трійці була побудована у самій фортеці святої Єлисавети (ми про неї писали раніше) та друга церква Успіння Пресвятої Богородиці (на місці якої до 1959 року збудували будинок міського КПРС, а від 1991 року облаштували Кіровоградський (Кропивницький) міськвиконком) за адресом м. Кропивницький, вул. Велика Перспективна № 41.

Однопрестольний дерев'яний Успенський храм (церква Успіння Пресвятої Богородиці) в 1778 році був замінений - на його місці звели також дерев'яний, але вже трьохпрестольний (престоли в ім'я Успіння Пресвятої Богородиці, Св. Миколая та Св. Великомучениці Варвари). Займався будівництвом священик Дмитро Смолодовіч. У 1788 році під час пожежі храм згорів, але вже через кілька місяців, завдяки пожертві полковника Катеринославського козацького війська Івана Красноглазова на місті старої церкви, був закладений кам'яний п'ятипрестольний храм (додані престоли в пам'ять Іоанна Милостивого, патріарха Олександрійського і Св. Праведної Анни). Полковник Іван Красноглазов на власний кошт відремонтував старі приміщення та зробив нову, кам'яну добудову, і цим увійшов в історію. Більше ста років ця церква залишалися культурним і культовим центром міста Єлисаветграда. Саме туди в 1801 році був переведений Собор, там же знаходилося і Духовне правління.

Через 68 років, (1856 р.) але ініціативою та за підтримкою

Єлисаветградського купця Микити Макреєва були проведені реставраційні роботи та влаштований шостий престол храму. Старше покоління кіровоградців ще може пам'ятати прекрасну будівлю Успенського Собору, яке до середини ХХ ст. прикрашало місто Кіровоград. За свідченням сучасників, своїми розмірами Єлисаветградський Успенський Собор не поступався жодному Православному храму Херсонської єпархії. У 1922 році з Успенського храму, більшовики вилучили усі цінності, ікони та хрести «на відбудову комунізму». У 1929 р. Успенський храм забрали у жителів міста, і щоб не було сутичок - перетворили на «міський будинок фізкультури» до 1946 р.

Друга світова війна внесла свої корективи, Собор Успіння Пресвятої Богородиці був сильно пошкоджений у 1941-му та у 1944-му, проте храм зберігся! Але через 2 роки (у 1946 р.) будівлю Успенського храму розібрали, отриману цеглу (500 тисяч штук), листове залізо, балки та дошки - передали «Маслотрестбуду». А на місті Собору та церковного кладовища, де ховали найвидатніших жителів міста, збудували новий «комуністичний храм» - міський обком компартії на «людських кістках» (1959 р., а з 1991 р. - міськвиконком). Виходить, що більшовики в ті часи і наші «нові» можновладці незалежної України нічим не відрізняються один від одного, останні продовжують «працювати в міськвиконкомі на людських кістках». Правда, за часів незалежності України на подвір'ї міськвиконкому встановили пам'ятний хрест. Під цим хрестом (в землі) знаходиться замуrowаний склеп, а поряд поховані інші людські кістки...

Є люди, які творять добро і в наш час, за це «шана і повага» від вдячних кіровоградців. Щоб відродити людську пам'ять, за 2008-2010 роки спільними зусиллями архімандрита Боголепа (в миру Валерій Валерійович Гончаренко), (єпископ Олександрійський і Світловодський) та віруючих Новомиколаївського мікрорайону Кіровограда, була очищена територія парку ім. А.П. Крюкова на Новомиколаївці та створена Свято-Успенська громада. В приміщенні колишнього будинку культури цього парку влаштували тимчасову (нову) Успенську церкву. А 2009 р. розробили проект і розпочали будівництво Успенського храму, який було освячено 2013 р. Збудували храм швидко, за суттєвої фінансової участі меценатів міста: «добрі люди є і в наш час», новому Успенському храму надано нове життя.

Додаток. Спочатку (до 1757 року територія Єлисаветграда у релігійному плані) відносилася до Київської митрополії, потім переважно до Переяславської єпархії, а з 1775 - до Словенської (згодом названа Катеринославською) єпархії. Із 1796 року ці землі увійшли до складу Херсонської єпархії. У 1880 р. при Херсонській єпархії було відкрито Єлисаветградське вікаріатство. У 1942 - 1944 р. існувала Єлисаветградська єпархія Української Автокефальної Православної Церкви. У 1947 році було створено Кіровоградську єпархію Українського екзархату Російської православної церкви, яка з 1991 р. стала єпархією Української православної церкви (МП). З 1992 р. ця єпархія стала відповідати межах Кіровоградської області, а в 2007 р. Східні райони області були виділені в окрему Олександрійську єпархію. Згодом додатково була створена Кіровоградська єпархія Української Православної Церкви Київського патріархату УПЦ (КП). Станом на 1 січня 2009 року в Кіровоградській області УПЦ (МП) мала 2 єпархії, 212 парафій, 2 монастирі з 28 ченцями і черницями, 175 священнослужителів, 28 недільних шкіл та 7 періодичних видань. Тоді як УПЦ (КП) мала одну єпархію із 72 парафіями, 1 монастир без ченців, 23 священнослужителя, 5 недільних шкіл та 2 періодичні видання. Українська Автокефальна Православна Церква (УАПЦ) мала 10 парафій та 4 священнослужителя. Старообрядці мали 4 громади та 2 священнослужителя. Інші православні релігійні організації мали 3 громади і 3 священнослужителя

Кафедральний собор Свято-Різдва Пресвятої Богородиці (або Грецька церква в м. Єлисаветграді, вул. В.Перспективна, № 74) – єдиний храм міста, який жодного разу не припиняв своєї діяльності. Історія храму сягає 1766 р., коли грецькими купцями було побудовано дерев'яну Костянтинівську церкву. У 1812 р. на її місці постала нова кам'яна одноглава церква в неокласичному стилі з трьома престолами: Володимирської ікони Божої Матері, Св. Іоана Предтечі і Св. великомучениці Катерини, триярусна дзвіниця та одноповерховий будинок настоятеля. У 1898 р. споруда храму була суттєво розширена із

західного боку. Після звільнення міста від німецьких загарбників у 1944 р., храму було надано статус Собору, а головний престол перейменовано на честь Різдва Пресвятої Богородиці, оскільки міський Успенський храм було зруйновано у 1946 р: *«Мала батьківщина для кожного з нас бере початок від тепла рідної домівки, тихої материнської пісні, чистої рідної мови. І хоч би де ми не перебували, куди б не пролягли наші нелегкі життєві дороги, ми завжди, хоча б у думках, повертаємось до рідних місць».*

Історія Спасо-Преображенського собору (вул. Преображенська, № 22) пов'язана зі старообрядцями, які з'явилися у цих краях в середині 18 ст. після облаштування фортеці святої Єлисавети. У 1850–1860-х роках основна маса старообрядців перейшла в православ'я та почали передавати до нових храмів свої церковні цінності. На місці, де тепер знаходиться Собор, спочатку було побудовано невеличку дерев'яну церкву, що згоріла у 1798 р. «з невідомих причин». У 1799 р. на її місці за проектом К. Парфенова було збудовано кам'яну п'ятиглаву двоповерхову церкву. На жаль, у зв'язку з неналежним дотриманням технічних умов при будівництві через деякий час церква зруйнувалася (впала). На початку 1810-х р. було розпочато будівництво нової кам'яної одноповерхової трьохглавої церкви в неокласичному стилі. У 1813 р. будівництво храму було закінчено і відбулося його освячення. На повторне освячення з нагоди 100-ліття у 1913 р. приїхав російський імператор...

У радянський час Спасо-Преображенський собор припинив свою культову діяльність, спочатку там був облаштований с/г склад, а у 1965 р. облаштували під міську картинну галерею, що допомогло зберегти будівлю від руйнації. Перші богослужіння після «великої перерви» пройшли в Соборі в 1991 р. Сьогодні Спасо-Преображенський собор є важливою складовою у розвитку духовної культури населення Кіровоградського краю...

Свято-Покровська (Ковалівська) церква (вул. Фрунзе, № 14). Першу церкву на Ковалівці (тодішнє Єлисаветградське передмістя), згідно з церковними відомостями, було влаштовано в 1787 році - коштом прихожан і місцевих жителів Бульварної (Фрунзе) вулиці (нині Олефіренка). 19 жовтня 1790 року священик Успенського Собору Дмитро Смолодович, освятив престол в честь Покрови Пресвятої Богородиці. Першим свя-

щеником храму був Федір Кедников (або Кедліков). У 1824 році церкву рішили переробити, купець Петро Щедрін виділяє гроші на будівництво нового, кам'яного, в якому планувалося додати до вже існуючого престолу ще два: Вознесіння Христа Спасителя й апостола Петра. Стару, дерев'яну церкву за ініціативою міщанина Петра Погорєлова та інших перенесли на кладовище за залізницею, посвятивши іконі Богоматері.

Вже після смерті Щедріна будівництво церкви тривало за рахунок міської казни, й було завершене в 1849 році. Ковалівська церква працювала до початку 1930-х років, у 1932 р. церква була закрита, у 1942 р. за німців служби відновилися, однак у 1960-х р. церкву-храм було знову закрито на 20 років, її приміщення використовували в найрізніший спосіб: тут ремонтували техніку, зберігали сіль і складували склотару тощо. У 1988 році церкву повернуто Кіровоградській парафії, але прилегла територія в 1960-ті роки була забудована 5-поверховими «хрущівками», знищені господарські споруди тощо.

Вставка із праці Григорія Соколова: *С утверждением Российских границ по р. Бузу, крепость Святая Елисаветы, как и другие крепости, находившиеся на Украинской и Днепровской линиях сделалась внутренним городом Новороссийского края; а потому и утратила совершенно свою относительную важность. (...) Преследуя успехи народонаселения в Новороссийском крае, мы встречаем в сведениях, собранных Екатеринославскою Казенною Палатою в 1792 году, что в Елисаветградском уезде было 29,922 человека мужеского пола и 28,919 женского пола. По вступлении на престол Императора Павла I-го, произошли значительные изменения во внутреннем образовании Новороссийского края: Елисаветградский уезд, увеличенный в своем объеме присоединением частей других уездов, вошел в состав Новороссийской губернии, образованной по штату 12 декабря 1796 года». Від 1792 року, пройшло всього 4 роки і ми бачимо: «По таблице, составленной о положении II-ой Новороссийской губернии, значит, что в Елисаветградском уезде находилось: городов, сел и деревень 631; занимал пространство в 1.300,000 квадратных десятин и имел жителей: 71,750 мужеского и 64,809 женского пола...*

Українська православна церква святого Володимира (УАПЦ-оновлена) вул. Арсенія Тарковського № 73/5 в кінці вул. Пошутіна. У 1795 році в Єлисаветграді на місці старої дерев'яної каплиці наприкінці вулиці Пашутіна, почалося будівництво нової церкви, яка була освячена 13 липня 1826 року в ім'я Покрови Пресвятої Богородиці. Проте відразу після освячення цей храм був закритий, оскільки місцеві віряни відмовилися здійснювати у ньому єдиновірські служби. Лише через 21 рік (1847) місцеві віряни погодилися прийняти священика, але за умови вільного вибору його ними. Священика запросили здалеку - із міста Обоянь (тодішня Курська губернія), і таким чином служби розпочалися в храмі лише 1 листопада 1847 року.

Від 1917 року й до кінця Другої світової війни, храм був закритий, після Другої світової війни у будівлі впродовж тривалого часу розміщувався Клуб працівників торгівлі. У серпні 1996 року приміщення церкви міська влада передала православній громаді м. Кіровограда. Нині храм відбудовується і в ньому діє Церква святого Володимира (Свято-Володимирська церква) УАПЦ-оновлена. Премудрий Соломон сказав: «Є час розкидати каміння і є час збирати каміння». Сьогодні ми збираємо каміння, що розкидали наші батьки, бо за більшовицькі часи було знищено і сплюндровано багато духовних святинь.

Єврейські синагоги. Якщо вірити архівним документам, то в 1922 р. в Єлисаветграді налічувалося 14 синагог: Головна, хоральна, Пермська, Кущівська, Нижньо-Биківська, Кравецька, Малярська, Литовська, Біла, Червона, Синя, Бесгамедрін, Хоївенціон і Нейш-Гаміта. Немає сенсу їх усіх описувати, бажаючи зможуть знайти інформацію про кожну із них в Інтернеті. Лише зазначимо, що головна синагога побудована на місці старої синагоги (1853), була зруйнована в 1895 р. та відбудована 1897р на кошти єврейської громади (вул. Віктора Чміленка, (Держинського, № 90). За радянських часів (від 1920) в приміщенні синагоги розміщувався «клуб Калініна», потім Будинок культури заводу «Гідросила», іноді тут демонструвалися кінофільми. Саме в цих стінах зародився, досяг майстерності і підкорив світ славнозвісний танцювальний ансамбль «Ятрань». В 1991 році приміщення було повернуто єврейській общині м. Кіровограда. У 2002 р. там розмістився обласний Благодійний єврейський общинний центр «Хесед Шломо»...

КОЛИ ВІРА ГРІЄ ДУШУ

Продовжуючи попередню тему про єпископську кафедру в Єлисаветграді (або Єлисаветградський вікаріат, або вікарна єпархія) - це реальна або умовна церковно-адміністративна одиниця у низці християнських Церков. Тож перша єпископська кафедра у Єлисаветграді-Кропивницькому була заснована 1880 року, це був Єлисаветградський вікаріат Російської православної церкви, який очолив єпископ Неофіт (Неводчиков). Єлисаветградський вікаріат проіснував до кінця 1920-х років, побувавши у складі Української Автономної Православної Церкви (1918-1921) та Українського екзархату (1921). У цьому 1921 р. указом патріарха Тихона (Беллавіна) автономна Українська Православна Церква була реорганізована в екзархат. Як ми вже зазначали, на ті часи в Кіровоградській обл. багатьох єпископів піддавали тортурам. Першим мученицьку смерть від безбожників прийняв єпископ Єлисаветградський (пізніше Херсонський) Прокопій (Титов). За поданням Комісії по канонізації святих при Священному синоді УПЦ Української Православної Церкви він був прилічений до лику святих. Також були канонізовані священно-мученики Антоній (Панкеєв), Онуфрій (Гаглюк) і Порфирій (Гулевич), які теж були єпископами у Єлисаветграді, та багато інших сповідників Православної віри, що постраждали у роки тоталітаризму. У 1930 р. було ненадовго відновлено вікарну кафедру в Зінов'євську, цього разу як вікаріат Одеської єпархії в зв'язку із новою назвою міста Зінов'євськ. У вересні 1930-1931 (один рік) єпископом Зінов'євським, вікарієм Одеської єпархії був св.мученик Порфирій (Гулевич).

Друга світова війна внесла свої корективи, Кіровоград перебував під німецькою окупацією 2 роки і 5 місяців: з 5 серпня 1941 року по 8 січня 1944 року, німці дозволили правити церковні служби (1941-1944 р). Місцева влада наказала охрестити всіх дітей віком до 12 років. Особливо швидко відроджувалася повністю знищена радянською владою Українська Автокефальна Православна Церква (УАПЦ). Главою церкви влітку 1941 р. стихійно визнавали Луцького єпископа Полікарпа (Сікорського). Одночасно священники та єпископи Російської Правосла-

вної Церкви (РПЦ-МП), які опинилися в окупованій німцями Україні й були відрізані від свого центру в Москві. А влітку 1941 р. на Соборі єпископів у Почаївській Лаврі ухвалили рішення про створення Української Автономної Православної Церкви (УАВПЦ) на чолі з єпископом Олексієм (Громадським) і оголосили про збереження молитовної єдності та формального адміністративного підпорядкування РПЦ. Таким чином, уже на початку окупації в Україні функціонували дві Православні церкви, які часто перебували в конфлікті за паству і церковне майно. Німецька окупаційна влада, як і радянське підпілля, всіма силами цей конфлікт поглиблювали й розпалювали, боялись можливого утворення Єдиної Помісної Української Православної Церкви (ЄПУПЦ).

4 жовтня 1942 р. Синод УАВПЦ ухвалив рішення про об'єднання з УАПЦ. 8 жовтня 1942 року в Почаєві глава автономістів архієпископ Олексій (Громадський) і глава автокефалістів архієпископ Полікарп (Сікорський) підписали «Акт про об'єднання обох церков». Стурбовані таким розвитком подій гітлерівці розгорнули репресії проти церковних ієрархів, священників та особливо активних вірян. На початку 1943 р. окупанти заборонили церковним діячам здійснювати будь-які внутрішньоцерковні зміни без згоди німецької адміністрації. Влітку 1942 року німецька влада почала втручатися у відправи богослужінь. Вона заборонила служити у свята (навіть великі), які припадали на будній день.

На початку 1943 р. рейхскомісар Кох наказав реорганізувати УАПЦ й Автономну церкву, позбавляючи їх центральної влади – голів церков і собору єпископів. Єпископів підпорядкували німецькій адміністрації генерал-комісаріатів. Це було грубе порушення церковних канонів і безпрецедентне втручання влади в життя церкви. 7 травня 1943 р. по дорозі від куль партизанів загинув УПА митрополит Олексій (Громадський), керівник Автономної православної церкви (АПЦ), яка визнавала над собою зверхність Московської патріархії. Разом з ним загинув протоієрей Ф.Юркевич.

12 травня 1943 р. митрополит УАПЦ Полікарп (Сікорський) видав послання, у якому засуджував убивство митрополита Олексія. З відступом німців (1944) з українських земель уся ієрархія УАПЦ, а це 9 митрополитів і єпископів, перед наб-

лиженням радянських військ спеціальним транспортом виїхала на Захід. Разом з ними виїхало багато священників із сім'ями. Залишився лише один митрополит Феофан Булдовський у Харкові, старий і тяжко хворий, невдовзі він помер.

В Кіровограді 1941-1944 років взаємовідносини німецького окупаційного режиму і церковної кафедри не були однаковими протягом часу окупації і, залежно від успіхів чи невдач воюючих сторін, еволюціонізували: від дуже лояльного ставлення фашистів до церков та підтримки церквою нового режиму - до відкритих репресій щодо кліру та мирян. Але загалом ці відносини вписувались в модель відокремлення Церкви від держави. Та війна вносила свої корективи, в Кіровограді, деякі церкви були сильно пошкоджені, наприклад, раніше згаданий Собор Успіння Пресвятої Богородиці був сильно пошкоджений у 1941-після воєнний період (1946 р) будівлю Успенського храму більшовики розібрали, отриману цеглу (500 му та у 1944-му, проте храм зберігся! Але через 2 роки (у тисяч штук), листове залізо, балки та дошки - передали «Маслотрестбуду», про що ви вже знаєте із попередньої інформації.

Дивно, але у 1941-1944 роках німці зберегли назву нашого міста, хоча були спроби його перейменування. Саме у 1941 році вперше виникла пропозиція змінити назву Кіровоград на Тобілевич, про що писала тоді газета «Український голос». Німецька влада в основному була байдужа до назв, лише б вони не пропагували більшовицьких вождів. Але у випадку зміни назви міста на Тобілевич, вона не погодилася. З якихось причин німців влаштувала назва Кіровоград і вони закрили очі на її походження. Зовсім інше відбувається за діяльність «нової влади» від 2014 року. Як бачимо, магія назви Кіровоград діє не тільки на комуністів, але і на їх відчайдушних ворогів...

В розділі «Єпископівградська вікарна єпархія», ми надавали перелік єпископів, які працювали на кафедрі наших релігійних установ і зупинилися на єпископі Сергій (Ларін 1944-1946). У «Журналі Московської Патріархії» за 1944 рік записано: «На кафедру єпископа Кіровоградського, вікарія Одеської єпархії Патріаршим Місцеблюстителем і Священним Синодом приз-

начений ієромонах Сергій (Ларін)». Першу Божественну літургію у місті Кіровограді єпископ Сергій (Ларін) здійснив у Різдва Пресвятої Богородиці кафедральному соборі 21 вересня 1944 року, а напередодні - всенічну службу у Спасо-Преображенському соборі. За Божественною літургією єпископ Сергій здійснив першу хіротонію у Кіровоградській єпархії, у диякона був висвячений Всеволод Михайлович Затовський (у священники він рукопокладений 24 вересня 1944 року). У травні 1946 р. Указом Святішого патріарха Алексія (Симанського) і Священного синоду РПЦ, преосвященний Сергій (Ларін), був призначений єпископом Одеським і Кіровоградським. Одеська єпархія й до цього включала Кіровоградську область, однак титул правлячого архієрея раніше був «Одеський і Херсонський». Єпископ Сергій (Ларін) керував єпархією до 30 жовтня 1947 року, після чого Одеська єпархія була знову об'єднана з Херсонською (з якою у 1944 році були розділені).

Як примітка. У квітні 2010 р. Указом Президента України В.Янукович призначив на пост голови Кіровоградської облдержадміністрації Сергія Ларіна (1962 р. н.), (звільнений у 2013 р.). Сергій Ларін був народним депутатом України III-VII і VIII скликань, колишній член Партії регіонів.

Сергій Ларін співпрацював у тісній зв'язці з тодішнім главою Адміністрації Президента Андрієм Ключевим і міністром МВС Віталієм Захарченком, був одним з ідеологів розгону Євромайдана 2014 силами «Беркута».

Тож у січні 1947 року на Кіровоградщині з'являється офіційно оформлений орган церковного управління – єпархія, її першим єпископом був призначений Російською православною церквою - преосвященний Михаїл (Мельник), якому було присвоєно титул єпископа Кіровоградського і Чигиринського. Але в ієрархії офіційно, першим єпископом значиться Михаїл (Рубинський), а Михаїл (Мельник) ще у 1946 перейшов у Православну греко-католицьку церкву, (маємо 2 Михаїла, можливо відбулася плутанина з однаковим іменем, адже прізвище у архієреїв зазвичай не вказується). До складу Кіровоградської області досить тривалий час належали території, які нині знаходяться у складі

сусідніх областей. Наприклад, Чигиринський район нинішньої Черкаської області у 1940-х відносився до Кіровоградській обл.

Кіровоградська і Миколаївська єпархія 1948-1951 р. У січні 1948 р. Кіровоградська єпархія була «розширена». До її складу увійшла Миколаївська область, а правлячі єпископи мали титул «Кіровоградський і Миколаївський». Першим таким єпископом став преосвященний Феодосій (Ковернинський), переведений на Кіровоградську кафедру з Чернівецької єпархії. Про нього є дані у «Журналі Московської Патріархії» за 1948 р, де повідомляється, що єпископ Феодосій був організатором та ініціативним керівником патріотичної діяльності Чернівецько-Буковинської єпархії, за що одержав медаль (Московське тлумачення) «За доблесну працю у дні Великої Вітчизняної війни». У період управління Кіровоградською єпархією єпископом Феодосієм, влітку 1948 року у місті Кіровограді були організовані пастирсько-богословські курси у два потоки:

- ▶ перший - у липні,
- ▶ другий - у вересні.

Курсами завідував протоієрей Сергій Подольський, згодом – єпископ Кіровоградський і Миколаївський. Богословські предмети на курсах викладали протоієреї П.Тарановський, А.Гончар, М.Ольшанський, Л.Затовський та інші ст.слухачі курсів.

Від 21 жовтня 1949 р. на кафедрі Кіровоградську і Миколаївську був призначений преосвященний Євстратій (Подільський), хіротонія якого відбулася у місті Києві. За деякими даними у цей період єпархія була знову перетворена на вікаріат Одеської єпархії. До речі, єпископ Євстратій був родом з Кіровоградщини і всю свою пастирську діяльність провів в парафіях Кіровоградської єпархії. Він добре знав життя духовенства, вникав у турботи парафій і надавав їм суттєву допомогу у церковному житті.

21 грудня 1951 року єпископ Сумський Іларіон (Прохоров) і єпископ Кіровоградський Євстратій (Подільський) були переміщені один на місце іншого. Діяльність єпископа Іларіона у Кіровоградській єпархії не була тривалою і вже 16 листопада 1953 року єпископом Кіровоградським і Миколаївським був призначений намісник Почаївської Лаври архімандрит Інокентій (Леоферов), хіротонія якого у єпископський сан була здійснена у місті Києві. Служіння єпископа Інокентія тривало успішно про-

тягом 5 років. Владика відвідував парафії, знайомився з життям і діяльністю духовенства, завжди давав поради і настанови священикам, рукопокладав нових священиків і дияконів. Але 28 серпня 1958 р преосвященний єпископ Кіровоградський Інокентій був призначений на Алма-Атинську кафедру. (Ви не забувайте, що то був період після смерті Сталіна і священників «перекидали» з місця - на місце по всьому Радянському Союзу).

9 листопада 1958 року на Кіровоградську кафедру був призначений митрополит Нестор (Анісімов), який керував єпархією до листопада 1962 року. Про митрополита Нестора повідомляється, що він був учасником Всеросійського Собору в 1917-1918 роках; брав участь у виборах Патріарха; керував Новосибірською єпархією, однак був відправлений «на спочинок за станом здоров'я». Лише стараннями патріарха Алексія (Симанського) митрополиту дозволили очолити Кіровоградську кафедру. Святитель Афанасій (Сахаров) писав про це призначення: *«Як Ви, очевидно, знаєте, Владика Нестор зараз управляючий Кіровоградською єпархією. В перший місяць свого служіння (за 30 днів) він звершив богослужіння в 21 храмі». Від себе ми можемо зазначити: «У домі архієрея, було завжди багато народу, тим більше, що в останні роки владика приймав єпархіальне духовенство у себе у домашньому кабінеті. Була в архієрейському домі й домовна церква в ім'я усіх «святих землі Руської». Церква була дуже маленька (10-12 кв. м), але до неї ще був невеликий коридор. У віттарі міг знаходитися 1 священик, а у самій церкві 8-10 людей. Співали всі, хто був на службі. Саме тут дуже часто митрополит вінчав людей, які з різних причин не мали змоги вінчатися у міських храмах. Домова церква Нестора проіснувала недовго, декілька місяців. За вимогою уповноваженого влади вона була демонтована».*

Митрополит Нестор приїхав до Кіровограду у самий розквіт атеїстичних переслідувань церкви 1955-1965 р. Тоді намагалися закрити храми, дискредитувати духівництво та віруючих. Але за часів М.Хрущова (1953–1964), уповноважені побоювалися міжнародного резонансу. Владика Нестора побоювались, уповноважений Кіровоградської влади Н. Кравченко відносився до митрополита дуже обережно. У характеристиці, написаній на нього у 1961 році за проханням В. А. Куроедова він писав: *«З вище наведених даних видно, що Нестор (Анісі-*

мов) пройшов велику школу в царській імперії і за переконаннями є монархістом, реакційним релігійним суб'єктом Православної Церкви. Перебуваючи управляючим Кіровоградською єпархією, веде замкнений спосіб життя. Веде активну роботу по зміцненню церкви в області. В останній час піклується про купівлю особистого особняка в м. Одесі, щоб забезпечити собі спокійну старість». За цей дім і зачепилися КГБ, там найшли «цілий ряд порушень», ув'язнили помічника владики - Сергія Горошенка. Саме він займався купівлею будинку в місті Одесі і його посадили у в'язницю на 2 роки. Все це було ударом для Владики і через рік він помер (1962). Після кончини Нестора, на Кіровоградську кафедру поставили єпископа Чернігівського Ігнатія (Демченка).

3 травня 1965 р.- по травень 1977 р. на чолі Кіровоградсько-Миколаївської єпархії був поставлений архієпископ Боголеп (Анцух), який піклувався про довірену йому кафедру 12 років. За цей час Боголеп (Анцух) заслужив щирю любов та повагу як кліру, так і пастви. Для всіх він був відкритим, для кожного у нього знаходилося добре слово, мудра порада і настанова. Він щедро ділився з усіма, хто приходив до нього, теплом свого серця, і кожен ішов від нього утішеним і умиротвореним. Через свою серйозну хворобу архієпископ Боголеп був змушений піти на спокій до Свято-Успенського монастиря міста Одеси, помер 1978 року.

На Кіровоградській землі, правив церковну службу ще один єпископ Боголеп (в миру Валерій Гончаренко 1978 р.н). У 2008 р. зведений у сан архімандрита, від 2012 р. обраний єпископом Олександрійським та Світловодським. Хіротонізований (2012) у храмі преподобних Антонія та Феодосія Печерських Києво-Печерської лаври. У 2018 році преса (СМІ) включила єпископа Боголепа в перелік «основних агентів впливу російського світу» у Кіровограді.

3 жовтня 1977 р. по жовтень 1989 р Кіровоградсько-Миколаївську єпархію очолював преосвященний єпископ Севастіан (Пилипчук), народився у Тернопільській обл. Він подвизався у Почаївській лаврі, був її намісником, проводив реставрацію і ремонт Почаївської лаври, про що свідчить пам'ятна дошка, яка

розташована у храмі на честь Похвали Пресвятої Богородиці. Його хіротонія відбулася у Володимирському кафедральному соборі міста Києва 16.XI.1977 р. Тож під керівництвом Преосвященнішого Севастіана був реставрований Кіровоградський кафедральний собор на честь Різдва Пресвятої Богородиці, а також багато храмів у парафіях єпархії. Владика Севастіана знали як ревного служителя Церкви Христової, доброго духовного наставника і старця, великого захисника православної віри. З лютого 1992 року, будучи на спочинку у місті Умані, він відійшов до Господа.

З 1 жовтня 1989 року Кіровоградську кафедру очолював високопреосвященний архієпископ Василій (Васильцев). Владика Василій плідно трудився на славу Божу, ще в Саратові він створив хор, слухати який спеціально приходило в храм – саратовська інтелігенція. У Кіровоградсько-Миколаївській єпархії, якою він керував 9 років, відновив та повернув Церкві раніше зруйновані храми, організовував нові парафії тощо. Щотижня владика відвідував яку-небудь парафію, нерідко досить віддалену. Кожен, хто бажав, міг обговорити з архієреєм проблеми, що його хвилювали. Владика Василій брав активну участь в громадському житті області. Він був депутатом обласної ради, часто відвідував навчальні заклади, дитячі будинки, бував всюди, де потрібна біла його допомога. Єпископ Василій очолював кафедру до 1998 року, далі церква змінила назву.

27 жовтня 1990 року Український екзархат був реорганізований в Українську Православну Церкву УПЦ (МП) (Московськ. патріархату). Список Кіровоградської єпархія 1947-1990 років
Єпископ Михаїл (Мельник) 1947; та єпископ Михаїл (Рубинський), Кіровоградський і Чигиринський (січень 1947- січень 1948);
Єпископ Феодосій (Ковернинський) (січень 1948 - жовтня 1949);
Єпископ Євстратій (Подільський) (жовтень 1949 - грудень 1951);
Єпископ Іларіон (Прохоров) (грудень 1951 -листопад 1953);
Єпископ Іннокентій (Леоферов) (листопад 1953 - грудень 1958);
Митрополит Нестор (Анісімов) (грудень 1958 - листопад 1962);
Єпископ Ігнатій (Демченко) (листопад 1962 - травень 1965);
Архієпископ Боголеп (Анцух) (травень 1965 - травень 1977);
Єпископ Севастіан (Пилипчук) (жовтень 1977 - жовтень 1989);
Архієпископ Василій (Васильцев (жовтень 1989-1991), а з 1991 року у складі Української православної церкви - УПЦ (МП).

Архієпископ Кіровоградський і Новоміргородський Пантелеймон (Романівський) до 2009 року – єпископ. Від 1998 – керуючий Кіровоградською єпархією. У липні 2009 року возведений у сан архієпископа. Від 2011 року на спочинку.

Митрополит Кіровоградський и Ново-миргородський Иоасаф, (Губень) від 2011 року, (з 2012 року – архієпископ, а від 2017 р. - митрополит). Станом на 2018 рік – працює на цій посаді.

Контроль пам'яті: Від 1947 року було створено Кіровоградську єпархію Українського екзархату Російської православної церкви, що з 1991 року стала єпархією Української православної церкви (Московського патріархату). З 1992 року вона стала відповідати межах області, а в 2007 східні райони області були виділені в окрему Олександрійську єпархію. Згодом (2009 р.) була створена Кіровоградська єпархія Української православної церкви Київського патріархату. Станом на 1 січня 2009 року в Кіровоградській області Українська Православна Церква мала дві єпархії: 1) Українська православна церква Київського патріархату. На території області з 2009 року діє 1 єпархія УПЦ (КП), яку очолює єпископ Кіровоградський і Голованівський Марк (Левків). Станом на 1 січня 2010 року УПЦ (КП) мала 72 парафії, 1 зареєстрований монастир без ченців, 38 священнослужителів, 5 недільних шкіл та 2 періодичні видання;

2) УАПЦ Українська автокефальна православна церква. Сьогодні присутність УАПЦ в Кіровоградській обл. – незначна: 10 парафій та 4 священнослужителя. **Додатково маємо:**

3) Старообрядці (розкольники), релігійно-суспільний рух, що виник у середині 17 ст. в Московському царстві, внаслідок невідповідності релігійних поглядів вірян, відбувся розкол та міграції прихильників церкви, частина їх зупинились на Єлисаветградських (Кіровоградських) землях 1660-1760 р.

4) Римо-католики. У 1874 році отримали дозвіл міської ради Єлисаветграда на будівництво свого костелу біля Ковальовського кладовища, недалеко від жд вокзалу (вул. Костельна, потім Щорса). Нова християнська Римо-Католицька Церква знаходиться в Кропивницькому по вул. Дворцова – 50.

5) Нижче ми надамо адреси деяких інших храмів м. Кропивницького (Єлисаветграда) для ознайомлення.

УКРАЇНЬСЬКА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА (КП)

27 жовтня 1990 року Архієрейський собор Російської Православної Церкви скасував Український екзархат Російської Православної Церкви і заснував самоврядну з правами широкої автономії Українську Православну Церкву (МП) (Московського патріархату). Нарівні з іншими православними та Греко-католицькою Церквами України, УПЦ (МП) вважає себе прямою спадкоємницею Київської митрополії від X століття. (Без коментарів), але в Україні є Українська Православна Церква (Київського патріархату) із резиденцією Патріарха в Києві. Додатково УПЦ (КП) має власний екзархат за межами України в Європі, США та Канаді. Історично Українська Православна Церква (КП) бере початок від хрещення Русі-України і була митрополією Константинопольського патріархату від IX-X ст.

Ви пам'ятаєте, як ми звертали увагу: «Князь Київської Русі - Володимир провів охрещення українського люду 988-990 роках, а не Московського царства, (якого на той момент ще не було). І Українська Церква напряду від цього моменту і до XVII ст. підпорядковувалася Константинопольському патріархатові. У 1636 році Москва провела хитру спецоперацію зі зміни митрополита і забрала підпорядкування Української Церкви собі, й почала вважати українських вірян - своїми. Від 1991 року змінився статус СРСР і України, остання стала незалежною державою. Чому українські віряни в релігійному плані повинні бути в підпорядкуванні Московського агресора, та ще й в стадії війни від 2014 року?

У сучасній українській історії Петро Порошенко - це вже третій український президент, що звертається до Константинопольського патріарха. А український парламент вже вдруге (від 2016 року) голосує за звернення до Варфоломія, а українські «церковні перемовники» постійно їздять в Туреччину з 1990-х. Та вселенський патріарх Варфоломій мабуть боїться загострення конфлікту з Москвою. Він добре пам'ятає, що було, коли від Російської церкви «відрізали» Естонію (стала незалежною). (Естонська церква теж була частиною Константинопольського патріархату. А потім Російська церква незаконно приєднала її до себе. І тоді вселенський патріарх Варфоломій повернув її

під свою юрисдикцію. Москва перервала з ним євхаристійне єднання). Вимоги Естонії про власну незалежну церкву були і є законними.

Тож з появою незалежності в Україні, дії про повернення Українській церкві – законні. Вселенський патріарх Варфоломій, який вважається вищим церковним ієрархом в Православному світі, своїм указом може змінити ситуацію на користь України. Сьогодні взаємини між патріархатами України та Москви у спектрі: від холодної війни - до війни дуже гарячої. Майнові проблеми та розкол між вірянами, це лише верхній шар конфлікту. Царська Москва, а потім генсеки КПРС вигдали собі «статус Третього Риму» і ось тут починається «велика політика». В Україні вже є помісна Православна церква, її не треба створювати. Ця церква бере початок з 988 року, тож ми рекомендуємо Москві «не грати з вогнем». А ще повернення Української Церкви до Константинополя може присікти коріння «руського міра» в Україні...

Предстоятелем Української Православної Церкви (Київського Патріархату) є Святіший Патріарх Київський і всієї Русі-України, (надаємо перелік):

► Мстислав (Скрипник) 10.IV.1898, Полтава – 11.VI.1993 Грімсбі (Канада). А 30.X.1989 р. був проголошений патріархом Української автокефальної православної церкви (УАПЦ) в Україні та за кордоном. Згодом 18.XI.1990 року в Соборі святої Софії в Києві відбулася його інтронізація: став першим Патріархом УАПЦ. З 06.VI.1990 по 11.VI.1993 був Святішим Патріархом Київським і всієї Русі-України.

► Володимир I (Романюк) 9.XII.1925 р, с. Химчин, нині Україна – 14.XII.1995 р, Київ. Святіший Патріарх Київський і всієї Русі-України УПЦ Київського патріархату (1993-1995). Був одним із фундаторів УПЦ (КП) від червня 1992. 17 лютого 1993 року призначений архієпископом Львівським і Сокальським. У 1993 р. - митрополит Чернігівський і Сумський. Після смерті Патріарха Мстислава став місце-наглядачем Патріаршого престолу (14. VI.1993) із возведенням у сан митрополита. А у жовтні 1993 року обраний Патріархом (інтронізований 24 жовтня у Софійському соборі).

► Філарет (Денисенко) 23.01.1929 Благодатне, Україна. Третій предстоятель УПЦ (КП), Патріарх Київський і всієї Русі-

України (з 1995). Більше 55 років назад (12 січня 1962) був обраний єпископом Лузьким, вікарієм Ленінградської єпархії, з дорученням керувати Ризькою єпархією. В 1962 році виконував обов'язки екзарха Середньої Європи. У 1966 році возведений у сан архієпископа і призначений екзархом України. У 1968 році возведений у сан митрополита. У 1990 році отримав Патріаршу Грамоту на право бути Предстоятелем Української Православної Церкви. А 11 червня 1992 року, за порушення церковної клятви та за інші самочинні дії, митрополит Філарет був позбавлений всіх ступенів священства. Всеукраїнський Православний Собор від 1992 року визнав рішення по Філарету – незаконним. Станом на 2018 р. продовжує працювати в Українській Православній Церкві Київського патріархату (УПЦ КП).

Кіровоградська єпархія УПЦ КП була утворена у 1992 році. І єпископів від цього періоду було дуже мало: **Перший** єпископ на спокої Серафим (Верзун) 1949 р. н. місто Київ. Від 1992 – єпископ, від 1997 – архієпископ, у 2002 р. - керуючий Кіровоградською єпархією УПЦ (КП). У листопаді 2008 р. Священний Синод УПЦ Київського Патріархату понизив архієпископа Серафима до сану єпископа і звільнив його на спокій – за участь у незаконній «архієрейській хіротонії». **Другим** (але тимчасовим керівником) був митрополит Черкаський та Чигиринський Іоанн (Яременко). Від 2003 хіротонізований на єпископа Черкаського і Чигиринського. У 2012 зведений у чин митрополита. В кінці листопада 2008 і до січня 2009 (короткий проміжок часу) тимчасово керував Кіровоградською єпархією УПЦ (КП). **Третій** єпископ Кіровоградський і Голованівський єпархії УПЦ (КП) Марк (Левків) на цій посаді перебуває від січня 2009 року. Про нього детально написано в Інтернеті.

У Кропивницькому склалась диспропорційна ситуація з православними храмами, фактично всі святині були передані одній церкві (УПЦ МП), тільки 1 храм достався громаді УАПЦ і тривалий час перебуває в занедбаному стані. Раніше мав місце прикрий випадок, коли в УПЦ (КП) відібрали виділену під храм земельну ділянку і віддали супермаркету «Велика кишенья»...

АДРЕСИ КРОПИВНИЦЬКИХ ХРАМІВ

Багато українців дивуються: «Чому немає єдності серед православних в Україні і чому у нас немає своєї незалежної Церкви?». Справа у тому, що церковний поділ придумали не ми, а ще задовго до нас (пригадайте «Велику схизму 1054 р»). У часи Євромайдану та війни на Сході України люди все частіше почали шукати розради та розуміння у вірі. Коли ми народилися, наша щастя та безпека повністю залежала від наших батьків. Навчившись ходити, ми зустрічали на своєму шляху незнайомих, які височіли над нами, наче велетні. Якщо батьків не було поруч, ми дуже лякались, але як тільки тато чи мама брали нас за руку, від страху не залишалося й сліду. Щось подібне коїться з людьми і в дорослому віці, тому вони шукають прихистку у Вищих сил (Бога чи інше).

Якщо Бог такий добрий, чому тоді у світі стільки зла? Якщо Бог справедливий, то чому Він нічого з цим не робить для припинення війни на Сході України? Не маючи відповідей на подібні питання, люди взагалі відходять від церкви. Та й сама церква усугубляє (відштовхує) вірян від себе власним розколом, коли наприклад, Московський патріархат, закладає ненависть до іншої, наприклад, Київського патріархату. Люди, побачивши таку негарну поведінку своїх духовних керівників, просто йдуть з цієї церкви, отримавши сумнів у віри. Таким чином вони роблять протест церковному керівництву. Корумпованість української державної системи 1991-2018 р., теж підриває людську віру. Поки одні українці захищають державу під час воєнних дій на Сході України, інші їхні співвітчизники при владі цю державу руйнують із середини: «Кому війна – а кому мати рідна».

Святіший Патріарх Філарет каже: - Корумпованість приводить на державницькі посади людей, яким байдужі мораль і духовність. Їм потрібні влада і гроші. І якщо гроші будуть поступати із Московських центрів, то ці люди будуть діяти на користь Московського Патріархату, навіть якщо вони розуміють, що їхня діяльність деструктивна. Немає чого дивуватися, що і в Київському Патріархаті хватає подібних «приблуд». Людям становиться жити все гірше, війна затягується. Тож ми просимо всі конфесії, допоможіть людям отримати духовну (душевну) віру...

Релігія у м. Кропивницькому представлена різними конфесіями, нижче ми надамо адреси деяких із них і люди будуть мати можливість спілкування:

1). УКРАЇНСЬКА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА КИЇВСЬКОГО ПАТРІАРХАТУ 25019, с.Гірниче (Кіровоград), вул.5 лінія, буд.25 (0522) 27-24-21, 27-24-20;

2). У Кропивницькому існує релігійна громада СВЯТОЇ ТРИЙЦІ і, яка належить до Київського патріархату та діє на території Кіровоградської обласної лікарні. Настоятелем громади є протоієрей В'ячеслав Роцин, а богослужіння проводяться у недільні та святкові дні: влітку Божественна Літургія розпочинається о 8-й, а у інші пори року о 9-й годині ранку;

3). КАФЕДРАЛЬНИЙ СОБОР РІЗДВА ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ. 25006, Кропивницький, вул. Велика Перспективна (Карла Маркса), буд.74 (0522) 24-33-34;

4). ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ СОЮЗ ОБ'ЄДНАНЬ ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ ХРИСТИЯН-БАПТИСТІВ, м. Кропивницький, телефон: (0522) 22-09-74. До різних напрямків протестантизму належать 34 релігійні організації міста. Серед них вагоме місце посідають євангельські християни-баптисти (7 громад), християни віри євангельської (6 громад), адвентисти сьомого дня (4 громади) та інші;

5). ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ СОЮЗ ЦЕРКОВ ХРИСТИЯН ВІРИ ЄВАНГЕЛЬСЬКОЇ, але в місті Світловодськ, (05236) 2-04-98;

6). НОВЕ ПОКОЛІННЯ, УКРАЇНСЬКА ХРИСТИЯНСЬКА ЦЕРКВА, 25006 Кропивницький, вул. Декабристів, буд.6, кор.15 (0522) 27-79-60;

7). РИМО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА В УКРАЇНІ. 25006, Кропивницький, вул. Дворцова (Леніна), буд.50/46. (0522) 33-52-80; (066) 750-59-48. Надаємо маленьку інформацію про костел Різдва Пресвятої Діви Марії в Єлисаветграді. У XVI – пер. пол. XVIII століть землі сучасного Кіровограда почали заселяти люди різної віри та селитись у Дикому полі, наприклад, на берегах річки Інгул, на якому згодом збудували (1752-1754) фортецю св. Єлисавети. Історія сучасного міста Кропивницький починається від заснування цієї фортеці. У 1784 році Єлисаветград став центром повіту, 1923 року - центром округи. У 1924 році місто перейменували на Зінов'євськ, а у грудні 1934 року - на Кірове, а разом з перейменуванням на Кіровоград у січні 1939

року місто стало обласним центром. 14 липня 2016 року його перейменували на честь українського письменника і драматурга Марка Кропивницького. Першу католицьку спільноту у фортеці св. Єлисавети створили переселенці з Польщі, Німеччини, Сербії, Хорватії і Литви.

У 1874 році римо-католики Єлисаветграда отримали дозвіл Миської ради на будівництво свого костелу. Влада виділила для цього земельну ділянку біля Ковалівського кладовища, недалеко від ЗД вокзалу (згодом вулицю назвуть Костельна, потім Щорса, далі Ганни Дмитрян). Спорудження храму разом з окремою дзвіницею розпочалось коштом вдові Теклі, підполковника Подгородецького, та інших парафіян, і ймовірно завершилось у 1876-1877 роках. А 1882-1883 роках було збудовано парафіяльний будинок. 11 травня 1909 року костел консекрував єпископ Йосиф Кесслер, (слово консекрація - див. нижче).

Настоятелями храму до революції були отець Юліан Якубовський, далі пішли: Леопольд Качинський, Ципріан Гінтилло, Юрій Баєр, Андрій Келлер та Каспар Буч. Останній обслуговував 1917 року майже 2300 вірян Єлисаветграду. Пізніше тут працювали оо. Ігнатій Довбис, Олександр Дрозд, Павло Соколовський, Петро Родинський. Проте 1924 р храм було закрито, його розграбовану будівлю використовували як склад для заводу «Червона Зірка», який виробляв сільгосптехніку. У 1936 році під приводом розширення території заводу «Червона Зірка», більшовики костел та дзвіницю знищили, (зберіглась лише одна зі стін) (див. нижче). І тільки у 1997 р. розпочалося будівництво нового храму, і вже 2002 р. - освятили дзвін для храму. Нині римо-католики мають новий храм Святого Духа по вул. Дворцова (Леніна) № 50, о. Юзеф Павлюк: pater@kostel.org.ua

У католицьких та уніатських джерелах часто зустрічається слово «консекрація», це освячення храму, висвячення священиків тощо. Християнська Римо-Католицька Церква (Парафія Святого Духа) - в Єлисаветграді, будівництво костелу було розпочато в 1875 р., а закінчено в 1882 р. Храм стояв поряд із заводом «Червона Зірка» (у напрямку лікарні) і був зруйнований більшовиками у 1936 році через розширення заводу «Червона Зірка». Одну стіну храму більшовики пристосували «як стіна корпусу

ковальського цеху» цього заводу. 25.XII.1992 року дата офіційної реєстрації Кіровоградської римо-католицької Парфії Святого Духа в м. Кропивницькому (<http://www.kostel.org.ua>).

8). УКРАЇНСЬКА ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА 25009, Кропивницький, вул. Академіка Тамма (Героїв Сталінграда), буд.23, тел. (0522) 33-52-80; моб. 067-750-59-48;

9). РЕЛІГІЙНА ГРОМАДА МУСУЛЬМАН, Кропивницький (0522) 37-23-89, (+380504872583) зареєстрована вул. Євгена Тельнова № 8, кв. 63. Керівник Аббязов Олег Харисович. Юридична адрес: 25030, м. Кропивницький, вул. Беляєва, 3, к. 15
Телефон (0522) 56-60-09;

10). СПАСО-ПРЕОБРАЖЕНСЬКИЙ СОБОР 25006, Кропивницький, вул. Преображенська, буд.22, тел. (0522) 22-76-85

11). УКРАЇНСЬКА АВТОКЕФАЛЬНА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА 25006, Кропивницький, вул. Арсенія Тарковського (Володарського), буд.73/5, тел. (0522) 24-67-09;

12). ХРАМ СВЯТИТЕЛЯ МИКОЛАЯ МИРЛІКІЙСЬКОГО ЧУДОТВОРЦЯ 25491, Кропивницький, вул.Металургів, буд.21

13). ЦЕРКВА АДВЕНТИСТІВ СЬОМОГО ДНЯ Кропивницький, тел. (0522) 55-81-25

14). В Кропивницькому триває будівництво декількох храмів: Успіння Пресвятої Богородиці на Новомиколаївці (УПЦ МП); Різдва Йоана Хрестителя – це перший на Кіровоградщині храм УГКЦ, хрест на місці, де він зводиться освятив 2007 році глава УГКЦ Блаженніший Любомир Гузар. У селищі Гірничому будується новий Православний храм Святого Андрія Первозванного УПЦ КП (див. № 1 вище вказаний перелік).

15). А зараз наддамо трохи інформації про храм Петра і Павла УПЦ (КП) в Кропивницькому. У Єлисаветграді була вул. Петропавлівська (починалася від сучасної вулиці Колодязної і тягнулася до Ярмаркової площі поблизу залізниці), сьогодні площа Дружби народів), кладовище по вул. Полтавська і Васнецова де зараз стоять велико поверхові будинки). На кладовищі діяла дерев'яна Петропавлівська церква. Це був один із найстаріших храмів Єлисаветграда. Перша згадка про нього датується 1774 роком, як ново забудова на цвинтарному місці. Церква була дерев'яною (з дзвіницею) та будинком священика, стояли біля цвинтаря, на схід від переїзду через залізницю на

Аджамську дорогу (вул. Толстого на Некрасівці).

У 1860 р. коштом купця Герасима Романченка поряд зі старою церквою був закладений новий кам'яний храм Петра і Павла освячення якого відбулося у 1870 році. На той час роботи коштували 100 000 царських рублів. Храм було знищено радянською владою під час антирелігійної кампанії 1930-х років. Нині на цьому місці знаходиться Полтавський муніципальний ринок, що по вул. Маланюка. Біля 80 років кіровоградці з сумом споминали церкву Петра і Павла.

Станом на 2010 рік був укладений договір між Кіровоградською міською радою і Управлінням Кіровоградської єпархії УПЦ (КП) про оренду земельної ділянки площею 714 кв.м по вул. Євгена Маланюка -11 під будівництво нового Свято-Петро-Павлівського храму. Чому оренда, а не безкоштовна передача землі релігійній громаді нашого міста? Тому, що у владі сиділи і сидять наскрізь корумповані чинуші, для яких «гроші до власної кишені» дорожче релігійних святинь.

Окрім того, під виділеною ділянкою проходить силовий кабель, що належить ПрАТ «Кіровоградобленерго». Через це спочатку священики Микола Шутяк, а згодом – Іван Шубин, настоятель Петропавлівської парафії, мусили домовлятися з енергетиками та з владою щоб до початку будівництво, перенести всі комунікації. Процес затягнувся, лише минулого року це питання було завершено. Відбудована нова церква «Храм первоверховних Апостолів Петра і Павла» буде мати довжину -18 м, ширину - 8 м, а висоту - 18,5 м. Вирішили: Не чекаючи коли збудують новий храм Петра і Павла, облаштувати за цим адресом (Маланюка – 11) тимчасовий храм і щонеділі та у свята здійснюються Богослужіння. Настоятелем Петропавлівської парафії призначений протоієрей Миколай Шутяк (згодом – Іван Шубин).

За інформацією начальника відділу з питань внутрішньої політики міської ради Сергія Запорожана (2018 р) релігійна мережа міста Кропивницького станом на кінець грудня 2017 року нараховує 84 громади, 4 управління та 3 місії. У Кропивницькому діють єпархіальні управління УПЦ (МП) та УПЦ (КП); об'єднання церков ЄХБ; Кіровоградський обласний центр об'єднаної церкви християн віри євангельської.

Для задоволення духовних потреб віруючих релігійні громади використовують 23 культові споруди (12 – УПЦ; 1 – УПЦ КП; 1 – УАПЦ; 1 – РКЦ; 1 – УГКЦ; 2 – ЄХБ; 1 – іудейські релігійні громади; 1 – АСД; 1 – Повного Євангелія; 2 – Свідки Єгови); (5 із них є пам'ятками архітектури). Продовжується будівництво храму релігійної громади УПЦ КП. 27 жовтня 2017 року на сайті Кіровоградської єпархії УКЦ КП було розміщено звернення до парафіян з проханням допомогти побудувати Петропавлівський храм по вул. Маланюка - 11. Ініціативу підтримали громадські активісти, волонтерські організації та представники ЗМІ.

Водночас (відзначив Сергій Запорожан), у листопаді 2017 року до міської ради Кропивницького надійшла петиція «Досить всяких храмів та монастирів», з вимогою припинити всяке будівництво у місті культових споруд. Проте петиція не набрала необхідну для розгляду кількість голосів.

У Кропивницькому завершено будівництво Вознесенського собору Свято-Єлисаветинського чоловічого монастиря (вул. Дніпровська, 62) та зовнішні роботи з реконструкції храму Святого Володимира Великого УАПЦ, вул. Арсенія Тарковського - 73 (колишня Володарського).

Сформована у місті мережа релігійних організацій в цілому задовольняє релігійні потреби віруючих, а релігійне життя обласного центру визначається в цілому мирним існуванням різних конфесій. Не зафіксовано фактів порушення вимог чинного законодавства на релігійному ґрунті, проявів міжконфесійного протистояння, або втручання представників різних релігійних конфесій у справи інших.

Комісія Кіровоградської міської ради розглянула (2018 р) звернення мешканців щодо встановлення біля їх будинку по вул. Яновського - 153 «Поклінного хреста», матеріали представлені для реєстрації релігійної громади «Церква - Дім благодаті». Помічник пастора релігійної організації Тетяна Богомаз: «Наша церква нічим не відрізняється від інших протестантських церков. Але для нас церква – це сім'я. Ми переселенці з Макіївки (Донецьк), вже 3 роки живемо у Кіровограді. Там існувала наша церква, а вже тут організували клуб для усіх бажаючих. Зараз для проведення служінь ми орендуємо офіс у готелі «Турист»...

Тепер що до петиції «*Досить в місті всяких храмів та монастирів*». У 1898 році в місті налічувалося 62 тисячі осіб і наші прадіди мали слідуєчий перелік релігійних установ (церкви та храми) Єлисаветградського повіту, Херсонської губернії за 1798-1920 роки:

- ▶ Свято-Троїцька церква у фортеці св. Єлисавети від 1754 р.;
- ▶ Благочинний Єлисаветградського округу, м. Єлисаветграда, Єлисаветградського повіту Херсонської губернії;
- ▶ Єлисаветградське окружне духовне правління;
- ▶ Єлисаветградський римсько-католицький костьол;
- ▶ Свято-Вознесенська церква, м. Єлисаветград (Кущівка);
- ▶ Свято-Петропавлівська церква, м. Єлисаветград;
- ▶ Собор Успіння Божої Матері, м. Зінов'євськ;
- ▶ Церква 7-го гусарського Білоруського Імператора Олександра I полку, м. Єлисаветград Єлисаветградського повіту;
- ▶ Церква Архангела Михаїла при Єлисаветградській Військовій прогімназії, м. Єлисаветград;
- ▶ Церква Знаменія Божої Матері, м. Єлисаветград;
- ▶ Церква кавалерійського юнкерського училища, м. Єлисавет;
- ▶ Церква на честь Володимирської ікони Божої Матері, міста Єлисаветграда;
- ▶ Церква на честь ікони Божої Матері «Усіх скорботних радість» (інша церква), м. Єлисаветград
- ▶ Церква Покрови Пресвятої Богородиці, м. Єлисаветград (Ковалівка);
- ▶ Церква польового 281-го запасного шпиталю, м. Єлисавет;
- ▶ Церква св. Апостолів Петра і Павла
- ▶ Церква Преображення Господнього, м. Єлисаветград;
- ▶ Церква Святої Марії (Кірха), м. Єлисаветград;
- ▶ Церква Святої Трійці, с. Лелеківка (при м. Єлисаветград);
- ▶ Єлисаветградський єврейський кагал, м. Єлисаветград;
- ▶ Єлисаветградська синагога, м. Єлисаветград;
- ▶ Молитовна школа при Єлисаветградській єврейській общині, (в наступному розділі – зазначені додаткові єврейські общини);
- ▶ Інші 14 церков треба зазначати із урахуванням пожеж у місті 1798, 1812, 1813, 1833, 1834 та інших років. Станом на 1 січня 2017 р. на території Кіровоградської міськради проживало 238 тис. осіб. Відчуваєте різницю між 62 та 238 тис. осіб, тож не дайте «перекрашеним прибулям» приймати рішення за вас.

ЦЕРКОВНІ ЦІННОСТІ ДЛЯ ДИКТАТУРИ ПРОЛЕТАРИАТУ

Співавтори нашої книги звернулися до дослідниці історії Кіровоградського краю Людмили Плаксієнко з проханням підібрати інформацію відносин церкви і влади на початку становлення більшовицького режиму в Єлисаветграді в розрізі 1917-1922 років. Бо із 1923 по 1929 р. на території Східної Європи, північної частини Центральної і Східної Азії вже майже сформувалася на уламках Російської імперії (після 1917 р.) союзна держава «Радянський Союз», яка припинила своє існування у 1991 році. В СРСР діяла партійна диктатура, з політичним режимом (від тоталітаризму - до авторитаризму). В документах українською назва подавалася таким чином:

- ▶ до 1933 року - Союз радянських соціАлістичних республік;
- ▶ після 1933 р. - Союз Радянських СоціАлістичних Республік.

Плаксієнко Л.Л. звертає увагу, що у декларації про утворення було заявлено, що СРСР є *«рішучим кроком на шляху об'єднання трудящих усіх країн у світову Соціалістичну Радянську Республіку»*. В офіційному гімні створеному і керованому Москвою Комінтерну співалося: *«Наш лозунг - всесвітній Радянський Союз»*. І лише у 1960 р. була прийнята доктрина мирного співіснування, яка визнала можливість мирних стосунків так зв. соціалістичного табору з рештою країн світу.

На території СРСР проводилася політика «Військового комунізму». Її ввели для безпосереднього та швидкого переходу від «загниваючого царизму» до «світлого комунізму», яке так і не вдалося побудувати. Основні риси «військового комунізму» того часу: націоналізація всієї великої та середньої промисловості, великої частини дрібних підприємств; продовольча диктатура, продрозкладка, прямиий продуктообмін між містом і селом; заміна приватної торгівлі - державним розподілом продуктів (карткова система); натуралізація господарських відносин; загальна трудова повинність; приховане закріпачення селян; зрівнялівка в оплаті праці; військово-наказова система керівництва всім життям в СРСР. Всю історію свого існування СРСР підтримував збройні терористичні повстання, роздмухував громадянські війни, наприклад у Греції, Кубі, Анголі, Чилі, Польщі, Афганістані, Грузії, Україні, Сирії і так далі...

Саме ХХ ст. ввійшло в світову історію такими вживаними зараз тезами як, наприклад, «століття двох найжахливіших світових воєн», чи то «століття краху територіальних імперій». 70 років існування радянської влади в Україні, перетворилися на перманентний процес боротьби з релігією та церквою. Історики, виконуючи ідеологічні настанови КПСР, ретельно обґрунтовували необхідність формування атеїстичного світогляду громадян країни, яка будувала «нове суспільство – комунізм». Марксистські тези «критика релігії (...)», стали ідеологічною основою радянської історіографії. Червоногвардійці та більшовицькі активісти глумилися над святинями, піддавали знущанням і тортурам священнослужителів і ченців, не зупиняючись перед численними стратами за «законами ТРІЙЦІ червоного терору». Загальна кількість жертв серед духовенства і мирян з жовтня 1917 р. до кінця 1921 р., за приблизними підрахунками *російських істориків*, становила понад 10 тисяч осіб.

Ми зазначаємо: - За роки радянської влади церкви на Єлисаветградщині (Кіровоградщині) пережили складний період, сповнений великих небезпек та трагедій, спричинених пануючою на той час комуністичною ідеологією, яка за своєю суттю не могла терпіти будь-якого іншого світогляду. Окрім «війни на ідеологічному фронті» нова радянська влада переслідувала цілком прагматичну мету: знайти прийнятний привід для того, щоб реалізувати план по вилученню церковних цінностей. Підриваючи економічну спроможність Церкви, більшовики намагалися ліквідувати якомога більше релігійних осередків (церков і монастирів). Отже, кампанії «вилучення церковних цінностей» стала черговим етапом ліквідації церковних установ. В Україні розгорнулася шалена пропаганда навколо «величезних багатств», накопичених церквою, які слід використати для «допомоги» голодуючим. (А от куди насправді пішли вилучені церковні цінності – то вже інша тема).

Технологія пограбування такої великої структури як Церква була сформульована в окремій «Інструкції про порядок вилучення церковних цінностей на користь голодуючих» від 21 березня 1922 року. Для цього застосували тему голоду 1921-1923 років, який штучно самі й зробили «для знищення бунтівних українців»...

Священикам пропонували: - Конфіскацію продуктів харчування, можна замінити рівноцінною кількістю золота чи срібла (1 пуд зерна – на 1 пуд золота або срібла). Відбиралися і культові речі: ікони, книги, облачіння священників, іконостаси, дзвони, хрести... Надзвичайно руйнівні були періоди: 1920-1924, 1929-1941, 1949-1964 р. Не піддаються жодному виміру безслідні втрати того величезного духовного надбання, що зветься «народною вірою» та пов'язаних з нею добропристойних вчинків, яких нині так бракує в суспільстві м. Кіровограда-Кропивницького.

Як проходило пограбування храмів на Єлисаветградщині, розповідають документи архівного фонду відділу управління Єлисаветградського повітового виконавчого комітету Ради робітничих, селянських і червоноармійських депутатів. Володимир Босько звертає увагу, що виконання цього та інших диявольських задумів «войовничих матеріалістів», від створення концтаборів і пограбування церков: «для диктатури пролетаріату», покладалось на міські органи радянської влади.

3 січня 1922 року до Єлисаветграда надходять різноманітні постанови, циркуляри та інструкції з Москви, Харкова (тодішньої столиці України) та Миколаєва (губернського міста). Безглуздо переповідати та перекладати з рос. мови ті архівні документи. Вони неминуче втрачають свою переконливість, достовірність, силу факту; з них, зрештою, вивітрюється «аромат епохи». Тож, намагаючись не зловживати, віддамо перевагу першоджерелам з грифом «таємно», «цілком таємно», або «не публікувати». Про голод 1921-1923 р в них зовсім не згадується, навпаки, коли акцент робився на тому, що всі вилучені цінності надходитимуть до «фонду допомоги голодуючим», наполягали на обов'язковому ознайомленні з документом народних мас!

До церковних установ надіслали циркуляр народного комісаріату юстиції № 10/1 від 24 січня 1922 року, в якому мова йшла про «надання (юстиції) у 3-х примірниках інвентарного опису майна, призначеного для богослужіння та обрядових цілей. Опис повинен бути складений точно і детально, так, щоб легко можна було розпізнавати, які предмети мають історико-художнє значення, які предмети мають матеріальну цінність, з якого матеріалу вони виготовлені, їхній розмір, вага, вартість

тощо». А враховуючи, що зберіглося чимало дореволюційних описів церковного майна, то ні великого розуму, ні якихось спеціальних знань експропріаторам не треба було мати. Викликає своєрідне захоплення рівень агітаційно-пропагандистського забезпечення цієї кампанії.

Була видана навіть спеціальна брошура, щось на зразок методичного посібника, яка так і називалась «*Материалы для агитаторов по вопросу об изъятии церковных ценностей для голодающих*» (М., 1922). Просто і дохідливо укладачі розповідали про «залізну необхідність та корисність цієї справи». З-поміж інших слів, особливо переконливо звучав ось такий аргумент: «*кожний фунт церковного срібла рятує від смерті, годуючих до нового врожаю сім'ю з 5-ти осіб*». Трохи далі ми наведемо точні дані про кількість вилученого на Єлисаветградщині срібла, і можна буде легко підрахувати, скільком людям вилучені цінності, (якби сказане в брошурі було правдою), воно б рятувало життя. Повторюючись – зазначаємо, цінності пішли не за призначенням...

Опубліковано в журналі «Известия КПСС». - 1990. - № 4 цілком секретний лист В.Леніна від 19 березня 1922 року для членів Політбюро з грифом «*суворо й таємно*». У ньому зазначалося: «...Саме тепер і тільки тепер, коли в голодуючих місцевостях (України) їдять людей і на дорогах валяються сотні, якщо не тисячі трупів, ми можемо (і тому повинні) провести вилучення церковних цінностей..., (найрішучішим і найшвидшим чином), цим ми можемо забезпечити собі «фонд» у декілька сотень мільйонів золотих карбованців... Пізніше зробити це нам не вдасться, бо жодний інший момент, (крім відчайдушного голоду), не дасть нам такого настрою широких селянських мас...». У цьому та інших (подібних) листах про допомогу голодуючим мова взагалі не йшла. Підсумовуючи сказане, В.Ленін писав: «Чим більше число представників реакційного духовенства і реакційної буржуазії вдасться нам з цього приводу розстріляти, тим краще».

Все, що відбувалося до 23 лютого 1922 року, коли з'явився нарешті сам Декрет ВЦВК про вилучення церковних цінностей для «боротьби з голодом», більше нагадує своєрідну розминку або, точніше, прелюдію до основних подій. В Україні відповідна постанова ВУЦВК побачила світ 8.III.1922 року.

Совершенно секретно, Николаев. Губотдел. Управлению. Информационная сводка о ходе работ по изъятию церковных ценностей Елисаветградской руководящей комиссии. Агиткампания проводится Укомом и Профорганизациями на общих собраниях сотрудников и рабочих предприятий, где делаются доклады об изъятии церковных ценностей, в газетах помещено около 20 статей об изъятии церковных ценностей, а также около 30 статей по вопросу о голоде. Приняты резолюции об изъятии церковных ценностей на 2-х Госзаводах. Причем, на госзаводе (бывший Эльворти) во время чтения резолюции часть рабочих во главе с меньшевиками ушла с аудитории недовольная; а остальная часть... единогласно приняла резолюцию об изъятии церковных ценностей...

На красноармейских собраниях по вопросу об изъятии ценностей принимаются резолюции об изъятии таковых в самом скором времени. Отношение крестьян к изъятию церковных ценностей в более голодных районах, как-то Федварском, вполне сочувственно, а других, более урожайных, как-то Бобринец или Новомиргород, крестьянство под влиянием провокации темного контрреволюционного элемента отношение враждебное и недоброжелательное, хотя активных выступлений против изъятия не было. 24.V.1922 г.

Виконавчий маховик набрав обертив і запрацював на повну потужність. До нашого міста він докотився 11 квітня 1922 р. у вигляді губернського розпорядження, на його основі в Єлисаветграді була утворена «повітова керівна комісія» з вилучення цінностей з церков. Як і вимагалось, у вигляді трійки (із трьох осіб). Певно, тому, що число три є сакральним (свята Трійця – це Бог-Отець, Бог-Син та Бог Дух Святий), більшовики намагались всіляко принизити його (Бога), наповнити цілком протилежним змістом.

Головою комісії призначили товариша з прізвиськом – Главный (імовірноше всього – це його псевдонім), а членами: представника повітового комітету допомоги голодуючим Павленка та завідуючого повітовим фінвідділом Шканда. Свою діяльність комісія розпочала з підготовки «Інструкції по вилученню церко-

вних цінностей у м. Єлисаветграді та повіті у всіх релігійних культах». Наведемо лише окремі, найбільш характерні положення з цього досить великого за обсягом документа:

Окремі дослідники наводять дані, що на початку 1922 року у кампанії по вилученню коштовностей загинули у сутичках і були розстріляні за рішенням «судів із трійки осіб» понад 8 тисяч чоловік духовенства та рядових віруючих. На кінець 1922 року маємо вражаючі цифри у сотні тисяч розстріляних, наприклад, тільки в Москві та Петрограді за судовими вироками трійки було розстріляно білого духовенства 2691, ченців-чоловіків - 1962, черниць та послушниць - 3447. Без суду загинуло майже 15 000 білого та чорного духовенства. Аналогічна політика проводилася, але в більшому масштабі проводилась в Україні. Непоодинокими були випадки, коли члени комісії злумилися над святинями і знущалися з релігійних почуттів віруючих тощо... (далі рос. мовою примітки):

Примечание 1: Перед тем, как приступить к изъятию ценностей из церквей, молитвенных домов и т.д., необходимо заранее подготовить почву и поставить на боевую ногу вооруженную силу, находящуюся в районе для предупреждения в случае могущих возникнуть каких-либо конфликтов, а в случае отсутствия таковой затребовать из другого р-на.

Примеч. 2: Изъятие производить, в первую очередь, в синагогах, а затем в других религиозных культах. Для того, чтобы безболезненно приступить к изъятию церковных ценностей и данную работу произвести полностью, необходимо перед этим... сговориться с представителями группы верующих, каким является Председатель Церковного Совета и священнослужители, причем комиссия по изъятию ценностей должна потребовать от церковного Совета и священнослужителей подписку, которую они должны дать, о безболезненном проведении и изъятии церковных ценностей. Изъятию подлежат все (без исключения) ценности: из платины, золота, серебра, драгоценных камней и слоновой кости.

Примеч. 3: В случае крайней необходимости в каком-либо предмете, без которого нельзя обойтись при богослужении и нет возможности к моменту изъятия заменить

металлическими или какими-либо другими предметами, дабы не задеть интересов религиозного культа, допускается временно оставить в церкви, при условии, что постепенно заменят драгоценности - металлическими или какими-либо другими предметами и сдадут в Уисполком для передачи в Компомгол. При выявлении укрывательства и недостачи ценного имущества, сданного верующими по договору, составляют акты, каковые передавать Уездному Отделу управления на предмет предания виновных суду Ревтрибунала как за растрату государственного имущества.

Примечание 4: Оставление на месте в церквях, молитвенных домах с целью не нарушения интересов культа драгоценных вещей можно лишь в одном экземпляре, например: 1 чашу, 1 пару венцов и т.д. и то лишь не дольше, чем на 2 недели, в течение которых оставленные вещи должны быть заменены металлическими...

В той же час, постановою губвиконкому № 99 від 11 квітня 1922 року передбачалось, що «приховування від опису дорогочінних предметів із золота, срібла, коштовного каміння і слонової кістки карається на строк до 1 року та супроводжується конфіскацією всього майна релігійних або церковних організацій». Геніальний винахід більшовиків – примусова добровільність + кримінальна відповідальність. Ось один з її зразків:

Подписка: Дана сим председателю комиссии по руководству изъятием ценностей из молитвенных домов всех религиозных культов в том, что мы, председатели религиозных общин и раввины, обязуемся безболезненно сдать все ценности, находящиеся в наших культах и за неисполнение берем на себя всю ответственность, откуда вытекающую, согласно законам и постановлениям, в чем и расписываемся: Раввины (підписи) Председатели общин (підписи) Число.

От тепер, здається, все підготовлено і передбачено; можна сміливо грабувати. Неухильно дотримуючись власної інструкції, керівна трійка розпочала вилучення церковних цінностей у Єлисаветграді з 25 квітня 1922 р. із єврейських синагог. Але

тут конфіскаторів спіткало розчарування. Чутки про єврейські скарби виявились аж занадто перебільшеними. Крім того, обрядовість в іудаїзмі значно скромніша порівняно з Православною.

Наводимо цікавий факт, синагог та інших молитовних будинків у Єлисаветграді на той час існувало 14 штук. Так ось, в 9-ти з них (Пермській, Хоральній, Білій, Портнязькій, Червоній, Литовській, Хойвейцон, Беш-Гамідраш та Великій синагозі) було знайдено та вилучено: срібла 2 пуди 17 фунтів та 86 золотників і 12 долей. (Даємо порівняння: 1 пуд – 16,3 кг, 1 фунт – 409,5 г, 1 золотник – 4,26 г, 1 доля – 44 мгрм), тобто все вилучене було біля 40 кілограмів.

В інших 5-ти синагогах (Нижньо-Биківській, Нейш-Аміт, Куцівській, Мальярній та Синій) не знайшли нічого, надто вже бідними вони виявились. Вилучення із синагог, як зазначив тов. Главный (голова комісії), пройшло «добровільно» без жодних інцидентів. Нічого із цінностей у синагогах не залишили. Щоправда, у Хоральній синагозі не вистачало одного підсвічника, який нібито був викрадений грабіжниками. Таке пояснення не задовольнило голову комісії, але що поробиш...

27 квітня 1922 вилучення не проводилось. Натомість відбулось засідання керівної комісії спільно з представниками духовенства: єпископом Єлисаветградським Павлом Колосовим та головою релігійної громади Успенського собору Шулецьким. Їм нагадали про конфлікт, який мав місце поблизу Успенського собору 26 березня 1922 під час обліку цінностей. Тоді група віруючих виявила невдоволення щодо більшовиків і зробила спробу перешкодити проведенню роботи по вилученні цінностей. Всіх учасників заворушення негайно заарештували разом із священниками, а Ревтрибунал з військових справ засудив священника Покровського до 4-х років примусової праці, восьмеро чоловік отримали від 1 до 3 років, а ще 15-х засуджено умовно. За недоведеністю складу злочину виправдали тільки п'ятьох. Оті події місячної давності, очевидно, і змусили членів комісії зустрітись з представниками від Успенського собору, щоб зайвий раз переконатись у їхній лояльності.

А вже 28 квітня 1922 керівна комісія приступила до вилучення цінностей із Успенського собору. Їх виявилось так багато, що пограбування собору тривало 5 днів. Тільки срібла було вилучено 17 пудів 34 фунти 7 золотників 51 долю. Окрім того:

золота: – 2 золотники 61 долю, діамантів: – 15 штук вагою в 17/8 карата. (Довідка: 1 карат = 0,2 грм). Алмазів: – 64 штуки вагою 53/16 карата; діамантів з розетками срібними – 41 штуку вагою 89 долей. Виробів - бутончиків срібних з камінцями бірюзи і граната: – 26 штук вагою 1 золотник 52 долі. Аметистів – 2 штуки вагою 5 золотників 33 долі; перлин різної величини вагою 13 золотників 26 долей та інше.

Може виникнути запитання: а звідки взялися і для чого церкві скільки виробів із дорогоцінних металів? Відповідь можна знайти у секретній «Додатковій інструкції по вилученню церковних цінностей» від 10 травня 1922 року. Ось один з її пунктів: *«Відносно риз (окладів), прикрас, футлярів від Хрестів, рак від домовин, паникадил, підсвічників і т. п. ніяких перепон для їх вилучення не існує»*. Тобто дозволено було вилучати не тільки релігійні витвори декоративно-ужиткового та ювелірного мистецтва (хрести, чаші, підсвічники і т.п.), які були раніше подаровані вірянами, а й здирати оклади з ікон та напрестольних евангелій. Досі реально не оцінена ні культурно-історична, ні художня вартість вилучених церковних цінностей. Деяке уявлення про релігійні втрати можна дістати, читаючи, наприклад, опис церковного майна Єлисаветградського Успенського собору за 1879 рік.

Вилучення церковних цінностей часто супроводжувалось жахливою наругою над почуттями віруючих. Найкращим підтвердженням цього слугує телеграма №483 від 23 квітня 1922 року від начальника таємної особливої частини Державного політичного управління (ДПУ) УСРР, члена всеукраїнської комісії з вилучення церковних цінностей Брянцева, у якій говориться: «Встановлено, що при вилученні цінностей у деяких місцевостях члени комісії на очах у віруючих здійснюють безчинства як у церквах, так і над священними предметами, тим самим розпалюючи натопв віруючих та ображаючи їхні релігійні почуття»

Заглянемо до Єлисаветградського опису із собору (р.м.):

1. Евангелие очень большого формата. Издано в 1759 г. в царствование императрицы Елисаветы Петровны, обложено сере-

бром, позолоченное, с лицевой стороны украшено 5-ю финифтяными иконами и 4-я серебряными под чернью. На корешке чеканные символические изображения Ветхого и Нового Завета, а на задней доске изображение Богоматери, окруженной пророками. Пожертвовано полковником Красноглазовым. Цена 2804 руб.80 коп.

2. Евангелие средней величины издания 1789 г, обложенное серебром и вызолоченное, с 5-ю финифтяными иконами. Вокруг иконы Воскресения -12 маленьких серебряных под чернью изображений апостолов и 4 больших Бога-Отца и 3-х святителей. На корешке символические изображения Ветхого и Нового Завета, а на нижней доске – в середине изображение Богоматери с предвечным младенцем, а по углам херувимов. Цена неизвестна (не смогли определить). Одних лише Євангелій, виданих у XVIII столітті, у соборі налічувалось сім! І ці унікальні книги-стародруки, «одягнені» у чудові витвори майстрів-ювелірів, було знівечено, а згодом або спалено, або викрадено.

Наступною жертвою експропріаторів стала Грецька церква Володимирської Божої матері (нині Кафедральний собор Різдва Пресвятої Богородиці), де вилучення тривало з 3 по 5 травня 1922. «Улов» виявився непоганим: 5 пудів 33 фунти 23 золотники 48 долей срібла! У Петропавловській церкві, куди конфіскатори дістались 5 травня 1922, вони вилучили 1 пуд 33 фунти 53 золотники 48 долей срібла. Ніяких предметів з дорожочінних металів, як, в цій, так і у всіх інших церквах, - не лишили, (священники знайшли чим їх замінити). Релігійна громада Петропавловської церкви звернулася до комісії 5.V.1922 року із

заявою:

«Изъятие из церкви всех без исключения серебряных священных предметов является нарушением очень важных религиозных интересов нашего культа. Для совершения таинства св. Причащения, по правилам церкви (см. Служебник...) могут быть употребляемы только золотые, серебряные и, в крайнем случае, оловянные сосуды: медные, железные и деревянные сосуды не должны быть употребляемы при том таинстве. Нарушение этого правила является грехом и подлежит суду церковной власти.»

златые, серебряные и, в крайнем случае, оловянные сосуды: медные, железные и деревянные сосуды не должны быть употребляемы при том таинстве. Нарушение этого правила является грехом и подлежит суду церковной власти.

Такое правило церкви установлено, по всей вероятности, ввиду окисляемости меди и железа, пористости и разлагаемости дерева как органического вещества. Правда, в некоторых, очень бедных церквях, употреблялись медные сосуды, но то происходило в очень редких случаях и по причине крайней нужды, и при условии наложения золочения. В Петропавловской церкви для таинства Причащения нет других сосудов, кроме серебряных. Потому изъятие всех серебряных сосудов может вызвать приостановление богослужения, что будет очень скорбным решением для религиозной общины Петропавловской церкви. Ввиду этого совет просит комиссию оставить для Петропавловской церкви один комплект сосудов для таинства причащения: чашу, дискос, звездицу и лжицу. Подписи: Н. Виноградов, Н. Дробниченко, Я. Бондаренко, А. Сотник и другие».

Звісно, ніхто із єлисаветградських більшовиків прохання віруючих задовольняти не збирався. Того ж дня із Скорботненської церкви вилучили 39 фунтів 93 золотники срібла. 6 травня 1922 експропріацію проводили одночасно в обох Покровських церквах Єлисаветграда (Ковалівській та Єдиновірській). З першої вилучили 2 пуди 38 фунтів 43 золотники срібла. А із другої, Покровської церкви (Ковалівка), як свідчить дореволюційний опис її майна, славилась своїми іконами, замовленими та виконаними в Санкт-Петербурзькій Академії мистецтв і внесеними до храму в 1849 році. Не менш цінними були інші ікони:

1. Образ Божией Матери Казанской; написанной на доске, вышиною 12, а шириною 10,5 вершков (тобто 52,8 см х 46,2 см). На нем риза серебряная с широким венцом, весу серебра 282 золотника (приблизно 1,2 кг). На серебре изображен 1792 год, но в котором году внесена в церковь и в какую цену стоимость ее, сведений нет. В описи, существовавшей в этой церкви 1808 года, об иконе сей сказано: «Подана во время уничтожения полка Рязанского, стоимость примерно полагается 100 руб. серебром».

2. Образ Покрова Пресвятая Богородицы написан на доске, под серебряной вызолоченной шатой резной тяжелой

работы, в киоте красного дерева, при ней находится 1 золотая медаль за устройство храма, и серебряная медаль на Анненской ленте... Пожертвована елисаветградским купцом Петром Щедриным. Ценность ей приблизительно 150 руб. серебром.

3. Икона св. Дмитрия Ростовского, написана на дереве, под серебряной вызолоченной шатой, в киоте красного дерева, при ней серебряная лампада с иконой, (примерно 60 руб.) серебром, вышиною 7 вершков и шириною 6 вершков (30,8 см х 26,4 см). Пожертвована нижними чинами и кантонистами 2-й роты кавалерийского корпуса в память 21.IX.1850 года...»

Із Покровської єдиновірської церкви вилучили: 4 пуди 12 фунтів 60 золотників срібла. Із головного опису церковного майна за 1857 рік дізнаємось, що храм побудовано у 1795 році старообрядцями (розкольниками). А ще нашу увагу привернув такий запис: *«Евангелие на пергаменте, юсовое, писанное в серебряных досках, позлащенных; закладка в нем унизана мелким и особо 11-ю зернами в гороховину жемчугом, 2-мя камушками изумрудными зелеными, 2-мя яхонтовыми, а кругом 11 средних жемчужин и 8 камушков простых весу 8 фунтов. (Цена 500 руб. серебром. Пожертвовано Сувидовым).*

Мова, певно, йде про так зване «Слов'янське євангеліє» XIV-XVI століть болгарського походження з великою кількістю мініатюр, яке зберігалось саме у цій церкві. Воно було серед найвизначніших експонатів VIII археологічного з'їзду в Москві (1890 р). Нещодавно після тривалих пошуків цей раритет знайшли у зібранні рукописів Російської державної бібліотеки у Москві. Науковці дослідили, що Євангеліє було написане у 16 ст. і зберігалось у кімнатній бібліотеці Івана Грозного. Воно містить 300 чудових мініатюр у візантійському стилі.

У 2009 році відроджений у Росії Благодійний фонд сприяння розвитку «Общество Любителей Древней Письменности» почав свою діяльність з того, що 10-тисячним накладом надрукував цю безцінну реліквію під назвою «Єлисаветградське Євангеліє», а точніше відтворив його (факсимільне видання).

Повертаємось до нашої теми: 8 травня 1922 вилучали цінності уже з чотирьох храмів одночасно. Із Вознесенської церкви – 2 пуди 16 фунтів 65 золотників срібла. Єдиновірська

Преображенська церква віддала 6 пудів 24 фунти 35 золотників 84 долі. Із Знаменсько-Биківської церкви вилучено 1 пуд 4 фунти 5 золотників 12 долей срібла. Тут вийшло невелике ускладнення. Як доповідав у губвиконком тов. Главный, престол цього храму прикрашено срібними іконами (за деякими відомостями, вагою до 4 пудів), але щоб їх вилучити, потрібно закрити церкву до освячення нового престолу. Довелося тимчасово залишити мирян та священників у спокої.

В той же день, 8 травня 1922 року провели конфіскацію цінностей із церкви св. Марії Магдалини. Вилучено срібла 29 фунтів 65 золотників 24 долі. Одночасно, згідно із Постановою повітвиконкому, ліквідували і саму церкву, бо вона була при дитячому будинку. З усіх культових споруд міста вона проіснувала найменше (14.XI.1896 до 5.XI.1922 років).

Домова церква в ім'я свято-рівноапостольної Марії Магдалини існувала при Єлисаветградському комітеті Російського Товариства Червоного Хреста, а точніше – при Свято-єлисаветинській общині сестер-жалібниць. Побудована коштом місцевого благодійника Семена Микитовича Козьми, православна домова церква Марії Магдалини знаходилася на сучасній вулиці Гагаріна приблизно за бібліотекою Чижевського. За часів радянської влади будинок було зруйновано, а згодом на тому місці (вул. Чорновола) був поставлений пам'ятний хрест. В Єлисаветградські часи, поруч з нею (на Олексіївській вулиці) розміщувався будинок общини сестер-жалібниць з безплатною лікарнею, яку за перших десять років існування відвідало 67726 чоловік, а ліків було видано безплатно по 57151 рецепту («Исторический очерк г. Єлисаветграда», 1897). Не треба соромитися колишньої імперської історії, треба пропагувати українську історію міста Єлисаветграда.

А от в лютеранській церкві (німецька кірха) та римсько-католицькому костьолі коштовностей експропріатори не виявили зовсім. На цьому кампанія з вилучення церковних цінностей у Єлисаветграді завершилась. За два тижні напруженої роботи було вилучено: срібла – вагою 46 пудів 14 фунтів 59 золотників 87 долей; золота – 23 золотники 93 долі; коштовно-

го каміння – 144 штуки вагою 8 зол. 31 долі; перлин – вагою 26 золотників 55 долей тощо.

По Єлисаветградському повіту(в розрізі районів) вилучення 1922 року дало такі цифри:

1. Єлисаветградський район (9 волостей) – 12 пудів 1 фунт 44 золотники 84 долі срібла.
2. Федварський –1 пуд 6 фунтів 35 золотників.
3. Новоукраїнський (7 волостей) –3 пуди 13 фунтів 83 золотники 48 долей.
4. Новомиргородський (12 волостей) – 8 пудів 6 фунтів 75 золотників.
5. Бобринецький (8 волостей) – 9 пудів 7 фунтів 31 золотник.

Всього по Єлисаветградському повіту у 1922 році було вилучено срібла 33 пуди 35 фунтів 79 золотників 24 долі. А в цілому наш край здав срібла 80 пудів 10 фунтів 43 золотники 15 долей. По Україні у результаті здійснення декрету 1922 було вилучено: срібла – 24565 пудів 9 фунтів 51 золотник; золота – 295 26 пудів 9 фунтів 36 золотників; золотої монети – на 6185 крб.; срібної монети – 229 пудів 34 фунти 66 золотників; діамантів та іншого коштовного каміння: 1 пуд 34 фунти 18 золотник.

Примітка. При цьому кількість голодуючих в Україні зростала і досягла наприкінці 1922 р. 5,6 млн, тобто від голоду потерпало 25% жителів. *Піхо охопило величезну територію України та Поволжя. Загалом голодувало понад 30 млн.чол. Дивина в тона, що на Лівобережжі й Правобережжі було зібрано невеликий урожай і його конфіскували для населення Росії, а потім рештки зерна з Росії поставляли в Україну. Від 1 серпня 1921 до 1 серпня 1922 року з України вивезли 10,6 млн. ц. зерна. Крім того, Україна надавала допомогу понад 400 тис. переселенцям з Росії, хоча сама була у скруті: на півдні України голод набув катастрофічних розмірів, за офіційними (неповними) даними, в першій половині 1922 р. в Україні було зафіксовано 800 тис. смертей від голоду. Трагедію голоду поглиблювала злочинна політика більшовиків. У 1922 р. - 13,5 млн пудів українського зерна нового врожаю було продано за кордон, кількість голодуючих в Україні зростає до 3 709 556 душ, із 40% становили діти. (Церковні цінності пішли не за призначенням).*

Цифри, здавалось би, приголомшливі. Однак більшовики розраховували на значно більше і не приховували розчарування. Ленін за рахунок церкви мріяв «забезпечити собі фонд на кілька сотень мільйонів, а може й мільярдів золотих карбованців», щоб впевнено почуватись на Генуезькій конференції. Тож їх засмутила мізерна кількість золота, це змушений був визнати фактичний керівник цієї акції Л. Троцький: *«За всіх обставин справи випливає, що головні церковні багатства зникли за роки революції. Залишилось тільки громіздке срібло»*. Зібрані церковні багатства були оцінені в суму понад 834 тис. крб золотом, які згодом – зникли у невідомому напрямку.

На кінець літа 1922 р. темпи кампанії вилучення церковних цінностей поступово знижувалися. Однак, у контексті антирелігійної політики держави, увага до неї зберігалася. Так, на порядку денному одного з засідань колегії НКВД у лютому 1923 року розглянули питання про «додаткове вилучення цінностей з церков». Виходить, що на вістрі першого відкритого конфлікту між Православною церквою і державою, більшовики поставили каральні органи ВЧК-ГПУ. Їм відводилася провідна роль у дискредитації духовенства в ході кампанії по вилученню церковних цінностей, концентрації та аналізу інформації з місць.

Жорстка позиція спецслужб мала вагомий, а часом і вирішальний вплив на вироблення політичних рішень Політбюро ЦК РКП(б) щодо церкви. Одним з найважливіших завдань ГПУ в 1922 р. було створення агентурної мережі, котру використовували як для виявлення ситуації в середині церковних осередків, так і впливу на ієрархів. Репресії проти священнослужителів за саботаж кампанії «вилучення церковних цінностей» мали на меті викликати страх і покору перед владою, сформуванню думку про формування атеїстичного світогляду.

Підсумовуючи вищевикладене, ми можемо стверджувати, що кампанія по вилученню церковних коштовностей не виправдала себе ні з економічної, ні морально-психологічної сторони. Віряни ще більше розчарувалися у більшовицькій політиці «світло комуністичного завтра». Релігійні цінності забрали, але голодуюче населення одержало лише незначну кількість очікуваного хліба. Негативним результатом цієї кампанії стала втрата багатьох безцінних пам'яток культури, що повело за собою більш значну втрату – дегуманізацію суспільства...

РЕЛІГІЯ В ІСТОРІЇ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ

Розглядаючи різні релігійні плини, досить цікавим представляються погляди на Богів і на еволюційне походження світу різних дослідників. На нашу думку найбільше барвисто це описано у двох авторів: Л. Стахурська в «Енциклопедії Знать» та Р. Макаров «Людина і цивілізація у світлі науки XXI ст.».

(До речі Роберт Макаров був науковим керівником одного із співавторів нашої книги - Валентина Карпова. З повагою до Макарова, ми зазначаємо: 1931 р. н., доктор психологічних наук; доктор пед. наук (1985), професор (1985). В радянські часи працював у Московській військово-повітряній інженерній академії (1955–1959); Військово-повітр. академії (Моск. обл., 1961–80). Від 1980 переїзд на постійне місце проживання до Кіровограду (Україна), із 1980 року - до 2018 року працює у Кіровоградській льотній академії Національного авіаційного університету (Київ).

Надаємо таблицю: Релігія в історії життя людини.

10000-2000 до н.е. Протягом цього періоду шумери поклонялись богині Таммуз.

10000-2000 до н.е. Єгиптяни поклоняються фараонам як богам.

2000 р. до н.е. У Вавилоні виникає культ бога Мардука.

1500 р. до н.е.. Можливо, у цей час зароджується індуїзм.

1500 - 600 р. до н.е. Ведична Індія. Поступове становлення індуїзму. Створюються ведичні священні тексти. Формується кастова система.

1364 - 1347 р. до н.е. Розквіт культу Бога-сонця в Єгипті.

1200 р. до н.е. Іудеї (пізніше відомі як євреї) були семітськими племенами, об'єднаними вірою в єдиного Бога. Мойсей вивів їх з Єгипту в Ханаан (у Палестині).

900 р. до н.е. Ольмеки будують у Ла-Венте першу кам'яну голову для проведення релігійних свят.

800 р. до н.е. Індоевропейці розселяються на півдні Індії; поширення індуїзму.

700 р. до н.е. Піднесення Монте-Альбана - священного міста ольмеков в Оахаці (Мексика). Оахака перетворюється в головний центр ольмекської культури.

700-ті р. до н.е. Період діяльності давньо-іудейського пророка Ісаака.

600 р. до н.е. Передбачувана китайським філософом Лао-Цзы філософії й релігії дата введення даосизму. Після смерті Будди частини його тіла були «кремовані» в храмах Індії.

VI століття до н.е. Виникнення буддизму в Індії.

563 р. до н.е.. Народження Будди (принца Сидхартхи Гаутами з Непалу).

560 - 483 р. до н.е. Роки життя Гаутами Сидхартхи, засновника буддійської релігії, відомого, як Будда.

551 р. до н.е. Народження китайського філософа Конфуція.

400 р. до н.е. Перші 5 книг Біблії здобувають остаточний вид.

260 р. до н.е. Ашока звертається в буддизм після битви під Калинге.

260 р. до н.е. Імператор Ашока Маурья проголошує буддизм державною релігією Індії.

255 р. до н.е. Завершений грецький варіант Старого Завіту.

168 р. до н.е. Сірійський імператор Антіох IV улаштовує гоніння на євреїв і завойовує Єрусалим.

165 р. до н.е. Написана старозавітна Книга пророка Данила.

5 р. до н.е.-25 р. н.е. Віфлеєм, Іудея. Народження Ісуса Христа. Християнство виникло в Палестині. У його основі лежить навчання Ісуса з Назарета, відомого пізніше під ім'ям Ісуса Христа. За поширення своїх ідей Ісус був розп'ятий на хресті. Після смерті Христа його навчання поширювалося послідовниками, особливо Павлом із Тарса.

4 р. до н.е. Можлива дата народження Ісуса Христа.

26-36 р. н.е. Понтій Пілат, римський правитель (прокуратор) Іудеї.

70 р. н.е. Християнство приходить в Олександрію й поширюється на південь від 180 року.

100 р. н.е. Буддизм приходить у Китай з Індії.

I століття. На початку Апостол Андрій Первозваний починає поширювати християнство на землях майбутньої Київській Русі та на теренах Східної Європи. Його кафедра міс-

тилася в Синопі. Він мандрував землями Великого Степу (Дикого поля), а це землі майбутньої Кіровоградщини.

II століття. Поширення християнства в Римській імперії. Як самостійна течія християнство відмежувалося від інших культів і набуло власної організації форми найперше в містах східної частини Імперії в Малій Азії, Сирії, Єгипті, а звідти поширилося на Захід. Наприкінці I ст. н.е. християнські общини існували вже у всіх великих містах античного світу - Єрусалимі, Антіохії, Ефесі, Коринфі, Римі, Путеолах тощо.

III століття. З часом змінюється організація християнських общин. З'являються постійні посадові особи - диякони і т.д. У III ст. в ряди християн вступають великі власники. Християнство аристократизується. Християнство, як і всі тогочасні релігії, глибоко синкретичні. В ньому сплелись елементи трьох країн: Еллади, Юдеї і Риму. Чернецтво зародилося в Єгипті, коли християни віддалялися в пустелю, у безлюдні місця, ставали пустельниками, ченцями. Василь Кесарійський (330 - 379) поєднує їх у громади. На Заході початок чернецтву поклав Бенедикт Нурсійський (480 - 543).

300 р. Індійська і китайська цивілізації протягом віків мали значний вплив на сусідні країни й народи. У Японії встановлюється правління Ямато. Суспільство розділене на клани, створюється синтоїзм (японська релігія).

312 р. Костянтин рушив свої війська проти Максенція, згодом зробив християнську релігію – державною.

325 р. В місті Нікеї (Мала Азія) відбувся Перший Вселенський Собор. На ньому зібралися керівники церковних організацій усіх країн імперії. Собор рішуче засудив аріянство та заборонив цю секту.

340 – 383 р. Християн у ці роки жорстоко переслідували.

350-550 р. Імперія Гупта приносить в Індію «Золоте століття» індуїзму.

391 р. Християнство було оголошено офіційною релігією Римської імперії.

391 р. Римський імператор Феодосій робить християнство державною релігією.

До кінця IV ст. Сформувалися церковні єпархії (області). Кожне управлялося єпископом. Самі великі єпархії перебували в Антіохії, Римі й Олександрії.

IV - V ст. Від цього періоду в Японію почав проникати буддизм. Спочатку буддизм поширювався лише серед частини придворної верхівки. Не всі впливові клани вітали нову релігію.

Початок V ст. Створюється Папство - релігійний центр католицької церкви, очолюваний папою, єпископом Рима. Римський єпископ стає ведучим серед інших єпископів, його роль зростає й, таким чином, заповнюється політичний вакуум, що виник після катастрофи Римської імперії. Коронація Карла Великого (зробленим папою), символізує особливу роль папства - як провідної сили в християнському світі.

Незаперечний факт. *Ковчег Заповіту і Єрусалим намертво пов'язані між собою. Після виходу євреїв з Єгипту, набуття скрижалей, споруди Ковчеза і до будівництва Першого Храму в Єрусалімі (Рефідімі - Гондера) столиці євусеїв, яку завоював цар Давид, тимчасовим храмом зберігання реліквій євреїв служила Скинія. (Переносний намет із килимів і шкір, в якій регулярно здійснювалися богослужіння і жертвоприношення Єдиному Богу, а також зберігався Ковчег Заповіту. Закони про будівництво Скинії були дані на горі Синай (Самен). Після завоювання Єрусалиму (Рефидима) і проголошення його столицею, цар Давид переніс туди з Кір'ят-Єаріму свою Скинію. Місцезнаходження Кір'ят-Єаріму нам достеменно невідомо, але ймовірно він перебував недалеко на від Єрусалиму - Гондера. Можливо це місто могло перебувати на місці нинішнього сел. Корате, на східному березі озера Тана.*

400 р. Створюється Аксума в християнстві. (Аксумське царство (Аксум) давнє семітське царство на плато Тигре в північній Ефіопії, зі столицею в місті Аксум, що існувало в період II-XI століть).

Пізні 400-ті роки. В Ірландії засновані перші монастирі для пустельників, що живуть групами, кожний у своїй келії.

480-550 р. Період життя Святого Бенедикта Нурсийського, що в 529 році заснував орден бенедиктів.

496 р. Хлодвіг Франкський приймає християнство.

500-ті р. Св. Колубма засновує монастир на острові Йона.

531 р. Юстиніан посилає ченця Юліана на чолі групи

ченців в Аксум. Вони обертають Ефіопію в християнство.

543 р. Юліан просувається з Ефіопії далі в Нубію й успішно обертає її в християнство. Нубія розділяється на три християнських царства: Нобатію, Мукурру й Алодія - кожне зі своїм царем й єпископом. Після завоювання арабами Єгипту вони були відрізані від іншого християнського миру.

552 р. Буддизм прийшов у Японію з Китаю.

568 р. Грецька мова замінила латинь як офіційна мова; Східної й Західної (католицької) церкви стали усе більше віддалятися одна від одної.

568 р. Йде поширення ікон у візантійському мистецтві.

570 р. Імовірна дата народження пророка Моххамеда.

570 - 632 р. Засновник ісламу Моххамед народився в Мецці, (центрі арабського паломництва): сюди йшли поклонитися Каабе, чорному каменю (метеорит).

582 р. У Японії закріплюється буддизм і з 594 р. стає офіційною релігією.

595 р. Імовірна дата одруження пророка Моххамеда на Хадидже.

596 р. Святий Августин посланий папою Григорієм Великим у Британію з дорученням звернути саксів у християнство.

597 р. Святий Августин створює перший бенедиктинський монастир у Кентербері (Англія).

До VII ст. Монастирі виникли всюди, де було прийняте християнство. До виникнення в XIII ст. університетів, монастирі являли собою самі значні центри культури й освіти. Вони піклувалися про бідних і давали притулок мандрівникам. Монастирі сприяли створенню великих добутків скульптури й архітектури.

600 р. Занепад культура теотіуакан у Мексиці. Первісна назва міста залишається невідомою. Майя іменували його Віте-нах або Хонохвіц. Але сьогодні поширенішою є назва, що дали покинутому на той час місту ацтеки. З мови науатль Теотіуакан перекладається як «місто, де люди ставали богами».

600 - 1000 р. Середній період у Південній Америці. Будуються великі міські центри. Місцеві культури змішуються, формується дві найбільших імперії навколо міст Тіауанако, важливого релігійного центра, і Хуари, військового центра, що поширює релігію Тіауанако на більшу територію.

610 р. Пророк Магомет починає проповідувати в Аравії.

610 р. Моххамед починає проповідувати іслам у Мецці, що у світі є тільки один Бог. Він навернув багатьох у свою віру, але викликав до себе вороже відношення місцевих вождів.

619 р. Вмирає Хадиджа (перша і сама кохана и до своєї смерті єдина дружина пророка Моххамеда).

622 р. Втеча арабського пророка Моххамеда з Мекки в Ясриб (Медина), відоме як Хіджра. Ця подія послужила початком ісламського календаря.

624 р. У Китаєві буддизм стає офіційною релігією.

625 р. Навчання пророка Моххамеда записане в Корані – (священній книзі мусульман).

628 р. На тлі поширення протистояння, Моххамед зібрав велике військо і рушив на Мекку. У містечку ал-Худайбиа мусульмани погодилися на перемир'я з мекканцями на умовах можливості здійснення ал-хаджж (паломництва) в Мекку і Моххамед і його сподвижники зробили «умра» (мале паломництво).

630 р. Після нового вторгнення мусульман до Мекки, був укладений договір, що дозволяв мусульманам здійснювати щорічне паломництва до Мекки; таким чином доступ в місто був в принципі відкритий.

632 р. Помирає пророк Моххамед. Політичне спадкоємство могло перейти як до Ансарі, так і до Мухаджіра, які мали свої права. Але титул халіфа (наступника) переходить до Абу Бакр ас-Сиддик (572-634). Іслам поширюється за межі Аравії.

642 р. Араби завойовують Персію й скидають династію Сасанидів. Персія приймає шийтське віровчення, (це галузь ісламу).

645 р. Буддизм приходить у Тибет.

680 р. Св. Вилфрід навертає населення Сассекса в християнство.

695 р. Перший переклад євангелія (Ліндісфарнське євангеліє) на англосаксонській мові. (Примітка: Ліндісфарнське євангеліє - ілюстрована рукописна книга, що містить тексти Євангелій від Матвія, Марка, Луки та Івана латинською мовою. Книга створена у монастирі на острові Ліндісфарн в Нортумбрії в кінці VII - початку VIII сторіччя.

700 р. Розквіт цивілізації майя.

724 - 843 р. Боротьба проти ікон, вони були заборонені як явище ідолопоклонства; багато ікон знищено. Це рух відомо як

«іконоборство».

726 - 843 р. Іконоборство у Візантійській імперії. Лев III й наступні імператори забороняють поклонятися іконам.

730 р. «Лихо Високоповажний» працює над «Церковною історією англів». (Це бенедиктинський чернець подвійного монастиря Святих Петра і Павла в англосаксонському королівстві Нортумбрія (сучасний Джарроу).

771-814 р. Походи проти арабів, угорців й аварів, а також насильницький обіг саксів у християнство здобули Карлу Великому славу захисника християнства.

772 р. Карл Великий починає війну проти саксів у Німеччині й обертає їх у християнство.

782 р. Англосаксонський учений Алькуїн призначається Карлом Великим - главою палацової школи.

787 р. VII Всесвітній собор (м. Нікея) дозволив шанування християнських ікон.

820 р. Плани будівлі ідеального монастиря поширюються в Європі, впливаючи на архітектуру монастирських будинків.

830-960 р. Поширюється християнство серед слов'ян. У Моравії (830), Польщі (960), Київській Русі (приблизно 862), Хорватії (815) і Болгарії (716) були засновані незалежні слов'янські держави. Візантійські місіонери на чолі зі святими Кирилом (826-869) і Методієм (815-885) обертають слов'ян у християнство.

845 р. У Китаї починається переслідування буддистів.

862 р. Святі Кирило (826 - 869) і Методій (815 - 885) проповідують християнську віру в Моравії й створюють слов'янську абетку, відому як кирилицю. (Можливо це забутий етрусський алфавіт).

860-866 р. Починається поширення християнство в Київській Русі.

862 р. До міста Києва прийшли два варяги Аскольд і Дір й заволоділи ним і землею полян, і почали ходити походами вниз по Дніпру, навіть до столиці Візантії. Це було близько 866 року.

868 р. У Китаї надрукована найперша буддистська книга «Брильянтова Сутра».

879 р. У Каїрі будується мечеть Ібн Тултун - найстаріша мечеть, що зберіглася до наших днів.

910 р. Перша реформа проведена в Ключи (Франція), зас-

нований новий орден клюніатів, сильний вплив у 950-1100 р.

912 р. Вождь данів Роллон приймає хрещення й одержує титул герцога Норманського (володар земель).

912 - 945 р. У правління князя Ігоря заохочуються контакти з Константинополем, і після 957 року поширюється християнство.

912-945 р. Князь Ігор притримує в Київській Русі стару «поганську віру» - язичество.

947 р. Мексика. Народження Кецалькоатля (Кукулькана), шанованого ацтеками як Бога.

955 р. Київська княгиня Ольга охрестилася в м. Константинополі в патріарха Полієвкта. (Інші дослідники наголошують, що княгиня Ольга прийняла хрест у католицьких священників).

959 р. В Англії св. Дунстан стає єпископом Кентерберійським.

960 р. Король Данії Харальд Синій Зуб приймає християнство.

960-966 р. Польща приймає християнство.

962 р. В ущелині Святого Брендана (Швейцарія) заснований перший монастир.

963 р. На горі Афон у Греції заснували перший монастир.

965 р. Король Данії Гаральд Синезубий (біля 950-986) приймає християнство.

966 р. Мешко другий (960-992) із польського роду Пястів приймає християнство.

966 р. Монахи-бенедиктинці побудували у Франції монастир Сан Мішель.

980-1015 р. Великий князь Київський Володимир стає одноособовим правителем Київської Русі. Він жениться на візантійській царівні (986), приймає християнство (988) й підпорядковує Русь у релігійному плані - Східній (грецькій ортодоксальній, або Православній) релігії.

988 р. Напад Київського князя Володимира на Херсонес і його хрещення в цьому (988) році.

988 р. Масове охрещення мешканців Києва, яке поклато початок хрещення народів Київської Русі (989).

990 - 992 р. Поляки й інші західні слов'яни примкнули до Західного (католицької) церкви, інші слов'яни залишилися вірні Східної (православної) церкви.

993 р. Олаф Скутконунг стає першим християнським королем Швеції.

995-1000 р. Правління короля Норвегії Олафа Трюгвессона. Прийняття християнства в Норвегії.

998-1038 р. Правління Стефана другого (Святого Іштвана) - першого християнського короля в Угорщині.

X-XI ст. Розквіт Київської Русі. У Європі розвився романський стиль в архітектурі: монастирі будують із округлими арками, хрестовими зводами й масивними кам'яними стінами. Монастирі поступово стають великими землевласниками, але в міру того як вони багатіють, дисципліна в них слабшає. Пробують реформувати устав монастирів, і виникають нові ордена.

1012 р. Починається переслідування єретиків у Німеччині.

1030 р. Норвегія повертається в християнство. Наприкінці правління Олафа Святого, Норвегія стає християнською державою.

1042 р. Едуард Конфесор (Сповідник) засновує перше Вестмінстерське абатство в Англії.

1046-1075 р. Папство проводить реформи, що забороняють симонію (продаж церковних посад або церковного сану) і шлюби священників.

1054 р. Поділ християнської церкви на Західну – католицьку й Східну - православну.

1054 р. Схизма (розкол) Східної й Західної церков, викликаний претензіями папи римського на головну роль у всій християнській церкві.

1054 р. Християнська церква в Константинополі стає незалежною від Римської церкви.

1067 р. Відновлено монастир Монте Кассіно в Італії.

1084 р. Заснований картезіанський чернечий орден.

1089 р. У Като (Франція) засновано перший цистеріанський монастир.

1098 р. Лицарі ордена іоаннітів (госпітальєрів) заснували перший монастир для прочан, що йдуть у «Святу Землю».

1098 р. У Цистерціумі (Франція) створюється орден цистерціанців, що прагнуть до більш суворого й простого вкладу життя. Цей орден був дуже впливовим в XII в. при Бернарді Клервоському (біля 1153).

XI ст. Зросла кількість єретичних сект, наприклад, катари. Вони збирають багато послідовників у Південній Франції (там їх називають альбігойці), їх майже повністю знищать після падіння фортеці Монсежюр. В цьому столітті розпочнеться «Реконкіста», або повернення територій, завойованих арабами в християнських держав. Але громадянські війни перешкоджали цьому процесу.

1100-ті роки. Шведські вікінги, останніми із усіх вікінгів, відрікаються від своїх колишніх Богів і приймають християнство.

1113 р. Розпочинається спорудження храму Ангкор-Ват, (спочатку індуїстський, потім буддійський храмовий комплекс XII ст. у Камбоджі).

1123 р. За рішенням Латеранського собору священикам заборонено одружуватися.

1150 р. Сур'яварман II Камбоджійський (1112-1152) закінчує будівництво храму Ангкор-Ват. (Ангкор-Ват є національною гордістю і зображується на прапорі Камбоджі з 1863 р).

1154 р. Андріан IV (Ніколас Брейспір) стає першим і єдиним Папою англійцем.

1155 р. У Палестині заснований орден монахинь-кармеліток.

1170 р. Убивство архієпископа Томаса Бекета в Кентерберійському соборі. (Вступив в конфлікт з Генріхом II і був убитий за наказом короля на сходинках вівтаря Кентерберійського собору. Канонізований Католицькою церквою у 1173 році, з XIX століття вшановується і Англіканською церквою).

1170-1221 р. Період життя Доминго ДЕ Гузмана (Домінік Гусман) - засновника ордена жebrучих монахів-домініканців. Від засновника походить назва – орден домініканців.

1181-1226 р. Роки життя св. Франциска Асізького засновника ордена жebrучих монахів-францисканців.

XII в. Століття розквіту монастирів. У містах розбудовуються нові ордена: орден францисканців (1210) і домініканців (1215). Членів цих орденів кличуть жebrучими ченцями, тому що вони існують на пожертвування, проповідуючи під час своїх мандрівок. (Самі ордени мали велике багатство)...

1200 р. У Лалібеле (Ефіопія) споруджується церква Святого Георгія.

1215 р. Іспанський священик Домінік засновує домініканський орден.

1220 р. Фрідріх II обдаровує спеціальними привілеями вище духовництво в Німеччині.

1225-1274 р. Роки життя св. Фоми Аквінського - одного з найбільших діячів із середньовіччя.

1226-1283 р. Фрідріх II посилає тевтонських лицарів завойовувати прусів й обертати їх у християнство.

1227 р. та 1239 р. Амбіційне поводження Фрідріха в Італії приводить до конфлікту з папською владою і відлученню від церкви.

1229 р. Інквізиція в Тулузі (Франція), забороняє мирянам читати Біблію.

1231 р. «Зрівняльний закон», який охороняє права світських правителів Німеччини та територіальний суверенітет, так само як і вищого духовництва.

1233 р. Папа Григорій IX просить домініканців скасувати інквізицію.

1242 р. Олександр, названий «Невським», став героєм національного опору й був прилічений Православною церквою до лику Святих, при цьому плати данину Золотій Орді.

1256 р. Підстава ордена монахів-августинців. (Назва членів кількох чернечих орденів і згромаджень католицької церкви, які керуються «Статутом святого Августина», що був написаний через багато століть після смерті св. Августина (430 р.) і використовувався духовенством, які бажали жити за нормами близькими до чернечих. Виник у середині XII ст. в Італії як жебракуючий орден). З 18 століття орден поступово втрачає своє значення і реформується у інші гілки: «орден босоногих братів» самітників (від 1620) та «братів споглядальників» реколектів (від 1912 року).

1268-1271 р. Період, коли через постійні суперечки не може бути обраний новий Папа Римський, поки не приймається кандидатура Григорія X.

1276 р. Один за іншим умирають Папи Григорій X, Інокентій V й Адріан V, обирається новий папа Іоанн XXI.

1300 р. Персія навернена в іслам.

1309 р. Папа Климент V переносить свою резиденцію з Рима - в Авіньон, Франція.

1322 р. Папа Іоанн XXII забороняє церковний спів під час служби в храмах.

1323 р. Галузь ордена францисканців, "фратичеллі", оголошується єретичною за проповідь бідності як найважливішого складового навчання Христа.

1349 р. У Німеччині починається переслідування євреїв.

1377 р. Григорій XI повертає папську резиденцію в Рим.

1378 р. Смерть Григорія XI. Початок Великої схизми: у Римі обирають одного Папа, а у Франції - іншого.

1380 р. Англійський богослов Джон Уікліф починає проповідувати, що тільки Біблія є джерелом християнської віри. Його навчання оголошується ерессю, а його послідовників - лоллардів, переслідують.

1415 р. Ян Гус (реформатор з Богемії), спалений на багатті як єретик.

1417 р. Закінчення Великої схизми: Папою Римським обраний Мартин.

1439 р. Розділення Грецької та Православної церков.

1445 р. У Німеччині Іоганн Гутенберг (1397-1468) випускає «Біблію», першу друковану книгу в Європі.

1453 р. Собор Святої Софії в Константинополі перетворений у мечеть.

1484 р. Видається спеціальна Папська булла проти чаклунства й відьом.

1490 р. Конголезький король Нзінга Нкву приймає християнство.

1492 р. Родеріго Борджа стає Папою Римським під ім'ям Олександра VI.

1497 р. Судебник Івана III. Установлення Юр'єва дня.

1498 р. Савонарола (італійський чернець), який у своїх проповідях призивав до церковних реформ, спалений на багатті у Флоренції.

XVI ст. Реформація споконвічно являла собою спробу перетворення католицької церкви, але вона дала поштовх потужним релігійним і політичним потрясінням, до виникнення протестантських церков і глибокому, неминущому розколу всього християнського світу.

1507 р. Церква починає продавати індульгенції в соборі Святого Петра в Римі.

1517 р. Початок реформації. Німецький монах-проповідник Мартін Лютер висуває у Віттенберзі (Німеччина) 95-ть тез обвинувальних положень проти продажу церквою індульгенцій (документів про відпущення гріхів).

1519 р. Ульріх Цвинглі реформує церкву у Швейцарії.

1520 р. Тези Лютера були надруковані й викликали суспільний інтерес. Зрозуміло, його відразу обвинуватили в ересі, а потім відлучили від церкви.

1521 р. Створений так званий «Парламент Хробаків». Їм приймається рішення про відлучення Мар. Лютера від церкви.

1523 р. Священик цюріхського собору Цвинглі (1484 - 1531), натхненний навчанням Лютера, обнародував свої 67-ть тез, спрямованих на ще більш глибокі реформи у віровченні, богослужінні й церковній організації. Вони були схвалені міською радою, і навчання Цвинглі широко поширилося у Швейцарії й Південній Німеччині.

1525 р. Лютеранство стало державною релігією Саксонії. Воно швидко поширилося на інші німецькі держави, викликавши численні сварки й війни з імперською владою.

1526 р. Швеція звертається в протестантство.

1529 р. Англійський король Генріх VIII розриває відносини з Римською католицькою церквою, щоб розірвати шлюб з Катериною Арагонською.

1531 р. Англійське духовництво визнає Генріха верховним главою англіканської церкви.

1532 р. Нюрнберзький релігійний мир: протестантам надається воля віросповідання на території Священної Римської імперії.

1532 р. Жан Кальвін починає протестантство у Франції.

1533 р. Шлюб Генріха VIII оголошується недійсним. Він жениться на Ганні Болейн і відлучається папою від церкви.

1534 р. Парламент приймає «Акт про супрематі» (верховенство), що розриває всі зв'язки з Римом.

1534-1539 р. Період «Розпуску монастирів»: монастирі закриваються, їхнє майно розпродається під приводом виявлення фактів шахрайства, аморальності й інших зловживань із боку ченців.

1534-1535 р. Місто Мюнстер у північній Німеччині захоплюється анабаптистами, послідовниками релігійного навчання,

що заперечує будь-яку світську або духовну владу. (Так зв. Мюнстерська комуна).

1534 р. Англiканська церква відходить від Рима. Главою її проголошується монарх.

1534 р. Ігнатій Лойола засновує орден єзуїтів в Іспанії.

1536-1537 р. «Благодатне паломництво»: католицьке повстання проти Реформації на півночі країни.

1536 р. Розформування монастирів в Англії.

1540 р. Папа Римський Павло III стверджує новий орден єзуїтів – «Товариство Ісуса».

1541 р. Кальвін приступився до організацій нової Женевської церкви. Ця церква повинна була стати самоврядної, із виборними пасторами (для проповіді), докторами (для розбирання доктрини), старійшинами (для підтримки порядку й дисципліни) і дияконами (для турботи про бідних); вибори організував синод (спеціальна комісія).

1541 р. Джон Нокс поширює Реформацію на територію Шотландії.

1545 р. Папа Павло III скликав собор єпископів в італійському місті Тренто. Робота Тредентського собору тривала 18 років. Умовити протестантів повернутися в лоно Католицької церкви так і не вдалося. На соборі в Тренті вирішено почати контрреформацію.

1545-1547 р.; 1551-1552 р. й 1562-1563 р. На Тредентському соборі (церковна рада), була відновлена інквізиція, багатьох протестантів обвинуватили в ересі й спалили на багаттях.

1547-53 р. Період царювання Едуарда VI (король Англії).

1549 р. Обнародування «Акту про однаковість» і випуск нового молитовника (Книги суспільного богослужіння), покликаних затвердити нову віру.

1549 р. Орден єзуїтів посилає своїх місіонерів у Бразилію і Японію. В Англії з'являється нова молитовна книга, що називається «Книгою Загальної Молитви».

1549-1551 р. Френсіс Ксав'є на чолі групи місіонерів проповідують християнство в Японії.

1552 р. Зближення англiканської церкви із швейцарськими протестантами. «Акт про однаковість» і новий молитовник.

1553-1558 р. Період правління дочки Генріха VIII - Марії Тюдор (Кривавої). Відновлення панування католицької церкви.

1555 р. В Англії починається переслідування протестантів, їх спалюють на багатті.

1555 р. У правління англійської королеви Марії II Англія повертається до католицизму. Архієпископа Кренмера спалюють на багатті.

1555 р. «Аугсбургський мир» (мирна угода між протестантськими князями Німеччини та імператором Карлом V Габсбургом, що завершила череду воєн між католиками і протестантами в Німеччині). Ця мирна угода надала право самому вибирати офіційну релігію для своєї держави.

1558-1603 р. На троні Англії - королева Єлизавета II, посіла протестантка. Відновлення пануючого положення англіканської церкви.

1559 р. Новий «Акт про супрематі» і нова версія молитовника, (більш помірний варіант). Але він виявляється неприйнятним для радикальних протестантів - кальвіністів.

1560 р. Шотландія відходить від Римської католическої церкви.

1560 р. Після того як частина французького дворянства перейшла в лоно кальвіністської церкви, при французькому дворі утворилися угруповання католиків і протестантів. Королем Франції став малолітній Карл IX; його мати Катерина Медичи була оголошена регентшею. Боротьба між католиками і протестантами вилася в громадянську війну, що одержала назву «Релігійна війна» і тривала з 1562 по 1598 р. Католиків очолювали герцоги Гизи, за підтримкою Катерини Медичи. На чолі протестантів (або гугенотів) стояли брати Колін'ї й Бурбони: принц Конде й Генріх, король Наваррський.

1562 р. Розпочалися релігійні війни між католиками й гугенотами (протестантами) у Франції.

1563 р. Обнародування «39 статей», які містять основні принципи англіканської церкви.

1566 р. Нідерландські протестанти стали, відкрито сповідати свою релігію; почалися напади на католицькі храми. Новий намісник герцог Альба розв'язав масовий терор у країні.

1568 р. Повстання голландських протестантів проти іспанського панування в Нідерландах.

1567-1570 р. Друга громадянська війна закінчується Сен-Жерменським миром і загальною амністією.

1570 р. Папа Пий V відлучає королеву Єлизавету Англій-

ську від церкви. Тепер католики попадають під підозру як можливі зрадники.

1572 р. «Варфоломіївська ніч» (масове побиття гугенотів) послужила поштовхом до нової громадянської війни.

1581 р. Перший відомий «Заповідний рік», що характеризувався податковим переписом народу та заборонаю «переходу» селян від одного поміщика до іншого, навіть у Юр'єв день.

1582 р. Папа римський Григорій XIII затвердив новий календар, названий на його честь «Григоріанським». Творцем календаря був італійський лікар і астроном Алоїзій Ліліо. День після 4 жовтня було вказано вважати не 5, а 15 жовтня - тим самим була ліквідована похибка в 10 днів, що накопичилася із часу Нікейського собору 325 року. Цей календар назвали «Новий стиль», був введений в Італії, Іспанії, Португалії, а потім і інших католицьких державах. Літочислення велося «від Різдва Христового».

1584 р. Сімейство Гізів і Пилип II створюють Католицьку лігу для боротьби з гугенотами.

1592 р. Пресвітеріанство (різновид кальвінізму) стає пануючою релігією в Шотландії.

1593 р. В Англії стає обов'язковим присутність громадян на недільних службах в церквах.

1593 р. Прийняття закону, спрямованого проти сектантів (членів протестантських сект, що обвинувачували англіканську церкву в зайвій помірності їх (нонконформісти, або пуритани).

1593 р. Генріх IV приймає католицизм, а 1594 р. вступає до Парижу і починає своє царювання.

1598 р. Нантський едикт надає гугенотам право на вільне сповідання своєї релігії.

XVII ст. Успіхи Реформації змусили католицьку церкву прискорити власну реформу. Цей католицький реванш одержав назву Контрреформації. Протестантизм зазнав поразки в Польщі, Франції, Баварії, Австрії, Південних Нідерландах й частині Європи. Були засновані нові релігійні ордени: капуцинів (1525), паулинів (1530), езуїтів (1534), урсулинів (1535) тощо.

1604 р. Англійські правителі починають гоніння на католиків і пуритан.

1608 р. Утворення протестантської (Евангелістичної) ліги в Німеччині.

- 1609 р. Максиміліан Баварський створює католицьку лігу.
- 1611 р. В Англії публікується офіційна версія Біблії.
- 1616 р. У Богемії переслідують протестантів.
- 1633 р. Католицька церква змушує Галілея відректися від геліоцентричної теорії світу.
- 1637 р. У Японії вводиться заборона на християнство. Іноземців (виняток голландці) примушують покинути країну.
- 1637 р. Карл насильно вводить у Шотландії англійський молитовник.
- 1645 р. В Англії офіційною релігією стає пресвітеріанство (напрямок протестантської конфесії), опирається на вчення Жана Кальвіна.
- 1648 р. Джон Фокс організує Громаду друзів (квакерів).
- 1650 р. Ірландський архієпископ Джеймс Ушер затверджує, що увесь світ створений в 4004 р. до н.е..
- 1662 р. В Англії прийнятий закон проти інаквовіруючих.
- 1669 р. Аурагзеб забороняє в Індії Індуїстську релігію й переслідує індусів-не мусульман.
- 1676 р. Повстання сикхів, послідовників сектантського навчання індуїзму в Індії.
- 1684 р. У Франції відмінили Нантський едикт, що гарантував гугенотам волю віросповідання.
- 1692 р. Кансі дозволяє місіонерам-єзуїтам поширювати серед китайців християнську віру. Єзуїти поважали китайські традиції, чого не можна сказати про наступних місіонерів.
- 1692 р. У м. Салем, штат Массачусетс, проходить процес над відьмами; 19 чоловік засуджено до смерті.
- 169 -1778 р. Вольтер (французький письменник), піддав жорстокій критиці Католицьку церкву.
- 1716 р. Китайський імператор заборонив християнство.
- 1719 р. Німецький баптист Бертран осідає в Пенсільванії.
- 1730 р. Чарльз Уєслі засновує Методистську церкву.
- 1734 р. Коран переведений на англійську мову.
- 1737 р. Олександр Крадений створює свій «Конкорданс до Біблії» (т. зв. симфонія Стронґа). Робота включає в себе 8674 єврейських слова і 5624 грецьких слова.
- 1766 р. Російська цариця Катерина Велика гарантує своєму народу «волю совісті».
- 1781 р. Йосип II Австрійський (1780-1790) вводить релі-

гійну віротерпимість і проводить ряд реформ, у тому числі й скасування кріпосного права.

1785 р. У штаті Вірджинія видано закон про волю віросповідання.

1790 р. Євреям у Франції гарантовані цивільні волі.

1804 р. У Лондоні створене «Британське біблійне суспільство».

1826 р. Єзуїтам дозволено повернутися у Францію.

1830 р. Джозеф Сміт засновує секту мормонів.

1854 р. Папа Пій IX проголошує догмат про непорочне зачаття діви Марії.

1855 р. Католицька церква Австрії виводиться з підпорядкування Папам.

1865 р. Вільям Бут створює в Англії Армію порятунку.

1871 р. Чарльз Рассел утворює суспільство Свідки Ієгови.

1879 р. Мэрі Бейкер Эдді організує Християнську церкву.

1890 р. Англієць Джеймс Фрезер пише «Золоту галузь: дослідження чарівництва й релігії».

1896 р. Висловлюється пропозиція про державотворення в Палестині.

1904 р. Німеччина частково скасовує заборону на проходження єзуїтській вірі.

1905 р. Створена в Індії «Мусульманська ліга».

1909 р. Засновані перші єврейські кіббуці (колективні соціальні структури) в Палестині.

1912 р. Шотландська церква видає нові молитовники.

1920 р. Канонізація (прирахування до числа святих) Жанни д'арк.

1924 р. Махатма Ганді голодує в знак протесту проти релігійних звад в Індії.

1929 р. Об'єднання пресвітеріанських церков у Шотландії.

1929 р. Муссоліні домагається підтримки Римської католицької церкви, надавши Ватикану незалежність.

1932 р. Возз'єднання методистської церкви в Англії (розрив якої був з 1797).

1933 р. Об'єднання протестантських церков у Німеччині.

1946 р. Папа Пій XII створює ще 32 кардинал-пости.

1947 р. Древні сувої виявлені в Кумранских печерах і Йорданії. (Знайдено біля 900 свиток «Мертвого моря»).

1948 р. Проведений Всесвітній церковний собор.

1958 р. Папою стає Іоанн XXIII.

1960 р. Лютеранська церква Швеції дозволяє жінкам ставати священиками.

1963 р. (21 червня) - 1987 р. (6 серпня). Період правління папи Павла VI (Джованні Баттіста Монтіні)

1968 р. У Північній Ірландії відбуваються зіткнення між католиками й протестантами.

1969 р. Папа Павло VI викреслює із церковного календаря біля 200 святих.

1978 р. (26 серпня) - 1978 р. (29 вересня). Новий папа Іван Павло I (Альбіна Лучани) - помер на 33-й день після свого обрання Папою Римським. Це був найкоротший період з часів папи Лева XI, який правив церквою лише 27 днів у 1605 році.

1978 р. Конклав та вибір нового папи Кароль Войтіли, що взяв собі ім'я Іван Павло II. Він перший в історії Папа-слов'янин, а також перший Папа-не італієць з часів голландця Адріана VI, що служив з 1522 по 1523 роки. Пробуде на посаді до 2005 р.

1981 р. Папа Іван Павло II - перший Папа, що відвідав Великобританію. Замах на вбивство папи Івана Павла II.

1986 р. Дезмонд Туту стає першим чорношкірим архієпископом Кейптауна.

1990 р. В церкві Ірландії священиками стають жінки.

1992 р. Перші 10 жінок стають священиками в Австралії.

1996 р. В Афганістані уведений «строгий іслам».

2005 р. Папа Бенедикт XVI (Йозеф Ратцингер).

Чи був Іван Павло II українського роду? Книжка «Історія Римських Вселенських Архієреїв» зазначає: -Мати Кароля Войтіли (Іван Павло II) - Емілія Качоровська була україночку. У часи, коли царський уряд нищив унію на Холмщині, родина Качоровських переселилась до Галичини й осіла в місті Кракові, там Качоровські заснували МП «Вироблення фаєтонів». Батько був поляком і одружився з Емілією Качоровською, будиши урядовцем при австрійському війську, його направили до Лінцу в Австрії, а згодом переїхали до Польщі. У них було 2 сина: старший Едмунд та молодший Кароль Йосиф (який пізніше став папою Іваном Павлом II).

Зміст книги

Передмова	3
Відомості про співавторів	7
Перша глава. Первинність слова	8
Байка про українську мову	9
Спочатку було слово	10
Наші хлопці	29
Факти давності української мови	29
Диглосія – як феномен середньовіччя	33
Байка про мову	39
Походження московської мови (койне)	44
Кухлик	56
Про московський улус	61
Друга глава. Велика чародійка – мова	69
Про норавливого вітряка	70
Чому багато різних мов?	75
Чудова мова	82
Справжня руська мова	85
Міфи про Кирила та Мефодія	101
Загадкова етруська мова	114
Мова перших київських князів	118
Третя глава. Мова – як філософія життя	132
Про заниження самооцінки	133
Мова: визначаємо вектор руху	136
Питання державної безпеки	145
Українська мова: право чи обов'язок?	155
Нульовий результат	167
Пошук мудрості	181
Четверта глава. Заборонити, щоб потім забули	186
Слова закарбовані в літописах та книгах	187
Лінгвоцит – як мета знищення України	205
Передінсультне заціпеніння Росії	233

П'ята глава. Слово – як зброя	239
Слово про правопис	240
Про Єлисаветградське слово	244
Територія ідеалів для молоді	279
Алтайський ЄлиЗаветград	289
Шоста глава. Впровадження християнської релігії	294
Поняття віри та релігії	295
Язичництво і християнство Київської Русі	300
Лабіринти відчайдушних потуг	309
Володимир: маятникове хитання	321
На перехресті прийняття релігії	327
Безмежні обрії епох	333
Охрещення князя Володимира	338
Початок охрещення киян	343
Сьома глава. Охрещення українського народу	350
Нерелігійна правда діда Опанаса	351
Чи могла Русь стати мусульманською?	362
І хрестом – і мечом	374
Релігійна ересь: як це було	379
Заплутані шляхи релігійної співдружності	391
Лабіринти минулого та сучасного часу	394
Восьма глава. Відчуй почуття епохи	412
Про релігію Кіровоградщини від XVIII ст.	413
Єлисаветградська вікарна єпархія	420
Голос з минулого	424
Коли віра гріє душу	438
Українська Православна Церква (КП)	447
Адреси Кропивницьких храмів	450
Церковні цінності для диктатури пролетаріату	457
Релігія в історії життя людини	472
Дев'ята глава. Зміст книги	491
Інтернет інформація	493
Фото з сайтів	493
Посилання	494
Використана література	496

ІНТЕРНЕТ ІНФОРМАЦІЯ, ПРИМІТКИ ТА ПОСИЛАННЯ

1). ІНТЕРНЕТ:

1. <http://dovidka.biz.ua>
2. Сайт: Україна - це ми! <https://we.org.ua/history/davni-chasy/tayemnytsya-petroglifiv-kam-yanoyi-mogyly-persha>
3. УНІАН: <https://education.unian.ua/629640-kamyana-mogila-yak-vinikla-gora-u-vipalenomu-sontsem-stepu.html>
4. Босько В. Єлисаветградське благодійне товариство поширення грамотності й ремесел (1873–1914) [Електр\ресурс]
5. Босько В. // Електронний читальний зал Кіровоградської ОУНБ ім. Д. І. Чижевського
6. <http://library.kr.ua/elib/bosko/tov.html>.
7. <http://www.regionalmuseum.kr.ua/preg05-06.html>.
8. ДАКО. Ф. 56. Оп. 1. Спр. 15. 212 арк. (Короткий огляд діяльності товариства розповсюдження грамотності і ремесел)
9. Рябковъ П. Краткій историческій очеркъ Елисаветградскаго Общества распространения грамотности и ремесель. 1873–1898 г. / Елисаветградъ: Типографія М. А. Гольденберга, 1898.
10. <http://spadok.org.ua/svyatylscha/kam-yana-mogylya-sakralnateriyoriya-drevnich>
11. <https://coralfamily.ua/blog/kak-povysit-samoocenku-rebenka-15-pravil-povedeniya-roditeley> Coral Family
12. <http://expres.ua/news/2018/06/10/297677-skandal-dovkola-minosvity-ukrayinsku-movu-zaboronyayut-nazyvaty-solovyinoyu>
13. <http://www.mion.novsu.ac.ru/gev/projects/cur/Grigorieva.pdf>;
14. <http://gazeta.sfu-kras.ru/node/1218>;
15. <http://slovari.yandex.ru/~книги/Гуманитарный%20словарь/>
16. Реформы%20азбуки%20и%20правописания/
17. <http://slovník.narod.ru/rus/shnizer/index.html>.
18. <http://www.paratype.ru/e-zine/issue04/peter1/peter1a.htm>
19. Шляховий К. З минулого // Краєзнавчий вісник Кіровоградщини. 2009. Випуск III.
20. http://www.regionalmuseum.kr.ua/ashl/shl10_u.html.
21. Босько В. Історичний календар Кіровоградщини: Люди. Події. Факти. 2009_bosko.fb2; 2010_fb2.zip; 2011_bosko.pdf; calendar2012.pdf; calendar2013.pdf; calendar2014.pdf; calendar2015.pdf; calendar2016.pdf; calendar2017.pdf; calendar2018.
22. Повесть временных лет, Ипатьевский список (ссылки).

2) ФОТО З САЙТІВ

1. <http://library.kr.ua/kray/shlakhovoy/eku.html> (портал Кіровоградської ОУНБ імені Чижевського).
2. День Хрещення Русі –України (фотоальбом).
3. Фотозвіт: Тисячоліття хрещення Русі від 1988 року
4. Фотозвіт: 1020-річчя Хрещення Київської Русі 2008 р.
5. Фотозвіт з Києва від 2015 та 2018 років
6. Михайлов Б. Д. Кам'яна Могила — світова пам'ятка стародавньої культури в Україні: (фотоальбом).
7. Українська ікона XI–XVIII ст. Фотоальбом. /Упорядкувала: Л. Міляева за участю М. Гелитович.\ – Київ, 2007. – 525 с.
8. <http://chastakov.in.ua> Обласний огляд освітніх блогів «Педагогічна блогосфера» 2017 рік.
9. <http://osvita.kr-admin.gov.ua/> Управління освіти Кіров. ОДА.

3). ПОСИЛАННЯ:

1. Грушевський М. [електр. ресурс] <http://www.ukrcenter.com>.
2. Гайдай Л. Історія України в особах, термінах, назвах і поняттях. - Луцьк: Вежа, 2000
3. Організація ОДВУ. Енциклопедія сучасної України. Т.7. – К.
4. Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2007.
5. Інститут рукопису Нац.бібліотеки України ім. В.Вернадського
6. Гай-Нижник. Русько-літописний варіант символу Віри та теологічні системи латинської і візантійської тріадології. № 5. 2016.
7. Батрак. Системи латин. та візантійської тріадології. №6. 2016
8. Євангеліє на archives.gov.ua
9. Хрещення Русі князем Київським Володимиром: обрання віри і цивілізаційно-політичного поступу // Гілея. – 2015.
10. Офіційний сайт Національного історико-археологічного заповідника «Кам'яна Могила»
11. Каменная могила. Шумерская арата в Приазовье.
12. Рассоха И. Н. Проблема древнейшей письменности индоевропейцев (рос.мова)
13. Босько В. «На початку було слово....». Єлисаветград в історії вітчизняної книги і книгодрукування [Електрон. ресурс]
14. Босько В. Про «Історичний календар»: його прихильників і недоброзичливців
15. Босько В. Серія статей: Із історії Єлисаветграда (заг. назва)
16. Прийняття християнства. - Сайт «Культура України»

17. Александр Невзоров: Средний палец веры (рос.), (альтернативный взгляд на крещение Руси та особу кн. Володимира)
18. Указ Президента України від 25.07.2008 № 668/2008 «Про День хрещення Київської Русі-України»
19. Загальні правила та вимоги української мови (стандарт).
20. Архів Коша Нової Запорозької Січі. - К. Наук. думка, 1994.
21. Географическій Лексиконъ Россійскаго государства, или Словарь, описующій по азбучному порядку реки, озера, моря, горы, города, крепости, знатные монастыри, остроги, яшашныя зимовья, рудные заводы, и прочія достопамятныя места обширной Россійской Имперіи. - Напечатанъ въ Москве 1773 года.
22. Исторический очерк г. Елисаветграда (печатається по изданію 1897 г.). – Кировоград. 1992.
23. Новый и полный географическій Словарь Россійскаго государства, или Лексиконъ, описующій азбучнымъ порядкомъ географически, топографически, гидрографически, физически, исторически, политически, хронологически, генеалогически и геральдически, Наместничества, Области и уезды; города, крепости, редуты, форпосты, остроги, яшашныя зимовья, станицы, местечки, села, погосты, ямы и слободы. – М. 1788.
24. Живописная Россія. Отечество наше въ его земельномъ, историческомъ, племенномъ, экономическомъ и бытовомъ значеніи. Редакціей П.П.Семенова, Вице-Председателя Императорскаго Русскаго Географическаго Общества. – М.1898.
25. Малороссія и Новороссія. Томъ пятый. - Часть вторая. Бессарабская, Херсонская, Екатеринославская и Таврическая губернии. - Съ 241 рисункомъ въ тексте, 11 отдельными политипажами и 3 картами. - С.-Петербургъ - Москва: Изданіе Товарищества М.О.Вольфъ, 1898.
26. <http://chastakov.in.ua>. Відкрита інтернет-конференція «Шляхи ефективного впровадження освітніх технологій у навчальних закладах» (2017 р.).
27. <http://ptpl.io.ua/> - парафій УПЦ (КП) міста Кропивницького
28. <http://orthodox-kr.org.ua/ru/temples/kirovograd> Храми та єпархії міста Кропивницького.
29. <http://osvita.kr-admin.gov.ua/> Управління освіти, науки, молоді та спорту Кіровоградської обласної державної адміністрації.
30. www.kr-rada.gov.ua/upravlinnya-osviti/ Портал управління освіти міської ради міста Кропивницького.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Анічков Е. В трудах 3-го Міжнарод. Конгресу Історії Релігії в Оксфорді: Боги Володимира по свідетельству Літописи, «Язычество й древняя Русь». Оксфорд. 1914.
2. Босько В.М. Історичний календар Кіровоградщини на 2008 рік. Люди. Події. Факти. (У автора є інші випуски із цієї серії).
3. Бондаренко В.Д. Релігія і політика // Релігійна свобода: Наук. збір. - К., 1998. - С. 28- 36.
4. Бажан О., Данилюк Ю. Випробування вірою. Боротьба за реалізацію прав і свобод віруючих в Україні в другій половині 1950-х – 1980-х р. – К., 2000. – С. 69;
5. Бажан О. До питання про опозиційний рух в середовищі Російської Православної Церкви в Україні в 1950–1980-х р.// Історія релігій в Україні. Праці X Міжнарод. наук. конф. (Львів, 16–19 трав. 2000 р.). – Кн. I. – Львів: Логос, 2000. – С. 54;
6. Брайчевський М. Літопис Аскольда . – К.: Український центр духовної культури, 2001.
7. Булаховський Л. Питання походження української мови. – К.: Видав-во АН УРСР, 1956.
8. Барсов Е.: Очерки народного мировоззренія й быта, «Древняя й новая Россія» т. 3 ч. 11, 1876 рік.
9. Булаховський Л. А.: Лінгвістичні уваги про міфологічні назви «Слова о полку Ігореві», див. «Мовознавство», Київ, 1959 р., том XV ст. 21—32.
10. Войналович В. А. Держава і церква на Полтавщині (друга половина 1940–1980 роки) за радянської доби: Зб. – Полтава, 2002. – С. 85-137;
11. Васильев М. А. // «Язычество восточных славян накануне Крещения Руси» (Языческая реформа князя Владимира), РАН Институт славяноведения, изд. Индрик, г. Москва, 1999 г., 328 с
12. Григорович Н. И. Азбука гражданская с нравочениями. Правлена рукою Петра Великого. СПб., 1877;
13. Грушевський М. Історія України-Руси: в 11 т.,– К.: Наук. думка, 1991–1996.
14. Грушевський М.С. Очерк истории украинского народа. – Киев, 1990. – 397 с.
15. Грушевський М.: Похоронна обрядовість і голосіння над померлими, «Історія україн. літерат.». 1923. т. I ст. 114-126.
16. Григорьева Т. М., Осипов Б. И. Русское письмо от старой

- азбуки до нового алфавита // Русский язык в школе. М., 2002.
17. Галушка А. А.. Хрещення Русі 987-989 // Енциклопедія історії України : у 10 т. К. : Наук. думка, 2013.
18. Драгоманов М: Дуалістичне створення світу. т. III. 1893.
19. Дзира Я. Автопортрет нації. – К.: Бібліотека українця, 1997.
20. Довгич В. А. Храм найдавніших письмен. Temple of Oldest Inscrsptions // ІндоЄвропа. 7509 (2001). № 1.
21. Доза А. История французского языка. – Москва: Изд-во иностранной литературы, 1956.
22. Єленський В. Релігія, церква і суспільство в Україні: початок 2002-го року. Людина і світ. - 2002. - № 3.
23. Єленський В. Релігійна свобода: українська реальність і світовий досвід // Релігійна свобода і права людини. 2001. 376
24. Ефимов В. Драматическая история кириллицы. Великий петровский перелом [Электрон. ресурс] // ДЕ-ФИС. 1997. № 4.
25. Жовтобрюх М.А., Волох О.Т., Самійленко С.П., Слинко І.І. Історична граматики української мови. – Київ, 1980. – 318 с.
26. Енциклопедія українознавства: Словникова частина: [в 11 т.] Наукове товариство ім. Шевченка. Київ: Глобус, 1955-2003
27. Запаско Ярослав. Пам'ятки книжкового мистецтва: Українська рукописна книга. Львів, 1995. 480 с.
28. Законодавство про релігійні культу. – К., 1973. – С. 44;
29. Здіорук С. Суспільно-релігійні відносини: виклики Україні XXI століття; Монографія. - К.: Знання України, 2005. - 552 с.
30. Іванченко Р. Державницька ідея давньої Русі-України. [2-ге вид.]. – К.: Смолоскип, 2007.
31. Ісаевич Я. Братства та їх роль в розвитку української культури XVI–XVIII ст. – К.: Наук. думка, 1966.
32. Кулатова І. Перша знахідка з найдавнішою християнською символікою на Полтавщині. // ПЄВ. – 1995–1996. – Ч. 3.–С.11;
33. Кухарчук Ю. В. Кам'яна Могила // Енциклопедія сучасної України: у 30 т. НАН України. - К., 2003--2016
34. Котляр М. Ф. Русь язичницька: Біля витоків східнослов'янської цивілізації. – К.: Заповіт, 1995. – 288 с.;
35. Киридон А. М., Киридон П. В., Кравченко П. А. Історія України (компаративні нариси). – Полтава. 2002. – С. 141-144;
36. Корш В. Про Володимирових богів див. Владиміровы боги, «Сбор. Харк. ист.-фил. Общ». 1908 р. т. 18. —
37. Коваленко О. Дерев'яні різьблені хрестики XVIII століття //

- ПЄВ. – 2003. – Ч. 9. – 233-240;
- 38.** Лахно О. Церковна опозиція Євангельських християн-баптистів в Україні (1940–1980). Полтава: 2009. – 288 с.
- 39.** Логвин Г. Монументальне мистецтво, іконопис, книжкова мініатюра: Історія української культури. – Київ. 2001. – 1136 с.
- 40.** Лисенко О. Є. Церковне життя в Україні. 1943–1946 рр. – К., 1998. – С.123;
- 41.** Лиман І. Матеріали з історії Слов'янської та Херсонської єпархії за архієпископа Євгенія (Булгаріса). 2004. С. 102-139;
- 42.** Мартирологія українських церков. – К. 1987. –1037 с.
- 43.** Моця А. Трупосожжение и труположение у славян Среднего Поднепровья: Смены погребального обряда. - К., 1979.
- 44.** Мокляк В. З історії створення та діяльності Полтавського єпархіального давньосховища. – 1997. – Ч. 4. – С. 30-45;
- 45.** Мицик Ю. З документів архіву Переяславсько-Бориспільської духовної консисторії 1725–1783. – К. – 2002. – С. 36-80;
- 46.** Мокляк В. Документи з церковного життя на Полтавщині середини XVIII ст. – К. – 2004. – Ч. 10. – С. 233-248.
- 47.** Мочульский В. О мнимом дуализме в мифологии славян. «Русск. Фил». – М. 1889 р. кн. 2 с 153-204.
- 48.** Малий словник історії України / відпов. ред. В. А. Смолій. — К. : Либідь, 1997. - 464 с.
- 49.** Михайлов Б. Д. Петроглифы Каменной Могилы. Запорожье: Дикое Поле, 1994.
- 50.** Мочульский В.: Апокрифическое сказание о создании мира. – М. 1896 р.
- 51.** Михайлов Б. Д. Каменная Могила и ее окрестности: Сборник научных статей. Запорожье: Дикое Поле. 2003-2006. (рос.)
- 52.** Михайлов Б. Д. «Кам'яна Могила - світова пам'ятка стародавньої культури в Україні: фотоальбом». — К. 2003.
- 53.** Михайлов Б. Д. Петрогліфи Кам'яної Могилы: Семантика. Хронологія. Інтерпретація: [Монографія]. Запоріжжя, 2005.
- 54.** Малярєнко В. Т. «Суд Води» Кам'яної Могилы як перший відомий у світі судовий процес. – К. 2005. № 12 (64).
- 55.** Народное образование в Елисаветградском уезде Херсонской губернии в 1905 году. – Е-д: Тип. М. Гольденберга, 1906.
- 56.** Народное образование в Елисаветградском уезде Херсонской губернии в 1906 году. – Е-д: Тип. М. Гольденберга, 1907.
- 57.** Народное образование в Елисаветградском уезде Херсон-

- губернии в 1907 году. – Е-д: Тип. М. Гольденберга, 1908.
- 58.** Народное образование в Елисаветградском уезде Херсонской губернии в 1910. Тип. Елисаветградского земства, 1911.
- 59.** Народное образование в Елисаветградском уезде Херсонской губернии в 1912. Тип. Елисаветградского земства, 1913.
- 60.** Народное образование в Елисаветградском уезде Херсонской губернии в 1913. Тип. Елисаветградского земства, 1908.
- 61.** Обзор деятельности ведомства народного образования за время царствования императора Александра III. – СПб: Гос. тип. 1901.
- 62.** Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР. Вторая половина XIX в. (Ред. А. Пискунов). – М.: 1976.
- 63.** Огієнко І. І. Українська церква: Нариси з історії Української православної церкви: - К. Т. 1–2. 1942. (Прага, 1993). – 284 с.
- 64.** Освіта і наука в Україні - інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / Ред. В. Кремень.\ - К. 2005. - 447 с.
- 65.** Пащенко В. О. Репресії проти духовенства: маловідомі сторінки злочинів сталінізму на Полтавщині. – К. 1992.
- 66.** Пащенко В. О. Дітище ДПУ. До витоків обновленського руху в Україні. З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ. – 1994. – № 1.
- 67.** Пащенко В.О. Політика більшовицької партії з релігійного питання і її наслідки (1920–1930) // Держава і церква на Полтавщині за радянської доби: Зб. – Полтава, 2002. – С. 13-37.
- 68.** Пархоменко В. Начало христианства Руси. Полтава, 1913.
- 69.** Гальковский Н. М. Борьба христианства с остатками язычества в древней Руси. – Т. 1–2. – Харьков, 1916.
- 70.** Плющ П.П. Історія української літературної мови. – Київ, 1971. – 423 с.
- 71.** Полонська-Василенко Н. Історія України. Київ. 1993. 640 с.
- 72.** Петрушевич А. С.: Общерусской дневник церковных, народных, семейных праздников, хозяйственных занятий и гаданий, Львів, 1865 р.
- 73.** Постолатій В.В. З історії педагогічної освіти на Єлисаветградщині // Освітнє слово. Кіровоград. – 2004.
- 74.** Постолатій В.В. Педагогічна освіта на Кіровоградщині (1865-1965 рр.) – Кіровоград: Наш видав., 2006.
- 75.** Памво Беринда і його «Лексіконъ славенорѡсскій и имени тлъкованіє». (Составил Нимчук В. В.) - К. 1961.
- 76.** Пашутин А. Н. Исторический очерк г. Елисаветграда. -Ели-

саветград, 1897 (рос.)

77. Русанивский В. Походження і розвиток східнослов'янських мов. - Київ, 1980. – 61 с.

78. Рассоха И. Н. Прародина Русов. - М.: Эксмо. 2009. - 384 с.

79. Робертсон Д. История Христианской Церкви (переклад Д. Лопухина). Спб. 1890 р. т. I с. 221.

80. Рудинський М. Я. Кам'яна Могила: (Корпус наскельних малюнків). — Київ: Вид-во АН УРСР, 1961. — 140 с.

81. Романюк Н. Умови праці в друкарнях Єлисаветграда на початку ХХ століття. – К. 2013.

82. Романюк Наталя // Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації. – 2013. – № 3–4 (15–16). – С. 161–164.

83. Романюк Н. Одна з перших приватних друкарень у Єлисаветграді: тематикотипологічний та організаційний аспекти. Український інформ. простір: науковий журнал Ін-ту жур. і між-нар. відносин Київ, у 2 ч. – Київ: 2013. – Ч. 1-2. – С. 247–254.

84. Рыбаков Б. А. Язычество древних славян. – М., 1981; 1987.

85. Розсоха Л. Репресовані священики Миргородщини // ПЄВ. – 1997. – Ч. 4. – 91-96

86. Сірополко С. Історія освіти в Україні. Віл. Ун-т {м. Мюнхен, Німеччина}. - К.: Наук. думка, 2001. - 912 с.

87. Седов В. В. Восточные славяне в VI–XIII вв. – М.: Наука, 1982. – (Археология СССР)

88. Степаненко М. Церковнослов'янська мова в історії української церкви // ПЄВ. – 2002. – Ч. 8. – С. 21-23;

89. Супруненко О. Києво-руські хреститільники XIII ст. з Посулля // ПЄВ. – 1994. – Ч. 2. – С. 15-16;

90. Сухенко Т. В. Жіноча середня освіта в Україні (XIX - початок ХХ ст.) Укр. істор. журн. - 1998. - № 5. - С. 63-74.

91. Скальковский А. Хронологическое обозрение истории Новороссийского края, 1730-1829, ч.1. Одесса, 1836 (рос.)

92. Трубайчук А.Ф. Українське питання у структурі міжнародних відносин напередодні Другої світової війни // Українська дипломатична енциклопедія: 2 т. - К.: Знання України, 2004. 812 с.

93. Тевікова О. Антирелігійна пропаганда у закладах культури УРСР у 1953–1964 роках (на прикладі Полтавської області) // ПЄВ. – 2005–2006. – Ч. 11–12. – С. 229-239.

94. Тірні Б. Релігійні права: історичний огляд // Релігійна свобода і права людини: Богос. аспекти: У 2 т. – Л-в. 2001. - 428 с

95. Філянський М. Спадщина України. Нарис південно-руської народної творчості. – К. 1994-1995–1996-1997 роки.
96. Храпач М. Українська Православна Церква: третє відродження // 2000-ліття християнства – славна віха в історії людства: Мат. наук. читань 2000 р. – Полтава, 2000. – С.126;
97. Циган Р. Шлях на Голгофу // ПЄВ. – 1994. – Ч. 1. – С. 5-7.
98. Циган Р. Пам'яті Парфенія Левицького // Виявлення та дослідження пам'яток національно-визвольних змагань українського народу на Полтавщині (1917–1920 р.). Полтава, 1995.
99. Чекштуріна В. М. Мультимодальність рунічного знака: монографія. – Харків. 2015. 316 с.
100. Чубатий М. Історія християнства на Русі-Україні, т. 1. Рим — Нью-Йорк 1965;
101. Черній А. М. Релігієзнавство: [посібник]. - К.: Академічне видавництво 2003. С. 212-235.
102. Шемет П. Г. Шляхи та механізми гармонізації державно-церковних відносин // Держава і церква на Полтавщині за радянської доби: Зб. – Полтава, 2002. – С. 5-12;
103. Шевченко С. І. Старі стіни: Єлисаветградська громадська жіноча (1860-1920 р). – Кіровоград: Редакційно – видавничий відділ Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, 2007.– 180 С.
104. Яковенко Наталя. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII століття. - Київ, 1997. - 312 с.
105. Яременко В. О. Сучасний стан релігійних громад на Полтавщині // 2000-ліття християнства – славна віха в історії людства: Матер. наук. читань. – Полтава, 2000. – С.117;
106. Яременко М. «Академіки» та Академія. Соціальна історія освіти й освіченості в Україні XVIII ст. – Харків. 2014. – 534 с.
107. Яроцький П.Л. Історія релігії в Україні: У 10 томах.: (т.2 «Українське православ'я», 1997); (т.4 «Католицизм», 2001); (т.5 «Протестантизм», 2001); (т.6 «Пізній протестантизм в Україні», 2007). - К., 2001 (2008). - 598 с.
108. Яроцький П.Л. «Релігієзнавство». – К. (2000 та 2004 роки)
109. Яроцький П.Л. Україна релігійна: прогнози релігійного життя України. – К. 2008.
109. Яблонський В. А. Вища освіта України на рубежі тисячоліть: Проблеми глобалізації та інтернаціоналізації. - К., 1998. - 228 с.

Науково-популярне видання

Карпов Валентин Євгенійович
Горбенко Тетяна Сергіївна
Карпов Антон Валентинович

Освоєння мудрості

Третій том

Редактор:

Комп'ютерна верстка:

Технічний редактор:

Формат 60x84 1/16. Ум. друк. арк
Облік. видав арк. Тираж 1000.

Видавець і виготовлювач

Адреса 25029, м. Кропивницький, вул.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи №

від тел.: